

VARSTVO SPOMENIKOV XIII-XIV

VARSTVO
SPOMENIKOV

PROTECTION
DES MONUMENTS

XIII-XIV

1968-1969

LJUBLJANA

1970

VARSTVO SPOMENIKOV, glasilo službe za varstvo kulturnih spomenikov v SR Sloveniji, s pomočjo Sklada SRS za pospeševanje založniške dejavnosti izdaja in zalaga Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, (Ljubljana, Trg revolucije 19, p. p. 176). Zanj odgovarja Marijan Kolarič, ravnatelj zavoda

Uredniški odbor: Franci Kokalj, Iva Mikl-Curk, Ivan Komelj, Helena Menaše, Ivan Sedej, konservatorji Zavoda za spomeniško varstvo SRS

Za zanesljivost podatkov in strokovnih mnenj odgovarjajo avtorji

Na naslovni strani: Obnovljena fasada palače Almerigogni v Kopru — Foto J. Mikuž

Frontispice: Façade du palais Almerigogni à Koper après restauration. — Photo J. Mikuž

Tisk: tiskarna »Toneta Tomšiča«, Ljubljana

VSEBINA — SOMMAIRE

ČLANKI ARTICLES

Dinko Gregorin: Nekatera nerešena vprašanja varstva kulturnih spomenikov	5
Quelques problèmes pas réglés de la protection des monuments historiques	
Peter Petru: Izhodišča varovanja nepremičnih arheoloških spomenikov in regionalni plan Slovenije	9
Points de départ de la conservation des monuments archéologiques immeubles et le plan régional de la Slovénie	
Otto-Herman Frey: Halštatska naselja na Dolenjskem	17
Les établissements hallstattiens à Dolenjsko (Basse Carniole)	
Iva Mikl Curk: Urbanistične značilnosti rimske kolonije pri nas kot smer-nice za spomeniškovarstvene posege	23
Caractéristiques urbaines de la colonie romaine chez nous comme directions pour la conservation des vestiges	
Vinko Šribar: O raziskovalnih in konservatorskih problemih pri odkrivanju freisinškega trga Gutenwerth	29
Des problèmes des recherches et de la conservation dans la découverte du bourgade freisingen Gutenwerth	
Iva Mikl Curk: Zapažanja ob orientacijskem raziskovanju arheološkega terena na Vrhniki z merjenjem specifične upornosti tal	39
Observations à propos des recherches d'orientation du terrain archéologique à Vrhnika, en mesurant la résistance spécifique du sol	
Nataša Štupar-Šumi: O delu arhitekta v spomeniškovarstveni službi	41
Du rôle de l'architecte au service de la protection des monuments historiques	
Peter Fister: Obnavljanje starih polihromacij na sakralni arhitekturi	93
Restauration des vieilles polychromaties sur l'architecture religieuse	
Marijan Zadnikar: Delna rekonstrukcija ptujske minoritske cerkve	107
La reconstruction partielle de l'église des frères mineurs à Ptuj	
Tomaž Kvas: Odkritje baročnih fresk v Ihanu	119
La découverte des fresques baroques à Ihan	
Ksenija Rozman: Restavriranje umetnin in ohranitev njihovih podatkov	125
Restauration des oeuvres d'art et la conservation de leurs données	
Sergej Vrišer: O usodi naših lesenih plastik	129
Du sort de nos sculptures en bois	
Ivan Sedej: Slovenski muzej ljudskega stavbarstva na prostem	133
Un musée de l'architecture rurale slovène de plein air	

SPOMINJAMO SE NOUS NOUS SOUVENONS

Anton Demšar † 29. IV. 1969	137
---------------------------------------	-----

VARSTVO KULTURNIH SPOMENIKOV DRUGOD
PROTECTION DES MONUMENTS HISTORIQUES DANS LE MONDE

Ivan Sedej: Nekaj konservatorskih vtisov s potovanja po Madžarskem . . 139
Quelques observations de conservateur en Hongrie

KONSERVATORSKA POROČILA
RAPPORTS DES CONSERVATEURS

Arheološki spomeniki	145
Monuments archéologiques	
Umetnostni in urbanistični spomeniki	209
Monuments artistiques et urbanistiques	
Etnografski spomeniki	254
Monuments ethnographiques	
Zgodovinski in memorialni spomeniki	259
Monuments historiques et mémoriaux	

OCENE STROKOVNE LITERATURE **261**
APPRÉCIATIONS DE LA LITTÉRATURE

RAZNO **271**
DIVERS

**NEKATERA NEREŠENA VPRAŠANJA VARSTVA
KULTURNIH SPOMENIKOV**

DINKO GREGORIN

»Kulturni, umetniški in zgodovinski spomeniki ter naravne znamenitosti, ki imajo poseben pomen za družbeno skupnost, so pod posebnim družbenim nadzorom.«¹

Uvod

Sistem varstva kulturnih spomenikov sestavljajo zvezni in republiški predpisi. Iz zvezne zakonodaje so to predvsem Temeljni zakon o varstvu kulturnih spomenikov, Temeljni zakon o rudarstvu, Zakon o dviganju potopljenih stvari in Splošni zakon o arhivskem gradivu. Na območju Slovenije izpopolnjujejo ta sistem Zakon o varstvu kulturnih spomenikov s Pravilnikom o registraciji kulturnih spomenikov, Zakon o urbanističnem planiranju, Zakon o arhivskem gradivu in arhivih ter Zakon o muzejih.

Pri tem ne gre prezreti vrste mednarodnih predpisov: Haaška konvencija o varstvu kulturnih spomenikov v primeru oboroženega spopada² s pravilnikom o izvajanju te konvencije in protokolom o preprečevanju izvoza kulturnih spomenikov, priporočilo ukrepov za prepoved in preprečevanje nezakonitega izvoza, uvoza in prenosa lastninske pravice na kulturnih spomenikih (UNESCO, Pariz 1964), priporočilo o mednarodnih načelih, ki jih je treba uporabljati pri arheoloških izkopavanjih (UNESCO, New Delhi 1956) in mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in spomeniških območij (Drugi mednarodni kongres arhitektov in tehničnih strokovnjakov za zgodovinske spomenike, Benetke 1964).

Zakon o varstvu kulturnih spomenikov je bil sprejet že v letu 1961 in je leta 1965 doživel le najnujnejše spremembe in dopolnitve kot posledico v tem letu sprejetega Temeljnega zakona o varstvu kulturnih spomenikov in Temeljnega zakona o zavodih. Zakon o urbanističnem planiranju iz leta 1967 je dopolnil varstvo nepremičnih spomenikov in urbanističnih celot. Republiška ustava in drugi zakoni, ki posegajo v področje spomeniškega varstva, so bili sprejeti po sprejetju zakona o varstvu kulturnih spomenikov.

Temeljni zakon o varstvu kulturnih spomenikov ureja predvsem premoženjska pravna razmerja in razlastitev nepremičnih spomenikov, ustrezni republiški zakon pa ima poudarek predvsem na pravni zaščiti spomenikov.

Tako razdrobljen in nepopoln pravni režim spomeniškega varstva je nujno potreben sistematične obdelave in zahteva ustrezno sistemsko ureditev.

Zato je Ustavno sodišče Jugoslavije s svojo odločbo o vprašanju ustavnosti določb temeljnega zakona o varstvu kulturnih spomenikov in republiških zakonov o varstvu kulturnih spomenikov³ lahko ugotovilo, da so temeljni zakon in ustrezni republiški zakoni o varstvu kulturnih spomenikov nepopolni, ker ne predvidevajo v celoti odškodnine za omejitve lastninske pravice na nepremičnih spomenikih niti ustreznega povračila stroškov, ki jih imajo lastniki z vzdrževanjem spomenikov, in da so zakoni pomanjkljivi tudi glede varstva samih spomenikov.

Tudi na posvetovanju predstavnikov vseh republiških in pokrajinskih zavodov za varstvo kulturnih spomenikov ter Jugoslovanskega inštituta za varstvo kulturnih spomenikov septembra 1970 v Sarajevu je bilo ugotovljeno, da sedanja spomeniška zakonodaja ne varuje dovolj spomenikov, da je financiranje varstva spomenikov povsem neurejeno, da je nujno potrebna revizija temeljne in republiške zakonodaje in da Ustavno sodišče Jugoslavije utemeljeno opozarja na nepopolnost spomeniške zakonodaje.

Posebno družbeno varstvo

Obstoj in ohranitev materialne dediščine slovenske in drugih kultur v Sloveniji ima za slovensko družbeno skupnost tolikšen kulturni pomen, da je ta kulturna dediščina postavljena pod posebno družbeno varstvo. Ustavno načelo, da so kulturni spomeniki pod posebnim družbenim varstvom, ni dosledno izpeljano v zakonu o varstvu kulturnih spomenikov. Formalna pravna zaščita spomenikov še ne izérpa vsebine tega načela.

Varstvo spomenikov obsega tako pravno kot tehnično varstvo. Fizičnega obstoja spomenikov ni mogoče zagotoviti samo s pravnimi sredstvi (prepoved poškodovanja ali uničenja), temveč in predvsem s pravilnim vzdrževanjem, s pravočasnimi popravili in tehnično varstvenimi ter drugimi ukrepi (tehnično varstvo).

Varstvo kulturnih spomenikov se izvaja v interesu družbene skupnosti, pa čeprav ta interes ni vedno identičen z interesom imetnika kulturnega spomenika.

Stroški vzdrževanja spomenikov

Tehnično varstvo spomenikov je v vsakem primeru zvezano z večjimi ali manjšimi stroški. Ta stran varstva je v sedanji zakonodaji nepopolna in ne daje odgovora na vprašanje, kdo naj nosi materialno breme varstva slovenske kulturne dediščine.

Sedanji zakon o varstvu kulturnih spomenikov prevali breme tehničnega varstva predvsem na same imetnike spomenikov, družbena skupnost pa praktično ni dolžna trpeti nobenih stroškov, čeprav je čestokrat fizični obstoj določenega spomenika izključno v njenem interesu. Zakon nalaga imetniku, da »mora spomenik skrbno varovati, skrbeti za njegovo pravilno vzdrževanje in popravila ter pravočasno ukreniti in izvršiti vse predpisane tehnične varstvene in druge ukrepe, ki so potrebni za vzdrževanje in varstvo spomenika«. ⁴ Družbene skupnosti pa zakon ne obvezuje, da je dolžna kaj prispevati k vzdrževanju spomenikov. Izredni stroški vzdrževanja in popraviljanja spomenikov se le lah-

ko, ne pa obvezno krijejo iz družbenih sredstev. Tako se prispevek družbe za ohranitev kulturne dediščine omeji predvsem na to, da zavodi za spomeniško varstvo imetnike spomenikov spodbujajo k zanimanju za varovanje in vzdrževanje spomenikov, da »pomagajo imetnikom kulturnih spomenikov in sodelujejo z njimi pri varovanju in vzdrževanju teh spomenikov zlasti tako, da jim dajejo strokovne nasvete in mnenja, da jih opozarjajo na potrebo po konserviranju spomenikov in da izdelujejo strokovna mnenja o tem, kakšni ukrepi so potrebni za vzdrževanje posameznih kulturnih spomenikov«. ⁵

Taka pravna (ne)ureditev vprašanja stroškov za vzdrževanje spomenikov sili imetnike k temu, da nasprotujejo razglasitvi določenega objekta za kulturni spomenik ali da poskušajo prikriti take lastnosti objekta, saj so z določitvijo spomeniškega statusa objektu dolžni ta objekt na lastne stroške vzdrževati v interesu družbe in na način, kot ga bo zahtevala družba, kar pomeni povečane stroške vzdrževanja in čestokrat tudi omejitev rabe in razpolaganja z objektom.

Zakon bi moral predvideti razmejitev materialnega bremena varstva spomenikov med imetnikom in družbeno skupnostjo. Zaradi spomeniškega statusa objekta imetnik ne bi smel priti v slabši položaj, kot če objekt ne bi imel takega statusa.

Odškodnina za omejitev lastninske pravice na spomenikih

V zakonodaji o varstvu spomenikov je v interesu družbene skupnosti predvidenih več omejitev lastninske pravice na nepremičnih in premičnih spomenikih, ki izvirajo iz javno pravnih predpisov. V zakonodaji pa niso predvideni primerni ukrepi za povračilo škode, ki je imetniku nastala z omejitvijo lastninske pravice. Za primer, ko taka omejitev povzroči imetniku spomenika škodo, pa je le-ta na podlagi ustave upravičen do pravične odškodnine. ⁶

Na to izrecno opozarja že znana odločba Ustavnega sodišča Jugoslavije, ki nalaga zvezni in republiškim skupščinam, da mora biti ustavno načelo o pravični odškodnini upoštevano tudi, kadar gre za omejitev lastninske pravice na nepremičnih kulturnih spomenikih. Za vsak primer omejitve lastninske pravice, ki lastniku spomenika povzroči škodo, je treba določiti ustrezna merila za pravično odškodnino. Vse to je treba rešiti z revizijo zakonov.

Financiranje varstva kulturnih spomenikov

Ker niti zvezni niti republiški zakon o spomeniškem varstvu ne obvezujeta družbene skupnosti, da mora zagotoviti materialna sredstva za vzdrževanje in popravilo spomenikov, družbene skupnosti ne predvidevajo posebnih sredstev za spomeniško varstvo (razen sredstev za funkcionalne izdatke spomeniške službe in včasih sredstev za popravilo določenega spomenika).

Za kritje stroškov vzdrževanja spomenikov, kolikor ne bremenijo samih imetnikov, ter stroškov konservacije, restavracije in prezentacije spomenikov je treba zagotoviti stalna sredstva, katera naj bi družbena skupnost zagotovila z ustanovitvijo posebnega sklada za vzdrževanje kulturnih spomenikov. Varstvo kulturnih spomenikov namreč zahteva stalna sredstva, ker je treba spomenike stalno vzdrževati. Šele z zagotovitvijo materialnih pogojev varstva spomenikov

bomo dosegli namen varstva, da se obvaruje materialna dediščina slovenske kulture pred fizičnim propadanjem. S tem bi bilo omogočeno, da se izdela in izvaja program varstva kulturnih spomenikov in program revitalizacije nepremičnih spomenikov.

Ustavno načelo, da so kulturni spomeniki pod posebnim družbenim varstvom, zahteva, da zakon zagotovi materialne pogoje varstva kulturnih spomenikov.

OPOMBE

¹ 43. člen ustave SR Slovenije.

² To konvencijo je ratificirala Zvezna ljudska skupščina dne 29. 12. 1955.

³ Odločba je bila objavljena v Uradnem listu SFRJ, št. 11 z dne 12. marca 1970.

⁴ 16. člen zakona o varstvu kulturnih spomenikov.

⁵ 13. člen tega zakona.

⁶ 25. člen ustave SFRJ in 33. člen ustave SR Slovenije.

DINKO GREGORIN: QUELQUES PROBLEMES PAS RÉGLÉS DE LA PROTECTION DES MONUMENTS HISTORIQUES

L'auteur analyse les dispositions de loi qui concernent l'entretien, la restauration et la mise en valeur des monuments historiques, en particulier leurs aspects financiers. Il s'en réfère à la décision de la Cour Yougoslave de Constitution qui exigea des législatures fédérative et fédérales de régler l'indemnisation des propriétaires des monuments historiques, endommagés en leurs droits de propriété, et aussi les obligations financières de la société envers les monuments et le service de protection des monuments et des sites.

Kot vili evrnti niti republiški zakon o spomeniškim varstvu ne določa
družbene skupnosti, da mora zagotoviti materialna sredstva za varstvenje in
povratilo spomeniške, družbene skupnosti ne medsebojnega posebnih sredstev za
spomeniške varstvo - z enim sredstev za funkcionalne in druge spomeniške službe
in vseh sredstev za povratilo dolžnega spomeniškega.
Za kritje stroškov varstvenja spomeniške, kolikor ne prejemajo kamin
tiskov, ter stroškov konzervacije, restavracije in prenamene spomeniške
tako zagotavlja stalna sredstva, kot so družbene skupnosti. Vrstno
z ustavnostjo posebnega sklada za varstvenje kulturnih spomenikov. Vrstno
kulturnih spomenikov namreč stalna sredstva, kar je treba spomeniške
stalno varstveni deli z zagotovitvijo materialnih pogojev varstvenja spomeniške

IZHODIŠČA VAROVANJA NEPREMIČNIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKOV IN REGIONALNI PLAN SLOVENIJE

PETER PETRU

I.

Zakon o regionalnem prostorskem planu SR Slovenije (Ur. l. SRS, 13/67), posebej člena 6 in 7, uresničuje najbolj racionalni, enotni in globalni način varovanja arheoloških terenov in drugih nepremičnih spomenikov. Ne le da izvaja za vse ozemlje republike zakon o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS, št. 26/61), člene 1—4, 9, 13, 23, 33—34 in posebno določila 35. člena, ki zadevajo sodelovanje spomeniške službe pri urbanističnih obdelavah, ampak zagotavlja sodelovanje spomeniške službe pri vseh urbanističnih načrtih, programih, redih, zazidalnih načrtih in drugih prostorskih načrtih in programih, saj so ti usklajeni z RPP (člen 4). Z vključevanjem in varovanjem vseh danes znanih arheoloških postojank pa smo uresničili tudi zahteve posameznih statotov občinskih skupščin in Ustave SR Slovenije.

Po metodi in obsegu pomeni v RPP vključeno poglavje »Zaščitena arheološka območja Slovenije« povsem novo obliko dela, ki pa bo imela daljnosežne učinke, če pomislimo, da je namen RPP tudi ta, da začrta dolgoročna — do leta 2000 — družbeno-politična in ekonomska predvidevanja. Takšen vidik je v dosedanji praksi spomeniškega varstva, posebej arheologije, popolna novost in se moramo ob tem vprašati, kakšna bodo naša izhodišča za izdelavo elaborata o zavarovanih arheoloških območjih, in o tem, kaj varujemo in zakaj varujemo, skladno z našim družbenim in idejnim pogledom na varovanje vse spomeniške dediščine. Pri tem neogibno izhajamo iz dosedanje prakse spomeniškega varstva in njegovih poizkusov zavarovati arheološke terene in druge nepremične spomenike.

V elaboratu naštevamo vsa danes znana arheološka območja na tleh naše republike, ki v grobem zajemajo t. i. arheološke terene in lokalitete, še danes ohranjene objekte (obzidja, okope, gomile, posamezne grobne ali druge arhitekture) in vzdane antične spolije, dele nekdanjih arhitektur.

Pojem arheološki teren pomeni območje, kjer so se doslej pojavljale večinoma naključne najdbe, ki ne nakazujejo ne obsega ne vsebine spomenika. Lokaliteta nam pomeni širše urbano ali kompleksno najdišče in njegovo okolico, ki ga lahko dokažemo z že znanimi podatki in izkopaninami. Za primer navajamo samo po sebi ilustrativno spoznanje, da je ob nekropoli z doslej vsaj znanimi 30 grobovi morala sočasno v bližini obstajati tudi neka vas oziroma naselbina. In obratno, kjer nam je znano prazgodovinsko gradišče, smemo v soseščini upravičeno domnevati sočasno grobišče itd. Kjer je obstajalo takšno urbano jedro — naselbina, vas ali zaselek — zanesljivo smemo pričakovati tudi poti, vodovode, obdelovalne površine in gospodarska zaledja, se pravi njive, kamnolome, opekarne, lončarske obrate, talilnice kovin, pristanišča itd., ter vrsto drugih življenjsko pomembnih dejavnosti.

Po današnji oceni je arheoloških terenov oziroma najdišč v Sloveniji blizu 3000, pri čemer velja za 80 % najdišč III. varstveni režim, ki predpisuje, da mora biti lokacija za tako postojanko izdana z vednostjo ustrezne strokovne

službe pri spomeniškovarstvenem zavodu. To pomeni, da je za večino najdišč ustvarjeno razsodno ravnovesje med strokovnimi in znanstvenimi zahtevami ter potrebami skladnega razvoja naše skupnosti.

Družbene in idejne osnove varovanja arheoloških spomenikov izhajajo iz ugotovitve, da je varstvo vseh kulturnih spomenikov akcentuiran in integralni del razvoja naše družbe in njene nadaljnje humanizacije. S tem se v okviru RPP lotevamo nove oblike varovanja arheoloških spomenikov ter se odvrčamo od dosedanje idealistično-romantične miselnosti, da je zavarovanje enega predmeta ali ostanka konservatorjeva poglavitna skrb in delo. Z izdelavo pregleda vseh danes znanih arheoloških območij v RPP vedé prehajamo na kompleksno zaščito vsega arheološkega patrimonija naše domovine skladno s sodobnim ideološkim izhodiščem in gledanjem na te spomenike. Marx je opredelil nalogo zgodovine in s tem arheologije, da mora biti po vsebini stvarna in realna veda, ki proučuje vse bistvene silnice človeštva. Tako smo se hote odvrnili od antikvaričnega in »muzejskega« gledanja na starinoslovje in zaščito naše najstarejše dediščine, katerega višek je znani izrek A. Loosa: »Daj mi gumb, pa ti povem, kako je živel nosilec in kakšna je bila civilizacijska raven in kultura tiste dobe.« Ker je to sholastično frazerstvo neuresničljivo, je edino pravilna pot sodobnega varstva arheološkega izročila skrb za vir vseh spoznanj in najdb, za neokrnjen terenski spomenik. Le tako bomo mogli dobiti zgodovinske, kulturne, civilizacijske, ekonomske, sociološke in druge podatke, ki nam bodo omogočili celotnostno spoznanje bogate preteklosti naše domovine.

Arheološka postojanka krije v sebi s svojo stratigrafijo, kulturnimi horizonti, prepletanjem plasti in s svojim inventarjem, delovnim orodjem in z raznovrstnimi napravami dokaze, ki so omogočili in jamčili duhovni in materialni napredek človeške družbe v Sloveniji.

V tisočletjih, ki so predmet arheološke obravnave, je človek na naših tleh ustvaril kot nosilec napredka vrsto predmetov, da bi zadovoljil svoje materialne ter duhovne potrebe in obče potrebe družbe, kateri je pripadal. Ti nam pri izkopavanjih odkrivajo nekdanje sociološke in ekonomske razmere in del minulega duhovnega življenja ter nivoja, ki odseva v obdelavi in oblikovanju gradiva, kulturnozgodovinskih predmetov, v likovnih izdelkih, slikarstvu, arhitekturi, obredih, navadah itd. Brez te dediščine bi bila naša narodna kultura rudimentarna, mi sami pa prikrajšani za dokazljivo oceno predzgodovinskega razvoja in vseh predhodnih družbenih oblik ter življenja na slovenskih tleh. Zato je razumljivo, da so tudi arheološki spomeniki del naše zgodovine in omike in da jih skušamo čim bolj uspešno varovati, ne da bi pri tem zapadli enostranskemu vrednotenju, ampak primerno našemu družbenemu in idejnemu izhodišču kompleksno obravnavamo spomeniške ostanke vseh dob, kultur in civilizacij, saj se razvoj pne v našo današnjo stvarnost in sfero narodne kulture prek teh dosežkov.

Ko obravnavamo te širše vidike in naše kompleksno obravnavanje in skrb, da ohranimo izročilo vseh civilizacij in kultur na območju Slovenije, ne moremo mimo ugotovitve, da v celoti tej zahtevi ne moremo ustreči. Nekatere civilizacije — mezolitik, čisti neolitik ter bronasta doba — so na naših tleh zastopane z majhnim številom najdišč in še ta ne predstavljajo celostno določene dobe. Zato jih pri najboljši volji ne moremo uvrstiti med spomeniška območja, vredna posebnega nacionalnega varovanja. Izhod vidimo v tem, da so našeta

obdobja predstavljena v soseščini Slovenije z vrsto najdišč, ki kompleksno kažejo te kulturne skupine, po drugi strani pa ni izključeno, da ne bomo v prihodnosti našli tudi na našem ozemlju lokalitet iz omenjenih dob, ki jih bodo pokazale bolj popolno kot dosedanje. Zato v teh primerih ne smemo valorizirati arheološkega izročila z ozkih vidikov naših pokrajin, ampak iz širše geografske regije.

Res pa je po drugi strani, da daje in je dajal geografski položaj Slovenije temu predelu Evrope izredno dinamiko tudi v kulturnem pogledu. To moramo pripisati dejstvu, da smo na naravnem prehodu med dvema polotokoma, Panonijo in Srednjo Evropo, ob direktni in najboljši zvezi Srednje Evrope s Sredozemskim morjem ter vplivajo na našo tvornost kulturna žarčenja iz naštetih območij. Zato srečujemo med našim arheološkim gradivom tudi edinstvene dokaze občega duhovnega in materialnega — predvsem likovnega — razvoja vsega človeštva. Med njimi so npr. vaška situla in drugi spomeniki situlske umetnosti, brez katerih ni možna razlaga umetnostnega ustvarjanja železne dobe. Šempetrski nagrobniki so formalno sicer vezani na imperijsko umetnost, vendar s svojimi avtohtonimi, iz našega prostora vzniklimi sestavinami in opljanji ter svetovnonazorsko svojskimi pogledi predstavljajo v likovnem okrasu člen v umevanju rimske umetnosti nasploh. Tem likovnim spomenikom najvišje vrednosti v evropskem merilu lahko pridružimo tudi terenske spomenike, brez katerih si človeškega razvoja v Evropi ne moremo zamišljati: Betalov spodmol, Potočka zijalka, kompleks ljubljanskega Barja, železnodobna gradišča in nekropole, rimska mesta, kasnoantično zaporno obzidje, ki osvetljuje poleg tega še zgodovino zatona rimske države, langobardski Kranj, staroslovanski Ptuj, Bled, Kranj itd. Zato moramo uskladiti svoja vrednotenja arheološke dediščine tudi glede na njihov pomen v evropskem merilu.

II.

Če se zdaj ozremo na dosedanjo prakso spomeniškega varstva in na možnosti uspešnega zavarovanja arheoloških območij, moramo razčleniti pregled dosedanjih posegov v arheološke terene in vlogo Arheološke karte Slovenije, raznih evidenc in pomen osrednjega registra (A) arheoloških spomenikov. Saj je smotrna spomeniškovarstvena dejavnost na področju arheologije možna le na temelju današnjega poznavanja, izpopolnjenega z rezultati načrtnega topografskega rekognosciranja.

S kolektivno izdelavo Arheološke karte Slovenije, ki je ravnokar zaključena, smo opravili evidenco do sedaj znanih arheoloških postojank naše domovine, omenjenih v publikacijah starejših znanstvenikov in v revijalnem tisku, ter uresničili tudi eno prvenstvenih nalog spomeniškega varstva: dobili smo pregled, čeprav še nepopoln, območij, ki jih varujemo. Ker je bilo za vseskozi dokumentirano in sistematično vodenje registra arheoloških spomenikov nujno, da zajame popis vsa dosedanja raziskovanja, smo dejavnost arheološkega referata povezali v skupno delo Sekcije za arheologijo SAZU, Narodnega muzeja, Zavoda za spomeniško varstvo SRS in drugih arheoloških institucij za zbiranje podatkov, potrebnih Arheološki karti Slovenije. Ker pomeni izkopavanje tudi dokončno uničenje arheološkega spomenika, je bil naš pregled nujno potreben tudi zato, da ima spomeniškovarstvena služba pregled nad preteklimi posegi in za sprotno spremljanje dejavnosti na terenu.

Po svoji zasnovi je Arheološka karta Slovenije prvenstveno namenjena znanstvenim potrebam našega starinoslovja in so zato v njej razčlenjeni podatki, ki niso samo topografske narave. Vendar predstavlja ne glede na to — ali pa prav zaradi tega — izredno dragocen spomeniškovarstven pripomoček pri odločanju, ali se kak spomenik vpiše v register ali ne. Za podrobno delo arheologa-konservatorja pa je pomen Arheološke karte Slovenije tudi v tem, da omogoča primerjavo najdb in najdišč po strokovni plati, kar je temelj strokovnega vrednotenja in iz tega izhajajoče spomeniške valorizacije in režima. Tako Arheološka karta Slovenije dopolnjuje osrednji register (A) Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije in elaborat »Zaščitena arheološka območja Slovenije« v RPP z naslednjimi pregledi:

1. pregled najdišč po arheoloških regijah
2. imenski register najdišč
3. pregled najdišč po obdobjih: — paleolitik
 - neolitik in eneolitik
 - bronasta doba
 - kultura žarnih grobišč
 - starejša železna doba
 - mlajša železna doba
 - rimska doba
 - zgodnji srednji vek
 - antične ceste
 - limes (kraške zapore)
 - potencialna najdišča (gradišča, groblje itd.)

Za izpopolnjevanje osrednjega registra arheoloških spomenikov Slovenije pa so izredno važni podatki, pridobljeni z načrtno terensko topografijo, ki je dragocena tudi zato, ker nam osvetljuje naselitveno zgodovino določenih geografskih območij v prazgodovinskih obdobjih in zato, ker je prežeta z željo, da bi v času, ko arheološki naselbinski ostanki in drugi spomeniki nenehno propadajo, dokumentirala in zagotovila za bodoča znanstvena vrednotenja tudi njihovo današnjo podobo. Arheološka topografija, rekognosciranje vseh z današnjimi metodami in sredstvi zaznavnih objektov na terenu, ne izpopolnjuje samo registra arheoloških spomenikov, ampak izboljšuje tudi strokovno in spomeniškovarstveno valorizacijo in varstveni red, ki omogoča še nadaljnja znanstvena raziskovanja.

Namen registra spomenikov je, da zagotovi pravno zaščito le-teh, zato mora vsebovati med drugim kratko oznako njihovih posebnosti, podatke o lastništvu in dosedanjih posegih, valorizacijo in ustrezen režim. Register je torej v naši spomeniškovarstveni dejavnosti čisto upravne narave, iz njega pač izvemo, ali spomeniška služba določeno območje, lokaliteto ali skupino predmetov varuje in kakšno vrednost jim določa v naši dediščini. Vsak znan arheološki objekt mora biti leksikalno vpisan v register, da bi zagotovili ob morebitnih sporih o njegovi biti tudi ustrezno pravno obravnavo. Zato smo se trudili, da bi vsaj doslej znana arheološka območja vpisali v osrednji register (A) pri Zavodu za spomeniško varstvo SRS, če jih že medobčinski zavodi ne morejo. Gotovo bo treba v bližnji prihodnosti prepisati te podatke tudi v re-

gistre medobčinskih zavodov in izdati primerne odločbe, čeprav je tu velik zadržek za načrtno delo v tem, da ti zavodi upravno-pravno ne pokrivajo vsega območja Slovenije, ampak samo območja občinskih skupščin, ki so njihovi soustanovitelji in da nimajo — z eno izjemo — v svojem sestavu arheologov.

III.

Z elaboratom »Zaščitena arheološka območja Slovenije« rešujemo še ta problem varovanja arheoloških spomenikov. Pregled postojank te vrste omogoča tudi drugim, da skrbe za njihovo zaščito. Opredeljevanje arheološko zanimivih območij pa pomeni tudi z gledišča stroke varovanje intaktnosti in zaščito danes znanih postojank. Ker je teh lokalitet gotovo več, kot jih danes poznamo, je latentna in vsakodnevno prisotna možnost, da bo ta ali oni sedaj neznan spomenik uničen ali celo neregistriran. To nalaga arheološki službi pri spomeniškovarstvenih organizacijah imperativno zahtevo, da še tem bolj obvaruje znana najdišča. Zato v pregledu najdišč izpopolnjujemo podatke osrednjega spomeniškega registra in Arheološke karte Slovenije še z naslednjim:

1. arheološki spomeniki po občinah,
2. spomeniki vseh kategorij,
3. spomeniki druge kategorije,
4. spomeniki prve kategorije,
5. režim za vse arheološke spomenike,
6. stopnje ogroženosti.

Tako je zdaj arheološka dediščina Slovenije strokovno obdelana v Arheološki karti Slovenije, z vidika spomeniškega varstva pa dobiva z osrednjim registrom in RPP praktično vrednost pri varovanju in prostorskem načrtovanju. Samo varovanje po zakonu o varovanju kulturnih spomenikov seveda ne more ustrezati naravi in specifičnim pogledom na arheološki spomenik oziroma spomeniško območje, medtem ko je varstvo v okviru RPP lahko uspešno. Zares so bili vsi predpisi in ukrepi spomeniškega varstva koristni za urejeno poslovanje znotraj te službe, na zunaj pa niso bili dovolj učinkoviti in zares uspešni. Zato pomeni RPP za varovanje arheoloških terenskih spomenikov izredno veliko, ker prestavlja našo dejavnost iz dosedanje upravno-pasivne v načrtovalno-aktivno vlogo, saj so vključena spomeniška območja sestavni del prostorskega plana. Vsa dosedanja naprezanja spomeniške službe so bila v okviru zakonitih določil lahko še tako popolna, pa ji niso omogočala višje in bolj dosegane dejavnosti.

Z valorizacijo, tako arheološko-strokovno kot spomeniškovarstveno, in z režimi smo nakazali tudi vidike obravnave tega izročila in s tem tudi program spomeniškega varstva glede naše arheološke dediščine. Tako pomeni arheološki elaborat pri RPP tudi načrtovanje in odrejanje mesta ter vloge najstarejših spomenikov v našem prihodnjem razvoju. Zato je po našem prepričanju naloga »Zaščitena arheološka območja Slovenije« več kot samo opredeljevanje trenutnega stanja.

Res pa je, tega se moramo arheologi še posebej zavedati, da je treba danes opredeliti strokovni, znanstveni, zgodovinski in spomeniškovarstveni pomen in vrednost posameznega arheološkega spomenika in s tem opredeliti njegovo

prihodnjo usodo. Saj morajo načrtovalci poznati stopnjo spomeniških vrednosti slehernega objekta. Tako stroka omejuje projektante in izloča območja najvišje in velike vrednosti (20 % najdišč) za prihodnja znanstvena vrednotenja in za ohranitev poglavitnih spomeniških vrednot te vrste. Vsa druga območja so prepuščena zazidavi in gradnji nasploh in velja zanje tretji režim z občasnim nadzorom s strani arheologa.

Za arheološke spomenike, ki so predmet posebnega nacionalnega pomena in varovanja (manj kot 2,5 %), štejemo območja, ki po strokovni oceni značilno in celostno predstavljajo gradivo in dediščino najstarejših kultur na Slovenskem. Zanje velja načelo, da so po naši današnji presoji vredni popolnega varovanja, saj sta iz doslej znanih podatkov in najdb ugotovljena njihov obseg in vsebina. Arheološko gledano so neokrnjeni vsi zemeljski profili, stratigrafija, kulturni inventar ter drugi podatki, ki jih na kratko opredeljujemo kot »okoljske najdbe«. Zato so ta območja ključne postojanke za umevanje kulture, civilizacije in prazgodovine na prostoru Slovenije ali na še širšem ter so zato posebne družbenega pomena.

Arheološka območja velike spomeniške vrednosti so tista, kjer po dosegljivih podatkih in najdbah pričakujemo v veliki meri nepoškodovano najdišče, katerega vsebina utegne v mnogočem dopolniti in ponazoriti dediščino in kulturne razmere v posameznem obdobju. Po trenutnem poznavanju so ta najdišča brez dvoma regionalno pomembna. Zato je tu dovoljen poseg s strani drugih interesentov, če so za to posebni razlogi, seveda po predhodnih arheoloških preiskavah.

Za arheološka območja, kjer so doslej znane le naključne najdbe, menimo, da so potencialna arheološka najdišča večje vrednosti, kar pa lahko preverimo le z nadzorom pri posegih in zemeljskih izkopih.

Druga nevarnost, ki se ji v RPP ne moremo izogniti, je morda tudi v tem, da moramo določno omejiti posamezno najdišče, čeprav nam niso znani podrobni podatki (ledine, parcele). Ker je nam vsem jasno, da poznamo danes le del najdišč, je tudi ta postavka upoštevanja vredna. Primerjava z italijanskimi analizami, ki so pokazale, da je v njihovi evidenci le 25 % najdišč, bi pripeljala tudi nas do neke vmesne, a precej točne številke, po kateri lahko pričakujemo, da je vseh arheoloških lokalitet na Slovenskem blizu 10.000. Če bo torej to število do leta 2000 naraslo, to hkrati pomeni, da bo napaka, ki jo napravimo pri vrisu v grafično dokumentacijo RPP, posledica današnjega znanja in danosti.

Tako omogoča RPP varovanje arheoloških spomenikov in predhodni pregled predvidenih posegov v zaščitena območja, pa tudi zmanjša morebitni zaviralni moment, ko je treba zaradi najdb prekiniti gradnjo. Ustrezni režimi za posamezna območja pa ustvarjajo posebne možnosti za raziskovanje in proučevanje tega izročila in za njegovo morebitno prezentacijo, ki obogati osnovno varstvo arheoloških spomenikov z novimi vrednotami.

Spričo tega, da skrbi danes za varovanje terenskih spomenikov te vrste le troje konservatorjev, omogoča pregled vseh znanih zaščiteneh arheoloških območij v RPP njihovo začasno varovanje tudi s strani načrtovalcev ali gradbenih strokovnjakov. Istočasno pa omogoča širše varovanje tudi samim načrtovalcem in pritegnitev urbanistov, arhitektov ter drugih oblikovalcev prostora v snovanje za ureditev in prezentacijo teh spomenikov in njihovo vključevanje v turistično, kulturno, prosvetno in podobno izrabo.

Če na kratko strnemo gornja predvidevanja in pričakovanja arheologije od RPP, potem vidimo, da vnaša RPP v spomeniškovarstveno dejavnost na področju arheologije vsaj naslednja dejstva:

— RPP je za kompleksno varovanje arheoloških spomenikov bistven in sestavni del, ker omogoča

— strokovni službi predčasno oziroma pravočasno registriranje načrtovanih posegov v zaščiteni prostor,

— omogoča pregled nad danes znanim in valoriziranim arheološkim izročilom,

— uvaja posebne varnostne režime za neokrnjeno ohranjanje spomenikov nacionalnega pomena, ki prezentirajo določeno prazgodovinsko kulturo, civilizacijo ali zgodovinsko obdobje,

— ohranja lokalitete izrednega znanstvenega pomena v prvobitnem stanju,

— varuje na že delno raziskanih območjih t. i. »kontrolne bloke« za kasnejša metodološko bolj popolna raziskovanja,

— omogoča načrtovanje razvoja zaščite arheoloških spomenikov za prihodnje obdobje,

— dviguje patriotično zavest glede na celostni pristop k varovanju te dediščine,

— daje osnovne podatke o ohranjenih in vidnih sestavinah arheoloških spomenikov za morebitno turistično izrabo,

— vključuje valorizirana arheološka območja kot del zavarovanega prostora v urbanistične programe, načrte, rede in zazidalne načrte,

— omogoča urbanistom, projektantskim organizacijam in projektantom vključevanje teh spomenikov v urejeno kulturno pokrajino in pejzaž,

— omogoča projektantom izdelavo predlogov za prezentacijo posameznih sestavin in dajanje pobud za vkomponiranje arheoloških celin ali detajlov spomenikov v sodobno mestno tkivo.

Uresničevanje teh postavk pomeni za varovanje arheološke dediščine mnogo. Mirne vesti lahko trdimo, da je oživljanje teh nalag do največjih možnih mer najbolj osnoven pogoj za normalno in uspešno delovanje službe za varovanje arheoloških spomenikov.

LITERATURA

F. Stele: Osnovna načela varstva spomenikov, ČZN 23, 1928, 179 ss.

I. Curk: Ob prizadevanjih za varstvo slučajnih arheoloških najdb, VS 10, 1965, 160 ss.

P. Petru: Upravičenost rekonstrukcije posameznih arheoloških spomenikov, VS 9, 1962—1964, 1 ss.

P. Petru: Obnovljena antika v Ajdovščini, VS 10, 1965, 131 ss.

P. Petru: Evidenca najdišč — dragocen vir za reševanje arheološke spomeniške problematike, VS 8, 1960/1, 59 ss.

P. Petru: Evidenca arheoloških spomenikov, VS 8, 1960-61, 87 ss.

F. Stele: Zaščita zgodovinskih izkopov — v Pravilniku o varstvu zg. in umetn. spom. in zgradb, ZUZ 14, 1937, 59.

PETER PETRU: POINTS DE DÉPART DE LA CONSERVATION DES MONUMENTS ARCHÉOLOGIQUES IMMEUBLES ET LE PLAN RÉGIONAL DE LA SLOVÉNIE

L'invitation à la collaboration avec le Plan Régional de l'espace a suscité aussi la question plus générale des points de départ de la conservation des monuments archéologiques du terrain. Les monuments archéologiques sont, selon le degré de tout ce qui les menace, toujours parmi les premiers, car l'augmentation de la population, des activités de construction, énergétiques et autres les exposent de plus en plus. Un avertissement par anticipation de leur signification pour notre héritage commun, muni de l'indication d'un régime protecteur convenable, signifie alors pour les traceurs la base du plan et de la formation de l'espace et assure à l'archéologie, pour ses évaluations scientifiques à l'avenir, à côté des interventions préventives et autres des terrains essentiels et intacts de monuments qui représentent le plus intégralement le développement d'une certaine culture et civilisation préhistoriques sur le territoire de la Slovénie. Le traitement de l'espace slovène comme un milieu culturel unique dans cet exposé nous assure en même temps que tous les monuments archéologiques importants pour notre histoire et développement nationaux seront compris dans notre sphère culturelle comme des preuves du passé riche et agité de notre nation.

LITERATURA

Y. Štejn: Osnovna načela varstva spomenikov, CXXI 22, 1932, 179-82.
I. Čurk: Ob varstvenosti in varstvenih ukrepih spomenikov, VS 10, 1960, 180-82.
P. Petru: Uvodna besedila o varstvenih ukrepih spomenikov, VS 10, 1960, 180-82.
P. Petru: Osnovna načela varstva spomenikov, VS 10, 1960, 179-82.
P. Petru: Osnovna načela varstva spomenikov, VS 10, 1960, 179-82.
P. Petru: Osnovna načela varstva spomenikov, VS 10, 1960, 179-82.
P. Petru: Osnovna načela varstva spomenikov, VS 10, 1960, 179-82.
P. Petru: Osnovna načela varstva spomenikov, VS 10, 1960, 179-82.

HALŠTATSKA NASELJA NA DOLENJSKEM

OTTO-HERMAN FREY

Marburg, Seminar za prazgodovino

Naslednja naša dokaj splošna razmišljanja je pobudilo izkopavanje halštatskega naselja v Stični, ki so ga začeli leta 1967 Narodni muzej v Ljubljani, Seminar za prazgodovino v Marburgu na Lahni (Zahodna Nemčija) ter Institute for Advanced Studies v Princetonu (Amerika). Če ne upoštevamo raziskav W. Schmida v tridesetih letih, ki so dala le delno uporabne rezultate, imamo to pot prvič opravka s sistematičnim raziskovanjem velikega halštatskega naselja, ki ga lahko po primerjavi z južnonemškimi halštatskimi postojankami¹ štejemo za sedež kneza.

Prvi dve leti izkopavanj² sta nam odprli že bistvene poglede v sistem obzidja in gradnje hiš. Prišli smo do dragocenih opažanj v zvezi s problemi kontinuitete. Seveda pa ne smemo rezultatov stiških izkopavanj posploševati, to bi bilo problematično že zaradi velikih zunanjih razlik med stiškim naseljem in drugimi dolensjkimi naselbinskimi postojankami.

Stiško naselje leži nad zaselkom Vir na nižji planoti, ki obvladuje ravnico. Tudi Magdalenska gora severozahodno od Stične podobno obvladuje grosupeljsko kotlino. Južno od Stične ima gorski hrbet med Koritami in Dobravo, kjer leži dobrniško halštatsko naselje, prav tako središčno mesto nad dobrniško dolino. Podoben geografski položaj lahko opazujemo tudi dalje proti jugovzhodu pri halštatskih naselbinah Novega mesta, Šmarjete in Podzemlja. V isti vrsti smemo imenovati tudi manjša halštatska gradišča, kot sta Boštanj pri Grosupljem ali Rovišče pri Krškem. Vsa omenjena naselja, h katerim redno sodijo bogata gomilna grobišča — samo na Magdalenski gori je bilo najdenih pet figuralno okrašenih situl —, pa po svojem obsegu znatno zaostajajo za Stično, kot nam to nazorno pokaže primerjava različnih tlorisov (Sl. 1—2). Slavna Magdalenska gora je komaj nekaj večja kot severozahodni, tj. najmanjši del stiškega naselja, ki je omejen s posebnim okopom (prim. sl. 1). Stična predstavlja po svoji velikosti na Dolenjskem prav izjemo. Z obzidjem utrjenega naselja podobnih razmerij tod ne poznamo.

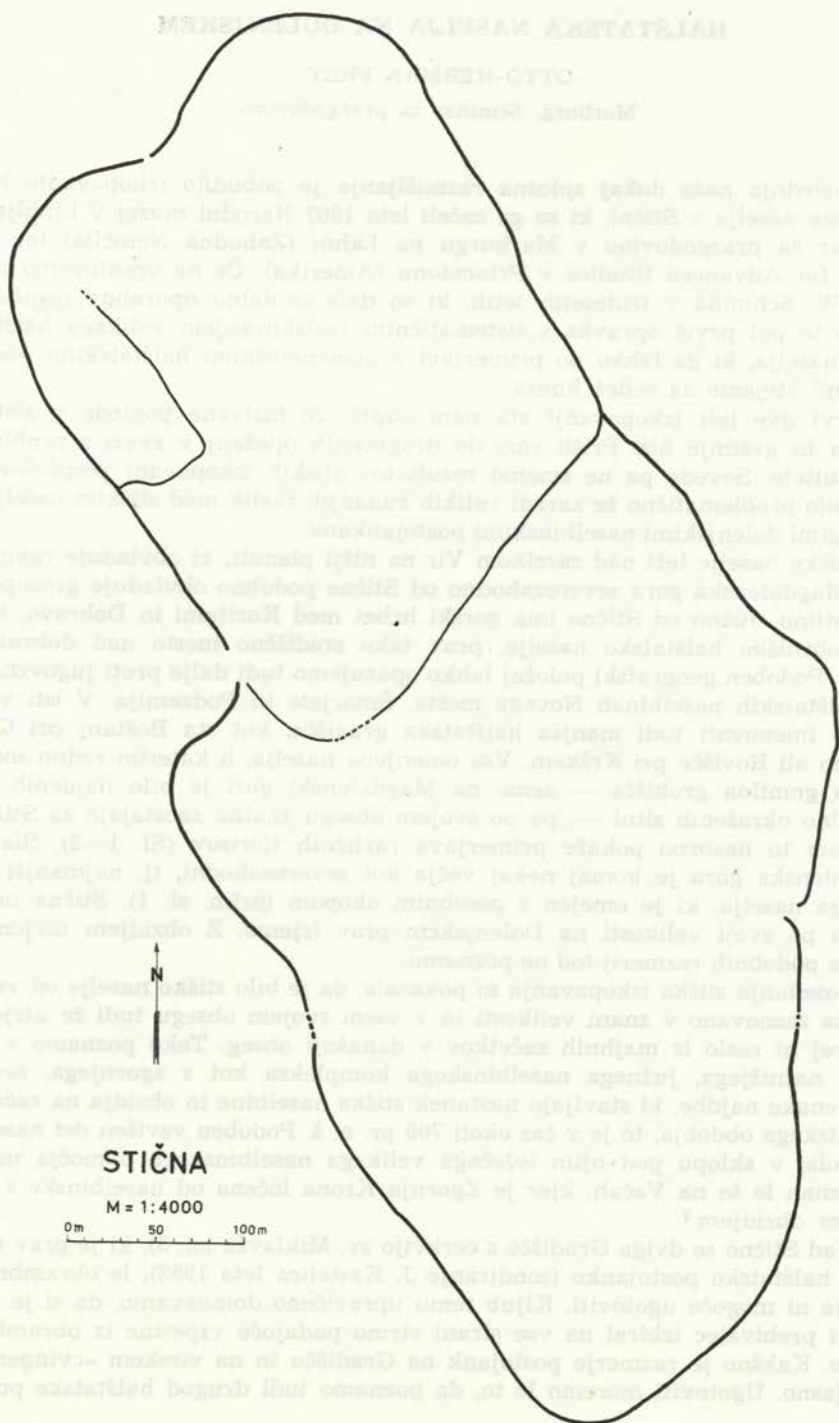
Dosedanja stiška izkopavanja so pokazala, da je bilo stiško naselje od vsega začetka zasnovano v znani velikosti in v vsem svojem obsegu tudi že utrjeno, da torej ni raslo iz majhnih začetkov v današnji obseg. Tako poznamo z območja najnižjega, južnega naselbinskega kompleksa kot z zgornjega, severnega, enake najdbe, ki stavljajo nastanek stiške naselbine in obzidja na začetek halštatskega obdobja, to je v čas okoli 700 pr. n. š. Podoben vzvišen del naselja, akropola, v sklopu pod njim ležečega velikega naselbinskega območja mi je sicer znan le še na Vačah, kjer je Zgornja Krona ločena od naselbinske z notranjim obzidjem.³

Nad Stično se dviga Gradišče s cerkvijo sv. Miklavža (sl. 3), ki je prav tako imelo halštatsko postojanko (sondiranje J. Kastelica leta 1952), le obrambnega obzidja ni mogoče ugotoviti. Kljub temu upravičeno domnevamo, da si je halštatski prebivalec izbiral na vse strani strmo padajoče vzpetine iz obrambnih potreb. Kakšno je razmerje postojank na Gradišču in na virskem »cvingerju«, je nejasno. Ugotoviti moremo le to, da poznamo tudi drugod halštatske postoj-

HAJSTATAVA KASILA

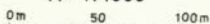
OTTO HENRIK & PILEY

Nordens kommunala postverket

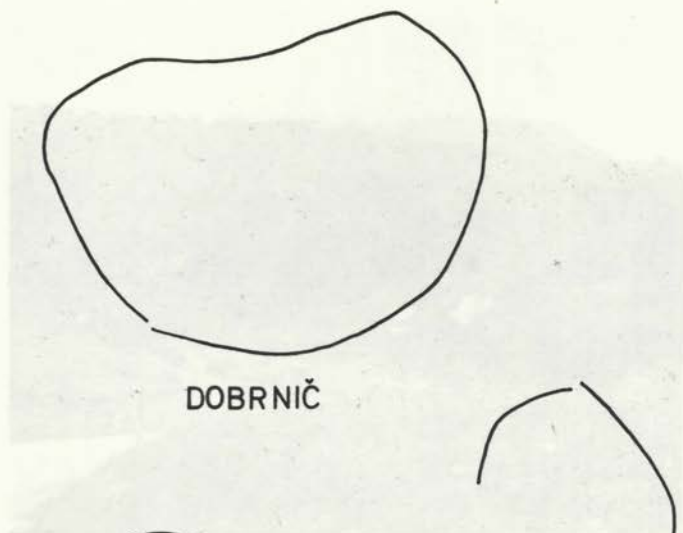
STIČNA

M = 1:4000

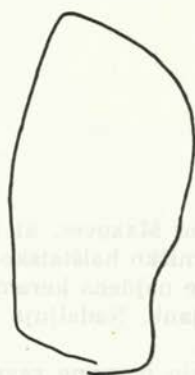

M = 1:4000

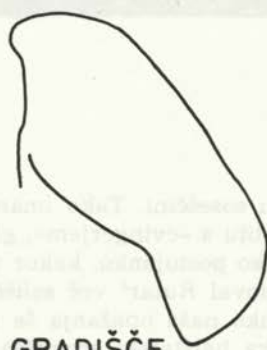
0m 50 100m

DOBRNIČ

MAGDALENSKA GORA

GRADIŠČE

PRI VIŠNJI GORI

NOVO MESTO

Primerjava velikosti dolenjskih gradišč

Comparaison de grandeur des lieux-forts préhistoriques de la Carniole Basse

janke, ležeče v neposredni soseščini. Tako imamo na hribu Makovec, ki stoji neposredno ob gorskem hrbtu s »cvingerjem«, glavno dobrniško halštatsko naselbino, prav tako halštatsko postojanko, kakor to dokazuje najdena keramika. Tudi na Brezju je zaznamoval Rutar⁴ več seliščnih postojank. Nadaljnja raziskovanja bodo gotovo lahko naša opažanja še pomnožila.

Doslej omenjena velika halštatska gradišča obvladujejo naravne ravnice, ki bi jih skorajda lahko opredelili kot oblastna območja na svojih postojankah stolujočih oblastnikov — knezov. Ob teh osrednjih postojankah pa poznamo še druge z drugačno gospodarsko strukturo. Dober zgled je npr. Gradišče nad Višnjo goro (sl. 4). Po obsegu ga lahko primerjamo z Magdalensko goro, čeprav obzidje ni tako mogočno. Popolnoma drugačna pa je njegova lega visoko nad ravnino, prek katere vodi danes avtomobilska cesta iz Ljubljane v Zagreb. Najdb z Gradišča sicer še ne poznamo, sosedna gomilna grobišča pa vsekakor ne nasprotujejo dataciji v halštatsko obdobje.

S kratkim orisom in nekaj skicami načrtov halštatskih naselij smo želeli opozoriti na različno podobo halštatskih postojank Dolenjske. Načrten obhod postojank bo nedvomno potreben. Prav tako bo treba razširiti pogled še na sosednja ozemlja. Naše opombe bi želele le zbuditi nadaljnje zanimanje za reševanje teh komaj načetih vprašanj. Če sem kot tujec lahko zaznal naselbinske probleme halštatskega obdobja v Sloveniji, pa je to zasluga sodelovanja z Narodnim muzejem v Ljubljani in podpore, ki mi jo tako ljubeznivo daje.⁶

Izkopavalci v Stični pa bi se z objavo tega skromnega prispevka radi poklonili spominu ravnatelja E. Turnherja, ki je od vsega začetka s takšno ljubeznijo in podporo spremljal naša izkopavanja v Stični.

Stična, pogled na prazgodovinsko naselje. Zadaž Gradišče s cerkvijo sv. Miklavža. — Na levi strani: pogled na gradišče nad Višnjo goro

Stična, vue du village préhistorique. Au fond Gradišče avec l'église de St. Nicolas. — A la gauche: vue du lieu-fort préhistorique au-dessus de Višnja gora

OPOMBE

¹ W. Dehn, Neue Ausgrabungen in Deutschland (1958) 127 ss.

² Prim. prva poročila v VS 12, 1967 (1969), v tisku (= Arh. pregled 9. 1967, 30 ss.) in v tem zvezku. Poleg tega še Prvo predhodno poročilo v AV 20, 1969, in Germania 47, 1969 (v tisku).

³ Prim. W. Schmid, GMDS 20, 1939, 96 ss.

⁴ Karto je objavil K. Kromer, Brezje. Arh. kat. Slovenije 1 (1959), priloga na koncu.

⁵ Pri izdelavi načrtov posameznih gradišč so mi ljubeznivo pomagali številne gospe in gospodje, tako prof. dr. W. Dehn, kustos Drago Svoljšak, študenta Reimo Lunz in Mitja Guštin, preparator Lisa Mibach. Prav posebej pa se moram zahvaliti vodji izkopavanj dr. S. Grabovcu za številne bistvene napotke.

O. FREY: LES ÉTABLISSEMENTS HALLSTATTIENS A DOLENJSKO (Basse Carniole)

Dans l'article l'auteur a appelé l'attention sur la typologie des établissements hallstattiens à Dolenjsko. Le type le plus commun est celui d'altitude et il domine la plaine sous lui — dans ces plaines on manque de voir des territoires d'influence des princes individuels de Hallstadt. Le tableau ci-joint (no. 1) montre que Stična est, quant à son étendue, beaucoup supérieure aux établissements habituels de cette époque. Mais à côté des établissements fortifiés mentionnés il existe sans doute un autre type encore: Gradišče au-dessus de Stična, dans le voisinage immédiat d'établissement bien connu, était habitué aussi, mais pas fortifié; quelle était sa relation avec l'établissement principal de Stična n'est pas clair. De ce même second type est l'établissement de Gradišče au-dessus de Višnja gora (tableau 2), entre Magdalenska gora et Stična. Il est vrai qu'il est fortifié, mais il ne connaît pas d'arrière-pays appartenant de plaine. Ces brèves observations ne veulent que faire remarquer les problèmes intéressants de l'établissement hallstattien en Slovénie.

URBANISTIČNE ZNAČILNOSTI RIMSKE KOLONIJE PRI NAS KOT SMERNICE ZA SPOMENIŠKOVARSTVENE POSEGE

IVA MIKL CURK

Preučevanje rimskega urbanizma je dokaj staro in razvejano. Tudi v naši državi je nastalo že nekaj razprav na to temo.¹ Vendar je to še vedno snov, ki daje dovolj možnosti za študij, saj vrsta vprašanj ni obdelana v podrobnostih. Poleg tega pa tudi izkopavanja večjih kompleksov v urbanih aglomeracijah po imperiju še vedno odpirajo nove in nove poglede. Ni naš namen, da bi vrsti razprav čisto arheološke narave dodali še eno, saj je za to bolj poklican marsikateri drug raziskovalec rimskih starin in predvsem raziskovalec rimskih mest pri nas. Spomeniškovarstvena služba pa vendarle potrebuje okvirno študijo o karakteristikah rimskega urbanizma, ki se zrcalijo v zunanji podobi naselij po naših krajih ter njihovih sestavinah. Na taki študiji more namreč potem temeljiti interna valorizacija posameznih objektov v urbanih celotah-zaščitenih arheoloških spomenikov oziroma skupkih spomenikov in poleg te interne valorizacije še predlog za prezentacijo posameznih starin.

Zato bomo tu znova povzeli nekaj glavnih podatkov o rimski koloniji iz časa rimskega cesarstva in njeni mestni podobi in pogledali razvoj mestne slike mest, ki sta v rimskem času na naših tleh imeli status kolonije, Ljubljane-Emone in Ptuja-Poetovija. Po takem pregledu moremo namreč opozoriti na urbanistično najpomembnejše sestavine obeh mest in utemeljiti predlog za prezentacijo ostalin na površinah, kjer najpomembnejše stavbe domnevamo ali zanje vemo.

Sredozemske države starega sveta so temeljile na mestih, in sicer mestih v povsem pravem pomenu besede. Tako tudi rimski imperij. Državna uprava in krajevna samouprava sta v notranjosti Slovenije (v Istri so bile razmere seveda drugačne) že ob rimski okupaciji rasli iz osnovne enote, mestnega teritorija.² Način osvojitve je pogojeval tudi način nastanka in značaj mest v tisti pokrajini. Tako sta na slovenskih tleh zrasli na mestu v bližini legijskih taborov iz časa osvojitve, ena prej, druga pozneje, dve koloniji, Emona in Poetovio.

Kolonija je bil pravni pojem iz časov širjenja rimske oblasti in države ob naseljevanju rimskih meščanov po Italiji in Italikov po drugih delih rimske republike. V cesarstvu je postal pojem še bolj formalnost, naslov,³ saj so se pravno različne vrste naselij s čedalje močnejšo romanizacijo in številnejšimi podeljevanji državljanskih pravic med seboj približevale in izravnavale. Vendar sta koloniji Emona in Poetovio nastali že tako zgodaj, da sta se še uvrstili v skupino kolonij zgodnjega cesarskega časa ter postali deležni njihovih upravnih in, kot bomo videli, tudi urbanističnih posebnosti.⁴

Kolonija bi morala biti po svoji osnovni karakteristiki načrtno ustanovljena in zgrajena naselbina. Določeno število prebivalcev je dobilo zemljišče, kjer so ekonomski ali politični vzroki terjali navzočnost rimskega ali italškega življa, in si tam zgradilo svoje mesto. Akt o ustanovitvi kolonije je bil, kot mnoga pomembna dogajanja v rimskem javnem življenju, v klasičnih časih rimske republike pravi obred.⁵ Uprava kolonije je bila zgrajena po rimskem mestnem vzoru. Iz skupščine svobodnega prebivalstva (moških) se je po premoženjskem

cenzusu izbral ordo decurionum, izmed teh razni javni funkcionarji, med katerimi sta bila duumviri iure dicundo (župana in sodnika) najvišje na lestvici služb.⁶ Javne funkcije so bile pri Rimljanih že od nekaj zelo blizu verskim oziroma svečeniškim.⁷ To zvezo so v časih cesarstva zaradi vzhodnih provinc še bolj negovali.⁸ Tako javno življenje je narekovalo tudi določeno shemo javnih prostorov in upravnih stavb v naselju. Prostor za osnovno gospodarsko funkcijo mesta-trg — je moral dajati prostor tudi upravnim, verskim in sodnim funkcijam mestnega naselja. Zato srečamo v vseh rimskih mestih v bolj ali manj razviti in tako ali drugače variirani shemi kot najvidnejše mestne sestavine zmerom forum s svetišči, kurijo in magistratnimi prostori.⁹

Pozneje je postalo ime kolonija, kot smo rekli, le pravni pojem: v cesarski dobi ni bilo več vedno nujno, da je bila kolonija načrtno ustanovljena in zgrajeno mesto. Tudi spontano zraslo naselje je lahko dobilo status kolonije in je temu statusu priredilo tudi način upravljanja.

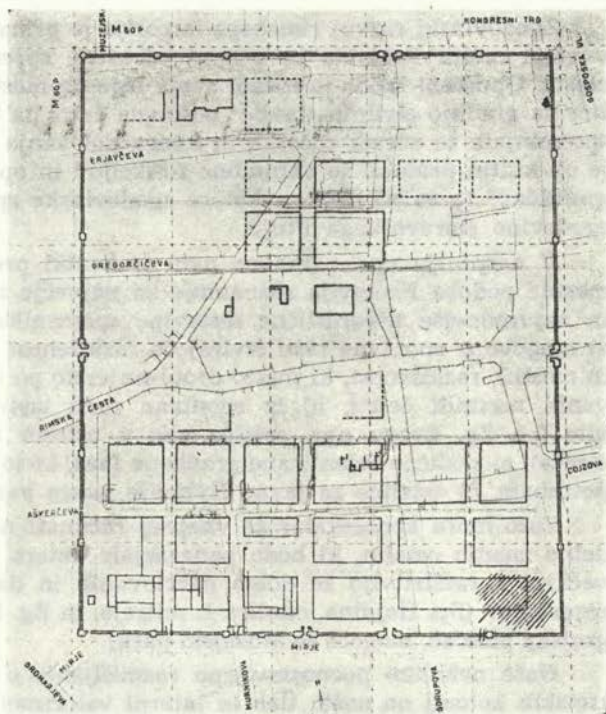
Način gradnje mest in podoba le-teh je bila že v antiki silno dinamično oblikovana materija, vendar moremo zasledovati v osnovah dve skupini. Obe skupini sta veliki, kar izvira iz dejstva, da je bilo mesto v pravem pomenu besede vse do rimske okupacije številnim pokrajinam rimskega imperija sploh neznan. Naši kraji so se šele ob rimski okupaciji srečali s pojmom mesta in to je bilo že rimsko mesto, plod tisočletnega razvoja v sredozemskih deželah. Tako je moč šteti v eno skupino spontano zrasla mesta, plod različnih urbanističnih konceptov in raznih časov, v drugo skupino pa načrtno, po enkratnem programu zgrajena mesta.¹⁰

Omeniti moramo tudi dejstvo, da je osnovna mreža načrtno zasnovanega mesta zrasla iz enakih osnov kot znamenita rimska izmera zemljišč, centuriacija, in način oblikovanja vojaškega tabora: vsem je bila skupna osnovna mreža pravokotno sekajočih se linij. V mestu so pomenile te linije ulice in s temi povezani sistem obzidja in vrat, v taboru poti in spet obrambni sistem, pri centuriaciji pa mrežo parcelnih meja.¹¹ Ta stara italaska značilnost je potemtakem dala svoj pečat tudi prenekateremu mestu v rimskih provincah.

Zanimivo je, da imamo pri obeh rimskih kolonijah na ozemlju današnje Slovenije opravka z obema vrstama rimskega mesta. Že to je prva smernica za valorizacijo njunih stavbnih in urbanističnih sestavin.

Vprašanje nastanka Emone še ni dokončno rešeno. Starejši avtorji so videli v njenih urbanističnih zasnovah ostaline zimskega vojaškega tabora (hiberna) pozneje pa je dozorelo mnenje, da je Emona, kakršno poznamo, načrtno zgrajena kolonija.¹² Sočasno z Emono je nastala v severnoitalsko-recijskem prostoru vrsta kolonij in nekatere so po svojem urbanističnem konceptu Emoni prav blizu.¹³ Že to dejstvo potrjuje prej navedeno domnevo. Podrobnosti bodo rešili rezultati najnovejših raziskovanj, ne sodijo pa več v okvir naloge, ki smo si jo zadali s tem sestavkom.

Emono gotovo že toliko poznamo, da vidimo, kako je bila načrtno zgrajena v obliki nekoliko nepravilnega štirikotnika in kako je znotraj venca utrdb slonela vsa parcelacija na mreži pravokotno sekajočih se ulic. Najnovejša raziskovanja nam odkrivajo tudi ostaline stržena naselbine na sečišču obeh mestnih osi.¹⁴ Vemo tudi, da se ta osnovna mreža skozi antiko ni bistveno spremenjala. Še vsa dosedanja izkopavanja so potrdila dejstvo, da so osnovne linije stavbnih kompleksov ostale enake skozi vso antiko.¹⁵

Tloris Emona
Plan d'Emona

Vse to nam nalaga, da pri interni valorizaciji urbanističnih vrednot arheološkega spomenika Emona najvišje ocenimo: a) vso njeno urbanistično podobo, saj gre za eno izmed redkih po enkratnem konceptu zgrajenih mest v vsem prostoru severnega Balkana in Vzhodnih Alp,¹⁶ b) kontinuiteto osnovnih nosilnih linij skozi vso antiko in kontinuiteto utrdbenega sistema, c) ostaline za javno življenje mesta važnih prostorov in stavbnih kompleksov. Zato mora konservator ob pripravi predlogov za prezentacijo znotraj najstrože zavarovanega areala obzidane Emone izbirati med najbolje ohranjenimi ostalinami, ki poudarjajo katero od naštetih značilnosti stare Emone.

Urbanistična podoba Poetovija in njegov urbanistični razvoj sta sledila povsem drugim zakonitostim. Razloženo, spontano zraslo mesto dokaj velikega obsega še ni v taki meri raziskano, da bi mogli govoriti o njegovih osnovnih karakteristikah tako zanesljivo in preprosto kot pri Emoni.

Dosedanja raziskovanja mestne slike Poetovija so ugotovila, da gre pri njem sprva za tako imenovano mesto iz canab,¹⁷ zraslo kot vrsta panonskih mest iz osnov: vojaški tabor, canabae in naselje domačinov.¹⁸ Vse te urbanistične osnove so si poiskale najugodnejše geografsko mesto. Tako se je domačinsko naselje že izza davnine držalo varnega grajskega griča in hajdinske terase, tabor je ob Dravi čuval most, canabae pa so bile kot njegova logična posledica ob taboru. Vse tri osnove pa je medsebojno povezovala vsem trem življenjsko pomembna cesta na vzhod z mostom.

Zgodovinski razvoj rimskega imperija je prinašal s seboj večje spremembe v vlogi mesta Poetovio in s temi združene spremembe urbanistične podobe mesta. Opuščeni tabor je zaradi svoje lege ob mostu v 2. stoletju pomenil prostor za gradnjo civilnih stavb,¹⁹ poslovna četrt na Spodnji Hajdini se je močno spreminjala že zaradi začetka in konca delovanja ilirske carine,²⁰ grajski grič je ob kulturni pridobil še obrambno funkcijo²¹ in opuščeni mestni deli so postali grobišča;²² to so pa samo nekatere zgodovinske spremembe, ki so vplivale na zgodovino staroveškega Ptuja.

V nasprotju npr. z Emono nam ta kratki pregled zgodovinskega razvoja mestne podobe Poetovija zaznamuje za največje značilnosti te mestne podobe in najvrednejše urbanistične sestavine spomenika prve kategorije Poetovija: a) njegovo iz spontane rasti izvirajočo razloženost ob prometnem strženu (cesti in mostu), razloženost, ki mesto drobi na vrsto po različnih zakonitostih oblikovanih mestnih četrti, b) iz spontane rasti izvirajočo neenakomerno mrežo ulic (na Zg. Bregu npr. sečišče ulic v ostrem kotu, na Vičavi pravokotna mreža), c) različno orientirane gradbene faze, ki so se prilagajale spremenjenim potrebam, č) ostaline za javno življenje mesta važnih prostorov.

Zato mora konservator že vnaprej računati na predlog za prezentacijo že delno znanih ostalin, ki bodo ponazarjale katero od naštetih značilnosti, največkrat z razširitvijo že dolgo načrtovanih in davno zasnovanih arheoloških rezervatov (Sp. Hajdina, okolica 1. mitreja, in Zg. Breg, okolica 3. mitreja, nato grajska ploščad, mogoče še Muzejski park).

Naše nekoliko poenostavljeno razmišljanje o nekaterih posebnostih obeh rimskih kolonij na naših tleh in interni valorizaciji teh značilnosti, združeni s predlogi za prezentacijo, seve ni dokončna receptura ali načrt, katere površine v obeh mestih je treba že danes določiti za prezentacijo najdenih objektov, čeprav jih še niti ne poznamo povsem, katerih pa ne. Vsekakor pa želi sestavek opozoriti tudi nearheologa na pot, po kateri je treba priti do predlogov za prezentacijo, in na to, za kaj se po naši sodbi mora bojevati spomeniškovarstvena služba že pri današnjem stanju raziskav v teh dveh velikih arheoloških kompleksih.

OPOMBE

¹ Dj. Mano-Zisi, Zbornik Narodnega muzeja IV 1964, 93 ss. — J. Šašel, referat na sestanku antične sekcije ADJ v Zadru 1964, Arheološka karta Slovenije v tisku.

² J. Klemenc, Zgodovina Ljubljane I, Ljubljana 1955, 360. primer, sicer J. Šašel o. c.

³ Kornemann, Colonia RE IV 1901, 568 ss.

⁴ J. Šašel, Emona, RE suppl. 1969, 540 ss. — B. Saria, Poetovio, RE XXI 1958 1167 ss.

⁵ Obred ustanovitve izčrpno popisuje Varro, sicer Kornemann, o. c. 512 in 568 ss.

⁶ Th. Mommsen, Das römische Staatsrecht III 1 793.

⁷ Npr. pontifex.

⁸ G. Herzog-Hauser, Kaiserkult RE suppl. IV 1924 806 ss.

⁹ Lehman-Hartleben, Städtebau RE II/3 1929 2016 ss. — Vitruvij, De architectura, knjiga V in VI (ed. Loeb). — B. Saria, Südosteuropa Jahrbuch 8, 1968, 11 ss in vrsta mestnih tlorisov, npr. Forschungen in Salona I 1917 2 ss, 106. — Römischer Limes in Osterreich VII 83 ss. — Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Institutes 1919 Beiblatt 144. — JOeAI 1913 Beibl. 98 in 1914, 34. — K. A. d. W. Schriften der Balkankommission VI, Sticotti, Die römische Stadt Doclea in Montenegro, 1913. —

Tloris poetovijske mestne četrti na Zg. Bregu (po Schmidu, 16 BRGK)

Plan du quartier de la ville de Poetovio à Zgornji Breg (d'après Schmid, 16 BRGK)

M. Mirković, Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji Dissertationes VI, Beograd 1968, 37—95. — JOeAI XI 1908 17 ss. — Forschungen in Lauriacum 1 1953 skica 1 in 2 1954 — RG. Limesforschungen 4 1962, priloga 2. — Bonner Jahrbücher 167, 1967 327. — J. Laur-Belart, Führer durch Augusta Raurica, Basel 1959 — H. Krämer, Cambodunum Forschungen 1953 I (Jahreshefte zur bayerischen Vorgeschichte 9) plan. — Enciclopedia Italiana III 1929 540, VII 1930 808, XXIII 1934 270 in še mnogo drugih. (Primerjali smo le nekatere iz zgodnejšega cesarskega časa.)

¹⁰ Lehman-Hartleben o. c. 2088 ss. in 2100 ss.

¹¹ Ibid. 2049—2052.

¹² J. Šašel, o. c. opomba 4.

¹³ Lehman-Hartleben o. c. 2088. — A. Móczy, Pannonia, RE suppl. IX 1962 596 ss.

¹⁴ Izkopavanja Ljudmile Plesničar v letih 1967—1969.

¹⁵ L. Plesničar, Jakopičev vrt, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 14, Ljubljana 1968, 8.

¹⁶ Glej opombo 13.

¹⁷ O. Behn, Germania X 1926 25 ss. — B. Saria o. c. 16.

- ¹⁸ A. Moczy, Acta archaeologica academiae hungaricae III 1953, 179.
¹⁹ I. Mikl-Curk, Casopis za zgodovino in narodopisje NV V 1969.
²⁰ B. Saria v Klemenc - Saria, Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj, Zagreb 1936, 56—68.
²¹ J. Klemenc, Ptujski grad v kasni antiki, Ljubljana 1950.
²² B. Saria, Blatt Ptuj 57.

IVA MIKL-CURK: CARAKTERISTIKES URBAINES DE LA COLONIE ROMAINE CHEZ NOUS COMME DIRECTIONS POUR LA CONSERVATION DES VESTIGES

L'article résume d'abord quelques dates générales de la colonie au temps de l'empire romain, de sa position juridique et de son image de la ville. Ensuite il récapitule les principales caractéristiques urbaines des deux villes romaines qui avaient, sur le territoire de la Slovénie actuelle, la position de colonies, pour pouvoir appuyer sur ces constatations la valorisation interne des composantes urbaines particulière des deux villes et les propositions pour la présentation qui s'en suivent.

Ainsi on peut arriver à la constatation que le seul fait que Emona est une ville construite d'après un plan, tandis que Poetovio a poussé spontanément, est déjà une des directions pour la valorisation. Emona se distingue alors a) par son concept unique, b) par la continuité des lignes portatives et du système de fortification, et c) par les restes des endroits importants pour la vie publique de la ville. Et Poetovio, au contraire, se distingue a) par la disposition le long de l'artère de circulation, b) par le réseau inégal des rues, les phases de construction différemment orientées, et c) par les restes des endroits importants pour la vie publique de la ville.

Il s'en suit de cette étude qu'en préparant les propositions pour la présentation des terri- toires archéologiques le plus strictement protégés des deux villes, le conservateur doit choisir entre les vestiges le mieux conservés qui soulignent une des caractéristiques citées des deux colonies.

O RAZISKOVALNIH IN KONSERVATORSKIH PROBLEMIH PRI ODKRIVANJU FREISINŠKEGA TRGA GUTENWERTH

(Otok pri Dobravi na Dolenjskem)

VINKO ŠRIBAR

Na pobudo univ. prof. dr. Ferda Gestrina (l. 1967) je Center za zgodnje-srednjeveške in staroslovanske študije pri Narodnem muzeju v Ljubljani sprejel v okvir projekta »Mihovo« tudi odkrivanje freisinškega trga Gutenwerth, ki ga je Ivo Pirkovič v svoji Tipologiji freisinške posesti na Dolenjskem lociral na Otok pri Dobravi na Dolenjskem.¹ Objekt, ki sicer presega časovni okvir, za katerega se zanima arheologija, je treba izkopavati ravno tako kot naselbine arheoloških obdobij. Na to je navajala situacija na terenu, zlasti pa nam je to potrdilo izkopavanje v letu 1969 z odkritjem zaključenega stavbnega kompleksa, na katerem razločujemo eno — verjetno — rimsko stavbno fazo, eno zgodnje-srednjeveško in eno romansko gradbeno fazo in še najmanj tri gutenwerške hodne površine. Zaradi specifičnosti objekta in del povzemamo tu ves delovni postopek, da bi mogel širši krog presojati, kako zares nujno je treba pri odkrivanju takega kompleksa uporabljati najstrožje oblike arheološke raziskovalne metode.

Delo je potekalo doslej v naslednjem zaporedju:

1. Leta 1967 smo opravili arheološko-mikrotopografska opazovanja na vsem območju Otoka. Na vzhodnem delu smo izkopali šest sond, s katerimi smo:

a) določili meje naselbinskega območja,

b) ugotovili najmanj štiri hodne površine: tri poznosrednjeveške in najnižjo, antično,

c) postavili domnevo o spreminjanju rečnega korita Krke v zadnjih dveh tisočletjih in

d) našli — najbrž rimsko — rečno pristanišče.

Pri izkopu sond so prišli na dan številni rimski in predvsem poznosrednjeveški keramični fragmenti in nekaj kovinskih rimskodobnih in poznosrednjeveških najdb. Že to je zadostovalo, da smo morali zavreči staro tezo o Gutenwerthu na sterilnih tleh² in preiti k sistemu stratigrafskega izkopavanja.³ Ta način dela nam je omogočil izdelavo kataloga poznosrednjeveške keramike, ki nam kaže popoln razvoj od prvih še zgodnesrednjeveških prvin do vseh oblikovnih inačic v drugi polovici 15. stol.⁴ (glej situacijo št. 1 in slike 2).

2. V letu 1968 smo začeli sistematično izkopavati na prostoru sonde 2/1967 ob nekdanjem levem bregu Krke pri Drami, na njivi Jožeta Mencine iz Drame. Raziskovali smo površino 16 kvadrantov in odkrili cestišče, široko 8 metrov in pokrito z oblicami, ki teče v smeri skoraj S—J oziroma se ujema s smerjo današnje poljske poti, ki vodi od Miklavževe cerkve proti Drami. Ob vzhodnem robu cestišča je zid, v katerem je bilo vgrajenih tudi nekaj rimskodobnih arhitekturnih elementov.⁴ Naprej proti vzhodu nato sledi skupina delavnic za predelovanje železa. Ta se je obnavljala vse do propada naselbine. V časovnem in stratigrafskem zaporedju je spet sledila poznosrednjeveška keramika in popolna tipološka izbira železnih izdelkov, enaka tistim iz že znanih poznosrednjeveških delavnic srednje Evrope.⁵

Pri mikrotopografiji Drame smo ugotovili na desnem bregu nekdanjega korita Krke najbrž mostobran, na levem bregu pa zaporedje »boksov« oziroma prekatov, za katere še ne vemo, čemu so rabili (situacija št. 1).

Dosledno uveljavljanje arheološke metode izkopavanja po planumih in arh. topografija sta dali v letu 1968 naslednje izsledke:

a) tipološko in kronološko zaporedje domačih železnih izdelkov za čas od nastanka do uničenja Gutenwertha,

b) pred nami se je začela oblikovati podoba urbane sheme utrjenega civilnega naselja z visoko razvito obrtjo in

c) keramične najdbe so potrjevale shemo, ki smo si jo izoblikovali ob izdelavi kataloga keramike iz sond v letu 1967.

Sodobni način študija urbanih kompleksov terja odkrivanje celote. Že v začetku odkopane površine so dalj časa izpostavljene uničevanju ali pa je treba konservirati objekte takoj potem, ko so bili odkriti. Po drugi strani pa, potem ko smo objekt odkrili, le-tega nimamo pred seboj v prvotni izvedbi in je možno, da napačno sklepamo. Zato smo se odločili za začasno ponovno pokrivanje objektov, in sicer po naslednjem postopku: odkrite zidove smo najprej pokrili s tenko folijo polivinila, to pa zasuli z 10 cm debelo plastjo humusa, ki smo ga prekrili z rušo, katero smo pri odkopu prvega planuma rezali v pravih pravokotnih oblikah ne povsem enake velikosti (20 × 20 do 30 × 40 cm). Problemčasne zaščite bo pri odkrivanju Gutenwertha postajal vedno večji in ga bo po vsej verjetnosti treba začeti reševati drugače.

V letu 1968 smo izkopali veliko število fragmentov poznosrednjeveške keramike, ki sodijo v tipološki okvir vseh doslej znanih oblik. Kakor 1967 bomo tudi to keramiko uredili stratigrafsko in izdelali tipološki katalog. Isto velja za železne najdbe, ki so zelo številne in smo zanje že med izkopavanjem našli primerjalno gradivo v sočasnih Nürnberških delavnicah.⁶ Odkritje domače poznosrednjeveške kovinskopredelovalne dejavnosti je zbudilo živo zanimanje tudi pri naših strokovnjakih in institucijah, ki se ukvarjajo z zgodovino te dejavnosti. Polno izpovedno vrednost ima to enkratno gradivo le ob podatkih o lokaciji, stratigrafiji in drugih okoliščinah, v katerih so bili najdeni.

V letu 1968 smo načeli še en problem: sonde, ki smo jih na površini Otoka naredili v letu 1967, so pokazale, da površina, ki bi jo morali skoraj vsa sistematično raziskati, meri 6 do 8 ha in da je stratigrafija vsega kompleksa dokaj enovita: do globine 80 cm si sledita humus in subhumus in komaj nato sledi plast gradbenega šuta, v katerem so ostanki arhitekture. Ob takem stanju najdiščnega prostora se nam je začelo vsiljevati tudi vprašanje, ali ne bi bilo pametno pomisliti na delno tehnizacijo naših dosedanjih metodološko-raziskovalnih prijemov.

To je najbrž še posebej opravičljivo ob spoznanju, da bi omenjeno površino po dosedanjem načinu dela raziskali šele v 20 letih in bi študijska obdelava trajala kar 30 let.

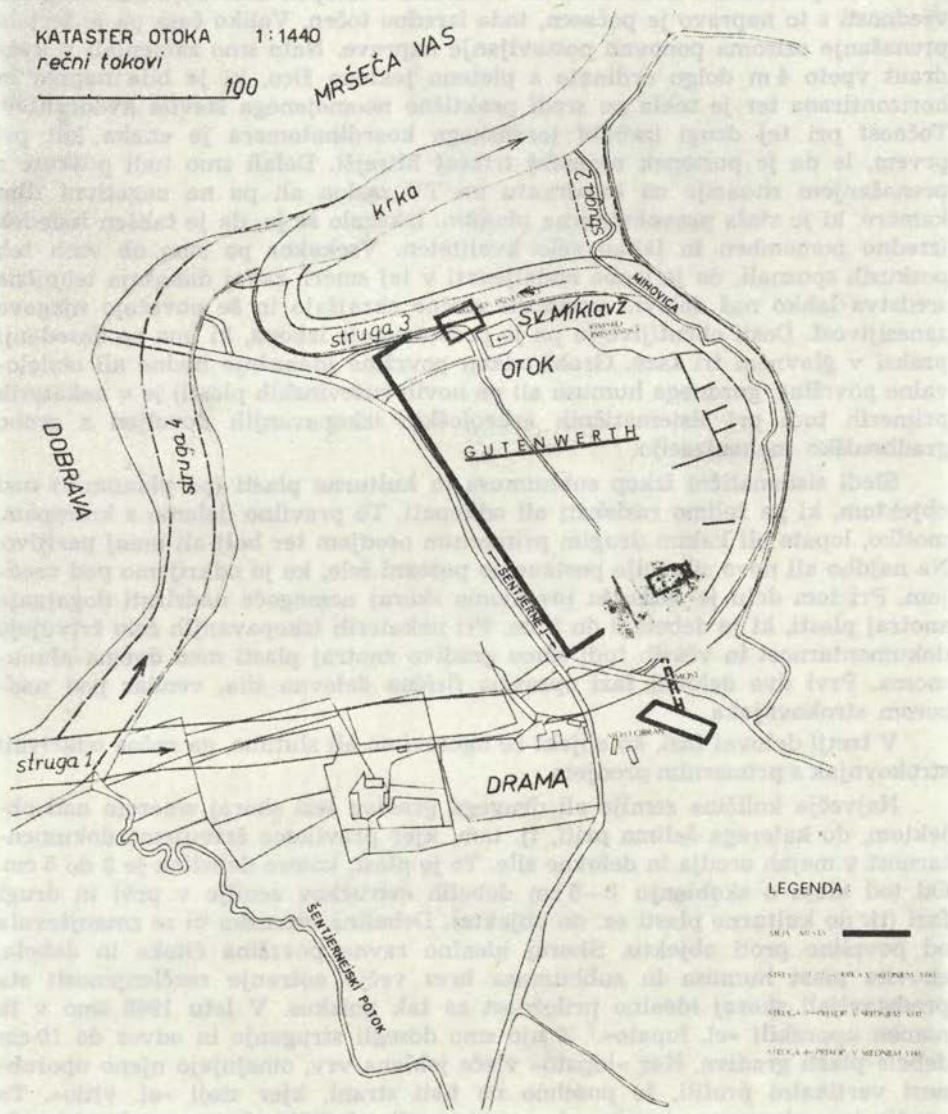
Naši poskusi so šli v dve smeri: pospeševanje procesa dokumentacije ter mehaniziranje izkopa.

Dokumentacija stavbnih kompleksov sloni na določanju vseh treh koordinatnih vrednosti velikega števila točk. V prvi fazi smo izdelali terenski koordinatometer s stranicami 4 × 4 oziroma 4 × 2 in s premično abciso. Napravo je

KATASTER OTOKA 1:1440
rečni tokovi

100

MRŠEČA VAS

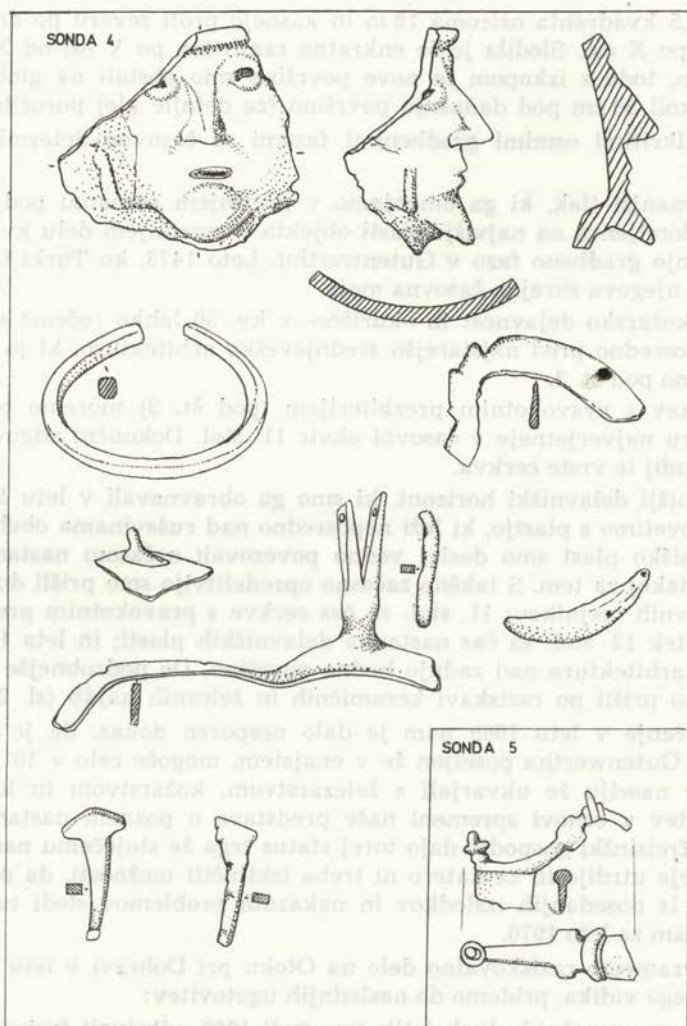
Kataster Otoka z rečnimi tokovi
Cadastre d'Otok avec les cours des rivières

bilo treba prenašati s kvadranta na kvadrant. Postopek določanja koordinatnih vrednosti s to napravo je počasen, toda izredno točen. Veliko časa pa je terjalo prenašanje oziroma ponovno postavljanje naprave. Nato smo zamenjali v kvadrant vpeto 4 m dolgo ordinato s pleteno jekleno žico, ki je bila napeta in horizontirana ter je tekla po sredi praktično neomejenega števila kvadrantov. Točnost pri tej drugi izvedbi terenskega koordinatnometra je enaka kot pri prvem, le da je postopek najmanj trikrat hitrejši. Delali smo tudi poskuse s prenašanjem situacije na kvadrantu na TV zaslon ali pa na negativni film kamere, ki je stala pravokotno na planum. Izkazalo se je, da je takšen izsledek izredno pomemben in lahko zelo kvaliteten. Vsekakor pa smo ob vseh teh poskusih spoznali, da je treba nadaljevati v tej smeri, zakaj današnja tehnična sredstva lahko naš delovni postopek močno skrajšajo in še povečajo njegovo zanesljivost. Dosti občutljivejša pa je pospeševanje izkopa, ki ima po dosedanji praksi v glavnem tri faze. Grobi odkop površine (današnje hodne ali obdelovalne površine, gozdnega humusa ali pa novih ruševinskih plasti) je v nekaterih primerih tudi pri sistematičnih arheoloških izkopavanjih dovoljen z grobo gradbeniško mehanizacijo.

Sledi sistematični izkop subhumusa in kulturne plasti (po planumih) nad objektom, ki ga želimo raziskati ali odkopati. To pravilno delamo s krampom, motiko, lopato ali kakim drugim primernim orodjem ter bolj ali manj pazljivo. Na najdbo ali novo situacijo postanemo pozorni šele, ko jo odkrijemo pod orodjem. Pri tem delu je težko in praviloma skoraj nemogoče nadzirati dogajanje znotraj plasti, ki je debela 3 do 5 cm. Pri nekaterih izkopavanjih celo žrtvujejo dokumentarnost in včasih tudi samo gradivo znotraj plasti med dvema planumoma. Prvi dve delovni fazi opravlja fizična delovna sila, vendar pod nadzorom strokovnjaka.

V tretji delovni fazi, ko objekt že ugotovimo ali slutimo, ga začne odkrivati strokovnjak s primernim orodjem.

Največja količina zemlje ali drugega gradiva leži skoraj zmerom nad objektom, do katerega želimo priti, tj. tam, kjer praviloma žrtvujeemo dokumentarnost v mejah orodja in delovne sile. To je plast, katere debelina je 3 do 5 cm. Od tod ideja o skoblanju 1—5 cm debelih ostružkov zemlje v prvi in drugi fazi (tj. do kulturne plasti oz. do objekta). Debelina ostružka bi se zmanjševala od površine proti objektu. Skoraj idealno ravna površina Otoka in debela, enovita plast humusa in subhumusa brez večje notranje razčlenjenosti sta predstavljali skoraj idealno priložnost za tak poizkus. V letu 1968 smo v ta namen uporabili »el. lopato«. Z njo smo dosegli struganje in odvoz do 10 cm debele plasti gradiva. Ker »lopato« vleče jeklena vrv, omejujejo njeno uporabnost vertikalni profili, še posebno na tisti strani, kjer stoji »el. vitlo«. To orodje je nedvomno uporabno le v primernih okoliščinah in mejah njegovih možnosti. Delovni učinek pa je — kakor je to pokazal poizkus na Otoku — v primerjavi z ročnim izkopom večkratni. Sonda, s katero smo preverjali širino gutenwerške osrednje ceste oziroma ulice, je bila dolga 11 in široka 1 m, globoka pa do 1 m. Delo z »el. lopato« je z opravljenim dokumentiranjem vred trajalo pet ur: izkop in dokumentacija 50 % : 50 % časa. Z »el. lopato« sta delala dva delavca, pri dokumentaciji en študent. Dva delavca bi bila sicer stežka opravila to delo v dveh, rajši v treh dneh. V isti sapi pa je treba tudi poudariti, da delo z lopato terja že neko kvalifikacijo (električna energija,

Najdbe iz sond
Des trouvailles des sondes

posebna ročna spretnost). Poizkus z »el. lopato« nam je dokazal, da je s takšno mehanizacijo mogoče delati brez škode za dokumentarnost plasti nad objekti. Poslej bomo to opremo uporabljali za odvoz že izkopanega gradiva, za skoblanje plasti pa bomo iskali napravo, katere delo bi mogli regulirati do 1 cm debeline.

3. Z izkopom v letu 1969 smo začeli ob vzhodni izkopni meji iz leta 1968 v dolžini štirih kvadrantov oziroma 16 m. Izkop smo nadaljevali proti vzhodu

v dolžino 4,5 kvadranta oziroma 18 m in kasneje proti severu po dolžini Y osi ter za 4 m po X osi. Sledila je še enkratna razširitev po Y osi od $X = + 8$ do $X = + 12$ m, toda z izkopom te nove površine smo obstali na globini 2. plana tj. okoli 50 cm pod današnjo površino (za detajle glej poročilo).

Med odkritimi osmimi gradbenimi fazami so časovno determinirane naslednje:

a) Najmanjši tlak, ki ga omenjamo v prejšnjem seznamu pod št. 7 (tlak iz oblic in lomljenca na najvišji plasti objekta v osrednjem delu kv. 29), predstavlja zadnjo gradbeno fazo v Gutenwerthu. Leto 1473, ko Turki Gutenwerth porušijo, je njegova skrajna časovna meja.

b) Za kožarsko dejavnost in »kurišče« v kv. 30 lahko rečemo samo, da so iz časa neposredno pred najstarejšo srednjeveško arhitekturo, ki jo v seznamu obravnavamo pod št. 2.

c) Cerkev s pravokotnim prezbiterijem (pod št. 3) moremo postaviti na tem prostoru najverjetneje v časovni okvir 11. stol. Dokončni odgovor bo dala tipološki študij te vrste cerkva.

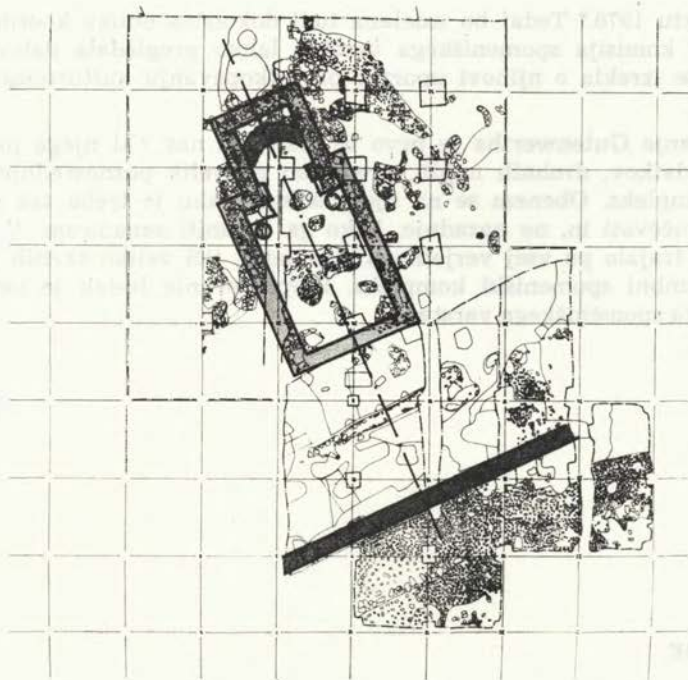
č) Najnižji delavniški horizont, ki smo ga obravnavali v letu 1968, stratigrafsko istovetimo s plastjo, ki leži neposredno nad ruševinama obeh cerkvenih faz. Delavniško plast smo doslej vedno povezovali s časom nastanka Gutenwertha ali takoj za tem. S takšno začasno opredelitvijo smo prišli do treh absolutnih časovnih mejnikov: 11. stol. za čas cerkve s pravokotnim prezbiterijem; 12. ali začetek 13. stol. za čas nastanka delavniških plasti; in leta 1473, čas ko je uničena arhitektura nad zadnjo hodno površino. Do podrobnejše kronološke sheme bomo prišli po raziskavi keramičnih in železnih najdb (sl. 3—4).

Izkopavanje v letu 1969 nam je dalo nesporen dokaz, da je bil prostor poznejšega Gutenwertha poseljen že v enajstem, mogoče celo v 10. stoletju, in da so se v naselju že ukvarjali z železarstvom, kožarstvom in lončarstvom. Ta ugotovitev v osnovi spremeni naše predstave o poznem nastanku naselja na Otoku; freisinški gospodje dajo torej status trga že stoječemu naselju (vasi), ki ga kasneje utrdijo in za katero ni treba izključiti možnosti, da se je imenovalo Otok. Iz dosedanjih izsledkov in nakaznih problemov sledi tudi raziskovalni program za leto 1970.

Če povzamemo raziskovalno delo na Otoku pri Dobravi v letu 1969 tudi z metodološkega vidika, pridemo do naslednjih ugotovitev:

a) Kakor v prejšnjih dveh letih smo tudi 1969 odkrivali freisinški Gutenwerth po strogo arheološki metodi izkopavanja po planumih s primerno sistematsko dokumentacijo. Stratigrafski, kronolški in tipološki podatki, ki smo jih tako zbrali, so nepogrešljiva sestavina vsakega orisa okvirne zgodovinske in kulturne podobe poznega srednjega veka na tem območju.

b) Arhitektura, ki smo jo odkrili v letu 1969, se s stanjem, ki smo ga odkrili v letu 1968 in ki še ni dokončno (z nadaljnimi izkopavanji, bomo razširili sedanje izkopno polje proti severu, zahodu in vzhodu) povezuje v enoten stavbni kompleks. To dejstvo nam je zastavilo problem, kako začasno konservirati že odkrito arhitekturo. Letošnja zima in pomlad sta pokazali, da je obravnavano zemljišče izpostavljeno poplavam, ki ogrožajo zidove huje in drugače kot običajne atmosferilije. Poplave nastopajo vsako leto, in sicer spomladi in jeseni. V letošnji pomladi, ki je splošno znana po bogatih padavinah in visokem

Položaj na Otoku v letu 1969

La situation à Otok en 1969

stanju vode, je bil poplavljen ves Otok z izjemo cerkve s pokopališčem ter sadovnjaka (Selak Ivana iz Dobreve) med Miklavževo cerkvijo in cesto v Šentjerneji in ozkega pasu ob poti od cerkve proti Drami. Na tej zadnji površini je tudi izkopno polje, ki smo ga odkrili v letu 1969. Vendar so bili temelji, nekaj dni pa tudi krona zidov, vseeno v vodi in tudi, ko se je voda umaknila, je trajalo še več dni, da se je razmočena zemlja okoli temeljev posušila. To vsekakor zelo otežuje tudi začasno konservacijo in prezentiranje objektov. Zato bi bilo koristno v letu 1970 preučiti tudi problem konservacije zidov na poplavnem območju in jih nato konservirati.

c) V letu 1969 smo še naprej preučevali tehničarstvo dokumentiranja in odkopa. Veliko pozornost smo posvetili mehanskemu merjenju pravokotnic, kar nam zelo koristi pri določanju koordinat za številne točke na površini posameznega planuma.

S posebno strojno opremo smo opravili tudi vrsto poizkusnih, različno globokih skoblanj zemlje. Ta delovni postopek bi nas utegnil zadovoljiti ob odkrivanju plasti nad kulturnim slojem. Vendar za naše delo ta izvedba skobelnika ni uporabna, ker nam onemogoča, da bi površino vsega planuma popolnoma zravnali; potrebni dodatni konstrukcijski elementi bodo pripravljene

za delo v letu 1970.⁸ Tedaj bo izdelana tudi dokončna oblika koordinatografa, tako da bo komisija spomeniškega varstva lahko pregledala delovanje obeh naprav in se izrekla o njihovi uporabi pri odkopavanju kulturnozgodovinskih spomenikov.

Odkrivanje Gutenwertha je prvo te vrste pri nas. Od njega pričakujemo množico podatkov, drobnih najdb, predvsem pa velik poznosrednjeveški spomeniški kompleks. Obenem se na njem učimo, kako je treba tak objekt odkrivati, preučevati in, ne nazadnje, kako ga ohraniti zanamcem. V vsem tem delu, ki bo trajalo po vsej verjetnosti desetletja, tiči veliko skritih nevarnosti za ta pomembni spomeniški kompleks. Preprečevanje le-teh je verjetno nenehna naloga spomeniškega varstva.

OPOMBE

¹ Ivo Pirkovič, Časopis za slovensko krajevno zgodovino — Kronika X (1961), zv. 3, 176.

² Razen Ignaca Kušljana, ki domneva na Otoku rimsko brodarsko postajo in tržišče (Situla 10, 1968, 103, 104), vsi avtorji, ki obravnavajo Gutenwerth (I. Pirkovič, Kronika 1961, 176, 177), ne vidijo pred Gutenwerthom na istem prostoru nobene starejše naselbine.

³ »Stratigrafsko izkopavanje« je zaporedno odkopavanje vodoravnih plasti enake debeline, npr. 25 cm, ali pa tudi spremenjene glede na odkritja v kulturni plasti. Vsako novo izkopano površino praviloma poravnamo in zgladimo ter jo v mejah koordinatnega sistema imenujemo »planum«. Pri odkrivanju arhitekture pustimo zidove in druge elemente arhitekture in odkopavamo po zgoraj omenjeni metodi tudi plasti znotraj objekta ali neposredno ob njem. Situacijo na vsakem planumu dokumentiramo v merilu 1 : 20 (ali tudi v drugem, ki je primernejše našim potrebam).

⁴ S. Jug, Turški napadi, GDS 1943, 7-8.

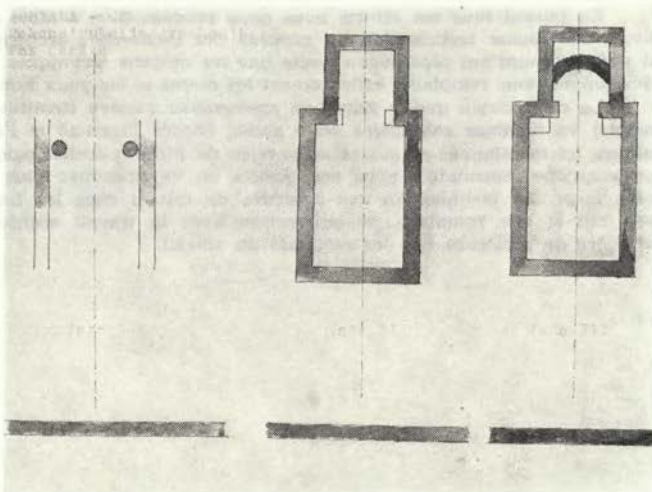
⁵ Das Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung zu Nürnberg, München 1965, 103, za čas 15. in 16. stol. poslej Zwölfbrüderstiftung.

⁶ Zwölfbrüderstiftung-Bildband, str. 21, 25—28, 35 itd.

⁷ »El. lopato« pri nas izdeluje SGP »Tehnika« iz Ljubljane, ki nam ga je dala tudi na voljo za naše delo. Praviloma rabi za oskrbovanje betonskega mešalca s peskom ali gramozom. Konstrukcija je zelo preprosta: vitlo s poljubno dolgo jekleno vrvjo poganja elektromotor. Na koncu vrvi je »lopata«, ki zgrabi in prenese za eno samokolnico gradiva. Ker jo je proizvajalec namenil le za transport suhega in razsutega gradiva, smo mi »lopato« dodali nože, ki so rezali na nalagali tudi gradivo iz zraščenihi plasti. Ves postopek olajšuje »komanda za naprej in nazaj«, ki je na desni ročici lopate, tako da je temu delu kos že ena sama delovna moč. Tam, kjer so bile zraščene plasti še posebno trde, smo jih najprej zrahljali s 25 cm širokim in največ 5 cm globokimi brazdami (s plugom za obračanje, okopavanje vinogradov, pri katerem je moč urediti globino rezanja). Menjanje orodja je terjalo največ minuto časa.

Rekonstrukcija gradbenih
faz cerkve na Otoku — Ri-
sal: V. Šribar

Reconstruction des phases
de construction de l'église
à Otok — Dessin: V. Šribar

⁸ Skobljali smo z izdelkom tovarne Gutbrod iz Bübingena, napravo s 6 glodalnimi noži, ki jim lahko določamo število obratov z menjalnikom, in ki jo poganja dvotaktni 6,5 KS. Gotovi so že tudi načrti za dodatno konstrukcijo, pri kateri predvidevamo pogon z elektromotorjem in spremenjenim nosilnikom, ki se upravlja le s stikalom. To nam bo omogočilo popolno horizontalnost planuma in poznejše spremljanje izkopa. Izkop prehaja iz rok ročnega delavca v roke strokovnjaka. To novo premo bomo preizkusili že v letu 1970.

VINKO ŠRIBAR: DES PROBLÈMES DES RECHERCHES ET DE LA CONSERVATION DANS LA DÉCOUVERTE DU BOURGADÉ FREISINGIEN GUTENWERTH

Dans ce rapport je traite le cours des recherches archéologiques dans la découverte du bourgade freisingien Gutenwerth du moyen âge avancé. Nous avons localisé le bourg et limité sa dimension déjà en 1967. Alors déjà, après la fouille de six sondes sur l'ainsi dit «Otok» («île»), nous avons constaté que Gutenwerth s'était développé sur un territoire cultivé, sur le terrain d'un village médiéval plus ancien et, avant lui, un ensemble de village antique, probablement très large. En 1968 et 1969 nous avons découvert et examiné une surface de 700 m² sur l'ancienne rive gauche de Krka près de Drama. La succession des 7 couches: 3 phases de construction de Gutenwerth, 2 phases de construction de l'église avantgutenwerthienne, la fosse pour le mouillement des peaux et le poêle qui appartiennent à l'époque avant l'église, et encore une phase romaine de construction.

La surface où Gutenwerth était situé a 20 ha environ; il faudrait en fouiller systématiquement quelques 10 ha et sonder le reste. Il faudrait découvrir au moins 2 ha par an pour pouvoir examiner le territoire entier dans la prochaine dizaine d'années. Nous avons essayé de parvenir à la rationalisation du temps pour la documentation et pour les fouilles, tout en usant la mécanisation.

Toutes les manipulations nouvelles de travail que nous avons mises à l'épreuve en 1968 et 1969 avec des outils partiellement adaptés seront utilisées dès l'année 1970 déjà avec des prototypes des outils avec lesquels il sera possible d'exercer toutes les opérations essentielles de travail.

En faisant tous ces efforts nous nous rendons bien compte de l'effet négatif que pourrait avoir une fausse technisation du procédé des recherches archéologiques. Mais de l'autre côté, il n'y a aujourd'hui plus aucun doute que les moyens techniques modernes soient suffisamment développés pour remplacer efficacement les mains et les yeux humains dans beaucoup de cas.

La commission que le Zavod za spomeniško varstvo (Institut pour la protection des monuments) va nommer examinera cette année encore l'activité et l'applicabilité des moyens techniques ici mentionnés et autres au service de fouilles archéologiques à Otok près de Dobrava; ceux qu'elle reconnaîtra pour acceptables on va présenter plus tard au public archéologique plus large. La technisation des procédés de travail chez les fouilles archéologiques atteindra son but si elle remplace, en proportion avec le travail archéologique, la main humaine et accélère de plusieurs fois les résultats du travail.

REPUBLIQUE SOCIALISTE DE YOUGOSLAVIE
LE MINISTRE DE LA CULTURE ET DES MONUMENTS
BEOGRAD, le 15 Mars 1970

Objet: Rapport sur les travaux effectués pendant l'année 1969 dans le cadre de la technisation des fouilles archéologiques.

LA COMMISSION DE LA TECHNICISATION DES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES

La Commission de la technisation des fouilles archéologiques a été créée le 15 Mars 1969 par le Ministre de la Culture et des Monuments. Elle a pour but d'examiner l'efficacité des méthodes et des techniques modernes appliquées aux fouilles archéologiques et de proposer des mesures pour leur développement.

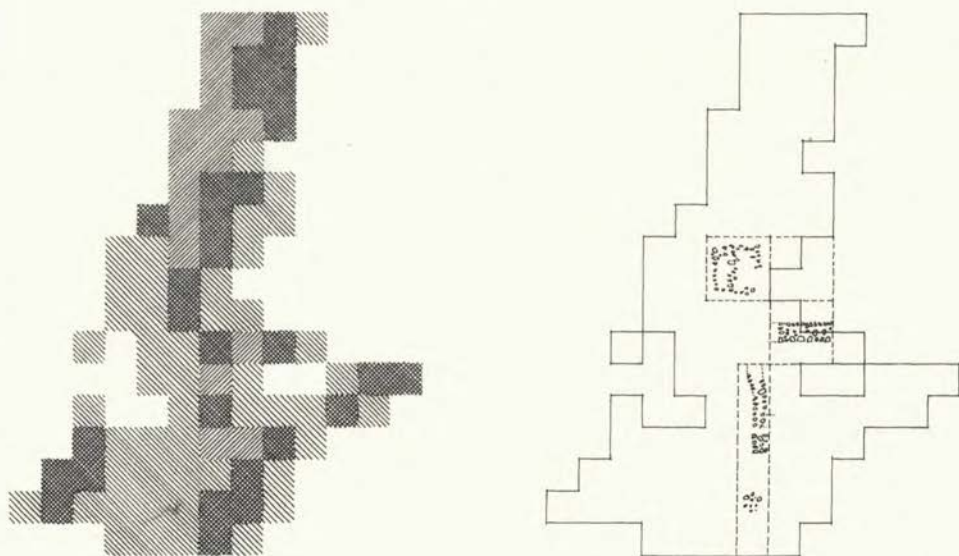
ZAPAŽANJA OB ORIENTACIJSKEM RAZISKOVANJU ARHEOLOŠKEGA TERENA NA VRHNIKI Z MERJENJEM SPECIFIČNE UPORNOSTI TAL

IVA MIKL CURK

Skopo odmerjeni čas in silni obseg terena, ki ga je bilo treba raziskati v neposredni okolici arheološke postojanke na Dolgih ali Dolenjih njivah na Vrhniki (glej poročilo), sta terjala, da se opremo na sodobno tehnično metodo orientiranja po arheološkem terenu, s pomočjo katere bi odbrali mesta za zaščitno izkopavanje. S tem načinom orientiranja na arheološkem terenu se je Slovenija tako prvič srečala v praksi.

Z izkopavanjem smo začeli, ko je bila specifična upornost tal na najzanimivejšem terenu že izmerjena in smo se mogli opreti na pripravljeni načrt.

Pri tem smo mogli opaziti naslednje. Aparatura je zabeležila poleg stavbnih ostalin seveda tudi druge spremembe v terenu, ki arheološko, kot smo videli, niso zanimive. Začeli smo delati s precej bolj razčlenjenim tlorisom mest, kjer je bilo moč pričakovati stavbne ostaline, kot je to pozneje pokazalo arheološko raziskovanje. Zanimivo pa je, da aparat ni zabeležil tlorisa jugovzhodnega stolpa; razmeroma velika prazna površina v njegovi notranjosti in dosti tenko obodno zidovje nista spodbudila reakcije aparata. Vsekakor pa je orientacijski

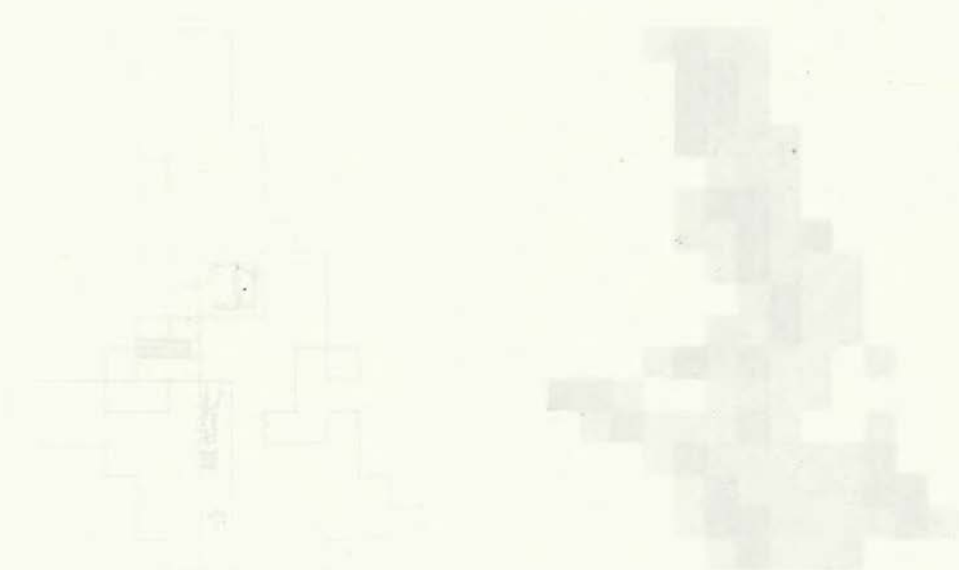
Tloris dela jugozahodnega vogala obzidja: a) po merjenju specifične upornosti tal in b) po arheoloških sondah

Plan d'une partie de l'angle sud-ouest des murailles: a) selon le mesurage de la résistance spécifique du sol et b) selon les sondes archéologiques

tloris jugozahodnega stolpa, ki smo ga poznali tudi s Šmidovega načrta (v planoteki Narodnega muzeja), zelo jasno podal potek zidu in plasti ruševin (glej sliko).

Zapažanje moremo strniti v oceno, da nam je pri zaščitnih raziskovanjih na Vrhniku poprejšnje orientacijsko raziskovanje z metodo merjenja specifične upornosti tal mnogo pomagalo, saj je omejilo površine, ki jih je bilo nujno treba raziskati, in vsaj nekoliko odgovorilo na vprašanje, kaj je na nepreko-panih površinah. Obenem pa je tudi na naših tleh potrdilo zapažanja arheologov po svetu, da je taka metoda slej ko prej le orientacija in si dokončne podobe o obsegu neke lokalitete brez vsaj nekaj klasičnih arheoloških sond ne moremo ustvariti.

Če vse to upoštevamo, potem moremo le želeli, da bi na nekaterih terenih, kjer nas čas priganja, da si čimprej ustvarimo podobo o obsegu arheoloških ostalin, mogli takšne raziskave čimprej nadaljevati in nato potrditi ugotovitve še s klasično arheološko metodo.

O DELU ARHITEKTA V SPOMENIŠKOVARSTVENI SLUŽBI

NATAŠA ŠTUPAR-ŠUMI

Slovenija je med tistimi deželami, ki so uvedle stalno mesto arhitekta v spomeniški službi zelo pozno, šele po zadnji vojni. Prej so posamezne zadeve s tega področja urejali občasni zunanji sodelavci. Če prelistamo konservatorska poročila med obema vojnama, tudi lahko razumemo, zakaj je bilo mogoče toliko časa opravljati arhitektovo delo le z občasnim angažiranjem sodelavcev. V lastni režiji je spomeniška služba izvajala zelo malo del, za katera bi bil potreben arhitekt »v hiši«, prevladovala so naloge restavratorjev, zlasti za slikarske spomenike. Po zadnji vojni pa so stalno naraščajoče potrebe narekovale postopno uvajanje stalnih arhitektov v organizacijo spomeniške službe. Tudi pri nas se je tako uveljavil poklic arhitekta-konservatorja, poklic, ki ima v drugih deželah že staro tradicijo; ponekod so arhitekti-konservatorji sploh nosilci spomeniškovarstvenih prizadevanj.

Naloge arhitekta-konservatorja niso bile pri nas nikoli natanko določene. V razmerju do arhitektovega dela v spomeniški službi so bila izrečena (in pogosto uveljavljena) različna stališča v mejah dveh skrajnosti. Po eni naj bi bil arhitekt predvsem dokumentarist, torej »risar« za druge konservatorje in tudi za druge arhitekte (projektante). Po nasprotni tezi pa naj bi arhitekti v spomeniški službi naglo in poceni izdelovali projekte, nasprotne že drugod izdelanim in plačanim načrtom; funkcija arhitekta-konservatorja naj bi se torej omejevala na »korekture« takih projektov zaradi varovanja spomeniških lastnosti prizadetih objektov. Ozkosti in enostavnosti takih stališč prištejmo še nepremagana (ali celo zmerom močnejša?) prizadevanja, naj si arhitekti-konservatorji (kakor tudi drugi »produktivni« delavci v spomeniški službi) iščejo delo sami, če ne gre drugače, tudi zunaj spomeniških nalog. Ob takih nespornih se včasih lahko vprašamo, ali ne bi tako razumljenih nalog arhitekta-konservatorja lahko opravljal katerikoli drugi arhitekt. Nesporno je, da bodo »zunanje« projektantske organizacije ali projektanti lahko nekatere naloge opravili bolje; v takih primerih bi bilo nespametno prebijati se brez njihovega sodelovanja. Prav tako nespametno pa bi bilo, če ne bi do kraja omogočili izoblikovanje poklicnega profila arhitekta-konservatorja, zakaj vrsto nalog bo opravil na spomenikih in v zvezi z njimi bolje kot drugi.

Arhitekt-konservator je *specializacija* arhitekta. Zato mora poleg splošnih posebej obvladati nekatere postopke, ki jih na splošno v praksi arhitektov lahko pogrešamo ali pa tam nimajo posebne teže. Na vseh stopnjah v delu arhitekta-konservatorja so vidne posebnosti njegovega dela.

Od vsega začetka — že v pripravi *dokumentacije* — je izhodišče popolnoma drugačno kakor pri snovanju novega objekta. Zakaj glavni razlog vseh prizadevanj, spomeniški objekt, že stoji. Pred nami pa je praviloma poškodovan, zanemarjen, slabo izrabljen. Zato je razumljivo, da mora biti dokumentacija spomenika čimbolj popolna in obsežna, od geodetskih podlog do stavbnih nadržbnosti. Dokumentacije ni nikoli dovolj. Pri nas celo ne, saj se ne moremo pohvaliti s kakšno obsežnejšo sistematično zbirko te vrste. Kaj podobnega, kot so lahko na primer po zadnji vojni storili za obnovo celih mest ali mestnih

delov Poljaki, pri nas sploh ne bi bilo mogoče. Za zdaj smo z dokumentacijo komaj sproti gasilci majhnih požarov. K dokumentaciji sodi seveda tudi preiskava objekta. Zanima nas njegova stavbna zgodovina, hkrati pa ugotavljamo njegovo stanje, posebej stopnjo dotrajanosti konstrukcij. Naloga arhitekta-konservatorja je, da pritegne k temu delu vse potrebne strokovne sodelavce, od arheologov do tehničnih strokovnjakov.

Ni odveč poudariti, da za dokumentacijo ni mogoče zavreči nobene tehnike, tudi nobene risarske tehnike. Potrebne so prostoročne skice — zlasti v študijah naselij — pa tudi »klasični arhitektonski« posnetki nadrobnosti, čeravno nekateri sodijo, da so neupravičeno zamudni in leporisni.

Na drugi stopnji — v pripravi *programa* — je naloga arhitekta konservatorja, da preverja programske možnosti. Cilj te naloge ni najustreznejša forma za predvideno funkcijo, marveč obratno. Zagotoviti je treba spomeniku, ki je pred nami kot lupina, da bo v novi funkciji (in funkcija se spreminja celo tam, kjer sta izraba ali namen spomenika na videz ista) lahko naprej živel. Ta postopek je v naših razmerah izredno pomemben, ker so naša sredstva za urejanje in vzdrževanje spomenikov samo zaradi njihovih spomeniških lastnosti zelo skromna in nikoli zadostna. Spomenik izolirati od življenja bi tedaj pomenilo pospešiti njegov propad. Lahko rečemo, da je pri nas najbolj odprto vprašanje prav izbira ustreznih funkcij, naloga, ki se le malokrat idealno uresniči, vendar se je mogoče idealu zelo približati.

V fiksiranju programskih možnosti, ki jih spomenik »prenese«, vidim zelo odločilen prispevek arhitekta-konservatorja. Prispevek, ki mora biti opravljen pravočasno in ne šele potem, ko so bili mimo sodelovanja s spomeniško službo že izdelani projekti. Žalostno je, da taka praksa še zmerom ne sodi v preteklost.

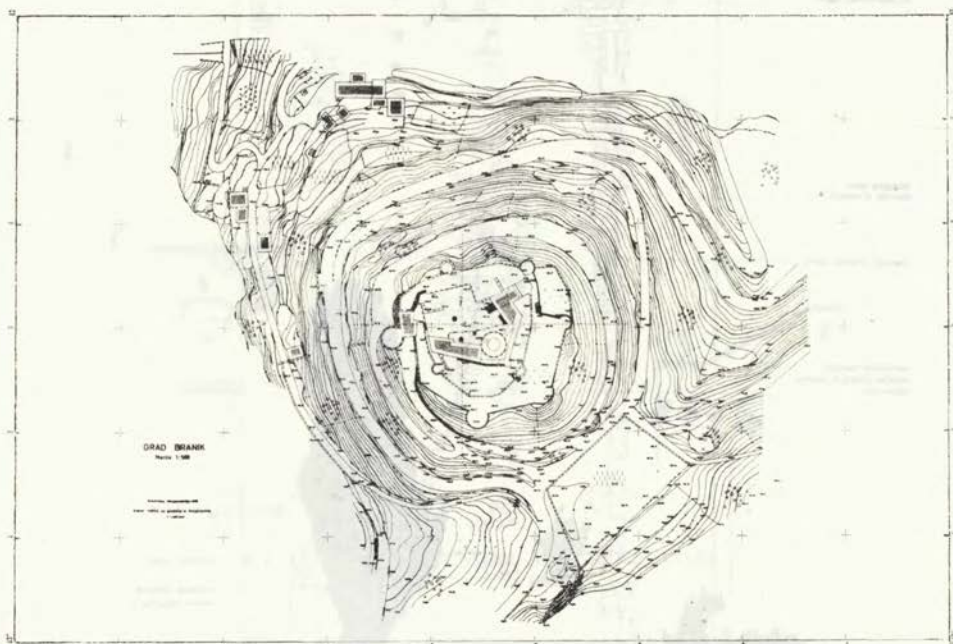
Ali naj bo arhitekt-konservator tudi *projektant*? Bilo bi smešno postavljati to vprašanje, če ne bi bila mnenja o tem močno deljena, kakor sem zapisala na začetku. Kaže vendarle, da so časi samo na videz cenenga urejanja spomenikov brez sodelovanja arhitekta za nami. Jasno je, da je treba arhitektu-konservatorju omogočiti tudi projektiranje. To ne pomeni, naj ima monopol, imeti pa mora pravico in možnost, da spelje ves postopek do konca. Zakaj s specializacijo arhitekt-konservator ni prenehal biti arhitekt. Ima pa očitno prednost pred vsemi drugimi oblikovalci, če ne kar monopol, v snovanju tistih posegov, ki jih označujemo kot restavracije ali rekonstrukcije. Znano je sicer, da je dobesedna in poenostavljena razlaga gesla »konservirati, ne restavrirati«, ta postopek iz spomeniške prakse sploh izločila. Vendar samo na videz. Zakaj celo najskromnejša vzdrževalna dela so v resnici restavracije. Brez takih posegov bi bila celo relativna zaokroženost spomenikov stalno ogrožena. Monopol arhitekta-konservatorja pri restavracijskih (rekonstrukcijskih) delih seveda ne izvira iz kakšnega administrativnega predpisa, ampak je naravna posledica arhitektove specializacije. Zakaj načelno upravičena in z dokumentacijo zadostno podprta rekonstrukcija ni mogoča brez obvladanja tudi historičnih tehnik.

In nazadnje sodi k normalnemu delu arhitekta-konservatorja tudi čimbolj skrbna in dosledna *spremljava realizacije*. Ne zgolj zaradi delikatnosti konservatorskih posegov, marveč tudi zato, ker se pogosto celo v tej končni fazi od-

krivajo nove, dotlej neznane spomeniške prvine objekta. Tudi take, zaradi katerih je treba misliti na spremembe ali dopolnitve zasnovanih posegov.

Arhitekti-konservatorji v spomeniški službi na Slovenskem niso opravili majhnega dela — kljub različnim težavam. Med ne najmanjše zasluge moramo šteti vse bolj uveljavljeno spoznanje, da za posege v spomeniške objekte ni potrebno manj, marveč več znanja kakor za zidavo novih in da tudi stroški ne morejo biti manjši, če naj spomenikom zares omogočimo nadaljnje uspešno življenje.

DOKUMENTACIJA

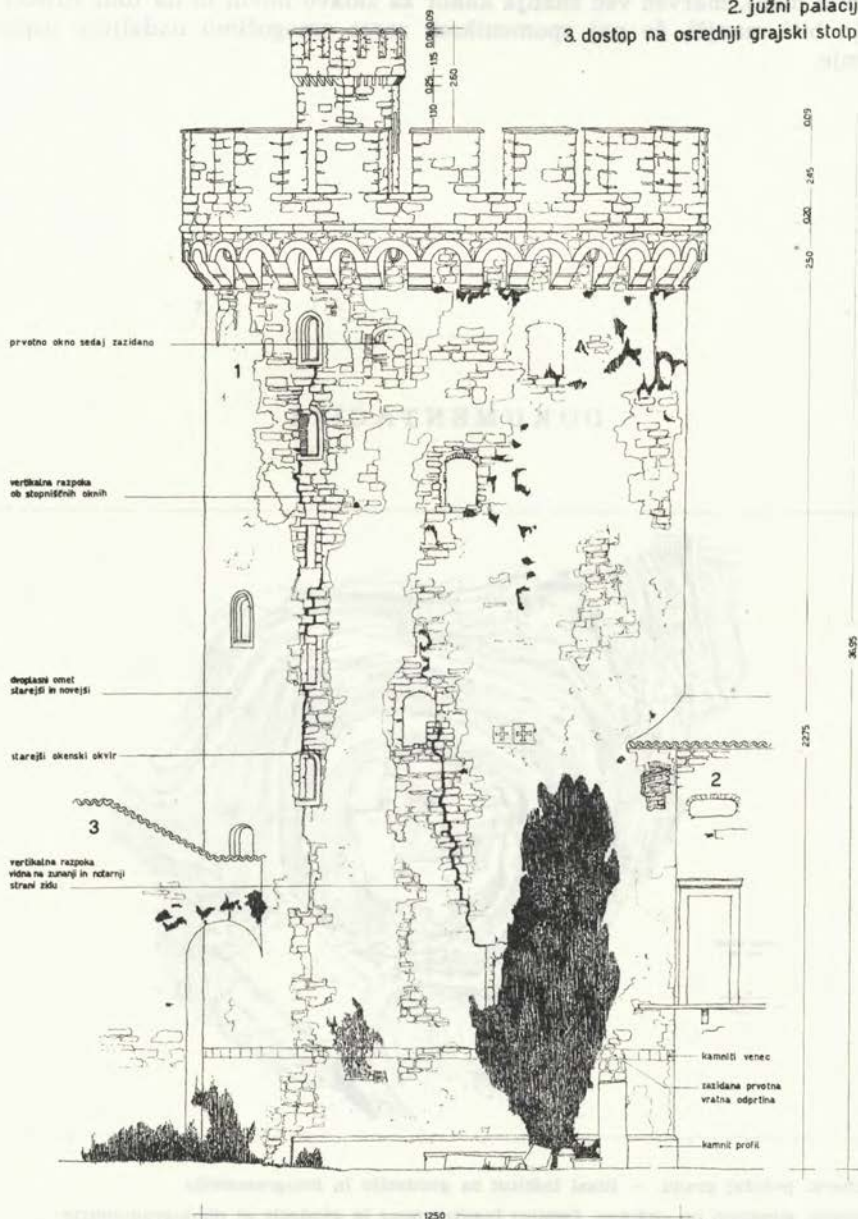

Rihemberk, položaj gradu. — Risal Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo

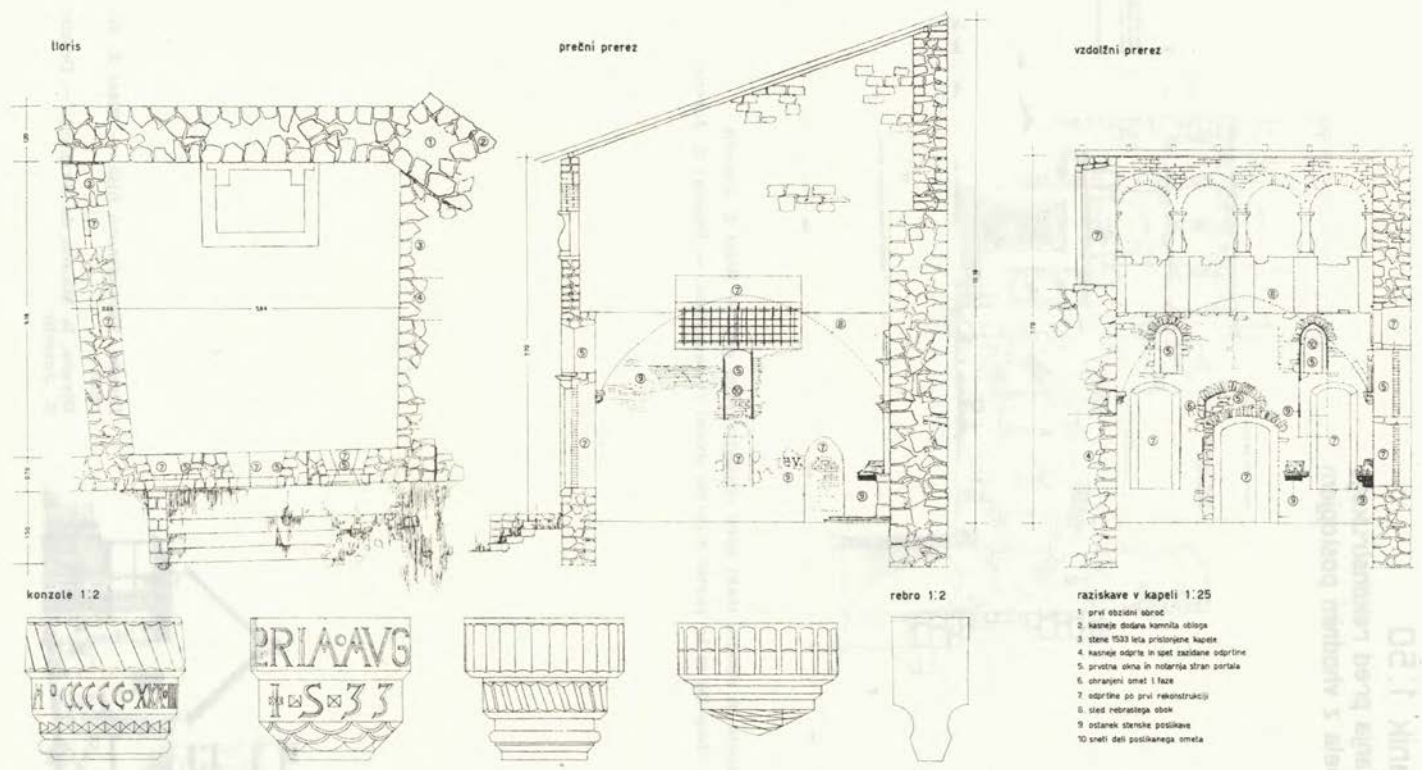
Rihemberk, situation du château. Dessin: Institut pour la géodesie et photogrammétrie

grad branik 1:50
 posnetek stanja pred rekonstrukcijo
 osrednji grajski stolp
 III. etapa

- 1. osrednji grajski stolp
- 2. južni palacij
- 3. dostop na osrednji grajski stolp

Rihemberk, glavni stolp pred obnovitvenimi deli. — Risal Z. Juretin
 Rihemberk, la tour centrale avant restauration. — Dessin: Z. Juretin

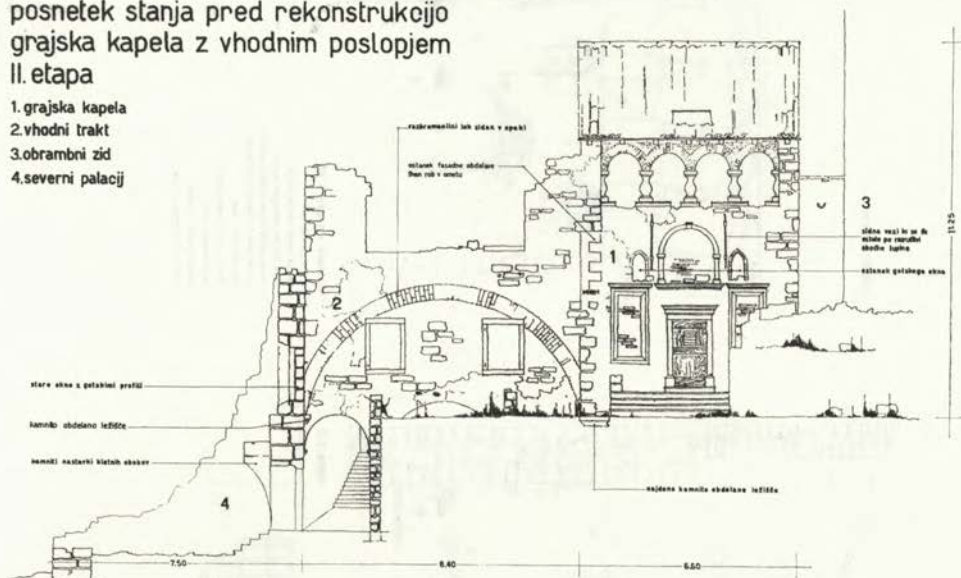

- raziskave v kapeli 1:25**
- 1 prvi obzidni sbrac
 - 2 kamniti stolna kornica obloga
 - 3 stene 1533 leta priložne kapele
 - 4 kasnejše odprte in spet zatrdane odprline
 - 5 prvotna okna in notranja stran portala
 - 6 ohranjeni ometi l face
 - 7 odprline so prvi rekonstrukcij
 - 8 sled rebrastega oboka
 - 9 ostanki stenske poslikave
 - 10 sledi deli poslikanega ometa

Rihemberk, dokumentacija grajske kapele. — Risal Z. Juretin
 Rihemberk, documentation de la chapelle du château. — Dessin: Z. Juretin

grad branik 1:50
 posnetek stanja pred rekonstrukcijo
 grajska kapela z vhodnim postopjem
 II. etapa

1. grajska kapela
2. vhodni trakt
3. obrambni zid
4. severni palacij

Rihemberk, kapela in vhodni trakt pred obnovitvenimi deli. — Risal Z. Juretin
 Rihemberk, la chapelle et la partie d'entrée avant restauration. — Dessin: Z. Juretin

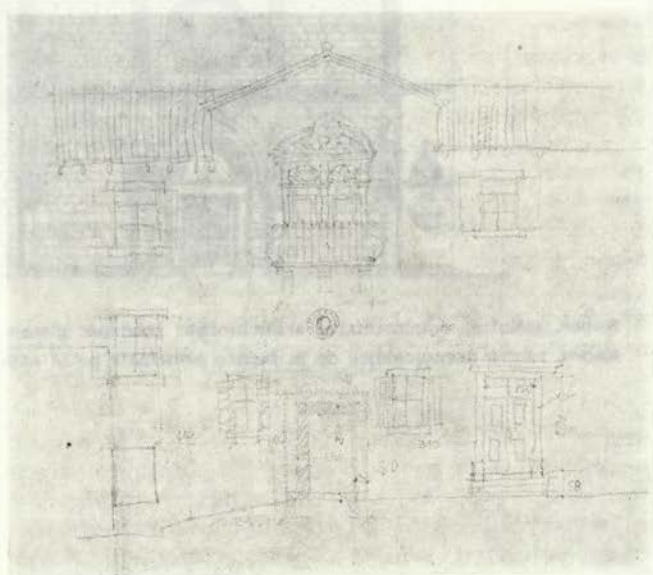

Divača, Skrateljnova hiša. — Risal Z. Juretin
 Divača, la Maison de Skratelj. — Dessin: Z. Juretin

Kobdilj, hiše na trgu. — Risal Z. Juretin

Kobdilj, les maisons sur la place. — Dessin: Z. Juretin

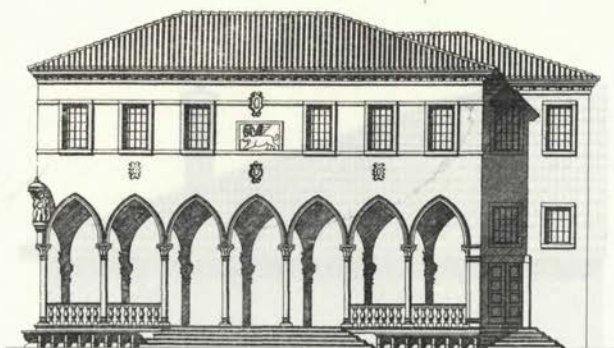

Koper, skica — osnova za
meritve nekdanjega servit-
skega samostana. — Risala
N. Sumi

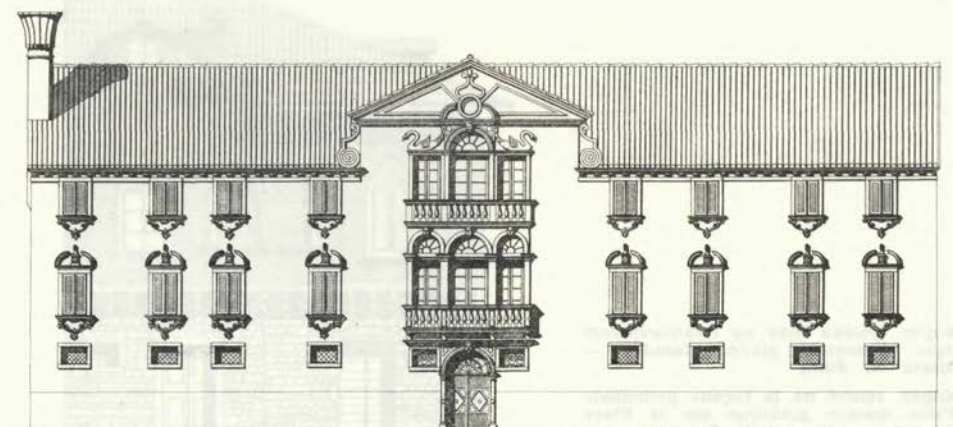
Koper, croquis, base des
mesurages de l'ancien mo-
nastère des servites. —
Dessin: N. Sumi

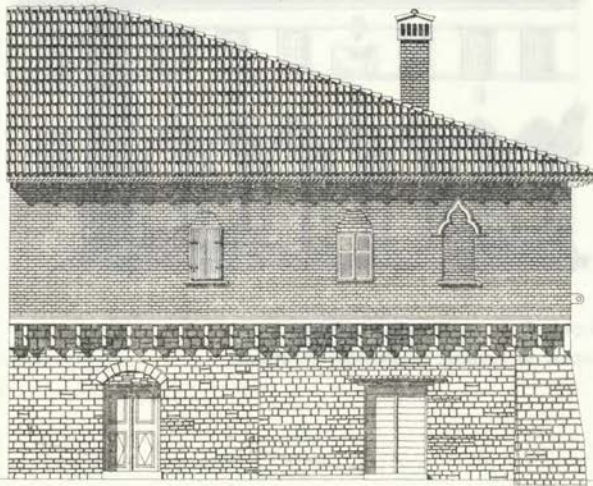
Koper, stolnica, dokumentarni arhitektonski posnetek glavne fasade. — Risal A. Piragić
Koper, relevé documentaire de la façade principale de la cathédrale. — Dessin: A. Piragić

Koper, Loža. — Risala N. Sumi
 Koper, la Loggia. — Dessin: N. Sumi

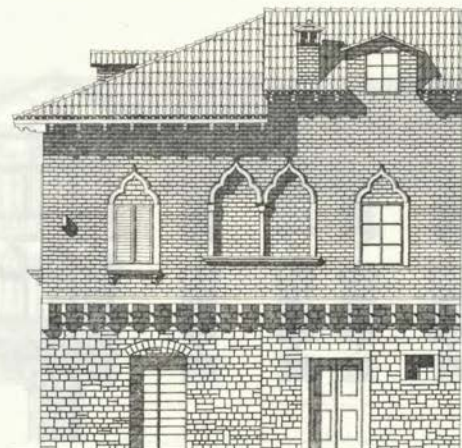

Koper, palača Grigori-Barbabianca, načrt glavne fasade. — Risala N. Sumi
 Koper, relevé de la façade principale du Palais Grigori-Barbabianca. — Dessin: N. Sumi

Koper, hiša Favento-Guzzi, posnetek glavne fasade. — Risala N. Sumi

Koper, relevé de la façade principale de la Maison Favento-Guzzi. — Dessin: N. Sumi

Koper, gotska hiša na Gramscijevem trgu, posnetek glavne fasade. — Risala N. Sumi

Koper, relevé de la façade principale d'une maison gothique sur la Place Gramsci, — Dessin: N. Sumi

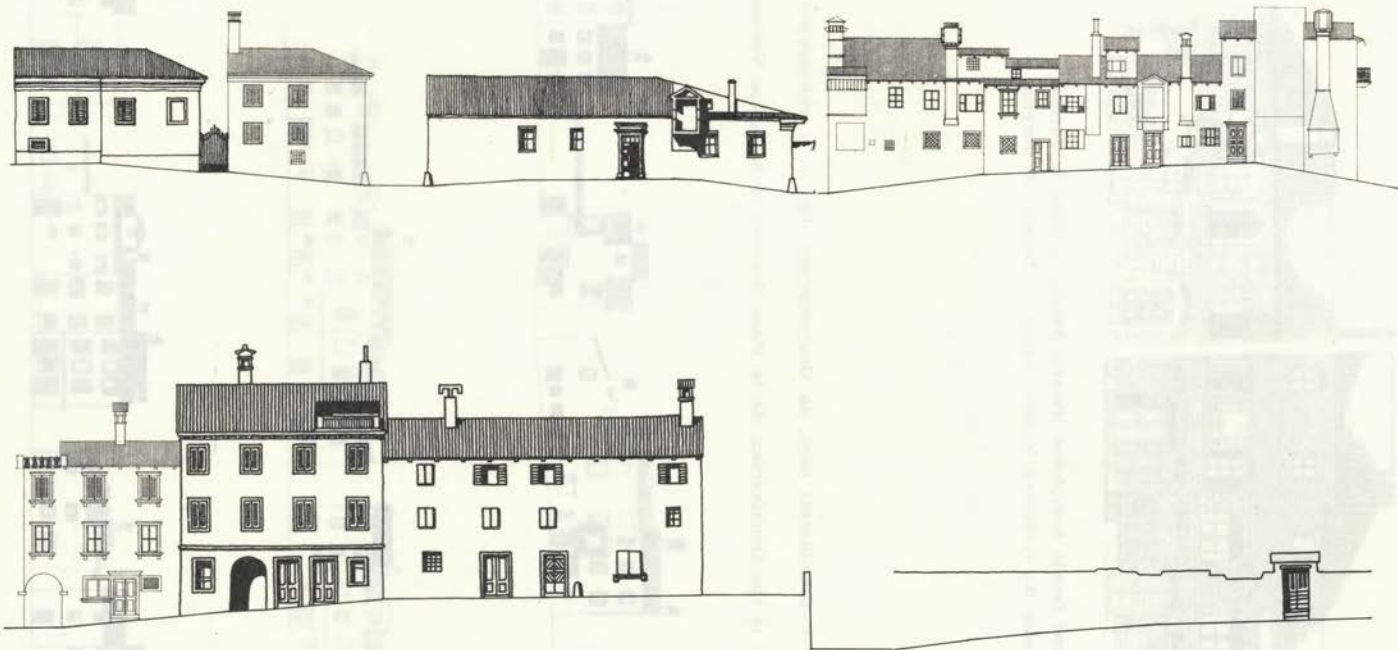

Koper-Bošadraga, ulične fasade kompleksa Nazario Sauro. — Risal Z. Juretin
 Koper-Bošadraga, façades du complexe Nazario Sauro. — Dessin: Z. Juretin

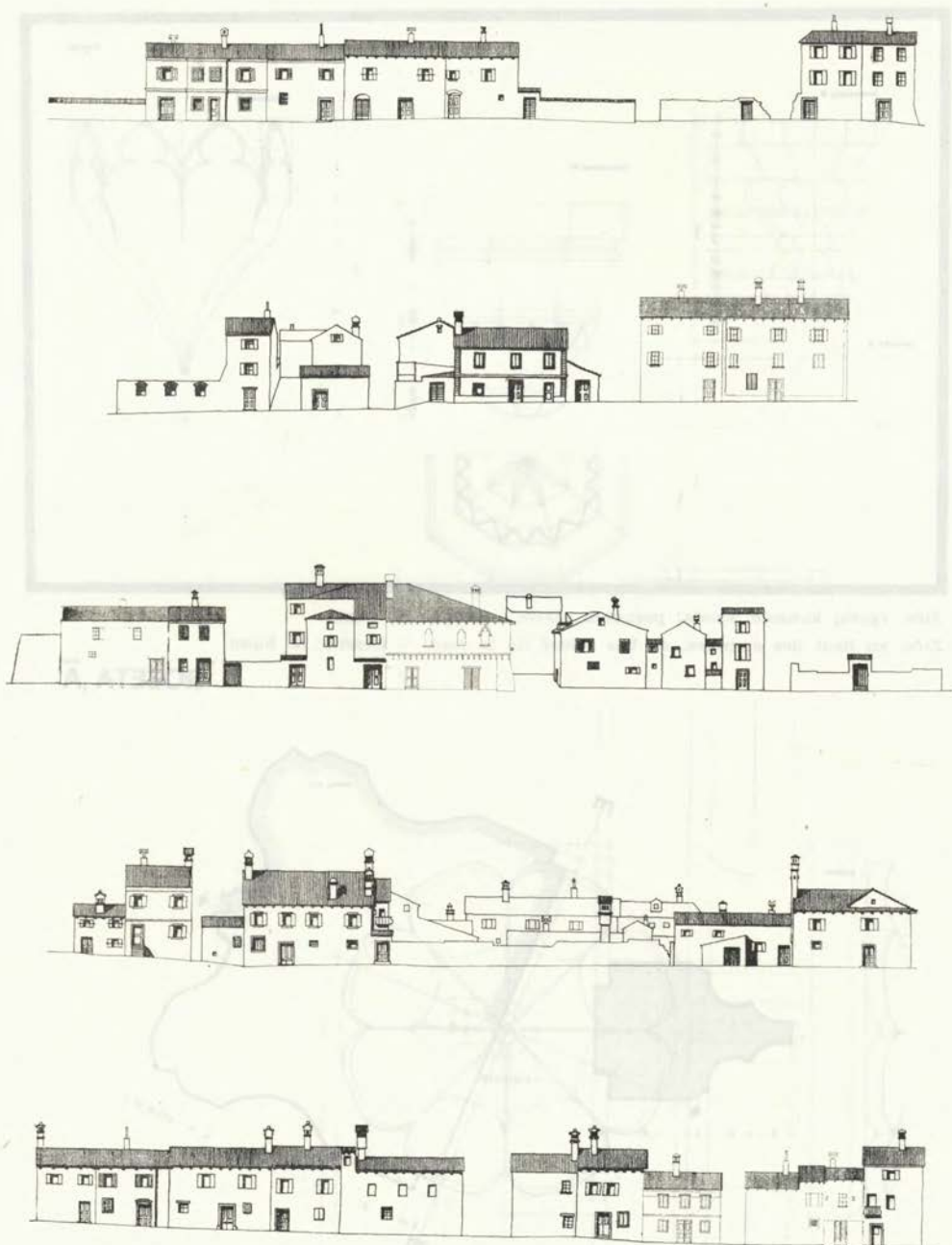
Koper, razvite fasade v Dimnikarski ulici, na Gramscijevem trgu in v Valvasorjevi ulici. —
 Risala N. Sumi

Koper, les façades de la rue Dimnikarska, de la Place Gramsci et de la rue Valvasorjeva. —
 Dessin: N. Sumi

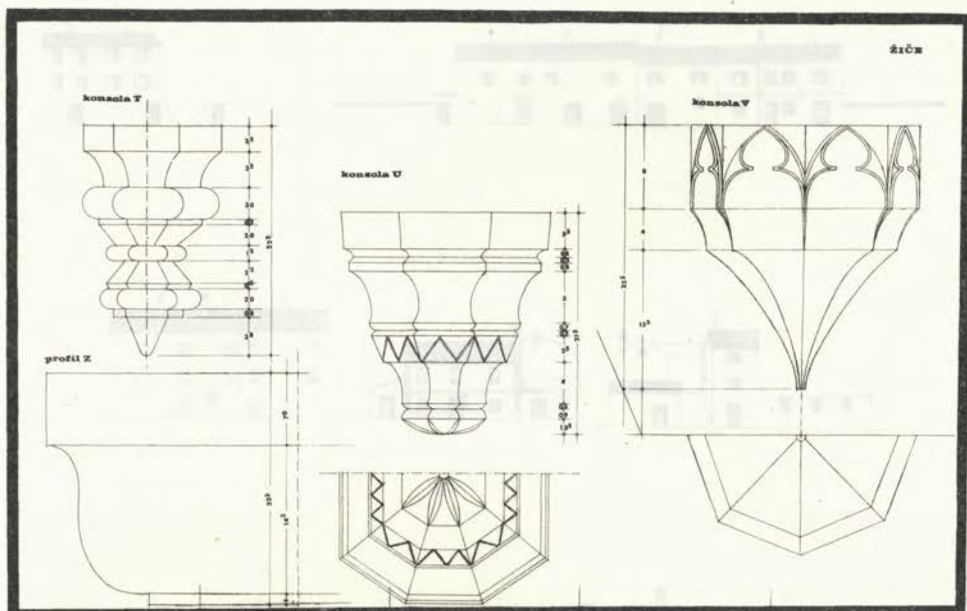

Koper, razvite fasade v Dimnikarski ulici (tenko risani objekti so spomeniški, prostoročno skicirani pa ambientno tkivo). — Risala N. Sumi
 Koper, façades de la rue Dimnikarska (les dessins fins représentent des monuments culturels, les croquis la structure ambiante). — Dessin:
 N. Sumi

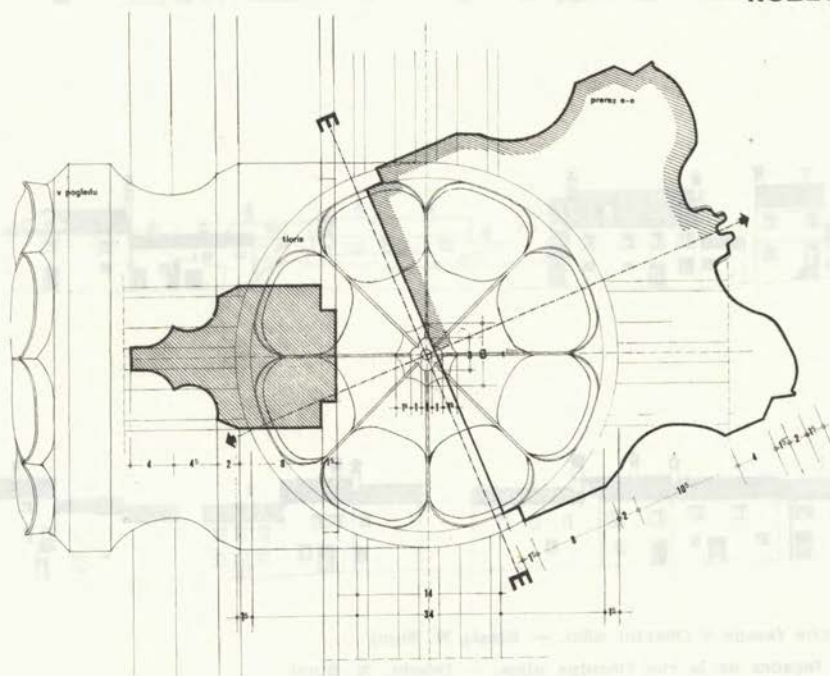
Koper, razvite fasade v Obzidni ulici. — Risala N. Šumi

Koper, les façades de la rue Obzidna ulica. — Dessin: N. Šumi

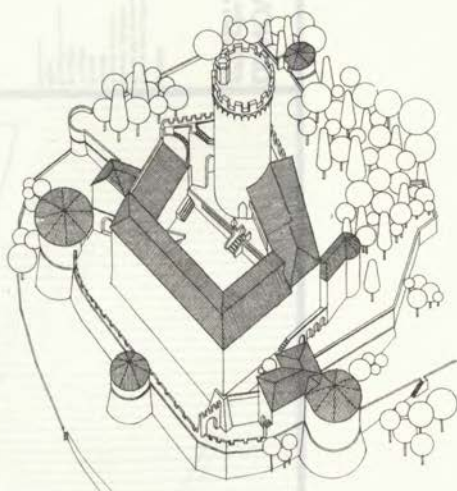

Ziče, zgoraj konzole, spodaj posnetek rozete. — Risala N. Suml
 Zičn, en haut des consoles, en bas relevé de la rose. — Dessin: N. Suml

ROZETA, A'

PROGRAMSKE ANALIZE

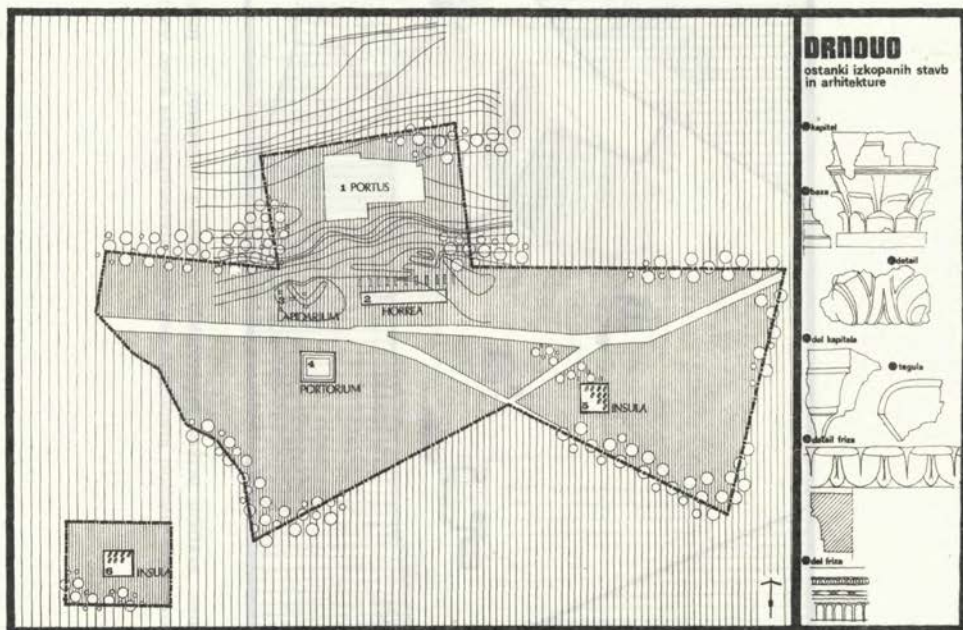

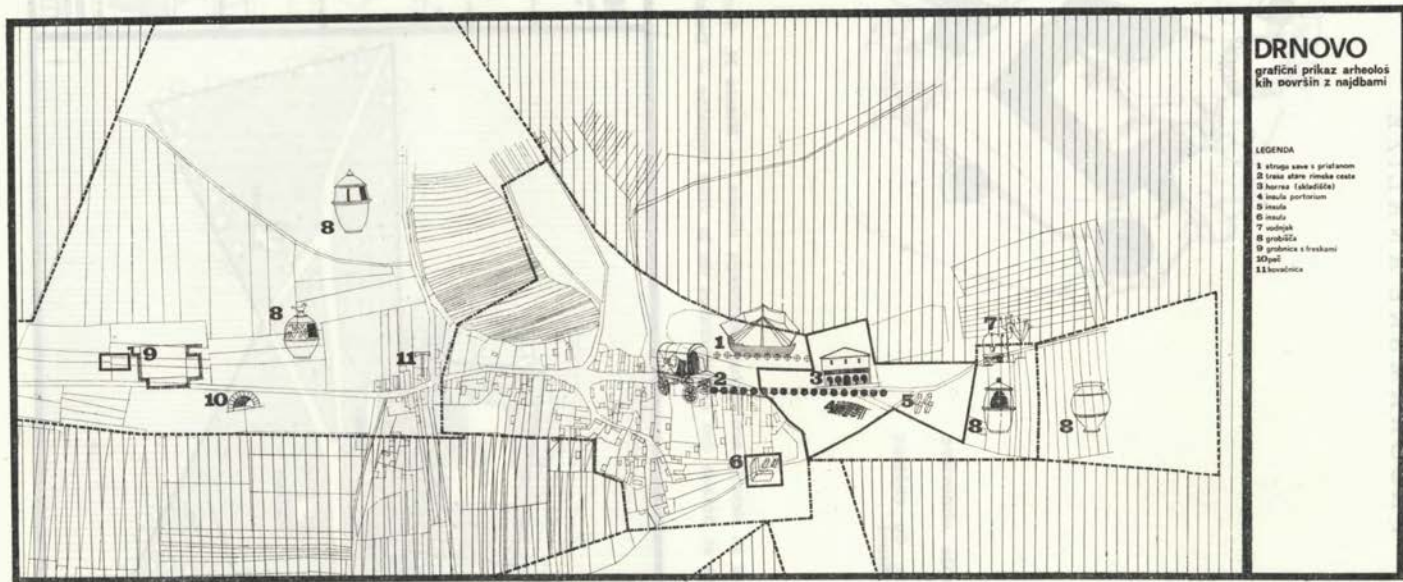
Rihemberk, aksonometrija obnovitve,
— Risala N. Sumi

Rihemberk, axométrie du château
restauré. — Dessin: N. Sumi

Drnovo, izkopane stavbe in detajli arhitektur antičnega mesta. — Risala N. Sumi

Drnovo, état des fouilles et détails des architectures de la ville romaine — Dessin: N. Sumi

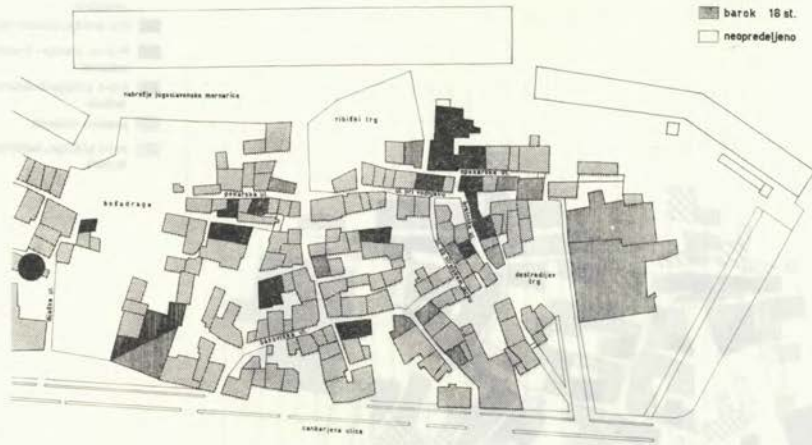

Drnovo, grafični prikaz arheoloških površin z najdbami. — Risala N. Sumi

Drnovo, présentation graphique des sites archéologiques avec les trouvailles. — Dessin: N. Sumi

koper - bošadraga
valorizacija posameznih stavb
po dobah

- legenda:
- romanika 13-14 st.
 - gotika 15-16 st.
 - renesansa 16-17 st.
 - barok 18 st.
 - neopredeljeno

koper - bošadraga
analiza ambientov in vedut

legenda:

stavec

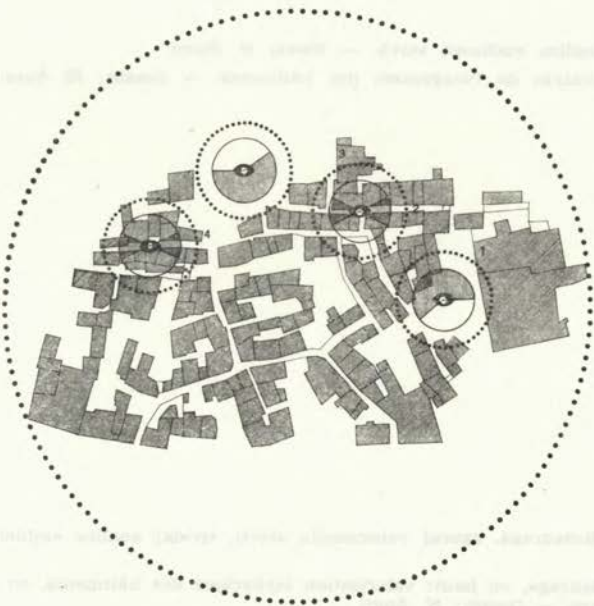
meja skrajnega obsega ambiena

stij ambiant

stari vedut

veduta 1 cerkev sv. ana

veduta 2 spornostna ulica

veduta 3 stara hiša

veduta 4 ribiški trg

veduta 5 vrtovi

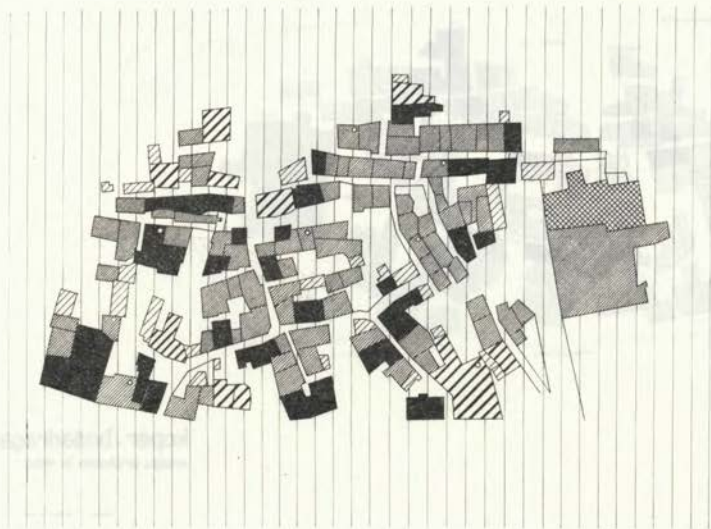

Koper-Bošadraga
 analiza etažnosti stavb
 N. Sumi
 1988

koper-bošadraga analiza etažnosti stavb

legenda:

- P pritične stavbe
- P+1 pritičje+nadstropje
- P+1+m pritičje+nadstropje+mezzanin
- P+2 pritičje+2nadstropji
- P+2+m pritičje+2nadstropji+mezzanin
- P+2+f pritičje+2nadstropji+farčada
- posebna etažnost
- P+1+f pritičje+nadstropje+farčada

Koper-Bošadraga, analiza etažnosti stavb. — Risala N. Sumi

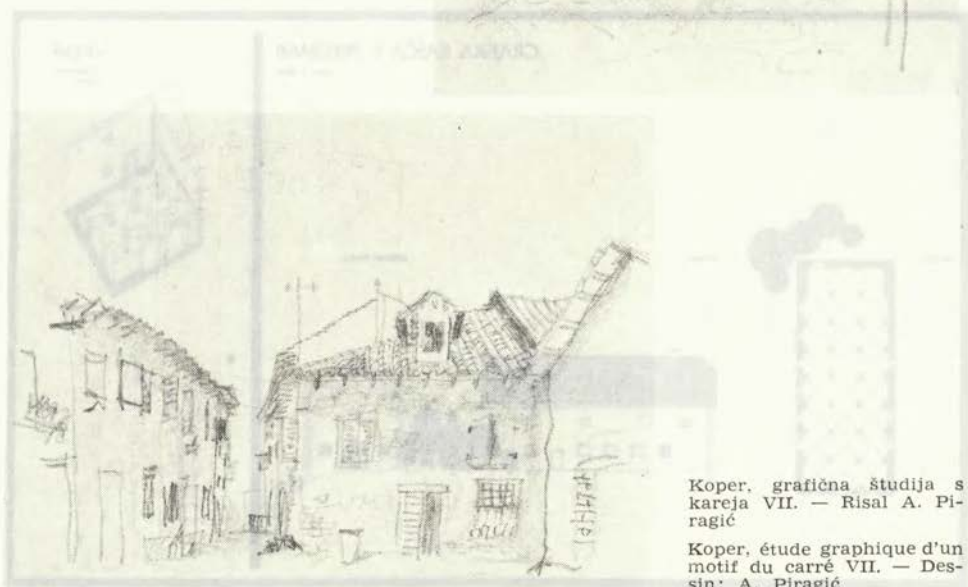
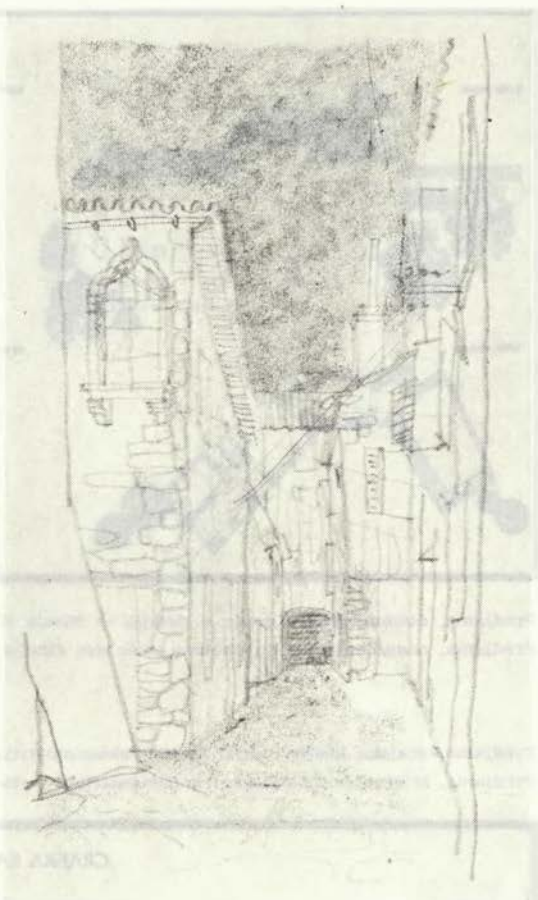
Koper-Bošadraga, analyse de l'étagement des bâtiments. — Dessin: N. Sumi

Na str. 57: Koper-Bošadraga, zgoraj valorizacija stavb, spodaj analiza ambientov in vedut. — Risala N. Sumi

Page 57: Koper-Bošadraga, en haut: valorisation stylistique des bâtiments, en bas: analyse des ambients et des vues. — Dessin: N. Sumi

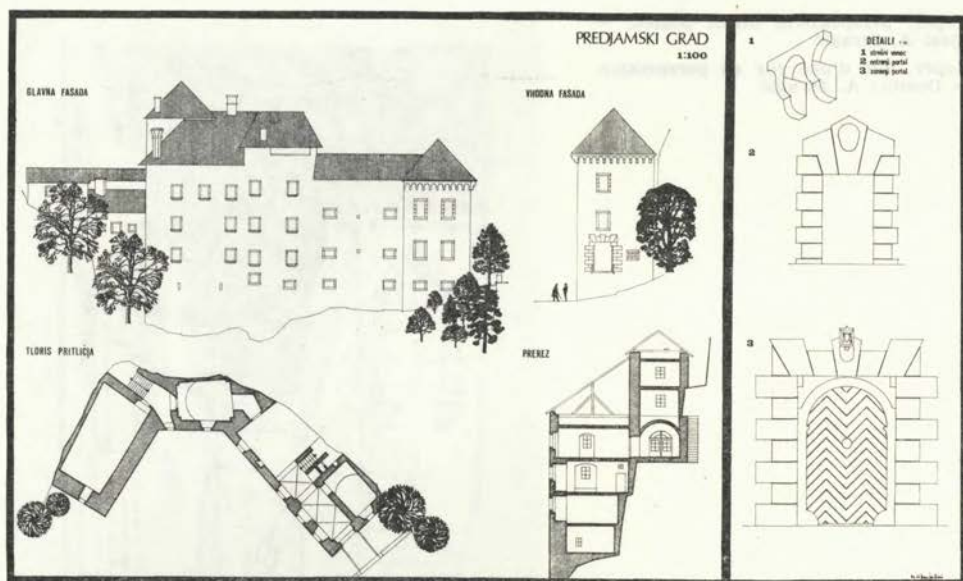
Koper, perspektivni ulični pogled. —
Risal A. Piragić

Koper, vue d'une rue en perspective.
— Dessin: A. Piragić

Koper, grafična študija s
kareja VII. — Risal A. Pi-
ragić

Koper, étude graphique d'un
motif du carré VII. — Des-
sin: A. Piragić

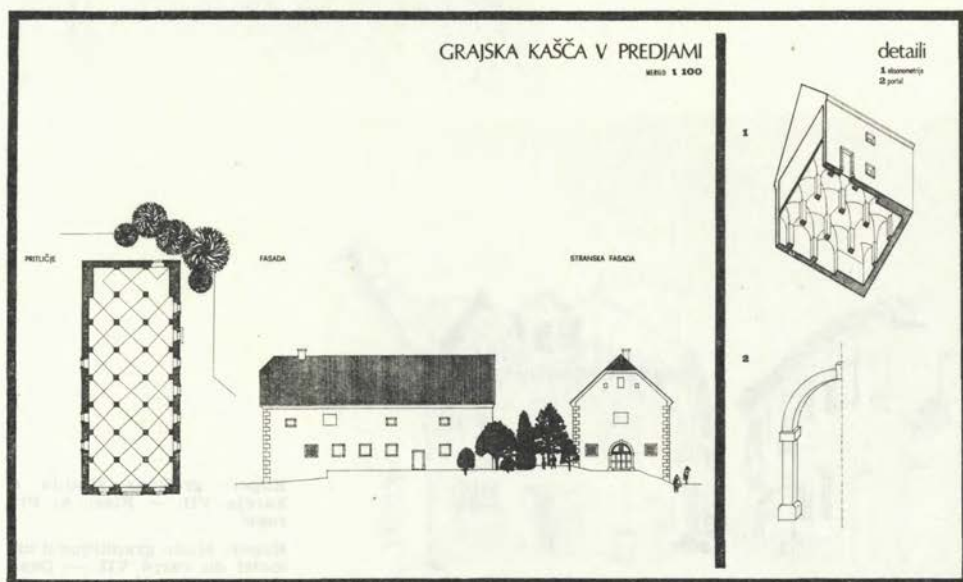

Predjama, dokumentacija gradu z detajli. — Risala N. Šumi

Predjama, documentation du château avec des détails. — Dessin: N. Šumi

Predjama, grajska kašča: tloris, fasada, aksonometrija in portal. — Risala N. Šumi

Predjama, le grenier du château: documentation. — Dessin: N. Šumi

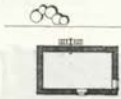

MLIN V PREDJAMI

M 1:100

DETAILI
Isometrija
Batal dne

PRITLIČJE

BAŠTROPE

PREKAZ

FASADA

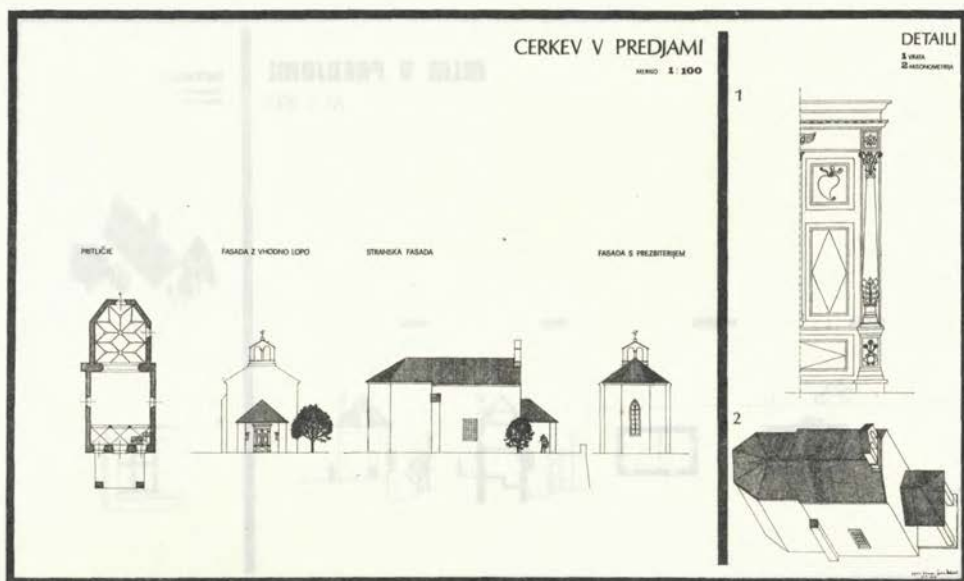
Predjama, dokumentacija
mlina. — Risala N. Sumi

Predjama, documentation du
moulin. — Dessin: N. Sumi

Predjama, aksonometrija
Vrbarjeve hiše. — Risala
N. Sumi

Predjama, axonométrie de
la Maison de Vrbar. — Des-
lin: N. Sumi

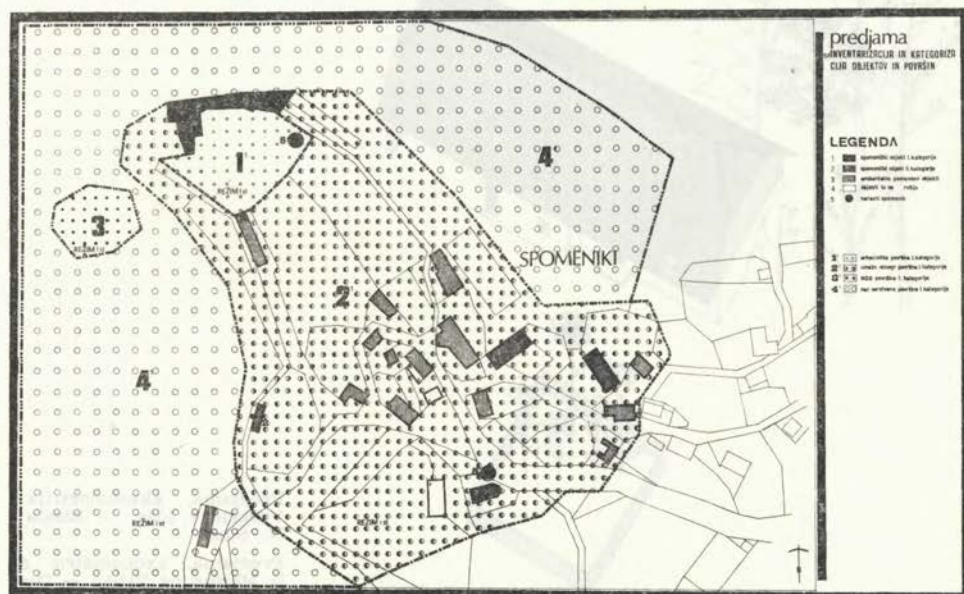

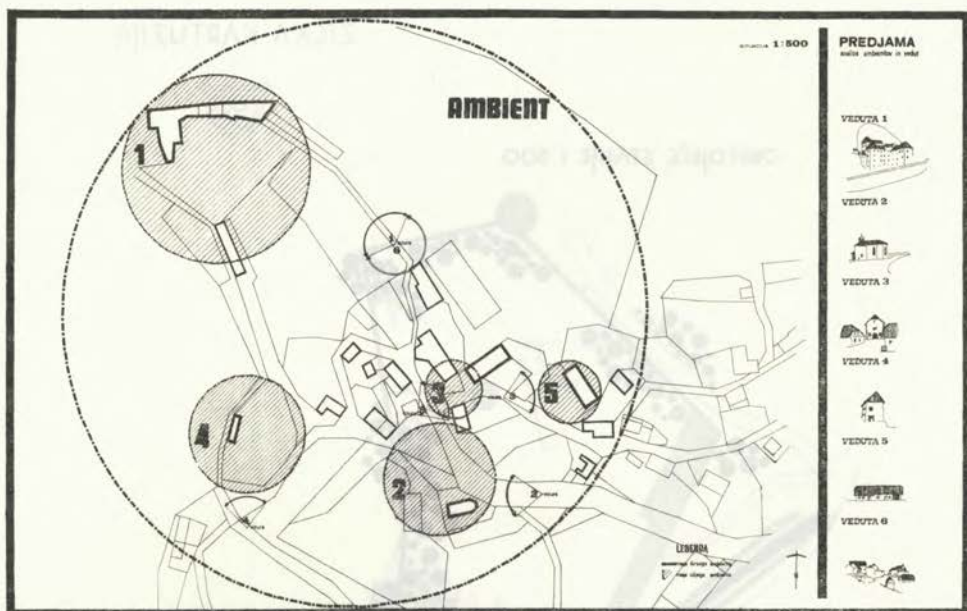
Predjama, dokumentacija cerkve. — Risala N. Sumi

Predjama, documentation de l'église. — Dessin: N. Sumi

Predjama, inventarizacija in kategorizacija objektov in površin s spomeniškim režimom. — Risala N. Sumi

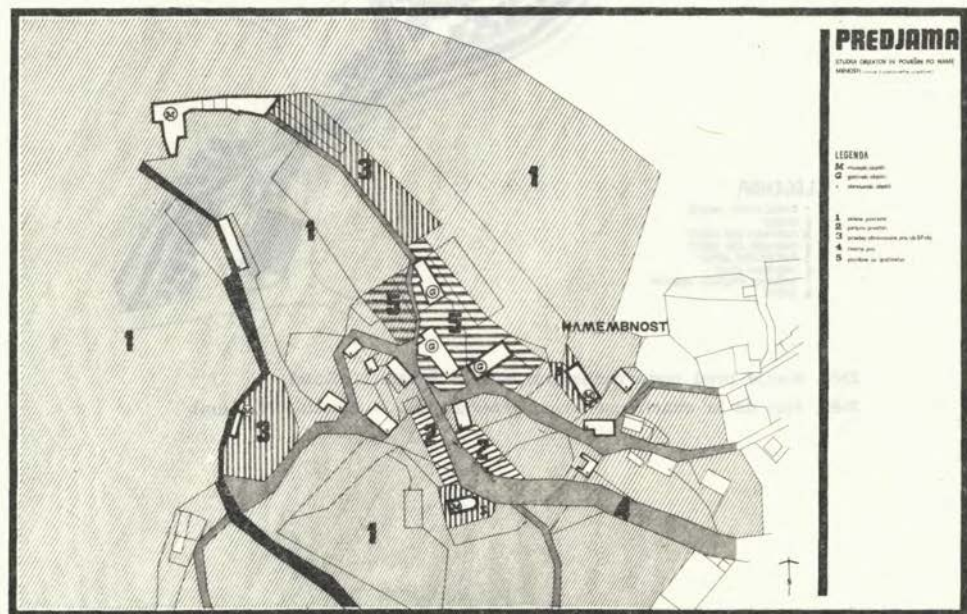
Predjama, inventaire et catégorisation des édifices et espaces avec le régime des monuments. — Dessin: N. Sumi

Predjama, analize ambientov z vedutami. — Risala N. Sumi
 Predjama, analyses des ambiances avec des vues. — Dessin: N. Sumi

Predjama, programska študija objektov in površin po namembnosti. — Risala N. Sumi
 Predjama, étude de destination des objets et des sites. — Dessin: N. Sumi

ŽIČKA KARTUZIJA

OBSTOJEĆE STANJE 1:500

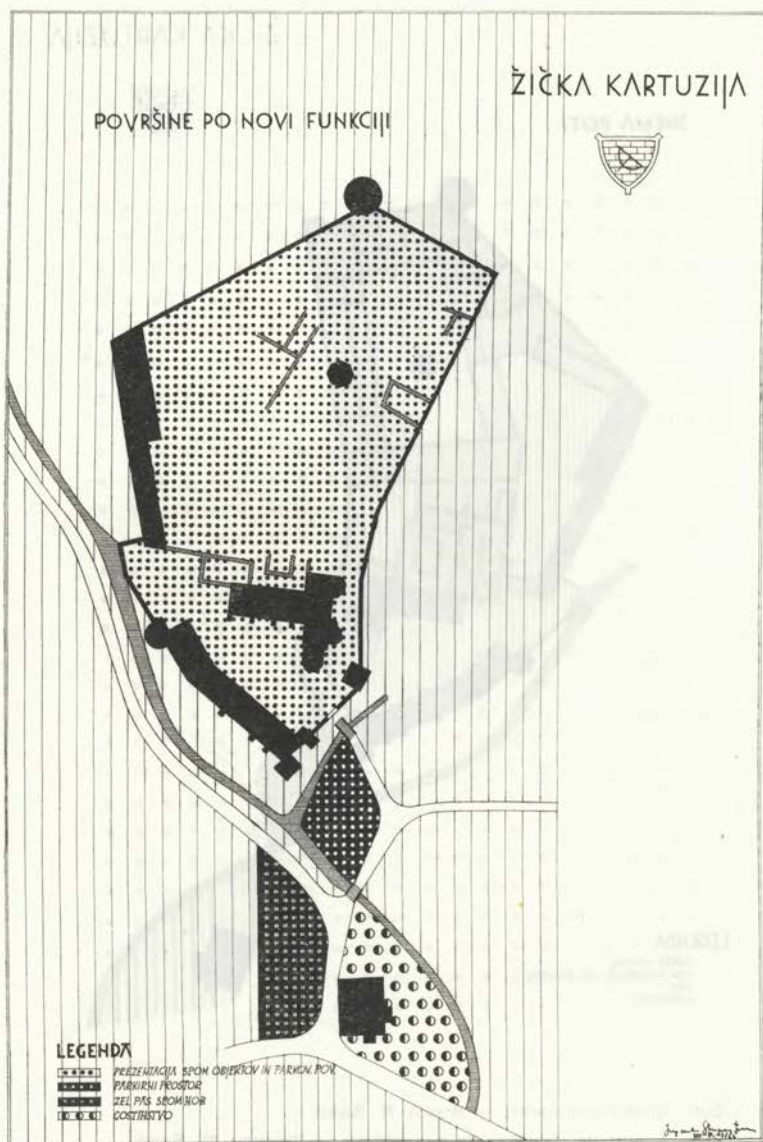

LEGENDA

- 1 STAMOSTANSKO OBJEKT
- 2 CERKVA
- 3 OHRANJEN SAM OBJEKT
- 4 OHRANJEN SAM OBJEKT
- 5 POPRAVLJEN KAPELT
- 6 OBRAMBAI STOLP
- 7 RUŠEVINE NEKOTIH OBJEKTOV
- 8 ČISTUS

Žiče, stanje pred restavracijskimi deli. — Risala N. Šumi

Žiče, état de la chartreuse avant restauration. — Dessin: N. Šumi

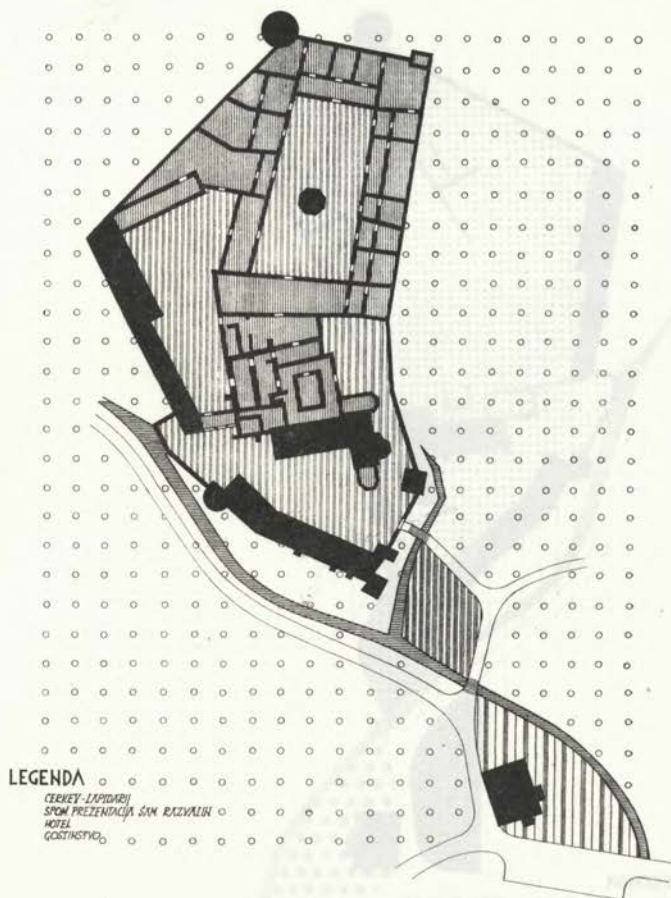
Žiče, izraba površin v novi funkciji. — Risala N. Sumi

Žiče, projet de l'exploitation nouvelle des espaces. — Dessin: N. Sumi

ŽIČKA KARTUZIJA

HEMA POTI

LEGENDA

○ CERKVA-LAPIDARIJ
○ SPOVA PREZENTACIJA S OVA RAZVALJAN
○ HOTEL
○ GOSTINSTVO

Ziče, ureditveni načrt. — Risala N. Sumi

Ziče, projet de destination des objets. — Dessin: N. Sumi

PROJEKTI

SPOMENIŠKA VALORIZACIJA GRADU RIHEMBERK

Grad Rihemberk se prvič omenja v 13. stoletju (1236). Kot sedež fevdalne zemljiške posesti je bil v upravi goriških grofov, pozneje pa je postal last rodbine Lantierijev. Leta 1943 je bil požgan in razrušen (obsežneje glej VS IX, 1962-64).

Medtem ko poznamo pri vrsti drugih gradov le nekatere sestavine take »idealne« grajske celote, ki dokumentira zgodovinske usode obrambnih in stanovanjskih potreb fevdalnega sedeža in vgrajene rezidence, je grad Branik edini pri nas, ki spričuje razvoj grajske zasnove od visokega srednjega veka do baroka in celo do 19. stoletja (iz te dobe je novo poslopje južno od starejšega jedra), vrh tega pa so posamezne sestavine, zlasti okrogli stolp, fasada palacija, ob njem fasada kapele in zasnova vhodnega stolpa, pa obsežnost prvotnega, delno dobro vidnega obzidja z domnevnim prvotnim stolpom, tudi same po sebi pomembni stavbnogodovinski spomeniki. Potemtakem tako zavoljo dominantne lege kot tudi dokumentarnih vrednot in estetskega pomena posameznih prvin sodi v prvo vrsto grajskih zasnov na Slovenskem ter nas spodbudno reprezentira tudi v srednjeevropskem okviru.

PROGRAMSKE OSNOVE ZA UREDITEV GRAJSKEGA KOMPLEKSA

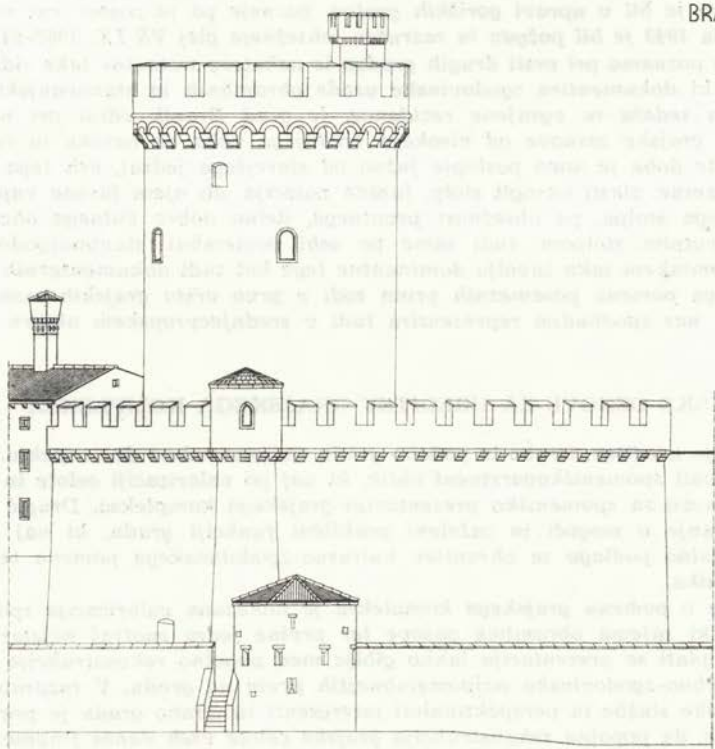
Za prihodnjo ureditev, izrabo in podobo gradu sta pomembna dva aspekta. Prvič je treba upoštevati spomeniškovarstveni vidik, ki naj po valorizaciji celote in posameznosti da osnovo za spomeniško prezentacijo grajskega kompleksa. Drugič pa se zastavlja vprašanje o mogoči in zaželeni praktični funkciji gradu, ki naj hkrati zagotovi materialno podlago za ohranitev kulturno-zgodovinskega pomena tega izrednega spomenika.

V odstavku o pomenu grajskega kompleksa je nakazana valorizacija spomeniškega objekta, ki zajema obrambne pasove ter prvine jedra znotraj najstarejšega obzidja. Po tej plati se prezentacija lahko giblje med popolno rekonstrukcijo celote in rešitvijo stavbno-zgodovinsko najpomembnejših prvin na gradu. V razpravi med organi spomeniške službe in perspektivnimi interesenti za izrabo gradu je prevladovalo prepričanje, da popolna rekonstrukcija grajske celote vseh danes fragmentarno ohranjenih sestavinah ni niti stališča spomeniškega varstva niti spričo nove funkcije potrebna in zaželeno. Dokumentiranje in prezentacija grajske zasnove in njenih značilnih razvojnih stopenj po eni strani terjata odstranitev motečih novejših sestavin. Razprave so nedvomno nakazale turistični pomen gradu in njegovo izrabo, kolikor jo dopušča značaj posameznih objektov, za gostinske namene. Da bi zagotovili uspešnost takega obrata, je treba rekonstruirati zdaj popolnoma podrti zvezni trakt med obema stanovanjskima stavbama na jugu in na severu grajskega dvorišča, obenem pa funkcionalno preurediti te osrednje stavbe za novo izrabo ter v tem smislu tudi dozdati manjkajoče kapacitete južnega palacija. Nadstropja teh osrednjih sestavin naj se porabijo za gostinske sobe. Obrat je mogoče razširiti v perspektivi tudi na vzhodno stran dvoriščnih objektov v objekte obrambnega pasu, ki jih je treba rekonstruirati, hkrati pa omogoča njihova ureditev tudi namestitve potrebnih hotelskih kapacitet.

Program za prezentacijo in novo funkcijo gradu torej upošteva tako rekonstrukcijo nekaterih objektov kot mas (vzhodna, severna in zahodna stran dvoriščnega oboda), portalov, obzidja in obrambnih stolpov ter teras, delno rekonstrukcijo nekaterih sestavin (zunanjščina, zlasti dvoriščna fasada južnega palacija), primerno preoblikovanje notranjščin. Na ta način bi bilo mogoče doseči skladnost obeh programskih vidikov.

PROJEKTIRANA FAÇADA GLAVNEGA STOLPA Z DVOJNIM OBRZIDNIM OROČEM

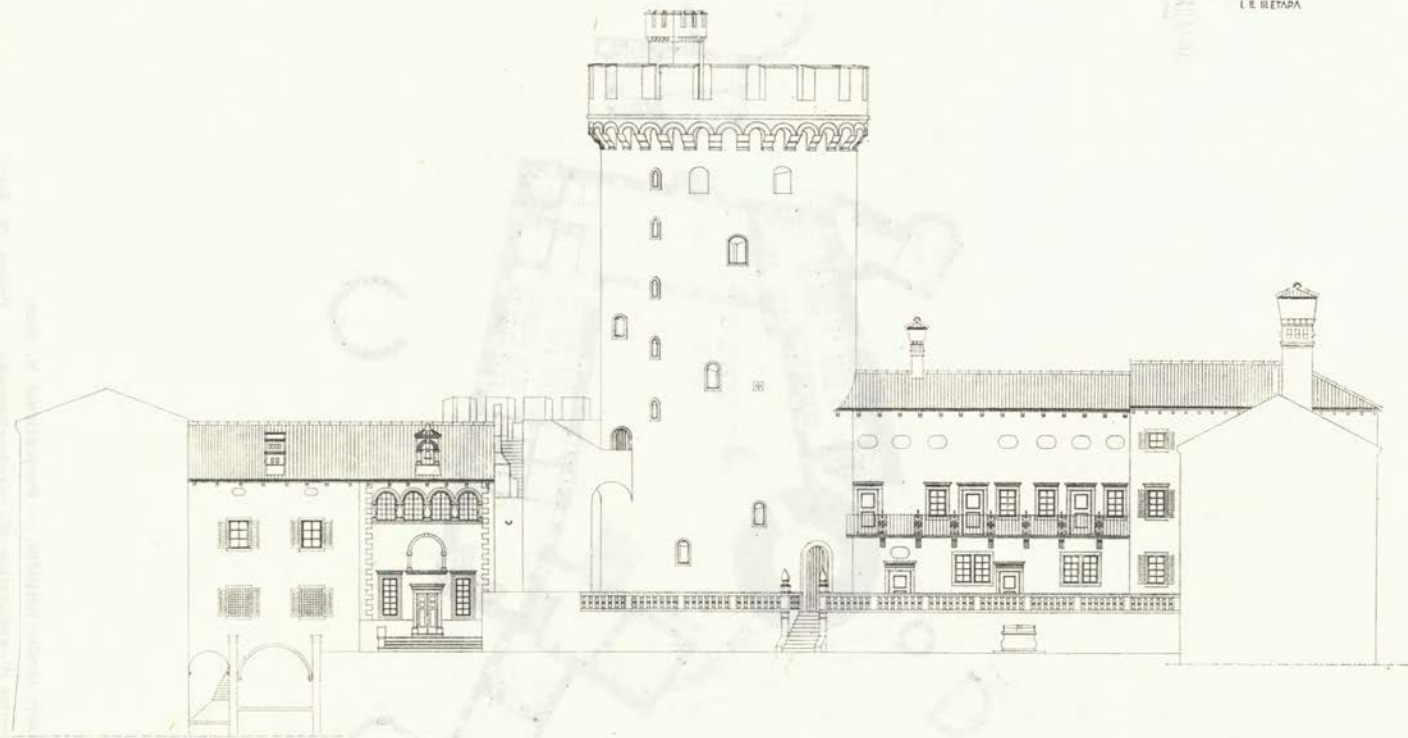
BRANIK 1:50
#E2A4

Rihemberk, fasada glavnega stolpa z dvojnimi obzidnim obročem. — Projektirala N. Sumi

Rihemberk, la façade de la tour centrale avec le double cercle de l'enceinte. — Projet: N. Sumi

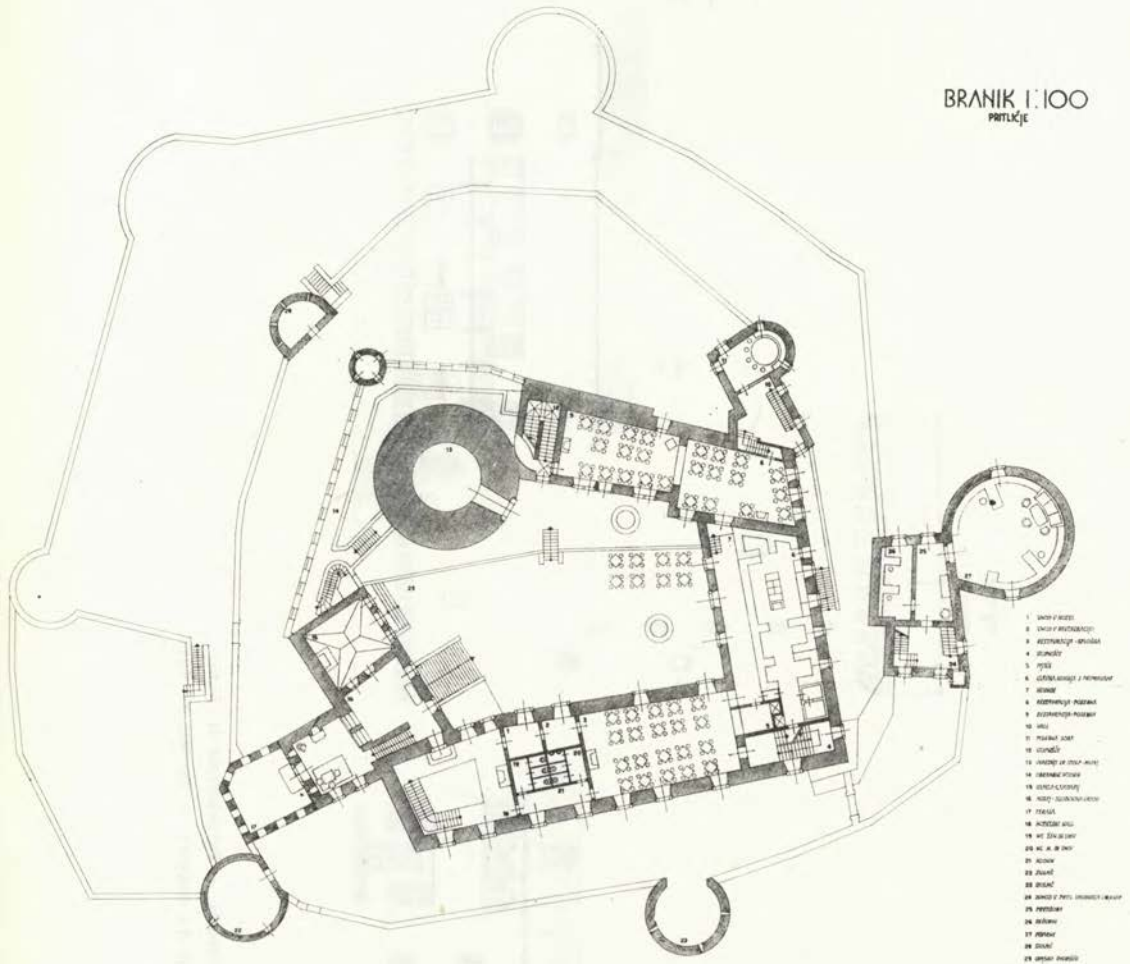
BRANIK 1:50
L. E. BETAJA

Rihemberk, fasade grajskega dvorišča. — Projektirala N. Šumi

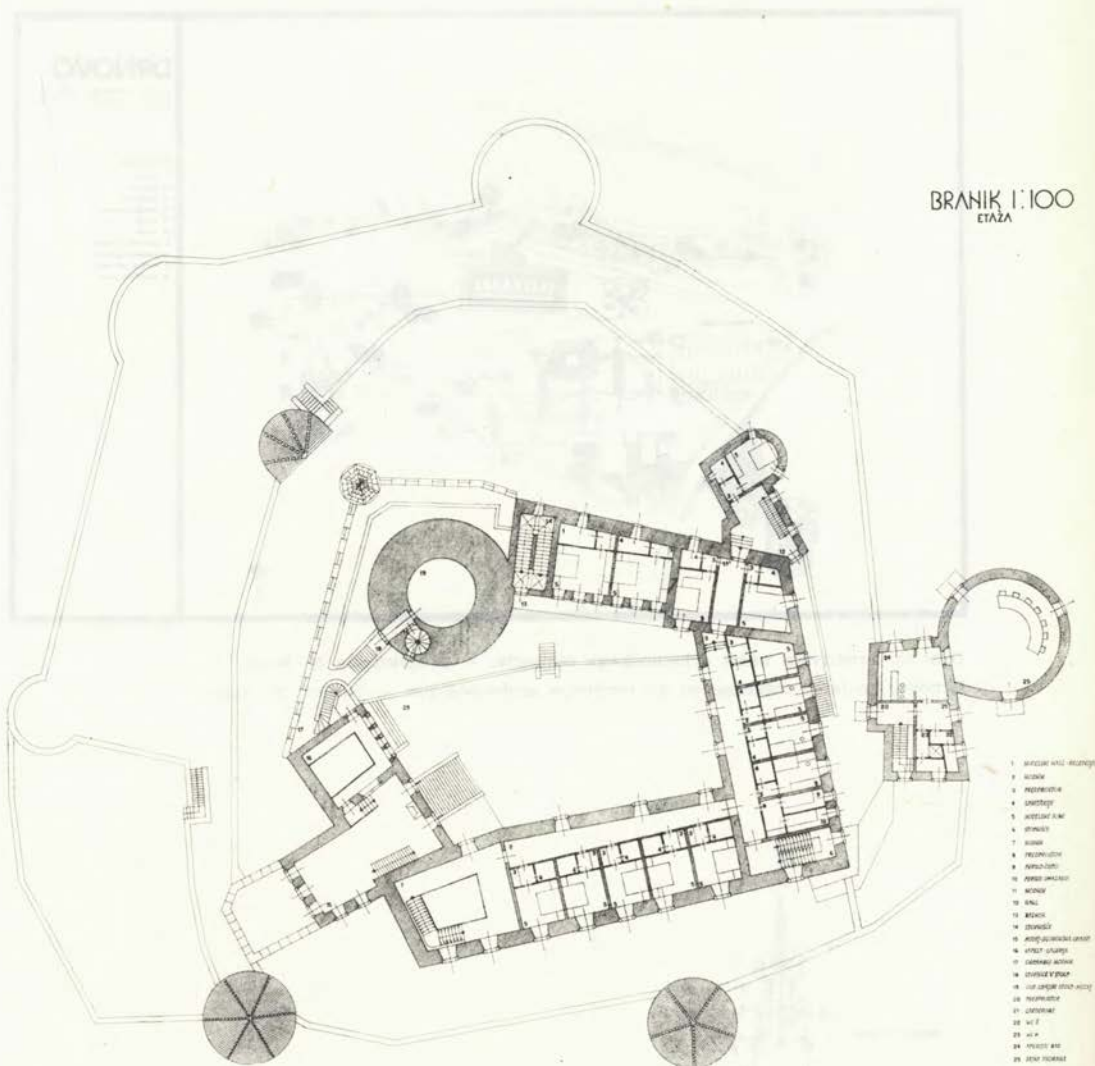
Rihemberk, façades dans la cour du château. — Projet: N. Šumi

BRANIK 1:100
PRITLIČJE

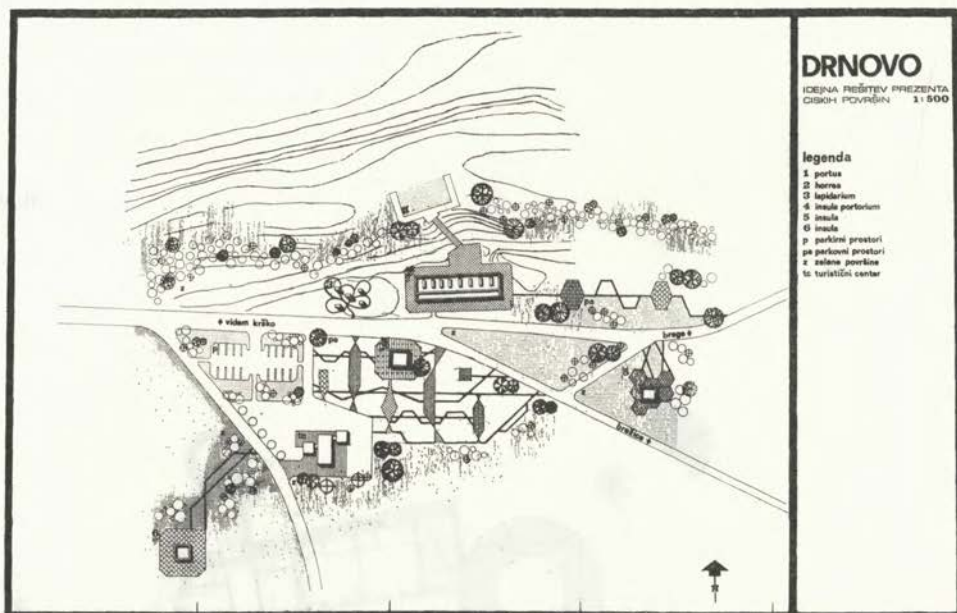

1. DVA V KOLEC
2. DVA V KOLEC
3. POKROVITELJSKI PRISLOBI
4. STANICE
5. PISARNA
6. GOSPODARSKI / KUHINJSKI
7. KUHINJA
8. KUHINJSKI PRISLOBI
9. KUHINJSKI PRISLOBI
10. KUHINJA
11. POKROVITELJSKI PRISLOBI
12. KUHINJSKI PRISLOBI
13. KUHINJSKI PRISLOBI
14. KUHINJSKI PRISLOBI
15. KUHINJSKI PRISLOBI
16. KUHINJSKI PRISLOBI
17. KUHINJSKI PRISLOBI
18. KUHINJSKI PRISLOBI
19. KUHINJSKI PRISLOBI
20. KUHINJSKI PRISLOBI
21. KUHINJA
22. KUHINJA
23. KUHINJSKI PRISLOBI
24. KUHINJA
25. KUHINJA
26. KUHINJA
27. KUHINJA
28. KUHINJA

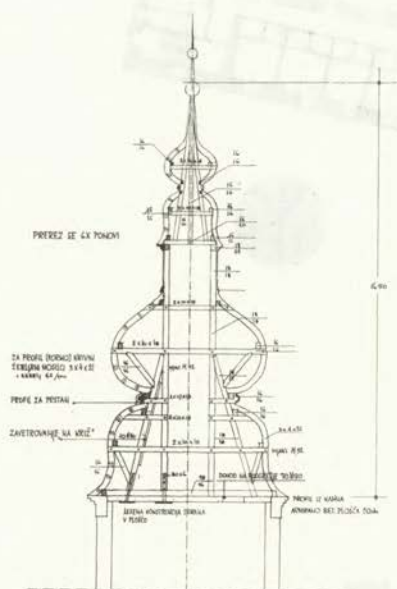
Rihemberk, načrt izrabe pritličja. — Projektirala N. Šumi
Rihemberk, projet d'exploitation du rez-de-chaussée. — Projet: N. Šumi

Rihemberk, načrt izrabe etaže. — Projektirala N. Sumi
 Rihemberk, projet d'exploitation de l'étage. — Projet: N. Sumi

Drnovo, ureditveni načrt arheološkega območja. — Projektirala N. Sumi
 Drnovo, projet d'organisation du territoire archéologique. — Projet: N. Sumi

Kostanjevica, načrt konstrukcije za zvonikovo streho. — Projektirala N. Sumi

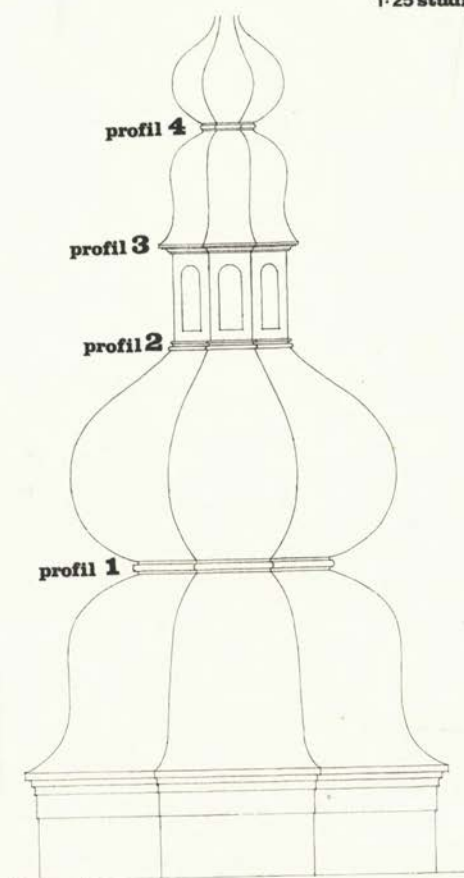
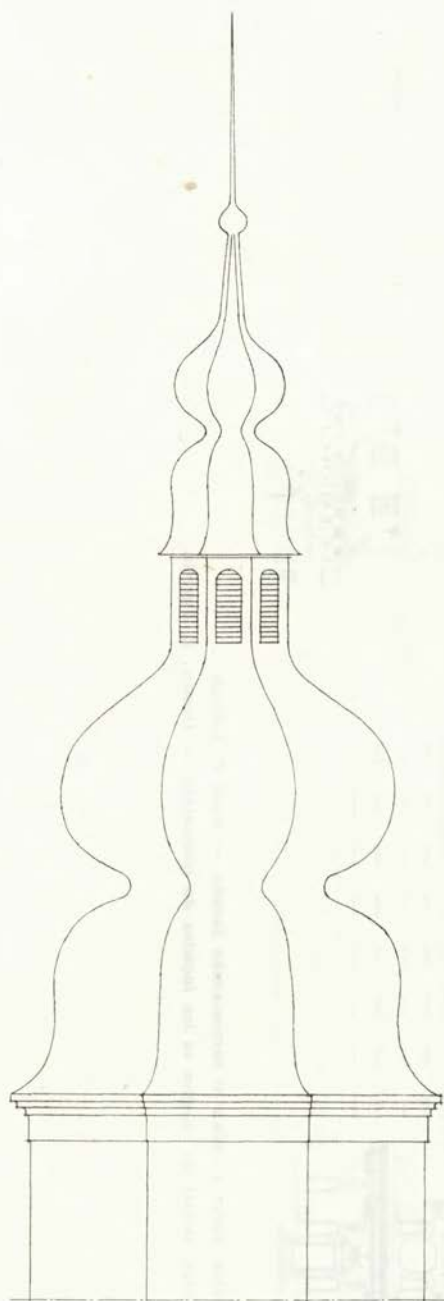
Kostanjevica, projet de construction pour le toit du clocher. — Projet: N. Sumi

Kostanjevica, načrt zvonika in samostanske fasade. — Risal Z. Juretin

Kostanjevica, projet du clocher et les façades du monastère. — Dessin: Z. Juretin

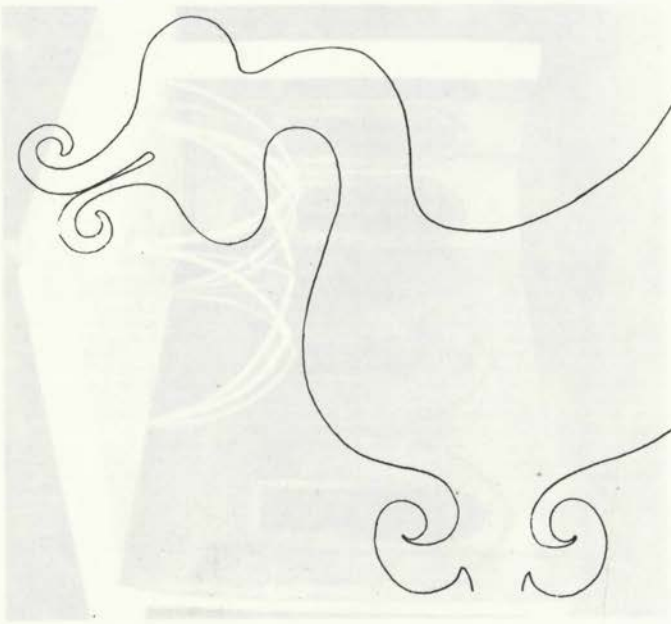
kostanjevica *
1:25 študija zvonika

Kostanjevica; na levi študija krivin cerkvenega zvonika, zgoraj profili projektirane zvonikove strehe. — Projektirala N. Sumi

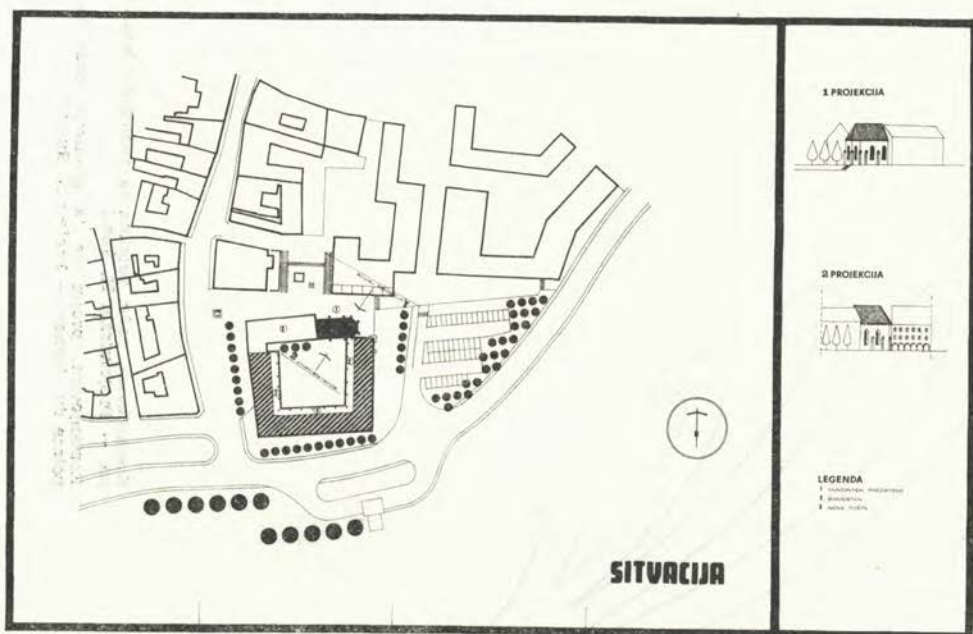
Kostanjevica, le toit du clocher; à gauche: étude de ses courbes, ci-dessus: étude de ses profils. — Projet: N. Sumi

Arhitekturni inženjerski biro
"Arhitektura" Ljubljana, Slovenija
Ljubljana, 1978

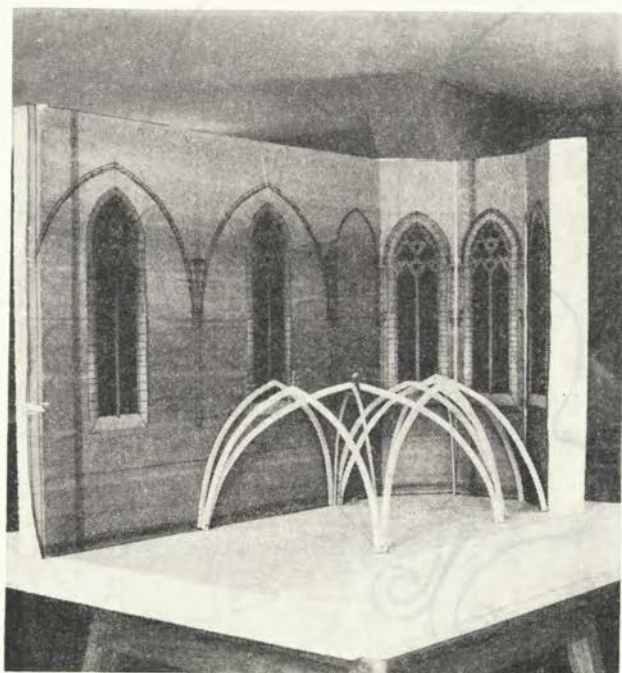

Kostanjevica, načrt petelina za zvonikovo konico. — Projektirala N. Sumi

Kostanjevica, projet de la girouette pour la pointe du clocher. — Projet: N. Sumi

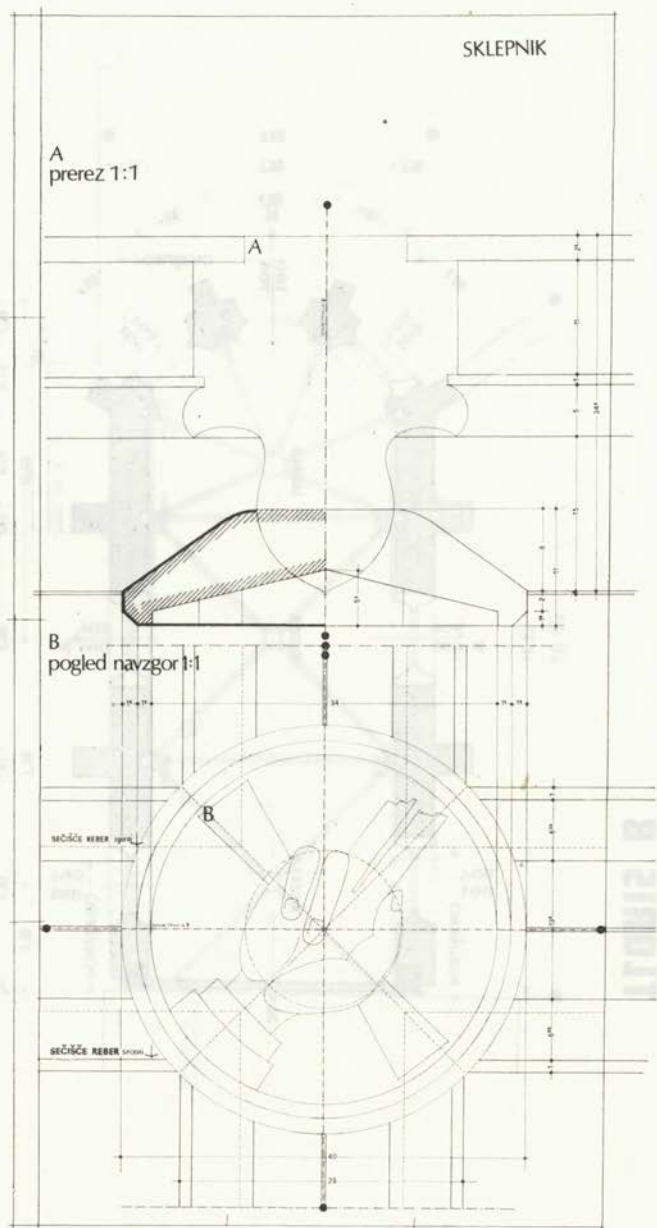

Ptuj, položaj minoritskega kompleksa v novi soseščini. — Projektirala N. Sumi
 Ptuj, la situation du complexe monasterien au voisinage nouveau. — Projet: N. Sumi

Ptuj, maketa obočne konstrukcije z rebrji za minoritski prez-biterij.

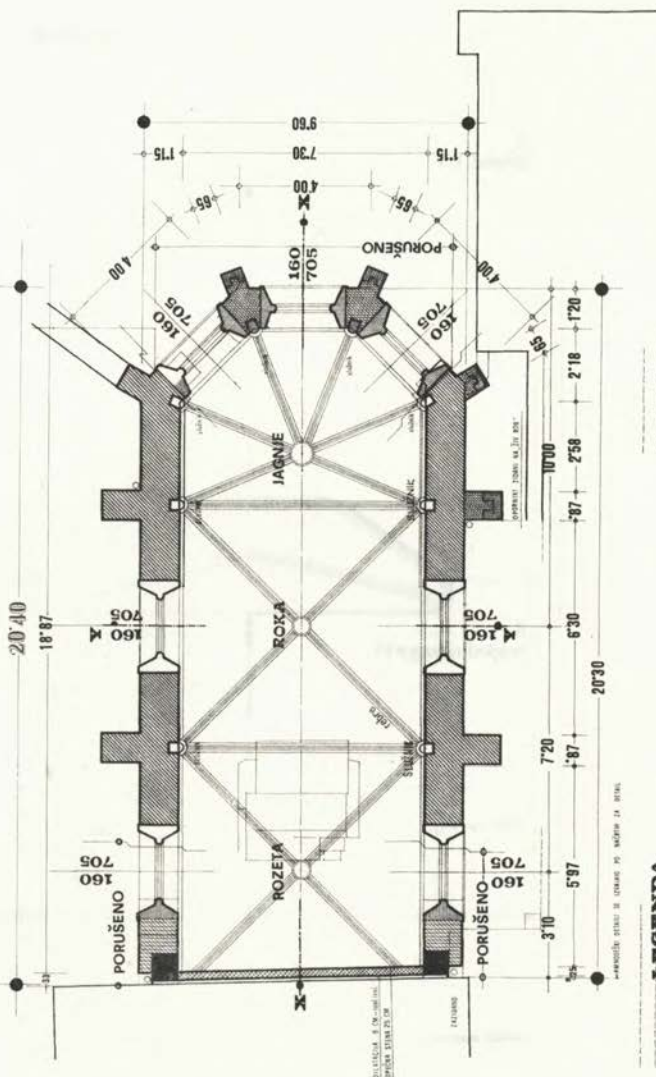
Ptuj, le choeur de l'église des frères mineurs, maquette de la construction voûtée avec des nervures.

Ptuj, minoriti, načrt sklepnika. — Projektirala N. Sumi

Ptuj, projet d'une clé de voûte pour le chœur de l'église des frères mineurs. — Projet: N. Sumi

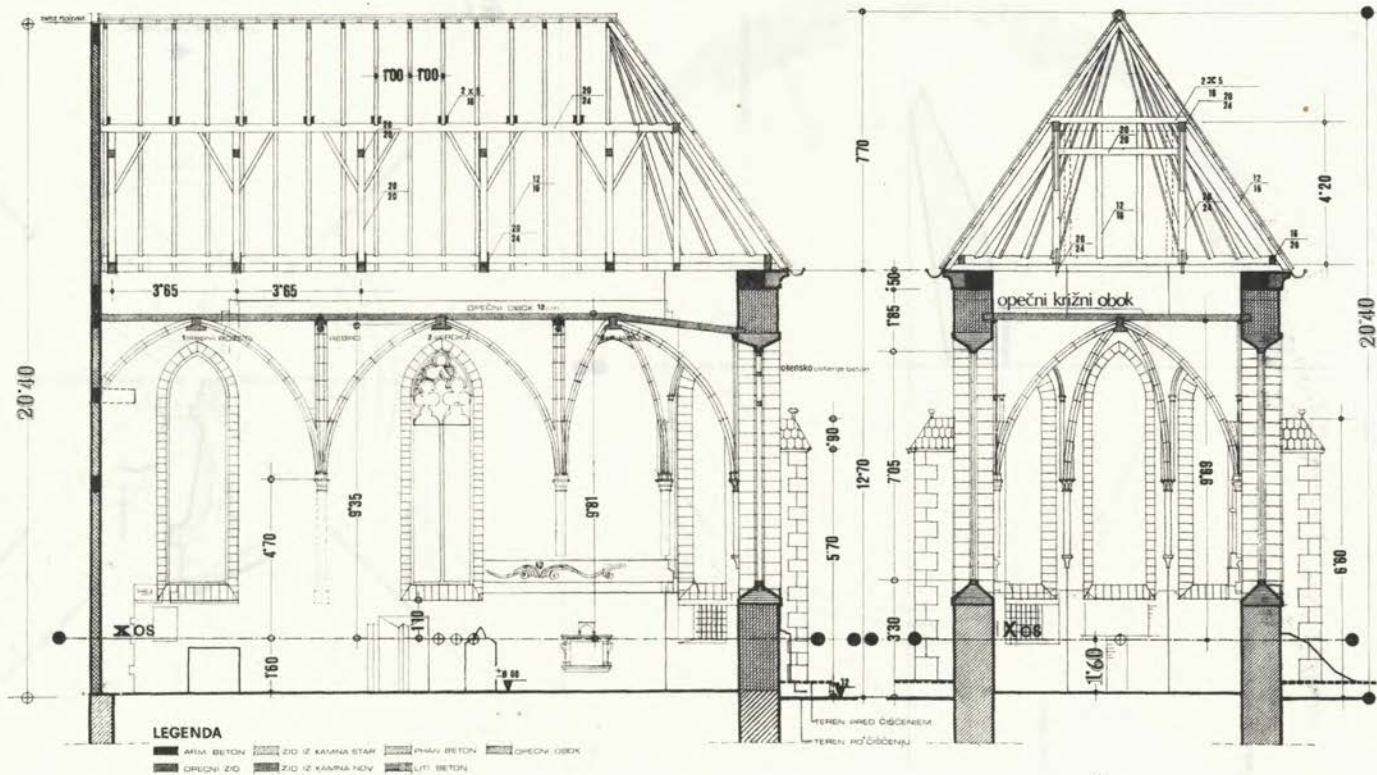
TLORIS B

MERE KONTROLIRATI NA STAVBI!

Ptuj, minoritska cerkev: zgoraj tloris rekonstruiranega prezbitarija, na desni strani vzdolžni in prečni prež rez prezbitarija. — Projektirala N. Sumi

Ptuj, l'église des frères mineurs: ci-dessus, plan du choeur reconstruit; à droite, coupe longitudinale et coupe transversale du choeur. — Projet: N. Sumi

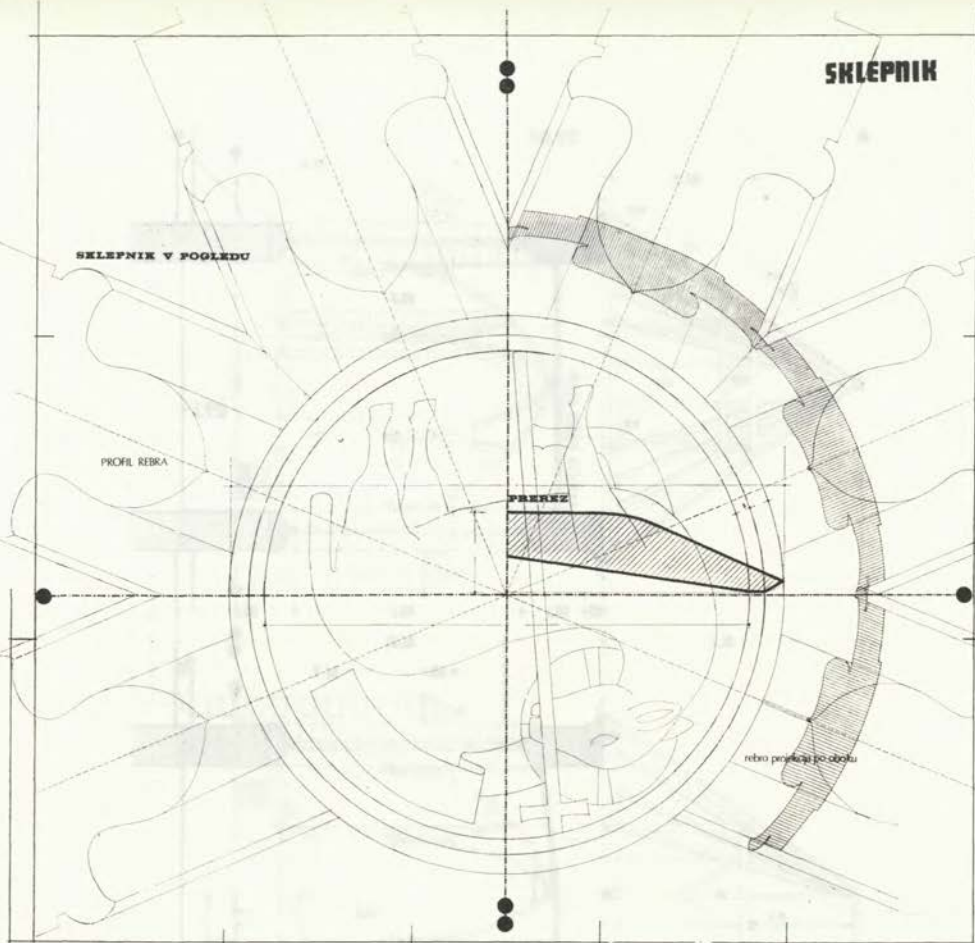
SKLEPNIK

SKLEPNIK V POGLEDU

PROFIL REBRA

PREREZ

rebra prekrývajúce okolo

ROZETA

SKLEPNIK I POLEJE-111

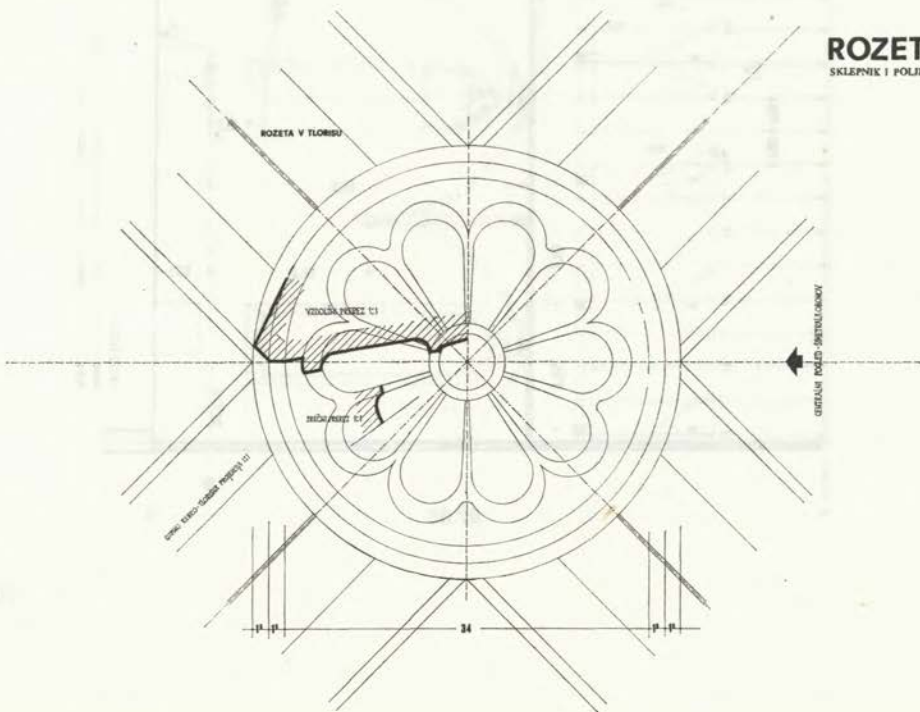
ROZETA V TLOSTI

vnútro rezy t1

rezať rezy t2

rezy v reze - rezať rezy t1

ORIENTAČNÝ ROZD. - ORIENTAČNÝ

Na str. 80: Ptuj: minoritska cerkev: zgoraj načrt sklepnika z rebrom, spodaj načrt rozete. — Projektirala N. Sumi

Page 80: Ptuj, l'église des frères mineurs: en haut, projet d'une clé de voûte avec sa nervure, en bas, projet de la rose. — Projet: N. Sumi

SPOMENIŠKA VALORIZACIJA SEVNIŠKEGA GRADU

Grad Sevnica je pozidan na hribu, od koder dominira nad naseljem Sevnico. Utrdba je nastala že v 13. stol., njeno jedro je bil stolp, katerega zidovje je vključeno v razširjeni kompleks današnjega gradu.

Ta kompleks je nastal v 16. stoletju, ko so ga opremili v oglih pravokotne zasnove z okroglimi obrambnimi stolpi, znotraj pa dvoriščne trakte dopolnili z arkadnimi hodniki. Pozneje je doživel manjše dopolnitve in spremembe. Grad po svoji zasnovi in vrednosti posameznih sestavin — družino z bližnjo Lutrovsko kapelo — predstavlja osrednjo zgodovinsko znamenitost širše okolice. Grad in naselje sta že zdaj s cesto in železnico dovolj dobro povezana s širšim zaledjem, v prihodnje pa se obetajo še izboljšave, ko bo dokončana zasavska cesta. Interesni okoliš sega danes do Celja, Ljubljane in celo do Zagreba.

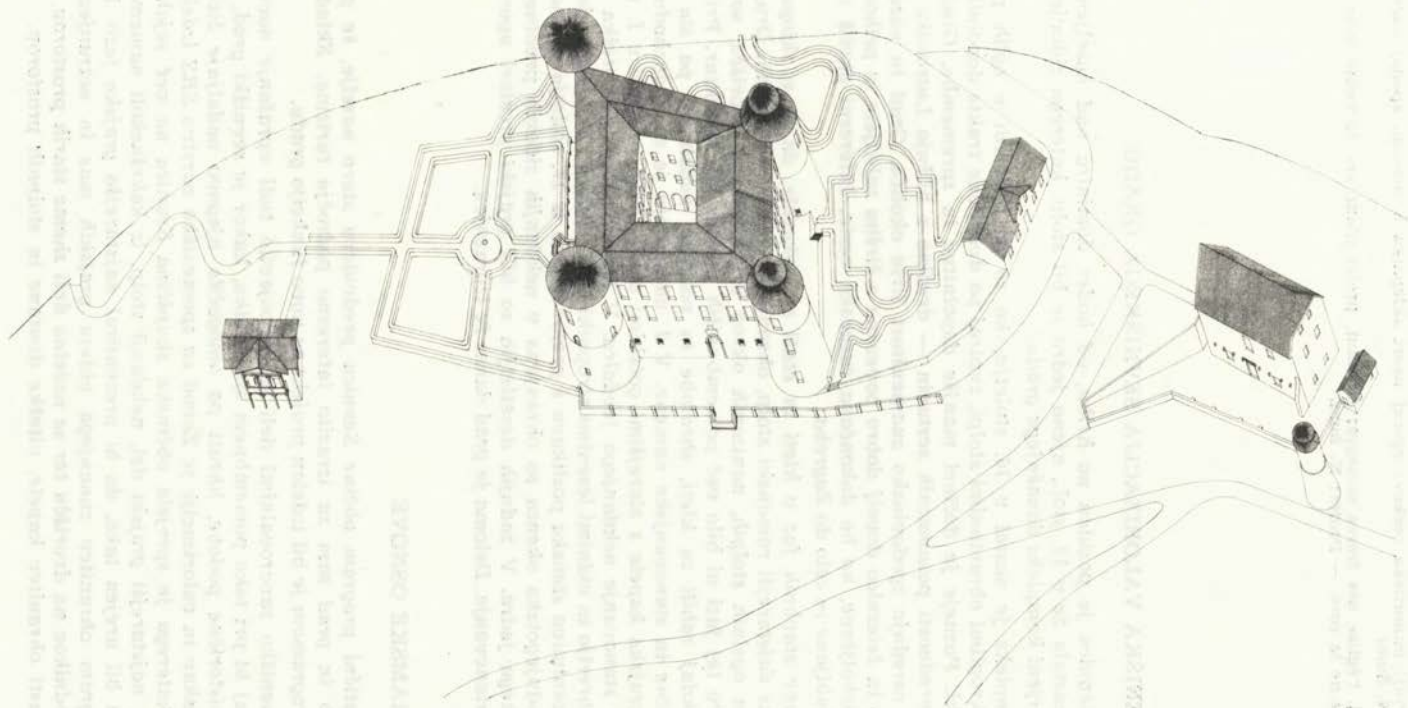
Raziskave stavbnih faz v kleti in etaži so pokazale, da je v sklopu sedanjih grajskih mas najstarejši romanski stolp, ohranjen v vseh treh etažah. Drugi prostori v traktih in ogelnih stolpih, nanizanih okrog pravokotnega dvorišča, so nastali v renesansi. Po tej fazi ni bilo več pomembnejših prostorskih korektur. Pritlični prostori so nekdanj rabili za kleti, shrambe in vozarne, nadstropji pa sta služili za reprezentančne in stanovanjske namene. V I. nadstropju je v jugovzhodnem stolpu ohranjena grajska kapela s starejšimi gotskimi okni. Drugi prostori v I. nadstropju so rabili za stanovanje nekdanjega fevdalca. V II. nadstropju je viteška dvorana s stensko lambrerijo in vidnimi lesenimi stropniki iz 17. stoletja. V jugozahodnem stolpu je nad vse zanimiva stenska poslikava s profano temo iz 17. stoletja. Poznoromanska oziroma zgodnjegotska okenca so ohranjena v nekdanjih zidovih prvotnega stolpa-stega grajskega jedra. V zadnjih desetletjih so bili grajski prostori uporabljeni za neustrezna stanovanja. Deloma je grad danes že izprazen.

PROGRAMSKE OSNOVE

Urbanistični program občine Sevnica predvideva staro naselje, še posebej pa grajski hrib in grad sam za izrazito interesno področje turizma. Skladno s tem okvirnim programom je bil izdelan projekt za novo funkcijo gradu.

S spomeniško zavarovalnimi deli se je pojavilo tudi vprašanje nove funkcije gradu, ki naj bi pri tako pomembnem spomeniku, kakor je sevniški grad, zagotovila ohranitev historične podobe, hkrati pa omogočila njegovo nadaljnje življenje. Na podlagi raziskav in valorizacije je Zavod za spomeniško varstvo SRS izdelal predlog programa, katerega je sprejela občinska skupščina Sevnica na več sejah. Ta program izloča najstarejši grajski del, nekdanji stolp, iz kakršnekoli namembnosti. Ta stolp naj bi bil urejen tako, da bi prezentiral najstarejšo grajsko fazo. Poleg tega določa program ohranitev zunanjega videza grajskih mas in notranjega sistema arkadnih hodnikov na dvorišču ter se načelno drži sheme starih prostorov, pri čemer omogoča zlasti ohranitev kapele, viteške dvorane in stolpnih prostorov.

grad sevnica
axonometrija

Sevnica, aksonometrija gradu. — Risal Z. Juretin

Sevnica, l'axonométrie du château. — Dessin: Z. Juretin

GRAD SEVNICA 1:50

PRTLJIČJE - RESTAVRACIJA

LEGENDA PROSTOROV:

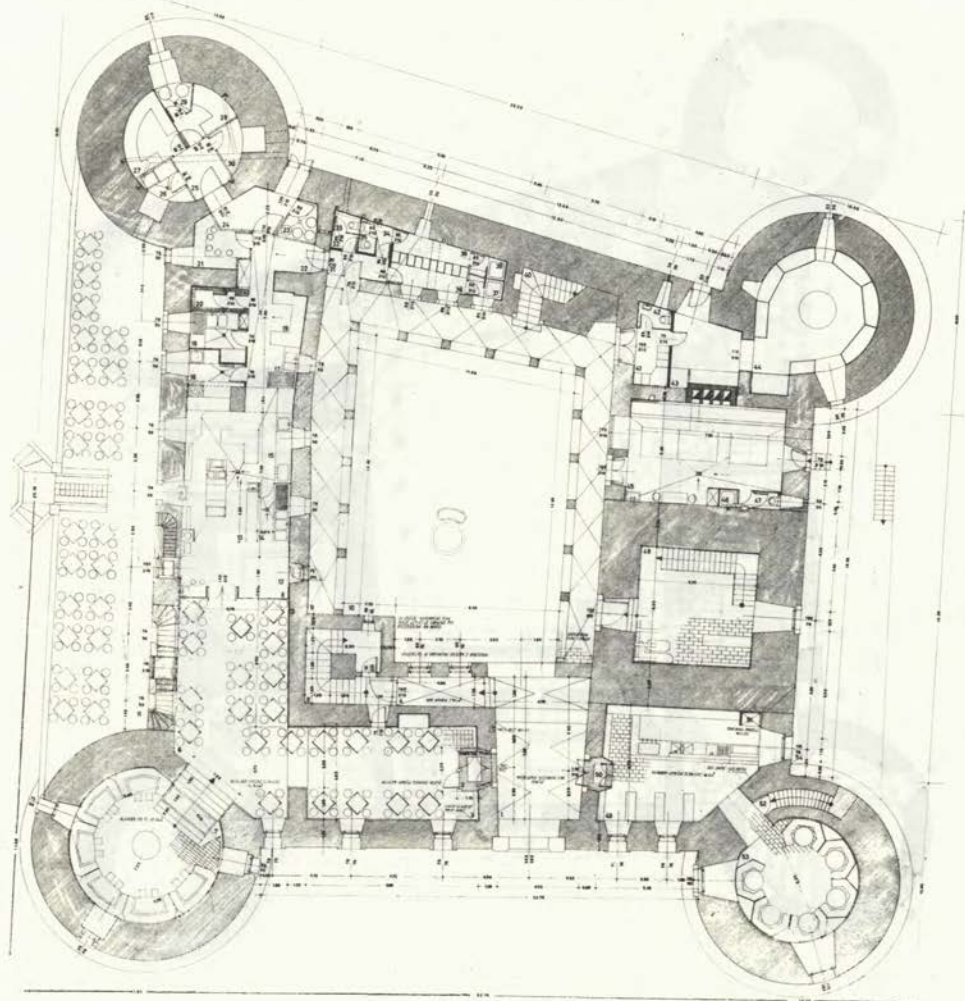
- 1 GRADSKA VEŽA
- 2 VESTIBUL
- 3 RESTORACIJA
- 4 KUHINJA
- 5 RESTORACIJA
- 6 RESTORACIJA V ZIDANJU
- 7 KUHINJA
- 8 GRADSKA KUHINJA
- 9 TRG
- 10 GRADSKA KUHINJA

- 14 POKRIVNI PROSTOR
- 15 ALJESKI KURČI
- 16 POKRIVNI PROSTOR
- 17 POKRIVNI PROSTOR
- 18 POKRIVNI PROSTOR
- 19 POKRIVNI PROSTOR
- 20 POKRIVNI PROSTOR
- 21 POKRIVNI PROSTOR
- 22 POKRIVNI PROSTOR
- 23 POKRIVNI PROSTOR
- 24 POKRIVNI PROSTOR
- 25 POKRIVNI PROSTOR
- 26 POKRIVNI PROSTOR

- 27 SKLAD
- 28 SKLAD
- 29 SKLAD
- 30 SKLAD
- 31 SKLAD
- 32 SKLAD
- 33 SKLAD
- 34 SKLAD
- 35 SKLAD
- 36 SKLAD
- 37 SKLAD
- 38 SKLAD
- 39 SKLAD
- 40 SKLAD

- 41 SKLAD
- 42 SKLAD
- 43 SKLAD
- 44 SKLAD
- 45 SKLAD
- 46 SKLAD
- 47 SKLAD
- 48 SKLAD
- 49 SKLAD
- 50 SKLAD
- 51 SKLAD
- 52 SKLAD
- 53 SKLAD
- 54 SKLAD
- 55 SKLAD
- 56 SKLAD
- 57 SKLAD
- 58 SKLAD
- 59 SKLAD
- 60 SKLAD
- 61 SKLAD
- 62 SKLAD
- 63 SKLAD
- 64 SKLAD
- 65 SKLAD
- 66 SKLAD
- 67 SKLAD
- 68 SKLAD
- 69 SKLAD
- 70 SKLAD
- 71 SKLAD
- 72 SKLAD
- 73 SKLAD
- 74 SKLAD
- 75 SKLAD
- 76 SKLAD
- 77 SKLAD
- 78 SKLAD
- 79 SKLAD
- 80 SKLAD
- 81 SKLAD
- 82 SKLAD
- 83 SKLAD
- 84 SKLAD
- 85 SKLAD
- 86 SKLAD
- 87 SKLAD
- 88 SKLAD
- 89 SKLAD
- 90 SKLAD
- 91 SKLAD
- 92 SKLAD
- 93 SKLAD
- 94 SKLAD
- 95 SKLAD
- 96 SKLAD
- 97 SKLAD
- 98 SKLAD
- 99 SKLAD
- 100 SKLAD

- 83 SKLAD
- 84 SKLAD

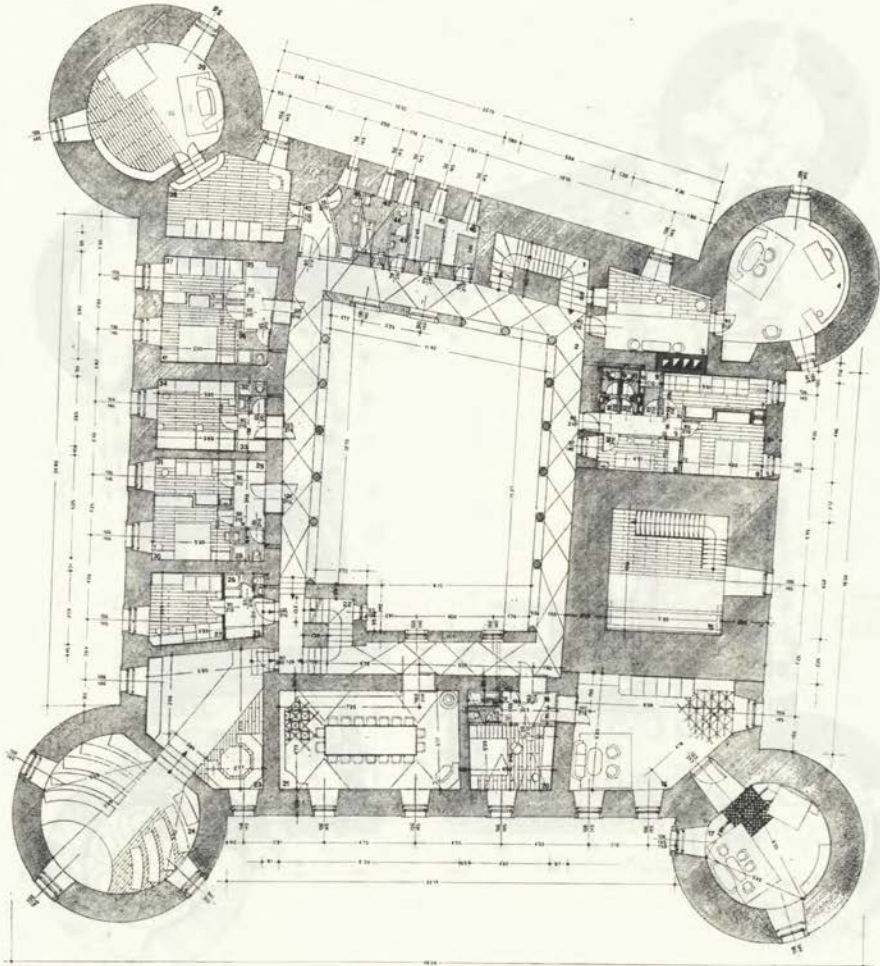
Sevnica, načrt izrabe prtljičja. — Projektirala N. Sumi

Sevnica, projet de l'exploitation du rez-de-chaussée. — Projet: N. Sumi

LEGENDA PROSTOROV:

1 STOLNICA	19 PREDVEDENJE F	25 RESTORAN	36 KUCHINJE
2 RESTORAN	20 PREDVEDENJE F	26 RESTORAN	37 HOTELSKI KUH
3 RESTORAN	21 PREDVEDENJE F	27 RESTORAN	38 KUHINJE
4 HOTELSKI KUH	22 KUCHINJE	28 KUCHINJE	39 KUHINJE
5 KUHINJE	23 KUCHINJE	29 KUCHINJE	40 KUHINJE
6 KUHINJE	24 KUCHINJE	30 KUCHINJE	41 KUCHINJE
7 KUHINJE	25 KUCHINJE	31 KUCHINJE	42 KUCHINJE
8 KUHINJE	26 KUCHINJE	32 KUCHINJE	43 KUCHINJE
9 KUHINJE	27 KUCHINJE	33 KUCHINJE	44 KUCHINJE
10 KUHINJE	28 KUCHINJE	34 KUCHINJE	45 KUCHINJE
11 KUHINJE	29 KUCHINJE	35 KUCHINJE	46 KUCHINJE
12 KUHINJE	30 KUCHINJE	36 KUCHINJE	47 KUCHINJE
13 KUHINJE	31 KUCHINJE	37 KUCHINJE	
14 KUHINJE	32 KUCHINJE	38 KUCHINJE	
15 KUHINJE	33 KUCHINJE	39 KUCHINJE	
16 KUHINJE	34 KUCHINJE	40 KUCHINJE	
17 KUHINJE	35 KUCHINJE	41 KUCHINJE	
18 KUHINJE	36 KUCHINJE	42 KUCHINJE	

Sevnica, načrta za izrabo 1. in 2. nadstropja. — Projektirala N. Sumi
 Sevnica: projets de l'exploitation du 1er et du 2ième étage. — Projet: N. Sumi

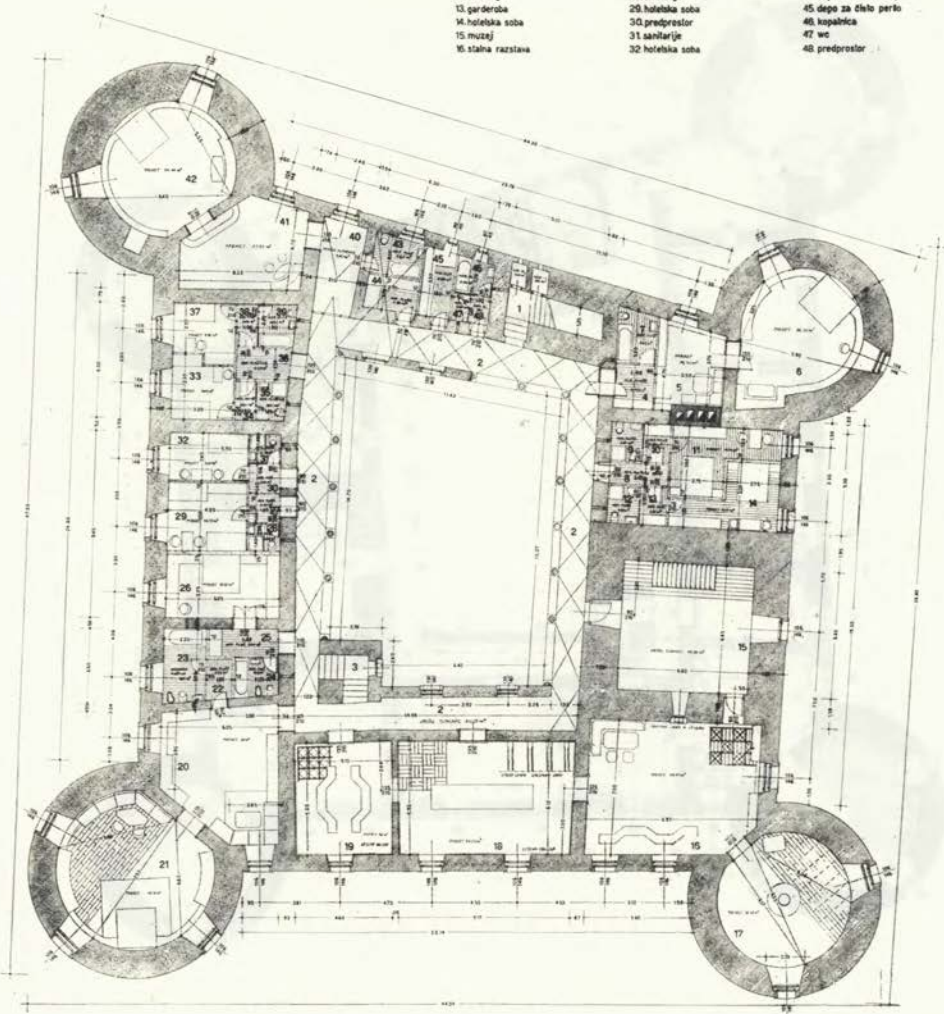
grad sevnica
Iloris II.nadstropja 1:50

legenda prostorov:

- 1.slopišče
- 2.hodnik
- 3.slopišče
- 4.predprostor
- 5.predsoba
- 6.hotelska soba
- 7.sanitarje
- 8.predprostor
- 9.sanitarje
- 10.garderoba
- 11.hotelska soba
- 12.sanitarje
- 13.garderoba
- 14.hotelska soba
- 15.muzej
- 16.stalna razstava

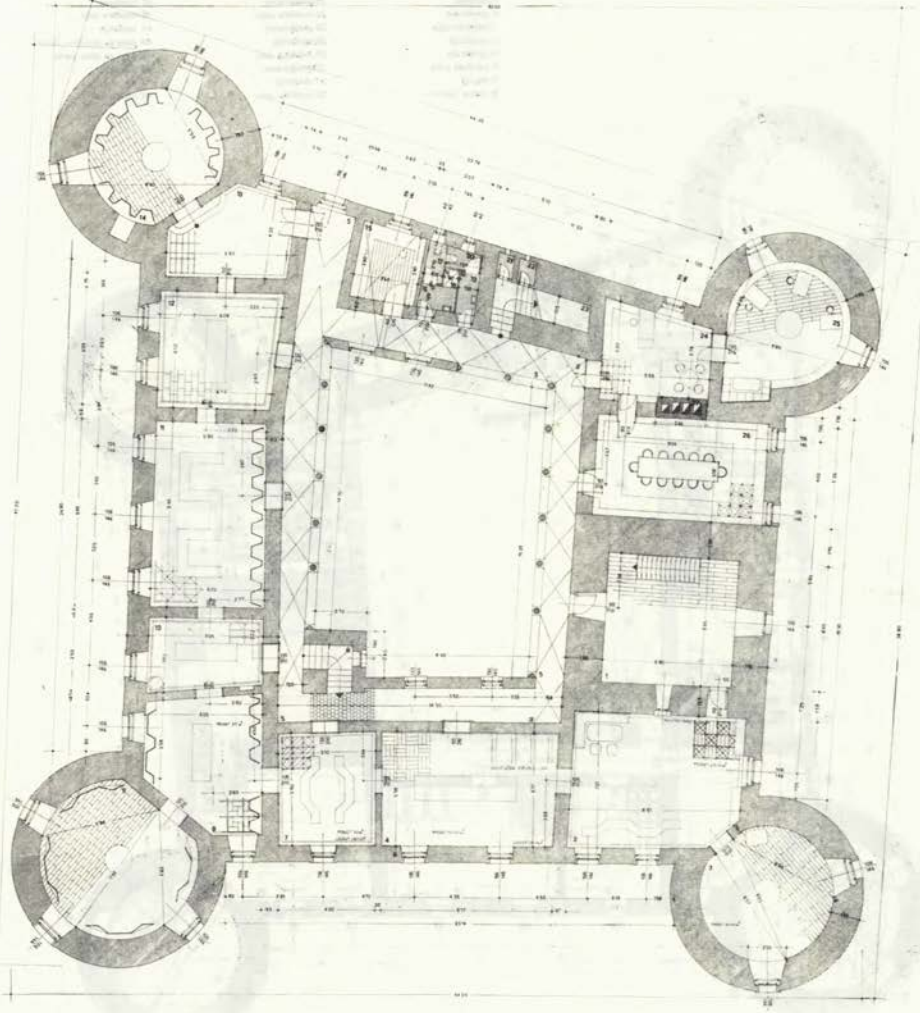
- 17.stalna razstava
- 18.stalna razstava
- 19.stalna razstava
- 20.predsoba
- 21.hotelska soba
- 22.predprostor
- 23.sanitarje
- 24.sanitarje
- 25.predprostor
- 26.hotelska soba
- 27.predprostor
- 28.sanitarje
- 29.hotelska soba
- 30.predprostor
- 31.sanitarje
- 32.hotelska soba

- 33.hotelska soba
- 34.predprostor
- 35.sanitarje
- 36.predprostor
- 37.hotelska soba
- 38.predprostor
- 39.sanitarje
- 40.predprostor
- 41.predsoba
- 42.hotelska soba
- 43.sanitarje
- 44.deporaz umazano perilo
- 45.digo za čisto perilo
- 46.kupalka
- 47.wc
- 48.predprostor

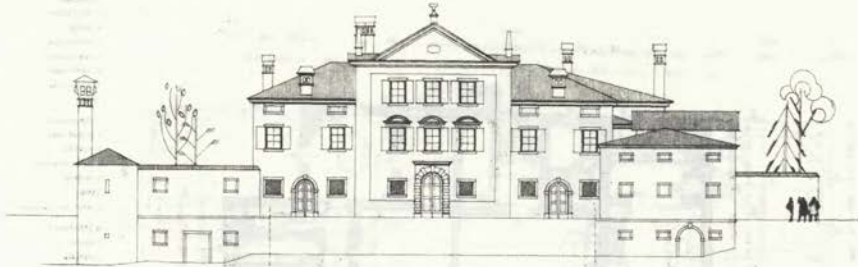
LEGENDA PROSTOROV:

1. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	18. STOLNA KUHINJA	27. TRG
2. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	19. STOLNA KUHINJA	28. TRG
3. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	20. STOLNA KUHINJA	29. TRG
4. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	21. STOLNA KUHINJA	30. TRG
5. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	22. STOLNA KUHINJA	31. TRG
6. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	23. STOLNA KUHINJA	32. TRG
7. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	24. STOLNA KUHINJA	33. TRG
8. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	25. STOLNA KUHINJA	34. TRG
9. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	26. STOLNA KUHINJA	35. TRG
10. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	27. STOLNA KUHINJA	36. TRG
11. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	28. STOLNA KUHINJA	37. TRG
12. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	29. STOLNA KUHINJA	38. TRG
13. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	30. STOLNA KUHINJA	39. TRG
14. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	31. STOLNA KUHINJA	40. TRG
15. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	32. STOLNA KUHINJA	41. TRG
16. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	33. STOLNA KUHINJA	42. TRG
17. VARNOSTNI VARNOSTNI PROSTOR	34. STOLNA KUHINJA	43. TRG

Sevnica, načrt izbire 2. nadstropja (varianta). — Projektirala N. Sumi
 Sevnica, projet de l'exploitation du 2ième étage — variante. — Projet: N. Sumi

GLAVNA FASADA 1:100

Vogersko, projekt za obnovo fasade. — Projektirala N. Šumi

Vogersko, projet de restauration de la façade du château. — Projet: N. Šumi

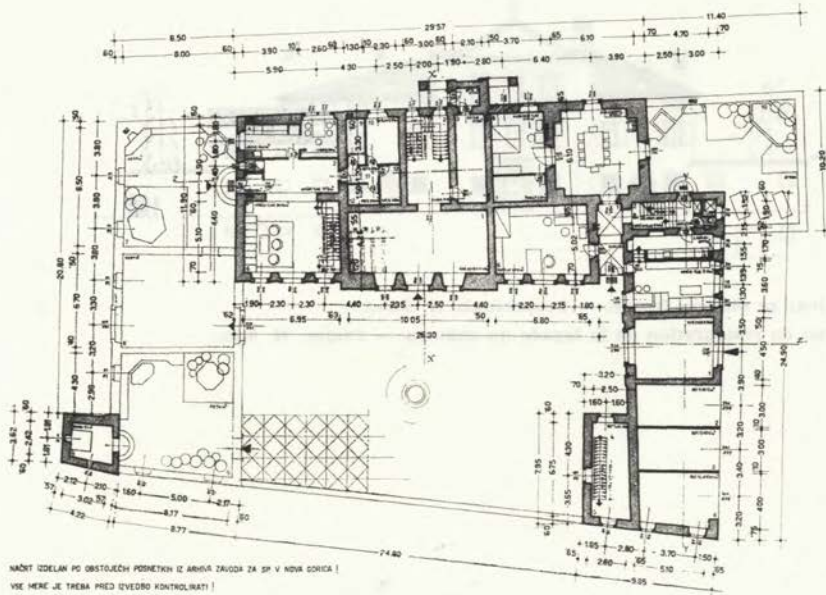
SPOMENIŠKA VALORIZACIJA DVORCA VOGERSKO

Stari grad na Vogrskem je stal v drugi polovici 13. stoletja na bližnjem hribu. Današnja baročna stavba je nastala enkrat sredi 18. stoletja; sezidati ga je dala rodbina Bosizio.

Dvorec ima pri nas kar izjemno obliko. Glavnemu krilu sta dodani dve stranski, ki ustvarjata podkvast tloris, odprta stranica pa je nasuta kot terasa in urejena za razgledišče. Arhitektura se torej odpira v pokrajino in predstavlja pri nas nepogost primer baročne podeželske vile. S to zasnovo se Vogrsko uvršča v prvo vrsto naših baročnih dvorcev, čeprav so mere te stavbe skromnejše kot pri številnih drugih zasnovah fevdalnega stavbarstva tega časa pri nas. V literaturi se kot avtor Vogrskega še zmerom omenja N. Pacassi, sodelavec pri dunajskem Schönbrunn, stavbar iz Gorice. Atribucija pa ni popolnoma zanesljiva.

Stanje dvorca je danes žalostno, saj je pretežno razvalina. Eno izmed stranskih kril je na tleh, glavni trakt je ohranil skoraj samo še pokončne zidove (in niti teh ne v celoti), pač pa je bolje ohranjeno vhodno stransko krilo s kapelo. Pred leti je bil izdelan načrt za rekonstrukcijo vse stavbne mase kakor tudi temeljnih motivov dvorca. Tako rekonstruiran je bil predviden za tri stanovanjske enote. Projekt je dokazal, da je taka uporaba dvorca mogoča, ne da bi trpele najpomembnejše kvalitete stavbe, ki jo je zaradi njene vrednosti treba na vsak način obnoviti.

TLORIS PRITLIČIA 1:100

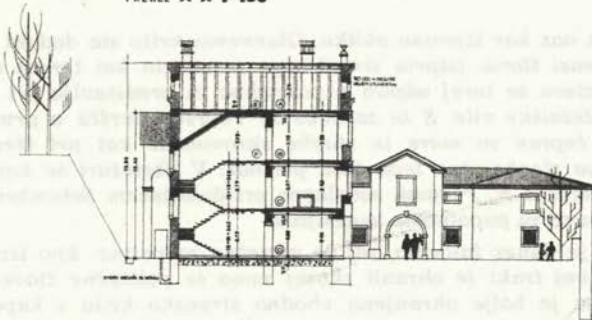
NAČRT IZDELAN PO OBSTOJÉCH PREDMETKIH IZ ARHIVA ZAVODA ZA SP V NOVA GORICA!
VSE HERE JE TREBA PRED IZVEDBO KONTROLIRATI!

legenda prostorov

- I. STANOVALEK
 - 1 vhod
 - 2 stopnišče
 - 3 WC s tušem
 - 4 kuhinja
 - 5 dnevna soba
 - 6 dnevna soba
 - 8 ložnica soba
 - 9 ložnica soba
 - 10 WC
 - II. STANOVALEK
 - 1. grajska veša
 - 2 stopnišče
 - 3 hišna shramba
 - 4 shramba
 - 5 hod
 - 6 vrtna ulica s kamninom
 - III. STANOVALEK
 - 1 vetrnica
 - 2 predelava
 - 3 WC
 - 4 kuhinja
 - 5 jedilni kot
 - 6 sprejemnica
 - 7 hod
 - 8 prehod
 - 9 shramba
 - 10 shramba
 - 11 predprstor
 - 12 shramba
 - 13 shramba
- OSTALI PROSTORI
- 1 vhod
 - 2 garaža
 - 3 garaža
 - 4 garaža
 - 5 veša

- LEGENDA MATERIALOV
- keramiziran obstojni zid
 - armiran beton
 - predelne stene

PREREZ X-X 1 100

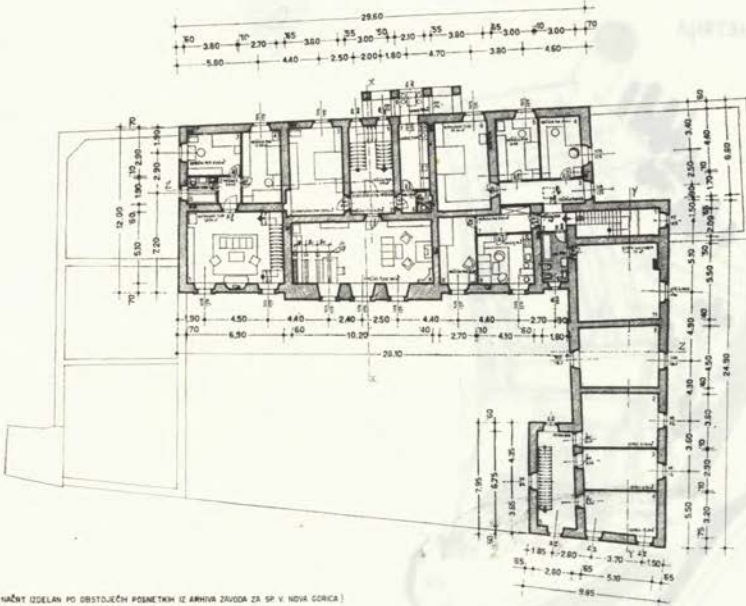
ANALIZA STROPNIH KONSTRUKCIJ

1. STROPNI TUK 2,0m	2. STROPNI TUK 2,0m	3. STROPNI TUK 2,0m	4. STROPNI TUK 2,0m	5. STROPNI TUK 2,0m	6. STROPNI TUK 2,0m
7. STROPNI TUK 2,0m	8. STROPNI TUK 2,0m	9. STROPNI TUK 2,0m	10. STROPNI TUK 2,0m	11. STROPNI TUK 2,0m	12. STROPNI TUK 2,0m
13. STROPNI TUK 2,0m	14. STROPNI TUK 2,0m	15. STROPNI TUK 2,0m	16. STROPNI TUK 2,0m	17. STROPNI TUK 2,0m	18. STROPNI TUK 2,0m

LEGENDA MATERIALOV

- keramiziran obstojni zid
- armiran beton
- predelne stene

Tloris nadstropja 1:100

legenda prostorov

- I. STANOVANJE
- 1. stopnišče
- 2. predprostor
- 3. hodnik
- 4. spalnica
- 5. spalnica
- 6. spalnica
- 7. predstava
- 8. spalnica
- 9. dnevna soba s kuhinjo
- 10. kopalnica
- 11. kopalnica
- II. STANOVANJE
- 1. stopnišče
- 2. predprostor
- 3. spalnica
- 4. dnevna soba
- 5. WC
- 6. predprostor
- 7. kuhinja
- 8. jedilni kot
- III. STANOVANJE
- 1. dnevna soba
- 2. predprostor
- 3. spalnica
- 4. spalnica
- 5. kopalnica

OSTALI PROSTORI:

- 1. shed
- 2. kopalnica
- 3. kopalnica
- 4. kopalnica
- 5. vrt

LEGENDA MATERIALOV

- consolidiran obstoječi zid
- armiran beton
- predelne stene

NAČRT IZDELAN PO OBSTOJEM POSMETKIH (Z ARHIVA ZAVODA ZA SP. V. NOVA GORICA)
VSE MERE JE TREBA PRED IZVEDBO KONTROLIRATI!

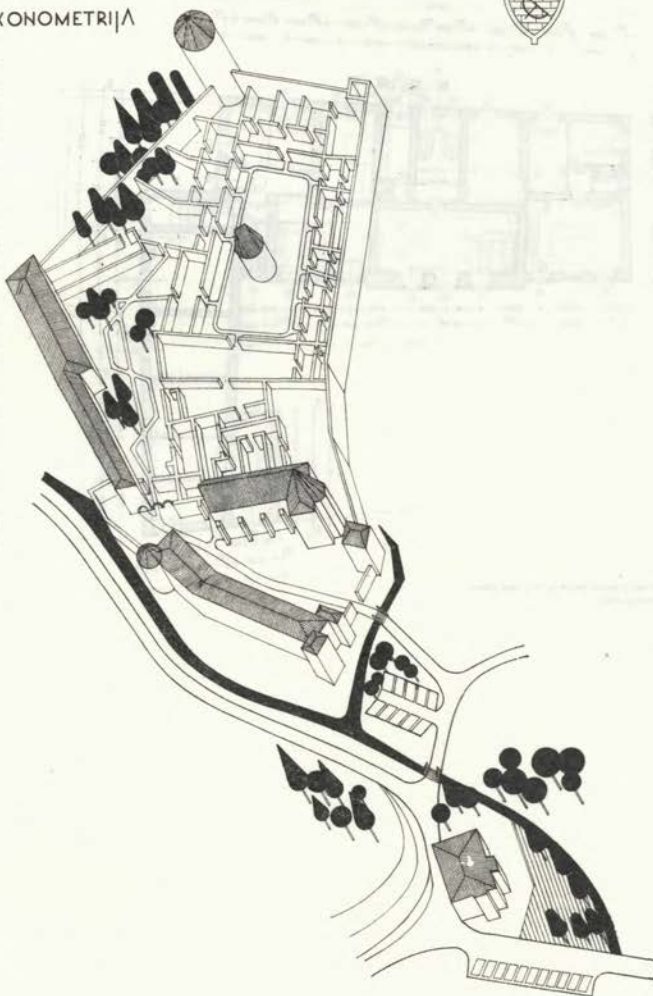
Vogersko; na str. 88: zgoraj tloris izrabe pritličja, spodaj prečni prerez glavnega objekta; na str. 89: tloris izrabe nadstropja. — Projektirala N. Sumi

Vogersko; page 88: en haut, projet d'exploitation du rez-de-chausée du château, en bas, coupe transversale du château; ci-dessus, projet d'exploitation de l'étage. — Projet: N. Sumi

ŽIČKA KARTUZIJA

AXONOMETRIJA

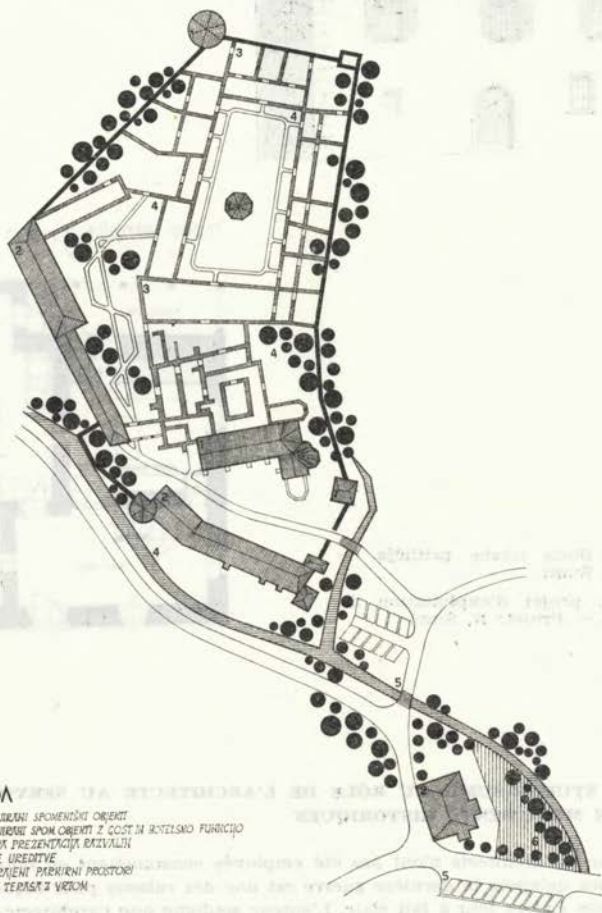

Ziće, načrt prezentacije v aksonometriji. — Projektirala N. Šumi
Ziće, projet du présentation en l'axonométrie. — Projet: N. Šumi

ŽIČKA KARTUZIJA

UREDITVEHI NAČRT 1:500

LEGENDA

- 1 REKONSTRUIRANI SPOMENSKI OBJEKTI
- 2 REKONSTRUIRANI SPOM OBJEKTI Z GOST IN RITELJSKO FUNKCIJO
- 3 SPOMENSKA PREZENTACIJA BAZILIKALIN
- 4 PARKOVNE UREDITVE
- 5 NOVO ZGRAJENI PARKIRNI PROSTORI
- 6 GOSTINSKA TERASA Z VIDIKOM

Žiče, ureditveni načrt. — Projektirala N. Sumi

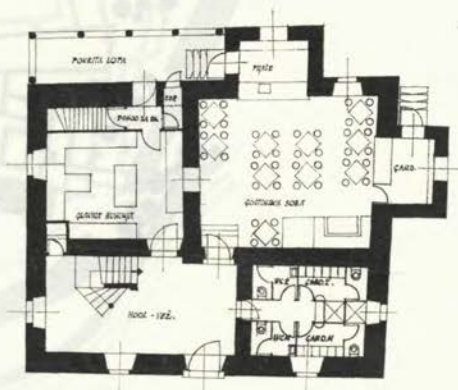
Žiče, plan d'organisation. — Projet: N. Sumi

Ziće, gastovž — fasada. — Projektirala N. Sumi

Ziće, l'hospice — façade. — Projet: N. Sumi

TLORIS PRITLIČJA M 1:100

Ziće, gastovž, tloris izrabe pritličja. — Projektirala N. Sumi

Ziće, l'hospice, projet d'exploitation du rez-de-chaussée. — Projet: N. Sumi

NATAŠA STUPAR-SUMI: DU RÔLE DE L'ARCHITECTE AU SERVICE DE LA PROTECTION DES MONUMENTS HISTORIQUES

Le fait que les architectes n'ont pas été employés constamment en notre Service des monuments historiques qu'après la dernière guerre est une des raisons pour laquelle leur rôle dans ce domaine n'est pas encore tout à fait clair. L'auteur souligne que l'architecte-conservateur est une spécialisation de l'architecte. Contrairement aux autres, son travail est lié aux demandes du monument — dès la documentation initiale jusqu'à la réalisation. La documentation doit être la plus complète possible. La vérification des solutions ouvertes par le programme dans la phase suivante est une tâche fondamentale de l'architecte-conservateur. Par principe il faut donner à l'architecte-conservateur la possibilité de projeter des interventions aussi en ce qui concerne les fonctions nouvelles du monument, tandis que son «monopole» indubitable est l'intervention de restaurateur. D'une signification spéciale dans le travail de l'architecte-restaurateur est aussi l'accompagnement de la réalisation, car il est possible de découvrir des éléments demandants des corrections essentielles des projets aussi dans cette dernière phase.

OBNAVLJANJE STARIH POLIHROMACIJ NA SAKRALNI ARHITEKTURI

PETER FISTER

Redki so arhitektonski spomeniki, ki so se ohranili v čisti obliki, nepredzidani ali brez kasnejših dodatkov, niti enega pa ni, ki bi poleg oblike ohranil še prvotno barvno toniranje, razen tistih nekaj redkih, ki jim material sam (kamen, les) narekuje barvni ton. O vplivu barve na ves videz ni mogoče dvomiti, saj se s tem aksiomom srečujemo vsak dan in ne samo v konservatorski praksi; barva je ena temeljnih sestavin prvobitne podobe spomenikov. Če bi torej hoteli arhitektonskemu spomeniku vrniti njegovo prvotno podobo, bi vsekakor morali upoštevati tudi barvo, pri čemer pa zadenemo na vrsto vprašanj in možnosti. Pravilna ali nepravilna rešitev pomeni v vsakem posameznem primeru majhno študijo ne samo sondiranja prvotnih polihromacij, temveč tudi vrednotenja izvedbe v posameznih dobah in razmerja med načinom poslikave ter sedanjim videzom arhitekture.

Ker je teoretska rešitev nemogoča brez poprejšnjih analiz in že realiziranih rešitev, ki bi rabile kot preizkusni kamni posamezne teorije, in še posebno, ker pri nas do nedavnega ni bilo kake posebne zavzetosti za reševanje takih problemov, je bilo treba vse začeti na osnovi splošnih načel konservatorstva. Zadnja tri leta je bila obnovljena na območju kranjskega Zavoda za spomeniško varstvo vrsta sakralnih spomenikov od pomembnejših pa vse do skromnih arhitektur. Študije polihromacij, sondiranja in rezultati so že dali neka vodila, ki upoštevajo tako umetnostnozgodovinska kot tudi povsem estetska merila (ta so včasih celo olajšala izbiranje prave rešitve), zato bi želel prav ob rešitvah in dilemah pokazati našo pot do končnih rezultatov. Marsikateri izmed tu upoštevanih spomenikov še ni obnovljen po že izdelani študiji, nekateri so bili obnovljeni drugače, kot je bilo predlagano, nekaj pa jih je bilo obnovljenih brez študij, ad hoc, ko ni bilo več časa za podrobne preiskave. Kljub temu jih ostane še vedno zadostno število za oris našega dela na tem področju in za postavitev osnovnih kriterijev pri izdelavi podobnih študij. Zaradi večje jasnosti in obenem poenostavljenosti zmerom uporabljamo krokije v belo-črni tehniki z morebitnimi detajli (šivani robovi ipd.) in s pismenim pojasnilom o izbiri barv. K študiji je včasih priložen še orientacijski barvni odtенок iz barvnega bloka, vedno pa se je poskusilo doseči pravi ton s preizkusom barve na objektu in primerjanjem s sondirano plastjo. Poseben problem se je včasih pojavil spričo neustreznih predelav, ki kazé estetsko celoto tudi še po obnovi, zato je bila včasih upoštevana tudi ta okoliščina in nakazana možnost boljše rešitve.

Obdobje 16.—18. stoletja je pri nas čas barvne razgibanosti in dosti žive gradbene dejavnosti, medtem ko 19. stoletje pomeni propad kakovosti in čas »modernizacije«, ki prezira stare kvalitete in jih prekriva z beleži ter izravnalnimi ometi, snema zvonikom baročne čebulaste klobuke in jih prizadevno nadomešča z neogotskimi konicami. Začasno ustavljena obnovitvena vlna v 20. stoletju prav danes kaže, koliko kvalitet je zakrilo prejšnje obdobje. Težnja po obnovi postaja zdaj spet večja, kar je delno posledica drugačnih eko-

nomskih razmer, delno pa kulturne osveščenosti. Od koderkoli že izvira pobuda, je vsekakor pozitivna, ker dobivamo s pravnimi obnovami spet kvalitetne naselbinske in predvsem pokrajinske akcente ter omogočamo številnim kvalitetnim kulturnim spomenikom polno likovno življenje za razliko od dosejanega polovičarskega, ko so bile obnovljene morda freske ali plastike, arhitektura, torej njihov okvir, pa je bila zanemarjena.

Župna cerkev sv. Andreja v Mošnjah je bila ena prvih sakralnih arhitektur, zunaj obnovljenih po študijskem principu. Zunanji videz ima prvenstveno gotski poudarek — kljub kasnejši čebulasti strehi na zvoniku, lopi nad vhom in nekoliko neobičajno strmi strehi, ki skriva pod seboj še povsem romansko triladijsko zgradbo. Sonde so pokazale poleg običajnih kasnejših beležev tudi gotsko občuteno polihromacijo iz 17. stoletja, ki se je zunanjemu vtisu tudi najboljše prilagala. Stene so bile ubito bele barve, na vogalih so bili naslikani rdeče rjavi šivani robovi s cofastim zaključkom na zvoniku, na severni steni zvonika je bila monumentalna freska sv. Krištofa, manjša kompozicija je bila tudi na vzhodni steni prezbiterija, medtem ko sta bila na južni steni ladje odkrita celo datacija poslikave — 1654 — in naročnik (VS XII, 123). Odkriti sestav barv je zadostil tudi estetskim kriterijem, razen nekaterih nejasnosti, ki so morale biti korigirane. Zvonik je bil v baroku, ko so vstavili ure, nekoliko zvišan (za 0,50 m). Zato je bil cofasti zaključek prerezan in ni bil obnovljen, čeprav so bili šivani robovi potegnjeni do vrha (delno krivda izvajalcev, delno pa še neizdelan sistem kriterijev). Estetsko, čeprav umetnostnozgodovinsko nepravilna rešitev bi bila obnova cofastega motiva nekoliko više od prejšnjega. Drugo dilemo je predstavljala severna stena zvonika s fragmentarno ohranjenim Krištofom; zaradi slabe ohranjenosti je prevladalo estetsko gledanje in fresko so ponovno prekrili z beležem, medtem ko je vzhodna stena prezbiterija ostala v celoti le restavratorsko obdelana (odkrito je bilo tudi zazidano gotsko okno). Poseben problem pa je v vseh primerih stik arhitekture s terenom, ki nastopa vse do 17. stoletja v obliki bolj ali manj izstopajočega zidca (podstavka). Kot navadno, je bil tudi v Mošnjah sezidan iz neobstojnega materiala in ometan. Pod plastjo ometa, ki še zadržuje vlago, sta kamen in vezivo že v precejšnji meri sprhnela in zato zidu ni bilo mogoče puščati odprtega. Očistili so le ves razpadli material, ga nadomestili z obstojnejšim, obrizgali s cementnim mlekom in ponovno prekrili s podaljšano apneno malto, zgornji kamnitni rob, ki je navadno kamnoseško obdelan iz obstojnejšega materiala, pa so samo očistili. Če bi bil bolje ohranjen, bi bila najboljša tehnična rešitev umik ometa pod kamniti okapnik, ker pa je ta močno okrušen, je bilo treba nanesti omet v isti višini, čeprav s tem ni mogoče zagotoviti neprepustnosti za vodo.

Podobna zunanja enotnost je bila dosežena še pri p. c. sv. Duha v Bohinju in p. c. sv. Pavla v Šentpavlu pri Dragomlju. Vendar so se tu že pokazale različne možnosti, med katerimi je bilo treba izbirati po temeljitem preudarku. Tako ima po sondah ugotovljena polihromacija p. c. sv. Duha tri možne rešitve. Vse tri imajo kot osnovno barvo stene ubito bel odtenek in na vogalih šivane robove. Najstarejša faza ima robove z diagonalnimi delitvami in bela ter rdeče rjava trikotna polja v njih, vendar je to faza pred prezidavo ladje. Z razširitvijo ladje so sočasni šivani robovi, ki posnemajo pravilne kvadre iz zelenega kamna (tufa), pod napuščem pa je bila stena povsod zaključena s cofastim

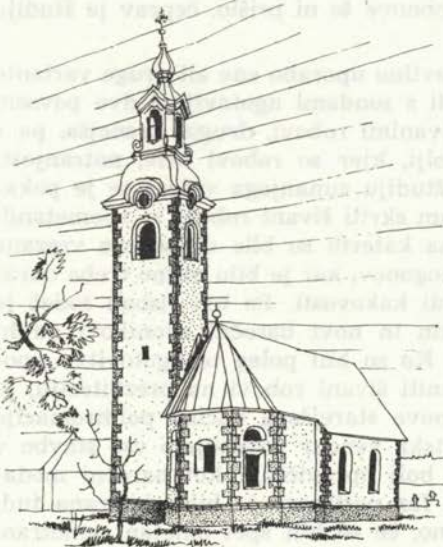
Z. c. sv. Andreja v Mošnjah, študija enotne obnove zunanjsčine. — Risal P. Fister
 Saint-André à Mošnje, étude de la restauration unitaire de l'extérieur. — Dessin: P. Fister

P. c. sv. Duha v Bohinju, študija obnove zunanjsosti po dokumentirani drugi fazi poslikave. — Risal P. Fister
 Saint-Esprit à Bohinj - étude de la restauration de l'extérieur d'après la deuxième phase documentée de la peinture. — Dessin: P. Fister

P. c. sv. Pavla v Sentpavlu, študija starejše faze poslikav in obnove ter študija dokumentirane medaljonske poslikave. — Risal P. Fister

Saint-Paul à Sentpavel, étude de la phase ancienne de la peinture et de la restauration, à la droite étude de la peinture documentée aux médaillons. — Dessin: P. Fister

Z. c. sv. Petra v Naklem, študija baročne poslikave zunanosti. — Risal P. Fister

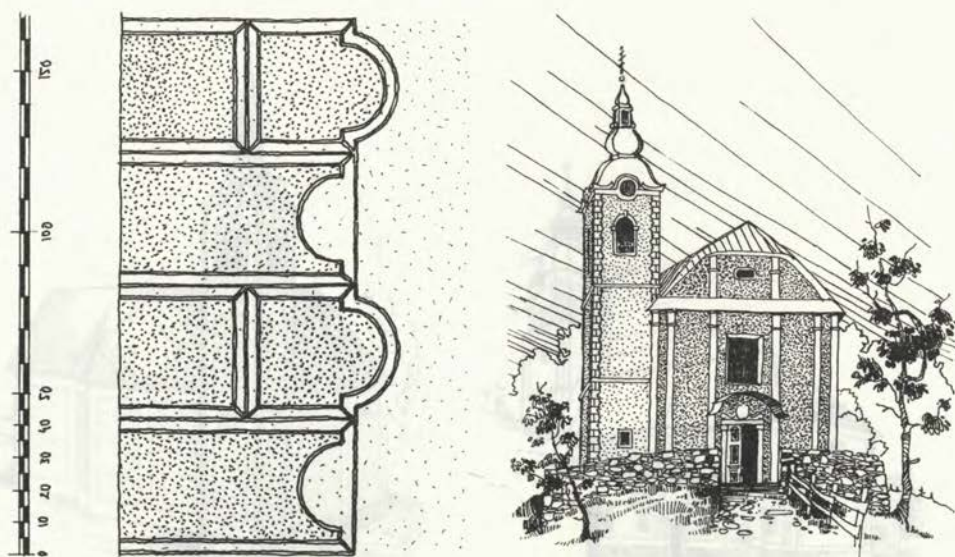
Saint-Pierre à Naklo, étude de la peinture baroque de l'extérieur. — Dessin: P. Fister

P. c. sv. Nikolaja v Strahinju, študija obnove baročne polihromacije in idejna rešitev obnove baročne strehe zvonika. — Risal P. Fister

Saint-Nicolas à Strahinj, étude de la restauration de la polychromatie baroque et une idée de la restauration du toit baroque du clocher. — Dessin: P. Fister

motivom menjajoče se rdeče in zelene barve. Zadnja varianta ponavlja preproste šivane robove, vendar v okru, in je verjetno šele iz zadnjih 50 let. Ker je zunanost razen gotskega prezbiterija, kjer je tudi še edini ohranjeni zidec, vsa enotnega videza iz časa predelave ladje, tudi tokrat odločitev ni bila težka. Bolj vprašljiva je bila uporaba mlajšega tipa poslikave na prezbiteriju, vendar tudi ta ni več povsem prvotnih oblik (okna, višina), zato smo se tudi tu odločili za opisano drugo fazo poslikave. Do obnove še ni prišlo, čeprav je študija gotova.

Nekoliko težje se je bilo odločiti za pravilno uporabo ene ali druge variante pri p. c. sv. Pavla v Šentpavlu. Tu sta bili s sondami ugotovljeni dve povsem različni obliki poslikave; prva s sivimi šivanimi robovi, druga, kasnejša, pa z baročnimi medaljensko izoblikovanimi polji, kjer so robovi bele, notranjosti medaljonov pa baročno rdeče barve. Ob študiju zunanjega videza se je pokazalo, da so bili na prezbiteriju pod ometom skriti šivani robovi iz neometanih obdelanih kvadrov rumenega peščenca, na katerih so bile ohranjene vrezane risbe zunanosti cerkve, pentagonov in oktagonov, kar je bilo nujno treba ohraniti že zaradi pričevalnosti, pa tudi zaradi kakovosti. Po teh risbah sodeč je kljub spremenjeni obliki okenskih odprtin in novi baročni zvonikovi strehi cerkvena ostala še vedno nespremenjena. Ko so bili poleg te ugotovitve upoštevani še skoraj obvezno ohranjeni kamniti šivani robovi na prezbiteriju, je postala sprejemljiva le ena varianta: obnova starejšega načina polihromacije s sivimi šivanimi robovi, ki sicer niso gotski, vendar povezujejo vso stavbo v enoto in so tudi umetnostnozgodovinsko bolj opravičljivi kot baročni medaljoni. Povsem kot dokumentacija ene od faz poslikave je bila skicirana tudi druga rešitev, ki pa je zadovoljevala samo, če so bili spet ometani sondirani

kvadri na prezbiteriju. Zunanost je obnovljena le delno po predlogu: na ladji niso ponovno naslikali predlaganih šivanih robovov.

V celoti ohranjena izredno kvalitetna baročna arhitektura ž. c. sv. Petra v Naklem (1755), ki jo pripisujejo celo arhitektu Perskyju, je prav tako omogočala čisto rešitev, morda celo čistejšo od prejšnjih. Posebej jo uvrščam zaradi posebnega tipa že prej omenjenih baročnih medaljonov, ki ne posnemajo več le nekih arhitektonskih členov, ampak so bistvena sestavina oblikovanja. Že površne sonde so dale pričakovane rezultate: namesto okrašenega beleža, s katerim je bila prepleškana cerkev, je bila v resnici vsa zunanost poslikana v baročni rdeči barvi z izrazitimi in preračunanimi belimi lizenami in vodoravnimi poudarki; izjema so bili kamnoseški detajli iz zelenega kamna, pri katerih je bil plemeniti material ohranjen v svoji naravni strukturi. V vsem tem nas je potrjevala tudi ljudska freska sv. Florjana v sosednji vasi Strahinj (št. 88), ki kaže požar na nakelski cerkvi; posebno zanimive so tudi poslikave sosednjih stanovanjskih stavb, ki se ravna po enakem medaljonskem principu. Ko je bila študija gotova, so vaščani, ki jih je pretresla predstava močne rdeče barve na stavbi, poslali celo peticijo proti taki rešitvi. Šele po dolgem strokovnem prepričevanju so se pomirili s predlagano izvedbo, a so po zaključku del še enkrat reagirali. Intenzivni likovni izraz baroka kljub svoji sorazmerni strogosti ne ugaja več današnjemu okusu, ki je navajen le slabokrvnih barv in medlih arhitektonskih rešitev 19. stoletja, krepki moderni občutek za oblikovanje pa še ni prodril v zavest ljudi. Rezultat je kljub nekoliko slabši izvedbi (zaradi plomb z dodatkom cementa in slabih kleparskih del je fasada že delno uničena) izreden: prej več ali manj skromna arhitektura je šele po

Ž. c. sv. Petra v Preddvoru, študija obnove zunanosti po sondiranih poslikavah iz 19. stoletja. — Risal P. Fister

Saint-Pierre à Preddvor, étude de la restauration de l'extérieur d'après les peintures sondées du 19e siècle. — Dessin: P. Fister

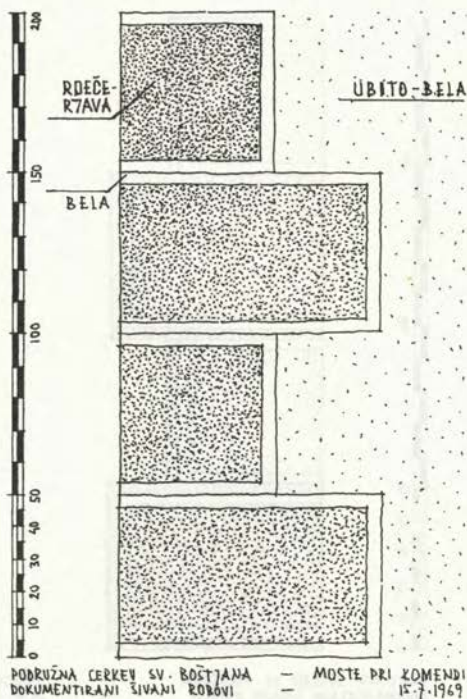

Ž. c. sv. Marjete na Bohinjski Beli, študija baročne poslikave fasad. — Risal P. Fister

Sainte-Marguerite à Bohinjska Bela, étude de la peinture baroque des façades. — Dessin: P. Fister

obnovi prvotnih barv spet dobila svojo polnokrvno baročno podobo. Ko je bila v naslednjem letu izdelana študija za sosednjo p. c. sv. Nikolaja v Strahinju (1769), kjer je bila enako kot v Naklem odkrita podobna, a skromnejša baročno rdeča poslikava in prav tako predlagana za obnovo, je spet prišlo do spora, čeprav v milejši obliki, že v kratkem času po končani obnovi pa se je ljudsko mnenje v dobršni meri spremenilo v pozitivno.

V celoti čist izraz sta na principu medaljonske poslikave ohranili še ž. c. v Preddvoru in ž. c. na Bohinjski Beli. Ž. c. v Preddvoru, ki je bila iz starejše oblike predelana 1751, učinkuje rajši renesančno kot baročno — zaradi svojih težkih gmot, k temu pa je pripomogla nekaj tudi prvotna poslikava. Že sama baročna rdeča barva ni bila toliko polna, več okra ji je dalo tudi svetlejši in bolj rjavkast odtonek (bliže gotski rdeče rjavi), medaljoni pa so bili izvedeni le v zasnovi, saj so vogalne bele lizene bolj podobne šivanim robovom kot pa okvirom medaljonov. Nekoliko nenavadna rešitev se je ponudila ob obnovi ž. c. sv. Marjete na Bohinjski Beli. Iz gotske barokizirana, kasneje delno negotsko obnovljena (streha zvonika) in s še pozneje predelano vhodno fasado je vendarle kazala še dovolj enoten videz in omogočala enotno obravnavanje zunanosti. Sonde so dale le slabotne sledi gotskih šivanih robov z diagonalnimi polji in jasno medaljonsko baročno poslikavo, ki se je ujemala z zunanjim videzom. Baročno rdeča barva tu ni bila več tako močna (več cinobra in manj črne) ter

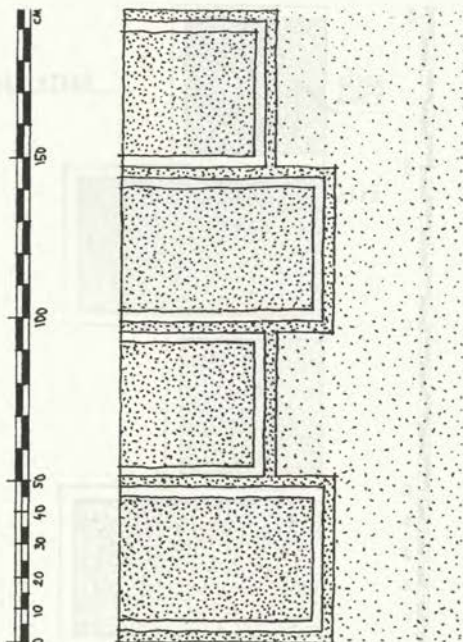
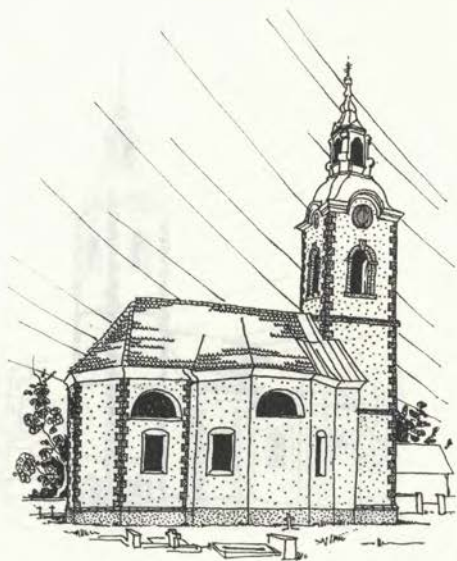

P. c. sv. Boštjana v Mostah pri Komendi, študija obnovitve gotske in baročne poslikave zunanosti. — Risal P. Fister

Saint-Sebastien à Moste près Komenda, étude de la restauration de la peinture gothique et baroque. — Dessin: P. Fister

je bila bolj rožnatega odtenka. Zanimivo je bilo nenačelno obravnavanje medaljonov na zvoniku, kjer se beli robovi na vogalih ne stikajo, zato tudi ne učinkujejo več tektonsko, ampak le kot rokokojsko razumljena krasilna slika-rija. Prav v primeru Bohinjske Bele je najočitnejša razlika med prejšnjo in obnovljeno podobo zunanosti. Prejšnja pusta, enotna siva barva je dajala kljub baročnim odprtinam videz popolnoma neogotizirane stavbe, medtem ko je novo toniranje obnovilo videz iz časov barokizacije ter poenotilo zunanost; zvonikova streha je zdaj le še neskladen dodatek 19. stoletja sicer skromni, a baročno občuteni arhitekturi.

V drugo skupino štejemo arhitekture, pri katerih so bile prezidave le delne ali pa takšne, da se vidno ločijo od celote in objekta ni mogoče imeti za celoto. Največkrat gre za dodane bočne kapele, zakristije, lope ali razširitve ladij, izvedene skladno z okusom svoje dobe, ne pa z arhitekturo. V teh primerih pride bolj do veljave povsem umetnostnozgodovinsko pravilo, manj pa estetsko, čeprav je rezultat prav zato bolj ali manj razdrobljen, pa toliko bolj razvojno pričevalen.

PODRUŽNA CERKVA SV. FLORJANA
DOKUMENTIRANI ŠIVANI ROBVI

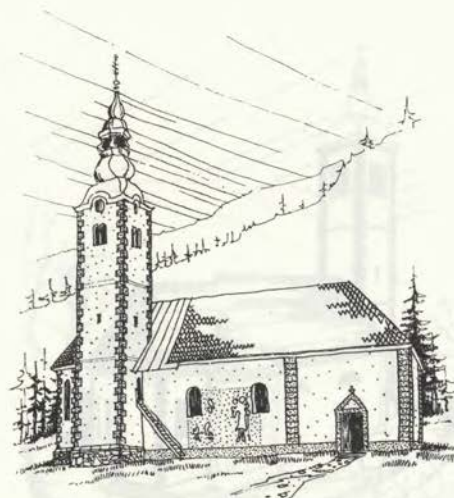
LAHOVČE
29.8.1968

P. c. sv. Boštjana v Mostah pri Komendi je delno baročno predelana gotška podružnica. Dodane so bile stranske kapele in nova streha zvonika, ladja je bila delno nadzidana, ohranjeni pa so bili vsi okrasni dodatki gotike: kamniti zidec, prezbiterij in ladja z oporniki ter horizontalne razčlenitve zvonika. Sonde so pokazale, da je bila pred prezidavo zunanost ubito bela z rdeče rjavimi šivanimi robovi, barok pa je te šivane robove prekril z belimi robovi v obliki lizen. Zaradi oblikovne nedoslednosti je bila tudi v študiji upoštevana dvojnost: prizidani kapeli naj bi se obnovili po baročnem vodilu, medtem ko bi vse druge stene in zvonik dobili spet gotške šivane robove, kamnite, že v baroku upošteevane detajle pa bi bilo treba očistiti. Na žalost pa je bila zaradi izvajalčeve samovoljnosti vsa zunanost obnovljena povsem drugače — v sivem z belimi robovi, kar je sicer kvalitetno, čeprav skromno arhitekturo povsem razvrednotilo (glej poročilo!).

Podobna rešitev se je pokazala tudi pri p. c. sv. Florjana v Lahovčah, kjer so bili gotski cerkvi razširili ladjo, streho pa zamenjali z baročno. Namesto ubito bele osnovne barve sten smo s sondami ugotovili rdečkast oker s sivimi robovi ter belimi napušči in nišami; barok ni uporabil belih lizen ali medaljonske poslikave, ampak je vse skupaj prekril z rdečkastim okrom. Iz razlogov, navedenih že v prejšnjem primeru, je bila predlagana obnovev šivanih robov, razen na ladji, kar bi vendarle ustvarilo še neki enoten videz, saj je barok uporabil enako osnovno barvo. Tudi v tem primeru izvajalec ni imel

P. c. sv. Florjana v Lahovčah, študije obnovitve zunanosti. — Risal P. Fister

Saint-Florien à Lahovče, étude de la restauration de l'extérieur. — Dessin: P. Fister

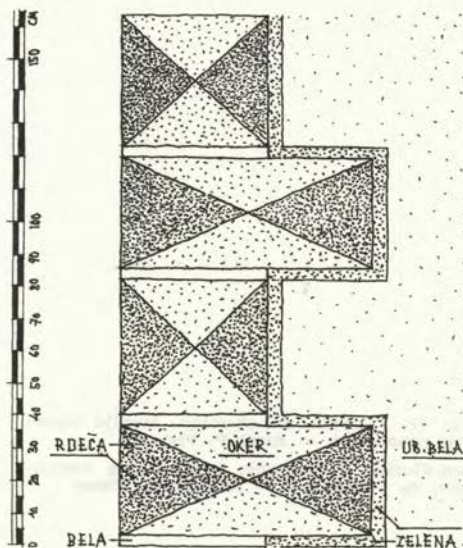

P. c. sv. Štefana na Kupljeniku pri Bledu, študija obnovitve fasad. — Risal P. Fister

Saint-Etienne à Kupljenik près de Bled, étude de la restauration des façades. — Dessin: P. Fister

posluha za nekoliko bolj zahtevno rešitev in je enako kot v prejšnjem primeru obdelal zunanost po svoje.

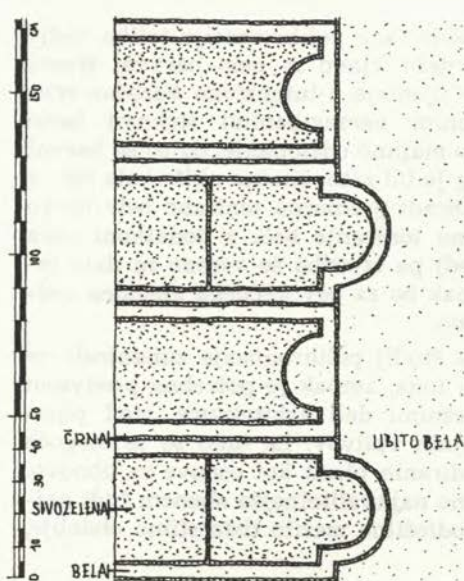
Primerica podaljšave (z zazidano lopo) sta p. c. sv. Štefan na Kupljeniku in p. c. sv. Marjete na Jereki. V prvem primeru rešitev ni bila težka, ker sta od gotike ostala le še prezbiterij in zvonik (streha že baročna), medtem ko je bila ladja povsem predelana in podaljšana v 19. stol. z nakazanimi preprostimi šivanimi robovi. Ob sondiranju sten so bili odkriti tudi začeta freska sv. Krištofa (poročilo), kar je bilo upoštevano pri barvni študiji, in sivo zeleni šivani robovi na zvoniku in prezbiteriju. Obnova je bila izvedena natanko po skicah. Študija p. c. sv. Marjete pa je dala druge rezultate. Na zunaj je tudi ta arhitektura le slabo prilagojena zmes baroka in gotike, kjer pa se prvine enega in drugega med seboj prepletajo. Prvotno samostojni zvonik je bil povezan z ladjo, prvi stranski kapeli pa sta bili poglobljeni oz. razširjeni. Sondiranje barvnih plasti in ostanki poslikav na zvoniku so pokazali, da je imela prvotna cerkev slikane šivane robove, diagonalno razdeljene ter izredno živo polihromirane (rdeča, oker, bela, zelena), ploskve zvonika pa so bile na vrhu zaključene s cofastim motivom. Baročna prezidava je vse prekrila z enotnim ubito belim tonom. Doslednost je bila tu neizvedljiva, zato je bilo tudi tu mogoče obnoviti polihromacijo samo delno: na najbolj gotsko učinkujočih in ohranjenih delih (zvonik s prečnimi kamnitimi delitvami, prezbiterij z zidcem) naj bi se obnovili šivani robovi, medtem ko bi ves srednji del (podaljšana ladja z dodanima bočnima kapelama) moral učinkovati baročno, čeprav je možno na zaključku prvotne ladje zaslediti tudi slabo ohranjene fragmente šivanih robov, ki jih pa ni mogoče ohraniti niti kot sonde.

P. c. sv. Marjete na Jereki, študiji obnovitve gotskih in baročnih polihromacij. — Risal P. Fister
 Sainte-Marguerite à Jereka, études de la restauration des polychromaties gothiques et baroques.
 — Dessin: P. Fister

Zadnjo skupino rešitev pa zahtevajo trikrat ali še večkrat prezidane stavbe, katerih novi priveski so povsem neprilagojeni celoti in jih ni mogoče opravičljivo prevleči z barvnim odtenkom, ki je značilen za druge dele, da bi jih s tem vključili v celoto. Pri vseh rešitvah je namreč treba dosledno upoštevati konservatorski princip, ki zahteva jasno dokumentirano osnovo; možno je samo izbirati med posameznimi fazami ter tako usklajevati celoto. Pri tej zadnji vrsti največkrat doživimo, da je vsaka doba obravnavala izključno le svoj dodatek, ki je takšen ostal nespremenjen vse do danes. Navajamo tri primere, ki jih je bilo treba individualno reševati.

P. c. sv. Janeza Krstnika v Sp. Besnici je skromna podeželska cerkvena, vendar z zanimivo arhitekturo in opremo. Razčlenitev posameznih delov arhitekture je dala le razdrobljeno sliko, ki so jo barvne sonde še bolj zdrobile. Zvonik, zdaj prekrit z neogotsko streho, je imel bogate baročne šivane robove zelenkasto sive barve, ladja je dvakrat predelana in brez ostankov preslikave (bela), prezbiterij (1505 na freski v notranjosti pod oknom) ima okrog še prvotnih gotških oken renesančno oblikovano obrobo v ometu, ki se zaključuje s križem, sicer pa je brez posebnih znamenj poslikave. Če bi hoteli doseči enotnost, ne bi smeli obnoviti sicer zelo lepih šivanih robov na zvoniku in odtolči obrobe oken, z upoštevanjem teh dveh elementov pa postane barvna skala časovno sicer nedosledna, pa toliko bolj estetska: enotna bela barva bo namreč celoto še vedno toliko povezovala, da bo skladna.

P. c. sv. Janeza Krstnika v Sp. Besnici, študiji obnove zunanosti po sondiranih poslikavah. — Risal P. Fister

Saint-Jean-Baptiste à Sp. Besnica, études de la restauration de l'extérieur d'après les peintures sondées. Dessin: P. Fister

Teže bi bilo doseči enotnost na ž. c. Vnebovzvetja D. M. v Kranjski gori. Od poznogotske stavbe sta na zunaj ohranjena le še prezbiterij s kamnitimi oporniki, zidcem in okni ter zvonik iz pravilno obdelanih kamnitih kvadrov, vendar z baročno streho. V letu 1758 prezidana kapela se že po svojih merah ne sklada s sicer skromno cerkvijo, prvotno oblikovano celoto pa je povsem spremenila povezava ladje in prvotno samostojnega zvonika (1837, letnica nad zazidanim gotiskim portalom). Sondiranje barv je pokazalo, da je bila v gotiki stavba bela, prizidana kapela siva s slikanimi stebri na vogalih, podaljšana ladja pa povsem siva. Dosledno upoštevanje vseh faz (zvonik je bil vedno neometan) je dalo na zunanosti kar štiri različne načine polihromacije, kar je vsekakor v škodo estetskemu videzu celote. Kakor hitro pa bi obravnavali drugače katekrioli del in ga skušali s tem bolje vključiti v celoto, bi le-ta izgubil likovno vrednost kot detajl, poleg tega pa še ne bi mogli opravičiti takega postopka, saj je bila zunanost prebarvana enotno (sivo) samo nazadnje, česar pa ni mogoče upoštevati kot kvaliteto.

Podobno je bilo treba ravnati pri ž. c. sv. Jakoba v Ribnem. Rezultat prezidav je morda nekoliko bolj skladen, ker sta gotski prezbiterij in zvonik (z baročnimi odprtinami in neogotsko streho) vsaj skupaj, medtem ko baročni stranski kapeli ločujeta najstarejši del od ladje, ki je bila popolnoma predelana

še le v prejšnjem stoletju, zato pa dajejo sondirane polihromacije toliko večje neskladje. Živahni diagonalno razdeljeni rdeče, rjavo in belo barvani šivani robovi na ubito belih stenah se nekako ne ujemajo z intenzivno baročno rdečimi stenami kapel, še manj pa s puščobnimi nerazgibanimi stenami ladje (prvotno svetlo sive barve). Potrebno je bilo majhno odstopanje, da so se barvni odtenki vsaj približno uskladili. Naš predlog je bil zato: enotna ubito bela barva vse stavbe, ki naj zamenja sivo na ladji. Zaradi premočno tonirane bele barve (zelo težko je doseči pri izvajalcih pravilno toniranje bele z dodatkom okra in črne, ta problem se pojavi skoraj povsod) pa izvedba še vseeno ni dala takega rezultata, kot je bilo pričakovati, ampak bo za povprečnega gledalca vedno učinkovala sicer slikovito, a razdrobljeno.

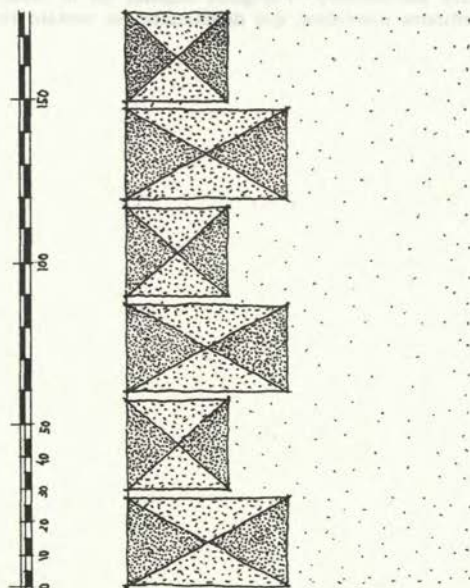
Iz vsega dosedanjega dela sledi, da za študij polihromacije zunanosti ne zadošča samo golo sondiranje do prvotnega tona, ampak je potrebna predvsem kompleksna študija razmerij med posameznimi deli arhitekture, med posameznimi barvnimi plastmi in pa medsebojnih vplivov. Le tako se je mogoče upravičeno odločiti za uporabo ene od sondiranih plasti kot osnove za obnovo. Nemogoče je vztrajati pri trditvi, da je vedno najkvalitetnejša obenem tudi najstarejša, kot ni mogoče trditi, da je edino odločilno merilo tisto stilno obdobje, ki da tudi estetsko pozitiven rezultat.

Poleg teh povsem likovnih nalog niso nič manj važne tudi tehnične. O pravilni tehniki ometa je bilo že pisano, strukturo površine pa lahko ustvarja tudi tehnika barvanja. Vse stare polihromacije na sakralnih spomenikih so bile izvedene s čopičem kot apneni beleži. Kvalitetno staro apno, zemeljske barve in tanko nanašanje beležev na sveže omete, to so bili glavni pogoji obstojnosti. Vse te tri komponente so danes nedosegljive: najlaže bi še dobili staro apno, nemogoče pa je priti do obstojnih zemeljskih barv in še manj je mogoče ponovno doseči enak učinek na starem, že kristaliziranem in zamaščenem ometu kot na svežem. Zato vsepovsod iščejo nove rešitve. Ena od možnosti, ki se najbolj približa prvotni rešitvi, je odstranitev vsega ometa, nanos novega (morda celo barvnega) in barvanje le-tega, kar pa je največkrat le predrago. Običajni način s plombiranjem poškodovanega dela ometa in pleskanjem ni dober, ker novi omet na plombah povsem drugače reagira na barvo kot stari. Ostane le še ta pot, da na starega po vsej površini nanese tanko plast barvnega ometa, kar pa kljub na prvi pogled dobri rešitvi skriva v sebi slabe strani. Poskusi z obrizgom (hirofo) so razvrednotili kristalno in gladko površinsko strukturo ter je nova plast po kratkem času odpadla, ker je bila sicer dokaj dobro sprijeta, ni pa se mogla prilepiti na zamaščeno staro podlago. Tako imenovani »plastični omet«, ki ima v sebi druga veziva, naj bi se po zagotovilu izvajalcev dobro oprijemal podlage. S posebnim postopkom (potem, ko ga nanesejo na stene, ga še enkrat »prepleskajo« s čopičem, namočenim v vodi) ga je možno površinsko precej dobro uskladiti s strukturo starih apnenih beležev, teže pa je doseči pravi barvni odtenek, ker se intenzivnost barve — v nasprotju z apneno — po osušitvi še poveča. Poskus s tem materialom je bil opravljen na p. c. sv. Nikolaja v Strahinju in po 2 letih še ni prišlo do sprememb. Morda je to način za obnovo zunanosti starih arhitektur, vendar bo potrebno daljše obdobje, da bi ugotovili resnično kvalitetno obstojnost; morali bi imeti tudi več možnosti pri izbiri barv, sicer bo treba v večini primerov ostati le pri starem uležanem apnu in čopiču.

Z. c. Vnebovzjetja D. M. v Kranjski gori, študija obnovitve sondiranih posilkav. — Na desni: ž. c. sv. Jakoba v Ribnem, študija obnove fasad po barvnih sondah. — Risal P. Fister

Egl. par. de l'Assumption de la Vierge à Kranjska gora, étude de la restauration des peintures sondées. — A la droite: Saint-Jacques à Ribno, étude de la restauration de la façade d'après des sondes. — Dessin: P. Fister

P. c. sv. Ahaca v Nemškem rovtu, dokumentacija šivanih robov. — Risal P. Fister

Englise à Nemški rovt, documentation du bosage. — Dessin: P. Fister

LITERATURA

1. dr. I. Komelj: Gotska arhitektura (ARS SLOVENIAE); Ljubljana 1969.
2. M. Mušič: Za pravilno obravnavo ometa na arhitektonskih spomenikih; VS V; 1953—1954.
3. dr. F. Stele: Zapiski LXXXVIII; 1910; 104—109, Zapiski XXXIV; 1925; 7—10.
4. dr. M. Šumi: Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi; Gorenjska 4—6; Kranj, 1957—58.
5. dr. M. Šumi: Baročna arhitektura (ARS SLOVENIAE); Ljubljana 1968.
6. dr. M. Zadnikar: Romanska arhitektura na Slovenskem; Ljubljana 1959.
7. O. Zupan: Zapiski; 16. 10. 1969.
8. M. Železnik: Stare polihromacije; VS IX, 1965; 85.
9. Poročila v Varstvu spomenikov XI, XII.

PETER FISTER: RESTAURATION DES VIEILLES POLYCHROMATIES SUR L'ARCHITECTURE RELIGIEUSE

Une règle connue, mais peu respectée en pratique dit que la nuance régulière de couleur est un élément essentiel des monuments culturels. Il y avait une tendance à négliger ça surtout chez des architectures de moindre importance, mais qui étaient un accent important du village et du paysage. Comme justement les années dernières le nombre des restaurations a augmenté, il a fallu élaborer un système d'après lequel il fût possible d'atteindre une solution optimale satisfaisante le principe de l'histoire des beaux arts ainsi que celui de l'esthétique. Les 14 exemples d'études présentés sont divisés en 3 groupes selon la manière de leur solution et leurs résultats: le groupe où l'architecture est restée intacte, le groupe où le bâtiment possède encore les caractéristiques d'une époque, mais déjà avec des moindres additions, et le groupe où l'architecture est déjà à première vue un conglomérat de diverses époques. Justement pour le deuxième et plus encore pour le troisième groupe l'urgence des études tenant compte aussi des solutions différentes est inévitable. A la base des phases clairement documentées l'architecte et l'historien des beaux arts doivent décider alors en collaboration du choix en tenant compte des critères historiques ainsi qu'esthétiques. L'exécution qui, en pratique, ne peut jamais reproduire parfaitement l'original dépend de la technologie pour laquelle on cherche toujours des méthodes nouvelles, qui demandent un certain temps d'expérimentation.

DELNA REKONSTRUKCIJA PTUJSKE MINORITSKE CERKVE

MARIJAN ZADNIKAR

Ko je v letih 1950 in 1951 Zavod za spomeniško varstvo LRS, tedaj še edini konservatorski zavod v Sloveniji, s skrajno skromnimi sredstvi reševal pred dokončnim propadom in popolno odstranitvijo dragocene ruševine minoritske cerkve v Ptuj, bombardirane 4. januarja 1945, so s tem za dolgo vrsto let prenehala v vsakršnem pogledu težavna prizadevanja za ohranitev dokumentarno še vedno dovolj zgovornih in za zgodovino domače arhitekture tolikanj pomembnih ostankov nekdanjega velikega spomenika. V tedanjem nestrpnem vzdušju in nerazpoloženju do namenov spomeniške službe s tem spomenikom seveda na kaj več niti pomisliti ni bilo mogoče in za svoj velik uspeh smo šteli že to, da so ruševine v svojih temeljnih sestavinah sploh obstale ter se nam je posrečilo doseči to, da so jih izločili iz vrste tistih, s katerih odstranitvijo naj bi tudi v Ptuj čimprej zabrisali sledove vojnega razdejanja. Po tistih skromnih zavarovalnih posegih sem tedaj v konservatorskem poročilu zapisal: »Do enotne višine so bile izravnane in zaplombirane ladijske stene in kapela ob fasadi, kar je bilo doseženo tudi z delno povezavo, kapela na severni strani pa je bila odstranjena. Vsa notranjščina je bila očiščena, plombirane so bile porušene stene okrog podrtega slavoloka in urejene stranske oltarne menze. Za estetski vtis najvažnejša je bila delna pozidava spodnjega zaključka do višine polic nakaznih gotskih oken (baročna niso bila upoštevana), s čimer je prezbiterij pridobil na trdnosti in je za pogled proti vzhodu bolj urejeno zaključen.« (VS IV, 1951-52, 103). Tako so za silo urejene ruševine čakale nadaljnje usode. Tudi konservatorji smo se zavedali, da v taki podobi kljub spomeniškem in muzejskemu značaju historičnega ptujskega jedra sredi mesta ne bodo mogle trajno ostati. Razmišljali smo sicer o parkovni ureditvi njihove okolice, o ozelenitvi večjih ploskev in nasaditvi drevja, ki naj bi omililo ostrino razrušenih sten sredi živega mesta, vendar se je kmalu pokazalo, da je bilo to hudo romantično gledanje, ne le v strokovnem pogledu, temveč še mnogo bolj v praksi, ker je življenje v naslednjih letih s seboj prineslo svoje in namesto parka se je tu razbohotila zanemarjenost, ki mestu prav gotovo ni bila v okras in ponos.

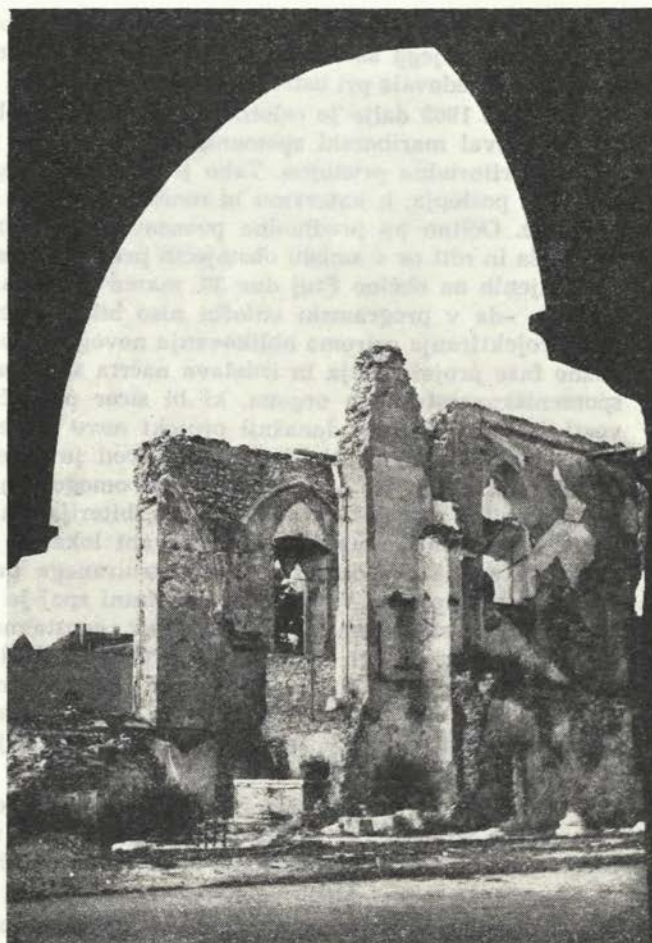
Leta 1958 je bila zaradi takega stanja na pobudo Tajništva za šolstvo, prosveto in kulturo takratnega mariborskega okraja sestavljena širša strokovna komisija, ki naj bi ugotovila stanje spomenika in pregledala možnosti za njegovo usodo. Ko je komisija v svojem zapisniku z dne 18. 10. 1958 ponovno poudarila izredno znanstveno vrednost zasilno zaščitenih, ali kljub temu nenehno propadajočih arhitekturnih ostalin, je menila, da bi bilo še vedno mogoče skrbneje asanirane in oblikovno nekoliko korigirane ruševine ohranjati v parkovnem okolju, čeprav bi jih verjetno za stalno »težko uspešno ukladili z estetsko podobo in urabnistično celoto živega mesta.« Komisija je nadalje dopustila možnost, da bi del porušenega kompleksa vključili v neko novo gradnjo, kar pa bi bila zahtevna naloga za sposobnega in tenkočutnega arhitekta. Za takratno vzdušje, ko ni bilo prav nobenega upanja za realizacijo bodisi prve ali druge od navedenih možnosti, stanje ruševin pa je bilo nevdržno in je bilo iz več razlogov, ne samo spomeniških, nujno treba nekaj ukreniti, je zanimivo, da

je komisija takrat predvidela kot tretjo in zadnjo možnost celo popolno odstranitev objekta po poprejšnji temeljiti grafični in fotografski dokumentaciji ter demontaži vseh arhitektonskih detajlov, čeprav se je dobro zavedala, da bi to pomenilo »občutno okrnitev našega spomeniškega patrimonija«. Ker za prvi dve sugestiji ni prav nič kazalo, da bi ju lahko realizirali, je okrajno tajništvo za šolstvo, prosveto in kulturo — po izvršeni predhodni dokumentaciji objekta s strani mariborskega spomeniškega zavoda — 21. 1. 1960 izdalo dovoljenje, da se ruševine, »ki so bile doslej spomeniško-varstveno zaščitene, lahko odstranijo.« V istem smislu je 19. aprila 1961 izdal oddelek za družbene službe pri bivšem OLO Maribor odločbo o »odstranitvi ruševin bivše minoritske cerkve v Ptujju na parceli št. 89/1, vložna številka 486, k. o. Ptuj, v dolžini 42 m in širine 14,5 m od začetka gradbene črte na Trgu svobode v Ptujju, razen prezbiterija«, kakor je razvidno iz te odločbe in tudi iz zapisnika z dne 24. aprila 1961, ki je bil sestavljen v pisarni predsedstva občine Ptuj in so ga po daljši in zelo živahni razpravi podpisali zastopniki republiškega ter mariborskega zavoda za spomeniško varstvo in najvišji predstavniki občine. Poglavitna ugotovitev tega zapisnika je bilo dejstvo, da ima občina Ptuj kot investitor namen zgraditi novo poštno poslopje na stavbišču porušene minoritske cerkve. Spričo tega je v zapisniku spomeniška služba spet znova poudarila veliko dokumentarno vrednost ohranjenih ostalin, češ da »vsebujejo še vse tiste elemente, ki so za prvotno stanje spomeniškega objekta pričevalni, in sicer je ohranjen ves tloris nekdanje minoritske cerkve, njen prezbiterij pa tudi še v poglavitnih gradbenih elementih. S temi podatki bi bilo mogoče celotno stavbo popolnoma rekonstruirati, kar bi bilo s stališča spomeniškega varstva prvenstveno zaželeno, je pa ob upoštevanju sedanjega stanja v zvezi s stroški, ki bi jih taka rekonstrukcija zahtevala, ta namera neizvedljiva. Ker obstaja idejni projekt za pozidavo poštnega poslopja na delu porušene stavbe, ki se omejuje več ali manj na tlorisni pravokotnik cerkvene ladje, je spomeniško varstvo pripravljeno na koncesijo v tem smislu, da se odreče nadaljnjemu ohranjevanju ladijskega tlorisa, ki se ga lahko porabi za novogradnjo, brezpogojno pa vztraja na ohranitvi in popolni rekonstrukciji zgodnjegotskega prezbiterija vključno njegov slavolok in obeh vzhodnih zidov ladje, ki nakazujeta njeno prvotno širino.«

In dalje: ker je ponovno predloženi idejni projekt deloma posegel z novo gradnjo tudi v sam tloris prezbiterija, bi ga bilo torej treba spremeniti tako, »da bo mogoče prezbiterij nekdanje cerkve rekonstruirati v celotnem obsegu njegovega tlorisa, tj. vključno njegovo prvo obočno polo s slavolokom in z obema vzhodnima ogloma ladje«.

Kasneje bomo videli, da tej izrecni zahtevi spomeniške službe ni bilo ustrezno in je bil s tem težko in za spomenik usodno kršen dogovor, ki so ga podpisali vsi najodgovornejši predstavniki investitorja, tj. občine Ptuj. Posledica je bila, da je zdaj sicer delno rekonstruirani prezbiterij okrnjen na slavo- ločni strani, tj. na svojem najobčutljivejšem mestu.

Da bi občina Ptuj kot investitor svoj načrt za gradnjo nove pošte lahko uresničila, je bilo treba zadevno zemljišče, last še vedno obstoječega minoritskega samostana v Ptujju, najprej razlastiti, da bi ga lahko prevzel v posest občinski ljudski odbor Ptuj in z njim prosto razpolagal. Proti razlastitveni odločbi ObLO Ptuj z dne 19. novembra 1959 se je minoritski samostan pritožil in je v svoji pritožbi med drugim navajal tudi spomeniškovarstvene razloge, češ

Ptuj, minoriti. Pogled na porušeni prezbiterij s samostanskega dvorišča leta 1950

Ptuj, l'église des frères mineurs. Le choeur détruit, vu de la cour du monastère en 1950

da so ruševine cerkve pod spomeniškim varstvom. V osebnih intervencijah pri republiškem zavodu in kasneje tudi z dopisom (27. avgusta 1963) so predstavniki samostana izrazili pripravljenost, da bi bili pripravljene na svoje stroške, torej brez udeležbe družbenih sredstev, ter po zahtevah in navodilih spomeniške službe v celoti rekonstruirati stavbo svoje porušene cerkve, če bi za to dobili načelni pristanek in dovoljenje od pristojnih oblasti. Razume se, da bi bila spomeniška služba po strokovni plati taka prizadevanja, ko je šlo za rešitev spomenika v celoti, pozdravila in podprla, vendar načelna odločitev o tem ni bila v njeni pristojnosti. Podobno vlogo za ponovno pozidavo svoje cerkve je minoritski samostan 3. novembra 1963 naslovil tudi na občinsko skupščino Ptuj.

Za ohranitev in rekonstrukcijo prezbiterija, o čemer sta se načelno sporazumeli spomeniške službe in občina Ptuj, novi lastnik objekta, bi morala slednja

prispevati 50 % vseh potrebnih sredstev, ostalo pa bi oskrbela republika, bodisi iz sredstev svojega sklada za pospeševanje kulturnih dejavnosti ali pa bi ta sredstva posredovala pri ustreznem zveznem skladu.

Od leta 1963 dalje je celotno »minoritsko« problematiko namesto republiškega reševal mariborski spomeniški zavod, ki je bil po zakonu za to neposredno teritorialno pristojen. Tako je dobil na vpogled glavni projekt novega poštnega poslopja, h kateremu bi moral dati svoje soglasje ali spreminjevalne predloge. Očitno pa predhodna povezava med njim in projektantom ni bila najboljša in niti ne v smislu obstoječih predpisov, saj je v enem svojih dopisov, naslovljenih na občino Ptuj dne 30. marca 1963 mariborski zavod izrazil obžalovanje, »da v programski odločbi niso bile povsem jasno postavljene smernice projektiranja oziroma oblikovanja novogradnje . . . Na ta način so bistveno važne faze projektiranja in izdelava načrta samega obšle kontrolo pristojnega spomeniškovarstvenega organa, ki bi sicer pravočasno preprečil pomanjkljivosti, ki jih prikazuje današnji projekt nove pošte (glavni načrt, št. projekta 994, projektant 'Projekt' Maribor)«. Zavod je v tem dopisu izrecno opozoril, da »iz načrta, list št. 7, ni razvidno, da omogoča novogradnja vključitev prve obočne pole s slavolokom gotskega prezbiterija, kar je bil pogoj pristanka, ki ga daje spomeniško varstvo obravnavani lokaciji. Zato projektant ni izvedel organske spojitve spomeniško rekonstruiranega prezbiterija z gmoto novega poštnega poslopja . . . V projektu prikazani spoj je povsem mehanične narave, je enostaven stik dveh tujih elementov, enostavna prizidava, ki ne dopušča organske spojitve obeh disparatnih arhitektur. Pod organsko spojitvijo bi bilo treba razumeti tudi določen presledek ali tampon povsem nevtralnega značaja . . .« Šele po pozidavi nove pošte se je z meritvami pokazalo, da ni šlo le za to »pomankljivost«, temveč za mnogo več, saj se je novo poštno poslopje brezobzirno zarezalo celo v sam tloris prezbiterija.

Ne glede na vse te pripombe pristojne spomeniške službe, ki so bile še pravočasno izrečene, so v Ptujju na prostoru ladje nekdanje minoritske cerkve začeli graditi novo poštno poslopje in ga tudi dokončali.

Leta 1966 je republiški zavod podal Izvršnemu svetu Skupščine SRS predlog za rešitev 14 najpomembnejših in hkrati najbolj ogroženih arhitekturnih spomenikov v Sloveniji, večinoma gradov, a je v ta seznam uvrstil tudi ostanke ruševin nekdanje minoritske cerkve v Ptujju. V tem svojem elaboratu je zavod podal obširno spomeniško oceno, orisal tudi stanje objekta ter nakazal program, po katerem naj bi ga obravnavali, če bi dobili zanj zaprosena sredstva, ki so bila takrat preračunana na 25,185.000 st. din. V okviru spomeniške karakteristike je bilo tačas ponovno poudarjeno, da gre »za najstarejši dokument monumentalnega gotskega stavbarstva pri nas«, ki se »po izvirnih in zgodnjih oblikah hkrati uvršča tudi med najzgodnejše srednjeevropske primere«, pomen ohranjenega »dolgega kora« pa da presega slovenski okvir. Kar se tiče takratnega stanja spomenika, je zavod posebej naglasil, da si je pred leti »sicer prizadeval za zavarovanje preostalih ruševin, vendar ni uspel, razen da je zasilno zavaroval obodno zidovje dolgega kora, obe steni, ki sta se začeli nagibati, povezal s prečnimi vezmi. Ker ni bilo nobenih izgledov, da bi rekonstruirali spomenik, družbenih sredstev ni bilo, lastniku pa niso dali možnosti, je spomeniška služba pristala na odstranitev ladje s tem, da se dolgi kor rekonstruira in kot samostojna arhitektura poveže z novim poslopjem na mestu nekdanje ladje, ki pa

Stanje ruševin pred začetkom del, aprila 1969 (foto: M. Zadnikar)

Les ruines avant les travaux, avril 1969 (photo: M. Zadnikar)

so ga locirali za dober meter in pol v dolgi kor in tako onemogočili rekonstrukcijo ene najbolj dragocenih setavin, tj. šilasto ločnega slavoloka«. Toliko o stanju leta 1966.

Konservatorski program je takrat predvidel »rekonstrukcijo in prekritje preostanka nekdanje arhitekture, ki se je ohranila v ruševini. Skleniti bi bilo treba nastalo vrzel na vzhodu, injektirati še obstoječe obodno zidovje in po vzoru akcije v Kostanjevici rekonstruirati obočni sistem z vsemi arhitektonskimi in kamnoseškimi detajli, tako da vgradimo ali izvirni ohranjeni material ali na podlagi poškodovanega ohranjenega gradiva in foto dokumentacije izdelamo kopije.«

Da so prišli ptujski »minoriti«, ki smo jih tako uvrstili med 14 najpomembnejših in pomoči najpotrebnejših slovenskih spomenikov, na vrsto že v prvem

letu (1969, ko je Izvršni svet začel z izdatnejšo letno dotacijo 150.000.000 starih dinarjev namenskih sredstev podpirati težnje spomeniške službe, pa je prav gotovo pripomogla tudi predvidena proslava 1900-letnice častitljivega mesta ob Dravi, ki jo je Ptuj pripravljajl v letu 1969, saj bi ob takih svečanostih neurejene in do skrajnosti zanemarjene ruševine kulturnega spomenika zadaj za lepo novo pošto na obiskovalce verjetno ne napravile najboljšega vtisa.

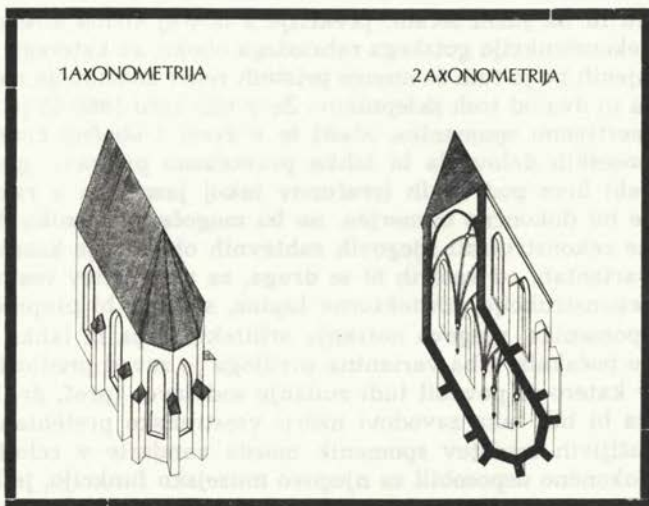
Akcijo naj bi torej na tem celo še več kot republiško pomembnem spomeniku z republiški sredstvi vodil republiški spomeniški zavod in jo še v letu 1969 tudi zaključil. Ko smo jo bili pred 20 leti začeli, smo kljub vsem težavam dosegli vsaj to, da zdaj o ptujskih »minoritih«, pa čeprav so le še torzo, sploh lahko govorimo. Kakor vsake smo bili tudi te strokovne naloge veseli. Skrbelo nas je le to, kako bomo z natanko odmerjenimi sredstvi lahko v celoti izvršili ves postavljeni program in izročili ključne novemu uporabniku. Leta 1966 smo ocenili stroške za restavriranje tega spomenika na 25.185.000 starih dinarjev, a se je leta 1968 v revaloriziranem predlogu, ki je upošteval splošen porast cen in med tem na novo nastalo škodo na objektu, ta vsota povišala na 32.740.500 starih dinarjev. Prav toliko denarja je bilo torej leta 1969 za »minorite« na razpolago, ko je IS prvič odobril večjo vsoto za nekatere od 14 najbolj ogroženih pomembnejših spomenikov, zlasti tistih, ki so bili v večji meri poškodovani v zadnji vojni.

Stanje porušenega in le še delno ohranjenega objekta — na ladijskem prostoru je medtem že nastalo novo poštno poslopje, ki se je junaško zarezalo tudi v sam tloris prezbiterija, tega od vseh forumov priznanega in ohranitve vrednega spomenika — ni bilo torej niti malo razveseljivo. Bil je do skrajnosti zanemarjen, saj ga vrsto let ni nihče vzdrževal in je v neposredni bližini avtobusne postaje služil za najrazličnejše potrebe. Le skrbni gradnji iz druge polovice 13. stoletja in skromni zaščiti iz let 1950-51 smo se imeli zahvaliti, da sta obe vzdolžni steni obstali v celotni višini, tristranski zaključek pa vsaj do ležečih pravokotnih oken v pritličnem delu prezbiterija, ki so nekaj osvetljevala ob koncu 17. stoletja tamkaj urejeno zakristijo. Celotna slavoločna stena je bila podrta ob gradnji pošte, tako da je nastal med njo in stranskima, na tej strani skrajšanima stenama prezbiterija nekakšen nasilen prehod.

Ker je tehnični pregled ruševin pokazal (ing. S. Ribnikar), da jih je kljub vsemu mogoče uporabiti brez večjega demontiranja zidovja in zopetne pozidave, pa še celo brez injektiranja, se je popolna rekonstrukcija prvotnega stanja po načelu anastilozе izkazala za najprimernejši način, kako obravnavati težko prizadeti spomenik, kako ga prezentirati in mu dati neko funkcijo. V pogledu slednje se je že poprej ponujala misel, da bi v celoti rekonstruirani objekt lahko sprejel pod svojo streho vsaj del zbirke srednjeveške umetnosti iz ptujskega Pokrajinskega muzeja, poleg srednjeveškega lapidarija z ohranjenimi ostalinami originalnih kamnoseških in kiparskih izdelkov minoritske cerkve (kapiteli, konzole, profili reber, plastika) lahko tudi še vso gotsko kamnito figuralno plastiko, in bi tako postal obnovljeni spomeniški objekt nov oddelek ptujskega muzeja. Projekt naj bi torej zajel celotno in popolno rekonstrukcijo srednjeveškega stanja spomenika, ne upoštevajoč njegovo baročno predelavo. To pa je pomenilo rekonstrukcijo manjkajočih delov sten, napravo sedmih visokih oken s krogovičji, od katerih je bilo bolj ali manj ohranjeno le eno okno v severni steni, ponovno pozidavo manjkajočih opornikov ob vzhodnem zaključ-

Minoritski prezbiterij v Ptuj: aksonometrija zunanjséine in notranjséine. — Risala N. Sumi

Le choeur de l'église: axonométrie de l'extérieur et de l'intérieur. — Dessin: N. Sumi

Južna stena prezbiterija med rekonstrukcijo, septembra 1969 (foto: J. Gorjup)

Le mur sud du choeur en cours de reconstruction, septembre 1969 (photo: J. Gorjup)

ku in na južni strani, prekritje z dovolj strmo streho z bobrovci in nazadnje rekonstrukcijo gotskega rebrastega oboka, za katerega so dani vsi podatki, ohranjenih pa je tudi še mnogo pristnih reber značilnega močnega hruškastega profila in dva od treh sklepnikov. Že v trdi zimi 1968-69 je začel zavod s podrobnimi meritvami spomenika, zlasti še v zvezi z obočno konstrukcijo, in njenih kamnoseških delov, da bi lahko pravočasno pripravil glavni projekt. Ker je bilo celo brez podrobnih izračunov takoj jasno, da z razpoložljivim denarjem, ki je bil dokončno odmerjen, ne bo mogoče spomenika do kraja urediti, zlasti pa ne rekonstruirati njegovih zahtevnih obokov, je kazalo projekt izdelati v dveh variantah, od katerih bi se druga, za uresničitev realnejša, omejila le na delno rekonstrukcijo arhitekturne lupine, s čimer bi preprečili nadaljnje propadanje spomenika, njegova notranja arhitektura pa bi lahko na rekonstrukcijo potem še počakala. Oba variantna predloga je zavod predložil širši strokovni komisiji, v katero je povabil tudi zunanje sodelavce (prof. dr. F. Stele, prof. T. Bitenc), da bi bili tako zavodovi načrti vsestransko pretehtani. Da bi v okviru razpoložljivih sredstev spomenik morda vendarle v celoti obnovili in ga tako že dokončno usposobili za njegovo muzejsko funkcijo, je komisija dne 29. januarja 1969 razpravljala zlasti o dveh predlogih svojih članov: okenska krogovičja in obočna rebra naj bi morda odlili kar v betonu z uporabo ustreznega peska, ki naj bi dal vtis peščenca, obočna polja med rebri pa bi enostavno zapolnili s tanko Rabitz ploščo, ki bi jo na spodnji strani nato primerno ometali; nadalje, da bi kazalo zaradi zmanjšanja stroškov manjkajoče stene pozidati le kot dvojno opečno lupino z votlo sredino, kar bi pomenilo velik prihranek na stavbnem gradivu in torej tudi na denarju. Na svoji drugi seji 18. marca 1969 se je komisija odločila za približno tako stališče: ker gre pri vsej stvari za to, da dosežemo vtis nekdanje prostornine kot najdragocenejše sestavine minoriškega prezbiterija, zanjo pa je zlasti odločilen obok, je treba težiti za popolno rekonstrukcijo prostora, pa čeprav na račun pristnosti uporabljenega materiala. V tem smislu naj bi izdelali tudi glavni projekt in predračun, ker bo s spremenjenim načinom zidave in z uporabo drugačnih gradiv zelo verjetno mogoče izvesti rekonstrukcijo celote že z razpoložljivimi finančnimi sredstvi.

V zgodnji pomladi 1969 izdelani glavni projekt (ing. arh. N. Šumi) je vseboval oba variantna predloga s tehničnim poročilom in aproksimativnim proračunom, v prilogi; ker je šlo za kulturni spomenik, pa še vso konservatorsko dokumentacijo z valorizacijo spomenika, dokumentarnimi fotografijami in tehničnimi posnetki trenutnega stanja, ter še risbe vseh kamnoseških delov okenskih krogovičij, baz, kapitelov, reber in sklepnikov. Vsa akcija je bila torej konservatorsko-operativno dobro pripravljena in njen uspeh je bil zdaj odvisen le še od izvajalcev. Gradbena dela je prevzelo Obrtno-gradbeno podjetje »GRADNJE« iz Ptuja, ki je prejšnje leto obnavljalo zunanjščino ptujske proštjske cerkve. Kljub pogodbi, ki je določala začetek del za 15. maj 1969, so se ta začela cel mesec kasneje, namesto 15. septembra 1969, kakor je določala pogodba, pa so bila zaključena komaj 15. januarja 1970. Kmalu se je pokazalo, da podjetje za tako zahtevna dela niti v tehničnem, kaj šele v strokovnem pogledu ni bilo dovolj usposobljeno. Ekipa slušateljev kiparskega oddelka likovne akademije, ki je pod vodstvom zavodovih restavratorjev izdelovala iz viniškega peščenca nova okenska ostenja in krogovičja, je morala zato sodelovati tudi pri drugih zahtevnejših delih, npr. pri nameščanju okenskih

Na tleh poskusno sestavljeno novo krogovičje za biforna okna, septembra 1969 (foto: J. Gorjup)

Le remplage reconstitué au sol (photo J. Gorjup)

ostenij, medtem ko je ing. arh. N. Šumijeva kot projektant morala osebno nadzirati rekonstrukcijo manjkajočih opornikov iz rezanega kamna, čeprav je bila tudi ta, sicer zahtevnejša naloga, podrobno obdelana in grafično prikazana že v glavnem projektu. Podjetje je namreč najprej pozidalo manjkajoče opornike iz kamnitih kosov, ki so ostali pri izdelavi novih krogovičij. Struktura nometanih čelnih delov opornikov bi bila zato popolnoma neustrezna in konservatorsko nesprejemljiva, saj so bili posamezni kamni premajhni, zloženi brez sistema, vrzeli med njimi iz zadrege zadelane z drobnimi kamni, preširoki stiki med plastmi pa zapolnjeni z mnogo cementne malte. Tako pozidani opornik je bil podoben popravljeni lončeni peči in je bil videti, kot da je zložen iz slučajno polomljenih velikih sladkornih kock, ki ne upoštevajo niti vertikale niti horizontale. Vse to — če se zaradi ilustracije razmer, v katerih je potekalo delo, malo bolj pomudimo samo pri enem od mnogih podobnih problemov — se je dogajalo kljub temu, da je bil projekt v tem pogledu dovolj zgovoren in da je bil na severni strani še v celoti ohranjen prvotni opornik, ki bi bil izvajalcem lahko dobro služil za zgled pri pozidavi manjkajočih opornikov.

Ker je izračun pokazal, da nadomestna gradiva ne bi bila nič cenejša od pristnih materialov in da bi v tehničnem pogledu votla stena ne ustrezala, so bila okenska krogovičja, kakor smo že povedali, izdelana iz kamna, mehkega viniškega peščenca, manjkajoči deli sten pa polno pozidani iz razpoložljivega kamna in opeke. Le podstrešni venec z značilnim gotskim žlebastim profilom je bil ulit s šablono iz ustrezno obarvanega betona in nameščen vrhu zidov brez odkmika in brez odkapa, torej v isti vertikalni ravnini s steno, potem ko je bila zgoraj vanjo vgrajena nevidna železobetonska vez. Vzporedno z gradnjo stene so sproti nameščali kamnoseško izdelana okenska ostenja in nova krogovičja; za vzor je rabilo še edino ohranjeno okno v severni steni. Seveda pa

tudi pri tem ni šlo brez težav. Kljub projektu, ki je bil tudi v pogledu fasad povsem dodelan, a ga ni menda nihče od izvajalcev upošteval, obdelava ostenij ne ustreza historični eksaktni konstrukciji gotske arhitekture in ponekod spominja na romantično gledanje na starino. Ponovno je treba poudariti, da smo se za izdelavo oken iz peščenca kljub drugačnemu mnenju komisije odločili zato, ker ulivanje iz betona po zahtevnih šablonah ne bi bilo prav nič cenejše, a se kamen kot plemenit historični material le razlikuje od svojega novodobnega nadomestila — betona.

Na podlagi ustrezne dokumentacije, deloma še na stavbi sami ohranjenih prvotnih izdelkov, deloma pa s pomočjo predvojnih fotografij, je bilo mogoče na novo izdelati tudi izgubljene, fialam podobne nastavke na strešicah opornikov, pa tudi štiri živalske glave na ogljih vzhodnega zaključka stavbe, nameščene nekako na sredini višine med vrhom opornika in podstrešnim vencem. Gre namreč za izmenično postavljene glave delfina in ovna, za katere se je izkazalo, da niso imele le dekorativne funkcije »po italijanskem načinu«, temveč je šlo za prave izlivke za vodo (»Wasserspeier«), kakor jih poznamo iz gotske arhitekture, saj so bili v steni sami ugotovljeni tudi še prvotni skriti žlebovi za odvajanje meteorne vode. Mimogrede lahko povemo, da tudi s to podrobnostjo stavba ni prav nič »italijanska«, saj njena celotna zasnova z izrazitim dolgim korom govori za tesne zveze in vzore iz sočasne gotske arhitekture v zahodni Evropi izven Italije, ki je uporabljala pri cerkvah pridigarških redov povsem drugače zasnovane korne partije (prim. Koper, Pulo, Udine itd.).

V zimi 1969-70 so bila gradbena dela s prekritjem strehe po projektu in z napravo visečih žlebov z odtočnimi cevmi (na ne ravno najbolj posrečenih mestih) končno le zaključena. Kljub temu, da celotni program, kakor smo lahko predvidevali že pred pričetkom del, z razpoložljivimi finančnimi sredstvi, pa tudi terminsko, ni mogel biti izveden, je uspeh opravljenih del nedvomno. Rekonstruirana in z dokončno streho je pokrita zunanja arhitektura prezbiteterija, torej arhitektonska lupina tega za svoj čas naprednega prostora, ki pa zaradi še vedno manjkajočega oboka še ni v sebi zaključen. Šele rebrasti zgodnjegotski obok, sezidan v stari tehniki in prvotnem gradivu, bi prostoru odmeril njegove prave razsežnosti; po 17. stol., ko so prostor gotskega prezbiteterija pregradili povprek in po višini, bi ga obiskovalec prvič lahko doživel spet v vsakdanjih merah prve že povsem zrele gotske arhitekture na naših tleh. Žal bo ta prostornina na svoji zahodni strani ob podrtem slavoloku, ki ga ne bo moč nikoli več rekonstruirati, zaradi brezobzirne samovolje projekta nove pošte bistveno okrnjena, nezaključena in kakor odrezana in se tudi rebri v zadnji obočni poli ne bosta mogli opreti na svoji naravni oporišči, konzoli, ker se je kljub pravočasnemu opozorilu in svečanemu dogovoru v tloris prezbiteterija povsem po nepotrebnem zajedla nova stavba ptujske pošte. Če bomo uspeli z obokom kdaj rekonstruirati prostornino prezbiteterija, pa bo treba hkrati misliti tudi na rekonstrukcijo njene prvotne višine, ki se je ob veliki barokizaciji stavbe v drugi polovici 17. stoletja zaradi precejšnjega nasutja bistveno zmanjšala. Poskusna sonda, ki smo jo napravili ob še ohranjeni baročni kamniti oltarni menzi, je namreč pokazala, da je kakšnih 10 cm pod sedanjim nivojem tal v prezbiteteriju deloma ohranjen baročni tlak iz opečnih tlakovcev, 79 cm pod njim pa je še prvoten gotski estrih opečnato rdeče barve. Nobenega dvoma ni, da bo treba zato odstraniti iz prezbiteterija vse baročno

Pogled na minoritski prezbitერიj aprila 1970

Le choeur de l'église des frères mineurs, état actuel

nasutje in vzpostaviti spet prvotni nivo tlaka ter ga po možnosti, ker je verjetno poškodovan, dopolniti v stari tehniki. S tem bi prostornina zaživela tudi v svoji pravi višinski razsežnosti, kakršne mi še nismo doživeli. Vtis take arhitekture bi bil s široko odprtimi okni, pa seveda z rekonstruirano prvotno polihromacijo sten in reber, ki je dokumentirana, potem še dosti bolj »gotski« in bi bila za čas svojega postanka v 3. četrtini 13. stoletja ta arhitektura še naprednejša. V njej po sodobnih muzeoloških prijemih razpostavljeni dragocenejši lapidarijski kosi, zlasti pa ptujska gotska figuralna plastika, bi se ubrano ujeli s plemenito arhitekturo in vse skupaj bi bilo za obiskovalca veliko kulturno doživetje v tem našem historičnem, spomeniškem in muzejskem Ptujju.

Za zdaj je to samo še vizija. Zadaj za lepo novo ptujsko pošto stoje pred padavinami sicer s streho resda zavarovane stene nekdanjega prezbitერიja še bolj nekdanje cerkve z velikimi, še ne zasteklenimi in zelo očitno na novo napravljenimi okni še celo brez polic, zidovi so na obeh straneh razen preuranjenega ometanja južne zunanjsčine zaradi takratne prireditve na obnovljenem samostanskem dvorišču še neometani, kamnoseški deli opornikov, okenska ostinja in krogovičja so komaj za silo izdelani in jim manjka še vsa površinska obdelava, kamniti skladi opornikov še sploh niso zaščiteni in vse skupaj daje vtis, ko da so zidarji komaj včeraj zapustili to nevšečno gradbišče, kjer so morali po čudnih navodilih graditi tako, kakor jih nihče ni učil in tega seveda doslej niso bili vajeni. Notranjščina stavbe pa — no, o tej zdaj raje ne bi govorili, da si ne pokvarimo vizije, ki smo si jo o njej poprej tako lepo naslikali.

Res je, škoda se na spomeniku ali boljše — na ostanku nekdanjega spomenika, res ne dela več, vsaj za zdaj še ne. Naše delo pa je bilo opravljeno le do polovice in spomenik zato še ni dokončno prezentiran. Manjka pravzaprav še vse tisto glavno, njegova estetska sestavina, tako imenovana zadnja roka, ki jo moramo nanj položiti, da bo spomenik razumljiv slehernemu obiskovalcu brez posebnih opravičevanj. Kdaj se bo to zgodilo, pa seveda ni odvisno le od spomeniške službe, saj tudi doslej spomenik ni po njeni krivdi toliko let propadal.

MARIJAN ZADNIKAR: LA RECONSTRUCTION PARTIELLE DE L'ÉGLISE DES FRÈRES MINEURS A PTUJ

Juste avant la fin de la IIe guerre mondiale, un coup plein de bombe a détruit l'église des frères mineurs à Ptuj, construite au 3e quart du 13e siècle et — en Slovénie — le premier exemple de l'architecture gothique formée, qui se distinguait aussi par des peintures murales du gothique avancé, par une riche facade baroque de la fin du 17e siècle et par un bel ameublement baroque. Tout ce qui est resté du bâtiment étaient les dessous des murs de la nef et les deux murs latéraux du «choeur long», tandis que l'arc triomphal et le chevet polygonal du choeur étaient fortement ruinés. Conscient de la grande valeur documentaire des vestiges, le Service des Monuments Culturels les a au moins préservées d'être rasées comme autres ruines de guerre. En 1950/51 les vestiges ont été nettoyées, les murs de la nef ont été nivelés à une hauteur unitaire minimum autour du plan entier, les restes du choeur ont été consolidés de surface, à l'est aussi un peu restaurés, et les deux murs penchants liés par des joints de fer.

Il était naturellement évident que les ruines ne pourront pas subsister sous cette forme au milieu de la ville pour toujours, mais il n'y avait alors ni compréhension ni ressources budgétaires pour une reconstruction de l'église qui aurait été, en vue de la documentation préservée et des éléments surveçus, techniquement réalisable. Le monastère des frères mineurs a voulu reconstruire l'église aux ses frais et suivant les directives du Service, mais ça ne lui a pas été rendu possible. Comme une reconstruction totale n'était pas possible, dans la situation d'alors et sous le poids des circonstances, nous avons dû admettre une construction nouvelle sur le plan de la nef. Mais malgré l'accord exprès et malgré nos objections exprimées à temps le bâtiment nouveau de la poste a pénétré sans égards dans le plan même du choeur, ce document le plus précieux de la première architecture gothique en Slovénie et même dans un espace culturel plus vaste. Ça a rendu pour toujours impossible la reconstruction de l'arc de triomphe caractéristique et le vaisseau du choeur sera donc essentiellement atteint aussi au futur.

En 1969 la ville de Ptuj a célébré le 1900e anniversaire de sa première mention dans l'histoire et on a donné à la disposition du Service des moyens limités pour la reconstruction finale du choeur. Nous avons rebâti tous les murs manquants et reconstruit six grandes baies gothiques aux remplages, les piliers manquants et la corniche, et couvert le bâtiment d'un nouveau toit aux tuiles anciennes. Dans l'intérieur il a fallu reconstruire la voûte gothique à nervures et atteindre la hauteur originale de la place au moyen age par otant le remblai baroque. Bien que mutilé à côté de l'arc de triomphe, le choeur ainsi reconstruit aurait été, quant à la valeur du monument, toujours assez témoignant et esthétiquement attractif, et en outre il aurait pu assumer aussi la fonction du musée avec un lapidaire et une collection des sculptures médiévales en pierre de Ptuj.

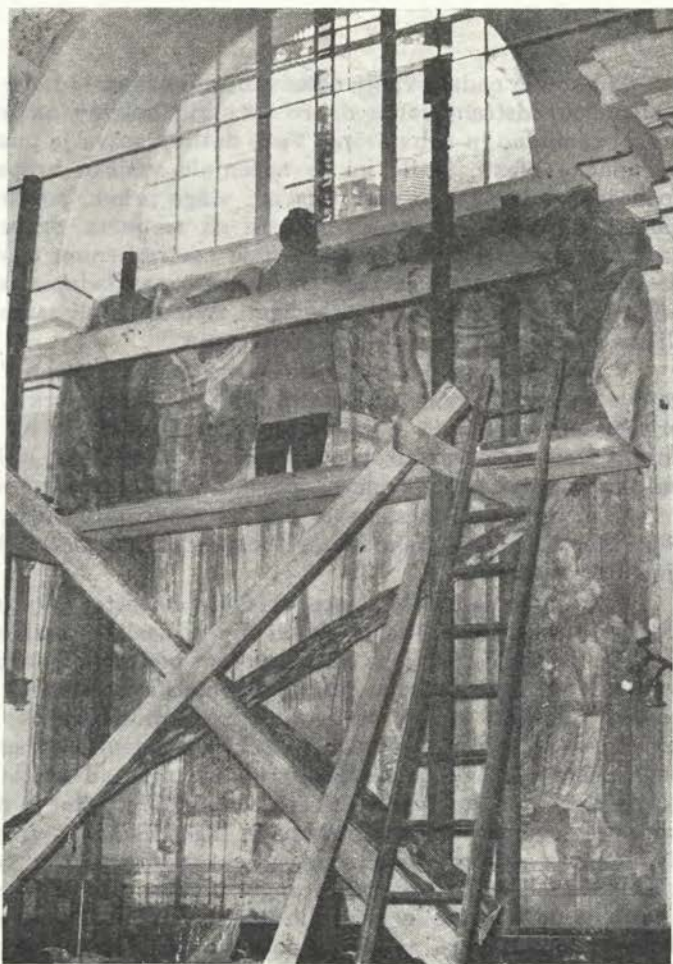
Durant la course des travaux déjà il est devenu évident que cette tâche attrayante ne pourrait pas être réalisée complètement, parce que la taille de pierre était relativement exigeante et aussi l'entreprise de construction n'était pas qualifiée pour de tels travaux spécifiques. On a dû se contenter alors de la reconstruction des murs et de la construction du toit avec des gouttières, tandis que toute l'architecture intérieure, les éléments architecturaux primaires, devront attendre une nouvelle dotation. Alors seulement il sera possible d'assurer à l'objet partiellement reconstruit une fonction pratique convenable, ce qui est le but final de presque toute architecture. Mais naturellement la réalisation de ce but ne dépend pas seulement du Service des Monuments Culturels.

ODKRITJE BAROČNIH FRESK V IHANU

TOMAŽ KVAS

Ko so poleti 1969 obnavljali notranjščino župne cerkve sv. Jurija v Ihanu, so pod beleži umaknjenih stranskih sten v ladji po naključju zadeli na raznobarno plast. Župni urad je ustavil beljenje na teh stenah in o najdbi obvestil spomeniško službo.

Sondiranje je pokazalo, da barvne lise razmejuje risba, kar je še okrepilo domnevo, da gre za prebeljeno fresko. Zdi se, da so do te plasti prišli ob zadnji poslikavi vse cerkve leta 1929, ki jo je izvajal znani slikar okoliških kapelic Fran Merčun, na nekaterih mestih pa so bile freske pokrite samo z novejšimi plastmi beleža.

Restavriranje freske na severni steni. S polkrožnim oknom je odrezan vrhnji zaključek slikarije (foto: T. Kvas)

Restauration de la fresque sur le mur du nord. La partie de dessus de la peinture est coupée par la fenêtre demicirculaire (photo: T. Kvas)

Okrasna bordura na podstavkih svetnikov. Na levi: delno odkrit školjkasti podstavek »okvira« (foto: T. Kvas)

Bordure d'ornement sur les piédestaux des saints. A la gauche: le socle en coquille du «cadre» partiellement découvert (photo: T. Kvas)

Strokovno nadaljevanje odkrivanja je nakazalo nove zaplete. Prvo, pazljivo mehanično odstranjevanje dobro sprijetih beležev na hrapavi podlagi je bilo precej zamudno in nevhaležno. Vsak dotik kladiva je pustil bel odtis odstranjenih apnene plasti, rezilo pa je načenjalo vršičke hrapave površine. Omet v spodnjem delu sten je postal zaradi vlage prhek, povrhnica intonaca pa zasišana. Odkrivanje zasiganih površin na mehkem, drobečem se ometu je povzročalo okvare barvnih ploskev. Pod odstranjenimi beleži se je pokazal s kar preveč surovo živimi barvami in časovno neskladno naslikan oltar. Kakih zapiskov o tem ni bilo najti. Pomagati smo si mogli samo s »prebiranjem« preslikav v nasprotnem zaporedju odkrivanja.

V prvi polovici 18. stoletja so cerkev barokizirali. Tej adaptaciji so prav gotovo botrovali premožni lastniki bližnjega Krumperka, ki so si hoteli s svojim prispevkom zagotoviti nesmrtnost. Vzor Grobelj je bil dovolj vabljev, da so enkrat sredi stoletja tudi tu povabili freskanta, ki naj bi še njim z iluzionistično naslikanim oltarjem navidezno povečal skromno širino »prečne ladje«.

V spodnji tretjini stene je bila na sredi plitva niša, v kateri je stala starejša plastika Škapulirske Matere božje (danes že neštetokrat preslikana sedi na slavoločnem zidu).

Niša s plastiko je bila torej središče stene ter jo je slikar uporabil tudi za središče naslikanega oltarja. Okoli nje je naslikal razkošen školjkast okvir, ki se uvija in odvija, stoji pa na masivnem podstavku; ta prehaja spodaj v ornamentirano borduro (školjke, sadje). Na podstavku stoji ob oltarju na vsaki strani po ena mučenica, za njo pa dvojica marmornih stebrov. Ti dve dvojici stebrov nosita dve polkrožni, konveksni, visoko dvignjeni prekladi, ki se zgoraj polkrožno kopasto stikata. Na previsnih robovih preklad se kot na nekakšnih kamnitih prestolih ali skrajšanih ležiščih, v neudobni višini in drži, razkazujeta sedeči svetnici s svojimi atributi, rožami in jagenjčkom. V vrhu oltarja sedi bog Oče na oblaku z zemljo v levici, v stegnjeni desnici pa drži žezlo, s katerim preteče kaže navzdol, da se preplašeni angel privija v varno zavetje k njemu. Ozadje oltarja je do višine glav spodnjih dveh svetnic ovito z velikanskim rdečim baldahinom, v katerega gubah se potikajo angelske glavice.

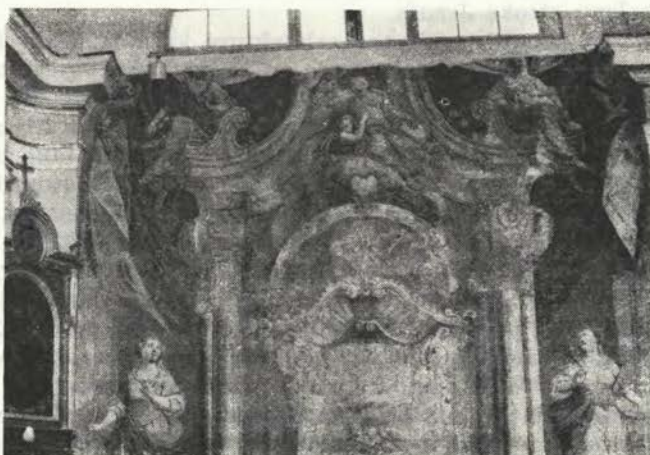
Odkrit in očiščen fragment
z angelom v okrilju boga
Očeta (foto: T. Kvas)

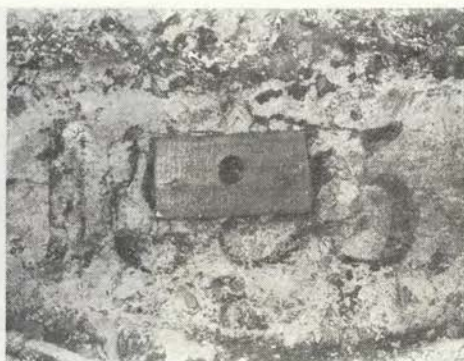
Fragment nettoyé et restauré
avec un ange sous la pro-
tection du Dieu Père (pho-
to: T. Kvas)

Severna stena po restavri-
ranju. Na sredi je viden iz-
virni rokokojski okvir, nad
njim se preprosti polkrožni
zaključek na novo naslika-
nega oltarja, vrhnji prekladi
prvotnega oltarja je okno
odrezalo (foto: T. Kvas)

Le mur nord après restau-
ration. Au milieu, le cadre
original du rococo au-des-
sus la simple conclusion
demi-circulaire de l'autel
peint nouvellement; les
deux frontons de l'autel ori-
ginal ont été coupés par la
fenêtre (photo: T. Kvas)

Levo: odkrit fragment na južni steni (noge sv. Boštjana). Desno: leseni vložek v letnici na kartuši (foto: T. Kvas)

Fragment découvert sur le mur sud (les pieds de St. Sébastien). Ci-dessus: pièce de bois insérée dans la date sur le cartouche (photo: T. Kvas)

V začetku druge polovice 18. stoletja je bila v fari ustanovljena Bratovščina sv. Družine. Na (moški) južni steni so v poglobljeni prostor postavili plastike sv. Družine ter povabili freskanta, ki je bil že deloval v moravški dekaniji (doslej znana votivna freska na zunanjščini ihanske cerkve, »Smrt bolnice«, je njegovo delo, odkritje v notranjosti pa je naše poznavanje njegovega ustvarjanja še obogatilo). Slikar je imel enako nalogo kot mojster freske na severni strani izpred nekaj let. Uporabil je kompozicijski sestav nasprotne stene in naslikal plastični oltar z baldahinom in enakim številom svetnikov. Ob straneh stojita spodaj Matija in Jakob, na prekladah pa sedita Boštjan in Ambrož, medtem ko na vrhu oltarja vidimo fragment sv. Jožefa, ki na pol kleči na oblaku in drži na kolenu otroka Jezusa.

V detajlih naslikane arhitekture kaže ta slikar klasicistične težnje in bi mogoče lahko sklepali, da je on že prvi obnavljal oltar na severni steni, kjer zbuja našo pozornost npr. nebaročni kapiteli. Če sta si naslikani oltarni zgradbi izredno podobni, pa tega ne bi mogli trditi za barve, ki so sočnejše, niti za drže figur in gube draperij, ki niso več tako baročno razgibane. Modelacija je vsekakor izrazitejša (nasprotja med svetlim in temnim niso posledica boljše ali slabše ohranjenosti freske na tistih mestih), prim. prosojno polsenco čez lice in glavico putta v vrhu kompozicije. Čitljiva letnica 1764 na Matijevi sekiri potrjuje domnevo, da gre za delo Antona Cebeja.

Zlasti fresko na severni steni so nekaj desetletij prizadejali precej težki posegi. Najprej so zazidali nišo in prestavili plastiko. Ob tej priložnosti so prvič preslikali rokokojski okvir in ga nadomestili s poenostavljenim, višjim in širšim, ki je rasel iz že danih polžastih osnov. Na preprostem polkrožnem zaključku je pripet vejesto uokvirjen srčast medaljon, ki sega previsoko pod sedečega boga Očeta. V novi okvir je bil naslikan tudi neki prizor, mogoče Oznanjenje, kolikor

Delno ohranjeni angelski
glavici v vrhu freske na
južni steni (foto: T. Kvas)

Deux têtes des anges par-
tiellement conservées en
haut de la fresque sur le
mur sud (photo: T. Kvas)

Jakob na levi strani freske na južni
steni (foto: T. Kvas)

St. Jacques sur la côté gauche de la
fresque sur le mur sud (photo: T.
Kvas)

lahko sklepamo po okrnjenih ostankih. Ožarčeni sv. Duh in angelski glavici spodaj prav tako niso delo starejšega mojstra. Pri tačasnih preslikavah je v novem, modrem baldahinu utonilo več angleskih glav in prizaneseno ni bilo niti lepo naslikanemu angelu, ki se je bil privijal k bogu Očetu. Izginila sta tudi nekdanja modelacija in barva inkarnata, svetlobe na obrazih so posivele. Arhitekturni členi oltarja so živo pobarvani, zračnost in globina naslikane oltarne zgradbe pa sta izgubljeni. Večkrat spremenjena letnica sredi kartuše je nečitljiva, ker je prišel na mesto številik lesen vložek, s katerim so pritrdili stensko svetilko.

Usodo fresk pa so dokončno zapečatala prizadevanja za svetlobo. V severni kot tudi v južni steni so v višini 5,50 m od tal odprli polkrožni okni. Freskam, ki so bile medtem že večkrat in čedalje bolj primitivno preslikane, kar jim je jemalo vrednost in mik, so zdaj z oknom mirno odrezali po 120—150 cm. Na severni steni, kjer ometa ob prebijanju sten niso zravnali, so obrazi svetnic ostali še razpoznavni, pa tudi trikotnik okrog glave boga Očeta je — čeprav dvojen — ostal nedotaknjen. V tem času sta bili freski že tako okrnjeni, da so ju nato prebelili, v zameno pa je opustošena stena dobila podobo Oznanjenja, ki jo je naslikal Mihael Kavka.

V času pred 1. svetovno vojno je Ivan Pengov po naročilu župnega urada obdal južni oltar z lesenim rezljanim okvirom, ob straneh pa postavil leseni plastiki sv. Neže in sv. Alojzija.

Ko je bilo previdno in zamudno mehansko odstranjevanje beležev končano — težave okrog tega smo opisali že v začetku — je bilo treba prvotno barvno plast očistiti preslikav. Nato smo odpravili razne mehanske okvare. Globoke razpoke v zidu so bile preprosto zapolnjene z ometom, ki je bil na široko razmazan še prek robov razpok na barvno plast. Razpoke smo zatem na novo plombirali z apneno malto. Retuše smo izvedli v odtenkih, ki so se ujemali z neposredno kolicco. Nekateri manjši detajli, za katere je bilo dovolj podatkov, so rekonstruirani.

Velikost odkritih in še obstojnih fresk:

severna (ženska) stran: višina 420 cm, širina 420 cm,

južna (moška) stran: višina 520 cm, širina 420 cm.

TOMAZ KVAS: LA DÉCOUVERTE DES FRESQUES BAROQUES À IHAN

Au cours d'une renovation de l'église paroissiale à Ihan on a découvert à l'intérieur des fresques baroques oubliées et repeintes. La mise au jour des peintures — autant qu'elles n'étaient pas détruites par une grande fenêtre et autres inserts — a montré qu'il y avait ici au travail deux maîtres qui ont successivement peint un autel du côté nord et un du côté sud de la nef, dont surtout le premier est d'une qualité très élevée.

RESTAVRIRANJE UMETNIN IN OHRANITEV NJIHOVIH PODATKOV

KSENIJA ROZMAN

Dokumentacija o restavratorskih postopkih na umetninah je po pravilih dvojna: pismena in fotografska. Z besedo je popisano stanje umetnine pred restavriranjem, med restavriranjem in po restavriranju. Delo je dokumentirano s črno-belimi posnetki v istem vrstnem redu. Pri pomembnejših umetninah in pri posebno zanimivih posegih je restavriranje dokumentirano tudi z barvnimi posnetki. Restavratorska delavnica Zavoda SRS za spomeniško varstvo je že pred leti sestavila posebno listo z vprašanji o glavnih podatkih umetnine, ki je bila dana v restavriranje. Vprašanja se nanašajo tudi na podatke o lastniku in naročniku restavriranja, o stanju umetnine pred restavriranjem, o pogojih v prostoru, od koder je umetnina prišla v delavnico, o nekdanjih restavracijah, o fizikalnih in kemičnih raziskavah. Med zadnjimi vprašanji se vrste predlogi za konservacijo, opisi poteka restavracije in poznejša opažanja. Zapisano je tudi vprašanje, kako naj bo restavrirana umetnina v prihodnosti vzdrževana.

Pričakujemo, da je dokumentarni list o restavriranju pravilno in vestno izpolnjen in da zajema nadrobne podatke tudi o odstranjenih preslikavah, poznejših signaturah in datiranjih. Pričakujemo tudi, da po dokončanem restavratorskem delu naročnik prejme prepis dokumentarnega lista in nekaj fotografij. Naročnik je namreč soodgovoren za opravljeno delo. Pri tem mislim predvsem na muzej ali galerijo, ki sta dala restavrirati umetnino iz lastnih zbirk ali zbirk in prostorov drugih lastnikov, ki so umetnino začasno posodili za razstavo.

Prav razstave so pobudniki številnih restavriranj. Ob pripravah razstav in ob rednem vzdrževanju umetnin iz stalnih zbirk Narodne galerije se je do danes nabralo že toliko obrobni vprašanj, da velja nanje posebej opomniti.

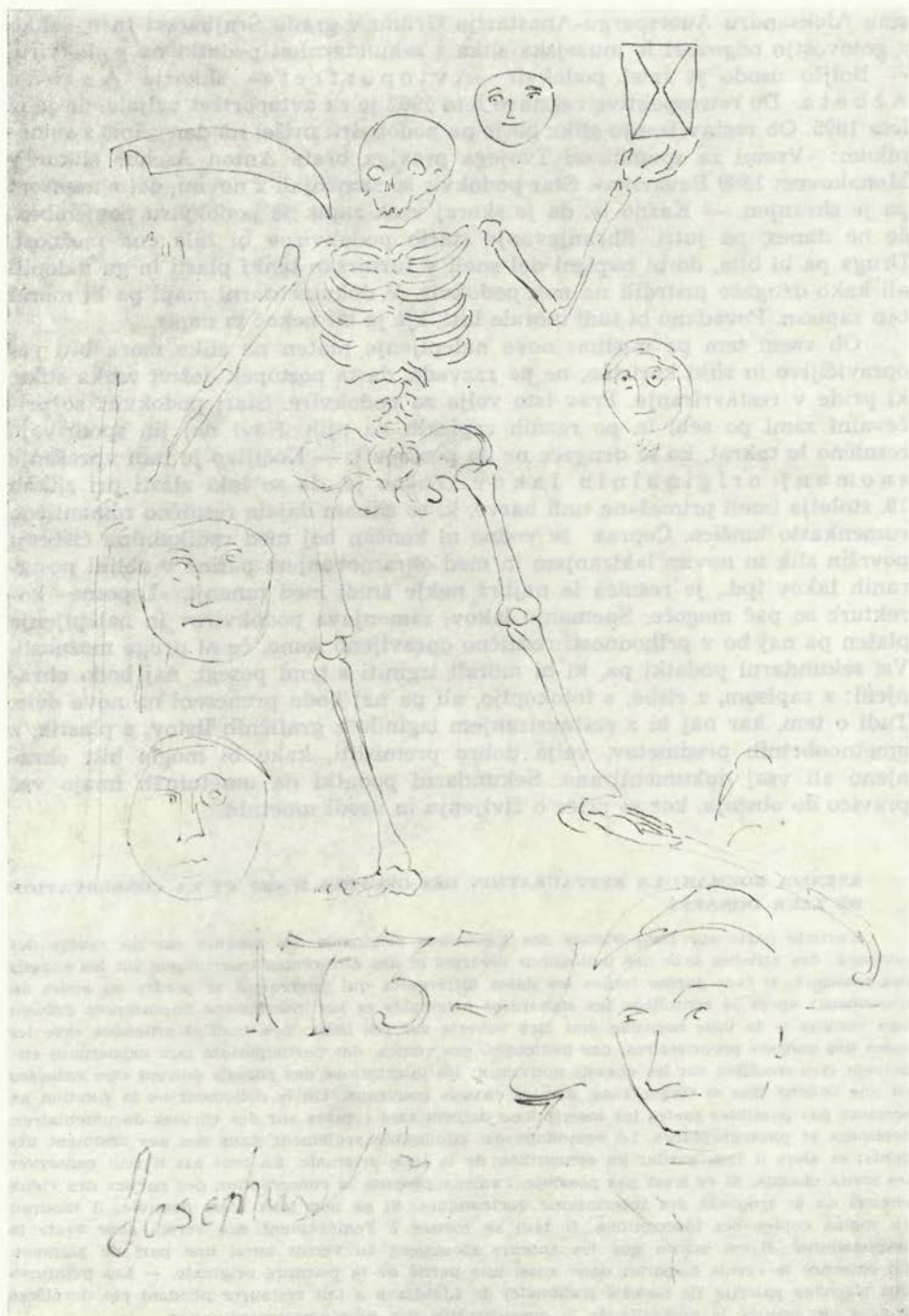
Pred več kot desetimi leti je bila restavrirana slika Janeza Gladiča: »Dr. Mihael Dienstman na mrtvaškem odru« iz leta 1660, last Narodne galerije v Ljubljani. Do nedavnega je bila to edina slika, ki je hranila avtorjevo signaturo. Danes smo o signaturi lahko seznanjeni le po podatku v inventarni knjigi in Katalogu portretnega slikarstva na Slovenskem iz leta 1925. Pisca kataloga in inventarne knjige sta signaturo videla, ostali jo lahko le slutimo, ker jo je na hrbtni strani prekrilo novo nalepljeno platno. — Močno poškodovano je bilo do zdaj še neobjavljeno in neznano »Tihožitje z mačko«, delo Andreja Herrleina, last Narodne galerije. Znano je, da so nekatere Herrleinove slike signirane na hrbtni strani platen. Na tej je bilo zapisano: Herrlein Invenit Pinxit. Primerjava z drugimi Herrleinovimi signaturami govori za to, da je signatura originalna. Da se ne bi ponovil primer Gladičeve slike, smo se z restavratorjem Francem Novincem dogovorili za naslednji postopek: zaradi slabega stanja slike je moralo biti nalepljeno novo platno, na mestu pa, kjer je signatura, je bilo novo platno izrezano v obliki okenca, ki kaže avtorjev podpis. — Za razstavo umetnosti 17. stoletja na Slovenskem je bila restavrirana slika Jamškove delavnice: »Mučeništvo sv. Barbare«, iz okoli leta 1682, last p. c. sv. Barbare nad Škofjo Loko. Ko je restavrator sliko v grobem očistil, posebno prah na hrbtni strani platna, se je tu pokazala tanka risba z ogljem, napis in letnica. Tudi na to sliko je bilo na hrbet nalepljeno novo platno. Ker fotografski

posnetek risbe ni dovolj razločno pokazal, jo je restavrator Miha Pirnat prekopiral na prozorni papir. Risba kaže v 18. stoletju naslikano smrt (okostnjak) s pečeno uro in koso v rokah, pet obrazov (vsaj dva izmed njih sta najbrž skici za luno in sonce), letnico 1732 in podpis Josephus S...

Kdor koli pobljše pozna slike iz domačih zbirk ali pa je kdaj pogledal hrbte prosto stojećih slik v svetovnih zbirkah, bo vedel, da so zadaj na podokvirih ali platnih nalepljeni razni listki. Znano je, da je nalepljenje listkov na platna slik škodljivo zaradi lepila, ki predira proti barvni plasti in jo uničuje. Čeprav danes ničesar več ne nalepljamo na slike, upajmo, da je res tako vsaj v muzejih in galerijah!, so nam ti listki zelo dragoceni kaži-poti in hranilci podatkov, ki so za umetnino lahko tudi bistveno pomembni. Nalepljeni listi predstavljajo ekspertize, podatke o nekdanjih lastnikih umetnin, prodajalcih, avkcijah, razstavah, na katere so bile umetnine uvrščene, o posvetilih ali darovanjih slik itn. Navidez sekundarni podatki na umetninah pa lahko postanejo primarnega pomena. List s podatkom o postavitvi umetnine na določeni razstavi more biti zanesljivo določilo o nastanku umetnine, vsaj kot datum ante quem. — Nalepljeni zeleni listi s številko in grbom so znamenje, da gre za umetnino iz Strahlove zbirke itn. Znanje o nekdanjih lastnikih pomaga marsikdaj najti nadrobnejše podatke o umetnostnih predmetih. Prav tako so in bodo marsikdaj uporabne razne številke, s tušem ali kako drugače zapisane (znane so npr. številke Zbirnega centra itd.). Ni rečeno, da bodo ostali neznani in nepomembni podatki vedno brez pričevalnosti in pomembnosti. Laže je, da jih ob restavriranjih skrbno prepisemo na restavratorske dokumentarne liste ali njihove priloge, kot pa, da jih za vedno izgubimo in zavržemo. Če je mogoče, naj bodo vsi listi ponovno nalepljeni na lesen podokvir slik. Fotografija ali prekopiran zapis je vedno v pomoč.

Slika »Cecilija Auersperg«, last Narodne galerije, je bila ob razstavi del Jožefa Tomince prišteta k zgodnjim slikarjevim delom. O avtorstvu slike danes ne dvomimo več. Še vedno pa nas zanima primerjava te slike s skoraj na las podobno, ki velja za Strojovo kopijo in je danes v Mestnem muzeju v Ljubljani. Galerijska slika je bila pred leti restavrirana. Nanjo je bilo nalepljeno novo platno, znova je bila tudi lakirana. Če bi imeli v dokumentarni mapi posnetek ali celo vzorec originalnega platna, potem bi bilo primerjanje s platnom kopije zelo zanimivo. Mogoče bi celo nudilo ključ za določnejšo sodbo, kdo je avtor slike Cecilije Auersperg v Mestnem muzeju. Zahteva, da se pred nalepljenjem novih platen ohrani vzorec originalnega platna, je opravičljiva. V takih primerih je edino le še potrjena.

Posebno vprašanje pomenijo znamenja na lesenih podokvirih slik. Ob istih dveh primerkih slik »Cecilije Auersperg« danes obžalujemo, da ni shranjen podokvir galerijske slike ali pa, da ni o njem nobene opombe. Če bi kdajkoli pisalo, da ni bilo na podokviru ničesar zapisanega, potem ne bi žalovali za ničemer. Od kod je prišla slika v galerijo, ni znano. Po zaslugi zapisov na podokviru pa smo nadrobneje poučeni o provenienci slike v Mestnem muzeju. Na originalnem podokviru je s svinčnikom zapisan priimek portretiranke: »Gf. Auersperg gb. Contesse Blagaj«. Napis z rdečim svinčnikom »Lenarčič« pa pove, da je slika z gradu Šrajbarski turn (Thurn am Hart), ki so ga Lenarčiči z Verda kupili od Auerspergov. Vabljeni misli, da je originalna slika visela pri Ceciliji Auersperg v njeni hiši v Ljubljani ali na gradu Habah, kopija pa pri

Herrlein: Tihožitje — hrbtna stran s signaturo
Herrlein: Nature morte — coté dorsale avec signature

sinu Aleksandru Auerspergu-Anastaziju Grünu v gradu Šrajbarski turn, lahko z gotovostjo odgovori le muzejska slika s sekundarnimi podatki na podokviru. — Boljšo usodo je imel podokvir »Avtoportreta« slikarja Antona Ažbeta. Do retrospektive razstave leta 1962 je za avtoportret veljalo, da je iz leta 1895. Ob restavriranju slike pa je na podokviru prišel na dan napis s svinčnikom: »Vzemi za spomin od Tvojega praviga brata Anton Aschbe slikar v Monakovem 1889 Bavarska«. Star podokvir so zamenjali z novim, del z napisom pa je shranjen. — Kazno je, da je skoraj vsak zapis na podokviru pomemben, če ne danes, pa jutri. Shranjevanje starih podokvirov bi bila ena možnost. Druga pa bi bila, da bi napisni del sneli v furnirsko tanki plasti in ga nalepili ali kako drugače pritrdili na nov podokvir. V dokumentarni mapi pa bi moral biti zapisan. Povedano bi tudi moralo biti, kje je bil nekoč ta napis.

Ob vsem tem pa mislim: novo nalepljenje platen na slike mora biti res opravičljivo in sliki koristno, ne pa razvada, da ta postopek doživi vsaka slika, ki pride v restavriranje. Prav isto velja za podokvire. Stari podokviri so pričevalni sami po sebi in po raznih zapiskih na njih. Novi naj jih spodrivajo resnično le takrat, ko se drugače ne da pomagati. — Kočljivo je tudi vprašanje snemanj originalnih lakov. Znano je, da so laki zlasti pri slikah 19. stoletja imeli primešane tudi barve, ki so slikam dajale resnično romantično rumenkasto tančico. Čeprav še vedno ni končan boj med radikalnimi čiščenji površin slik in novim lakiranjem in med ohranjanjem patine v obliki postaranih lakov ipd., je resnica le najbrž nekje sredi med mnenji. »Lepotne« korekture so pač mogoče. Snemanje lakov, zamenjava podokvirov in nalepljenje platen pa naj bo v prihodnosti resnično opravljeno samo, če ni druge možnosti. Vsi sekundarni podatki pa, ki bi morali izginiti s temi posegi, naj bodo ohranjeni: z zapisom, z risbo, s fotokopijo, ali pa naj bodo preneseni na nove dele. Tudi o tem, kar naj bi z restavriranjem izginito z grafičnih listov, s plastik, z umetnoobrnih predmetov, velja dobro premisliti, kako bi moglo biti ohranjeno ali vsaj dokumentirano. Sekundarni podatki na umetninah imajo vso pravico do obstoja, ker so priče o življenju in usodi umetnin.

KSENIJA ROZMAN: LA RESTAURATION DES OEUVRES D'ART ET LA CONSERVATION DE LEUR DONNÉES

L'article parle sur l'importance des signatures originales des auteurs sur les revers des tableaux, des affiches avec des indications diverses et des différentes inscriptions sur les châssis des tableaux. Il faut garder toutes les dates différentes qui pourraient se perdre au cours du traitement: après le nettoyage les signatures originales et les inscriptions importantes doivent être visibles — la toile nouvelle doit être ouverte sur ces lieux. Les feuilles affichées avec les dates des anciens propriétaires, des dédicaces, des ventes, des participations aux expositions etc. doivent être recollées sur les châssis nouveaux; les inscriptions des châssis doivent être enlevées en une couche fine et fixées aussi sur les châssis nouveaux. Où le collement ou la fixation ne seraient pas possibles toutes les inscriptions doivent être copiées sur des cartons documentaires, dessinées et photographiées. Le nettoyage est admissible seulement dans des cas vraiment urgents; et alors il faut garder un échantillon de la toile originale. En tout cas il faut conserver les vieux châssis. Si ce n'est pas possible, l'auteur propose la conservation des parties des vieux châssis où se trouvent des inscriptions quelconques. Si ça non plus n'est possible, il faudrait au moins copier ces inscriptions. Il faut se mettre à l'enlèvement des vernis avec toute la responsabilité. Il est connu que les auteurs ajoutaient au vernis aussi une part de pigment. En enlevant le vernis disparaît donc aussi une partie de la peinture originale. — Les peintures que Narodna galerija (la Galerie Nationale) de Ljubljana a fait restaurer pendant ces dernières années ont prouvé la nécessité de la consideration des problèmes mentionnés.

O USODI NAŠIH LESENH PLASTIK

SERGEJ VRIŠER

Smo dežela, katere umetnostna dediščina je obilno zaznamovana s spomeniki iz lesa. Lahko rečemo, da je umetnost našega kiparstva našla svoj najmočnejši izraz v lesu. Večji del kiparskih umetnin iz obdobja srednjega veka, predvsem pa iz časa od 16. do konca 19. stoletja je nastal pod dletom rezbarjev. Lesen je plastični okras velike večine naših cerkva, k temu pa je prišteti še izdelke ljudskih umetnikov, katerim je bil les v vseh časih najprikladnejši in najcenejši kiparski material.

Pričakovati bi bilo, da je ob spoznanju pomembnosti lesenih umetnin primerno razvita tudi naša skrb za vzdrževanje teh plastik. Žal pa skrbimo zanje več kot slabo. Mnogi od teh spomenikov so bili do danes komaj deležni kake strokovne nege in tako smo priče, kako se jim po treh ali dveh stoletjih izteka življenje prav v našem času. V času, ki ima na voljo nebroj tehničnih sredstev za zaščito lesa.

Najbolj zaskrbljujoče je stanje pri naši cerkveni plastiki, pri delih, ki so še na svojih prvotnih mestih v sakralnih stavbah. Propadajo predvsem številni oltarji v oddaljenih gorskih podružnicah, za katere največkrat ni denarja ne pri cerkvenih upraviteljih in ne pri spomeniškem varstvu. V mnogih od teh najdemo plastike, ki sta jih črvojednost in vlaga že tako uničili, da odpadajo celi kosi figur in oltarne ornamentike.

Niso redki primeri, ko se loti obnove takih kipov brez slehernega znanja kak domačin. Pogosten je pojav, da zaradi pomanjkanja primerne pozlate, predvsem pa da bi pocenili delo, plastike obnovijo kar z brončeno ali kako drugo neprimerno barvo. Do nespoznavnosti so tako pred nekaj leti prepleskali z oljnato barvo baročne plastike v cerkvi v Jakobskem dolu v Slov. goricah. Napčno obnovljene oltarje zasledimo žal tudi v nekaterih sicer zgledno restavriranih objektih. Res je konserviranje in restavriranje lesnih pobarvanih in pozlačenih plastik zahtevno delo, ki nikakor ni poceni. Vendar pa ugotavljamo, da pri napakah, ki nastajajo, pogosto ni po sredi samo pomanjkanje denarja, marveč tudi določena brezbržnost do spomeniške službe in njenih navodil. Pogosto najemajo nevesče restavratorje tisti, ki bi zmogli plačati strokovno verzirane moči. In večkrat zmanjkuje denarja za opremo podružnic zato, ker sta upraviteljeva skrb in zanimanje usmerjena samo v vzdrževanje in sodobno funkcionalnost glavne, župnijske cerkve.

Poglavje zase je odnos do »odsluženih« plastik. V mislih imam kipe in dele oltarne dekoracije z oltarjev, ki so jih bodisi predruožčili ali pa zaradi namstitve novih oltarjev odstranili. Največkrat zaidejo taki kipi na podstrešje ali v kak drug pozabljen kot. Na vzdrževanje ali obnavljanje teh umetnin seveda ne misli nihče več in pogosto prevlada mnenje, da jih je moč sploh kar brez nadaljnega razprodati. — Če gre za spomeniško pomembno plastiko, bi bilo najprimerneje, da bi ji znova našli mesto v cerkvi ali v njeni bližini. Na drugem mestu bi prišel v poštev muzej ali galerija, v nobenem primeru pa ne bi smeli dopustiti, da pridejo take plastike v zasebne roke, saj bi bile s tem za naš spomeniški patrimonij toliko kakor izgubljene. Spomeniško varstvo se vse po-

gosteje srečuje s temi problemi. Pri mnogih cerkvah bi potrebovali denar za modernizacijo in tehnično spopolnitev svoje opreme in so v ta namen pripravljene odslužene plastike prodati; petičnih kupcev največkrat tudi ne zmanjka. Zelo nujno bo torej, da s spomeniške, pa tudi s cerkveno-upravne plasti te stvari uredimo in »razprodaje« preprečimo.

K iskanju takih rešitev nas vse bolj sili tudi dejstvo, da so se v zadnjih letih razbohotile tatvine po cerkvah. Prav lesene plastike so najpogosteje plen tatov. Manija zbiranja starin je zajela tudi našo deželo, nekaj primerov kraje pa nas je opozorilo, da smo postali zanimivi za izurjene kradljivce iz tujine. Slabo vzdrževanje spomeniških objektov, predvsem pa zanemarjena plastika utrjuje v teh ljudeh prepričanje, da nam ni mnogo do tega premoženja, zlasti še, ker se med nami vedno znova najdejo ljudje, ki so pripravljene prodati tujcem še tako redko umetnino.

Tudi lesene plastike, ki jih hranijo naši muzeji in galerije, ne preživljajo najboljše usode. Res so sicer obvarovane pred najhujšim propadanjem in pred tatovi. Če pa ugotavljamo, koliko od teh plastik se je muzejem doslej posrečilo restavrirati, spoznamo, da gre v bistvu le za skromno število del. V mnogih depojih, npr. v Narodni galeriji, Narodnem muzeju, v muzeju v Mariboru, Celju, Brežicah in drugod, najdemo mnogo kakovostnih skulptur, ki že leta čakajo na obnovo. Povsod se omejujemo le na najnujnejše vzdrževanje, za dosledno restavriranje ni denarja. V zagrebškem muzeju za umetnost in obrt so izračunali, da bi rabili za restavriranje okoli 600 lesenih plastik, ki jih hranijo v svojem depaju, kar celih štirideset let! In pri tem gre za mnoga dela, ki imajo veliko umetniško vrednost in nacionalni kulturni pomen, a so zaradi slabega stanja javnosti skrita in tako skoraj povsem neznana.

Posledica naše nemoči je, da nam manjkajo v umetnostnih zbirkah kiparska dela, ki bi bila za razvojni prikaz nujno potrebna. V Narodni galeriji v Ljubljani je npr. izbor baročnih plastik dokaj siromašen, predvsem pa glede na slovenski značaj te ustanove močno nepopoln. Tudi zbirke muzejev so s te plati pomanjkljive.

Poleg pomanjkanja denarja za restavriranje je občutiti še pomanjkanje ustreznega restavratorskega kadra — rezbarjev in pozlatarjev. Slovenija premore zelo pičlo število strokovnjakov te panoge, posebej še, če odštejemo ljudi, ki so na ravni nestrokovnjaškega podobarstva. Tudi dotok šolanega naraščaja je zelo šibek.

Na splošno so razmere močno zaskrbljujoče, kritične. Mnogo škode je nastalo v preteklosti zaradi nerazvitosti naše spomeniške službe. Žalostno pa je, da nastaja škoda še danes, ko imamo že omrežje spomeniških zavodov in ko je, kot že povedano, naše znanje o tem, kako preprečiti propad, na neprimerno višji ravni kot nekoč. Vse premalo je še prodrlo v našo zavest, da je lesena plastika ena od naših specifičnosti. Samo tako si je mogoče razlagati, da se še vedno najdejo ljudje, ki menijo, naj bi zaradi izredne množine lesenih umetnin naša spomeniška služba varovala samo nekaj najpomembnejših, druge pa naj bi tako ali drugače »odpisali« — razprodali ali prepustili zobu časa.

Prav na področju lesenih plastik je nemara najbolj občuten razmik med stopnjo našega znanja in raziskovalnih dognanj o teh spomenikih in odnosom do njihovega vzdrževanja. Izdajamo sicer publikacije z izbranimi, vabljivimi posnetki teh plastik, soočenje z njimi pa nam pove, da so podobe v knjigah kaj

Ena izmed kakovostnih lesenih plastik, ki »odslužena« životari v cerkvenem skladišču (foto: S. Vrišer)

Une des bonnes sculptures en bois qui vivote, »ayant achevé son service«, dans le magasin de l'église (photo: S. Vrišer)

slepilne in da velikanski del teh umetnin že močno propada. Bolj kot domačinu postane ta resnica očitna tujcu. Tuji strokovnjaki so nam že pogosto izrekli priznanje za našo raziskovalno vnemo, toliko bolj nedoumljivo pa jim je, da puščamo spomenike, posebej še leseno plastiko, tako zelo v nemar.

Ni namen pričujočih vrstic očitati spomeniški službi brezbriznost in nedelavnost. Vemo, da se restavratorji lotevajo kočljivih problemov lesene plastike in da vsako leto rešijo pred propadom nekaj desetih kipov. Vendar še enkrat: premalo se zavedamo, da so ta dela v lesu, pa naj gre za gotški relief, renesančni ornament ali baročni kip, naša umetnostna značilnost in da je del te značilnosti tudi v obilici tega spomeniškega gradiva. Nikakor ne bi smeli torej skrbeti samo za izbrane kose umetnin v lesu, ampak bi si morali prizadevati, da

jih ohranimo tudi v njihovi množini. Ob stanju, ki vlada danes, bi bilo treba z najnujnejšimi ukrepi zavreti nadaljnje propadanje in odtujevanje lesenih plastik. Poleg plastike je v pristojnosti spomeniške službe še vrsta drugih težavnih problemov, ki glasno kličejo po rešitvi. Ogroženost plastike je nemara na prvi pogled manj očitna, kulturna škoda, ki nastaja, pa nič manjša od škode na drugih spomenikih. Skrb za leseno plastiko ne bi smela biti samo stvar spomeniške službe, marveč v večji meri kot doslej tudi stvar vseh oskrbnikov in varuhov tega gradiva.

Posvetimo torej več skrbi našim lesenim umetninam, predvsem pa ukrepajmo hitreje in dokler je za to še čas, sicer bomo čez desetletje ali dve spoznali, da smo zapravili dragoceno umetnostno premoženje.

SERGEJ VRIŠER: DU SORT DE NOS SCULPTURES EN BOIS

L'auteur veut appeler notre attention sur la situation menaçante des sculptures en bois dont il y a en Slovénie un grand nombre et qui sont pour ainsi dire une spécialité d'art slovène. Bien que chaque année nos restaurateurs sauvent quelques dizaines de ces figures, nous sommes encore fortement en retard. Surtout est inquiétant l'état des sculptures dans les églises petites de montagne éloignées où se détériorent des nombreux autels et autres objets d'art en bois, souvent soumis aussi à des renovations et peintures impropres. Encore plus mal nous nous prenons soin de celles qui ont achevé leur service et gisent aux greniers. Il y a de mal soignées aussi dans nos musées qui n'ont pas ni l'argent pour leur restauration ni les spécialistes propres. Pendant que nos recherches et connaissances de la sculpture en bois avancent, les sculptures elles mêmes périssent. Le service des monuments culturels fait tout qu'il peut, mais la responsabilité de cet état inquiétant on doit faire assumer aussi à tous les autorités publiques et ecclésiastiques, administratrices de ce précieux patrimoine artistique.

SLOVENSKI MUZEJ LJUDSKEGA STAVBARSTVA NA PROSTEM

(Problematika načrtovanja)

IVAN SEDEJ

Vprašanje osrednjega slovenskega (etnografskega) muzeja na prostem postaja aktualno pravzaprav le od časa do časa, čeravno se nam zdi, da so prizadevanja Slovenskega etnografskega muzeja v zadnjem obdobju dokaj resna. Izbrana je celo že lokacija (dolina pod gradom Podsmreka pri Višnji gori, pod avtocesto), ki je neformalno potrjena in sprejeta tudi v strokovnih krogih. O historiatiu take ideje v svetu ne bi govorili. Opozorili bi le na projekt pok. Borisa Orla, ki ga je kot idejo pripravljaj skorajda pred dvajsetimi leti. Kolikor je misel sama po sebi pozitivna, pa je bila vprašljiva spremna argumentacija. Orel je namreč vprašanje skansena povezoval z dokončno rešitvijo varstva spomenikov, in sicer tako, da bi z zavarovanjem posameznih objektov, ki predstavljajo reprezentativne primere stavbnih tipov na Slovenskem, ohranil zanamcem poglavitne spomenike ljudskega stavbarstva. Kasneje je (verjetno bolj zaradi pomanjkanja denarja) dobila večjo podporo ideja o lokalnih skansenih — katere pozitivni nasledek je bila ureditev Škoparjeve hiše iz Puštala na dvorišču škofjeloškega gradu (muzeja). Škoparjevi hiši so kasneje sledili mlin na veter na pobočju grajskega hriba v Ptujju, lesena kašča na Koroškem in nazadnje še rečni mlin v Prekmurju. S tem se je tudi končalo.

Ne glede na nekatere nasledke lahko rečemo, da je bila »gradnja« teh objektov nenačrtna in slučajna, tako kot je brez prave študijske in programske osnove tudi misel o graditvi takega muzeja v Podsmreki. Obenem pa je treba vnovič opozoriti na možne negativne posledice, ki se bodo maščevale pravzaprav službi za varstvo etnoloških spomenikov — zlasti če bo argumentacija podobna, kot je bila nekoč. V prvi vrsti nam mora biti jasno, da gre pri postavitvi muzeja na prostem za čisto muzeološko in šele v verigi posledic tudi spomeniškovarstveni problem. V tem primeru ima spomeniško varstvo v glavnem le to funkcijo, da dovoli (ali pa tudi ne dovoli) prenos določenega spomenika v novo okolje. Čeravno lahko že v naprej trdimo, da nasprotovanja najbrž ne bo, pa bi se morali zavedati, da je prenos objekta tako radikalen poseg, da o spomeniških kvalitetah (ki so vedno nasledek vrste okoliščin, od ambientnih do arhitekturnih) znova postavljenega objekta skorajda ne moremo več govoriti. Poudariti je treba tudi dejstvo, da bi moralo biti (zaradi historične objektivnosti vsaj 50 odstotkov poslopij v takem muzeju zidanih! Praktično pa bi bil popoln nesmisel prenašati tudi kamenje. Poslopje bi po dokumentaciji zgradili iz cenejšega sodobnega materiala (opeka, beton); originalni bi bili le posamezni oblikovni detajli (kamnoseški, okenski in vratni okviri, konzole itd.). Postavitev zgolj lesenih objektov (pa čeprav le v »prvi« fazi) bi bila milo rečeno dezinformacija in namerno siromašenje predstave o naši ljudski kulturi.

Tako pravzaprav pridemo ob problemu muzeja na prostem do čisto teoretičnih in metodoloških vprašanj, ki so žal še daleč od tega, da bi bila jasna ali celo razčiščena. Lahko celo rečemo, da nimamo zbranega v solidni študiji niti vsega pozitivnega materiala. Polemika o resničnem številu stavbnih tipov na

Slovenskem pa itak še ni zadovoljivo končana, kolikor lahko naše ljudsko stavbno gradivo sploh rešujemo s preprosto tipologijo. Imamo namreč vrsto spomenikov z izrazito individualno arhitekturno noto, ki se tipizaciji izmikajo — brez njih pa je podoba o slovenskem ljudskem stavbarstvu revna in popačena. Omenimo le nekaj velikanskih domačij na Krasu ali kmečke dvorce na slovenskem alpskem ozemlju.

Iz prezentacijskega zornega kota je skansen zaenkrat najboljša možna rešitev za organično predstavitev predmetov, ki dokumentirajo in po svoje razlagajo način življenja slovenskega ljudstva v preteklih obdobjih. Po drugi strani pa bodo to podobo zameglili izrazito komercialni prijemi, ki jih je SEM v zvezi z bodočim muzejem že napovedal. Nekoliko ironično rečeno bo nepoučen gledalec dobil kaj šaljivo sliko o slovenskem ljudskem življenju — reducirana bo namreč na gostinstvo. Skratka — videti bo, kot da so Slovenci v 19. in prejšnjih stoletjih zgolj rajali in peli, vmes pa imeli v vsaki hiši tudi »domačo« oštarijo. Čeravno je imel alkohol na nekaterih območjih na Slovenskem izjemno velik pomen, pa dežela oštarij le nismo bili, še manj pa idilična pokrajina, kjer so za vsakim vogalom izdelovali »ljudskoumetnostne« komercialne predmete.

Po drugi strani pa v današnjih razmerah ne moremo upati, da bi lahko tak muzej vodili zgolj s proračunskimi sredstvi — čeravno je to praksa, ki jo dosledno izvajajo na Vzhodu in Zahodu. Sicer pa bo čas pokazal (kot je že tolikokrat), da je neposredna rentabilnost le pravljica za lov investitorjev. Prav zato, ker gre za pomembno nalogo slovenskega in s tem tudi širšega značaja, si moramo naliti čistega vina.

Če se vrnemo k teoretičnim vprašanjem, moramo najprej ugotoviti, da bo improvizacija takemu podvigu le škodovala. Zgolj naključno (ali celo po kriteriju cenenosti) izbrani objekti, brez poglobljenih študij in resnih elaboratov o našem kulturnem nasledstvu, bodo morda turistična atrakcija, ne bodo pa muzej v najboljšem pomenu te besede. Stare kmečke hiše, zidane iz cementnih votlakov, bodo imele na zunaj popolnoma enako funkcijo, kot če bi bile zgrajene iz kamna, nabranega in situ — ne bodo pa spomeniki ljudskega stavbarstva, o tem si moramo biti dokončno na jasnem. Prav tako bo prenesena hiša v prirejenem mikroambientu le surogat, ponazorilo s pedagoško funkcijo, saj zahteva tudi najbolj skromna stavba (hiša, senik, kozolec itd.) ustrezno širše okolje. Obenem se postavlja vprašanje znamenj in seveda arhitekture podružničnih cerkva, ki so integralni del našega turizma.

Mogoče se sliši nekoliko aktivistično in celo modno — vendar se moramo zavedati, da je postavitve muzeja na prostem akcija, ki terja poleg visoke strokovnosti vseh prizadetih tudi delež izrazito znanstvenega dela, predvsem fundamentalnih nosilcev, ki jih za naš prostor žal še nimamo. Opozorimo le na kriterije za izbiro objektov, ki so lahko arhitekturno-likovni, dokumentarični, prilagojeni zamišljenemu turističnemu konceptu itd. Dokler ne bodo jasne te stvari, je vsaka misel na začetek del ponovitev stare napake — improvizacija, ki je lahko v skrajni konsekvenci le pesek v oči financarjem.

To nekoliko poenostavljeno in zaradi aktualnosti tudi namerno kritično iskanje šibkih točk v idejnem »projektu«, je gotovo pozitivno. Saj bi morali imeti še pred idejo o muzeju na prostem razčlenjen tudi program raziskav. Navržene misli o predstavitvi posameznih arhitekturnih in stavbarskih spomenikov po socialnih, regionalnih in oblikovnih kriterijih so v prvi fazi le diskusijski

material, to bodo tudi ostale, dokler ne bo izdelan resen projek. Mimogrede pa moramo, že zaradi stalne prakse, poudariti, da izračunov o rentabilnosti in cenah za postavitev ne bi smeli delati muzealci — ker tega dela preprosto ne obvladajo. To je posel, ki zahteva prav tako strokovno znanje (seveda z drugega področja) kot delo kustosa ali konservatorja. Obenem pa bi lahko odgovornim činiteljem dokazale nesmiselnost »kulturniških« predračunov za gradbene adaptacije že številke, ki jih vsako leto obravnava Sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Vzemimo le vsoto (npr.) šest milijonov za obnovo poljubnega gradu — ko pa vemo, da stane gradnja male stanovanjske hiše že danes 40 do 50 milijonov! (Toliko za ilustracijo.)

Pred začetkom (študijskega ali raziskovalnega) dela pa bo treba (kot integralni del projekta) izdelati tudi valorizacijo slovenskega prostora glede na historični in znanstveni pomen posameznih regij in območij. Gotovo moramo vedeti, koliko hiš mislimo predstaviti z alpskega ozemlja in koliko (npr.) s panonskega. Čeprav se nam že ta hip dozdeva, da je v neformuliranih predvidevanjih vključena predvsem lesena kmečka arhitektura z naših najbolj zatišnih in v zgodovinskih dogajanjih često manj pomembnih področij. Tako pridemo do izrazito neznanstvenih in psevdostrokovnih »projektov«, ki so v preliminarni fazi res preračunani zgolj na naivnost financerjev. V najslabšo luč pa zato pade resna znanstvena disciplina, če skuša svojo družbeno upravičenost dokazovati s turizmom — ki je stvar turističnih strokovnjakov, ti pa morajo konec koncev tudi nekega dne opravičiti sredstva, ki jih daje družba za njihovo delo.

Če se ob koncu tega bežnega razmišljanja povrnemo k spomeniškem varstvu, lahko ugotovimo, da gre pri gradnji muzeja na prostem za problem, ki se dotika tudi te dejavnosti, vendar na drug način, kot so to razlagali pred desetletjem. Sicer pa je idejo o centralnem »skansenu« kot sanacijskem projektu za rešitev kmečkih arhitektur argumentirano zavrnil že Franjo Baš, ki je iskreno podpiral predvsem regionalne muzeje na prostem (vendar tudi v teh primerih ne kot konservatorsko problematiko). Glede na to, da v Sloveniji nimamo ravno velikega števila strokovnjakov in specialistov za ljudsko stavbarstvo, je edino umesten predlog ta, da se čimprej formira strokovna skupina, ki naj izdela program raziskovalnih del in šele na podlagi tega tudi idejni in končno zazidalni projekt Slovenskega muzeja kmečke (ali ljudske?) arhitekture na prostem.

IVAN SEDEJ: UN MUSÉE DE L'ARCHITECTURE RURALE SLOVÈNE DE PLEIN AIR

L'auteur contemple les conceptions d'un musée de l'architecture rurale slovène en forme de Skansen. Il constate que ce n'est pas un problème de protection des monuments historiques et des sites mais un problème muséologique. En même temps il indique quelques devoirs préliminaires au projet d'un tel musée, surtout des recherches sociologiques, géographiques, morphologiques et économiques, et une rectification des critères de représentation.

SPOMINJAMO SE...

OB SMRTI TOVARIŠA TONETA DEMŠARJA

(Govor dr. Komelja ob odprtem grobu dne 3. maja 1969)

Dragi Tone,

drugo leto bi skupaj proslavili dvajsetletnico naše restavratorske delavnice in obudili spomin na njen začetek. Tvoj odhod iz Mestnega muzeja in prihod v Zavod za spomeniško varstvo je namreč tudi njen začetek.

Doma si bil iz Selške doline, pred 62 leti si se rodil v umetniško nadarjeni družini, tudi sam si bil slikarsko nedvomno nadarjen. Življenjska pot pa Te je od ljubitelja starin, trgovca s starinami in slikami končno pripeljala do restavratorja umetnin. Prve restavratorske osnove si pridobil pri slikarju in restavratorju Mateju Sternenu, slikarske pa tudi pri Rihardu Jakopiču, s katerim Te niso družile le trgovske vezi. Bila sta si tudi bližnja prijatelja. Vse življenje si bil obseden od starin in umetnin. Ohranjevanje umetnin Ti je končno postalo življenjski poklic. Slikanje pa Ti je ostalo še naprej strast in razvedrilo. Smrt Te je zatekla pri slikanju, pri slikarskem platnu s čopičem v rokah. Bil si tudi obdarjen z redko sposobnostjo ocenjevalca umetnin. Večkrat smo se obračali nate. Umetnine, slike, pohištva ali preproge nisi nikdar ocenjeval po stilu. Pogledal si kratko in malo hrbtno stran slike, krakelire ali les na pohištvu in izrekel prepričevalno sodbo o starosti ali redkosti. Ta Tvoj prirojeni in kasneje izpopolnjeni čut Te ni nikoli zatajil.

1950. leta si prišel na naš zavod. Najprej si delal sam v velikem prostoru pritličja Narodne galerije. Prostor je kasneje postajal pretesen. Prihajali in

odhajali so novi ljudje. Ti pa si vztrajal, preстал vse izkušnje. Delal si z voljo in pridnostjo samorastnika. Praktično znanje, ki si ga pridobil pri slikarju in restavratorju Mateju Sternenu, si z delom še dopolnjeval. Najprej ob zunanem vodji slikarju Maksu Kavčiču, kasneje pri profesorju Mirku Šubicu. Svojih dolgoletnih skušenj, rezultatov dolgoletnih iskanj in spoznanj, nisi skrival, prenašal si jih na mlajše restavratorje, ki so prihajali iz šol in katerim si bil zanesljiv učitelj. Z iskateljsko vnemo si izpopolnjeval način napenjanja slik, izboljševal si restavratorsko orodje. Presenečal si z novimi rezultati. Omenim naj le ročne likalnice, vidia strgalca za odstranjevanje sige, mislili smo celo — oprosti — da ljubosumno čuvaš skrivnost pripravljanja lepilne mase. Vse te iznajdbe ali pa izpopolnjeni, za naše razmere pripravni recepti postajajo v celoti last naše delavnice.

Nisi ostal samo pri tehničnih pripravah za restavriranje slik. Za veliko razstavo Bergantovega slikarskega dela si restavriral večji del slik. Pripravil si tudi restavratorstvo Kremser-Schmidtovih slik, prvi si se lotil reševanja slik mojstra HGG iz Ortneka, Mokronoga. Sam si prinesel slike v delavnico. Zupano Ti je bilo veliko platno Križanja iz Slap na Dolenjskem. Bil si zanesljiv restavrator, ki ni nikoli tvegala, ne da bi prej preizkusil materiala ali odporosti barv in podloge.

Sodeloval si ali pa sam vodil številne akcije na terenu, še posebej odkrivanje in konserviranje stenskih slik. Omenim naj le Hrastovlje, Brežice, iz zadnjega časa pa predvsem konservacijo slik na Mačah, kjer Ti je prav z novimi, Tvojimi strgalci uspelo razrešiti skorajda nerešljiv problem varnega odstranjevanja sig. V Bodeščah sta z Delico, Tvojo življenjsko spremljevalko, uporabila za kitanje obarvan omet, ki naj bi nadomestil retuše. Presentacija slik na Vihru še ni končana, kot smo si zamislili, vendar je že danes rezultat presenetljiv. Najprej si uporabil lastno metodo fiksiranja slik, enako skrb kot figuralni poslikavi pa si posvetil tudi samo dekorativnemu poslikanemu zastoru. Pri Sv. Juriju nad Trzičem pa sta z Delico odkrivala predvsem arhitekturno poslikavo in prvotni, le skromno dekorirani omet. Tudi ta akcija pomeni vzpodbudni zgled za naprej.

Danes se lahko brez pretiravanja ali nepotrebnega laskanja zaskrbljeno vprašamo, kje in kakšna bi bila naša restavratorska delavnica, če ne bi bili imeli Toneta Demšarja. Kot si bil zanesljiv v ocenjevanju, si bil previden in nezaupljiv pri restavriranju ter hkrati radoveden in nemiren (iskalec in iznajditelj) pri iskanju novih načinov. Bil si restavrator, ki se ni omejeval samo na teorijo, bil si predvsem praktik s široko razgledanostjo, težko opredeljivim čutom za pravo mero, kaj se sme in kaj se ne bi smelo. Bil si pionir v naši delavnici, prvi poklicni restavrator, zvest in hkrati občutljiv prijatelj, skromen in delaven, skrival si svojo bolezen, vsem nam pa si bil posredno tudi učitelj.

Dragi Tone, za Tvoje skoraj dvajsetletno delovanje, za požrtvovalno, bogato in skrbno delo v naši delavnici, Ti v svojem imenu, imenu Republiškega zavoda za spomeniško varstvo in Restavratorske delavnice izrekam priznanje in hvalo.

Le 29 avril 1969 est mort le doyen des restaurateurs slovènes Anton Demšar, Il travaillait dans notre Laboratoire de restauration depuis ses origines, presque vent ans, avec une ardeur inlassable.

Le souvenir de ce travailleur attentif et inventif, bienveillant conseiller de ses jeunes camarades, homme modeste et dévoué, sera fidèlement gardé.

VARSTVO KULTURNIH SPOMENIKOV DRUGOD PROTECTION DES MONUMENTS CULTURELS DANS LE MONDE

NEKAJ KONSERVATORSKIH VTISOV S POTOVANJA PO MADŽARSKEM

IVAN SEDEJ

Najpomembnejši in najbolj obiskani madžarski kulturni spomeniki, ki so tudi stalni cilj strokovnih in manj strokovnih ekskurzij, so nastali zvečine v časih pred veliko turško okupacijo. Večinoma so to prezentirane ali restavrirane razvaline (vsaj kar zadeva utrdbeno arhitekturo in pomembnejše kraljevske rezidence ali gradove), seveda razen cerkva — vendar je tudi nekaj pomembnejših cerkva bodisi v razvalinah, bodisi radikalno obnovljenih. Vendar gre tod obnova često tako daleč, da je restavracija npr. kostanjeviške cerkve v primerjavi s takimi posegi malodane kozmetična operacija. Po drugi strani pa je vsak v zadnjih desetletjih restavrirani spomenik obenem še moderna arhitekturna stvaritev — kar je spet razumljivo, saj je poudarek v madžarskem spomeniškem varstvu predvsem na arhitekturi in posredno s tem tudi na arhitektilih-konservatorjih. O dobrih in slabih straneh take usmeritve bomo sodili kasneje.

V nasprotju s slovensko konservatorsko usmeritvijo, ki zaradi izrazito historičnega vrednotenja spomenikov (tradicija umetnostnih zgodovinarjev) poudarja kompleksnost spomenika (oprema, slike, kipi in arhitektura kot ovoj), je pri Madžarih čutiti neke vrste podcenjevanje drugih zvrsti, seveda razen arhitekture. Zato deluje včasih kar pretresljivo odlično prezentirana cerkvena arhitektura, kjer je obdelan in prezentiran dobesedno vsak kamen, oltarje pa žro črvi in slike vise vse zgubane na sumljivo majavih okvirih (cerkev v Egervaru) itd. Tudi vprašanje etnoloških spomenikov rešujejo bistveno drugače kot pri nas — vendar gre tu za rešitve, ki so v precejšnji meri tudi posledica političnega sistema. Ker so družbena sredstva za spomeniške akcije namenjena izključno objektom v državni lasti, so v nekaterih primerih preprosto odkupili vse vaško jedro in ga potem spremenili v muzej na prostem. Podobne primere srečamo tudi v mestih. Vzemimo staro mesto Sopron, ki v mnogočem spominja na Škofjo Loko. V najstrožjem centru mesta so sistematično raziskali in prezentirali malodane vse stavbe. Med prezentiranimi in za naše pojme razkošno oblikovanimi fasadami pa srečamo celo še pomembnejši objekt — vendar v izredno zanemarjenem stanju. Razlaga je preprosta, hiša je v zasebni lasti in zanjo seveda ni denarja. Podobni problemi nastajajo tudi pri prezentaciji nekaterih cerkva — seveda z izjemo velikih nacionalnih spomenikov.

Vendar skušajmo to razpravljanje usmeriti drugam, h konservatorski problematiki v ožjem pomenu besede. Neke vrste spomenik najbolj zgodnjim restavratorskim prizadevanjem na Madžarskem je prav prezentacija in seveda restavracija stare Matjaževe cerkve v Budi in z njo povezanega obzidja. Ver-

jetno je tu na enem samem mestu združenih toliko negativnih primerov historiziranja in ponarejanja, da lahko govorimo prav o slabem zgledu. Bleščeč in z barvno paleto madžarske secesije nasičeni ambient je sicer izjemno atraktivna turistična točka — nima pa s spomeniškim varstvom v sodobnem pomenu besede ničesar skupnega. Čisto kaj drugega so konservatorski posegi v starem mestnem jedru v zaledju »gotske« Matjaževe cerkve pa konservacija in prezentacija velikanske kraljevske palače, ki je dela na njej zastavila Marija Terezija, končal pa Franc Jožef.

Glede prezentacije objektov in posameznih fasad v Budi skorajda ni vredno izgubljeni besed. Gre za korektno in minuciozno delo. Pred pričetkom del so sondirali prav vsak centimeter na zunanjšini in v notranjšini ter tako izluščili vse stavbne faze — skratka nekaj podobnega, kar bi morali v Ljubljani in Skofji Loki delati tudi pri nas. Bolj sporno je le vprašanje novih, tamponskih stavb, ki so nastale na mestu porušenih hiš v sklenjenih fasadnih vrstah. Kljub dokaj drznim arhitekturnim prijemom bi lahko rekli, da je projektant svežo zamisel na koncu koncev le previdno usmeril v preizkušene, historicistične vode — so pa seveda tudi izjeme in vse kaže, da jih bo vedno več.

Poglavje zase je titansko restavratorsko in konservatorsko delo pod Kraljevo palačo. Tu so pod baročnimi in historicističnimi zgradbami, pri katerih s konservatorskega vidika ni nikakršnih problemov — treba jih je pač obnoviti — odkopali, očistili, konservirali in prezentirali ostanke stare palače, pretežno iz petnajstega, pa tudi še prejšnjih stoletij. Gre za delo, kakršno bi bilo pri nas tudi po tehnični plati malodane pravljico. Odkopali so namreč pod temelji »nove« palače vse zasute kleti in tamkaj ohranjene arhitekturne detajle. Tako je nastal v kletnih prostorih edinstven zgodovinski muzej, ki je urejen s prefinjenim posluhom za okus najbolj zahtevnega gledalca. Metoda je bila taka, na kakršno prisega Beneška karta. Vse, kar je starega, so zgolj utrdili in konservirali, vse manjkajoče in iz statičnih razlogov neogibne dele (stene, stebre itd.) pa so dopolnili v betonu ali kakem drugem sodobnem materialu. Tudi vse estetske retuše in dopolnitve so izvedene v betonu in zgolj ponazarjajo grobe obrise poteka nekdanjega loka, stebra ali podobnega elementa.

Neke vrste stilna značilnost je uporaba bleščeče rdeče opeke in surovega betona. Ti gradivi soustvarjata današnje vzdušje in nas navajata k občudovanju arhitekta projektanta, ki je poleg skrbi za kar se da verno obnovo poskrbel tudi za svoj kreativni angažma. Po drugi strani pa nas nekateri zunanji deli Varpalote, vsaj kot konservatorje, nekoliko zbegajo. Obnova rondele na spodnjem obzidju palače je za naše pojme preveč drzna, končno pa tudi ni podatkov (vsaj v materialu), ki bi kazali, kolikšen del stolpa je v resnici izviren. Tudi vrste cin in tradicionalnega trdnjavskega »okrasja«, ki ga srečamo na obnovljenih obzidjih tako v Budimpešti kot na gradu Siklos ali v mestu Eger (seveda tudi drugod) so na svoj način vedno sumljive. Navadno barokizirani zgradbi dajejo povsem nov, arhaičen značaj, ki ga ni stavba verjetno nikoli imela. Tu moramo seveda opozoriti, da je prezentacija posameznih starejših (gotških ali celo romanskih) detajlov na fasadah ob baročnih ali klasicističnih oknih ter pilastrih povsem druge narave. To so vedno lepo »plasirani« dokumenti, ki v ničemer ne razvrednotijo integritete stilne fasade ali interieurja, še več — imajo celo funkcijo likovnega poudarka, ki se pa diskretno zlije s stilnim okoljem. Npr. rekonstruiran poznogotski baldahinski balkon na fasadi gradu v Siklosu.

Sicer pa gre za prijeme, ki jih narekuje ohranjeno spomeniško gradivo. Ker so objekte, ki so jih pravzaprav odkopali po vzorni arheološki metodi, vedno poizkusili tudi funkcionalizirati — so nekatere anastilozne in nasilni dodatki nujnost. Zlasti če nekdanja razvalina hrani v svojih nedrjih tudi bogat muzej (Višegrad). Višegrad je vzorno in po arheološki metodi prezentirana stara kraljevska palača, marsikateri purist pa bi očital pretirano prezentacijo kraljevskega stolpa. Na starih bakrorezih iz 18. stol. je stolp upodobljen že kot razvalina. Del ostenja je bil sicer ohranjen do vrha, vendar le kot skromen del zunanjšega plašča. Po restavraciji pred II. vojno (arh. Varnai) so objekt obnovili, deloma v betonu prav do nekdanje višine. V novo nastalih nadstropjih so razstavne dvo-

Budimpešta: rekonstruirani »Matjažev« stolp v Kraljevski palači v Budi (Varpalota)

Budapest: reconstruction de la «tour de Mathias» dans le palais royal à Buda (Varpalota)

Grad Siklos: obnova zidovja, ki je bilo v duhu romantičnih restavracijskih predstav prezentirano že v 19. stoletju (cine)

Château Siklos: restauration des murs, présentés, dans le sens des restaurateurs romantiques, déjà au 19e siècle (créneaux)

Visegrad: betonska plomba v zidovju nekdanje razvaline in restavrirana romanska okna.

Visegrad: plombage en béton dans les murs de l'ancienne ruine et fenêtres romanes restaurées

rane in rekonstrukcije arhitekturne opreme (kamini, stopnišča itd.) v betonu. Oblikovno je izredno učinkovita ponazoritev gotskega rebrastega svoda v eni od etaž, in sicer z belo kovinsko mrežo, ki na svoj način pričara nekdanjo mrežo reber, obenem pa zdrkne v historiziranje. Nekoliko vsiljiva je le zunanjščina. Manjkajoči deli ostenja so obnovljeni v toniranem betonu, hkrati »razrahljanem« s sistemom vzporednih črt, ki naj bi v načelu ponazarjale plastenje kamnja na prvotnem delu stolpa. Zanimivo je, da kljub izrazito tehniški izvedbi velikanske »plombe« čutimo reminescence arhitekturnega stila, kakršen je bil v navadi tudi pri nas v tridesetih letih našega stoletja. Tako je tudi pri tej razmeroma stari prezentaciji čutiti kreativnost arhitekta.

Med prezentiranimi razvalinami ima posebno mesto trdnjavski grad Má-révár severno od mesta Pécs. Tudi tu gre za zgradbo, nastalo v različnih časovnih obdobjih (14. in 15. ter 17. stol.). Ohranjeno je v bistvu le mogočno obodno zidovje, ki je utrpelo precejšnjo škodo v času revolucije leta 1956. Obzidje je v precejšnji meri dvignjeno, posamezne globoke razpoke in presledki so zapolnjeni s sodobnimi materiali (opeka in beton). Rekonstruirano je tudi zunanje stopnišče, in sicer v lesu — kot izrazito inženirska konstrukcija. V notranjščini pa so rekonstruirani zgolj temelji nekdanjih zgradb, deloma celo v višini dveh ali treh metrov. Za potrebe skromnega muzeja, v katerem so shranjeni posamezni manjši arhitekturni detajli in izkopanine ter maketa gradu, pa so zgradili nevsiljivo, vendar do neke mere še vedno historizirajočo stavbo.

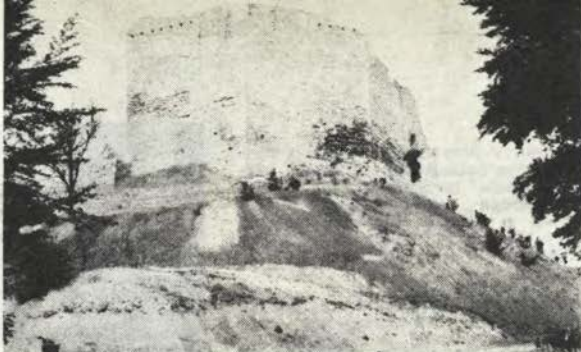
Pri obnovi tega gradu nas preseneča predvsem vzorna hortikultura ureditev okolja — kljub temu, da je objekt daleč od vseh večjih naselij, tako rekoč bogu za hrbtom in na večji obisk ni računati. Gre pač za pomemben spomenik in nihče se ne vprašuje o »rentabilnosti«! Ob tem pa je treba priznati, da znajo zelo privlačno urediti tudi »rentabilne« gradove — npr. Siklos.

Čisto drugačna in velikopoteznejša je prezentacija in revitalizacija gradu Simon Tornya iz 14. in 15. stoletja. Visok donjon je obnovljen do podstrešja, prav tako tudi deli bolje ohranjenih traktov. Drugi objekti pa so nakazani z opeko (dvakrat žgan tlakovec) v tlorisu ali s tamponi. Tudi detajli na ohranjeni in pozidani gmoti so restavrirani v stari obliki — vendar tako, da so novi »kamnoseški« detajli izvedeni v opeki, v notranjščini pa v surovem betonu. Leseni stropovi so nadomeščeni (tako kot že v Višegradu) z okvirno betonsko ploščo, razdeljeno v pravilne kvadratne like, ki v načelu nakazujejo strukturo nekdanjega lesenega stropa. Historičnih (novih) detajlov ali ponaredkov pravzaprav ni. Zaradi drznih rekonstrukcij temeljev porušenih zgradb in nenavadnih materialov pa spet grad deluje bolj kot moderna arhitekturna kreacija, kjer je na vsakem detajlu čutiti roko in skrb projektanta, ki tudi po nekaj let živi in dela in situ! Skratka, delo je izredno racionalizirano in funkcionalizirano. Konservator z objektom, ki ga obravnava, živi in diha — kar pa je najpomembneje, nima opravka z nikakršnim nepotrebnim administriranjem ali celo z nabiranjem denarja. Takih problemov madžarski kolegi nimajo — za to imajo plačano upravo in finančne strokovnjake! Rezultati so seveda temu primerni.

Rekonstrukcija in obnova porušene romansko-gotske bazilike v Egru poteka na podoben način — le s to razliko, da se tu ni ohranilo kaj več razen temeljev. Ostanki slopov, ostenja in posameznih konstrukcijskih detajlov so dopolnjeni z belimi betonskimi kvadri in betonskimi odlitki, deloma pa tudi v belem kamnu — tako, da je na prvi pogled vidno, kaj je novo in kaj je starega.

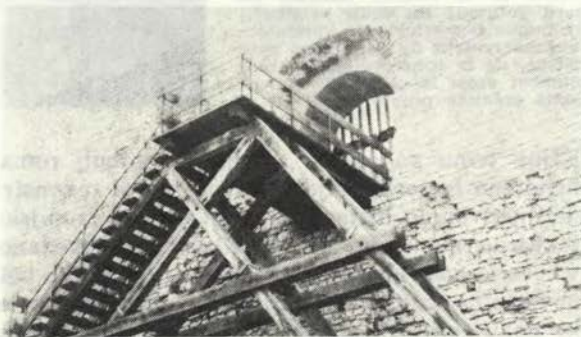
Márévár: prezentirana razvalina gradu (14. do 17. stol.) — v teku je hortikultura ureditev okolja

Márévár: présentation de la ruine du château (du 14e au 17e siècle) — l'arrangement horticole des alentours est en cours

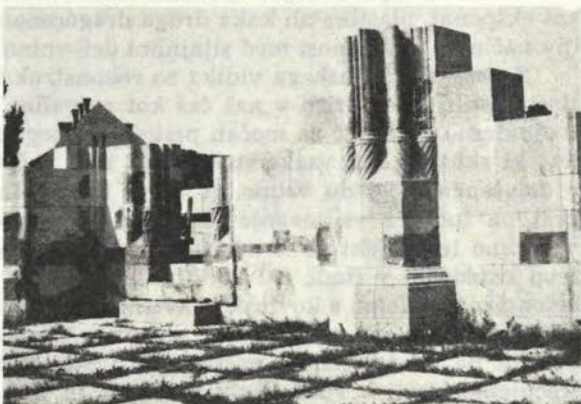
Márévár: nekdanji vhod v grad je dopolnjen z lokom v betonu in preprosto leseno konstrukcijo stopnic. Del ostenja nad nivojem stopniščne ploščati je deloma pozidan na novo v celoti, deloma pa gre za novo kamnito oblogo

Márévár: l'ancienne entrée du château est complétée avec une voûte en béton et une simple construction de l'escalier en bois. Une partie du mur au-dessus du niveau de la plate-forme de l'escalier est partiellement en tout reconstruite, partiellement elle a reçu une nouvelle incrustation en pierre

Eger: prezentacija razvalin triladijske romanske bazilike — prijemni so izrazito esteticistični, saj gre za predstavitev sorazmerno skromnih kamnitih detajlov, vkljenjenih v nove kvadre iz umetnega in naravnega kamna

Eger: présentation des ruines de la basilique romane à trois nefs — la manière est expressivement esthétique, puisqu'il s'agit de la présentation de détails en pierre relativement modestes encadrés de pierres de taille artificielles ou naturelles.

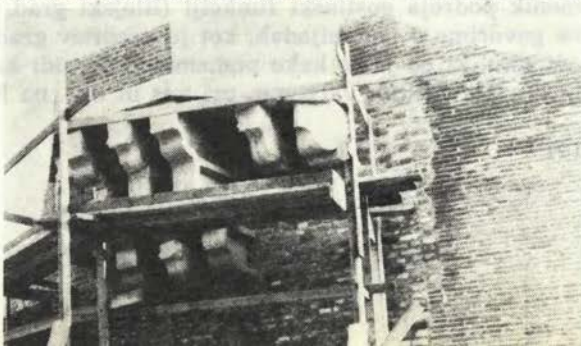
Eger: posrečena ponazoritev stolpa z železobetonsko konstrukcijo koritastega profila in tradicionalno strešino

Eger: illustration réussie de la tour avec construction en béton armé avec profil d'auge et toit traditionnel

Simontornya: rekonstrukcija vogalnega pomola v formi »nove razvaline«

Simontornya: reconstruction de la pièce en saillie de l'angle dans la forme d'une «ruine nouvelle»

Sopron: prezentacija in rekonstrukcija ostankov nekdanjega hišnega čela (originalen je le del osrednjega poznogotskega okna) priča o prizadevanjih konservatorja arhitekta, da bi dal spomeniški nalogi tudi pečat lastne kreativne volje

Sopron: la présentation et la reconstruction des restes de l'ancienne façade de la maison (une partie de la fenêtre centrale du tard gothique est seule originale) témoigne des efforts de l'architecte-conservateur de donner au problème, de la conservation du monument aussi le cachet de sa volonté créative propre

Kljub temu pa gre tu za morda najbolj romantično prezentacijo in tudi za nehoteno historiziranje, čeravno so vsi rekonstruirani (ali bolje — dopolnjeni) deli nedvomno historično verni in tudi študijsko utemeljeni. Spet gre za arhitekturno stvaritev ali — slikoviteje povedano — za moderne arhitekturne variacije na srednjeveško temo in romantiko belih razvalin. Povsod pa je čutiti neverjetno kulturo in občutljivo prezentacijo manjših arhitekturnih detajlov, ki dokumentirajo starejše stavbne faze. Vsaka podrobnost je predstavljena kot eksponat, plastika ali kaka druga dragocenost, na nevsiljiv in hkrati pomenljiv način — povezanost med sijajnimi delovnimi razmerami in resnim študijem.

Z našega slovenskega vidika so rekonstrukcije in prezentacije spomenikov, zlasti tistih, ki so prišli v naš čas kot razvaline, nekoliko preveč vsiljive in po svoje drzne. Gre pač za močan pritisk števila arhitektov-konservatorjev, ki skušajo dati vsakemu objektu tudi pečat lastne ustvarjalnosti, kar gre v določenem pogledu vedno na rovaš arheološke vernosti spomenika, mnogokrat pa tudi za vsiljevanje določene predstave, ki ni nujno najpravičnejša. Vzemimo le projekt za hotel Hilton v stari samostanski zgradbi tik za Matjažovo katedralo v Budi. Tu bodo rekonstruirali gotski križni hodnik deloma z betonsko in deloma s kovinsko okvirno konstrukcijo, obočne kape pa z bakreno folijo. Skratka, po obrazložitvi glavnega projektanta gre za obnovo vzdušja. Seveda pa ob tej nalogi nastopa še vrsta problemov, s katerimi se pri nas srečujemo zlasti v stari Ljubljani, kjer je treba upoštevati tudi investitorjev program in včasih kar nasilne zahteve. Sicer pa je med prezentacijami v Budi in posameznimi ljubljanskimi primeri precej skupnega — vsaj pri revitalizaciji starih stavb, ki so jih namenili v gostinske namene. Moramo pa poudariti, da ima v Budimpešti konservator neprimerno bolj proste roke in še ni bilo slišati za primer, ko bi oštir krojil pogoje za spomeniško prezentacijo. Pri večmilijonski (seveda dolarski) investiciji pa se je treba tudi nekoliko podrediti — čeravno so pogoji več kot častni. Američani bodo dali le denar! Lahko pa rečemo, da so tudi izhodišča nekoliko drugačna. Čeravno je ljubljanska gostilna pri Vitezu dobra rešitev, pa je le drugačna kot npr. pri vrsti lokalov in hotelov (gradov) na Madžarskem — tam se gostilna prilagodi spomeniškememu značaju objekta. V bistvu gre za funkcijo, ki smo jo objektu dali. Pri nas pa se spomenik podreja gostinski funkciji (Blejski grad, gostilna Vitez v Ljubljani, da ne govorimo o polomijadah, kot je ureditev gradu v Podvinu). V tem drobnem odtenu, ki pa je še kako pomemben, se tudi kažejo nekatere bistvene razlike med spomeniškim varstvom pri nas in npr. na Madžarskem.

KONSEVATORSKA POROČILA

RAPPORTS DES CONSERVATEURS

Poleg splošno znanih uporabljamo še naslednje kratice:

d. — desni, desno
db. — debel, debelina
dl. — dolg, dolžina
gl. — globok, globina
J — jug
j. — južni, južno
kv. — kvadrant
l. — levi, levo
osr. — osrednji
p. c. — podružna cerkev
pr. — premer
reg. — regionalni
S — sever
s. — severni, severno
sam. — samostanski
SO — skupščina občine
sp. — spodnji

SPKD — Sklad SRS za pospeševanje
kulturnih dejavnosti
spom. — spomeniški
sr. — srednji
str. — stranski
š. — širok, širina
urb. — urbanistični
V — vzhod
v. — vzhodni, vzhodno
vi. — visok, višina
Z — zahod
z. — zahodni, zahodno
zg. — zgornji, zgoraj
ZSV — zavod za spomeniško varstvo
zun. — zunanji
ž. c. — župna cerkev
ž. u. — župnijski urad

ARHEOLOŠKI SPOMENIKI

Uredila I. Mikl-Curk in P. Petru

AVTORJI

A. V. — Andrej Valič
D. S. — Drago Svoljšak
E. B. T. — Elica Boltin-Tome
F. O. — France Osole
I. M. C. — Iva Mikl-Curk
I. P. — Ivan Puš
I. R. — Ignac Ribič
L. B. — Lojze Bolta
L. S. — Slapšak Ljubo
M. B. — Mitja Brodar
M. S. — Marijan Slabe
M. T. — Marjana Tomanič
M. U. — Mehtilda Urlep

P. K. — Paola Korošec
P. P. — Peter Petru
S. B. — Srečko Brodar
S. G. — Stane Gabrovce
S. P. — Stane Pahič
S. Š. — Stanko Škaler
T. B. — Tatjana Bregant
T. K. — Tone Knez
T. P. — Tone Pogačnik
V. K. — Vera Kolšek
V. S. — Vida Stare
V. Š. — Vinko Šribar
Z. Š. — Zorka Subic

LETO 1968

PALEOLITIK

Babja jama nad Dobom pri Domžalah. V okviru dolgoročnega načrta raziskav pleistocenskih jamskih sedimentov in paleolitskih kultur v Sloveniji je bila (27. V. 1967) z manjšo sondo v Babji jami odkrita paleolitska postaja (VS XII. 80). Sistematičen odkop (8. VII.—2. VIII. 1968)

je vodil dr. Fr. Osole ob pomoči asist. V. Poharjeve in 7 študentov. Denarna sredstva je zagotovila Fak. za naravoslovje in tehnologijo.

Izoblikovanost in razsežnost predjamskega in jamskega prostora sta narekovali dve zaporedni fazi sistem. odkopa.

Prva naj bi zajela ves predjamski prostor. Po tu zbranih podatkih in ugotovitvah bi bilo moč narediti načrt za drugo fazo.

Predjamski prostor (od vhoda v jamo do pobočja pod jamo meri 16 m) je imel obliko širokega žleba s sorazmerno ozkim dnom, po katerem je vodila skoraj vodoravna pot k jami. L. steno žleba je predstavljalo strmo, z grmovjem poraslo pobočje, d. pa strme skalne stene, ostanki nekdanje d. jamske stene. Približno 8 m pred jamskim vhodom pa do vhoda je stena previsna in tvori manjši abri, precej visoko zapolnjen z gruščnato ilovnatim sedimentom, ki je kot strmo pobočje padal proti dnu žleba. To so v nedavni preteklosti zaradi boljšega dostopa k jami umetno oblikovali. Nekaj sledov tega je videti tudi v dvoranci takoj za jamskim vhodom.

Po nadrobni izmeri predjamskega terena in jame smo začeli načrtno odkopavati 16 m pred jamo na l. pobočju do dna žleba, tj. nekako do ravni jamskih tal. Potek nek. d. jamske stene na predjamskem svetu je bil viden, z odkopom pobočnega grušča in podornih skal pa smo odkrili še močno razpokano in razpadlo l. jamsko steno, vzporedno z desno v oddaljenosti približno 3 m. Osem metrov pred jamo se steni razmakneta in desna preide v že omenjeni 4 m š. previs, ki se konča pri jamskem vhodu. Da bi v sorazmerno ozkem žlebu pridobili prostor za kopanje v globino, smo usmerili izkop v previs. Kmalu pa se je izkazalo, da sedimenti tu leže na širši skalni polici, ki je nekako na ravni dna žleba in pomeni dno abrija. Ker smo paleolitski kulturni horizont ugotovili v sondi pribl. 1,80 m gl. pod jamskimi tli, v sedimentih na polici pod previsom nismo pričakovali ničesar. Izpraznili smo le del abrija in si tako razširili dno žleba za nekaj kvadratnih metrov. Zaradi velikanskih podpornih blokov smo mogli nek. l. jamsko steno razgaliti le v dolžini pribl. dveh metrov neposredno pred jamskim vhodom. Z opisanim odkopom smo pridobili dovolj veliko, ravno površino pred vhodom v jamo za nadaljnje kopanje v globino. Zakoličena površina (dva metra pred vhodom v jamo v širini od l. stene do deloma odkopanega abrija) je bila okoli 14 m², se je pa z globino manjšala zaradi premikanja jamskih sten oziroma širjenja skalne police pred previsom. V globini z = -2,16 m do z = -2,60 m je bil ugotovljen paleolitski kulturni horizont s

kamenimi artefakti, kostnimi fragmenti pleistocenske favne in manjšim kuriščem z močno razpršenim lesnim ogljem. S kopanjem smo še nadaljevali približno do gl. z = -4,50 m, kjer smo zadeli na trdno brečo, ki jo je bilo moč prebiti le na majhni površini. Ves kompleks sedimentov pod paleolitskim horizontom je bil v vseh pogledih sterilen. — Nadaljnje izkopavanje jame smo usmerili v notranjost jame. Ker se pa neposredno za sondo s sedimenti zapolnjeni vodni del jame zoži na okoli 0,5 m ozek, komaj prehodni jarek z navpičnimi stenami, tu seveda ni bilo pričakovati pomembnejših najdb. Vse okoliščine so kazale, da tudi v mali dvoranci za jamskim vhodom razmere niso nič boljše. Zato, pa tudi zaradi pomanjkanja časa smo do nadaljnega ustavili terensko delo na tem najdišču in opustili predvideno drugo fazo.

Iz številnih podatkov, zbranih na odkopnem ozemlju pred jamo in v njej, smo sestavili naslednji normalni stratigrafski profil:

- 1 — Zelo temno siv humus z gruščem in skalami.
- 2 — Temno rjava ilovica z debelim gruščem in skalami.
- 3 — Temno rjava čista ilovica, ponekod večje podorne skale.
- 4 — Rjava ilovica z redkim debelejšim gruščem in skalami.
- 5 — Debel grušč s skalami in temno rumenkasto rjavo ilovico. Nekako v sredini plasti paleolitski kulturni horizont, viden mestoma kot temnejša progga.
- 6 — Trdna breča, s sigovim lepilom zlepljen debelejši grušč.

Plasti 1 do 4 so bile ohranjene le v stranskih pobočjih žleba. V sredi so bile odstranjene pri urejanju dostopa k jami. Maksimalna debelina vseh z odkopom razgaljenih plasti, izmerjena ob levem pobočju dva metra pred jamo, je znašala 6,50 m.

Do sedaj izkopani kulturni inventar sestoji iz 23 mlajše-paleolitskih kamenih artefaktov in odbitkov. Števično je sicer skromen, tipološko pa tako značilen, da ga je mogoče brez pomisleka prisoditi tardigravitijski kulturni stopnji. V kulturnem horizontu je bilo odkritih sorazmerno precejšnje število kostnih fragmentov in izoliranih zob pleistocenske favne. Od vse množine pa je le 64 fragmentov takih, ki prihajajo v poštev za paleontološko determinacijo. S predhodnim orientacijskim pregledom osteološke

ga materiala so bile ugotovljene naslednje vrste: *Castor fiber*, *Marmota marmota*, *Vulpes vulpes*, *Cervus elaphus*, *Alces alces* in *Bos seu Bison*. V kulturnem horizontu smo iz manjšega kurišča in njegove okolice nabrali več koščkov lesnega oglja za antrakotomsko analizo. Iz tega kulturnega horizonta v sondi odkrito oglje je določil dr. A. Šercelj in ugotovil, da pripada iglavcem (bor) in listavcem (bukev ali javor). Za granulometrično analizo smo vzeli več vzorcev plasti. Razen terenskega zapisnika sestavljajo dokumentacijsko gradivo več načrtov jame in stratigrafskih profilov ter fotografski posnetki.

Na kratko: v Babjo jamo se je zatekal ledenodobski lovec v končnih fazah mlajšega würma, verjetno v eni od toplejših oscilacij. V prid taki časovni opredelitvi govore favnistični ostanki, med katerimi ni arktičnih elementov, od visokogorskih pa le alpski svizec, ki pa je zelo redek. Tudi prisotnost oglja listavcev opravičuje tako interpretacijo. Odkritemu paleolit-skemu kulturnemu inventarju je prav lahko najti analogije v poznogravettien-ski materialni zapuščini na Krasu. Iz tega sledi, da se niso zadrževali tardigravettien-ski lovci le na kraških visokih planotah, ampak so na svojih lovskih pohodih prekrizirali verjetno vso Slovenijo. V jamah, ki so bile manj primerne za bivanje, kot je npr. Babja jama, so se zadrževali le krajši čas, le mimogrede. Dokončna kronološka in kulturna opredelitev novega najdišča pa bo predmet obširnejše študije. — F. O.

Poljšiška cerkev pri Gorjah. V času od 26. avgusta do 12. septembra je Sekcija za arheologijo SAZU pod vodstvom dr. ing. Mitje Brodarja izkopavala v Poljšiški cerkvi pri Gorjah. Izkopavanje je služilo samo razjasnitvi stratigrafije in ni dalo nobenih arheoloških najdb. — M. B.

Risovec pri Postojni. Inštitut za raziskovanje krasa SAZU v Postojni je pri svojih speleoloških raziskavah po določenih znakih domneval, da se za poboč-

jem ob cesti k Pivki jami, 300 m v. od paleolitske postaje Betalov spodmol, skriva vhod v podzemeljsko jamo. Da se o tem prepriča, je že 1967 in zlasti 1968 odstranjeval plasti pobočja in ugotovil vhod v doslej neznan, s sedimenti do stro-pa zatrpamo 1—2 m š., do 5 m vi. manjšo jamo še neznan dolžine, ki leži v nadmorski višini okrog 532 m v pobočju slepe doline Risovec in je po tej tudi ona dobila ime Risovec. Ko je pri odstranjevanju pobočnih plasti prišlo na dan nekaj kostnih ostankov pleistocenske favne, je bilo misliti tudi na morebitne kulturne sledove. Da bi le-te ugotovili, je bil nadaljnji odkop ok. 7 m² izvršen po pravilih arheološkega raziskovanja. Domneva se je uresničila. V kompleksu sp. plasti, 4 do 4,5 m pod površino, smo ugotovili poleg redkih ostankov pleistocenske favne (*Dicerorhinus cf. kirchbergensis*, *Castor fiber*, *Alces sp.*, *Cervus sp.*) tudi 20 paleolitskih bolj ali manj rabljenih odbitkov od raznih sileksov. Zelo visoko starost te kulturne ostaline nakazuje že spremljevalna favna, podrobnejša opredelitev pa bo mogoča, ko bodo izvršene vse geološke petrografske in palinološke raziskave. Po zanesljivi ugotovitvi kulturnega horizonta je bil nadaljnji izkop ustavljen. — S. B.

Zagon. 2 km od Postojnske jame se odcepi od ceste Postojna—Predjama stara pot proti Zagonu, od te pa zavije že po 30—40 m v pobočje terase na 1 m globoko vrezan kolovoz. Nekako v višini 522 metrov n. m. se v tem kolovozu pojavlja na površini več metrov daleč ne samo izredno mnogo kremenjakovih prodnikov razne velikosti, temveč vmes tudi mnogo odbitkov arteficialnega značaja in celo posamezni tipični artefakti. Tako po materialu kakor tudi po oblikah sodijo najbrž v sklop C- in zlasti F kulture Betalovega spodmola, bili pa so nekateri tudi še kasnejše — verjetno v mezolitiku — ponovno izkoriščeni. Najdišče je od Betalovega spodmola in od jame Risovec oddaljeno približno 400 metrov. — S. B.

NEOLITIK IN ENEOLITIK

Gibina pri Razkrižju. Osnovna šola v Razkrižju v Ljutomeru hrani v svoji zbirki učil dvoje kamenitih sekir, ki sta bili pred časom najdeni »na gibinskem polju«. Kladivasta sekira iz svetlo zelene-ga listastega kamna ima odlomljen rezil-

ni del, 2,5 cm široko luknjo pa zvrtno tik pod poševnim ploščatim čelom. Dl. sedaj še 10,5, š. 7, deb. do 6 cm (T. I). Ploščata sekira iz temno zelene-ga kamna je ohranjena v celoti in rahlo kopitaste oblike, rezilo je močno, čelo manj zaoble-

no. Dl. 12,5, š. do 5, deb. 2,2 cm (T. I). Skupno z najdbo iz Razkrižja (glej tam!), izgubljeno sekuro iz Safarskega (VS 9, 1962—1964 (1965) 134) in še neraziskano neolitsko-eneolitsko naselbino na »Gradišču« v Safarskem (VS 8, 1960—1961 (1962) 190) nam ta dva predmeta izpričujeta očitno že zgodaj poseljen okoliš na visoki terasi nad Muro. — S. P.

Razkrižje. Osnovna šola v Razkrižju pri Ljutomeru hrani v svoji zbirki učil kamnito sekuro, ki je bila pred časom najdena pri Stojkovih v Raskriški grabi južno od naselja. Kladičasta sekira je izdelana iz temno rjavega lisastega kamna in ima v sredini izvrtano 2 cm široko luknjo. Od oblega čela se proti rezilu zožuje, stranice so oblo izbrušene, rezilo okrušeno. Dl. 10, š. 5,5, deb. 4,5 cm (T. I. 3.). — S. P.

Slovenska Bistrica. V eni izmed izkopanih jam vojaškega vezbališča z. od vojašnice so otroci pri igranju našli kamnito sekuro, ki jo je nato pridobil F. Šerbelj iz Slovenske Bistrice in jo zdaj hrani v svoji zbirki. Kladičasta sekira je iz svet-

lo zelenega lisastega kamna s pošev prevrtano 2 cm š. luknjo za ročaj. Zaobljeno čelo in nekoliko poševno rezilo sta deloma okrušena. Vse ploskve so večinoma gladko izbrušene razen ene stranice rezila, ki ima jamičasto površje. Med luknjo in čelom je na eni strani še ohranjena prvotna površina prodnika, iz katerega je bila sekira izdelana. Dl. 7,3, š. 3,3, deb. 4,5 cm (T. I/4). — S. P.

Zorenci pri Črnomlju. Posestnik J. Ile- nič je naletel na svojem posestvu pri rigolanju na keramiko in hišni lep. Izbor izkopanega gradiva je prinesla v NM Lj. dopisnica Kmečkega glasa D. Honzak. Značilni okrašeni drobci lončenine (T. I/5, 7, 8) kažejo, da gre za poznoneolitsko postojanko alpskega faciesa lengyelske kulture (po opredelitvi J. Korošca). Vendar v muzej prineseno gradivo ni popolnoma enotno. Vmes je tudi drobec latenske fature, nekateri so težje opredeljivi, prevladuje pa keramika neolitske izdelave.

Iz vasi poznamo že serpentinasto sekuro in kalup za bronasto sekuro (VS 8, 1960—61, 193). — S. G.

BRONASTA DOBA IN KULTURA ŽARNIH GROBIŠČ

Brod pri Boh. Bistrici. Pri izkopu zemlje za gospodarsko poslopje je slučajno izkopal Cvetek Janez iz Broda št. 6 bronasto sulično ost (T. II/1) ohranjene dl. 10,0 cm; š. lista 2,6 cm. Največji premer tulca 2,0 cm. Vrh lista odlomljen. Na listu vzporedno rebro z zun. robom, pod njim luknjica za pritrnitev kopišča. — A. V.

Radizel. Pri kopanju temeljev za eno izmed stanovanjskih hiš na zanožju pobočja tik zahodno ob cesti Ljubljana Maribor so našli v gl. 1,8 m bronasto sulično ost, ki je sedaj v zasebni lasti. Najdba ima sivo zelenkasto patino, ki je na rezilih in rebro nekoliko zdrgnjena. List je valovito oblikovan, tulec se kot rebro nadaljuje do konice in je na robu nekoliko zavihan. Dl. ca. 20, š. lista 5, dl. lista 14, pr. tulca 2,5 cm (T. II/3).

Sulične osti te oblike so v soseščini znane npr. iz založne najdbe pri Čermožišah, zato jo lahko skupno z njimi uvrstimo v Müller-Karpejevo drugo skupino (Ha A 2) iz 11. stol. (Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit ..., 1959, 108, T. 134 : 23; podobna ost T. 132 : 9 iz

Črmošnjic, pripisana Ha A 1 obdobju, kaže da so bila v. vznožja Pohorja v prazgodovini dokaj obljudena (prim. npr. še gomilo v Morju: VS 9, 1962—1964 (1965) 170, in najdbe kamnitega orodja med Mariborom in Zg. Polskavo!). — S. P.

Smartno pri Cerkljah. Po virih (KLDB 236) naj bi stal na Milharjevem hribu grad Brnikarja. Pri sondiranju na vrhu kopastega ilovnatga griča (slika) odkrili delno ohranjen žarni grob z dvema fragmentarno ohranjenima fibulama očalar-kama in atipičen fragment keramične žare. Dno žarnega groba vkopano v ilovico, ovalne oblike, pr. 0,40 m (T. II/2,5).

1. Fragmentarno ohranjena fibula očalarke z osmico. Pr. svitkov 4,3 cm in 4,2 centimetra; vi. osmice 2,5 cm; db. žice do 0,4 cm.

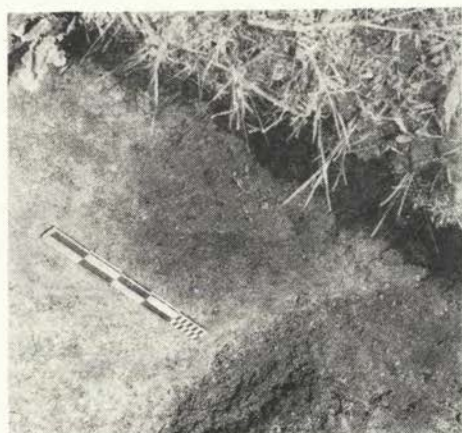
2. Fragment svitka fibule očalarke s pr. 2,1 cm; db. žice 0,2 cm.

Antrokotonske analize dr. A. Šerclja: javorjev les, maklen (*Acer campestre*), bukov les (*Fagus sylvatica*), gabrov les (*Caprinus betulus*). — A. V.

Smartno pri Cerkljah. Milharjev hrib: splošen pogled, na desni: 1. žarni grob pred izkopom, 2. obris grobne jame žarnega groba

Smartno près de Cerklje, Milharjev hrib: vue générale; à droite: 1. la tombe à urne avant la fouille, 2. les contours de la fosse de la tombe à urne

1

2

Tolmin. Napeljava vodovoda v novo naselje »Pod gradom« v Tolminu je delno zajela tudi zaščiteno področje prazgodovinskega grobišča, zato je bilo potrebno ogroženi del grobišča raziskati. Vodovodna napeljava je ogrozila severovzhodni del grobišča, in sicer kvadrante 1,2 in 37. Zaščitna izkopavanja so zajela ves kv. 1, del kv. 37 in polovico kv. 2, t. j. 28 m² površine in odkritih 27 grobov, tako da je bilo doslej na tem grobišču odkopanih skupno 249 grobov. Novi grobovi se po konstrukciji in najdbah ne razlikujejo od doslej odkritih grobov (glej Varstvo spomenikov, 1966, stran 117). Značilno zanje je le to, da so bile najdbe v njih izrazito stare (Ha B), kar potrjuje

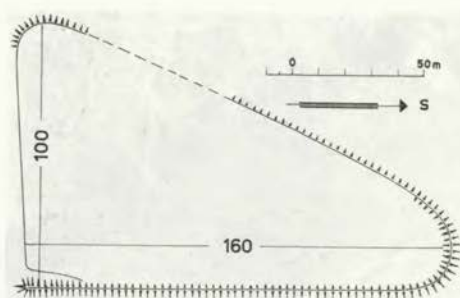
spoznanje, da je horizontalno stratigrafsko starejši del grobišča na severni strani in da v smeri proti jugu prehaja v mlajšo, izrazito svetolucijsko fazo. — D. S.

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

Medno. Na »Strmini« nad motelom v grebenu nad gostilno Cirman leži manjše gradišče dl. 160 m in š. 100 m. V notranjosti razgibana površina, posebno na najvišjem mestu, kjer prehaja v nekako gomilo. Značilnost gradišča je v lepo ohranjenih vhodnih vratih in legi na najbolj ozkem prehodu Save. Naravno je dobro zavarovano na j. strani s prepad-

nim pobočjem; s. stran pa je zavarovana s tremi terasami. Notranjost delno prekopaval zbiratelj Zadnikar v območju »vodnjaka«. Za vasjo leži ledina »V Grobljah«; na nasprotnem bregu Save so našli v Vikrčah rimsko fibulo, zdaj v NMLj. — I. R.

Novo mesto. Spomladi 1968 je prinesel dijak A. Fink iz Bršljina št. 43 v Dolenj-

Medno, načrt gradišča

Medno, plan du lieu-fort préhistorique

ski muzej bronasto zapestnico, ki jo je našel pri prekopavanju v domačem vrtu. Zapestnica je masivna, okroglega preseka, z daleč presegajočima koncema. Površina zapestnice je močno poškodovana, ker jo je najditelj obtokel in s tem odstranil z nje zelo dobro patino. Proti koncema je precej tanjša, na površini pa okrašena, v določenih razmakih prečno nazlebljena s snopi finih kanelur (T. II/4). Pr. zapestnice 7,8 cm, največja db. 8 milimetrov. Najdba je zanesljivo iz halštatskega groba oziroma grobišča v Bršljinu, ki pa doslej še ni bilo raziskano ali vsaj поближе locirano. Opisana zapestnica in slučajna najdba keramične posode pred dobrimi desetimi leti na istem območju daje slutiti, da imamo v Bršljinu, SZ, pod gradiščem na Marofu, še eno, po velikosti in obliki še neznano halštatsko grobišče. — T. K.

Po zazidalnem načrtu Novega mesta je gradbeno podjetje PIONIR kot investitor in izvajalec del začelo poleti 1967 graditi stanovanjsko sosoko na ledini **Znančeve njive v Kandiji**, na desnem bregu Krke v Novem mestu. Spričo tega, da je ves ta teren spomeniškovarstveno zaščiten kot arheološki spomenik prvega reda, ker se na tem območju razteza največja prazgodovinska nekropola z najmanj 6 halštatskimi gomilami in obsežnim keltskim grobiščem ob njih, smo morali pred gradbenimi posegi izvršiti sistematično izkopavanje te obsežne nekropole. Neposredno ogrožene so bile 4 halštatske gomile in keltsko plano grobišče ob njih. Po začetnih izkopavanjih poleti 1967 smo pripravili veliko obsežnejši raziskovalni program za leto 1968.

Raziskovalni načrt za leto 1968 je obsegal izkop treh velikih halštatskih gomil

(gomila I, III in IV) in ob njih še keltskega grobišča z žganim pokopom. Pri izkopavanju, ki ga je vodil podpisani, je bilo stalno zaposlenih šest delavcev. Ves čas izkopavanja so sodelovali študenti arheološkega oddelka na ljubljanski univerzi, krajši čas pa tudi nekateri preparatorji in arheologi iz drugih slovenskih muzejev. Vse terenske meritve so izvršili geometri Zavoda za izmero in kataster zemljišč v Novem mestu.

S terenskim delom smo pričeli že 25. III. 1968. Najprej smo se lotili po zunanem videzu največje **gomile III**. Ta gomila je merila 28 metrov v premeru, visoka pa je bila v sredini 205 cm. V njej smo odkrili 17 skeletnih grobov, vendar je bilo več grobov v tej gomili uničenih že pred leti, ko je nekdo hotel na gomili zidati hišo in je zanjo že izkopal jamo za temelje (in pri tem uničil grobove), kar so mu kasneje preprečili. Gomila III je vsebovala tri zelo bogate grobove, med temi pa je bil najbogatejši grob kneginje, v katerem smo našli: 8 velikih bronastih zapestnic, 3 zelo velike in reprezentativne jantarne ogrlice in pri nogah pokojnice dve bronasti posodi. Ena teh posod je celo figuralno okrašena situla.

Sledilo je izkopavanje sosednje **gomile IV**. Ta gomila je bila precej bolj plitva, saj je v sredini merila le 1,40 metra, v premeru pa 27 metrov. V njej smo odkrili 24 grobov, razporejenih v krogu na obodu gomile. Ta gomila je po bogastvu najdb prekašala gomilo III, v njej smo izkopali kar tri zelo bogate knežje grobove. Najbogatejši in znanstveno najpomembnejši grob med njimi je grob kneza, ki so ga pokopali skupaj s konjem. V tem grobu smo poleg delov konjske opreme našli bogato osebno opremo moža: bronast nakit, železno orožje, bronasto čelado negovskega tipa, več zelo lepih keramičnih posod, jantarno ogrlico in kar tri bronaste posode: dve situli in eno cisto. Po bogastvu pridatkov, ki smo jih našli v grobu, menimo, da smo našli grob plemenskega kneza novomeških Ilirov v najmlajšem halštatskem obdobju.

Potem, ko smo končali izkopavanje gomile IV, smo se lotili odkrivanja zahodne **polovice gomile I**, katere vzhodno polovico smo odkopali že poleti 1967. V tej polovici gomile I smo odkrili 13 halštatskih grobov, tako da šteje gomila I skupaj 33 grobov. Med njimi smo našli zelo bogat moški grob, ki ga lahko prištevamo med knežje, saj je med drugimi pridatki vseboval tudi zelo lep in dobro

Novo mesto, Znančeve njive: pogled na izkopavanje gomile III in del njenega kamnitega venca
 Novo mesto, Znančeve njive: vue des fouilles du tumulus III et une partie de sa couronne de pierres

oхранjen bronast opasač in bronasto čelado. Ta gomila je merila v premeru 29 metrov, na sredini pa je bila 1,80 m visoka. Iz teh številok povzemamo, da so bile vse gomile na grobišču v Kandiji približno enake velikosti in v sebi so krile tudi približno enako število grobov, okrog 30.

V teku izkopavanja smo ugotovili, da so bili vsi grobovi v gomilah vkopani v krogu, bolj na obodu gomile, brez izrazitega osrednjega groba. Bogati knežji grobovi v gomilah nimajo nekega posebnega mesta v gomili. Pri dveh gomilah (III, IV) smo ugotovili tudi sledove skromnega kamnitega venca, ki je na zunanjem obodu določal in omejeval velikost gomile. Odkrite halštatske gomile v Kandiji kažejo, da imamo v Novem mestu opravka z izrazitimi rodovnimi gomilami s skeletnim pokopom v krogu, kar je tipično za halštatsko obdobje na Dolenjskem in predstavljajo naše klasične železnodobne gomile. Obsežno raziskovanje leta 1968 v Novem mestu je dalo številne, bogate in celo edinstvene najdbe. Rezultati izkopavanj vnovič potrjujejo nesporno dejstvo, da je bilo Novo mesto sredi 1. tisočletja pred našim štetjem pomemben center halštatskih Ilirov na Dolenjskem s sedežem plemenskega kneza. Njihova utrjena naselbina je bila na Marofu, v Kandiji pa so si uredili največje nekropolo. Na tem grobišču se nam bo razodelo kronološko razmerje med staroselci Iliri, ki so pokopavali svoje rajne v go-

milah, in kasneje doseljenimi Kelti, ki so zagrebali pepel svojih mrtvih v plitve žarne grobove ob gomilah. Izkopavanje bo dalo odgovor tudi na to, kdaj in kako so gradili halštatske gomile, notranjo kronologijo in družbeno diferenciacijo.

Izkopavanje v Novem mestu je dalo do- sledj že blizu 80 halštatskih in nad 60 kelt- skih grobov z obilico gradiva, ki čaka na restavriranje in prepariranje. Najdbe iz 1968 so iz najmlajšega halštatskega časa, iz 5. in 4. stol. pred našim štetjem. Seve- da bomo bolj precizno datacijo postavili šele takrat, ko bodo restavrirane vse najdbe. — T. K.

Podzemelj — Kučar — gl. novejšje dobe!

Stična. Od 15. julija do 3. oktobra 1968 se je nadaljevalo sistematično izkopava- nje halštatske naselbine v Stični. Izkopa- ne so bile sonde V-VIII, ki so zajele predvsem vzhodni del naselbine (glej VS 12, 1967 (1969) in Arheološki pregled 9, 1967, 30 ss) in so vse razen sonde VII se- kale obzidje. Le sonda VII je bila izko- pana neposredno ob sondi III z namenom, da se nadaljuje izkop hiše, na katero smo naleteli že v letu 1967.

Tudi pri letošnjem izkopavanju je so- deloval Seminar za prazgodovino univer- ze v Marburgu (prof. dr. O. H. Frey in dr. H. Joachim), prvič pa tudi Institute for Advanced Study iz Princetona (USA)

Stična, pogled na zunanjo fronto zidu v S VIII; na desni: latenski tlak v S VI

Stična, vue du front extérieur du mur au S VIII; à droite: paré de La Tène au S VI

s svojim predstavnikom dr. S. Foltinyem. Smithsonian Institution (USA) je tudi znatno finančno podprla izkopavanja. S slovenske strani je izkopavanje financiral kot doslej Sklad Borisa Kidriča.

Kot lansko leto je bilo tudi letos težišče dela v raziskovanju obzidja. Obrambni sistem je bil z novimi sondami še jasneje preciziran in razjasnjen. Obzidje je obstajalo iz suhega zidu zgrajenega iz velikih kamnov, ki sicer niso bili obdelani, vendar namerno izbrani in prilagojeni, in iz zemeljskega nasipa pred njim. Ta zemljeni nasip ni bil toliko zemljeni okop, ki bi bil na obeh straneh obdan s suhim zidom, ampak le nasip ob zunanjem delu zidu, ki je s svojo strmino otežkočal dostop, hkrati pa tudi ščitil suhi zid. Ze lansko leto ugotovljene 3 halštatske faze obzidja so bile potrjene tudi letos. V vseh halštatskih fazah je ostajal obrambni sistem isti — kombinacija suhega zidu in zemljenega nasipa pred njim. Suhi zid, ki je bil v prvi fazi postavljen na raščena tla, se je pozneje širil in višal, njegova fronta se je lahko pomaknila navzven, ali še rajši navznoter. Z njim vred pa se je višal in podaljševal navzven tudi zemljeni nasip. Z letošnjim delom so bile jasno ugotovljene tudi posamezne faze nasipanja zemlje pred suhim zidom, ki ustrezajo novim fazam suhega zidu. Graditelji so se zelo prilagajali terenu in so naravne jame in jarke vključili v obrambni sistem. Tako je bil v sondah V, VI in VII naravni jarček jasno vključen v obrambni sistem.

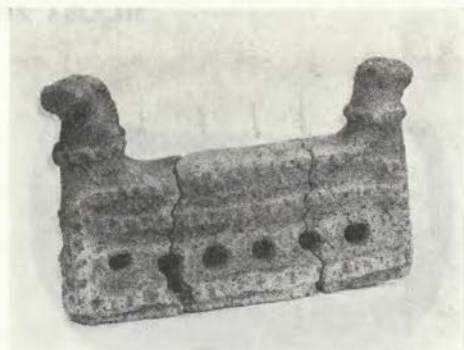
Nova je ugotovitev, da je bil na najmlajši halštatski zemljeni nasip položen še tlak iz manjših kamnov. Tu imamo opravka očitno z umetno utrditvijo pobočja, ki jo je bilo možno opazovati povsod v vseh sondah, ki so bile izkopane zadosti navzven (sonda II, V, VI, VIII). V sondi VI smo odkrili celo trojni tlak, kar nakazuje, da imamo tudi tu opravka z več fazami. V tlaku moramo videti umetno utrditev pobočja proti polzenju zemljenega nasipa, hkrati pa tudi oviro za konjenico, da se ni mogla neovirano približati obzidju. Očitno je tej utrditvi pobočja ustrezalo še eno obzidje, ki pa ni bilo ohranjeno v nobeni dosedanjih sond. Kamenje so v poznejših obdobjih uporabili očitno za druge namene; o tem govori tako ljudsko izročilo kot pripovedka. V vseh sondah je bilo tlakovanje datirano v poznolatsko obdobje. Ze omenjena troplastnost tlaka v sondi VI daje misliti, da je tudi tlakovanje pobočja bilo dalj časa v rabi. Kulturna plast med najmlajšim halštatskim obzidjem v sondi VI tudi letos utrjuje misel, da je moralo biti naselje nekaj časa v zgodnjelatenskem obdobju brez obzidja.

Kronološka slika, ki smo jo dobili leta 1967, je bila letos le potrjena. Najstarejše

obzidje je v vseh sondah HaCl že izpričano. V sondi VI je bila na dnu zopet najdena skodelica tipa Stillfried-Hostomice. Na začetku mladohalštatskega obdobja je bilo najstarejše obzidje porušeno — v ruševinah najstarejšega zidu smo v sondi II našli kačasto fibulo. Pestro keramično gradivo iz plasti, na katero je bilo postavljeno drugo obzidje v sondi VI, se da dobro datirati na konec starohalštatskega obdobja. Obe mlajši halštatski obzidji sodita torej že v mladohalštatski čas. Dokaj pomembno je tudi dejstvo, da je bilo obzidje v začetku latenskega časa opuščeno. Vsekakor pa moramo v teku latenskega obdobja računati s ponovno utrditvijo, kar je možno spoznati po umetno tlakovanom pobočju. Iz rimskega časa nismo odkrili nobenih ostankov.

Stirim ugotovljenim fazam obzidja, trem halštatskim in eni latenski — predhodno bi jih lahko imenovali Stična I—

Stična, pogled na temelje hiše v S III, na desni glinasta kozica in hiše v S VIII

Stična, les fondements de la maison au S III; ci-dessus: casserole en argile, de la maison au S VIII

IV, pri čemer moramo računati na to, da se bo zadnja latenska (Stična IV) gotovo še dala razčleniti — ustrezajo tudi plasti v notranjosti. Seveda pa niso vse posvodi in enako močno zastopane. Letošnje izkopavanje je dalo prvič močno samostojno latensko plast, tako v sondi V in v sondi VI (nad halštatskim obzidjem). V zadnji je bilo možno celo razločevati dve fazi, starejšo, za katero je značilna žigosana latenska keramika in ki začenja v Lt B 2 (Po Krämerju), in mlajšo, kjer prevladuje groba latenska keramika, grafitirana in ornamentirana z metličastimi motivi.

Iz izkopavanja v notranjosti je na prvem mestu omeniti hišo v sondi III, VII, ki je pa tudi letos nismo mogli izkopati do konca. V njenih ruševinah smo našli mnogo keramike, med drugim tudi 2 kozici in podstavek za posode. Ena kozica je bila lepo ornamentirana. Hiša je iz mladohalštatskega obdobja. O izkopavnih naselbinah v Stični je bilo napisano prvo poročilo za AV 20, 1969, in Germanio 47, 1969. Latensko gradivo pa je bilo deležno že prve sintetične obravnave v istem zvezku AV in v Dehan-Festchhrift (Marburg 1969). — S. G.

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

Novo mesto, dvoročajni keltski cantaros
Novo mesto, cantharos celtique à deux anses

Novo mesto — Potem ko smo končali obsežno raziskovanje treh velikih halštatskih gomil na Znančevih njivah v Kandiji, smo po krajšem premoru, dne 9. oktobra nadaljevali izkopavanje keltskih grobov z žganim pokopom. To grobišče se je razprostiralo na zemljišču med gomilama I in II, vzhodno za stanovanjskim stolpčcem S-2. To je bilo nadaljevanje raziskovanja keltskega grobišča, ki smo ga načeli že poleti 1967 v prvi fazi raziskovanja, ko smo izkopali že 42 grobov, med njimi grob z znamenito dvoročajno prozopomorfnno keramično posodo — kantharos. Ročaji te posode se začinjajo in končujejo v stiliziranih kačjih glavah, na zgornjem delu ostenja pa je posoda okrašena z dvema plastično oblikovanima človeškima obrazoma s tragičnim izrazom. Kantharos so restavrirali v delavnicah Centralnega muzeja v Mainz. Do konca oktobra 1968 smo odkrili še nadaljnjih 21 grobov, tako da smo na Znančevih njivah v Novem mestu izkopali skupaj 63 keltskih grobov. Vsi grobovi so žgani in precej plitvo vkopani kot ravní grobovi brez posebnega reda v neposredni bližini halštatskih gomil. S tem smo najbrž izkopali še zadnji del obsežnega keltskega grobišča v Kandiji, ki pa je bilo pri zidavi pred desetletji verjetno že večjidel uničeno. Grobovi iz leta 1968 niso bili zelo bogati, prevladujejo keramične najdbe, manj je kovin-

skih najdb. Vsi grobovi v Kandiji so iz srednjelatenskega obdobja. — T. K.

Ormož. — Ob izkopu temeljev za novi hotel so na parc. 30 in 21/1 k. o. Ormož odkrili nekaj fragmentov sivo žganih loncev in skodel. Muzej o izkopu ni bil obveščen. Predmete smo dobili naknadno na terenskem obhodu. — M. T.

Veliki Obrež pri Dobovi. — Posestnik Jože Zupančič iz Velikega Obreža je našel v kupu gramozu na cesti latensko ost sulice, dolžina 36 cm (dolžina tulca 6,5 centimetra), inv. št. P 1065. Gramoz je iz gramoznice krajevne skupnosti Dobova, ki so jo izkopali na njivi Antona Blažinča iz Rigonc. Njiva leži v kat. ob. Veliki Obrež, ledinsko ime tamkajšnjega kompleksa njiv je »Veliki prudi«. Pri preiskovanju gramoznice smo na kupu odkrite zemeljske plasti našli železen žebelj dl. 10 cm, razklana sploščena glavica š. 3,5 cm (inv. št. P 1066) (T. III/7). — S. S.

Veliko Mraševo pri Podbočju. — Posestnik Benčin Anton iz Brda 17 je pred 5 leti pri kopanju gramozu na svoji njivi parc. št. 679 v k. o. Veliko Mraševo (ledinsko ime njive Male pužce) našel keltski grob. Najdbe iz groba je po posredovanju ravnatelja osnovne šole Podbočje Jožeta Zupančiča pridobil Posavski muzej. V grobu so bili:

1. Trikrat ukrivljeni dvorezni železni meč (inv. št. P 1060) z ostro omejenim lopatastim prehodom iz rezila v trn za nasaditev ročaja. Trn za račaj je zaključen z elepsoidno gravico. Dolžina rezila je 68 centimetrov, največja širina pri prehodu v ročaj je 4,5 cm. Po sredini je rezilo nekoliko odebeljeno. Dolžina trna za ročaj je 18 cm. T. III/1.

2. Dva fragmenta nožnice (inv. št. P 1061 in P 1062). Eden je zaključek zunanje strani nožnice, obrobljen s ploščato odebelitvijo zvončaste oblike. Površina 4 × 5 cm je okrašena s simetrično vrezanim vitičastim ornamentom, ki se konča z volutama. Vsa ostala površina nožnice je puncirana, kar je lepo vidno tudi na drugem fragmentu iz srednjega dela nožnice. T. III/3, 8.

3. Ost sulice z ukrivljeno konico (inv. št. P 1063), dolžina rezila 32 cm, dolžina tulca 8 cm. Iz stožčastega tulca je oblikovan trikotni greben po sredini rezila, ki je na začetku visok 7 mm in širok 12 mm. 2 cm od začetka tulca je vidna prstanasta

odebelitev, v njej sta v diametralni legi dve luknji za nasaditev na držaj. Širina rezila pri vrhu je okrog 7 cm. T. III/2.

4. Enorezni nož (P 1064; dolžina noža 36 cm, dolžina ohranjenega ročaja 7 cm. Ročaj je razčlenjen v dve krogličasti odebelini; ena, s premerom 3 cm je nekoliko pred rezilom; druga, delno odbita, je najbrž zaključila ročaj. Krogličasti odebelini ročaja sta okrašeni z dvema vzporednima vrezoma. Največja širina rezila je 6 cm. Glede na doslej znani tipološki razvoj enoreznega meča bi mogli grob datirati pod konec srednjelatenskega obdobja. P. Petru, Latenoidni enorezni noži iz rimske nekropole v Bobovku pri Kranju, Vesnik Vojnog muzeja 5, 1958, 263; A. Smodič, Nove latenske najdbe na Dravskem polju, ČZN 35, 1940, 1; J. Reitlinger, Die latènezeitliche Funde des Braunauer Heimathauses, Jahrbuch des Oberösterreichischen Museumsvereines 111, 1969, Abb. 8,1; D. Krstić, Latenski nalazi iz

Brestovika, Zbornik radova Narodnog muzeja Beograd 2, 1959, T. II/1 in 2. T. III/6.

Okoli 10 m od tega groba je odkril posestnik Jože Vrhovšek iz Broda pri kopanju gramoza na svoji njivi leta 1949 latenski skeletski grob, ki je bil približno 1 m globok. Med najdbami omenja bogat latenski grobni inventar: ukrivljen meč, sulico, fibulo, večjo keramično in manjšo bronasto posobo ter dve krajši verigi. Najdbe so otroci oddali takratnemu učitelju v Podbočju Francu Petanu; danes so vsi predmeti izgubljeni.

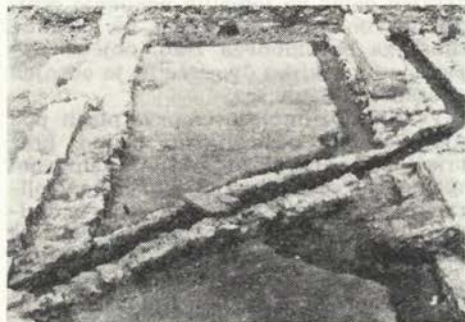
Omenjeni najdbi latenskih grobov (gotovo gre za manjšo keltsko nekropolo) sta samo okoli 500 m oddaljeni od rimskega grobišča v vaški gramoznici Veliko Mraševo in na parceli posestnika Pirca ob cesti pri vasi Kalce—Naklo. Podobno kot pri mnogih drugih latenskih najdiščih v Sloveniji so v neposredni bližini keltski in rimski grobovi. — S. Š.

RIMSKA DOBA

Ajdovščina. — Maja 1968 je Komunalno podjetje iz Ajdovščine pričelo preurejati Titov trg. Pred namestitvijo novega tlaka iz betonskih plošč **pred gostilno Pri Maksu** je Goriški muzej s sondami raziskal prostor nove ploščadi.

Izkopani sta bili dve sondi, dl. 9,5 in 10,5 m, š. 1 m, gl. 1,15 do 1,20 m, pravokotno na stavbo gostilne. Vrhnje plasti v obeh sondah so bile premetane s kasnejšimi vkopi recentne kanalizacije in napeljave telefonskih kablov. V sondah ni bilo ostankov stavb. Bistvena ugotovitev je bila v tem, da se kaže poselitev ajdovskega prostora v antiki v dveh časovno različnih plasteh, in sicer v zgodnjeantični, ki je bila v profilih obeh sond dokaj neizrazita in brez najdb, in v kasnejši, ki ji daje poudarek pozidava utrdbe v 4. stoletju in ki je bila mnogo bolj intenzivna. V tej plasti smo našli poleg drobcov keramike tudi nekaj kosov enobarvnega mozaika. V z. delu obeh sond se je v gl. 50 cm pojavil izredno trden tlak iz mešanice gline, kamenja in opeke, ki se nadaljuje pod temelji sosednjih stavb. Db. tlaka je bila do 30 cm. Njegova funkcija zaradi premajhne odkrite površine ni povsem jasna.

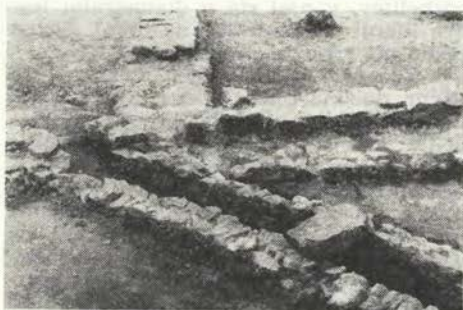
Gradnja večje trgovske hiše trg. podjetja **Nanos** iz Postojne, ki jo je to podjetje skupaj z občinsko skupščino Ajdov-

Ajdovščina, del južnega krila rimske atrijske hiše

Ajdovščina, une part de l'alle sud de la maison romaine à atrium

ščina načrtovalo že leta 1966 (takrat je bilo opravljeno tudi sondiranje in ugotovljeno, da je pred gradnjo potrebno sistematično raziskati ta prostor), je bila načrtovana na največjem še neprizadetem in neraziskanem prostoru znotraj obrambnega obzidja antične Castre. Vse dotlej opravljeno arheološko delo v Ajdovščini je zaradi manjših raziskanih površin bolj fragmentarno dopolnjevalo podobo te rimske utrdbe, gradnja blagovnice na nekdanjem grajskem dvori-

Ajdovščina, vhod v južno krilo rimske stavbe; desno: stičišče vogala rimskega stebrišča in kloake
 Ajdovščina, jonction de l'angle de la colonnade romaine et du cloaque; à droite: l'entrée dans l'aile sud de la maison romaine

šču pa je tokrat nudila možnost, da se prvič razišče večja površina.

Raziskovanja, ki so se omejila na gradbeno jamo objekta »A« blagovnice in na sondiranje objekta »B«, so zajela površino nad 430 m² na objektu »A« in 18 m² na objektu »B«. Objekt »B« je bil zgrajen delno na temeljih nekdanje grajske stavbe in je naslonjen na ostaline rimskega obrambnega zidu, objekt »A« pa zajema grajsko dvorišče in je obrnjen s fasado na Titov trg.

Vrhni sloj humusa in prve plasti pod njim so bile odstranjene strojno, brez prisotnosti arheologov, kljub zahtevam spomeniškega varstva. S tem nekontroliranim posegom je bila odnesena in uničena najmlajša kulturna plast, delno pa so bile poškodovane tudi antične ostaline.

Sredstva za izkopavanje je prispevala delno občinska skupščina Ajdovščina, deloma pa investitor trgovsko podjetje »Nanos« iz Postojne. Izkopavanje je vodil dr. Peter Petru s sodelovanjem kustosa Goriškega muzeja Draga Svoljšaka. Najdbe so v Goriškem muzeju.

Raziskovanja so pokazala, da imamo opraviti v Ajdovščini z najmanj tremi gradbenimi fazami. Najnižja ima pretežno naključne najdbe iz 1.–3. stoletja, brez arhitektonskih ostalin. Te najdbe so nov dokaz, da je bil ta prostor, na katerem je kasneje zrasla utrdba, naseljen tudi v zgodnji antiki (mansio Fluvio Frido).

Naslednja faza označuje čas nastanka utrdbe, ko je bil ta prostor zazidan. Odkrita je bila velika atrijska hiša in sicer njeno južno krilo in del zahodnega krila. Značilno za južno krilo je bilo, da je

imela zunanja stena v enakomernih presledkih tri večje odprtine, četrta pa je bila delno zazidana in tu je bil pravi vhod v ta del stavbe. Stene so bile grajene iz izbranega lomljenca, položenega v plasteh; fuge so bile skrbno zaglajene, kar kaže na to, da je bila stena neometana, 59 cm debela stena je bila ohranjena do višine 36 do 70 cm. Postavljena je bila na 110 do 115 cm širok in 40 cm visok temelj.

Na srednji zid južne fasadne stene se je v notranjosti naslanjalo ognjišče, grajeno iz opek položenih na plast malte in zemlje. V prostoru, ki mu je pripadalo ognjišče, smo našli na več mestih apnen estrih, prekrit z dokaj debelo plastjo žganine in prek nje s sphano ilovico. V tem prostoru smo dobili tudi večje kose stenskega omela z enostavnim geometrijskim okraskom vzporenih belo rdečih prog. V tem delu stavbe je bilo poleg tega najdenih tudi mnogo drobnih najdb.

V organski povezavi z južnim krilom stavbe je bila kloaka. Tekla je verjetno od Hublja proti južnemu delu stavbe. V odkopanem delu je bila sprva vzporedna z južnim krilom stavbe, tu je široka 43 centimetrov, nato pa je prebila temelj stavbe in potekala prečno prek prostora z ognjiščem in se končala ob stičišču južnega in zahodnega zidu stebrišča. Kloaka je bila odkrita v dolžini 15,50 m, njen padec je na tej dolžini znašal 47 cm. Na kloaki smo našli en sam krovni kamen. Tlačkova je bila s kamnitimi ploščami, položenimi na 4 cm debelo plast malte.

Južni zid je bil ohranjen do višine 30 centimetrov, širok pa je bil 63 cm. Zahodni zid stebrišča ni imel izrazitega te-

meljnega podstavka; po strukturi zidave se ne loči od ostalih odkritih zidov. Njegov zaključek pokriva severni profil izkopenega polja. Ohranjen je bil do višine 45 cm. Značilna zanj je izjemna debelina in sicer 78 cm.

Od stebrišča stavbe smo našli 7 masivnih kamnitih blokov, ki so služili kot podstavki za opečnate in lesene stebre. Veliki so bili od $38 \times 38 \times 32$ cm do $62 \times 46 \times 32$ cm. Postavljeni so bili ali na plast apnene malte ali pa so imeli zidan podstavek.

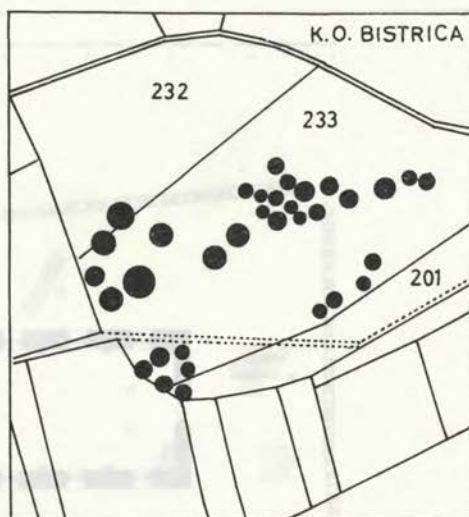
Dvorišče je bilo tlakovano s slabim estrihom samo v predelu med oporniki in zidom, ostali del dvorišča pa je bil izpolnjen z gruščem.

V notranjosti zahodnega krila stavbe smo na celotni odkopani površini našli na apnen estrih, ki je v severozahodnem vogalu izkopenega polja dosegel debelino do 30 cm. Ta del stavbe je bil povezan s kloako.

Čas nastanka atrijske hiše dokumentira poleg številnih drobnih najdb še posebno več kot 500 novcev, ki so bili najdeni v največjem številu v južnem krilu stavbe. Časovno segajo od Constantina do Teodozija. V Teodozijevem času je stavba pogorela, kar dokumentira plast izrazite žganine, posledica uničenja antične naselbine v Ajdovščini po bitki pri Castru.

Najmlajšo gradbeno fazo dokumentira najdba dveh steklenih jagod z mrežastim ornamentom in množica hišnega lepa v plasti, ki je sicer v profilih bila dokaj nediferencirana. Tej najmlajši fazi je pripadal tudi suhi zid, odkrit v kvadrantih 1, 2, 1a, 2a, in nad ruševinami južne stene stebrišča atrijske hiše, njegov podaljšek pa smo dobili tudi v jugozahodnem vogalu objekta »B«.

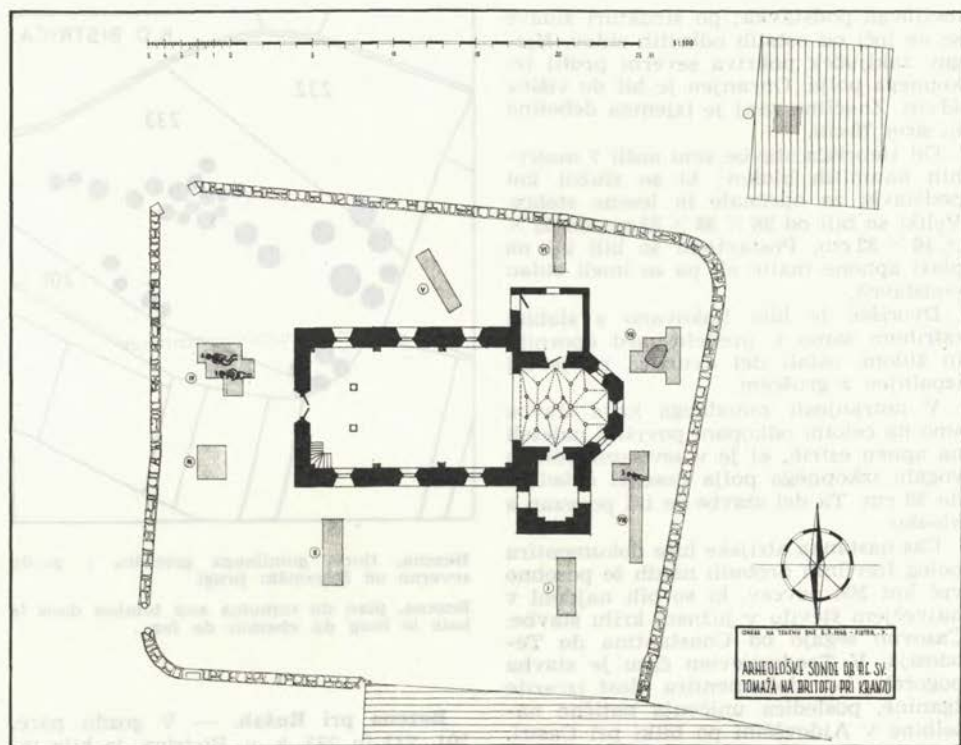
Grajen je bil iz rečnih oblic, položenih prosto v zemljo, na posameznih mestih jih je vezala slaba malta. Njegov potek se ni ujema s smerjo antičnih zidov, od njih se je ločil po načinu zidave in tudi vertikalno stratigrafsko se je od antičnih arhitektonskih ostalin povsem razločeval. Očitno je bilo, da so bili na ruševinah antične stavbe v nekem kasnejšem času postavljeni objekti, ki so imeli na temeljih iz suhega zidu lesene stene, ometane z glino. Časovno nedvomno poantični stanovanjski horizont opredeljujeta obe stekleni jagodi z mrežastim ornamentom v čas poznega obrobja preseljevanja narodov. S tem pa je v Ajdovščini prvič podana kontinuiteta stanovanjske kulture po zatonu antike. — D. S.

Bezena, tloris gomilnega grobišča v gozdu severno ob železniški progi

Bezena, plan du tumulus aux tombes dans le bois le long du chemin de fer

Bezena pri Rušah. — V gozdu parc. 201, 232 in 233, k. o. Bistrica, je bilo izmerjeno in vrisano na kataster 34 antičnih gomil, ki jih je prvi označil P. Schlosser na karti pri W. Schmid, *Die Ringwälle des Bacherngebietes 1*, MPK 2/3, 1915, 230, sl. 1 (tam označen, a neobjavljen tekst naveden pri S. Pahič, ČZN NV 2, 1966 (1967), 34, op. 104; prim. še karto in seznam pri S. Pahič, VS 1967). Gomile leže v treh gručah v izoliranem ravninskem gozdčičku 100 m od železniške proge Maribor—Dravograd med naseljima Bezena in Bistrica pri Rušah. Po velikosti se precej razlikujejo (najmanjši meri v pr. 4 in v vi. 0,6, največja v pr. 16 in v vi. 2 m), polovica pa jih je že razkopanih. Kopanje se je pričelo najbrž že od sredine 19. stol., ko sta se tod udeleževala R. G. Puff in G. Wurmbrand, vendar o tem ni podatkov. W. Schmid je v svojih zapiskih (v graškem Joane, dišče imenoval »Groble« oz. »Gomile«, naštel jih je 24 («od katerih so bile v novejšem času nekatere izravnane») in omenil, da so »v eni izmed njih pred 50 leti (1875) pri izravnavanju našli več zlatih koščkov; eden med njimi je bil pravokoten s pr. 1 dunajske cole (= 2.6 centimetra)«. To gradbišče je poleg ti-

Britof pri Kranju, situacija sond
 Britof près de Kranj, situation des sondages

stega v Rušah poslednja večja skupina antičnih gomil ob Dravi proti Z. — S. P.

Borje pri Zagorju. — Na pobočju s. od vasi so kmetje pri izkopu kanala od tamkajšnjega studenca proti vasi naleteli na cevi rimskega vodovoda v dolžini 40 m. Pri tem so cevi izkopali in jih zavrgli. Celotne smeri vodovoda ni bilo mogoče ugotoviti, poročajo pa tudi o najdbi cevi na pobočju j. od vasi. — M. S.

Britof pri Kranju. — Ob cesti Kranj—Jezerško, sv. od Kranja smo ob p. c. sv. Tomaža izkopali 8 sond (glej situacijsko skico). V sondi IV smo odkrili skeletni grob 1 in 2, v sondi VIII grob 3.

Grob 1. Dobro ohranjen skelet. Moški adultus (25 do 30 let). Smer Z—V. Gl. 0,80 m, dl. 1,66 m. Lobanja nagnjena na d. stran. Sp. deli rok položeni na trebušni del, dlani prek medenice. V višini lo-

banje ca. 0,50 m na levo več koščkov oglja. Sp. del grobne jame ca. 15 cm vkopan v prod, banjaste oblike. Brez pridatkov.

Grob 2. Dobro ohranjen skelet. Moški Juvenillis — adultus (ok. 25 let). Smer Z—V. Gl. 0,95 m, dl. 1,57 m (v skrčeni legi). Sp. del rok položen v naročje. Noge vzporedne in skrčene v kolenih. Zg. del telesa položen na hrbet. V prod vkopana grobna jama ima banjasto obliko in je bila zatrpana z izkopanim gradivom. Pridatki: na d. strani križnice železna pasna spona, polkrožne oblike s trnom. Velikost: 3,8 × 3,6 cm, dl. trna 4,0 cm. T. II./7. Ca. 0,20 m nad levim ramenskim sklepom fragmentarno ohranjen keramični pladenj, rjave barve, izdelan na lončarskem vretenu. Ustje ravno, glina močno pomešana z zrni peska.

Grob 3. Slabo ohranjen otroški skelet. Spol? Infans II (ok. 8 let). Smer Z—V

Britof pri Kranju: na levi zgoraj: grob 2, skrčeneč s prsno spono, spodaj pa pladenj, najden na tem grobu. Na desni zgoraj: žgan grob v gomili kamenja, spodaj lonec s temena gomile

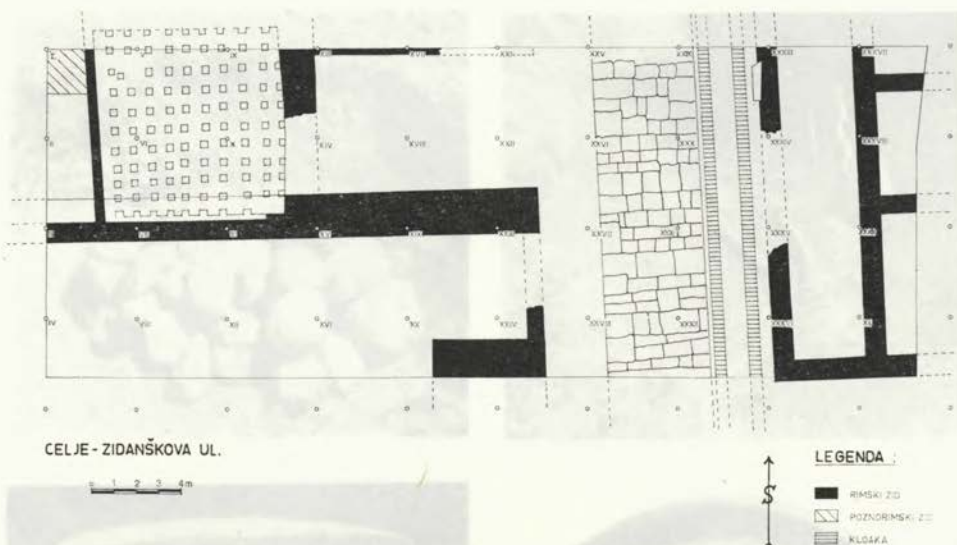
Britof pri Kranju: à gauche en haut: tombe Nr. 2, mort contracté avec une agrafe de ceinture; en bas: assiette en argile, trouvée sur cette tombe. A droite, en haut: monceau des pierres avec une tombe aux cendres, en bas le pot, trouvé au sommet du monceau

z majhnim odklonom proti J. Gl. 0,65 m, dl. 0,90 m. Lobanja nagnjena na d. stran. Roki iztegnjeni ob telesu. Grobna jama izkopana v prod in zatrpana z izkopanim gradivom, pomešana s humusom. Meja grobne jame ni bila opazna. Brez pridakov.

Na sv. strani prezbiterija smo v sondi VII odkrili gomilo večjih oblic (db. do 0,40 m), ki je bila pod sedanjo površino.

Gl. jame 0,70 m, sp. pr. gomile 1,0 × 1,30 metra. Sp. del jame vkopan v prod ca. 0,35 m. Pod vrhom med oblicami humus pomešan z manjšo količino oglja (po antrakotomski analizi dr. A. Šerclja: hrast — Quercus, jelka — Abies) in keramičnimi fragmenti, tipološko značilnimi za antično in zgodnjerednjeveško obdobje.

Pri delu sta sodelovala dr. A. Pogačnik in ing. arh. P. Fister. — A. V.

CELJE - ZIDANŠKOVA UL.

Celje, tloris rimskih stavb v Zidanškovi ulici
 Celje, plan des édifices romains à Zidanškova ulica

Celje. — Arheološka zaščitna izkopavanja v Zidanškovi ulici (4. do 20. XII. 1968) na parc. št. 2294, 2295, 2296, 2388, 2388 k. o. Celje, kjer bo podjetje Slovenijales gradilo svoje poslovno poslopje in sta bili med 2. svet. vojno bombardirani 2 hiši (»vrata z antikami«), dokumentirani že v 15. stol. Izkopavali smo na površini 565 kvadratnih metrov, ki smo jo razdelili na 40 kvadrantov po 4 m. V delu gradbišča leži antična stavba vzporedno z današnjo ulico v dl. 21,60 m, pomaknjena od roba ulice v notranjost za 6 m, sega pa še pod sosednjo hišo in dvorišče. Odkrili smo 3 prostore, Srednji prostor (78,40 m²) je imel hipokavst, zgrajen iz opečnih stebričkov in obokov. Tlak hipokavsta je v gl. 2,90 — 3,00 m, tlak sobe pa v gl. 1,90 do 2,00 m. Oba tlaka sta bila iz preprostege estriha. Z. prostor stavbe (kv. I in II) sega le 2 m v gradbišče, vse drugo pa pod sosednjo hišo in dvorišče. Tlak v tem prostoru je bil sestavljen iz večjih fragmentiranih opek, položenih v belo malto. Pripada pozni antiki, prav tako zid pod tlakom v kv. I, ki je drugačne strukture kot drugo rimsko zidovje na gradbišču (večji gramoz, nekaj lomljenca, fragmenti tegul, vse vezano v belo malto). D. prostor, v. od hipokavsta, je bil zapolnjen z drobnim rumenkastim gramozom. Na njem je bila plast steptane rumene zem-

lje, nanjo pa položen rdečkast estrih. Nivo tal je v vseh prostorih enak 1,90 do 2,00 m.

Skozi kv. XXV — XXXII drži rimska cesta v smeri J—S z manjšim odklonom proti Z (glede na današnjo cestno mrežo). Cesta, š. 4,50 m, je bila tlakovana z manjšimi sivimi granitnimi bloki z belimi žilami. V pozni antiki so cesto popravili in jo tlakovali z bloki iz pohorskega marmorja. Vsi ti kosi izvirajo iz grobnih konstrukcij 1. in 2. stol. V cesto so bili položeni deli podnožij, relief — vogalni del pepelnice, dva napisa, del strehe, sleme strehe, del korintskega kapitela in drugi arhitektonski členi. Db. kamnitega tlaka je bila 30—70 cm, ker so na nekaterih mestih ležali drug na drugem celo po trije bloki. Cesta se pričinja v gl. 140 cm in smo ji sledili po vsej š. stavbišča (14,60 m).

Vzporedno z rimsko cesto, le 20 cm od njene v. strani, poteka rimski odtočni kanal iz peščenca, obokan, dno mu sestavljajo peščene plošče. Dno je v gl. 4,45 m, vi. je 2,20 m in š. 2,00 m; notr. mera 1,00 × 1,50 m. Proti J pada dno za 10 cm. Na j. koncu je bil porušen in se po plasteh vidi, da je bil teren tukaj že večkrat prekopan. Priključka na zbirni kanal pod Zidanškovo ulico nismo odkrili, ker poteka zbirni kanal pod j. robom ulice.

Na v. strani rimske ceste leži z njo vzporedno stavba, pred katero je v oddaljenosti 3,25 m stalo stebrišče. Temelj stebrišča sega v gl. do 3,70 m, temelj stavbe pa do 4,25 m. Ob stebrišču je ležal fragment stebra s pr. 47 cm. Tudi pri tej stavbi smo lahko ugotovili le 3 prostore, ker je skoraj vsa stavba pod sosednjo v. hišo in dvoriščem. Odkrita dl. stavbe je 14,6 m. Db. zidu je 90 cm, zgoraj 80 cm, ohranjena vi. 180 cm. Zid je zgrajen iz rumenkastega lomljenca, nekaj rečnih oblic in malte. V nobenem odkritem prostoru ni bilo hipokavsta.

Med pomembnejšimi najdbami sta dva napisa, sekundarno uporabljena za cestni tlak. Prvi se glasi:

IN MEMORIAM

L. MATTI. P. F. CLA. PROBI. DEC.

CE..

L. MATTIVS. L. F. BELLICVS II VIR.

I. D. POSV..

Napis je le na desni strani nekoliko poškodovan, vel. 172 × 45 × 22 cm. Blok je ornamentiran na treh ožjih stranicah in na zadnji stranici, kjer sta še ohranjena, a močno poškodovana dva grifona ob kantarosu.

Drugi napis:

..... EMORIAM

.... F. CLA. PROBI. I....

.... L. F. BELLICVS. II. VIR I....

Tekst drugega napisa je enak prvemu, oba sta napisa pripadala isti grobni konstrukciji. Za to govore tudi enake mere obeh blokov in enak ornament.

Hipokavst v zahodni stavbi je bil popravljen v pozni antiki in slabši stebrički podprti z dodatnimi oporami iz marmorja in peščenca. Kot opornik je bila uporabljena tudi votivna ara z napisom:

E. D. D.

OMNB.

VICTO

CRISPI

NVS. LIBE

RATVS.

PERICVLIS

Vel. are 60 × 24 × 14 cm. Zg. in sp. profilacija sta bili že pri sekundarnem uporabljanju odklesani, zato manjka glavno božanstvo.

V kv. I je bil v srednjeveškem zidu fragment starokrščanskega napisa s krščanskim emblemom. — V. K.

Dobrava — Otok na Dolenjskem; gl. sr. vek!

Dolga vas pri Lendavi. — Nadaljevanje in konec (14.—19. 10. 68) raziskovanj — (l. 1957 in 1958) rimske naselbine (AV 9 —10, 1958—95, 173 ss). Sondiranja so omejila obseg naselbine na bregova potoka Borosnjaka, blagi pobočji južno tik ceste proti Madžarski (nove parc. 1686, 1544, 1545, 1551, 1594, 1553, 1555/1 in 2, 1557, 1547, 1559 k. o. Dolga vas). Naselje je moralo biti v celoti leseno, v njem sta zdaj jasna dva kulturna horizonta, zgodnji in pozni antični. Skozi naselje je vodila pot od JZ proti V, nasuta s prodom le ob hišah v poznoantičnem nivoju. Ugotovitve so ovrgle mnenje, da je skozi Dolgo vas tekla glavna cesta Poetovio—Savaria in dokončno izključile možnost locirati Halicanum v Dolgo vas (prim. AV, XI—XII 113 ss). Sonde so blie po končanem delu zasute. — I. M. C.

Fizine pri Portorožu. — Pri kopanju temeljev za klet počitniške hišice Miha Rigla na parceli št. 1773/3 k. o. Piran so delavci 1,9 m globoko v ilovnati plasti zadeli na 10 cm debelo plast ruševin iz antičnega časa. Najdeni so bili ostanki glinastih rimskih posod, stenskega ometa, posamezni mozaični kamenčki, kosi opek in poškodovan rimski novc. Profil: plast humusa, ilovnata plast, ruševinska plast, plast ilovice, temeljna kamenina. — E. B. T.

Izola. — Januarja 1968 je Gostinko-turistično podjetje Simonov zaliv začelo graditi 4 večje hotelske stavbe na arheološko zaščitenem terenu tik Simonovega zaliva. Vsa zemeljska dela so bila opravljena pod nadzorstvom kustosa za arheologijo Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« v Piranu, ki je vodil tudi zaščitna sondažna raziskovanja.

Pri kopanju temeljev za hotel Garni je bil 91 cm pod površino zemlje oziroma 2,26 m pod tlakom današnje terase pred glavnim vhodom stavbe najden antični glinast cevovod. Sestavljen je bil iz 4,4 centimetra dl. cevi. Dobro je bilo ohranjenih 11 cevi, 5 pa je bilo že močno poškodovanih. Pr. cevi 18 cm. Cevovod je potekal od JZ proti SV. Na sv. strani je uničen, na nasprotni pa sega še v neprekopani del terena. Najdba je fotografirano in tehnično dokumentirana in vnesena v tloris stavbe v merilu 1:50. Posamezne cevi so shranjene v Pomorskem muzeju. Drugih najdb nismo zasledili.

Sočasno so potekala zaščitna izkopavanja v samem zalivu, kjer so ohranjeni ostanki antičnega pristanišča — pomol, bankina in valobran. Do tod so namerali podaljšati današnjo južneje ležečo obalo in nadzirati antične temelje. Pri nizkem stanju vode je bilo mogoče v zalivu izkopati 8 sond, v katerih nismo našli nič. Zato sklepamo, da prostor med antičnim pristaniščem in današnjem obalo ni bil pozidan. Ostanki pomola in bankine so bili tudi fotografirani in posneti v merilu 1 : 50 in 1 : 200.

S preurejanjem plaže oz. s podaljšanjem današnje obale do antičnega pristanišča bi bili prizadeti tudi antični ostanki. ZSV Piran je zato imenoval komisijo petih arheologov, ki naj bi usmerjala delo projektanta in nadzorovala gradbena dela. Ta se je na prvem sestanku strinjala s predlogom investitorja, a s pogojem, da najprej obnovi temelje pomola in bankine in jih nadzira v moderni tehniki, tako da bo nadgradnjo antičnih objektov mogoče ločiti od zidov nove, neposredno dotikajoče se jih ploščadi.

V samem zalivu so začeli zidati že marca tega leta. Dela žal niso potekala po projektu, ki je upošteval zahteve spomeniškovarstvene službe oz. komisije. Konservatorska dela na antičnem objektu zato še trajajo. — E. B. T.

Ljubljana. — Med aprilom in avgustom smo odkopali del **Ferantovega vrta**, kjer naj bi stala poslovno-stanovanjska zgradba podjetja Tehnike. Ostanki rimske arhitekture obsegajo 4 osnovne gradbene faze:

a) Prvo gradbeno fazo v območju insule (po W. Schmidu imenovana insula XX) iz 1. in 2. stol. Dokumentirali smo: j. fasado insule v dl. 11 m, zid je bil z zoklom š. 80 cm; centralno dvorišče, tlakovano z ilovico v obsegu ca. 19 × 12 m, s 4 prodajnimi prostori na z. delu, omenjenimi z zidci š. 55 cm, š. prodajnih prostorov pa je bila 4 m. J. predel izkopnega polja je v tem obdobju obsegel forumski prostor — tlak iz nasutega proda in temelje (makadam).

b) Drugo gradbeno fazo iz 3. stol. n. e. Zaradi pozidave bazilike profane se je forumski prostor zmanjšal. Bazilika, ki leži v smeri S—J, obsega j. predel izkopnega polja (med območjem prodajnih prostorov insule in baziliko je prazen prostor, š. 7,5 m) in ima š. ladje 18,60 m, š. apside 13 m, gl. 5 m, š. zidov 1 m.

Apsida in ladja sta bili tlakovani s kamnitimi ploščami podpeškega apnenca.

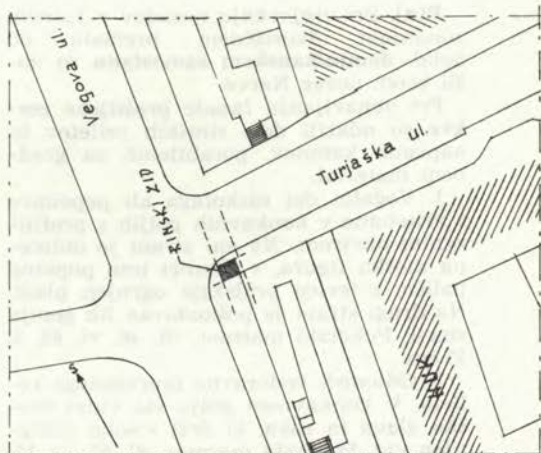
Ohranili sta se dve plošči v apsiidi, v ladji pa smo našli kose plošč, baze in kompozit kapitela stebra.

c) Tretjo gradbeno fazo iz 4. stol. n. e. Bazilika profana ohrani osnovni arhitektonski koncept, s tem da se upravni prostori razširijo proti severu, zapolnijo prostor med apsidno baziliko in j. fasado insule. Z. zid apside podaljšajo proti S (prek j. fasadnega zidu insule do s. fasade insule). Dl. zidu 36 m, š. 1 m.

č) Četrta gradbena faza iz 5. ali 6. stol. n. e. Arhitektonski ostanki insule in bazikalnega dela so v tem obdobju splanirani. Na območju insule je bila zgrajena okrogla stavba iz odpadnega materiala prejšnje arhitekture. Odkopali smo le z. polovico, vhodna je ostala pod pločnikom Titove ceste. Zun. pr. 13,50 m, db. zidu 1,30 m. V temeljih recentne stavbe ob sami rotundi sta bila vzdana dva poznoantična kapitela pilastrov.

Junija in julija smo izkopavali nekropolo na zemljišču **med Titovo cesto, Cigaletovo, Pražakovo in novo stavbo ob Trdinovi cesti**, 2000 m². Skupaj odkopali 161 grobov, med katerimi je bilo 93 žganih in 68 skeletnih. Med žganimi je prevladoval pokop v polkrožni ali ovalni grobni jami z glinasto ali stekleno žaro. Sledi pokop v odrezani amfori ali pod njo, s tem, da je pepel pokojnika stresen v amforo ali položen v glinasto ali stekleno žaro. Zasedili smo tudi nekaj primerov pokopa v tegulnatem zaboju z ali brez žare in pokop v zidanem grobu pravokotne oblike. Kronološka opredelitev pridatkov grobov obsega 1. in 2. stol. n. e. Med žganimi pokopi je bilo tudi 68 skeletnih grobov. Inventar žebeljev kaže na pokop v leseni skrinji. Smer grobov je bila V—Z, nekaj primerov pa S—J. Iz priloženih pridatkov je sklepati, da so na tem delu nekropole nekaj časa pokopavali sočasno s sežigom in pokopom trupla. Pridatke nekaterih skeletnih grobov lahko časovno opredelimo v drugo polovico 1. stol., druge pa v obdobje od 2. do 5. stol. n. e.

Avgusta in deloma septembra smo odkopali 1000 m² na prostoru nekđ. **Bavarskega dvora** in dvorišč. Našli smo 75 žganih in 4 skeletne grobove. Prevladuje pokop v zaboju iz štirih ali šestih tegul. Sledi pokop v polkrožni ali ovalni jami, pokop v odrezani amfori ali pod njo, s tem da je pepel pokojnika stresen v amforo ali položen v glinasto ali stekleno žaro. Kronološka opredelitev pridatkov obsega 1. in 2. stol. n. e.

Ljubljana; na levi zgoraj fragment sarkofaga iz Prežihove ul. 8, spodaj fragment rimskega napisa iz Ciril-Metodove ul. 5. Zgoraj: lega rimskega zidu na vogalu Rimske in Turjaške ulice

Ljubljana; à gauche en haut: fragment du sarcophage dans la rue Prežihova 8, en bas: fragment d'une inscription romaine dans la Ciril Metodova 5. Ci-dessus: situation du mur romain à l'angle des Rimska et Turjaška ulice

Med žganimi grobovi so bili 4 skeletni pokopi v smeri V-Z iz 4. stol. n. e. — L. P.

Pri izkopu jarka za toplovod pred Osnovno šolo Prežihovega Voranca od 6 metrov od vogala **Puharjeva-Prežihova**, 70 cm od pločnika in 93 cm pod površino zadeli na ostanek sarkofaga iz belega peščenjaka. Smer lege V-Z. V celoti je bila ohranjena le še ena od krajših sten, daljši stranski stranici pa le delno. Mere: notr. š. 55 cm, db. sten 9 cm, ohr. v. 90 centimetrov. V sarkofagu sta ležala dva fragmenta kosti d. roke, kos amfore ter fragment lončka iz rdeče pečene gline s cilindričnim spodnjim delom in prevrtnim dnom. Po pripovedi delavcev so v tem jarku našli še dva delno že uničena grobova, obložena s tegulami.

Nadaljevali poglobljanje terena v kletih stavbe Novi trg 4 in izkopali ostanke skeleta (verjetno antični) ter več kosov antične lončenine (gl. poročilo za leto 1967).

Pri kopanju kanala za toplovod so pod pragom v. vrat **Škofijskega dvorca** našli kos antičnega napisnega kamna iz sivega podpečana, obdelanega z dletom (dl. 61 centimetrov, vi. 24 cm, š. 35 cm). Od napisu so se ohranile: polovica črke X (vi. 15 cm), vsa črka V (vi. 16 cm) in vsa črka I (vi. 14,3 cm). Širina črk 1 cm.

V jarku toplovoda š. ca. 3 m, ki je tekkel od **Rimske ceste** ob Foersterjevem vrtu in po **Murnikovi**, zavil čez dvorišče tekstilne fakultete ter v **Snežniški** presekal emonski obrambni zid, smo dokumentirali ostanke emonskih zidov ter različne drobne najdbe iz tega časa.

Ob pločniku pred glavnim pročeljem **NUK** so odkopali daljši jarek, v katerem je bilo opaziti ostanke zidov, verjetno srednjeveške stavbe. Na samem vogalu Turjaške in Vegove, pri Plečnikovem zidu, pa so v gl. 1 m prekopali emonski obrambni zid (v š. 1,5 m). Debeline zidu zaradi le delnega odkopa ni bilo mogoče ugotoviti. — M. S.

Ptuj. Pri urejevanju nasadov v južnem zunanjem dvoriščnem prehodu ob nekđ. **dominikanskem samostanu** so našli bron. novc Nerve.

Pri obnavljanju fasade **proštjske cerkve** so odkrili dele rimskih reliefov in napisnih kamnov, porabljenih za gradbeni material.

1. Vogalni del sarkofaga ali pepelnice z reliefoma v konkavnih poljih s profiliranim okvirom. Na eni strani je oblečena moška figura, v desnici ima popotno palico, z levico pridržuje ogrnjen plašč. Na drugi strani je poškodovan lik genija smrti. Pohorski marmor, dl. 46, vi. 63, š. 27 cm.

2. Odlomek vodoravno prerezanega reliefa. V konkavnem polju sta vidni moška glava in roka, ki drži visoko vzdignjen vrč. Pohorski marmor, dl. 57, vi. 12, db. 22 cm.

3. Dva kosa vodoravno prelomljene napisne plošče. Vidni sta dve vrsti napisa in sledovi tretje. Vi. črk je 6—6,5 cm. Pohorski marmor, dl. 31, vi. 24, db. 18 centimetrov.

... A ...
... T. PR ...
... PRO ...

Pri izkopu za temelje nove stavbe na **parc. 1148 .k o. Ptuj** so v peščeni prodnati plasti dravske naplavine v gl. 4—5 metrov našli celo amforo rumenkasto rjave barve, Vi. 0,91 m. Na vratu ima sledove črnega napisa s čopičem, delno v unciali.

Na **Tihim potju**, parc. 183/5 k. o. Ptuj, ko ob izkopu za kanalizacijo našli kose keramike. Z dovoljenjem lastnika smo jarek nekoliko razširili ter v gl. ca. 1,20 m v glinasti plasti, močno pomešani z žganino, odkopali veliko črepov domače keramike: dele velikih sivo črnih trebušastih shrambenih posod z metličastim okrasom in valovnico (dve sta povsem restavrirani, vi. 70,5 in 68,5 cm), rdeče obarvan trebušast vrček z enim ročajem, rdeče rjav pokrovček za lonec, frag. sivo črn lonec s pasovi žigosanega okrasa, rumenkasto rjav trebušast lonec in dele amfor, lončkov z žigosanim okrasom, rdeče in črno obarvanih skodel, disk reliefne oljenke ter del velike trinožne sivo rjave skodele (pr. obodo ustja 32 cm). V izkopu smo med žganino našli tudi dele otrdele glinaste obloge z odtisi prepleta vej. Pri izkopu smo našli tudi bron. novca Avrelijana in Konstantina I.

Na **parc. 184/3 k. o. Ptuj** so pri mehanskem izkopu za temelje nove stavbe

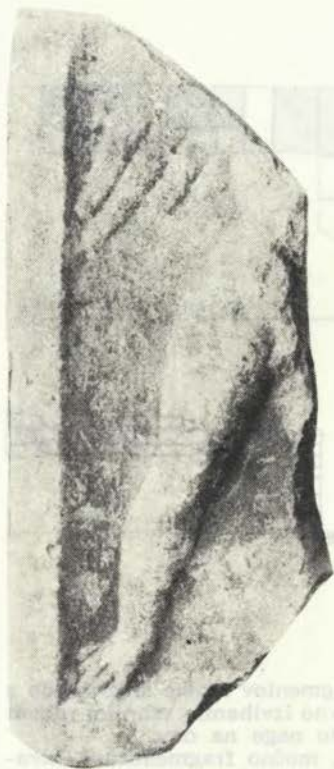
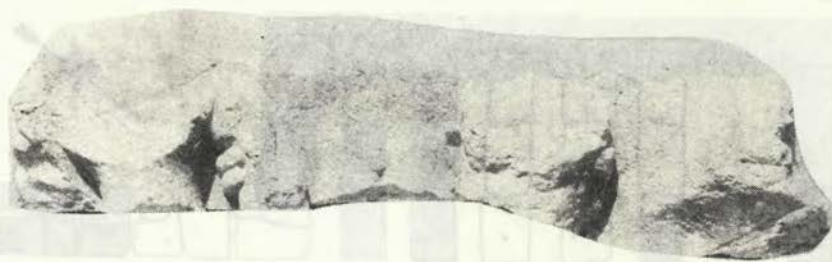
rezali naselbinsko ruševinsko plast do gl. 1,36 m. V odmetani zemlji smo našli kose domače keramike, delo treh mevic, dele oranžno rdeče obarvanih posod: dna 2 lončkov, ustja 3 krožnikov in ustji 2 skodelice ter opečno kocko za tlakovanje v obliki dvojne sekire (dl. 8 cm). Dalje: profilirano okroglo bazo za steber iz pohorskega marmorja, vi. 11,2, pr. 19,4 do 23 cm, ter številne fragmente ustij in ostenj sigilatnih posod, predvsem Drag. 37 (na dveh kosih sta zrcalno obratna žiga na plastičnem rebri: vrezan (S)MITI-AHSF in rahlo vtisnjen COM(ITIALIS)), kos dna (na treh je plastičen žig v pravokotnem okviru: IMPETR..., ...SFEC, M. I. I) in dele sigilatne mevice (Drag. 43). Zraven smo našli tudi močno koordiniran del železne motike (?) s sprijetimi zoglenelimi koščki lesa.

Na **Vičavi**, parc. 368/7 k. o. Krčevina, so pri izkopu za temelje nove stavbe prezali naselbinske plasti z gradbenimi ostalinami. V odmetani zemlji smo našli kose domače keramike: dveh žarastih loncev z metličastim okrasom, fragm. rdeče barvan krožnik, manjši pokrovček za lonec in fragm. tegule s široko in globoko vprasnjenima velikima črkama H I (ohranjena dl. črk je ca. 6 cm).

Pri izkopu za vodovod so na **parc. 336/9 k. o. Krčevina** presekali naselbinske plasti in našli srebrn novc Volusiana z av.: IMP CAES VIB VOLVSIANO AVG, rv.: CONCORDIA AVGV.

Pri izkopu za temelje nove stavbe na **parc. 514/1 in 514/5 k. o. Krčevina** smo v odmetani zemlji našli del profiliranega podstavka iz debelo zrnatega pohorskega marmorja (dl. 14, vi. 14, db. 9 cm), bron. ročaj zrcala in grlo rumenkastega vrčka. Na parc. 300/1 k. o. **Zg. Breg** so pri rigolanju vrta prerezali naselbinske plasti z zidovi iz oblic. V ruševinski plasti so našli ostanke keramike: dele 4 velikih mevic, fragm. terre sigilate (Drag. 37), poškodovano rdeče rjavo skodelico z živalskim in rastlinskim okrasom v barbotinu, kose 3 tegul z žigi M V SE, . . IV AGIL in LCS, 2 šesterokotni prizmatični opeki za tlakovanje (pr. 8 in 5,5 cm), bron. novc iz 1. stol. in bronzast posrebrren novc Avrelijana z av.: IMP AVRELIANVS AVG, rv.: RESTITVOR ORIENT.

Ob izkopu za napeljavo telefonskih kablov ob Mariborski cesti so na **parc. 314/2 k. o. Zg. Breg** v gl. ca. 0,80 m mestoma presekali rimsko grobišče s skeletnimi pokopi. Našli smo fragm. sivo črno žara-

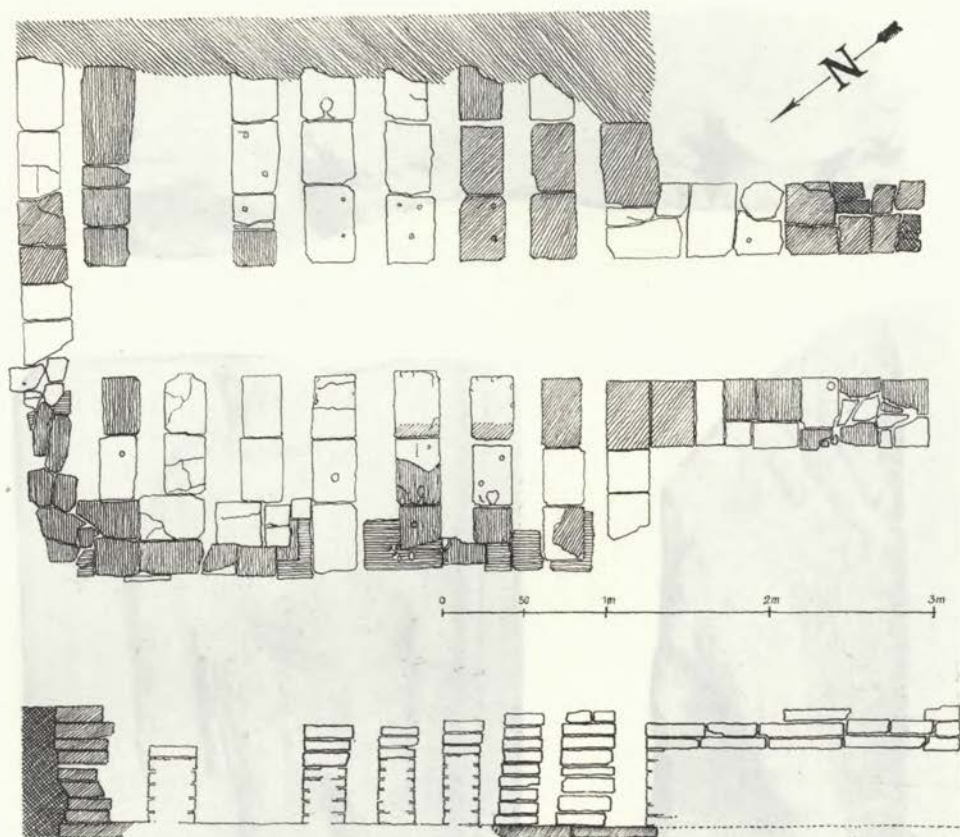
Ptuj, rimski kamni, najdeni pri obnavljanju proštjske cerkve

Ptuj, pierres romaines, trouvées pendant la restauration de l'église du prévôté

sto posodo z metličastim okrasom, dele rdeče obarvanega lončka in krožnika, dele rumenkasto zeleno glazirane mevnice, del oljenke, fragm. terre sigilate (Drag. 30 in 32), večji cel bron. kraguljček in bron. novc Konstantina I. z av.: CONTANTINVS PF AVG, rv.: GLORIA EXERCITVS, v exergu: ASIS.

Pri urejevanju nasada pred **III. mitrejem** so našli bron. novc Konstantina I. (parc. 290/20 k. o. Zg. Breg). — Z. Š.

Ptujska gora. Na posestvu J. Predikake na Ptujski gori so pri oranju njive našli jeseni leta 1967 zlat novc, solidus Teodossija II. Novc je muzej odkupil za zbirko.

Sevnica, tloris in prerez rimske opekarske peči
Sevnica, plan et coupe d'un four à tuiles romain

Av.: DN THEODOSIVS PF AVG, rv.:
GLOR ORVIS TERRAR, v exergu: TE-
SOB. — Z. Š.

Regerča vas pri Novem mestu. Sredi marca 1968 so pri spomladanskem oranju na njivi Marije Cujnik iz Regerče vasi št. 6, na parc. št. 163 k. o. Gotna vas, odkrili in razbili rimski grob, obložen in pokrit s kamnitimi ploščami. Ker je bil Dolenjski muzej o najdbi prepozno in posredno obveščen, so ob našem prihodu na najdišče grob že razdejali, najdbe v njem večinoma razbili, tako da smo našli le nekaj črepinj, po katerih smo lahko uganili, kaj je sestavljalo grobni inventar. V grobu so bili naslednji pridatki:

1. dva fragmenta večjega krožnika iz sive gline, vel. neznan.

2. več fragmentov široke sive sklede s kratkim, ravno izvihanim vrhnjim robom in prstanasto nogo na dnu.

3. drobna, močno fragmentirana keramična čašica iz rdeče rjave gline, vi. ca 6 cm, š. 7,3 cm.

4. Zgornji del rdeče oljenke z neohranjenim žigom, dl. 11 cm, š. 7,5 cm.

Po skopih keramičnih ostankih sklepam, da je grob iz druge polovice 2. stol. Opisane izkapanine so že druga grobna najdba iz Regerče vasi v času enega leta (prim. VS 12, 1967). — T. K.

Sevnica. Pri gradnji stanov. bloka s. od železn. postaje na parc. 593. k. o. Sevnica so v juniju načeli ruševinske plasti rimske opekarske peči. Spričo takojšnje intervencije OS in ob pomoči investitorja

Slovenska Bistrica, fragment antičnega nagrobnika v ž. cerkvi

Slovenska Bistrica, fragment d'un monument funéraire romain dans l'église paroissiale

(SGP Zagorje) smo med 20. in 24. 6. peč raziskali. Zgrajena je bila v ilovnato plast do gl. 1,35 m, merila je 5,5 m v dl. in 3,2 v š. Kurišče je bilo obrnjeno proti J. Ohranjene so bile le spodnje plasti peči, nekako do višine rešeta. Zidaki so bili že močno prežgani in zunanja stena pokrpana. V srednjem in stranskih kanalnih je vseboval sip le mnogo drobcev zidakov, sledov rešetke pa med njimi ni bilo. Prostor pred kuriščem je bil pogobljen, ni pa bil posebej obzidan. V njem je bilo več debelih plasti žganine in pepela, ožgane glin. drobcev opeke (predvsem zidakov in tegul, pa tudi imbreksov) ter nekaj keramike, po tipoloških značilnostih sodeč iz časa srednjega cesarstva. — Primerki opeke so shranjeni. — I. M. C.

Slovenska Bistrica. V pesku potoka Bistricice pri pekarni v Grajski ulici s. za gradom je bil najden bronast antični novc, ki ga je nato pridobil F. Šerbelj in ga sedaj hrani v svoji zbirki. Na eni polovici obrabljen, ne več okrogel novc ima pr. 1,9—2,1 cm; na aversu je glava vladarja na desno z ostanki slabo čitljivega napisu, na reverzu pa je upodobljen orol (?), stoječ proti desni, prikazan pol od spredaj, z glavo upognjeno nazaj. Po oceni A. Jeločnika pripada novc Klavdiju II (268—270) in je bil kovan v Aleksandriji. Po mestu najdbe je mogoče soditi, da ga je prinesla voda iz območja Pohorja, kamor je ob Bistrici vodila vozna pot do 5 km oddaljenega kamnoloma marmorja pod Zg. Novo vasjo, čeprev na vmesnem območju ni znanih nobenih antičnih najdb.

Pri obnavljanju zunanjsčine župne cerkve je F. Šerbelju iz Slov. Bistricice uspelo odkriti in ohraniti v severni steni glavne ladje ugotovljen del marmornega antičnega spomenika, ki je sedaj vzidan v južni steni pod fragmentom nagrobnika (VS 11, 1966 [1967] 128) na vidnejšem in varnejšem mestu.

Fragment spomenika je izdelan iz zrnatega pohorskega marmorja, ki ima močne sledove plastovitosti i je 53 cm dolg, do 26 cm visok in do 30 cm debel. Medtem ko je zadnja stran poševna, grobo oklesana in nekoliko izgajena, je na sprednji v podobni poševni legi še razločno ohranjen relief. Ta predstavlja levo polovico s spodnje strani fragmentiranega zatrepu in vrhnji del stranske niše. Rob zatrepu je oglat in gladek, rob niše bolj obel, njuno stikališče leži na gladkem pokončnem stebru, od katerega je ohranjen le ravno odrezane vrhnji zaključek. V ohranjenem delu zatrepnega polja je ohranjen večji del stojala z dvema krakoma, ki sta podobna zapognjenim nogam trinožnih mizic. Nanj je pripeta girlanda, od katere je ostala na fragmentu skoro polovica. Drugih likov na poglobljajočem se ozadju na fragmentu ni. V niši je prikazan na levo obrnjen krilati genij, ki drži na svoji desni veliki krogli podoben predmet. Ovršje med zatrepom izpolnjuje polplastičen lik ležeče ženske postave, oblečene v do kolen segajoče spodnje in opasano ter na trebuhu nabrano vrhnje oblačilo. Roke — leva pod glavo, desna izprožena po telesu, z dlanjo na stegnu — so bržkone gole. Od vratu pošev navzdol visi prek prsi nekaj pas,

ki je morebiti le del sprednje strani vrhnjega oblačila, medtem ko bi zadnjemu delu tega lahko pripisali nagubano tkanino pod levo ramo. Oblo rebro med robom niše in levo stranjo gornjega dela osebe morebiti predstavlja rob ležišča. Leva roka je v kromolcu okrušena, prekržani nogi pa pod gležnji odbiti, do nespoznavnosti okrušen je tudi obraz.

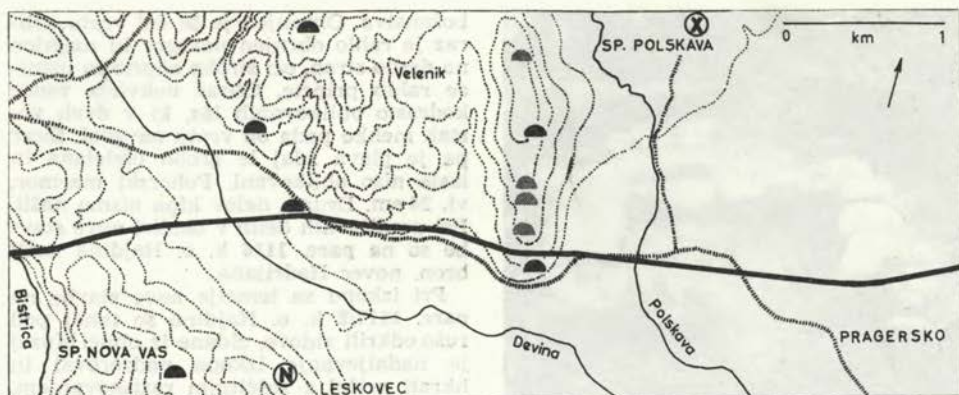
Najdba, nedvomno izdelek pohorskih kamnosekov, dobaviteljev spomenikov antični Poetovionii in njenemu zaledju, je izjemna. Shema razčlenitve na zatrep in stransko nišo spominja najprej na poetovionske pokrove pepelnic (E. Diez, JOAI 37, 1948, 160 ss, sl 44—46), vendar govori proti taki razlagi zadnja stran fragm., ki očitno ni okrušen del takega pokrova, temveč namerno v profilu strehasto zaključen spomenik. Glede na redke pojave podobnih razdelitev pročelij nagrobnih spomenikov v Šempetru — J. Klemenc, Rimske izkopanine v Šempetru, 1961, 43, sl. 38 (npr. AIJ 487—488 iz Črnomlja, prim. tudi nagrobnik Enijcev) — gre tu očitno za ovršje nagrobnika, izdelano na sicer nekoliko neobičajen način. Za to govori tudi leva stranica spomenika, kjer je ohranjen še del stranskega polja s koničastim preostankom neznanega predmeta, kakor tudi poševni prehod k vrhnjemu liku. Motiv z girlando v zatrepu tu nadomešča druge motive in je v zvezi s stebriči znan na preprostejših nagrobnikih s panonskega ozemlja (A. Schober, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien, 1923, 52 ss, sl. 49, 60 do 62, povsod v vrhnjem slikovnem polju pod zatrepom). Lik speče žene je na tem mestu edinstven in nedvomno simbolem, zanesljivejša razlaga bi bila možna, če bi poznali še drugo polovico ovršja. Likovna zasnova te kompozicije je morebiti v zvezi z uporabljanjem genijev na stranicah zatrepov na območju Poetovione (AJI 263, 389), vsekakor pa gre za svojstveno oblikovanje, ki izdaja iznajdlivega mojstra v kamnoseški koloniji na Pohorju.

Najdba skupno s poprej znanimi spomeniki (Blatt Rogatec, 57 s), odkritjem sledov antičnih stavb (VS 7, 1958—59 [1960], 293), raziskovanj mimo vedeče rimske ceste Celeia—Petovio (Razprava SAZU 6, 1968, ... ss) in drugimi drobnimi predmeti (novci) vztrajno bogati antično podobo tega kraja, ki je bil pomembno izhodišče k pohorskim komnolomom marmorja ter očitno tudi obcestna postojanka.

Drugi obdelani kamni na obeh vogalih apside, omenjeni morebiti že pri Mucharju (Geschichte der Steiermark I, 1844, 445) pripadajo srednjeveškemu obdobju in so bili kljub prizadevanjem spomeniškega varstva ponovno prekriti z malto. — S. P.

Rimska cesta Slovenska Bistrica—Šikole. V nadaljevanju načrtnih raziskav rimske ceste Celeia—Petovio je bil pregledan njen potek na odseku Slovenska Bistrica—Pragersko—Šikole, ki doslej v podrobnem ni bil znan (slika). Zunanjih sledov trase rimske ceste pri Slov. Bistrici med cesto proti žel. postaji in potokom Bistrico sicer ni, vendar je gramozno cestišče večinoma ohranjeno 20—80 cm pod travniško površino. Premikanje struge potoka je uničilo mesto prehoda z mostom, prav tako pa je od erozije večinoma razdejano zahodno pobočje grebena, kamor se je rimska cesta vzpela na prelaz med Brinjem in Sp. Novo vasjo in se nato spustila v Devinsko dolino. Po gozdnih parcelah vzhodnega pobočja tega grebena je trasa večinoma še vidna kot plitek usek po pobočju in ravnici, ko zavija proti vzhodu. Po izteku iz gozda se gramozno cestišče na travnikih pred Devino naglo poglobi do 1,5 metra in več, tako da poteka danes 3 m globoka struga potoka nad antičnim cestiščem. Debele naplavinke plasti Devine so na zunaj zabrisale vsako sled rimske ceste vse do pričetka gozda Velenik, ki ga dosega pri vojaškem strelišču, potem ko je v ravni črti in pošev prečkala dolino. V veleniškem gozdu so sledovi rimske ceste večinoma vidni kot pobočni usek nekoliko nad sedanjo cesto, ki poteka v vijugah izven gozda po ravnini. Antična trasa je tu kar se da ravno izpeljana, cestišče pa na več mestih uničeno zaradi pobočnega erozijskega delovanja, oz. v vmesni dolinici prekrito z naplavinasto plastjo. Medtem ko današnja cesta izven gozda obide jugovzhodni vogal Velenika, ga je rimska prečkala v rahlem loku po višjem terenu znotraj gozda in je tu v celoti ohranjena kot različno globok usek.

Po izteku iz veleniškega gozda se potek rimske ceste do potoka Polskava večinoma ujema s sedanjo cesto, nato pa se nadaljuje južno od nje mimo ribnika in po njivah pri pragerski graščini. V ravni črti se nadaljuje prek njiv in mimo najsevernejših hiš Pragerskega do železniške proge Maribor—Ljubljana, ki jo prečka tik nad odcepom tirov proti Ptujju. Na

Slov. Bistrica — Pragersko, potek rimske ceste in arheološka najdišča na tem ozemlju
Slovenska Bistrica — Pragersko: route romaine et des sites archéologiques sur ce territoire

tem odseku sta bili v antično cestišče doslej izkopani dve sondi (VS 9, 1962 — 1964 (1965) 182 s, s profiloma), na drugih mestih bo to storjeno v prihodnje.

Vzhodno od železniške proge se potek rimske ceste ujema s sedanjim kolovozom, ki v ravni črti deli kat. občini Gorica in Stražgojnca, cestišče pa je bilo v zadnjih letih po j. robu poškodovano zaradi kopanja regulacijskega jarka. Po izteku ravne črte kolovoza se trasa rimske ceste nadaljuje po travnikih do potoka Črnca ter — z ovinkom — vzhodno od njega po travnikih in njivah skozi s. del vasi do potoka Rakitnica, od tam pa dalje po njivah od Šikol do pričetka ravne črte današnje ceste Pragersko—Ptuj. Sledovi cestišča so po njivah pri Stražgojnci in Šikolah večinoma še vidni. Vzhodno od Šikol se potek rimske ceste v glavnem ujema z današnjo, ki pa v podrobnostih ni čisto ravna in bo treba dejanski potek antične cestne črte še preiskati.

Značilnosti rimske ceste so na tem odseku iste kot na trasi pred Slov. Bistrico: kar se da premočrtna izpeljava trase, iskanje najugodnejših prehodov in zložni klanci, katerih povprečni strmcji merijo na grebenu pri Sp. Novi vasi na Z 6,5% na V 3,3% ter na obeh obronkih Velenika po 1,9% in 2,3% oz. 5,2% in 6,5%. Antične najdbe ob rimski cesti na tem odseku so poleg ostankov antičnih stavb v Slov. Bistrici (VS 7, 1958—1959 [1960] 293) le gomile v v. delu Velenika (AV 17, 1968) ter sledovi antičnih stavb pri Stražgojnci (Blatt Rogatec, 1939, 61). Cesta je torej na tem odseku vodila skozi

manj obljuden teren, a nedaleč od na antičnih starinah bogatega Črešnjevca (Blatt Rogatec, 19 s; VS 9, 1962—1964 [1965] 191) in Sp. Polskave (Blatt Rogatec 48). Izhodišče k pohorskim kamnolomom je sicer od Slov. Bistrice do Ptuja povečalo lokalne prevoze, tik ob cesti pa bi lahko domnevali kakšno stavbo kvečjemu na robu Velenika, kjer je nekaj gomil in, kot vse kaže, umetno prirejenih polic. — S. P.

Sp. Hajdina. Na parc. 75 k. o. Hajdina slučajno najden srebrn novc Petinaksa.

Pri zemeljskih delih na parc. 75/3 k. o. Hajdina je bil slučajno najden bron. novc Konstantina I., av.: IMP CONSTANTINVS PF AVG, rv.: IOVI CONSERVATORI, v exercitu: SIS.

Na parc. 75/2 k. o. Hajdina so pri izkopu za greznicjo našli bron. novc Avreliana z av.: IMP AVRELIANVS AVG.

Pri izkopu za temelje nove stavbe so na parc. 1069/2 k. o. Hajdina rezali ruševinsko naselbinsko plast. V gl. 0,30 m so našli delno poškodovan Jupitru posvečen oltar s profiliranim ovršjem iz peščenjaka. Manjka spodnja profilacija z bazo. Vi. 35, š. 20—25 cm, db. 15—18 cm. Napisno polje je veliko 21 × 20 cm. Napis z abreviaturami ima štiri vrstice, v zadnji so trikotna ločila. Vi. črk je 4,5—3 cm.

I O M
CLODIVS
SPECTATVS

V. S. L. M

Straža pri Novem mestu, rimski grob
Straža près de Novo mesto, tombe romaine

Pri izkopu za temelje nove stavbe so na **parc. 1078/1** k. o. Hajdina prerezali ruševinsko plast. Našli so precej fragm. domače keramike, dele sivo črnih žarastih posod z metličastim okrasom, dele črne trinožne skodele, rumeno in opečeno rdeče žganih loncev, dele črno obarvanih zglajenih lončkov z žigosanim okrasom ter fragm. ustij in ostenj sigilatnih posod (Drag 37 in 36) in dna. Na enem je žig LOCR in planta pedis. Poleg še koščeno iglo lasnico, bron. gumb ali apliko (pr. 3 centimetre), štiri bron. novce Konstantina I ter bron. novce Severa z av.: SEVERVS AVG PART MAX in rv.: PROVID AVGG.

V gl. 0,40 m je bil v ruševinski plasti del profiliranega oltarčka iz pohorskega marmorja, vi. 15,5, š. 17—20,5, db. 9 cm. Poleg smo odkopali še zelo poškodovan napisni kamen iz debelo zrnatega pohorskega marmorja, dl. 64, vi. 31, db. 22 cm. Napis je skoraj v celoti plastovito odluščen in zelo krhek. Vidnih je pet vrst napisa, vi. 2,5 cm, le črka i je vedno 3,5 centimetra. Velikost napisnega polja ni ugotovljiva.

..... RVM. I. . . .
..... AVRELI. S. . . .
..... PROC. AV. G. . . .
..... AVGG.
..... ILLYRIC.

Na isti parc. so ob izkopu za poševnino garaže v gl. 0,70 m v ilovnati plasti odkopali marmorno glavo kipa rimskega

božanstva. Ohranjen je še del vratu. Obraz je rahlo obrnjen navzgor in nagnjen na desno stran, oči široko odprte in ustnice rahlo priprte. Obraz uokvirja venec kodrasto oblikovanih las, ki v dveh vrstah mehko pada ob vratu navzdol. Sicer pa je glava zdaj le grobo obdelana in lasje niso oblikovani. Pohorski marmor, vi. 24 cm. Drugih delov kipa nismo našli. Pri ureditvenih delih v okolici nove stavbe so na **parc. 1116** k. o. Hajdina našli bron. novce Hadrijana.

Pri izkopu za temelje nove stavbe na **parc. 1117/2** k. o. Hajdina so takoj pod rušo odkrili zidove, zidane iz oblic. Muzej je nadaljevanje izkopa nadzoroval in hkrati pričel z zaščitnim raziskovanjem. Odkopali smo del rimske stavbe z zidovi, grajenimi pretežno iz oblic, ki obsegajo tri gradbene faze. Obsega cele stavbe nismo mogli ugotoviti, prav tako tudi ni bilo mogoče izkop nadaljevati v gl. do sterilne plasti. Našli smo številne fragm. domače keramike, dele amfor, mevnic, večjih vrčkov, pokrovov za lonce, rdeče obarvanih krožnikov in skled, fragm. kadičnico, piramidalno utež, obočni lonček, fragm. oljenko in dele sigilatnih posod (Drag. 24, 33, 37). Med drobnim gradivom so še koščena igla lasnica, del ustja bron. krožnika, fragm. stekla, bron. noriškopanonska fibula, del bronastega zatiča ključavnice in bron. novce Vespazijana. V enem izmed prostorov (ugotovili smo jih lahko pet) smo odkopali precej železne žindre. Med keramičnim gradivom je tudi del plitve topilniške posodice z lijakastim izlivom na ustju. Najdišče bo posebej obdelano. — Z. Š.

Straža pri Novem mestu. Dne 20. junija 1968 so pri urejevanju parkirnega prostora pred upravnim poslopjem direkcije tovarne NOVOLES v Straži pri novem mestu odkrili tri rimske grobove in jih z buldozerjem tudi uničili. Ob prihodu na teren smo lahko samo še ugotovili sledove treh grobov. Prvi med njimi (grob 12) je bila zidana grobnica, ki je imela znotraj predelek (?) ali zidano polico. Fragmentarno ohranjeni temelji grobnice so merili 132 × 158 cm, zidovi so bili debeli od 24—28 cm. Pridatkov (niti v fragmentih) nismo našli. Zdi se, da je bila grobnica že pred uničenjem izropana. Drugi grob (grob 13) je bila preprosta grobna jama, ki je vsebovala dosti žganine in sežganih kosti, ki so bile položene najbrž v rdečo keramično posodo, ki je bila ob našem prihodu že popolnoma razbita. Tretji grob (grob 14) pa je bil

ob našem prihodu že tako uničen, da nismo mogli ugotoviti niti njegove oblike, niti njegovega razbitega inventarja. Letos najdeni grobovi so le nadaljevanje že leta 1959 načetega grobišča z 10 grobovi (glej: T. Knez, AV 15-16, 1964-1965, 145 ss.), ki ga dopolnjujejo slučajne najdbe iz leta 1967 (glej: Varstvo 12, 1967, 97) in letošnja. — T. K.

Senčur pri Kranju. V neposredni okolici so bili na njivah najdeni ob priložnostnih delih 3 antični novci:

1. Licinius I (308—324)

Av.: glava na desno
IMP LIC LICINIVS
P F AVG

Rv.: Jupiter se naslanja na sulico in drži v desnici Victoriolo
IOVI CONSERVATORI
pri nogah orel
Signatura

SIS
(Siscia)

Red. follis

2. Constans (337—350)

Kot Avgust
Av.: D N CONSTANS P F AVG
Glava z diademom na desno

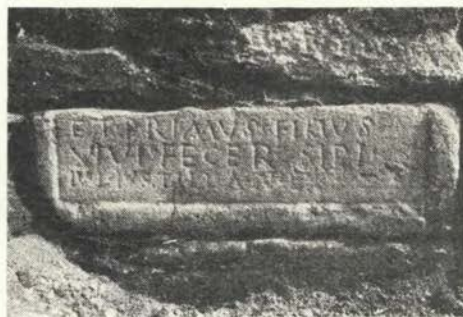
Rv.: FEL TEMP REPARATIO
Cesar stoji na galeriji, z desni-
co drži feniksa na krogli, z levo
pa labarum, krmari angel
1/2 centenionalis

3. Constantius II (337—361)

kot Avgust
Av.: glava z diademom na desno
D N CONSTANTIUS P F AVG
Rv.: Legionar zabada s kopjem
padlega konjenika
FEL TEMP REPARATIO
Signatura nečitljiva
AE centenionalis. — A. V.

Smartno pri Cerkljah — gl. zgodnji sr. vek!

Tinje na Pohorju. S sondiranjem okrog ž. c. je F. Šerbelju iz Slov. Bistrice uspelo najti enega izmed obeh zazidanih marmornih spomenikov (Blatt Rogatec, 1939, 64), in sicer sp. del napisa nagrobnika CIL III 11716. Kamen 75 × 22 cm je vzdanih v temeljih s. stene cerkve 4,9 m od vz. vogala in 15 cm pod rušo. Sodeč po ohranjenem delu gre za titulus s 5 cm š. in do 3 cm pridvignjenim gladkim robom. Od napisa so ohranjene tri vrste: vel. črk 3—3,5, 4 in 2,8—3 cm. Ohranjen napis se glasi:

Tinje na Pohorju, del vzdanega rimskega nagrobnika

Tinje sur Pohorje, partie d'un monument funéraire romain maçonné

ET PRIMIVS FILIVS
VIVI FECER SIBI
IVL IVSTILLA A L.

Razlago 3. vrste v CIL (IVLI IVSTI A XV) je tako popraviti. — Zaman pa so bila dosedanja iskanja sarkofaga CIL III 11717, ki naj bi bil vzdian južno v temeljih sz. vogala (AIJ 88). Titulus CIL III 11715 (AIJ 87) ni več vzdian v »severnem cerkvenem obzidju«, temveč je spravljen v cerkvenem zvoniku. — S. P.

Vel. Malence — gl. zg. sr. vek!

Vel. Obrež pri Dobovi. Posestnik Ivan Radanovič iz Velikega Obreža je našel v opuščeni gramoznici vasi Veliki Obrež bronasto noriško-panonsko fibulo. Fibula — v sekundarni legi — je tja prišla pri planiranju zemeljske plasti iz sosednjega rimskega grobišča, ki je bilo raziskano leta 1961 (Prim. VS VIII, 1960-61, str. 239) T. III/4. — S. Š.

Veliko Mraševo pri Pobočju. Posestnik Anton Cizerle iz Vel. Mraševa je v vaški gramoznici ob njivi Franca Zorka pred leti pri kopanju gramozja uničil rimski grob, v katerem so bile keramične posode in bodalo. Ohranil je samo miniaturni lonček rdeče barve; vi. 4,5 cm, pr. dna 3,7 cm in pr. ustja 6,5 cm, inv. št. R 220. Rimske grobove sta v tej gramoznici našla in uničila tudi posestnika Andolšek in Pišek iz Vel. Mraševa. (Prim. VS VII, 1958-59 str. 344). T. III/5.

Blizu Vel. Mraševa so pod cestnim križiščem »Križaj« ob cesti Brežice-Ko- stanjevica njive »Gomilke«. Na njivi po-

Vrhnika, lega sond na Hruševci

Vrhnika, situation des sondages à Hruševica

sestnika J. Vrhovška so vidni temelji pravokovne bazilike. Za »Križajem« so njive »Grublce«. Pri oranju večkrat najdejo zidne kamne in večje kose opeke, pa tudi bronast denar in prstan. — S. Š.

Vrh pri Križu (pri Žužemberku). Pri spomladanskem oranju so na njivi parc. št. 773/2 k. o. Gornji križ, last kmeta Franca Hribarja z Vrha št. 11, našli nekoliko poškodovano, precej veliko bronasto fibulo noriško-panonskega tipa, ki ji manjkata igla in noga, ohr. dl. 8,5 cm. Fibula izvira nedvomno iz nekega rimskega groba, saj smo prav na tej parceli

že pred več leti našli več grobnih najdb oziroma grobov iz 1. stol. n. št. Fibulo je daroval Dolenjskemu muzeju g. A. Zupanc, župnik v Šmihelu pri Žužemberku. O najdbah iz prejšnjih let glej: VS 8, 217 s in 256. T. Knez, Novi rimski grobovi na Dolenjskem, Razprave SAZU 6, 1969. T. II/8. — T. K.

Vrhnika. V okviru mladinskega raziskovalnega tabora na Barju smo s sondami preiskali plato griča Hruševca, s. od železniške postaje Vrhnika. Rezultati vseh sond so negativni, razen sporadičnih najdb dosti atipične keramike, ki bi mogla biti tudi poznoantična. Površina griča je bila v novejšem času močno spremenjena, vendar naši rezultati korigirajo Rutarjeve sklepe (IMK 9, 1899, 35) ter poudarjajo Jennyjevo poročilo v MZK 25, 1899, 54. Po sledovih sodeč na Hruševci ni moglo biti večje rimske ali prazgodovinske arhitekture, možno le poznoantično pribežališče. — I. M. C.

Zalog pri Ljubljani. Od 23. 9. do 4. X. zaključili sondiranje iz 1967 z izkopom v notranjosti zaradi določitve kronologije kastela (prim. VS XI 131). Kulturna plast v notranjosti sodi v pozno antiko (nekako 4. stol.) v njej zasledili ostanke lesene arhitekture. Sodeč po najdbi še dveh zgodnjemskih grobov zunaj obzidja, pa je ob jv. robu manjša nekropola, ki sodi bržkone k zgodnjeantičnemu kastelu, katerega pa z dosedanjim izkopom nismo ugotovili. Sondiranje je tako nakazalo glavne probleme prihodnjega raziskovanja in omogočilo idejni predlog za zavarovanje in prezentacijo objekta. — I. M. C.

ZGODNJI SREDNJI VEK

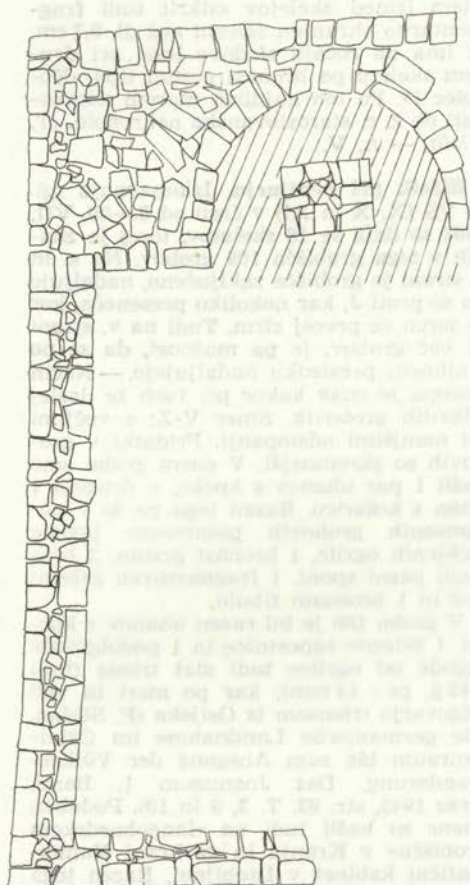
Bled. Leta 1968 so se na sedlu nadaljevala zaščitna izkopavanja staroslovanskega grobišča zaradi nove obvozne ceste na sv. predelu in podaljšku starega nasipa proti jugu. Teren je bil gozdat. Odkrili smo 38 skeletnih grobov v iztegnjeni hrbtini drži in usmerjenih proti vzhodu, le trije proti jugu. Med temi so bili posamezni in skupinski pokopi, pogojeni s talnimi skalnatimi oblikami. Znani so tudi delni prekopi. Po spolu: 10 moških, 8 žensk in 20 nedoločenih iz različnih starostnih obdobij. Število grobov brez prdatkov je 20. Odkriti nov okrasni inventar: brakteatna fibula, emajlirana okrog-

la fibula s predstavo stilizirane živali, srebrni luničasti uhani, obsenčni obročki, prstni, enorezni železni noži in keramika.

Finančno je akcijo podprl Zavod za razvoj in pospeševanje turizma na Bledu. Pri delu so sodelovali: dr. A. Pogačnik in F. Leben. — A. V.

Britof pri Kranju — gl. antika!

Ljubljana. Pri zemeljskih delih za podzemne napeljave v Dravljah so delavci na Lakotencah našli skeletne grobove in jih po današnjih ugotovitvah najmanj 10 takoj uničili. Kasneje smo sistematično

DVORI NAD IZOLO SV. NEDELJA

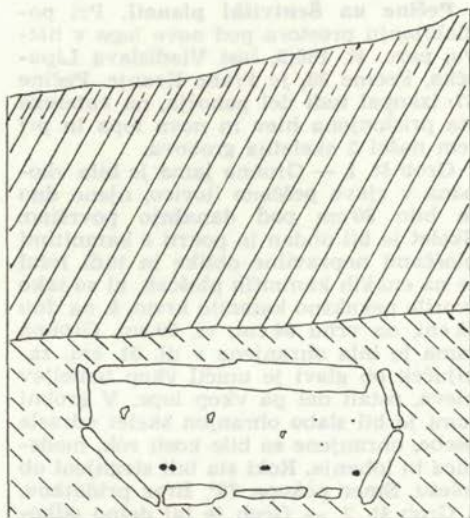

Dvori nad Izolo, tloris porušene cerkvice pri Sv. Nedelji

Dvori au-dessus d'Izola, plan de la petite église détruite de Ste-Dimanche

odkopali še 26 grobov, od katerih so bili nekateri prav tako precej poškodovani. Grobišče pripada času preseljevanja narodov. Zemljišče je zaščiteno pred nadaljnjimi zemeljskim in drugimi posegi, dokler ne bo grobišče v celoti raziskano. — M. S.

Sv. Nedelja nad Izolo. Takrat kot v Stari vasi smo izkopavali tudi pri Sv. Nede-

Pečine na Sentviški planoti, prerez groba

Pečine sur Sentviška planota, coupe d'une tombe

lji, na približno 800 m sv. od Stare vasi ležečem hribu. Poleg ledinskega imena je pritegnil našo pozornost tudi kup ruševin na parceli št. 2212 k. o. Sečovlje, ki je last Franca Peroša iz Sečovlj 106. Tu in na bolj j. ležeči parceli št. 2213 k. o. Sečovlje je bilo skupno izkopanih 5 sond, v katerih pa nismo našli ničesar. Pri odstranjevanju ruševin pa smo našli razmeroma dobro ohranjen zid in mu sledili. Zid je š. 60—75 cm in zgrajen dvovrstno iz lomljenega kamnja. Odkopali smo del zahodne stene, severno in vzhodno steno s polkrožno apsido v njej. Najvišje je ohranjen zid na vzhodni strani, ki meri 1,6 m, ostali zidovi so nižji. Tla apsida so bila pokrita s ploščami peščenjaka. Stevilne zdrobljene plošče med ruševinami pa so verjetno ostanki kamnitih strešnikov. Po ugotovljenem tlorisu lahko sklepamo, da so odkriti zidovi pripadali 9,8 metro dolgi in 6,5 m široki cerkvi ne povsem pravilnega pravokotnega tlorisa s polkrožno apsido, ki pa ne izstopa, temveč je polkrožna niša skrita v debelini vzhodne stene. Spada torej v skupino t. i. istrske romanike, kjer gre za kontinuiteto razvoja od starokrščanskega podeželskega stavbarstva dalje (Dr. M. Zadnikar, Romanska arhitektura na Slovenskem, Lj. 1959, str. 247—250). — E. B. T.

Pečine na Šentviški planoti. Pri po-
glabljanju prostora pod novo lopo v hle-
vu, parc. št. 188/3, last Vladislava Lipu-
ška, Pečine 38, je Franc Kranjc. Pečine
37, izkopal tudi del pobočja, na katerega
sta prislonjena hlev in nova lopa in pri
tem našel 2 skeletna grobova.

○ Grob št. 1 — Grobna jama je bila vko-
pana v rjavo peščeno ilovico, njeno dno
je bilo 80 cm pod današnjo površino.
Skelet je bil obdan in pokrit s kamnitimi
ploščami nepravilne oblike in tudi ležal
je na enakih kamnitih ploščah, ki so tako
tvorile nekakšno kamnito krsto, š. na dnu
52 cm, na vrhu 64 cm, vi. 29 cm. Grobna
jama je bila ohranjena v dl. 91 cm, zak-
ljuček ob glavi je uničil vkop temeljev
hleva, ostali del pa vkop lope. V grobni
jami je bil slabo ohranjen skelet odrasle
osebe, ohranjene so bile kosti rok, mede-
nica in lobanja. Roki sta bili stegnjeni ob
telesu. Smer pokopa 73°. Brez pridatkov.

Grob št. 2. — Grob je bil delno odko-
pan, pri tem pa je bil povsem uničen
sicer dobro ohranjen skelet odrasle osebe,
z njim vred pa tudi odkriti del kamnite
obloge grobne jame. Smer pokopa 90°.
Brez pridevkov.

Po načinu pokopa in smeri V-Z sta
grobova zgodnesrednjeveška, verjetno
staroslovanska. — D. S.

Radovljica, prevrtane školjke iz groba

Radovljica, des coquillages perforées de la
tombe

Radovljica. Leta 1968 bilo sondirano
ob farni cerkvi, na j. strani ladje ob za-
zidanem stranskem gotskem vhodu. V
diagonalno proti vhodu potekajoči sondi
(dl. 3,40 m in š. 1,0 m) v profilu najprej
ruša, pod njo temni humus (0,20 m), na-
sut na gotski tlak večjih oblic (mačjih
glav); pod njim 1,0 m rjavega humusa.
V tej plasti srednjeveški skeleti in preko-
pi. Globlje pod njo plast rjavega humu-
sa, pomešanega s prodrom. V gl. 1,40 m
odkrili kolčni del skeleta, usmerjenega
proti V, na katerem je bilo 5 enakih
školjk, pod vrhom prevrtanih s po dvema
luknjicama (družina Pecten). Enake so
bile najdene v staroslovanskem grobišču
v Kranju (AV XVIII, 1967, 149, sl. 1). Pri

enem izmed skeletov odkrit tudi frag-
mentarno ohranjen železni nož dl. 9,7 cm,
ki ima na ročaju sledove lesa, pri dru-
gem skeletu pa bronast prstan tipa »Kö-
rošec in«. Po teh najdbah morem domne-
vati ob ž. c. staroslovansko nekropolo. (T.
II/10). — A. V.

Rifnik pri Sentjurju. Izkopavanja (gl.
še VS IX, X in XI) v času od 8.—20. VII.
1968 so dala še 16 skeletov, torej je zna-
nih s tega grobišča 109 grobov. Na s. in
z. strani je grobišče zaključeno, nadaljuje
pa se proti J, kar nekoliko preseneča, ker
je teren že precej strm. Tudi na v. strani
ni več grobov, je pa možnost, da se po
majhnem presledku nadaljujejo. — Način
pokopa je enak kakor pri vseh že doslej
odkritih grobovih. Smer V-Z; z večjimi
ali manjšimi odstopanji. Pridatki v gro-
bovih so skromnejši. V enem grobu smo
našli 1 par uhanov s kocko, v drugem 1
uhan s košarico. Razen tega pa še v po-
sameznih grobovih posamezne jagode
steklenih ogrlic, 1 bronast prstan, 2 bro-
nasti pasni sponi, 1 fragmentiran železni
nož in 1 bronasto fibulo.

V grobu 100 je bil razen uhanov s koc-
ko, 1 železne zapestnice in 1 podolgovate
jagode od ogrlice tudi zlat triens (teža
1,45 g, pr.: 14 mm), kar po meri in teži
odgovarja triensom iz Osijeka (F. Stefan,
Die germanische Landnahme im Ostal-
penraum bis zum Ausgang der Völker-
wanderung. Das Joanneum 1. Band,
Graz 1943, str. 83. T. 3, 9 in 10). Podoben
triens so našli tudi na »langobardskem
grobišču« v Kranju in ga hrani Numiz-
matični kabinet v Ljubljani. Razen tega
so našli podobne novce tudi v Sisciji (za
podatek se zahvaljujem dr. Z. Vinskemu).

Po doslej znanih najdbah s poznoan-
tičnega grobišča na Rifniku lahko skle-
pamo, da večina najdb govori za pozno-
antično tradicijo, čutijo pa se tudi posa-
mezni tuji elementi, ki jih je povzročilo
preseljevanje narodov ob koncu 5. in 6.
stol. n. e. — L. B.

Stara vas pri Dvorih nad Izolo. Na njivi
V. Majcena (Dvori nad Izolo 134) parc. št.
76/5 k. o. Korte, je V. Šribar izkopal več
skeletnih grobov s posameznim in skup-
nim pokopom. Grobni pridatki so bili
skromni. Oktobra 1968. leta pa se je Po-
morski muzej »Sergej Mašera« lotil son-
dažnih raziskovanj na tem terenu.

Na parc. št. 75/5 k. o. Korte so bile
izkopane štiri večje sonde. V sondi IV
na zahodni strani parcele, v neposredni
bližini odkritih grobov, smo našli še dva

groba s skeletom, tretji grob pa je bil že prazen. Grobovi so bili skoraj vzporedni in 1,6—2,5 m oddaljeni drug od drugega. Skeleta sta imela glavo obrnjeno proti vzhodu in bila obložena s ploščami peščenjaka. Nekaj plošč manjka. Kaže pa, da so bile plošče odstranjene kasneje z oranjem njive, kajti oba skeleta sta ležala le 40 cm globoko v zemlji. Poškodovan je bil tudi zgornji del groba, tako da obema skeletoma manjkajo čeljusti. Grobna jama je bila le 7—10 cm globoko vkopana v temeljno kamenino. Grobnih pridatkov nismo našli.

Podatki, ki so jih dala dosedanja raziskovanja, kažejo, da gre tu za grobišče le na z. strani parcele, kajti v 3 sondah, izkopanih v. od najdenih grobov, so bili le tu in tam najdeni drobcji rdeče pečenin rimskih posod. Grobišče je na osnovi znanih podatkov težko časovno in kulturno opredeliti, ker grobni pridatki povsem manjkajo. Grobovi z obložnimi ploščami tako posamezni kot skupinski so bili najdeni tudi drugod po Istri. B. Marušič pripisuje take grobove poleg najstarejših sakralnih zgradb ali blizu njih kasnejšemu obdobju, to je v čas po drugi polovici 5. stol., ko v grobovih romaniziranega prebivalstva ne najdemo več grobnega inventarja, ker so antični poganski običaji že opuščeni (B. Marušič, Istra v ranom srednjem vijeku, Pula 1960, str. 10).

Po vsej verjetnosti pripada tudi grobišče v Stari vasi poznoantičnemu ali zgodnjerednjeveškemu obdobju. Na osnovi dosedanjih najdb o staroslovanskih grobovih v Stari vasi še ne moremo govoriti. Ne smemo pa te možnosti povsem izključiti, kajti v zahodni Istri, kjer so se Slovani le počasi naseljevali, so pokristjanjeni prevzeli od domačega romaniziranega prebivalstva vero, cerkve in mnoge običaje. Jasnejšo sliko o grobišču nam bi verjetno lahko dala edino izkopavanje v Stari vasi — v ruševinah opuščene naselja, ki leže v neposredni bližini grobišča. O tem nekdanjem naselju razen ljudskega izročila nimamo nobenih podatkov. — E. B. T.

Svete gore na Bizeljskem. Posavski muzej v Brežicah je nadaljeval arheološka raziskovalna dela na platoju okrog srednjeveških kapel. Dela (20 dni v septembru in oktobru) je vodila dr. Paola Korosec. Napravili smo 26 sond na ozkem, podolgovatem platoju okoli kapel ter 10 sond na sedlastem platoju pod vrhom okoli nekdanje mežnarije.

Smartno pri Cerkljah, zidana grobnica s staroslovanskimi pokopi

Smartno près de Cerklje, crypte murée avec des sépultures des anciens Slaves

Pri sondiranju južne strani Boštjanove kapele smo tudi letos odkrili dva staroslovanska grobova. V enem omenjenih grobov smo ob glavi skeleta našli kar tri S obročke, drugi pa je bil zaradi zemeljske erozije ob robu platoja delno poškodovan. S pozitivnimi rezultati letošnjih in lanskih sond, ki so odkrile pet ohranjenih skeletov in na več mestih osteološki material v sekundarni legi, je tedaj nesporno dokazano, da je bila na svetogorskem vrhu staroslovanska nekropola okoli prvih tamošnjih sakralnih stavb, morda pa celo že pred njihovo izgradnjo. Ne gre torej za osamljene pokope, saj se vrstijo pozitivne sonde od današnje ludske kapele do Jurijeve kapele na razdalji okoli 200 m. Z nekaterimi v grobovih najdenimi arheološkimi predmeti je mogoče slovansko nekropolo datirati pod konec 9. oziroma v začetek 10. stol. Lani najdena sulica pa vsiljuje celo domnevo, da gre za orožje iz konca 6. stol., ki bi moglo pripadati Obrom. S tem bi bila tedaj nakazana kontinuiteta nekropole v predсловansko dobo.

Razen opisanih zunanjih sond smo letos raziskali tudi temelje in tla v ladijici in apsi Martinove kapele, podobno, kot smo to storili v Jurijevi kapeli lani. Tako smo tudi v Martinovi kapeli odkrili temelj štirioglate apside, sonde v temeljih in zidovih kapele pa so dokazale pet

gradbenih oziroma adaptacijskih faz iz časovnega obdobja od 9. do 17. stol.

Rezultati raziskav arhitekture oziroma stavbne zgodovine Jurijeve kapele kakor tudi Martinove se torej zelo lepo sklada-jo z arheološkimi dogojanji, ki so jih dale zemeljske sonde na svetogorskem vrhu. — P. K. in S. Š.

Smartno pri Cerkljah na Gorenjskem.

V razdalji 1,15 m od v. strani ladje p. c. sv. Martina (po historičnih virih cerkljanska prafara) smo s sondo odkrili grobnico zidano, iz lomljencev, vezanih z malto (š. 1,90 × 1,85 m; gl. 1,20 m), in v njej 15 staroslovanskih skeletov s pridanimi bronastimi obsenčnimi obročki in uhani belobrdskega tipa. Skeleti v hrbtni iztegnjeni legi, 1 skrčenec, vsi v smeri Z-V. V vrhnji plasti 8 otroških skeletov, v spodnji pa adultni moški in 1 ženski na dnu.

Na zahodni strani ladje pod steno je zid s pravokotnim zaključkom, na notr. strani ostanek sklopa (4,38 do 4,47 × 8,90 metra; db. zidu 1,0 m). Prva vrsta zidu je sestavljena iz dolomitnih kvadrovcev, notranjost iz oblic, vezanih z malto. Fundament (gl. 1,40 m) je iz oblic in vezan s slabo glinasto malto. Domnevamo kasnoantično sakralno arhitekturo. V sipu izkopanega gradiva ostanki mozaičnega tlaka (beli in črni kamenčki), opečnatega tlaku (kvadrovcev), kasnoantičnih fragmentov keramike, okrašenih z metličastim okrasjem, in 2 pušični osti piramidalne oblike. Med gradivom tudi fragm. keramike z valovnico iz staroslovanskega obdobja.

Ob jz. delu prezbiterija odkrit v dl. 3,20 m in š. 0,60 m zid v obliki loka, se-

stavljen iz oblic in vezan s kvalitetno malto, mogoče ostanek cerkvenega obzid-je ob eni izmed mlajših izginulih sakralnih arhitektur. — A. V.

Tolmin. Pri kopanju grobne jame na pokopališču pri cerkvi sv. Urha sta bila 1965 najdena bronast prstan in obroček.

1. Ploščat bronast prstan z ovalno razširjenim prednjim delom, okrašen z vtisnjenim križem v krogu, polja v križu pa so izpolnjena s krožcem. Pr. 2,4 cm, š. 0,5—1 cm.

2. Sklenjen bronast obroček ovalnega preseka, pr. 4,3 cm, db. 0,6—0,36 cm.

Predmeta sodita v skupino že znanih ketlaških najdb s tega najdišča (gl. S. Gabrovec, Nekaj novih staroslovanskih najdb, AV VI/1, Ljubljana 1955, str. 134). T. II/9, 11. — D. S.

Velike Malence. 10.—22. 9. smo z 2 sondama ob cerkvi sv. Martina izsekali srednjeveške ostaline. Prvo (2 × 2 m) smo izkopali ob s. steni pri spoju ladje in apside. Našli smo le nekaj sto let star skelet, oboke in suspenzuro hipokavsta ter temeljno zidovje. Na močnem rimskem temelju počiva tudi s. zid ladje, kar govori za zg. sr. vek, kot potrjujejo tudi romanske osnove cerkve. — Drugo sondo (4 × 2 m) smo izkopali na zun. strani pokopališkega zidu, na travniku F. Srbčiča, 6 m od v. stene apside. V smeri S-J poteka 34 cm š. in 78 cm vi. zid iz lomljenega peščenca. Plast oglja pod zidom govori o še starejših fazah. Tudi tu našli skelet, ležeč V-Z z lobanjo na Z. Ležal je na rdečih skrleh, s katerimi je bila obložena tudi lobanja. V zasipu groba antične črepinje, pri nogah železen žebelj. — P. P.

NOVEJŠE DOBE IN NEOPREDELJIVO

Dobrava-Otok na Dolenjskem. 1968 smo začeli s sistematičnim arheološkim raziskovanjem prostora, ki smo ga 1967 omejili s 6 sondami. Na j. koncu Mencinove njive, parc. št. 2670, k. o. Drama, smo odkrili 18 kvadrantov ter v okviru koordinatnega sistema izkopali še dodatno sondo 11 × 1 m. Ob vsaki X = 8 m osi smo pustili študijske profile.

Poleg izkopavanja smo opravili tudi delno topografijo stare struge Krke ob vasi Drama ter v. od Miklavževe cerkve.

Po dosedanjih ugotovitvah razlikujemo na izkopani površini 5 horizontov. Najstarejša je hodna površina, ki se ujema

z dnom izkopa. Sledi neposreden prehod v sterilno plast. Hodna površina je pokrita z drobnejšim ogljem, pepelom in z redkimi kosi prepečene ilovice. Vse izsledke lahko strnemo v naslednji pregled:

1. Hodna površina v gl. do 1,4 m (I).
2. Časovno sledi zid III, za katerega ugotavljamo na vsej površini izkopanega polja tudi hodno površino.
3. Zid II, za katerega še nismo ugotovili časovnega zaporedja.
4. Zid I.
5. Ostanki »zidu IV«, ki jih ne moremo povezovati z nobeno doslej omenjeno

gradbeno fazo oz. zidom, menimo pa, da gre za ostanke enega zidu.

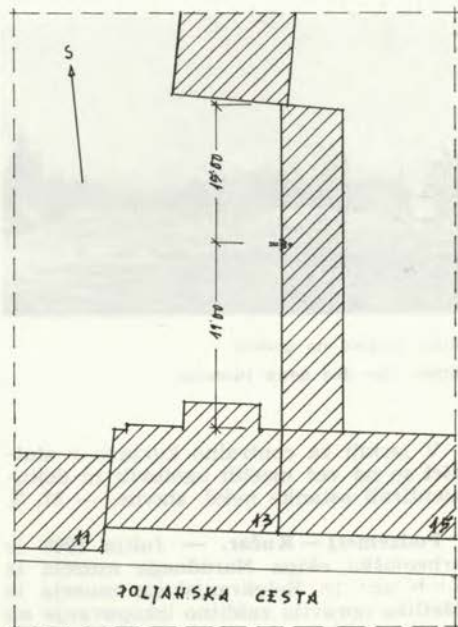
Glede na podobo iz profilov delimo izkopno polje na dva dela, zahodno in vzhodno od 1. gradbene faze. Na prostoru v. od omenjenega zidu pa do roba izkopne meje opazamo večkratno kopičenje vareša, in sicer v treh ali štirih kupih. Vsak kup kaže večkratno plastenje. Na s. delu te polovice smo opazovali mogočno plast oglja, pepela, žlindre in železnih izdelkov. Zahodno od zidu nam profili kažejo zaporedje le ene hodne površine in štiri gradbene faze. Na tej strani so ostanki velikega kurišča in ob njem zelo veliko železne žlindre.

V sondi 7/68 smo ugotovili tlak, ki se širi od J proti S in je na tem mestu š. 8 m. Zdi se, da smo s sondo prerezali tlak cestišča, ki smo ga odkrili že pri sistematskem izkopu na j. delu izkopnega polja.

Drobne najdbe so keramične in kovinske oz. železne. Vsa keramika je poznosrednjeveška in se giblje v tipološkem okviru tiste v sondah iz 1967. Izbor železnih predmetov je zelo širok: žebli, razna rezila, orodje (klešče, sveder) okovje za hišno uporabo, podkve, oprema za konja, ostroge itd. Vse najdbe (železne) so s sv. dela izkopnega polja.

Topografske ugotovitve. »Rimsko pri-stanišče«, ki smo ga ugotovili v sondi 6/67, se v smeri proti Drami podaljšuje v 4 »bokse«, ki so imeli po eno skupno steno, merijo pa 15×20 m. Po današnji konfiguraciji sodeč so bokse delno vkopali v l. breg Krke in v strugi naredili nasip. Nasipi, ki delijo posamezne »bokse«, leže pravokotno na obalo.

Mostobran. Ok. 500 m od mostu čez Krko se odcepi od ceste Dobrava—Sentjerneje kolovozna pot, ob kateri stoji večji del hiš vasi Drama. Okoli 100 m od odcepa, z. od kolovoza, je parcela 2819, ki ima skoraj pravilno pravokotno obliko (100×50 m). Vogali so zaokroženi. Površina je skoraj popolnoma ravna ter se dviga do 1 m nad okolico. Ob j. in deloma ob s. robu parc. teče potok po izkopanem kanalu. Ob poplavih, ki so tukaj redne v jeseni in spomladi, je površina tega pravokotnika nepoplavljena oz. postane otok. D. breg stare struge Krke je bil neposredno ob z. in deloma s. stranici objekta na parc. 2819. V podaljšku s. stranice je bil najbrž izliv potoka v Krko (še danes zavija ob Rabeljevi domajši najprej proti V in kasneje proti S oz. proti

Ljubljana, položaj groba na Poljanski 13

Ljubljana, situation de la tombe dans la rue Poljanska 13

Miklavževi cerkvi. Domačini mu pravijo »Graben«, v katastru in na specialkah pa ga imenujejo Mihovica — potok. Na povezavo med Gutenwerthom in pa objektom na parceli 2819 kažejo naslednje ugotovitve: v kv. 11—14 ter 19, 22 in 23 smo odkrili cestišče, pri katerem smo ugotovili os in j. zaključek, ki je neposredno na l. bregu nekđ. struge Krke. Če os cestišča podaljšamo proti nekđ. d. bregu Krke, zadenemo v sredo s. stranice pravokotnika na parc. 2819. Od tod se tudi porodi misel o mostu ali brodu in pa »mostobranu«, ki ga hipotetično vidimo v objektu na parc. 2819. — V. Š.

Ljubljana — Pod z. steno dvoriščnega objekta hiše **Poljanska c. 13** so pri odkopu gradbene jame zadeli na dokaj dobro ohranjen skelet mlajšega človeka, Lega: V—Z. Profil zemeljskih plasti: 10 cm hodnega sloja, 230 cm čiste mivke, nato temna »šotna« glina, v kateri je ležal skelet. Gl. 370 cm. Zaradi izredno težkih okoliščin je bil skelet odkopan le delno. Ohranili sta se obe golenici, fibuli in oba femurja. Najdba je časovno neopredeljena.

Ruše, pogled na gomili

Ruše, vue des deux tumulus

V jarkih za centralno kurjavo v **stolnici** so na več mestih ugotovili in dokumentirali ostanke nekđ. stavbe. — M. Š.

Podzemelj — Kučar. — Julija 1968 je arheološka ekipa Narodnega muzeja iz Ljubljane in Belokranjskega muzeja iz Metlike opravila zaščitno izkopavanje na sv. koncu Kučarja, kjer se je kamnolom zagrizel že za ok. 100 m v pobočje in s svojim gornjim robom prišel v neposredno bližino spomeniškega kompleksa. Pred izkopavanjem je bilo videti le plitvo kotanjo nepravilne oblike, v katero vodi naraven globok jarek. V kotanji smo odkrili temelje stavbe s kvadratnim tlorisom (stranica 4 m). Zid je iz delno obdelanega kamna in vezan z malto, ohranjen v vi. do 1 m. Stavba je imela le en prostor, tlakovan z opeko. Ostanke tlaka smo odkrili v vogalih prostora. V stavbo vodi naraven hodnik. Tlak stavbe je 1,5 m, tla »hodnika« pa 1 m pod površino, ki pa je bila tudi v času, ko je stavba stala, v isti višini. V zasipnih plasteh nad tlakom v stavbi in v njeni neposredni bližini so bili številni fragmenti poznosrednjeveške keramike.

Topografski ogled neposrednega zaledja te stavbe: tik nad današnjim kamnolomom, na sv. strani Kučarja, je umetno nasuta terasa nepravilno ovalne oblike, ok. 100 × 150 m. Po konfiguraciji smo izsledili 4 stavbne komplekse. Tri je nekdo pred nedoločenim časom začel odkopavati, in sicer je odkril samo krone zidov. Najbrž je bil to dr. Walter Šmid, ki je kopal na Kučarju v letih 1933-34, vendar o tem delu ni zapustil dokazil. Posamezne stavbe so dolge do 20 m. Poleg zunanjih,

mejnih zidov so vidne tudi notranje, delne stene. Zidovi so iz lomljenega lehnjaka in apnenca in vezani z malto in dolomitskega peska. Rob terase ima vse značilnosti gradišnega nasipa. Tik ob z. robu nižje terase smo odkrili stavbo 4 × 4 m, ki je po načinu gradnje in gradbenem materialu popolnoma analogna stavbi, odkriti ob robu kamnoloma. Pred vhodom v stavbo na nižji terasi je pravokotna obzidana terasa, ki se veže na lok okrogle terase (gl. risbo). Način gradnje in ostanke poznosrednjeveške keramike, najdeni po vsej površini opisanega kompleksa, kažejo, da je bila utrjena naselbina poznosrednjeveška. — V. Š.

Ruše. V z. predelu Ruš, pred Lobnico, je j. od ceste proti Fali in nasproti žagi na sedaj prazni ledini parc. št. 633/1, k. o. Ruše, nastali po izkrčenju dela gozda in zagozdeni med stavbne parcele, dvoje po videzu nepoškodovanih gomil iz neznane časa, ki ležita vzporedno s cesto, 50 m od nje in 30 m vsaksebi. Vzhodna meri v pr. 51 in v vi. 1,7 m, na vrhu je sploščena z jamo, ki ima ob obeh straneh ostanke zidov iz kamnja približno v kvadratnem tlorisu. Temelji zidov niso preiskani, morebiti izvirajo od kakšne porušene kapelice, po govoricah domačinov, da se je v gomili nekoč vdrlo pa bi lahko sklepali tudi na antično grobnico. Zahodna gomila meri v pr. 16, v vi. pa 1,9 m ter ima na dveh straneh sledove precej globokega kopanja, od poljedelske obdelave pa je na južno stran bolj razvlečena. Domačini imenujejo ta kraj »na Gavgah«, o kopanjih in morebitnih najdbah ni podatkov. Obe gomili imata glede na obsežno gomilno grobišče ob robu terase nad Dravo severno od železniške proge svojsko lego, vendar ni znano, če jih je bilo v že poprej izkrčenih delih gozda še več. Po sporočilu Zavoda za urbanizem Maribor (13. XI. 1968) je parcela predvidena kot »lokacija za objekt otroškega varstva«. Glede na neznano časovno pripadnost bi bilo koristno gomili raziskati, kot zgodovinski spomenik pa bi v okviru igrišča predvidenega otroškega vrtca lahko ostali ohranjeni. — S. P.

Stari grad nad Smlednikom. Letos so izvedli že tretja raziskovanja ruševin. Odkrili in dokumentirali ostanke grajskih zidov in našli: sulične osti, lončeni nože, ostroge, pečnice itd. — M. Š.

NEOLITIK

Lasigovci pri Dornavi. Septembra 1969 je učitelj S. Petrovič iz Dornave prinesel v Pokrajinski muzej v Ptuj kamnito sekuro, ki so jo našli pri izkopu za temelje stanovanjske stavbe. Drugi najdiščni podatki niso znani. Sekira je zeleno rjave barve in gladko polirana. Luknja za toporišče ni do kraja izvrtana. Dl. 9,5 cm, š. 2,95 cm, pr. luknje 1,6 cm, db. do 2,8 cm. — M. T.

Malijevo gradišče pri Golniku. Sredi avgusta 1969 je šestčlanska ekipa Odd. za arheologijo Fil. fak. sondirala na Malijevem gradišču pri Golniku pod vodstvom podpisane. Pokrovitelj terenskih del je bil Gorenjski muzej iz Kranja, ki je že 1968 pri topografskem ogledu Malijevega gradišča zadel na gradivo, ki po svojih karakteristikah sodi alpskemu faciesu lengyelske kulture. Tudi oblika hriba je tipično, sicer manjše prazgodovinsko gradišče s še danes vidnimi ravnimi platoji, terasami in umetnim nasipom. Nasip je na z. strani deloma uničen (gradbeni material).

Izkopali smo pet sond. V prvi sondi A na najvišji točki gradišča lahko po legi drobnih najdb in hišnega ometa sklepamo, da je tu stala hiša, dl. ca. 6 m, njene širine pa nismo mogli določiti, ker sega na prostor, poraščen z visokimi drevesi. Po obliki terena, omejenega z živo skalo, pa ni mogla biti širša od 4—5 m. Najdeno keramično gradivo je karakteristično za alpski facies lengyelske kulture.

Severno od te sonde smo na nekoliko nižjem in manjšem platoju izkopali sondo B, ki je prav tako dala pozitivne rezultate. Našli smo ostanke hiše, ki je imela s kamenjem tlakovan pod, s čimer so izravnali teren. Zlasti skrbno sta bili tlakovani s. in z. stran stavbe, torej del hiše, ki je že slonel na padajočem delu platoja. Na prostoru hiše so bile številne keramične najdbe, med njimi tudi vretena za statve. Vmes, zlasti pa ob roboh hiše, so se množili fragmenti hišnega lepa. Zunaj stavbe najdb praktično ni bilo, z izjemo nekaj drobcev hišnega lepa in vsega deset fragmentov keramike. Kulturno pripada le nekaj kosov keramike alpskemu faciesu lengyelske kulture (pozneemu odmevu), drugo gradivo je nekoliko mlajše, natančnejšo datacijo pa bo mogoče podati po izčrpnem študiju gradiva.

Sonda C je ležala j. od sonde A na največjem ovalnem platoju gradišča. V njej nismo našli prazgodovinskih ostalin, ampak tri žgane rimske grobove. Pepel in sežgane kosti so bile položene v okroglo grobno jamo (pr. do 70 cm), poleg je bila najdena fragmentirana steklena posoda, fragment oljenke, fragmenti vrča in večje amfore ter železen fragmentiran prstan. Grobovi sodijo v 2. stol. n. e.

Sondi D in E sta od prej omenjenih na največjem ovalnem platoju gradišča. Vendar sta razen nekaj drobcev hišnega lepa in popolnoma atipičnih koščkov keramike dali negativne rezultate. — T. B.

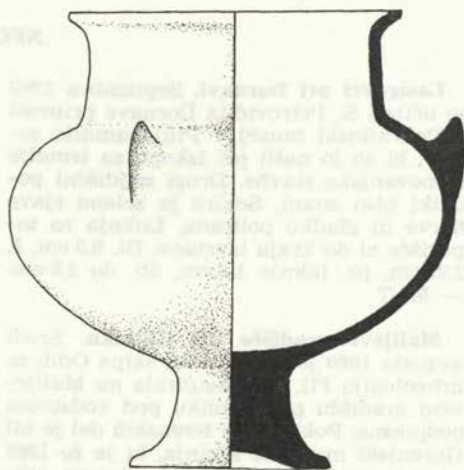
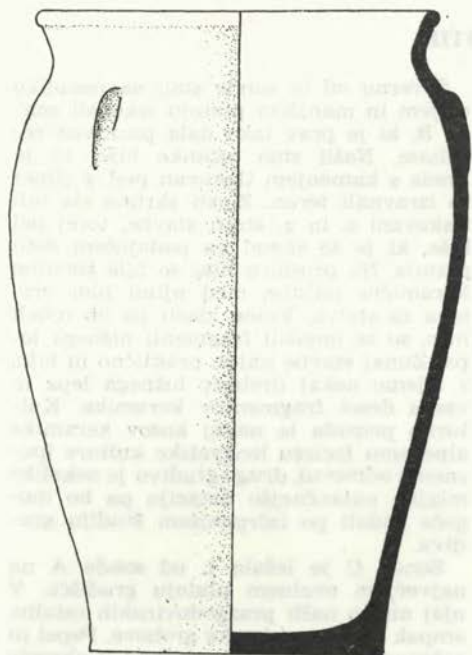
BRONASTA DOBA

Ljubljana. Student biologije B. Leskovic je 13. 4. 1969 pri nastavljanju pasti za insekte v gl. pribl. 20 cm pod površino odkril bronasto tulasto sekuro. Ležala je v prvem hudourniškem jarku na Golovcu ob levi strani poti od Gruberjevega prekopa proti vrhu Golovca nekako 20 metrov od poti. Ob sekiri ni bilo nobenih drugih ostankov, in je prav gotovo v sekundarnem položaju t. j. naplavljenja iz višje ležečih predelov, ki se zelo strmo spuščajo od grebena Golovca proti Gruberjevemu kanalu.

Sekira je razmeroma kratka (12,7 cm) in široka (od 5,9 do 4,2 cm). Tulec je na svojem vrhu okrepljen s sitkom, pod njim pa je nepravilna luknja, ki je nastala zaradi zračnega mehurčka pri ulivanju. Tulec za nasaditev sega približno do sredine sekire, list pa se proti nekoliko usločenemu rezilu enakomerno tanjša. T. VII/1.

Zaradi osamljenosti najdbe, je njena natančna časovna opredelivost lahko netočna, vendar bi jo mogli postaviti v najstarejšo železno dobo. — I. P.

STAREJŠA ŽELEZNA DOBA

Družinska vas, na levi žara, zgoraj posoda na nogi

Družinska vas, a gauche une urne, ci-dessus un vaisseau au socle

Cerknica. V okolici Cerkniškega jezera smo v sklopu 3. mednar. mladinskega razisk. tabora v Cerknici v času od 5. 7. do 11. 7. 1969 pod vodstvom M. Urleb, s sodelovanjem M. Vilhar ter dijakov naredili nekaj sond. Dve (3×1 m) smo izkopali na parc. št. 877 k. o. Cerknica v neposredni bližini Cerknice, z ledinsko oznako »Jarček«, ob potoku Cerknišnici. Tu so pred več leti našli ostanke keramike in kosti, ki naj bi pripadale koliščarskim naseljem. Izkop oz. stratigrafija pa je pokazala, da je bila na tistem prostoru nekdanj struga Cerkniščice in so najdbe kolišč oz. izključene. Tudi najdena keramika je poznosrednjeveška. Zato na tem prostoru kakor tudi v podobnih okoliščinah na Cerkniškem jezeru ni pričakovati kolišč oz. njihovih ostankov. Na že znanem gradišču Cvinger pri Dolenji vasi smo zato izkopali presek v ohranjeni del nasipa. Ta obdaja gradišče na z. strani. Izkop preseka je pokazal, da je bil nasip zgrajen iz večjih in manjših blokov apnenca, ki so bili nekoč povezani z malto, danes že skoraj popolnoma propadlo. To nam obenem dokazuje, da je bilo gradišče poseljeno še v antičnem času. Najde-

na keramika ni bila preveč obilna, kaže pa še halštatski značaj. Ob tej priliki smo še izmerili ohranjeni del nasipa: dl. še 127 m, ohr. vi. pa 1,5 do 2,5 m. Gradišče zaenkrat ni ogroženo, ker je v gozdu. — M. U.

Družinska vas. Dne 9. XI. 1968 je kmet A. Kopina iz Družinske vasi pri oranju na svoji njivi zadel na prazgodovinski grob. O najdbi je obvestil Dolenjski muzej. Velika keramična posoda je bila na dnu nekoliko obložena s kamni, na vrhu pa pokrita z veliko neobdelano kamnito ploščo. Dno velike žare je bilo napolnjeno s pepelom, oglelenino in sežganimi kostmi. Na to so položili dva bronasta predmeta in lepo trebušasto vazo. Opis najdb:

1. Zelo visoka, vrečasto oblikovana keramična posoda — žara, sivo črne barve. Vrhnji rob je kratko navzven zavihan. Vi. 48 cm, š. 34,5 cm. Na največjem obodu, pod vratom, je posoda okrašena s tremi ozkimi, navpično postavljenimi plastičnimi ušesci.

2. Lepo oblikovana in kvalitetno izdelana močno trebušasta vaza na nogi. Noga je ozka in le na pol izvotljena, vrat posode je visok in cilindričen, vrhnji rob izvihan. Na največjem obodu ima posoda tri razmeroma velika plastična, zašiljena

ušesca, ki so navpično postavljena. Posoda je izdelana iz zelo dobre svetlo sive gline. Vi. 24 cm, š. 24,4 cm.

3. Ulit bronast obroček neenake debeline. Pr. 3,8 cm, db. do 5 mm. T. VII./7.

4. Dva spojena ulita prstana, neenake debeline. Pr. 2 cm, db. 3—5 mm. T. VII/2.

Spričo dolgotrajnega oranja na tej nji-vi ne moremo reči, ali gre za najdbo v gomili ali za plano grobišče. Slednje bo bolj verjetno. Opisana najdba sodi na začetek halštatskega časa pri nas, v 8. stol. pr. n. št. (HaC 1).

Zelo blizu tega najdišča je v gozdičku, imenovanem Kozjane, gomilno najdišče z več kot 10 gomilami, ki pa so bile vse že prekopane pred 1. svet. vojno; ležijo ob jv. vznožju Vinjega vrha nad Belo cerkvijo. — T. K.

Libna. Posavski muzej je 1962 na Libni izvedel zaščitno izkopavanje delno uničene halštatske gomile na **dvorišču** posestnika **V. Spilerja** (Gl. VS IX, 1962—1964, str. 139 in AV XIX, 1968, str. 239—264). Takrat smo na parc. št. 482 k. o. Stari grad ugotovili gomilo, iz katere izvirajo najdbe, ki o njih poroča R. Ložar

Libna, Spilerjeva gomila, pogled na čelado, odkrito v grobu; zgoraj: zidana grobnica

Libna, Spilerjeva gomila (Tumulus du Spiler): à gauche, vue du casque trouvé dans la tombe 1; ci-dessus: crypte murée

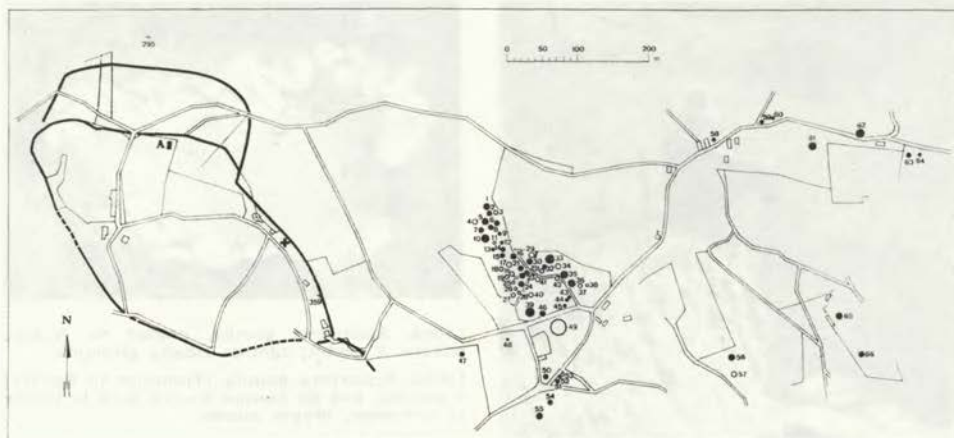
v GMDS 11, str. 17—20, 1930. Ker so pri urejanju vinograda pred 40 leti gomilo uničili in so zato vsi premeti, ki jih je takrat pridobil Narodni muzej, brez najdiščnih podatkov, smo v juliju in avgustu 1969 gomilo raziskali, kot da bi bila še vsa ohranjena. Z izkopavanjem smo želeli odgovoriti na vprašanje, ali so bili grobovi v gomili leta 1929 v celoti ali samo delno uničeni. Ugotovili smo lahko, da sta ostala v gomili popolnoma ohranjena samo dva grobova. Ker so grobni pridatki v obeh pomembni za datacijo gomile, naj jih naštejemo:

1. Moški grob je imel ohranjeno bronasto situlo (v. 27 cm), dvogrebenasto bronasto čelado, dve železni suličasti osti, štiri keramične posode, dve okrogli bronasti ploščici (verjetno del konjske opreme) in fragment železnih žval.

2. V ženskem grobu smo našli dve bronasti zapestnici, dva nanožna obročka, čolničasto fibulo, šest glinastih tkalskih uteži, štiri keramične posode, dva torkvesa ter ovratnico s slabo ohranjenimi steklenimi in jantarjevimi jagodami.

Po skromnih, delno ohranjenih najdbah (fragmenti keramike in kovinskih predmetov) smo lahko določili lego še dveh grobov. Vse druge najdbe so tako skromne, da iz njih ni mogoče sklepati grobove.

Skoraj v samem središču gomile smo odkopali kamnito obzidje 3 m × 2,7 m; temelj obzidja je bil do 1,9 m gl. š. zidu 45—50 cm. Niti znotraj obzidja niti zunaj zidov ni bilo nobenih najdb. Morda je bil to zidani grob ženskega skeleta, pri katerem so ob rigolanju leta 1928 poleg drugega našli šest zlatih zapestnic in zla-

Libna, novi načrt nasipov gradišča

Libna, le plan nouveau des remblais du lieu-fort préhistorique

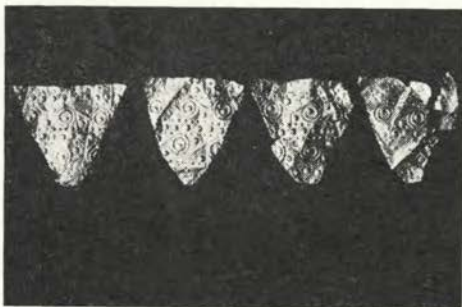
ti diadem. V tem primeru bi bili takrat ves grobni inventar tako temeljito izpraznili oz. uničili, da zdaj nismo več našli nobenega fragmenta. Druga možnost pa je, da kamnito obzidje sploh ni bila grobnica, ampak je samo zaznamovalo središče gomile. Z izkopavanjem uničene gomile smo rešili nekatere pomembne najdbe. Situla in dvogrebenasta čelada, ki sta prvi takšni najdbi na Libni, nam bosta poleg nekaterih drugih drobnih najdb (čolničasta fibula) omogočili kronološko opredelitev pokopov v gomili, ki jih že sedaj, ko gradivo še ni preparirano in proučeno, smemo postaviti v VI. stol. pred n. št. — S. Š.

22. 7. 1969 si je Seminar za prazgodovino iz Marburga ob Lahni (Zah. Nemčija) pod vodstvom podpisanega ogledal arheološko postojanko na Libni. Obhod halštatske naselbine je pokazal, da Schmidov načrt naselbine (Zeitschrift d. hist. Ver. f. St. 36, 1943, 142 s, Taf. 9. in Knez—Skaler, AV 19, 1968, 240) ni točen. Po ponovnem kritičnem pregledu, pri katerem so sodelovali s svojimi bogatimi izkušnjami prof. Dehn, prof. O. H. Frey, dr. V. Pingel s študenti marburškega in ljubljanskega seminarja, je dr. V. Pingel, asistent Prazgodovinskega seminarja v Marburgu, na podlagi starega Schmidovega izdelal nov načrt obzidja naselbine (sl. 1), ki bistveno popravlja W. Schmida. Načrt gomil ni bil kritično pregledan in je prevzet iz starega Schmidovega.

Ob tej priliki je bil pregledan izkop temeljev za turistični dom **jz. od cerkve** (na načrtu zaznamovan s križem). V še nezasuti jami se še danes dobi številna keramika. Halštatska keramika iz tega izkopa je bila že notirana (VS 8, 1960—61, 195). Turistični dom so postavili tik za obzidjem, kjer je naselbinska plast najmočnejša. Profil ni ohranjen. S črko A je zaznamovan Schmidov izkop hiše.

Značilni izbor keramike, ki sodi tako v staro kot mladohalštatsko obdobje, dajemo na tab. IV—V. Starohalštatski kosi so izdelani iz črne, sijoče glajene gline in kažejo žarnogrobiščno tradicijo (tako npr. skleda z nažlebljenim ustjem, T. I, 2; z najožjo paralelo v libenskem grobu: H. Müller-Karpe, AV 4, 1953, 55, Abb. 1, 2), pogosto pripadajo skodelam z ročaji (T. I 5, 8). Mnogo je tudi svetlo rdeče oz. rjavkaste dobro ohranjene keramike, ki kaže na isto ostro profilacijo in podobne oblike (T. I 3, 6). Preseneča za naselbino močan procent fine keramike. Med grobo keramiko naj omenimo pekve in keramiko, okrašene s plastičnimi rebri (T. II 3, 4, 9). Pri obhodu naselja sta bila na površini najdena tudi 2 kosa latenske keramike (cfr. tab. 2, 10—11). — S. G.

Novo mesto. Pri strojnem izkopu gradbene jame za novo upravno stavbo (projektivni biro) gradbenega podjetja Pionir v Bršljinu, so 9. 8. 1969 našli dve bronasti nanožnici (T. VIII/2), in sicer v jz. vogalu gradbene jame v gl. 125 cm. Obe sta zelo

Novo mesto-Kandija, zlati diadem iz groba 8 v gomili II

Novo mesto-Kandija, le diadème d'or de la tombe 8 dans le tumulus II

dobro ohranjeni, polovica ene je bila pri delih odlomljena in izgubljena. Obe sta masivni in narebreni, v preseku ovalno-okrogli. Pr. nanožnic je 12 cm, db. do 12 milimetrov. Nanožnici sta par ene garniture iz nekega halštatskega groba. To je že tretja slučajna halštatska najdba iz tega predela Bršljina, kar kaže, da moramo v tem območju računati še z enim grobiščem (ali vsaj z več grobovi) iz halštatskega časa ob z. vznožju prazgodovinske naselbine na Marofu. Letošnje arheološko izkopavanje je sodilo v okvir že leta 1967 začetega programa raziskovanja velike halštatske nekropole v **Kandiji**, preden bo ta teren popolnoma zazidan. V načrtu letošnjih raziskav je bilo odkrivanje gomile II in sondiranje terena na južnem delu Znančevih njiv, kar smo oboje tudi uspešno zaključili.

S terenskim delom pri odkrivanju gomile II smo pričeli dne 11. aprila in delo na terenu je trajalo z manjšimi prekinitvami zaradi deževnega vremena do 27. junija 1969. Pri delu so poleg nekvalificiranih delavcev sodelovali še študentje arheologije na ljubljanski univerzi, krajši čas pa tudi arheologa: Franc Leben iz sekcije za arheologijo pri SAZU in Marjana Tomanič iz Pokrajinskega muzeja v Ptujju.

V gomili II, ki je merila 32 metrov v premeru, smo odkrili 24 skeletnih grobov iz halštatskega časa. Vsi grobovi v gomili so bili, tako kot že v prejšnjih letih izkopanih gomilah, razporejeni v krogu ob obodu gomile. Ker je bila gomila že zelo sploščena in erodirana, je bilo nekaj grobov na zahodnem delu gomile že pred izkopavanjem uničenih ali poškodovanih. V gomili II smo našli tri zelo

bogate grobove, ki po bogastvu in dragocenosti pridatkov sodijo med tako imenovane »knežje« grobove. Med njimi so: grob 6 z bronasto situlo, grob 8 z zlatim diademom in grob 19 s številnimi nakitnimi predmeti in lepimi slikanimi keramičnimi vazami. Po svoji obliki, velikosti in številu grobov sodi gomila II v skupino halštatskih rodovnih gomil, enako kot že leta 1967 in 1698 izkopane tri gomile. Na podlagi pridatkov v grobovih sklepano, da sodijo grobovi v tej gomili časovno v najmlajše halštatsko obdobje — Ha D₃. Izvršili smo tudi vso potrebno tehnično dokumentacijo, posnetek terena in izmero tlorisa grobov v gomili pa je opravila ekipa Zavoda za izmero in katalister zemljišč. Z izkopom gomile II smo zaključili izkopavanje že štirih halštatskih gomil v Kandiji, za naslednje leto pa nam preostane še izkop že nekoliko načete gomile V pod Kristanovo cesto in izkopavanje domnevne gomile VI na vrtu vile Vandot ob Kristanovi cesti št. 15.

Tolmin, Kozlov rob, pogled na grobišče, spodaj grob 275

Tolmin, Kozlov rob, vue du lieu de sépulture, au-dessous: tombe Nr. 275

Po končanem izkopu gomile II smo na Znančevih njivah, med gomilo IV na severu in Kristanovo cesto na jugu izkopali pet 1 meter širokih sondažnih jarkov v skupni dolžini 140 metrov, da bi dognali, če so na tem območju še morda eventualni ravni grobovi. Rezultat je bil negativen. — T. K.

Tolmin. Goriški muzej je v času od 25. 5. do 1. 7. 1969 s sredstvi Sklada Borisa Kidriča nadaljeval raziskovanje prazgodovinskega grobišča pod Kozlovim robom v Tolminu. Raziskana je bila površina 157 m², na kateri je bilo odkritih 68 novih grobov, tako da je do sedaj skupno raziskanih 317 grobov. V konstrukciji grobnih jam in v načinu pokopa ni izkopavanje 1969 prineslo nobenih bistvenih novosti, niti niso pridatki v grobovih tipološko obogatili doslej znanih oblik (VS XI 1966, str. 117). Izjema sta veliki železni polmesečni fibuli z dvema zankama (grob št. 268 in grob št. 281) ter v siju najdena sulična ost. — D. S.

Valična vas. Dne 5. 10. 1969 smo v Valični vasi v peskolomu na v. strani strme koničaste vzpetine (Kuncelj) ob poti k p. c. sv. Martina, ledinsko ime Gradišče, zapazili v profilu globok usek. Odkopavanje je pokazalo, da gre za v drobljivo apnenčevo skalo vkopan objekt (c) pravilne valjaste oblike (koristna gl. 75 centimetrov, pr. 75 cm), s 15 cm db. stenami iz močno stlačene čiste ilovke pretežno rumenkaste barve, dno pa je iz prav toliko debele ilovke temnejše rdeče rjave barve. Po vsem ohranjenem notranjem obodu sledimo 2—3 cm š. navpičnemu kanalu skozi vso debelino dna, tako da je le-to ločeno od stene. V kanalu nismo zasledili nobenih ostankov, ki bi dali misliti na oblogo. Objekt je v j. in jv. delu uničen delno do gl. 80 cm, prav tako pa tudi na s. in sv. delu (odkop v peskolomu).

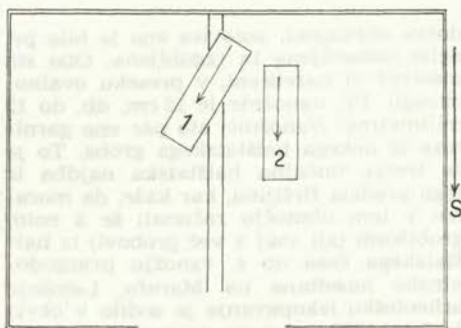
V notranjosti objekta razlikujemo 2 plasti:

a — zgornja do gl. 40 cm — s humusom pomešan pesek, vmes kosi prazgodovinske (T. VI/8, 7-latenski) in recentne keramike. Ta plast se nadaljuje proti J. V uničenem j. in jv. delu doseže 70 cm. V jv. delu pod večjim kamnom v gl. 60—65 centimetrov močna plast ogljenine, deloma zunaj objekta.

b — spodnja plast — pesek in kamenje, vmes večji kosi grobe prazgodovinske keramike (T. VI/1—5), brus iz peščenca (T. VI/6), sledovi ogljenine. V osrednjem in

j. delu, kjer je ilovnato dno deloma uničeno, ta plast doseže živo skalo.

Odkop dalje proti J je pokazal, da se tik za objektom osnovna skala strmo spušta, nad njo pa sledimo starejšim kulturnim plastem (v plasti g fragment keramike s fakturo Ha značaja). V čas graditve objekta bi sodila plast peska (e), ruševinska plast tik nad njo (d) pa vsebuje večje in manjše kose ilovnatga ostenja. Odkop v peskolomu proti V kaže v profilu zaseko in vkop 25 × 40 cm, ki bi ga lahko razlagali kot jamo za kol (opornik). Pri čiščenju profila smo dobili več kosov lepa, v samem vkopu pa med kamenjem manjši fragment ustja črno pečene keramične posode.

Zagorje, lega grobov pri hiši Levstikova 14
Zagorje, situation des tombes près de la maison Levstikova 14

Namen odkritega objekta nam zaradi skromne odkopane površine in nepoznavanja primerjalnega gradiva ostaja nejasen. Vsekakor gre za naselbinsko najdbo, za kar govorita vrsta drobnih predmetov (groba keramika, brus, vij) kot tudi mesto najdbe z ledinskim imenom Gradišče. Müllner (*Geschichte des Eisens*, 1909) omenja na tem mestu gradišče (od Kuncelja do Sv. Martina) in pove, da so tod našli dosti železne žilindre. Tudi lastnik sosednjega vinograda ve povedati, da pri poljedelskih delih vedno spet najdejo kose keramike, vijčke in žilindro. — L. S.

Vel. Malence. Pri izkopu kleti za svojo novo hišo je Anton Kolar iz Velikih Malenc št. 17b, parc. št. 481 k. o. Čatež, našel dve bronasti zapestnici. Notranji premer zapestnic je 6,5 cm. Zunanji rob zapestnic je oblikovan iz segmentov, ki imajo v prerezu podobo trikotnikov, ka-

terih oglišča so zrnasto odebeljena. Polja med segmenti so okrašena s tremi vrezi. T. VIII/4.

Razen opisanih dveh zapestnic so delavci našli še nekaj bronastih predmetov, ki pa so jih uničili in odvrgli v Krko. Verjetno so te najdbe iz manjše gomile, ki je bila komaj dobrih 50 m od d. brega Krke. — S. Š.

Zagorje ob Savi. Pri gradnji garaže J. Berka iz Zagorja ob Savi, Levstikova ul. 14, so v sredini avgusta 1969 našli dva

skeletna groba, ki sta ležala v gl. ca. 0,50 do 0,70 m v razdalji ok. 1,0 m

1. V prvem grobu je ležalo stegnjeno okostje odrasle osebe s pogledom proti SV. Pridatki: posode iz rdeče žgane glin, ohranjene v fragmentih, in fragmenti sive posode. T. VII/4, 5.

2. V drugem grobu je ležalo stegnjeno okostje odrasle osebe s pogledom proti S. Pod nogami je bil verjetno glinast pladenj, nekakšen tlak. Pridatki: ob glavi je ležala večja sulica, na drugi strani ob boku manjša sulica. T. VII/3, 6. — V. S.

MLAJŠA ŽELEZNA DOBA

Dobova. Pri kopanju gramoza v novi gramoznici krajevne skupnosti Dobova na parc. št. 804 k, o. Veliki Obrež je S. Jurkas iz Velikega Obreža v gl. ok. 1 m našel dvorezni keltski meč, dl. 96 cm, rezilo 79,5 cm, ročaj 16,5 cm, š. rezila 4,5 cm. Od nožnice je ohranjen samo zvončasti zaključek ročaja. T. VIII/3. — S. Š.

Poljane pri Žužemberku. V prvi polovici marca 1968 so v Poljanah pri Žužemberku z buldozerjem odkrivali humus, da bi razširili peskokop. Pri tem so uničili več keltskih grobov. Hitra intervencija Dolenjskega muzeja po obvestilu krajevne skupnosti iz Žužemberka (ki je lastnik peskokopa) je uspela rešiti samo dva okrasna predmeta, ki nista iz istega groba. Fragmenti nesežganih človeških kosti na najdišču kažejo, da so bili v Poljanah keltski grobovi s skeletnim pokopom. Ker je teren na najdišču peščen in suh, so najdbe izvrstno ohranjene, zato je tem-

bolj škoda, da so večino uničili. Opis najdb:

1. V celoti ohranjena votla bronasta ovratnica-torkves z odlično patino. Izdelana je iz tanke bronaste pločevine, ki je zapognjena navznoter. Na obeh koncih se ovratnica zaključuje s spiralasto nazvzen zavihanima pločevinastima trakoma, ki sta vtaknjena in z zakovico pritrjena v cevi torkvesa. Po obliki je ovratnica skoraj popoln, geometrijsko pravilen krog. Pr. ovratnice 16,5 cm, db. votle ovratnice do 1 cm T. VIII/1.

2. Okrogla ploščata fibula iz bronaste pločevine, ohranjena v celoti. Na zgornji strani je plošča fibule okrašena z 2 krogi iztolčenih drobnih reber, ki obkrožajo sredi ploščice drobno ušesce z danes izgubljenim obeskom. Pr. fibule 4,3 cm. Najdbi sta iz srednjelatenskega časa. Najbližje sorodno najdišče je v bližnji Valični vasi. T. VIII/6. — T. K.

RIMSKA DOBA

Ajdovščina. Zaščitna arheološka izkopavanja v letu 1969 na prostoru, kjer gradijo blagovnico trg. podjetja »Nanos« iz Postojne, so zajela prostor bodočega trga, ki ga na nekđ. grajskem dvorišču oklepajo objekta A in B nove blagovnice in stari grajski stavbi. Skupno je bilo letos raziskanih okoli 210 m² površine. Izkopavanja so bila v vsem nadaljevanje j. zidu lani odkrite velike stavbe (odkrita dl. 6,40 m, ohr. vi. 39—42 cm, š. 51—56 centimetrov) in z zidom vzporedno potekojočo kloako (odkrita dl. 4 m, notr. š. 44 do 52 cm, vsa š. 1,20 m) ter ognjišče pravokotne oblike, ki se naslanja v notranjosti na zid j. fasade. Tik ob stari grajski stavbi je bil odkrit jv. vogal antične stavbe z delom zidu v. fasade (odkrita dl. 2,60 m,

ohr. vi. 80 cm) ter ustrezni notr. zid v. trakta antične stavbe, ki je bil označen kot v. zid stebrišča (odkrita dl. 14,40 m, š. temeljev 1,40 m, š. zidu 78 cm, ohr. vi. 34 cm), katerega potek je bilo moč slediti tudi v kv. B in E. Odkrito je bilo tudi nadaljevanje j. zidu stebrišča (odkrita dl. 4,40 m, š. temelja 1,30 m, š. zidu 63 cm, ohr. vi. 17 cm), katerega stik z v. fasadnim zidom je bil uničen pri gradnji objekta B blagovnice. Z. zid stebrišča (od dl. 18 m, ohr. vi. 34 cm, š. 78 cm) in v. zid stebrišča povezuje nek prečni zid, ki pa ni organsko povezan z njima, ampak se nanju le naslanja oziroma se ju le dotika; poteka poševno in zapira z z. in v. zidom stebrišča ostre kote, zato je možno, da je nekoliko mlajši od drugih gradbe-

Ajdovščina, atrijska hiša: na levi: južno krilo in del notranjega zidu vzhodnega krila; na desni: del južne stene, ognjišče, kloaka in suhi zid

Ajdovščina, la maison à atrium: à gauche: aile sud et partie du mur intérieur de l'aile est; à droite: le mur sud, le foyer, le cloaque et le mur sec

nih ostalin, po načinu zidave pa se od njih bistveno ne loči, le malta je bila nekoliko slabša. Postavljen je bil na 80 do 92 cm š. temelju, š. je 67 cm, ohranjen 25 centimetrov visoko.

Vsi antični zidovi stoje na 110–140 cm š. in do 50 cm vi. temelju iz lomljenцев, vezanih s čisto apneno malto. Površine zidu so skrbno izdelane, kar kaže, da je bil zid že v antičnem obdobju neometan.

Na plasti antičnih ruševin je bil v kv. 3c do 4c odkrit zelo slabo zgrajen zid, katerega potek ni skladen z drugimi odkritimi gradbenimi ostalinami, od katerih se loči tudi po načinu izdelave. Zgrajen je iz velikih rečnih oblic, položenih v 2 vrstah prosto v zemljo in vezanih le ponekod z grobo malto. Ta t. i. suhi zid zapira z antičnimi zidovi neki prostor. Ob njem smo našli precej debel sloj hišnega lepa, ostankov lesenih sten. Očitno je, da je suhi zid mlajši od kasnoantičnih ostalin, to dokazujejo način zidave, vertikalni stratigrafski odnos in hišni lep. Poleg tega pa že lani odkriti stekleni jagodi ob podobnih gradbenih ostalinah opredeljuje ta-te v zgodnji srednji vek.

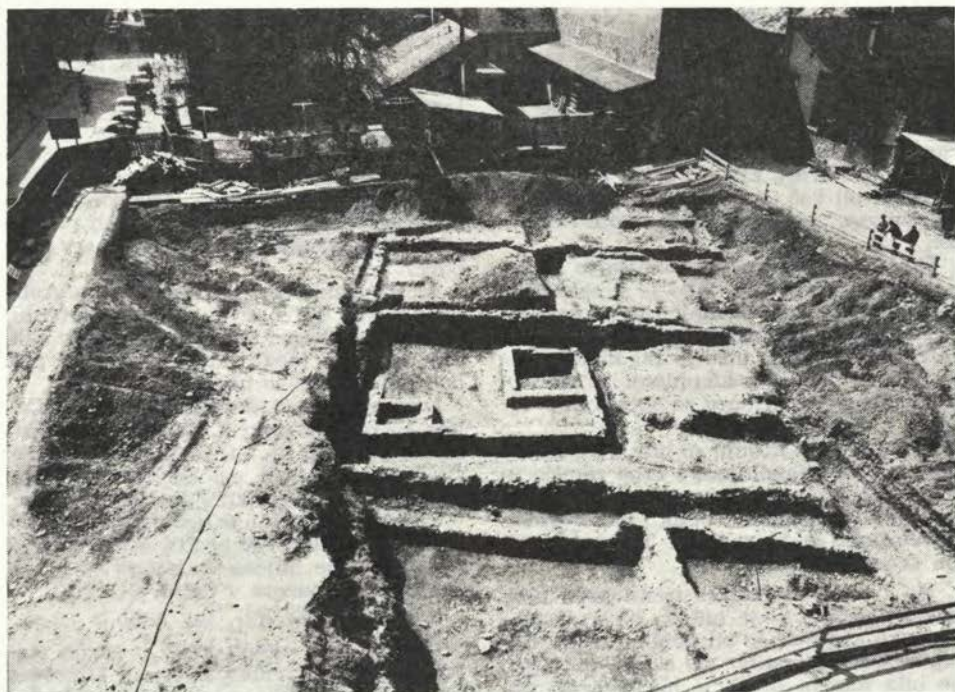
Suhi zid, povsem enak vsem drugim, odkritim na tem prostoru, je bil odkopan tudi v kv. B in 1 d (odkrita dl. 5,5 m, š. 48–78 cm, vi. 38–48 cm), ki se je naslanjala na notranjo ploskev v. zidu stebrišča. Potekal je v smeri VZ. Podobno, vendar nekoliko bolj grajen zid v smeri SJ je bil odkrit tudi v kv. 1 e (odkopana dl. 4 m, š. 54 cm, vi. 14–36 cm) S prejšnjim suhim zidom in kasnoantičnimi zidovi je zapiral prostor, katerega dimenzije niso bile ugotovljene.

Drobne najdbe (ok. 150 novcev, ostroga, šivanka, sekira, trinožnik, sekira, drobcu bronu, keramike in stekla) potrjujejo lanske ugotovitve, da gre za veliko atrijsko hišo z osrednjim dvoriščem. Odkrit je njen j. trakt v dl. 25 m, v. v dl. 21 m in z. v dl. 30 m. S. trakt stavbe še ni odkopan. Notr. zidovi so v temeljih mnogo širši od zunanjih, kar kaže, da so nosili glavno konstrukcijo stavbe. Dvorišče stavbe je zajemalo prostor ok. 16 × 26 m (doslej odkopana površina). Na tem delu so bili letos odkriti 4 kamniti podstavki za stebre, tako da jih je skupno z lanskimi odkritih 11. Tla dvorišča so bila peščena, le ob stenah so bila podobno kot v notranjosti stavbe pokrita s plastjo slabega apnena estriha.

Stavbo datirajo drobne najdbe, predvsem novci, v 4. stol. Na ruševinah antične stavbe je v času preseljevanja narodov, po vsej verjetnosti v drugi polovici 6. stol., zraslo novo naselje, ki se je naslonilo na ruševine kasnoantičnih objektov. Sledove te zgodnesrednjeveške naselitve na tleh Ajdovščine predstavljajo odkriti suhi zidovi, hišni lep in stekleni jagodi.

Z izkopavanjem na nekđ. grajskem dvorišču v letih 1968 in 1969 je bil v Ajdovščini raziskan doslej največji arheološki kompleks. S tem je bila bistveno izpopolnjena podoba notranjosti antične Castre, od katere smo doslej, razen nekaj izjem poznali le njeno obrambno obzidje in stolpe. — D. S.

Celje. Zaščitna arheološka izkopavanja na prostoru **Gubčeva — Lilekova ulica**, parc. št.: 2247, 2248, 2253, 2255, 2256, 2239

Celje, pogled na stavbe v Gubčevi ulici s severa; pod njimi grobna parcela

Celje, vue du nord des restes des édifices dans la rue Gubčeva, au-dessous d'eux lieu de sépulture

so trajala od 20. 3. do 21. 4. 1969. Vodja izkopavanj: Vera Kolšek, sodelavec Lojze Bolta; nadzor dr. Peter Petru. Sodelovala tudi dva študenta Arheološkega seminarja iz Ljubljane. Povprečno število delavcev 18.

Izkopavanja so se opravila na prostoru bodoče trgovske hiše »Tehnomercator«. Potrebno je bilo preiskati 1015 m² zemljišča. Teren je bil pozidan le ob Lilekovi ulici, drugače so bili na tem mestu vrtovi in ni pisanega vira, ki bi zabeležil kakršnokoli gradnjo. To nam je potrdila tudi stratigrafija: 60 cm nasipa z asfaltom, 100 centimetrov humusa, takoj nato rimska kulturna plast, ki je segala do gramoza v globini 420 cm. Kulturna plast je pokazala dve poselitveni fazi.

Po celotnem gradbenem kompleksu so ležala velika poslopja, diagonalno usmerjena na današnjo ulico v smeri SV—JZ. V celoti smo odkrili štiri velika poslopja v izmeri 18 × 13,5 m do 16 × 11 m. Zidovi so bili ohranjeni od 50 do 150 cm v višino. Debelina zidov 45—50 cm. Vmes-

nih zidov ni bilo, ker so hiše ohranjene le do tlaka. Tlak v hiši I je bil ohranjen le z ozkim pasom ob zahodnem zidu: rdečkast estrih, tik pod njim gramoz kot nasip. Pomembnejših najdb v hiši I ni bilo razen novca Trajana MB v gramoznem nasipu pod tlakom.

Hiša II je imela zelo slab zid, ohranjen le do 50 cm vi. Na nekaterih mestih je bil ohranjen tlak: rdeča ilovica, rumena ilovica, siva ilovica, drugje opeka pod njo rumena ilovica. Višinska razlika med obema vrstama tlaka je bila 25 cm. Ilovnat tlak je ležal višje. Zidovje te hiše je bilo na več mestih porušeno. T. j. zidu je bil razbit lonček. V njem in ob njem so ležali bronasti novci: Trajan 3 GB in 3 MG, Sabina 1 GB, Hadrijan 8 GB in 3 MB, Aelius 1 GB. Novci so dobro ohranjeni.

Med hišama I in II je bil na z. strani odtočni kanal, tlakovan s fragmentiranimi tegulami, ki je držal v odpadno jamo za hišama.

Hiša III je imela zunanje zidove bolj ohranjene, vendar je bila brez tlakov in vmesnih zidov. V v. delu hiše sta bila 2 paralelna zidova, db. 20 cm, prislonjena ob zemljo, tako da sta bila ravna le na notr. strani. Razmik med zidovoma 60 cm. Stena je ožgana. Verjetno je bil to hodnik — prefurnij, ki je držal v hipokavst. ki pa ni bil več ohranjen. V »hodniku« je bilo mnogo žganine, drobcu malte in opeke.

Hiša IV je bila nekaj manjša in je segala že iz gradbišča, tako je v celoti nismo odkrili. Tlak, ohranjen le na nekaterih mestih, je iz opeke, pod njo rumena ilovica. V v. delu hiše je bil kletni prostor, kjer sta stala kompletno žrmlje in blizu njega velik lonc za spravljanje žita.

Prehodi med hišami so bili š. 80 do 120 centimetrov, napolnjeni s črno zemljo in keramiko. Po vsem terenu je bilo mnogo keramike različnih oblik in kvalitete. Spremljala jo je reliefna TS, predvsem pa skodelice »Drag. 35«.

Na V smo ob hišah s tremi jarki ugotovili cestišče, ki je bilo š. 4,5 m; makadamsko. Gramoz je bil izredno trden, nasip v sredini cestišča do 60 cm db. Cesta je bila napeta in se je nižala proti obcestnima jarkoma, ki sta vsebovala sivkast pesek. Pod tem cestiščem je bilo še eno z enako debelim nasipom. Med obema nasipoma je bila nekoliko temnejša plast peska.

Zg. nasip cestišča pripada nivoju hiš, sp. pa gradbišču pod njimi. Od gradbišča se nam je ohranila grobna parcela, ki jo je pokrivala hiša III. Grobna parcela je bila zidana iz lomljenca, vogali ojačeni s peščenimi kvadri. Db. zidu 40 cm. Vel. parcele 8,90 × 8,65 m. Osrednji grob je bil v sredini, ob z. zidu, 3,65 × 3 m, obzidan s 40 cm vi. zidom. Ohranjena gl. zidu 122 cm. Dno groba je prekrival estrih, ki je bil ob j. zidu prebit. Tukaj so bili položeni vrči z enim ročajem. Grob je vseboval mnogo stekla, skodelice in pladnje TS, barbotinsko keramiko, oljenki s figuralnim motivom, koščeno dozo, bronasto fibulo, žganino, železne žebelje itd. Vsi predmeti pripadajo 1. stol. Zaradi gradnje hiše je bil grob zelo poškodovan. Drugi grob je bil v sv. vogalu grobne parcele. Obdan z zidom, ki je imel na notr. strani belkast omet, je bil velik 160 × 160 centimetrov. V tem grobu je poleg vrčev prevladovala TS in sicer skodelice in pladnji. Vseboval je tudi koščeno dozo, bronasto zapestnico in črno keramiko

tankih sten. Prek tega groba je bil speljan že zgoraj omenjeni prefurnij. Na z. strani, za grobno parcelo, sta ležala še dva grobova, vkopana v zemljo brez obloge. Pridatki v prvem grobu: 2 vrča, lakrimarij, pladenj TS, skodelica tankih sten, fragmenti keramike, žganina. V drugem grobu: 2 vrča, steklenička, velika noriško-panonska fibula, bronasti ostanek pasu, žebelj, keramika. V vseh primerih je bila žganina prosto položena v grobove.

Na d. strani ceste je bila to edina grobna parcela. Na l. strani v istem nivoju, se je pokazala pri čiščenju profila še ena. Zal te nismo mogli odkriti, ker leži pod današnjo Gubčevo ulico.

Izkopavanja so potrdila, da se je Celega širila od J proti S, da je bilo na tem mestu v 1. stol. n. št. še grobišče ob cesti proti Poetoviji, na prelomu stoletja, ali najkasneje za Hadrijana pa pozidano.

Tloris izkopanin je izdelan v merilu 1:50 in 1:100, vsi profili pa v merilu 1:20. Drobne najdbe in načrti so v Pokrajinskem muzeju v Celju. — V. K.

Cerknica. glej star. žel. dobo.

Drnovo. Pri izkopu kleti za svojo stanov. hišo na travniku Zavrti v Drnovem je Vinko Blatnik našel rimski skeletni grob. Skelet — in morda tudi drobne najdbe ob njem — so pri kopanju uničili; Posavski muzej je iz groba dobil samo rdeče žgano posodo, vi. 21,5 cm, pr. ustja 13 cm, pr. dna 8 cm. Pod ustjem je posoda okrašena s 5 vzporednimi plitvimi vrezji. T. VII/5. — S. Š.

Izola. Pri nadaljnji gradnji hotelskega kompleksa Simonov zaliv zadevajo vedno bolj na arheološki teren, morje pa z odplavanjem obale vedno bolj prizadeva ohranjene ostaline. Zato je spomeniška služba v maju soglašala s sicer zelo delikatno nadzibavo antičnega pomola in bankine z obnovo linije antične obale. Drugače namreč ostalin ne bo moč zavarovati pred uničevalnim delovanjem morja. Načrt nadzidave pa je bil šele pozneje usklajen z nekaterimi prezentacijskimi zahtevami naše službe. Dela na bankini in valolomu bo treba zato bolj pretehtano načrtovati. — I. M. C.

Ljubljana. Aprila 1969 je gradbeno podjetje Tehnika, po naročilu Skupščine občine Ljubljana-Center, nadaljevalo izkop gradbene jame za telovadnico šole **Majde Vrhovnik**. Izkop so pričeli na parc. 36/3 k. o. Gradišče, sz. od šolskega poslopja. Pri poglobljanju gradbene jame so na

Ljubljana, zgodnjekršćanska krstilnica in del donatorskih napisov v mozaiku

Ljubljana, baptistère paléochrétien et une part des inscriptions des donateurs dans ses mosaïques

v. robu parcele zadeli na večbarvni mozaik in ga deloma poškodovali. Na zahtevo ZSV SRS in ZSV Ljubljana so dela ustavili. Po odstranitvi humozne površine do gl. 60 cm na površini gradbene jame smo do konca oktobra odkopali in dokumentirali 1000 m² površine: sz. vogal in centralni del insule XXXII z delom cestišča ob s. fasadi stavbe v smeri V-Z z ohranjeno kloako.

Ostanki temeljev prve gradbene faze segajo v obdobje prve pozidave mestnega območja, v 1. stol. n. e., in kažejo stanovanjsko tlorisno zasnovo stavbe. Prva večja sprememba tlorisne zasnove nastopi v začetku 4. stol., stavba postane javen objekt — terme. Iz te gradbene faze so ostanki treh manjših bazenčkov in ohranjen sistem centralne kurjave. Velika gradbena in funkcionalna sprememba stavbe pa nastopi konec 4. ali v začetku 5. stoletja.

Objekt prevzame vlogo cerkvenega zbirališča. Na predelih, kjer so bili v 4. stol. kopalniški prostori, se spremeni v stanovanjski, verjetno škofijski sedež cerkvene občine. Ob centralnem dvorišču, ki je ohranilo zasnovo iz 1. stol. zraste nov objekt, četverkotni baptisterij površine 10 m × 10 m z oktogonalno piscino v sredi in mozaičnim tlakom z napisi donatorjev. Južno od krstilnice je prislonjen velik portik 16 × 3,5 m z ohranjenim večbarvnim mozaikom, ki ima ohranjen napis ustanovitelja: ARCHIDIACONO ANTIOCO BATTERSTERIUM ET PORTICUS CUM GLORIA ET LAETITIA PERFECTUM EST.

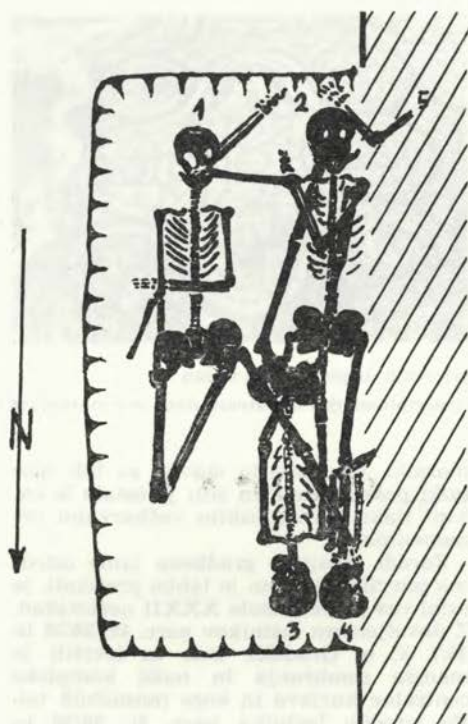
Stanovanjski del škofijskega sedeža sz. od krstilnice je bil ogrevan s centralno kurjavo in tlakovan z večbarvnimi

mozaiki. Ob rušenju stavbe so bili mozaiki poškodovani, in situ je ostalo le ca. 3 m² tlaku z rastlinskim večbarvnim ornamentom.

Zaradi omejitve gradbene jame oziroma površine, ki smo jo lahko preiskali, je ostal ves jz. del insule XXXII neraziskan. Z dovoljenjem lastnikov parc. št. 36/20 in 35/1 k. o. Gradišče smo tu izvršili le manjša sondiranja in našli kompleks centralne kurjave in kose mozaičnih tal. Po izročilu lastnika parc. št. 36/20 in stavbe na parc. 141 so ob gradnji stanovanjske stavbe ob Gregorčičevi cesti, neposredno ob ohranjenem portiku, leta 1909 naleteli na mozaični tlak. Sondažne raziskave, ki jih bomo nadaljevali v letu 1970, bodo dokončno potrdile ali zanikale domnevo, da je bila na tem predelu zgodnjekršćanska bazilika. — L. P.

Ob izkopu 3 m gl. jarka za kanalizacijo, ki je med drugim potekal tudi 2—3 m za hišami **Tržaška c. 129 in 131** proti bližnjt bencinski črpalki, je bilo najti v izkopanem gradivu ostanke antičnih tegul, imbreksov, vrat z ustjem trebušaste amfore in rdeče pečene gline z dvema ročajema. Na nekaterih predmetih je bilo opaziti, da so ležali dalj časa v vodi. Profil plasti v jarku je bil neizrazit, v glavnem prodnati glinasti sloji. Ker v bližini teče potok, so bile najdbe verjetno naplavljene. Ostanke hranijo sosedje. — M. S.

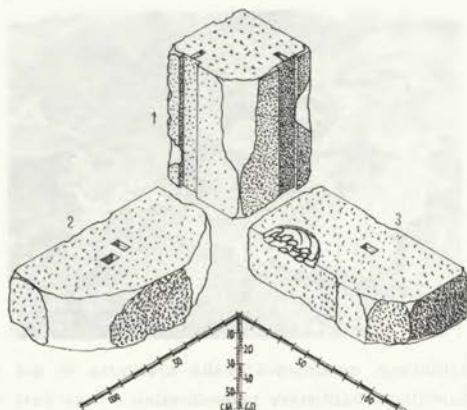
Moste pri Žirovnici. Ob zemeljskih delih za novo cestno traso so med hišami št. 4 in 5 (profil ceste 25) odkrili 3 večje kamnoseško obdelane kamnite klade iz sivega dolomitskega apnenca ter pod njimi šest skeletov. Dva sta bila uničena pri gradbenih delih, štirje ostali in situ. Opis

in položaj skeletov (skica): pokopani v večjo naravno kotanjo na l. travnatem pobočju pod staro cesto Kranj—Jesenice. Dno grobne jame izkopano v prod ca. 0,20 m. Zatrpana s humusom, pomešanim s prodom. Močnejša in gostejša plast prodnikov nad samimi skeleti. Pokop skeletov sočasen. Smer skeletov 1, 2, 5 J (lobanje) — S (stopala), drug poleg drugega, in skeleta 3, 4 pod njimi, v smeri S—J. Gl. skupne grobne jame 1,20 m.

Skelet 1. Slabo ohranjen skelet. Moški. Adultus (ca. 30 let). Smer J—Z. Iztegnjen hrbtni položaj. Lobanja naprej. D. roka položena prek trebuha. D. noga spodvita v kolenu in z iztegnjenim stopalom pod levim delom kolka. L. noga v razkoraku in z iztegnjenim stopalom na vratnih vretencih skeleta 4. Brez pridatkov.

Skelet 2. Slabo ohranjen skelet. Moški. Adultus (ca. 30 let). Smer J—S. Iztegnjen hrbtni položaj. Lobanja naprej. D. roka odročena, upognjena v komolcu in z iztegnjeno dlanjo pod vzglavjem. Na upognjenem komolcu počica lobanja skeleta 1. Leva roka položena na prsni koš, upognjena v komolcu in z iztegnjeno dlanjo

Moste pri Zirovnici, na levi: lega skeletov; zgoraj: kamnite klade, ki so ležale nad njimi (aksonometrična risba P. Fister)

Moste près de Zirovnica, a gauche: position des squelettes; ci-dessus: blocs de pierre d'au-dessus d'eux (dessin axonométrique de P. Fister)

na desnem ramenu. Leva iztegnjena noga s stopalom na vratnih vretencih skeleta 4. Brez pridatkov.

Skelet 3. Slabo ohranjen skelet. Spol? Juvenilis (ca. 17 let). Smer S—J. Lobanja nagnjena na levo stran. Iztegnjen hrbtni položaj. D. roka ob telesu, l. upognjena v komolcu in položena na levi kolk. Brez pridatkov.

Skelet 4. Slabo ohranjen skelet. Moški. Maturus (ca. 40 let). Smer S—J. Lobanja nagnjena na desno stran. Iztegnjen hrbtni položaj. L. roka upognjena v komolcu in položena v pravem kotu prek prsnega koša. D. gornji del skeleta uničen pri gradnji. Brez pridatkov.

Skelet 5. Moški (ca. 30 do 35 let). Delno ohranjena roka, ostalo uničeno z gradnjo. Ohranjen desni spodnji del nadlahtnice, komolčni sklep in zgornji del podlahtnice. V komolcu roka upognjena in položena pod vzglavje skeleta 2. Smer J—S. Brez pridatkov.

Kamnite klade so bile narinjene iz prvotnega neznanega položaja na mesto drugotne uporabe, ker imajo na robih okrogle obruse, v kasnejšem času pa navajene na mesto grobov. Bile so pod površino v ilovnatem humusu.

Opis kamnov:

1. Ogelni kvader ima na spodnji stični ploskvi bližje utorom moznici; na obeh podolžnih stičnih ploskvah utori širine (risba 1).

Moste pri Zirovnici, rimske kamnite klade, postavljene zdaj pri cerkvi

Moste près de Zirovnica, les blocs de pierre romains sont maintenant près de l'église

2. Večogelna plošča (prvotno kvader?) z dvema moznicama (morda pa pritrditvev kamnite plastike?). Dl. 1,16 m; š. 0,64 metra (?); db. 0,35 m (risba 2).

3. Štirikotna plošča. Na krajši stranici več manjših obrusov sekundarne uporabe, Vel. $0,55 \times 0,55$ m; dl. 1,14 m (risba 3).

Po obdelavi in merah sodijo kamnite klade kot baza in robnik v antično obdobje, medtem ko so odkriti skeletni pokopi kasnejši in čas skupnega pokopa nedoločen, ker ne vsebujejo nikakršnih tipičnih grobnih pridatkov. — Kamnite klade smo postavili na betonsko podlago znotraj pokopališkega zidu pri cerkvi v Zirovnici.

Zaščitno izkopavanje je financirala SO Jesenice; pri terenskem delu sodelovali: ing. Peter Fister, ZSV Kranj, in Timotej Knific, študent arheologije. Osteološko gradivo obdelal dr. Tone Pogačnik, Antropološki inštitut Univerze v Ljubljani. — A. V.

Ptuj. Na parc. 514/1 in 514/5 k. o. Krčevina so pri izkopu za apneno jamo odkrili del večjega napisnega kamna iz pohorskega marmorja ($120 \times 50 \times 44$ cm). Ohranjeni sta dve vrsta napisa, spodnja je nekoliko prizrezana, vi. črk — 10 cm: GENIO....

C CALPVR.... — Z. Š.

Sp. Hajdina. Pri izkopu za temelje gospodarskega poslopja so na parc. št. 1080 (stavb. parc. št. 81) k. o. Hajdina v ruševinskem sloju našli dve fragm. reliefni

oljenki. Ena ima na disku upodobljeno ribo, druga pa sedečega Amorja, ki se igra z živaljo (pes?).

Pri izkopu za temelje stanovanjske hiše so na parc. št. 1116/3 k. o. Hajdina prezeli naselbinsko ruševinsko plast. Našli smo fragmente domače keramike, (lončki, vrčki, trinožne skodele), terre sigillate, glinast kolešček, cel obočni lonček, del ostenja in ustja manjše marmorne posode, del marmorne plastike, verjetno človeške figure (vrat?) ter fragment tegule z žigom QS (P).

Pri izkopu za temelje stanovanjske hiše na parc. št. 1117/5 k. o. Hajdina so prezeli naselbinsko ruševinsko plast z gradbenimi ostalinami. Odkopani zidovi spadajo v okvir večje stavbe, katere del smo odkrili na parc. št. 1117/2 k. o. Hajdina (Varstvo spomenikov, Arheološka poročila za leto 1968). Med drobnim gradivom smo našli fragmente domače keramike, stekla, terre sillate (D 36, D 37, D 31), eden z žigom QVIN .IM, fragm. koščeno žličko, del okroglega kalupa za medaljon z rastlinsko motiviko, bron. obroček in pet bron. novcev. Poleg smo našli še fragmente tegul z žigi: IVN FIR., C. IV. A. GIL, C I A., L. OC.... in zidak z žigom M VLP SEVE v ligaturi.

Pri izkopu za temelje stanovanjske hiše so na parc. št. 1150 k. o. Hajdina prezeli naselbinsko ruševinsko plast. Našli smo fragmente domače keramike in terre sigillate, del ustja in ostenja manjše marmorne posode, šesterokotno opeko za tlakovanje ter fragment zidaka z vpraskanim dvovrstičnim napisom .. YOCM .. IAV... — Z. Š.

Vrhnika. Na parc. št. 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057/1, 2, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065/1, 2 in 1066 k. o. Vrhnika je znan del rimske naselbine Nauportus (S. Jenny JdZD 4, 1906, 179 in W. Schmid, Das Ioanneum 6, 1943, 9), ki ga uvrščamo med najpomembnejše arheološke spomenike Slovenije (Vestnik ZSV LRS 1, 1962, 21).

Pripravljena gradnja priključka hitre ceste Vrhnika—Postojna bo prizadela robove lokalitete, zato je investitor omogočil zaščitna izkopavanja, ki so trajala od 16. X. do 21. XI. 1969. Ta so odkrila na treh ogroženih mestih južno obzidje naselja oziroma tržišča ob Ljubljani. Obzidje je bilo doslej znano le v delu svojega poteka in doslej niso bili zabeleženi tudi ne točnejši stratigrafski in tehnični ne kronološki podatki o njem. Letošnje zaščitno raziskovanje ga prikazuje kot

Vrhnika, pogled na stik temeljev jugovzhodnega vogalnega stolpa s temelji obzidja

Vrhnika, jonction des fondements de la tour sud-est avec les fondements des remparts

Vrhnika, odkopano obzidje tržišča po manjšem deževju

Vrhnika, les remparts fouillés après une moindre pluie

dokaj kompliciran sistem zidanega in suhega zidu kombiniranega verjetno z lesom in ilovnatim nasipom ter štirikotnimi vogalnimi stolpi, orientiranimi po potrebah terena. Spoznali smo tudi doslej neznanu dejstvo, da je bil ves prostor obzidan, zemljišče pa je bilo višje, kot je danes, ker smo že tik pod površino zadeli na spodnje plasti temeljev obzidja (največja relativna globina 0,75 m). Obzidje je nekako sredi južne stranice (mesto ustreza mostu in znani trasi ceste s tega mostu) prekinil tlak iz kosov kamna in tegul, verjetno cestišče, ki je vodilo proti jugu. Podrobnosti v zvezi z vrati ni bilo moč raziskati, ker prostor neposredno ni ogrožen in ker je raziskovanje onemogočila voda, ki zaliva močno močvirno zemljišče. V notranjost obzidja smo posegli le na nekaj mestih, kjer je bilo to potrebno. Sledov arhitekture nismo odkrili, samo na enem mestu nekoliko izrazitejšo kulturno plast. Skromni kulturni ostanki v plasti na in ob ruše-

vinah potrjuje dosedanja datacijo tega dela Nauportusa v najzgodnejšo antiko pri nas. Za absolutno datacijo nam pri tem pomaga nekaj črne in rdeče aretinske sigillate in fibula. V celotnem kulturnem inventarju tako rekoč ni bilo gradiva, ki ga ne bi bilo moč datirati najpozneje vsaj v konec 1. stol. n. št. kot to kažejo prve analize. Najdbe nekaj mozaičnih kamenčkov v plasti pa pričajo, da so bili stavbni objekti znotraj obzidja tudi bolj bogato opremljeni.

S sondiranjem vzhodno od obzidanega območja in južno od njega nismo znotraj trase predvidevanega cestnega priključka našli nikjer drugje stavbnih ostalin. Edino lastniki novih hiš na parc. 1049 in 1943 so nas opozorili na najdbo tlaka iz kamnja in opeke, potekajočega v ozkem pasu proti jugu, prav na mestu, ki je v podaljšku črte rimski most čez Ljubljaničico-mesto, kjer smo s sondami ugotovili, kako je tlakovana »cesta« prekinjala obzidje. — I. M. C.

ZGODNJI SREDNJI VEK

Kranj. Pred dokončno ureditvijo tržnega prostora je Gorenjski muzej opravil zaščitna izkopavanja v Tavčarjevi ulici 41 in za prezbiterije ž. c. (kvadranti XXXVI, XXXVII, XXXVIII in delno kv. XXXII, XXXIII in XXXIX). Izkopanih je bilo 140 m² v gl. 1,20 m. S terenskim raziskovanjem smo odkrili v. predel in mejo staroslovanskega in srednjeveškega skeletnega grobišča.

V začetku izkopavanj je bila postavljena zaščitna streha nad izkopano površi-

no in varnostna lesena ograja. Pred samim odkrivanjem grobov je bilo potrebno strojno mehanje protiprašne prevleke in nasutja v globino 0,40 m.

Izkopavanja so trajala od 15. IX do 31. 10. 1969. Pri delu so sodelovali: dr. Tone Pogačnik, Antropološki inštitut Univerze v Ljubljani, ing. Peter Fister, ZSV Kranj, študentje arheološkega seminarja Univerze v Ljubljani, preparator Marjan Sajovic iz Gorenjskega muzeja, občasno pa tudi delavci Komunalnega

servisa Kranj. Dela in izkopavanje je finančno v celoti krila SOB Kranj.

Z arheološkim raziskovanjem je bilo odkrito v najnižji intaktni plasti v gl. 1,20 m 16 slabo ohranjenih staroslovanskih skeletnih pokopov. Smer pokopov je Z-V v iztegnjeni hrbtni drži. Vsebovali so značilne grobne pridatke, npr. bronašte obsenčne obročke več velikosti s »S« zanko, 2 dvoramni fibuli, ena s predstavo stilizirane ptice (orel) in druga s stiliziranim rastlinskim okrasom, več ornamen-tiranih bronastih prstanov. Po že znanih najdbah jih opredeljujemo v 9.—10. stol. Med humusom v največji globini je bila tudi delno ohranjena halštatska keramika, ki ima značilnost vsakodnevne uporabe. Med srednjeveškimi skeleti v nasuti plasti je bil v drugotnem položaju redek keltski srebrn novček tako imenovane »karlsteinskega tipa« (po najdišču na Koroškem), kovan v drugi pol. 1. stol. p. n. št. Pod samim površjem v drugotnem položaju pa razpolovljen bronast novček Avgusta, kovan v Nemansusu (Nimes, Francija) v Galiji po letu 40 pred n. št. Slučajno so bili odkriti deli posode iz »terre sigillate«, ki je italški import v naših krajih. Med slučajne najdbe v srednjeveškem horizontu pa je potrebno omeniti srebrn srednjeveški novček, ki ga je koval 49. beneški dož Pietro Gradenigo (1289—1311). Srednjeveški skeletni pokopi leže neposredno nad staroslovanskimi, v plitvejši nasuti plasti. Skupaj je bilo odkopanih 394 umrlih. Večina ima konstantno smer Z-V, le manjše število skeletov pod samim površjem pa smer S-J in po pridatkih so najkasnejši (18. stol.). V srednjeveškem horizontu je več primerov pokopanih skeletov s školjkami na poprsju, ki časovno sodijo v 12. ali 13.

stol. Še kasnejši grobovi so označeni že s tipičnimi krščanskimi atributi, bronastimi in srebrnimi gumbi in v dveh primerih tudi z zlatima prstanoma. Za te pokope so že tudi značilne lesene krste, ker so se ohranili železni žebliji. Številno osteološko gradivo, ki je slabo ohranjeno, je dalo nekaj posebnosti, med katera sodijo okostja kužnikov.

Dokumentacijo izkopavanj in najdbe hrani Gorenjski muzej v Kranju. — A. V.

Osteološko gradivo je slabo ohranjeno, posebno najkasnejše, ker je bilo skoraj uničeno. Velika gostota skeletov in številni prekopi kažejo, da je bilo pokopališče manjšega obsega. Večji del analiz gradiva je bilo opravljenih pri samih izkopavanjih. Ohranjeno je gradivo s posebnosti in anomalijami, kot npr. frakturirane kosti, slabi kalusi na kosteh, kužniki potreseni z živim apnom itd.

Tabela 1. Staroslovanski skeleti

St. 1	ženski	adultus	sk. pokop
St. 2	—	infans II	prekop
St. 3	moški	adultus	sk. pokop
St. 4	—	infans I	sk. pokop
St. 5	moški	adultus	sk. pokop
St. 6	ženski	adultus	sk. pokop
St. 7	—	infans II	prekop
St. 8	moški	adultus	sk. pokop
St. 9	moški	juvenis	sk. pokop
St. 10	moški	maturus	sk. pokop
St. 11	—	infans II	prekop
St. 12	—	juvenis	sk. pokop
St. 13	—	maturus	sk. pokop
St. 14	moški	senilis	sk. pokop
St. 15	moški	adultus	sk. pokop
St. 16	moški	maturus	sk. pokop

Skupno 16

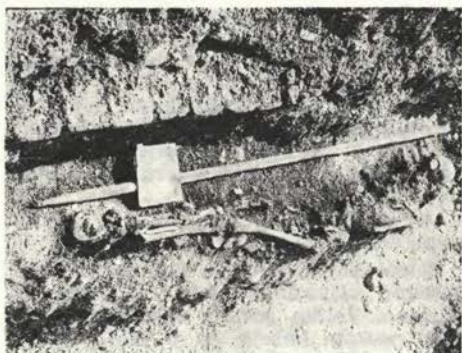
Baročni skeleti

Starost	Ženske		Moški		n	Skupno	%
1. Infans I.					30		7,61
2. Infans II.					48		12,18
3. Juvenis	12	3,05	6	1,52	45		11,42*
4. Adultus	26	6,60	46	11,68	72		18,28
5. Maturus	37	9,39	47	11,93	84		21,32
6. Senilis	6	1,52	7	1,78	13		3,30
7. Prekopi					14		3,55**
8. Nedoločljivi					88		22,34***
Skupno 394							

* Pri tej starostni skupini so upoštevani determinirani moški in ženski skeleti ter skeleti, katerih starost se pri teh lahko determinira, ne pa spol!

** Poleg teh prekopov ima še štiri prekope, ki pa so popolnoma definirani in upoštevani v zgornjem delu tabele.

*** Pri velikem delu nedoločljivih skeletov je starost ugotovljena, ne pa spolna pripadnost. — T. P.

Ljubljana-Dravlje, pogled na grob 44
Ljubljana-Dravlje, vue de la tombe 44

Ljubljana. Spomladi 1968. leta so pričeli v zvezi z gradnjo Stanovanjske soseske S6 v Šiški z večjimi zemeljskimi deli kakor tudi izkopi za razne podzemne napeljave tudi neposredno ob zaselku Lakotence pri vasi Dravlje. Pri tem so našli na skeletne grobove. Kasneje je bilo ugotovljeno, da so na grobove zadeli že prej, ko so kopali jarek za električni kabel. Koliko grobov je bilo uničenih pri teh prvih izkopih, ni bilo mogoče ugotoviti, vsekakor je bilo nekaj grobov precej poškodovanih. Pri zadnjih, nekontroliranih zemeljskih posegih, je bilo popolnoma uničenih najmanj deset grobov. Istočasno pa je bila v precejšnji meri prizadeta tudi stratigrafija tal. Ko sta za to odkritje zvedeli Krajevna skupnost Dravlje in Zveza borcev Dravlje, sta takoj prepovedali vsa nadaljnja dela na tem območju in poklicali Sodno medicinski inštitut iz Ljubljane, ki naj bi skušal ugotoviti nastanek grobišča. Pojavilo se je namreč mnenje, da se ti skeletni ostanki žrtev II. svetovne vojne.

Po delnem odkopu več grobov (nekaj so jih verjetno odkopali tudi okoličani sami) je vodja ekipe dr. Furlan povabil k sodelovanju tudi arheologe. Osteološki ostanki so namreč nakazovali, da grobišče pripada starejšemu obdobju.

Zavod za spomeniško varstvo Ljubljana je v sodelovanju z Mestnim muzejem iz Ljubljane pričel takoj s pripravami za zaščitne arheološke raziskave. Glavnemu investitorju in uporabniku zemljišča Poslovnemu združenju GIPOSS Ljubljana je bila izdana v smislu zakona o varstvu kulturnih spomenikov odločba o začasni prepovedi vsakršnih nadaljnjih zemelj-

skih delih na delnem območju parc. št. 850/1, 851/1, 855, 856/1, 861/2, 861/1, 866 k. o. Dravlje.-Lakotence, v izmeri ca. 10.000 kvadratnih metrov.

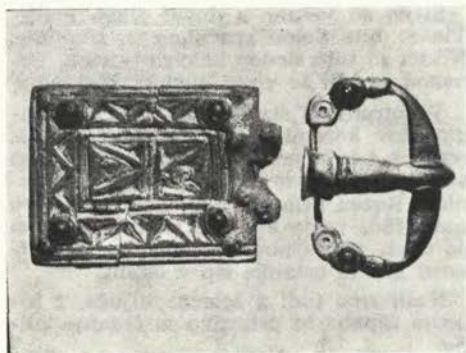
SO Ljubljana-Siška je z razumevanjem podprla napore in prizadevanja vseh, da bi se čimprej ugotovil dejanski izvor grobišča in je zato finančno omogočila prve raziskave, ki so potekale od konca junija in 9 dni julija 1968. Drugi del raziskav, bile so oktobra istega leta, pa sta financirala ZSV SRS in ZSV Ljubljana. Pozneje je moral po odloku Vrhovnega sodišča SRS nositi vse stroške raziskav in proučevanja grobišča lastnik spomenika oz. t. i. lastnik zemljišča (GIPOSS, posl. združenje za ind. gradnjo stanovanj). V času obeh zaščitnih izkopavanj je bilo raziskanih 26 grobov, od katerih jih je bilo precej zaradi že navedenih različnih posegov močno poškodovanih.

Od grobov z najbolj zanimivim in bogatim inventarjem, — inventar grobov navajam le sumarno — naj omenim med drugim prvi izkopani grob z ženskim skeletom, z ostanki zlate vezenine na glavi, pozlačeno bronasto pasno spono, dvema pozlačenima ločnima fibulama, zlatim prstanom z vloženi kamni, prevrzanim bronastim antičnim novcem itd. Dalje grob z dvema srebrnima pozlačenima ločnima fibulama, koščnim glavnikom, skelet z železnim enoreznim mečem, dvema železnima nožema in železno pasno spono ter grob s polihromno pasno spono, bronasto pinceto ter srebrno sponico.

V tretji zaključni fazi raziskav (od srede aprila do srede maja 1969. leta) pa je bilo odkritih še 23 grobov, skupaj torej 49 grobov. Iz te periode raziskovanj izvirajo med drugim trije skeleti z bronastimi uhanj z masivno kokco s prizrzanimi vogali; eden s parom uhanov s steklenim poliedrom in okroglo ploščato fibulo ter pokop s pozlačeno srebrno fibulo ter enakomerno široko nogo, itd.

Od drugega inventarja je omeniti železne nože in pasne spone, predvsem železne antične novce in antično keramiko, koščene glavnike, zlat prstan, razne steklene in jantarjeve jagode itd.

Grobne jame so bile enostavne in vkopane v humus in prod. V številnih grobnih jamah so bili ugotovljeni ostanki lesene (grobne) konstrukcije. Osnovna smer lege skeletov je V—Z, pri večini ali manjšimi odkloni v smeri S in J. Vsi po-

Ljubljana-Dravljje, predmeti iz poznoantičnih grobov

Ljubljana-Dravljje, les objets des tombes de l'antiquité basse

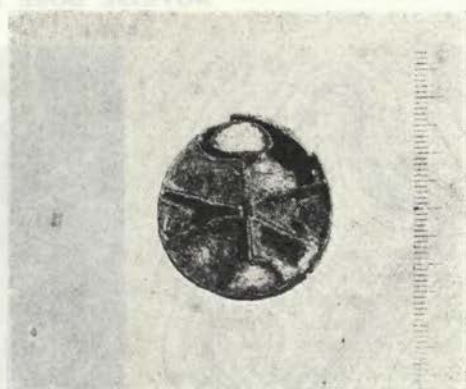
kopi, razen v enem primeru, kjer sta pokopana dva individua, so enojni.

Okoli grobišča je bil prekopan tudi širši t. i. varovalni pas, s tem je bilo ugotovljeno, da se grobišče izven raziskanega območja ne širi. Osteološko gradivo, kakor tudi ves grobni inventar, je trenutno v obdelavi na Antropološkem oddelku na Filozofski fakulteti v Ljubljani, oziroma v preparaciji in konservaciji v laboratoriju Narodnega muzeja. — M. S.

Rifnik. Izkopavanje grobišča je trajalo od 8.—20. 7. 1968.

Odkopali smo še 100 m² površine grobišča in pri tem odkrili še 16 skeletnih grobov. Pridatkov je v teh grobovih manj, kar si lahko razlagamo na ta način, da smo kopali že bolj na robu grobišča. V grobu 99 smo našli na prstu desne roke bronast prstan. Zanimiv je bil grob 100. Pridatki: 2 bronasta uhana s koko, 1 podolgovata jagoda od ogrlice, na levi roki 1 železna zapestnica, na prsih pa zlatnik z napisom: JVSTINIANVSAVG, in na drugi strani: VICTORIA AVG. Teža zlatnika je 1,45 g; premer 14 mm. Po meri in teži ustreza triensom iz Osijeka. Podoben triens so našli tudi na znanem grobišču na Lajhu v Kranju in ga hrani Numizmatični kabinet v Ljubljani.

V grobu 101 smo našli sledeče pridatke: 1 uhan s košarico, jagode od ogrlice in 1 bronasto zapestnico. Ni pa bilo nobenih kosti. V grobu 102 smo našli na trebuhu bronasto pasno spono s ščitastim trnom. Slabo je bil ohranjen tudi grob 105, v katerem smo našli poznoantično pasno spono. Okvir je bronast z nazaj zavitima koncema, trn pa železen.

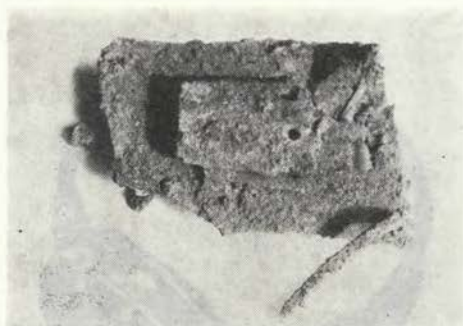
V poznoantičnem grobišču, ki je sedaj prekopano, smo našli doslej vsega skupaj 109 skeletnih grobov. Žal ne vemo, koliko grobov je bilo uničenih pri rigolalnju vinograda.

Izkopavanja naselbine (financirala Sob Sentjur) so trajala od 4. 7. do 7. 8. 1969.

Izkopavanja je vršil Pokrajinski muzej Celje. V ekipi je sodeloval 1 študent gradbene fakultete kot risar in 2 študentki arheologije. Kopalo je 6 delavcev.

Odkopali smo temelje dveh prostorov stavbnega objekta. Južna stena stavbe je prislonjena na notranjo steno obrambnega zidu, ki poteka po jugozahodni strani hriba.

Prostora sta približno enako velika. En prostor meri: 7,80 × 6,00 × 7,90 × 6,00 m. Drugi prostor je nekoliko manjši in meri: 7,40 × 6,10 × 7,45 × 6,00 m.

Rifnik, železen zapah iz poznoantične hiše
Rifnik, verrou en fer d'une maison de l'anti-
quité basse

Stene so vezane z dokaj slabo malto. Tla so bila delno zravnana in steptana. Nikjer ni bilo sledov kakega estriha. Ponekod so bili še vidni sledovi žganine.

V notranjosti stavbe smo našli več fragmentov keramike iz črno žgane gline, mešane s kremencem. Na ramenih posod so bili ponekod ornamentí v obliki valovnice. Razen tega smo v enem prostoru našli tudi večje količine stekla. Vsi kosi so imeli ravno površino. Po vsej verjetnosti gre za ostanke šip v oknih.

Našli smo tudi 2 železna ključa, 2 železna zapaha in pripravo za česanje volne.

Izkopavanja naselbine se bodo nadaljevala. — L. B.

NOVEJŠE DOBE IN NEOPREDELJIVO

Makoše, na levi: skica ruševin in mesto sond; na desni: ruševine v sondi

Makoše; à gauche: situation des ruines et des sondages; à droite: ruines dans la sonde 1

Makoše pri Ribnici. Na ledini Sance smo izkopali skupno z M. Slabetom in petimi študenti arheologije pet poskusnih sond, ki naj bi ugotovile stanje in starost na rekognosciranju ugotovljenega objekta. Obseg ruševin utrdbe je 41×28 metrov. Prostor je trapezoidnega izgleda ter ima na treh vogalih videti polkrožne zaključke. V dveh takih zaključkih smo izkopali sonde, vendar je segala živa skala prav do površja in zato ni bilo najdb. Isto se je primerilo v sondi v notranjosti utrdbe. Presek prek severnega obzidja pa je pokazal konstrukcijo tukajšnje fortifikacije, ki je zgrajena iz nabranih večjih skal apnenca, vezanega z ilovko.

Ohranjeni zid na tej strani meri v višino 1 m in je še visok 64 cm. Ob njem smo dobili v gl. 51 cm oglje in drobec amorfnе lončenine. V peti sondi, ki je ležala v domnevem vходу v utrdbo, pa smo izkopali pod rušo več drobcev očitno poznosrednjeveške keramike, tako da je datacija tega objekta postavljena v čas izgradnje t. im. Hausbergov, to je v začetno fazo fevdalizma. Zato je verjetno, da predstavlja utrjena postojanka pri Makošah neko začetno fazo poselitve ribniške doline. — P. P.

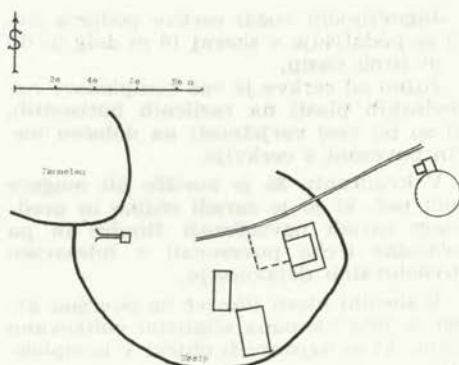
Mihovo. Ok. 500 m jv. od središča vasi, neposredno nad strugo Belega potoka

(Kobila), je poraščen greben, katerega s. delu domačini pravijo Trnišče. Na prehodu iz skoraj ravnega v strmi del grebena je Glavnica, ovalno oblikovan nasip, dl. ok. 50, š. ok. 30 in vi. 6—8 m. Z daljšo osjo leži Glavnica v smeri V—Z in prečno zapira oz. loči Trnišče od zaledja. Ob j. vznožju Glavnice je jarek, ki je bil vkopan skoraj v živo skalo za ok. 2 m. Brežine Glavnice so dokaj strme, naravne in poraščene z grmovjem in starimi gabri, vrh pa je dolg, ozek hrbet v smeri V—Z. Sredi hrbta je vkop $3,00 \times 2,00 \times 1,00$ m, ki ga je naredil I. Kušljan 12. 1. 1899 (str. 45 Zapisnik in poslovna knjiga) in kjer je našel žlindro, črepinje, brusilne kamne, dva velika keltska srebrna novca itd. Kušljan je opredelil glavico kot »topilnik železa«, Ignac Kušljan, Spomini, v Sentyernej 1909; objavljeno v Situli 10, Ljubljana 1963, 115). Ko smo očistili Kušljanov izkop in ga vključili v sondo, ki seka Glavnico v smeri S—J, smo ugotovili naslednje. Na strmem j. pobočju si sledijo trije nasipi z vencem kamnov ob robu teras. Na najvišji in najožji terasi, kjer je v najvišjih plasteh Kušljan ugotovil sledove taljenja in našel žlindro, je stal objekt iz zloženega kamna, ki niso bili vezani z malto. Dimenzij in oblike nismo mogli ugotoviti. V zasipni plasti Kušljanovega izkopa smo dobili več kosov žlindre in nekaj fragmentov, najbrž poznolatske keramike. — V. S.

Moste pri Žirovnici — gl. antika

Otok pri Dobravi na Dolenjskem. Vsa površina, ki smo jo izkopali 1969, je na posesti Janeza Mencina z Drame in je skoraj popolnoma ravna. Stratigrafija plasti med sterilno osnovo in današnjo površino kaže neenotnost in razgibanost, ki se stopnjujeta V proti Z, najbolj različne struktura plasti pa so na osrednjem in z. delu izkopnega polja, t.j. tam, kjer je največ gradbenih plasti oz. ostalin arhitekture.

Profil vzdolž vzhodne meje izkopnega polja je zelo enostaven in skoraj po celi višini enoten: v njem je srednjerjav subhumus, ki ga težko ločimo od humusa. Na prehodu med obema slojema na 10 do 20 centimetrov pod gornjim robom profila je dolomitni lomljenec z granulacijo do 1 kubičnega centimetra. Plast je debela do 10 cm. Sloj subhumusa, ki sega do dna profila je popolnoma enoten, vendar v njem razlikujemo še najmanj dve hodni površini: starejša je skoraj neposredno nad hodno površino, druga pa 60 cm višje.

Kučar, situacija poznosrednjeveške naselbine

Kučar, situation du village de la fin du moyen âge

Starejša hodna površina je lomljenec, ki je bil uporabljen kot gradbeni material. Mlajša hodna površina je iz finega dolomitnega lomljenca in ostankov gradbenega materiala. Obe hodni površini vidimo kot vodoravni, strnjeni in močno poudarjeni črti. Najbolj značilna pa je situacija, kjer si slede plasti v naslednjem zaporedju: žganina, glina, žganina, žganina močno pomešana s prepečeno zemljo, ki prehaja v ruševinsko plast in slednja v humus.

Plast žganine na južni polovici izkopnega polja začena neposredno nad sterilno plastjo in traja vse do prehoda v humus. Kot posebna značilnost tega dela izkopnega polja je izredno fino plastenje oz. hitra menjava materiala.

Mimo številnih drobnih najdb: fragmentirane keramike in železnih izdelkov raznih vrst, ki jih opredeljujemo kot notranjo opremo delavniških in stanovanjskih prostorov ter kot lokalne izdelke smo našli še ostanke arhitekture, ki predstavljajo enoten zazidalni kompleks. Tu sta tudi dva objekta, ki ju ne moremo uvrstiti v arhitekturo, sodita namreč med objekte, ki pričajo o proizvodjalni dejavnosti v Gutenwerthu. Na osrednjem delu površine, ki smo jo izkopali, je strnjen kompleks temeljev za cerkev z najmanj tremi gradbenimi fazami. Znotraj cerkve je več skupin ruševinskih plasti, ki so različne po svojem značaju ter v raznih horizontih. Na severovzhodnem in jugovzhodnem delu cerkve je strnjena ruševinska plast, ki se naslanja na zunanje lice zidov »cerkve«.

Jugovzhodni vogal cerkve podpira zid, ki se podaljšuje v skoraj 10 m dolg in do 2 m širok nasip.

Južno od cerkve je več kompleksov ruševinskih plasti na različnih horizontih, ki so po vsej verjetnosti na določen način povezani s cerkvijo.

V kvadrantu 30 je kurišče ali mogoče tudi peč, ki jo je zaradi oblike in predvsem zaradi navzočnosti žlindre in pa »vareša« treba povezovati z železarsko predelovalno dejavnostjo.

V sterilni plasti (ilovice na površini kv. 49) je bila vkopana eliptično oblikovana jama, ki je najstarejši objekt v kompleksu.

Profil pod vzhodno steno pravokotnega prezbiterja kaže tudi nekatere zanimive značilnosti:

1. V dnu gradbene jame pod vzhodnim zidom pravokotnega prezbiterja je plast prepečene gline.

2. Prvi sloj kamnov v temeljih vzhodnega zidu pravokotnega prezbiterja leži na plasti prepečene gline.

3. Prepečena glina leži na neki starejši hodni površini, ki prehaja v ploščad iz velikih plošč peščenca ($1,4 \times 1,00$ m). V tej ploščadi razlikujemo tri plasti: najnižja je iz drobnega lomljenca, druga iz večjih plošč (ena meri 60×40 cm/ in tretja, od katere vidimo le del, ki meri $1,00 \times 0,6$ m. Tako opisan objekt daje videz vogala nekega temelja, ki se nadaljuje na zahod pod pravokotni prezbiterij in na vzhod pod nasip v podaljšku kontrafora. Kompleks, ki smo ga pravkar opisali, leži na plasteh, ki pokrivajo neki še starejši vkop, ki se širi pod pravokotni prezbiterij in skoraj po celi površini kv. 49.

4. Na SV vogalu kv. 50, v plasti nad opisano jamo, je še ena skupina plošč iz lomljenega peščenca, ki kaže dvojno plastenje. Stratigrafsko jih enačimo z ostanke pod JV vogalom pravokotnega prezbiterja.

5. Nekoliko drugačno podobo ima skupina kamnov, ki je v podaljšku severne stene prezbiterja. Dno izkopa za ta objekt je v enaki globini kakor objekt ob JV vogalu prezbiterja. Oba objekta sta iz rumenkastega peščenca. Kamni pokrivajo površino $0,8 \times 1,00$ m, merijo pa od $3 \times 0,4$ do $0,5 \times 0,4$ m. Velja poudariti, da ti kamni niso povezani s temelji prezbiterja.

6. Enako kakor pod t. 4 opredeljujejo tudi skupino peščenec v severnem podaljšku vzhodne stene prezbiterja. Na

površini $0,7 \times 0,9$ m se v dveh plasteh plošče peščenca velikosti od $0 \times 0,1$ do $0,5 \times 0,5$ m, ki niso povezane z zidom prezbiterja in se nadaljujejo naprej proti severu.

Najtehtnejši in nesporen rezultat izkopavanja v l. 1969 je torej odkritje cerkve, ki jo razčlenjujemo v naslednje elemente razvoja:

1. Pravokotna ladja velikosti $9,5 \times 6,8$ metra, ki je povezana s pravokotnim prezbiterijem, ki meri 5×5 (zunanja meritev) oziroma $4,4 \times 3,3$ (notranja meritev). Rast tako zarisanega objekta ni organska, kajti simetrala ladje in prezbiterja se ne ujemata, temveč tvorita top kot z vrhom v ladji 1,00 m od slopa. Sama ladja tudi ni popolnoma simetrična: severno rame ladje (tj. severozahodni vogal) je širši od južnega. Ti elementi pa vsekar opravičujejo tezo o ločenem nastajanju ladje in prezbiterja.

2. V pravokotni prezbiterij je bila vzidana polkrožna apsida: Profil na $X = +4$ osi, še posebej tisti del nad polkrožno apsido in pa vzhodno steno pravokotnega prezbiterja, opravičuje domnevo, da oba zidova stojita do časa, ko sta bila skupaj porušena. Stratigrafija nad ruševinami obeh zidov je popolnoma enaka. K tej drugi fazi sodita oba sloja tj. slavoločni obok.

3. V vogalih ladje na prehodu v prezbiterij sta menzi stranskih oltarjev. Situacija ne dovoljuje, da bi lahko zanesljivo ugotovili čas postavljanja menz.

4. V severozahodnem vogalu ladje je skupina v loku postavljenih kamnov, ki povezujejo severni in pa zahodni zid ladje. Znotraj tako omejenega prostora stoji velik blok peščenca. »Objekt« je istočasen z ladjo. Njegove funkcije nismo mogli določiti, vendar se nam je zaradi položaja in deloma zaradi oblike vsilil delovni naziv »krstilnica«.

5. V podaljšku simetrale jugozahodnega vogala pravokotnega prezbiterja je na zunanji strani podporni zid iz večjih lomjencev (zid meri $2 \times 0,5$ m). Podporni zid se podaljšuje v nasip iz lomljenec, ki ima nepravilno trikotno obliko dolg 8,5 in širok do 2 m. Nasip je vzporeden z nekdanjo strugo Krke. Os podpornega zidu teče proti jugozahodu. Površje nasipa pada proti nekdanji strugi. Obstoj nasipa in odpornega zidu je podatek več, da pravokotni prezbiterij stoji tudi potem, ko so vzdali polkrožno apsido. Z rušenjem vzhodne stene pravo-

Otok pri Dobravi, pogled na izkopišče iz leta 1969

Otok près de Dobrava, vue des fouilles de 1969

kotnega prezbiterija bi nasip in zaščita postali nesmiselni.

6. V kotih med menzama obeh stranskih oltarjev in pa severno in južno steno ladje stojita dva okrogla podstavka, za katera smo že ugotovili, da sta starejša od cerkva in se funkcionalno s slednjima popolnoma izključujeta.

Na temelju gornjih navedb si lahko dovolimo naslednjo rekonstrukcijo:

1. Oba stebra in oba daljša zidova ladje se nam vsiljujeta kot najstarejša in mogoče tudi istočasna člena neke arhitekture. Oboje, opazovano kot celota, bi lahko bil porticus neke rimske zgradbe. Rimsko poselitev kompleksa na Otoku pa itak dokumentirajo številne rimskodobne drobne arheološke najdbe in tudi arhitektonski elementi, ki smo jih našli v zidu ob cestišču.

2. Oba zidova »porticusa« sta osnova za severno in južno steno ladje, kateri je

treba dozidati le prezbiterij in ta je v prvi fazi pravokoten.

3. V gornji tloris pravokotnega prezbiterija vzdana polkrožna apsida predstavlja drugo fazo kulturne arhitekture.

Ob pogledu na situacijo vsega izkopnega polja tj. površine, ki smo jo odkrili v l. 1968 in 1969 pa najdemo elemente, ki še bolj dopolnijo oziroma zaokrožijo podobo stanja iz l. 1969: 3,5 m zahodno od cerkve, vzporedno z njeno zahodno steno teče zid in ob njegovem zahodnem licu se začneja cestišče. Čeprav so zidovi cerkve in omenjeni zid skupaj s cestiščem v enakih plasteh, vendar časovni odnos obeh kompleksov še ni popolnoma jasan. Toda ne glede na to se nam vsiljuje podoba z zidom omenjenega cerkvenega kompleksa v neposredni soseščini cestišča.

Obstoj kulturnega objekta in takega tipološkega razvoja, kakor smo ga opisali, je vsekakor pomemben doprinos k prouče-

vanju lokalne zgodovine, vendar bi na svoji tehtnosti veliko izgubil, če ne bi imeli na razpolago še druge dokumentacije, ki govori o relativnih kronoloških

odnosih med posameznimi objekti in če ne bi imeli novih opor za absolutno določitev vsaj za eno od stratigrafskih izhodišč. — V. S.

NEGATIVNO

Jama v Vranju pri Sevnici — sondirana 1969. — M. B.

Jelenca jama pri Vavti vasi — sondirana 1969. — M. B.

Pečina v Bajerjih pod Hmeljnikom — sondirana 1969. — M. B.

Podmolnik pri Sostrem. Glede na poročilo o propadanju prazgodovinskih gomil, ki ga je 1967 dal dr. V. Šribar na ZSV Ljubljana, smo 9. 9. 1969 pričeli z zaščitnimi arheološkimi izkopavanji na parc. 681 k, o. Podmolnik v peskolomu, last Franca Lampiča iz Podmolnika št. 33. Začetna dela smo usmerili na peskolom, kjer je bilo v profilu še slutiti ostanke prazgodovinskih skeletnih grobov. Izkopavanja so pokazala, da smo zadeli le še na skrajni j. rob gomile, kolikor je gomila sploh obstajala, ves ostali del pa je globoko odnešen s peskom iz peskolo-

ma. Ugotovili smo, da na tem prostoru vsaj v neposredni bližini, grobov ne moremo več pričakovati, zato smo se odločili za sistematičen odkop podolžne nizke gomile na z. pobočju hriba, usmerjene V—Z. Tanka, le nekaj centimetrov debela plast humusa je prešla v težko kompaktno rdečo rjavo glino, deloma pomešano z žilami dolomitnega peska. Pod glino smo naleteli na kompaktni dolomitni pesek oziroma skalo. Našli nismo nobenih kulturnih ostankov, zato je ugotovitev kratka. Podolžni tumulus ne predstavlja gomile s skeletnimi grobovi.

Z zaščitnimi deli bomo nadaljevali spomladi leta 1970 na gomilici, ki je neposredno ogrožena zaradi razširitve peskoloma. — I. P.

Veliki kevdar pod Štravberkom — Jama sondirana 1969. — M. B.

Tab. I. 1, 2 Gibina, 3 Razkrižje, 4 Slov. Bistrica, 5, 6, 8 Zorenci pri Črnomlju, 6 Regerča vas — vse 1:2

Tab. II. 1 Brod pri Boh. Bistrici, 2, 5 Smartno pri Cerkijah — Milharjev hrib, 3 Radizel pri Mariboru, 4 Novo mesto — Bršljin, 6 Regerča vas, 7 Britof pri Kranju, 8 Vrh pri Križu, 9, 11 Tolmin — Sv. Urh, 10 Radovljica — vse 1:2

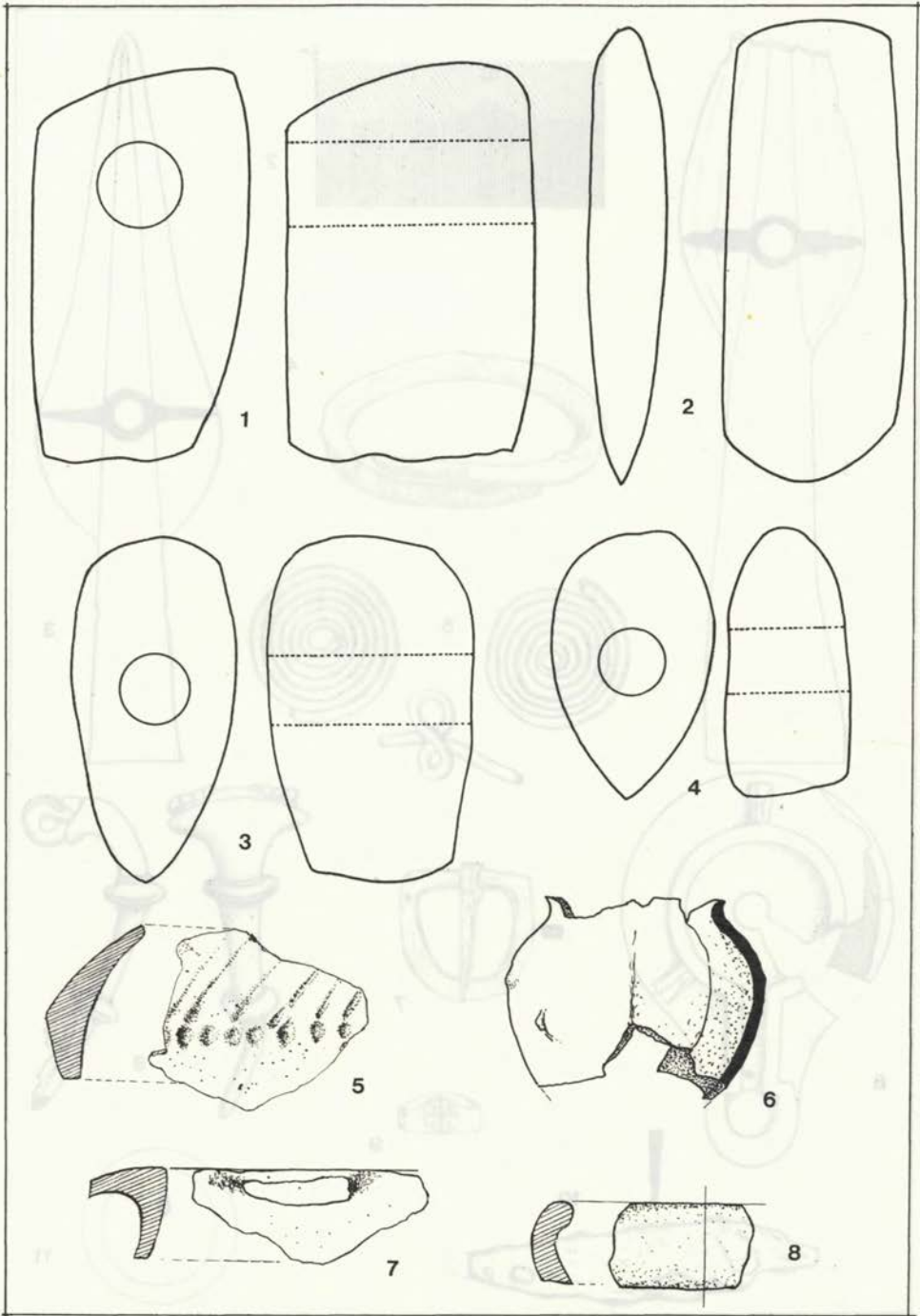
Tab. III. 1—3, 5, 6, 8 Vel. Mraševo, 4, 7 Dobova — vse 1:2, risala Sibila Knez

Tab. IV.—V. Ljubna, vse 1:2

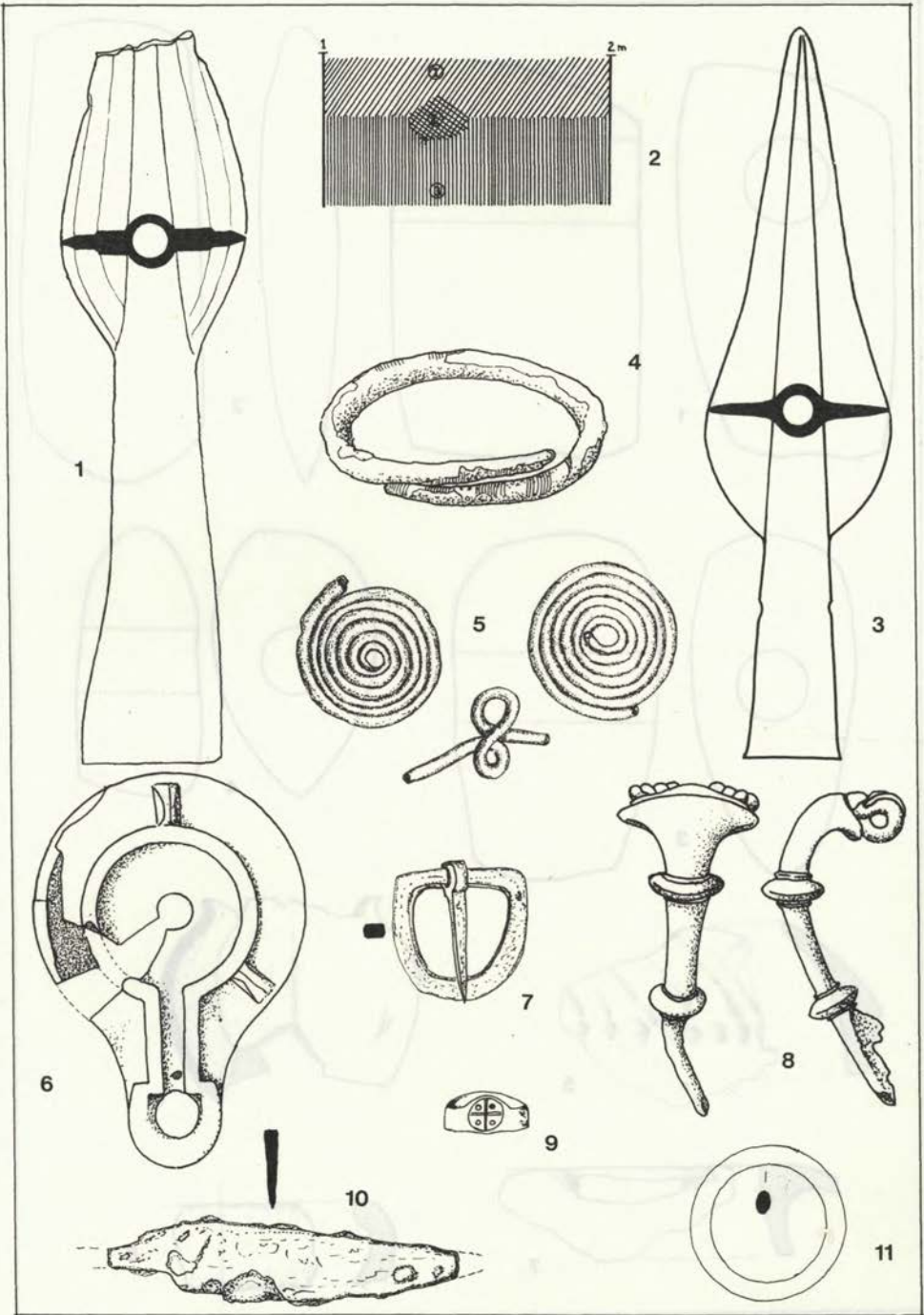
Tab. VI. Vailčna vas, predmeti 1:2, risal L. Slapšak

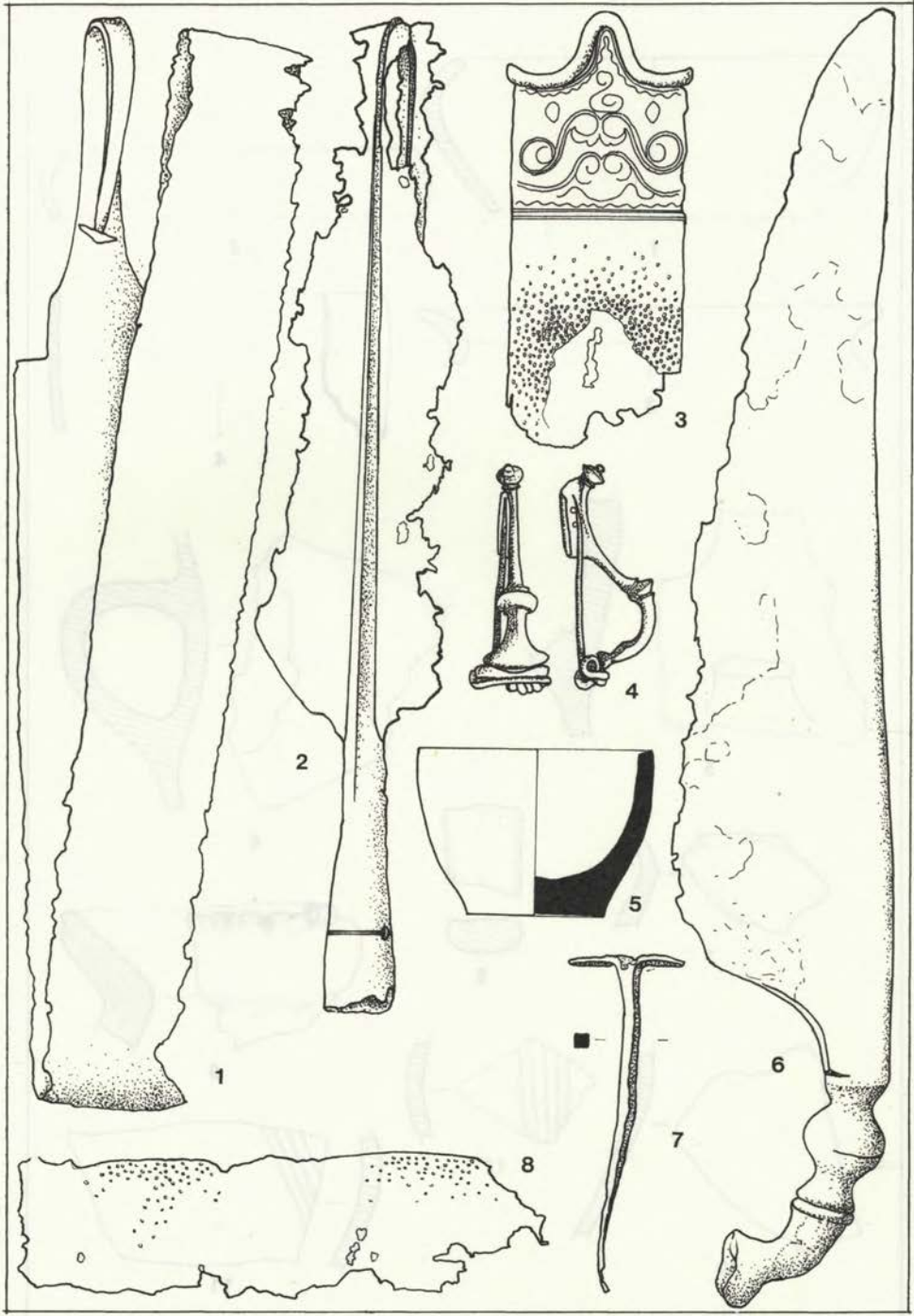
Tab. VII. 1 Golovec - Ljubljana, 2, 7 Družinska vas, 3—6 Zagorje, 8 Dobova. M. 3 in 6 1:4, ostalo 1:2

Tab. VIII. 1, 6 Poljane pri Žužemberku, 2 Novo mesto — Bršljin, 3 Dobova, 4 Vel. Malence, 5 Drnovo; M. 3 1:6, 5 1:4, ostalo 1:2

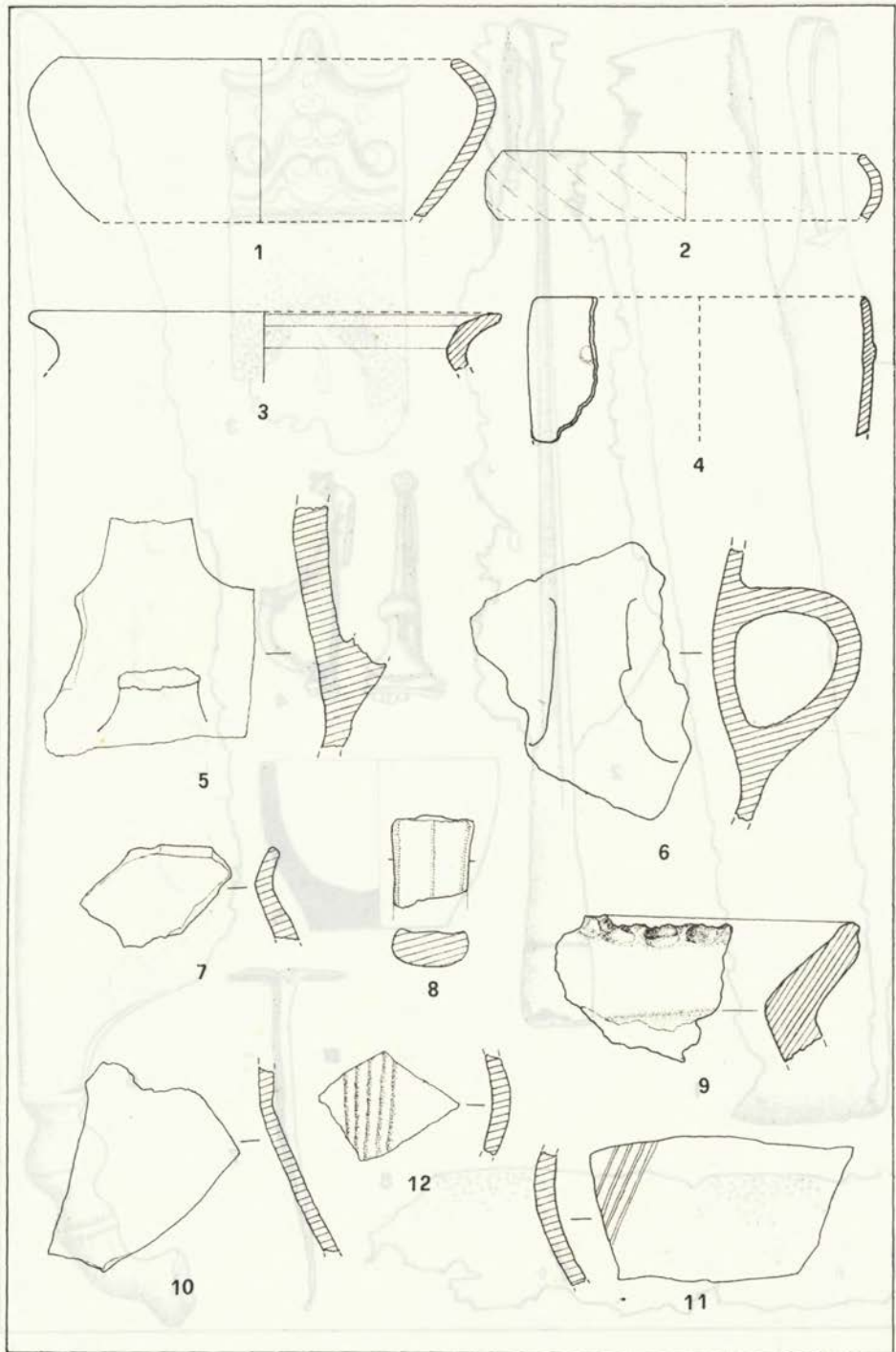

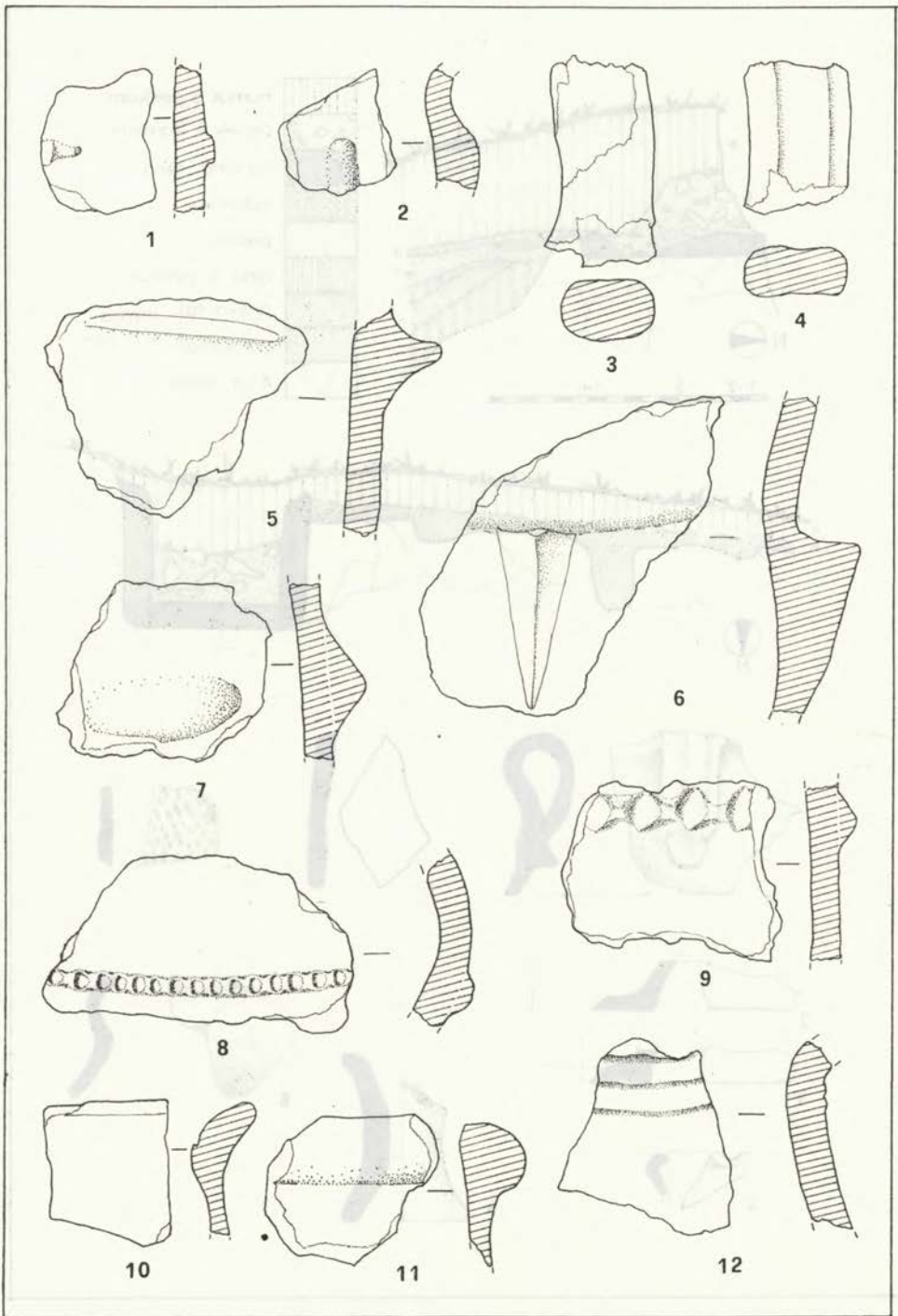
Tab. II

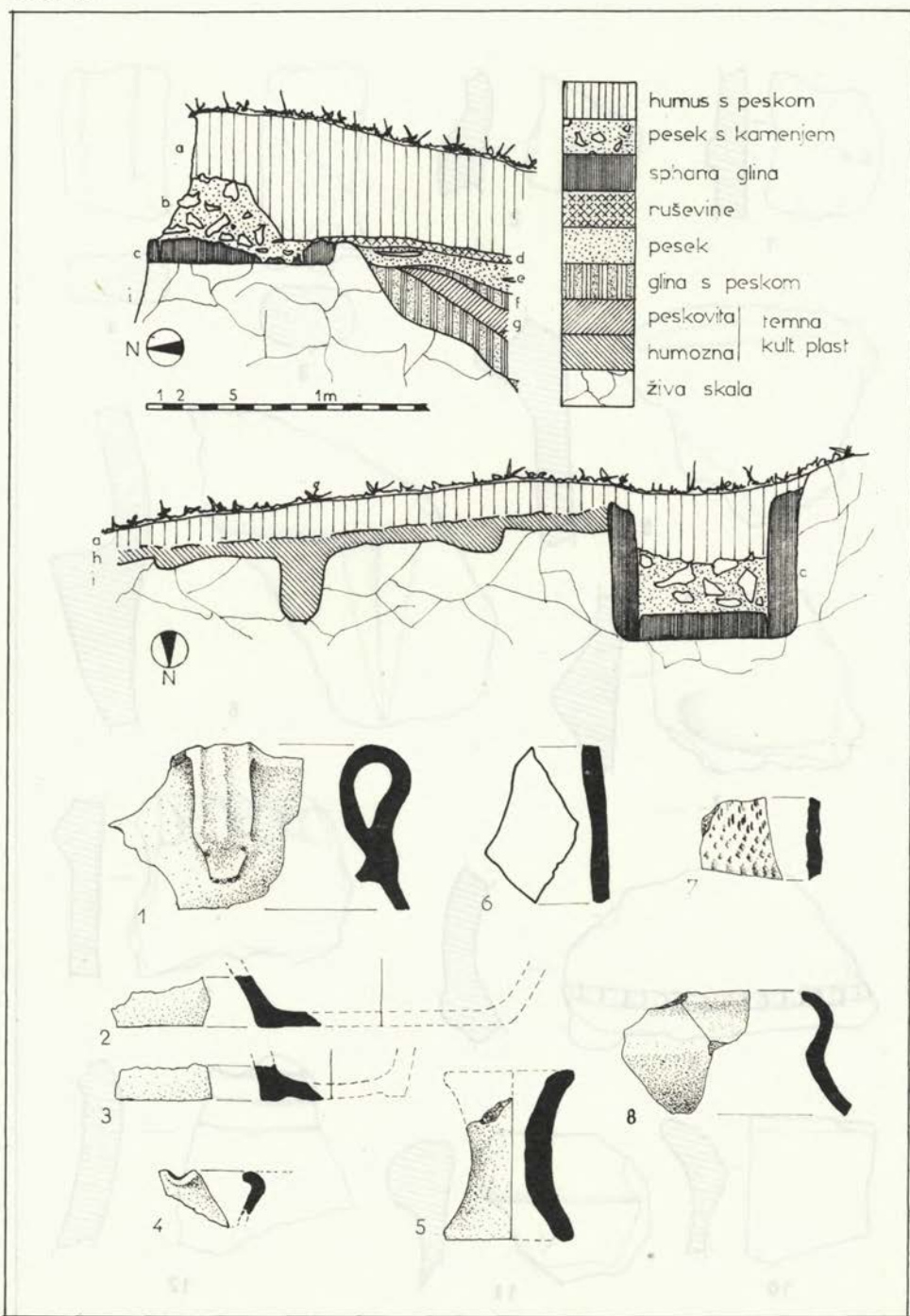

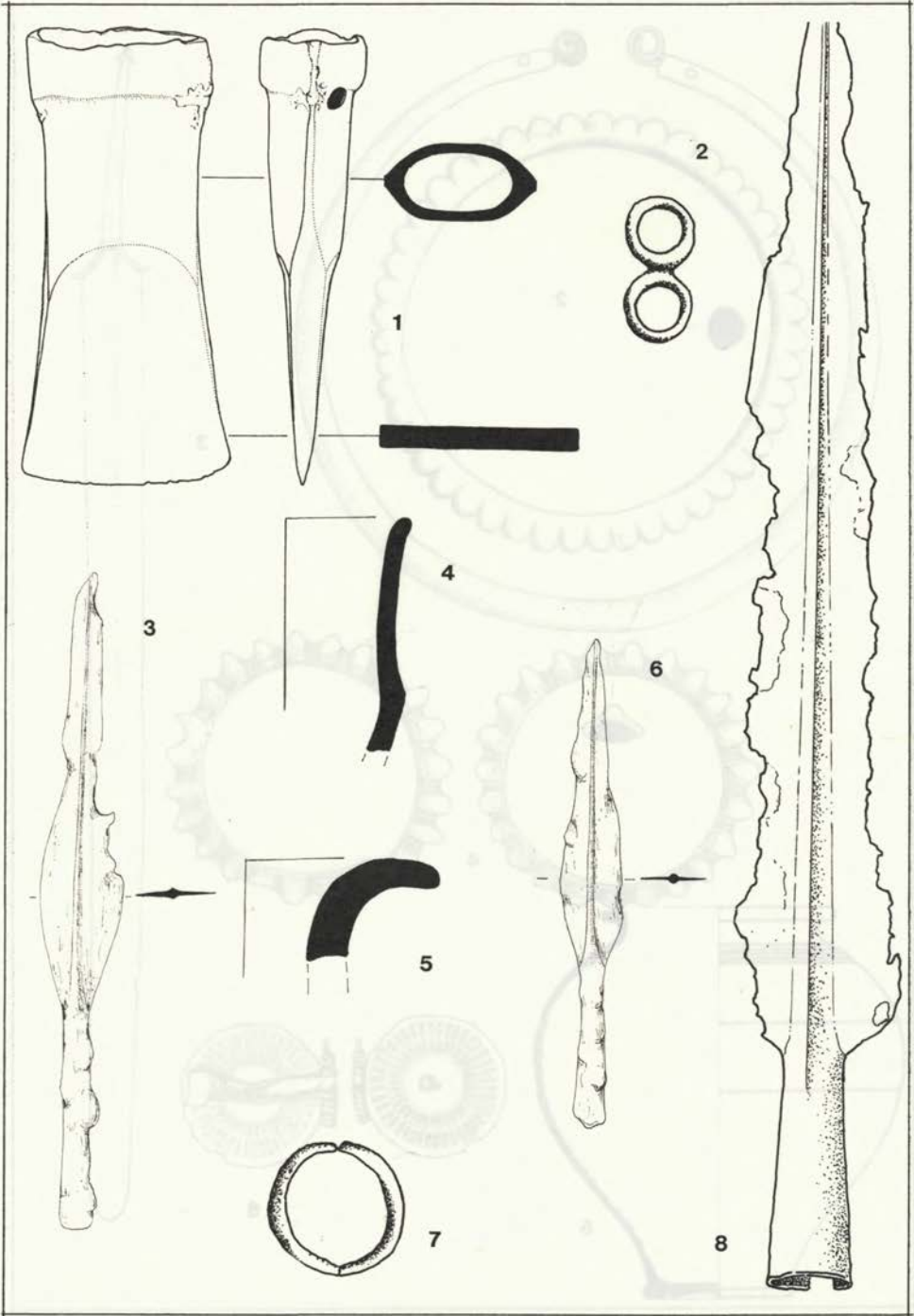
Tab. IV

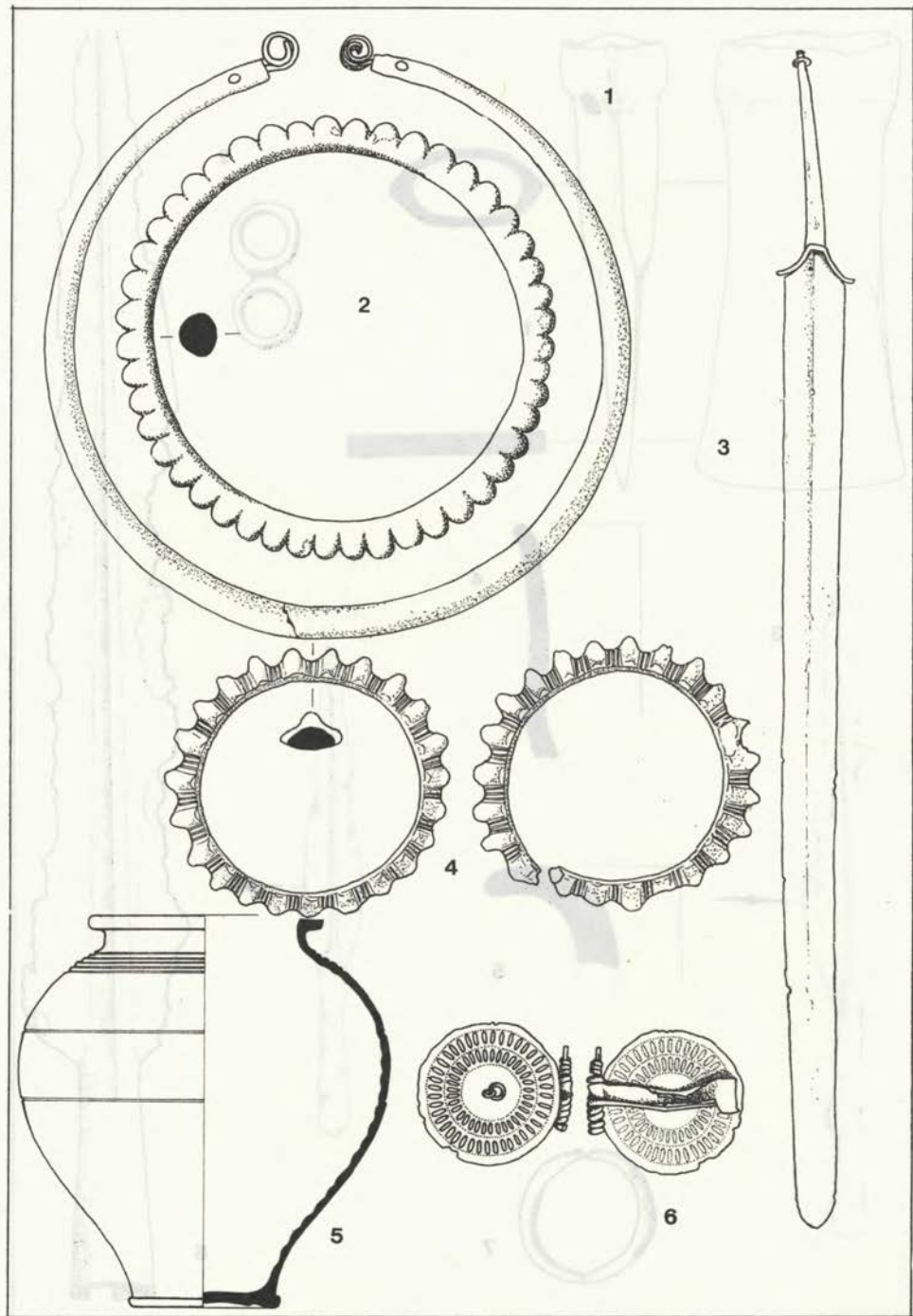

Tab. VI

UMETNOSTNI IN URBANISTIČNI SPOMENIKI

AVTORJI

A. V. — Andreja Volavšek
E. S. — Emil Smole
F. K. — France Kokalj
I. K. — Ivan Kompelj
I. S. — Ivan Stopar

M. P. — Miha Pirnat
P. F. — Peter Fister
S. H. — Sonja Hojer
T. M. — Tone Mikeln

ZSV Ljubljana ni poslal poročil

Ajdovščina. ZSV Gorica je soglašala z adaptacijo hiše **Gregorčičeva 1**, ki prizadene fasado samo s podaljšanjem okna v vrata in skrajšavo vrat v okno, odklonil pa postavitev drvarnice ob zunanjo stran vhodne kolone. — K adaptaciji hiše **Gregorčičeva 7** je dal soglasje, ko je investitorju izdelal načrte ing. arh. J. Suhadolc, ki upošteva naša navodila. — Odobril je tudi načrte za adaptacijo hiše **Gregorčičeva 19**, ki neznatno spreminja le retrofasado in ne vplivajo nanjo ne spomeniško ne estetsko. — Za adaptacijo hiše **Prešernova 14** je zahteval ohranitev gabarita, zazidalne črte in postavitev garažnih vrat v skrito južno fasado. — S pogojem, da fasada ohrani prvotni videz, je odobril adaptacijo hiše **Slomškova 2**. Soglašal je tudi z ureditvijo novega vhoda v vrtnem zidu. — ZSV ni dovolil postavitve balkona na hiši **Šibeniška 5**, ker bi ga fasada zaradi preskromnih proporcev v oblikovno estetskem pogledu ne prenesla. — Zahteval je ustavitev adaptacije **Šibeniška 14**, ker dela na hiši niso upoštevala zahtev gradbenega dovoljenja. Ko so napake popravili, so pod nadzorstvom zavoda dela nadaljevali. Prav tu je ZSV predpisal natančne pogoje za garažna vrata v gospodarskem poslopju L. Kobal, predvsem kamnite okvire in strukturo lesenih vrat. — Odklonili smo načrte za adaptacijo hiše **Šibeniška 16**, ker so predvidevali spremembo gabarita in zazidalne črte ter neustrezne posege v fasado, in predlagali primerno preureditev notranjščine, ki omogoča pridobitev stanovanjskih površin v okviru sedanjega tlorisa. — Zaradi spomeniških kvalitet hiše **št. 11 v Štancarjevi ulici** smo predlagali, da stranka naroči načrte za adaptacijo. Načrte je izdelal ing. arh. J. Suhadolc, zavod pa je dal k načrtom svoj pristanek. — Odklonili smo soglasje k izdaji lokacijske odločbe za gradnjo stanovanjske

hiše na parceli št. 279/1 k. o. Šturje, ker bi porušila ravnotežje arhitektonskih mas in tipov tega dela naselja. — Sodelovali smo pri arheoloških izkopavanjih na **Titovem trgu**, na mestu, kjer gradi poslovno stavbo »Nanos« iz Postojne in na mestu pred gostilno »Maks«. Arheološko izkopavanje sta vodila dr. Peter Petru iz Republiškega zavoda in Drago Svoltjšak iz Goriškega muzeja. Številne najdbe so bile deponirane v Goriškem muzeju. — ZSV Gorica je soglašal z načrtom za adaptacijo hiše **št. 15 v Ulici IV. prekomorske brigade**. — Prav tako je soglašal s povečanjem okenskih odprtín v hiši **št. 25 v Ulici IV. prekomorske brigade** s pogojem, da so okna dvodelna. — Izdal je soglasje k zazidavi gospodarskega poslopja v **Vilharjevi ulici 5**. — Ni se pa strinjal z izvedbo namestitve balkona na hiši **št. 6 v Vilharjevi ulici**, ker se le-ta ni podrejala odločbam, ki jih je postavila strokovna komisija urbanističnega inšpektorata. — E. S.

Areh na Pohorju. Z lastnimi sredstvi je ž. u. sv. Martina na Šmartnem na Pohorju l. 1969 obnovil zunanjščino p. c. svetega Areha. Omet je apnen in gladek po vzoru prvotnega. — A. V.

Batuje. ZSV Gorica je izdal soglasje za izkoriščanje peskokopa na parceli št. 104/1 in 107/1, ker na tem mestu ni predvidevati arheoloških najdb. — E. S.

Begunje. Ob adaptacijskih delih na dvorišču gradu v Begunjah (Psihiatrična bolnica), ki jih je projektiral ing. arh. T. Bitenc, so bili odkriti temelji starejše gradbene faze, kot jo kaže Valvasorjeva upodobitev. Temelji so bili dokumentirani in upoštevani pri likovni ureditvi (naznačeni s tlakom), delno pa prezentirani. Kakršna koli rekonstrukcija arhī-

Begunje, izkopani temelji starejše arhitekture na grajskem dvorišču (foto: P. Fister)

Begunje, les fondations d'un bâtiment antérieur, fouillés sur la cour du château (photo: P. Fister)

tekture iz tega obdobja bi bila možna šele po temeljitih raziskavah tudi v notranjosti grajskih poslopij. — P. F.

Bistrica pri Trziču. Razpadajoče ruševine gradu **Altgutenberg** (omenjen že v 12. stol., porušen 1511 ob potresu) so bile očiščene podrastiti in drevja. Še okoli 1900 popolnoma gol hrib je danes povsem porastel z gozdom, ki je zakrival sicer dominantno stoječe ruševine. Da je gozda ostalo čimveč, pa so ruševine vidne, so bila točno določena posamezna drevesa, ki so jih posekali. Delo je financirala SO Trzič, 1970 pa bodo zavarovani pred nadaljnjim razpadanjem tudi zidovi, ohranjeni do 8 m vi. — Ž. u. Trzič je dal splanirati del travnatoga pobočja pod **p. c. sv. Jurija** ter odstranil nekaj večjih dreves, kar je pokvarilo neposredno okolje pomembnega kulturnega spomenika z restavriranim lesenim gotskim stropom (VS XI, 137), gotskimi freskami in kvalitetno opremo. Zahtevali smo ponovno zasaditev z avtohtono vegetacijo in obnovo prvotne oblike terena, vendar do tega ni prišlo in prostor je spremenjen v parkirišče tik pod cerkvijo. — P. F.

Bled. Prtil, stanov. stavba pod gradom (Grajska cesta 23) stoji na mestu nekđ. grajske pristave in je bila ob adaptacijah gradu predvidena za vključitev v njegov

kompleks, do česar pa zaradi omejenih sredstev ni prišlo. Zdaj rabi za stanovanja, zaradi svoje lokacije pa kljub zahtevi KZ Jelovica, ki je lastnik, ni smela biti povečana ali zvišana, čeprav nima nobene arhitektonske vrednosti. — P. F.

Bohinjska Bela. Leta 1969 obnovljena zunanost ž. c. sv. Marjete je točen posnetek baročne polihromacije, dokumentirane s sondiranjem in izviraajoče iz časov barokizacije prvotne gotske cerkve (1754). Značilna medaljonska poslikava z nekoliko več okra v rdeči barvi je posebna po tem, da so belo slikani robovi odmaknjeni od vogalov in učinkujejo le kot okvirji medaljonov, ne več kot naslikani stebri. — P. F.

Braslovče. Obnovljena je bila zunanščina renesančne stavbe, znane pod imenom »Legant«. ZSV Celje je odklonil vsakršno spreminjanje zunanje podobe objekta, predvsem pa povečavo oken. Izbran je bil gladek apnen omet, rekonstruirani pa so tudi naslikani šivani ogli. Obnovljena je bila samo polovica stavbe, ker se lastnik drugega dela ni mogel odločiti, da bi uredil tudi svoj del. Zavodu žal ni uspelo, da bi ob tej priložnosti odkrili zazidane arkade na dvoriščni strani objekta. Stavba je tehnično natančno dokumentirana. — I. S.

Brdce pri Mozirju. Izdelana je tudi tehnična dokumentacija baročnega, a žal močno predelanega dvora, v katerem je danes šola. — I. S.

Breg pri Sevnici. ZSV Celje je predlagal, naj se gotska Pietá iz 14. stol., ki je bila nekđaj v vaškem znamenju in je trenutno v p. c. sv. Jurija, prenese v ž. c. sv. Helene v Loki pri Zid. mostu, kjer bi bila na varnem in bi jo ustrezneje prezentirali. Zasebna lastnica s predlogom ni soglašala in je plastiko spravila v svojo hišo. — I. S.

Brezje. V letu 1967 je pogorel del gospodarskih poslopij, prej last župnišča, imenovanih »Marof«. Na prošnjo za obnovo v stanovanjski objekt je ZSV l. 1969 izdal mnenje s skico, na kateri je bila prikazana možna adaptacija, ki naj bi se prilagodila prvotnemu stanju. Ohranjeni deli imajo namreč izredne, klasicistično zasnovane stebričaste dvorane (nekoč hlevi) ter celo v gotski tradiciji izdelane kamnite portale, ki jih je obvezno treba ohraniti. — P. F.

Brunk pri Radečah. V p. c. sv. Treh Kraljev se je zaradi zamakanja siga na ometu v notranjščini že tako razpasla, da je pričela ogrožati še neodkrita freske. ZSV Celje je pripravil podroben asanacijski program, ki obsega statično ureditev objekta, drenažo in odkrivanje fresk. Stavba je bila detajlno posneta. — I. S.

Ceglo. ZSV Gorica je priporočil SO Gorica, da odproda nekdanjemu lastniku baročno kapelo (grobno) zraven gradiča v Ceglem. Nekdanji lastnik bo spomeniški objekt II. kategorije spomeniško obnovil na lastne stroške. — E. S.

Celje. V ž. c. sv. **Danijela** so se nadaljevala obnovitvena dela. Delj časa se je razpravljalo o tem, ali naj bi se novi, prezidani del zakristije in neogotska balustrada odstranila, staro jedro zakristije pa bi se povišalo za eno nadstropje ter prekrilo s podaljškom strehe centralnega objekta. Sprejeta je bila druga varianta (ing. Zazula iz Maribora), po kateri je prezbiterij ohranil neizpremenjeno talno ploskev in je nekdanji prehod, ki je povezoval zakristijo in prezbiterij, umaknjen bolj proti Z. Tako je zdaj osvobojen predrti poznogotski opornik v jv. kotu prezbiterija, ki prej ni prišel do izraza, do večje veljave pa je prišel tudi ves prezbiterij. Neogotsko balustrado na vrhu zakristije je nadomestila dvokapna baročna streha, tako da zdaj zakristija deluje kot kapela in se hkrati skladno podreja jedru stavbnega organizma. Na zunanjščini je bil obnovljen južni baročni portal sv. Roka, kamnoseško pa je bil obnovljen tudi skoraj ves talni zidec. V notranjščini pa so tekla dela predvsem v Marijini kapeli. Prejšnje leto odkrite freske so zdaj dokončno restavrirane, rebra pa okraško tonirana. Ves kamnoseški okras je očiščen do kamna. Najpomembnejši uspeh teh del je ugotovitev dodatnih gotških niš v s. in j. steni kapele, v katerih so še ohranjene kamnite klopi, kar kaže, da so rabile molivcem. Vse te niše kot tudi že prej ugotovljeni oltarni dve so bile nekdanj bogato okrašene s kamnoseško izdelanimi fialami, krabami itd., ki so jih v času barokizacije cerkve odstranili. Zato je bilo mogoče obnoviti samo nekdanje profile. Novi omet v kapeli v glajeni apneni tehniki pušča zvočne posode odprte. Že poprej so bili iz kapele odstranjeni neogotski kor, neogotski oltar in neogotski prestol v v. stranici sklepa

kapele, na katerem je bila nekdanj nameščena gotška Pietà. Ta je tudi obnovljena, odkrita je prvotna, še v celoti ohranjena polihromacija, in ima zdaj nov podstavek. Na mestu oltarja stoji gotška menza, ki je bila prej v sklepnem delu ladje. Tlak je ostal neizpremenjen. Kapela in prezbiterij sta dobila nova slikana okna, za katera je pripravil predloge akad. slikar Stane Kregar. Obnovljena so bila tudi železna vrata iz 17. stoletja, ki držijo v Marijino kapelo, in očiščene vse baročne plastike apostolov, ki stoje na konzolah pod gotskimi baldahini. Doprsne plastike baročnih svetnikov, relikviariji, ki so nekdanj stale v odprtini nad gotskimi omaricami v niši s. stene, so zdaj v gotških zidanih nišah na s. in j. strani kapele, ugotovljenih in odkritih med asanacijskimi posegi. Neogotsko okno v s. steni kapele je zdaj zazidano in tam visi baročna slika sv. Florjana, (prej v s. str. ladiji). Na tem mestu je bila nekdanj baldahinska fiala, mogoče tista, ki je zdaj vzdana na z. strani kapele. Cerkev je dobila tudi nova svetlobna telesa, v M. kapeli pa je zdaj mogoče posebej osvetliti tudi obok s freskami. Problem funkcije obeh nekdanjih oltarnih niš, v katerih so ohranjeni tudi fragmenti fresk iz 15. stol. (v desni niši je bilo naslikano Križanje), še ni do konca rešen. Zavod predlaga, naj bi v eni izmed niš namestili fresko od smrti vstalega Kristusa iz 14. stol., ki je zdaj skrita za lesenim ozadjem prižnice, pa bi jo bilo treba sneti, montirati na poseben okvir in primerno prezentirati. — Pri vzporednih delih v župnišču je bil pod nekim tramom najden kamniti kip svetnika—škofa Miklavža, ki ga je mogoče datirati v drugo polovico 14. stol. in ki je še pred 100 leti stal v niši nad vhodnimi vrati p. c. sv. Miklavža nad Celjem (ustanovili celjski grofje). Ta ugotovitev se opira na Haasove risbe iz leta 1863, ki jih hrani graški deželni arhiv. Ker gre pri Miklavževi cerkvi za celjsko ustanovo celjskih grofov, je s tem razložljiva tudi sorazmerno visoka kakovost najdenega kipa, na katerem so še ohranjeni sledovi prvotne polihromacije.

Zavod ni vztrajal na zahtevi, da se dotrajana streha na ž. c. sv. **Jožefa** obnovi s skrilom, ker ga ni mogoče dovolj dobiti, ampak je predlagal, da tudi streho nad ladjo in prezbiterijem prekrijejo z bakreno pločevino, kot sta prekrita že oba zvonika. Se uporabni skril naj primerno spravijo, da ga bo moč uporabiti drugje.

ZSV Celje je odklonil adaptacijo in povečanje stavbe **Cesta na grad št. 66**, ker bi bila s tem pokvarjena ena izmed značilnih celjskih vedut. Svoje soglasje je vezal na posebne pogoje, ki jih stranka zaenkrat ni sprejela.

Zavod je soglašal z adaptacijo hiše v **Gubčevi ul. št. 8**, ker z njo ni bila prizadeta njena zunanja podoba.

Opustošene kapelice **Kalvarije** na Aljaževem hribu so bile ponovno predmet obravnave. Zavod je vztrajal na zahtevi, da se ne porušijo, hkrati pa je ponovno apeliral na pristojne organe, da zagotovijo sredstva za njihovo asanacijo.

Zavod je izdal soglasje za gradnjo poslovne zgradbe **Kovinotehna s.** od hotela **Celeia** na z. strani **Mariborske ceste**. Poprej je preučil sonde, napravljene na prizadetem zemljišču, kjer se je pri vrtni št. 1 pokazala v gl. 2,50 m do 2,70 m plast peska z organskimi ostanki, ostanki z glino in peskom pomešanih organskih substanc pa so se pokazali tudi pri vrtni št. 2 v gl. 2,50 do 3,90m. Ker je bil svojčas v bližini najden tudi antični grob, smo zahtevali najprej arheološko raziskavo in morebitno izkopavanje na račun investitorja.

Zavod je soglašal z ureditvijo muzejskega lapidarija na **Savinjskem nabrežju**, kjer se bodo eksponati lepo vključili v parkovno urejen prostor, ki mu daje še poseben estetski poudarek ohranjeno in v glavnem urejeno j. obzidje starega mestnega utrdbenega sistema.

Zavod je izdal soglasje za adaptacijo zunanjščine in notranjščine stavbe na **Tomšičevem trgu št. 1**, ki je v osnovi še poznosrednjeveška.

Zavod je soglašal z rušenjem hiše **Za-grad št. 117**, ker je ugotovil, da nima elementov, zaradi katerih bi jo kazalo varovati, čeprav je stavba stara več ko 100 let.

Zavod je izdelal ekspertizo h konceptu **programa turističnega razvoja** Celje. Predlagal je, naj se v programu obravnava širše območje in se vanj vključijo tudi spomeniški objekti Lindek, Kačnik in taborna cerkev na Svetini. Hhrati se je zavzel za obnovo Kalvarije na Aljaževem hribu in Marijinega znamenja na Dolgem polju. Posebno pozornost je posvetil spomeniški ureditvi starega mestnega jedra, kar bi nedvomno ugodno vplivalo na turizem. Zato je predlagal arheološka izkopavanja na **poštnem dvo-**

rišču, ki deloma še krije temelje obeh starokrščanskih bazilik iz 4. in 5. stol. Ker je tu pričakovati še druge antične najdbe, naj bi se prostor uredil kot antični park, ki bi ga bilo mogoče kombinirati s parkirnim prostorom. Vzporedno bi bilo tako mogoče sanirati tudi del v. srednjeveškega obzidja na tem mestu in še ohranjen sv. srednjeveški obrambni ogledni stolp, ki bi moral dobiti ustreznejšo funkcijo. V okviru nove stavbe, predvidene v podaljšku Protazijevega dvorca v **Gledališki ulici**, naj bi se prezentiral antični mozaik, ki je na tem mestu ohranjen pod tanjšo plastjo nasipine. Ko bo zaradi preureditve ceste porušen **Sernečev dvorec**, naj bi klasicistični portal, ki sedaj krasí to stavbo, prenesli na Savinjsko obrežje. Tu naj bi v prihodnje predstavljal prehod med obrežjem in ulico na Okopih. Vrzel na **Slomškovem trgu** naj bi ostala nepozidana. Kolikor bi bilo zaradi nove ceste treba prestaviti že omenjeno Marijino baročno znamenje iz Dolgega polja, bi bilo tu lahko zanj primerno mesto. Zavod je zato tudi nasprotoval predlogu, da se to znamenje vključi v lapidarij na Savinjskem nabrežju, saj bi s tem postalo samo eden od eksponatov; kot samostojen spomenik se lahko povsem uveljavi samo v ustreznem prostoru. — I. S.

Cerklje. V letu 1967 je zgorelo ostrešje župnijskih hlevov, klasicistične nadstropne zgradbe. Da bi zavarovali ostenje pred propadom, so obnovili streho, zmanjšali naklon in jo prekrili s salonitom kljub protestu spomeniške službe. Ker so kasneje hoteli adaptirati zgornje prostore v stanovanjske, je ZSV Kranj izdelal skico izpolnitve okenskih odprtín, do tedaj zaprtih z opečno mrežo. Pred poslopjem je spomenik NOB in krajevna ZB se je pritožila, da okna »niso estetsko oblikovana«. Novi predlog arh. T. Bitenca je bil v bistvu enak (izpolnjeval je kot prvi že obstoječo odprtino), le da je imel nekoliko drugačno razdelitev lesov. Leta 1969 so izvedli 3. varianto, ki ni upoštevala nobene od prejšnjih, je pa tudi ta pravilno uporabila le obstoječe segmentne odprtine.

Predlog toniranja fasad se je oprl povsem na sondirane barve (oker, bele lizene) in je fasada po končani obnovi kvalitetno ozadje spomeniku NOB. Vendar je tudi proti barvni lestvici prišel ugovor, ki so ga občinski organi upoštevali. O umestnosti takih »sodb o estet-

skem izgledu« naj govori dejstvo, da ni niti ena od številnih pritožb omenjala res nemogoče salonitne strehe, vse pa so obsojale povsem dokumentirane in edino možne rešitve. — P. F.

Cerkno. ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo **baročnega stopnišča** s pogojem, da se zunanjsčina v ničemer ne spremeni.

ZSV je dal soglasje k preureditvi **pokopališča** v Cerknem, pri čemer je zahteval ohranitev nekaterih starejših, pomembnejših stilnih nagrobnikov in njihovo prezentacijo ob pokopališki cerkvi sv. Jerneja. — E. S.

Cezanjevc. Lastnik je l. 1969 na svoje stroške na novo toniral notranjsčino ž. c. Opravljene so bile sonde, ki so pokazale, da je bila notranjsčina prvotno pobeljena, štukaturni jagodni nizi pa polihromirani močno rumeno in baročno rdeče.

Restavratorska delavnica pri ZSV Maribor je v letu 1968 restavriralna za razstavo 17. stoletja v Narodni galeriji kip škofa z d. stranskega oltarja ž. c. — A. V.

Dobrina pri Zusmu. V p. c. sv. Valentina je rezbar Tone Podkrižnik odkril in obnovil staro polihromacijo na velikem oltarju. — I. S.

Dobrovo. ZSV Gorica ni dal soglasja za lokacijo bencinske, črpalke »Petrola« v neposredni bližini dobrovskega gradu, pač pa je soglašal s predlogom lokacije, ki jo je predvidel Zavod za urbanizem v Novi Gorici. Le-ta je toliko odmaknjena od gradu, da ne kvari pogleda nanj.

ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji trgovskega lokala št. 15.

ZSV Gorica je opozoril pristojne organe SO Nova Gorica, da **ureditveni načrt** za naselje Dobrovo v premajhni meri upošteva načelo odmikov v projektirani zazidavi okoli graščine in njene neposredne parkovne okolice. — E. S.

Dornava. Agrokombinat Ptuj je 1969 želel dozidati šrambo za stroj za obiranje hmelja k že obstoječemu gospodarskemu poslopju. Zahtevali smo, da se bo novogradnja prilagodila obstoječemu gospodarskemu poslopju z višino gabarita, strešnim naklonom in kritino. Poleg tega smo terjali odstranitev vseh ut in drugih neprimernih malih objektov v grajskem parku. — A. V.

Dravograd. SO Dravograd je 1969 prosila za mnenje o pozidavi dvoriščne stavbe na temeljih pogorišča na **Trgu 4. julija št. 52**. Za novi objekt smo zahtevali opečno kritino in višino sosednjih gabaritov. — Za OS smo izdelali **popis kult. spomenikov** na ozemlju j. od Drave. — A. V.

Drnča. Renesansno zasnovani stanovanjski gradič s pomoli je danes depandansa Psihiatrične bolnišnice v Begunjah. Ob nekaterih adaptacijah (1968) v notranjosti je ZSV Kranj sodeloval s strokovnimi navodili za čiščenje obokanih stropov v veži in na stopnišču. Ob obnavljanju zunanjsčine bi bilo treba raziskati prvotne poslikave, ki so delno vidne ob pomolih (šivani robovi). — P. F.

Drobovlje. V p. c. sv. Jošta se je pričel izvajati asanacijski program. Stavba je bila pred zadnjo vojno ometana s cementno malto, zato se je v njej začela nabirati vlaga. Omet v ladji, pod katero so delno še fragmenti starih fresk, je bil ponekod zasigan že do vi. 3 m. Vlaga je načela že omet v prezbitteriju, kjer je bilo nedavno ugotovljeno, da je bil svojčas poslikan s freskami iz druge pol. 14. stol. Zaradi izsušitve smo odstranili omet na s. steni ladje v vi. 2 m. Pod novejšim teracom je bil v cerkvi ugotovljen stari opečni tlak, ki je verjetno v celoti ohranjen. V prezbitteriju se je pričelo odkrivanje fresk in čiščenje reber. Odkritih je bilo ca. 70 m² površine, izpod ometa pa so prišli prizori Rojstva idr. Dela se nadaljujejo. — I. S.

Fojana. ZSV Gorica je podrobneje preiskal stanje p. c. sv. Duha in ugotovil, da se zaradi plazenja poškodbe na arhitekturi venomer večajo. S. stena se je že ločila od drugih sten ladje. Nevarne razpoke so se pojavile v zvoniku in v pokopališki ograji. Ogrožene so freske, ki so še deloma pod ometom na severni steni ladje. Gradbeni inšpekciji je služba predlagala, da prepove vstop v cerkev, župniškemu uradu pa, da premesti leseni oltar iz 17. stol. v sosednjo ali župnijsko cerkev. — E. S.

Gajejci. Znamenje, ki so ga neznanci razbili in dele vrgli v bližnjo gramozno jamo, je restavr. delavnica ZSV Maribor obnovila. — A. V.

Gojka pri Frankolovem. Zavod je soglašal, da se na pobočju postavi počit-

niška hišica, vendar s pogojem, da bo primerno odmaknjena od cerkve, ki pomeni dominantno vedute, in se ustrezno zastre z zelenjem. — I. S.

Goljevica. ZSV Gorica je soglašala s kopiranjem fresk v p. c. sv. Volfganga, ki ga je predlagala Narodna galerija v Ljubljani zaradi izpopolnitve svojih zbirk s kopijami srednjeveških fresk. — E. S.

Gornja Radgona. Zaradi novega mostu čez Muro in predvidenega mejnega prehoda je bilo 1969 treba prestaviti baročno znamenje ob cesti. Podjetje Gradis je pod nadzorom restavratorske delavnice ZSV Maribor znamenje umaknilo približno 5 metrov proti SV. — A. V.

Gornji grad. Stanje fasad na ž. c. je čedalje bolj zaskrbljujoče, saj se omet na več mestih v velikih ploščah lušči, v velikih kosih pa se krušijo in razpadajo tudi arhitekturne aplikacije, kot pilastri, grede itd. Stvari se kljub dolgoletnemu prizadevanju zavoda še niso premaknile z mrtve točke.

Obnovljena je bila stavba, imenovana **Stekl.** Gre za nekdanji vhodni stolp samostanskega utrdbenega kompleksa. V pritličju je bil prebit zid, nato pa je bil izluščen poznogotski vhodni portal, katerega kamniti profili so bili še ohranjeni. V notranjosti pritličja je bila porušena recentna predelna stena. Odlušen je bil star omet in napravljen nov v gladki apnenj tehniki, tako da so zdaj vidni kamniti šivani ogli. Pri tem so bile ugotovljene strelne line in predrtine za verige nekdanjega dviznega mostu, ki so ostale odprte. Na s. strani fasade so bili nad portalom ugotovljeni ostanki stare fresko poslikave, ki pa so bili tako skromni, da jih ni kazalo ohranjati. Dela se nadaljujejo, ker bo stavba rabila novim namenom.

ZSV Celje je odklonil izdajo lokacijskega soglasja za postavitve garaž za stanovanjski blok št. 158 na zavarovanem zemljišču na z. robu **parka**, kjer pritlični provizorij urbanistično in arhitektonsko ne bi ustrezal.

ZSV Celje je izdal soglasje k adaptaciji notranjosti preostalega dela nekdanjega škofijskega dvorca. Pri tem je zahteval, da ostane fasada nespremenjena, se pravi, da ostane ohranjena njena prvotna razčlenjenost in se ustrezno obnovijo vse arhitektonske aplikacije. Soglašal pa je s postavitvijo manjšega ane-

ksa ob goli j. steni graščine, kolikor se bo ta oblikovno prilagodil zahtevam okolja. — I. S.

Grad v Prekmurju. — S sredstvi SO Murska Sobota je bila obnovljena kritina na gradu ter nameščeni žlebovi in odtočne cevi. — A. V.

Grgar. ZSV Gorica je pri Cestnem podjetju Nova Gorica interviniral zaradi **kužnega znamenja** iz leta 1855 ob cesti Grgar—Prevale ter opozoril naslov, da je treba to znamenje kljub rekonstrukciji ceste ohraniti.

Ž. c. sv. Martina je bila močno poškodovana v zadnji vojni. Posebno prizadeta je bila ladja, prezbiterij, ki je deloma ohranil še gotske oblike, pa je ostal nepoškodovan. Po vojni so začeli cerkev obnavljati. Med deli v letu 1968 so bila izvršena najprej sondažna dela v prezbiteriju, nato pa celotno izkopavanje, pri čemer je bil v spodnjih plasteh odkrit tlak nekdanje gotske cerkve z ostanki baze gotskega oltarja. Na stenah trostranega zaključka pod nivojem sedanjega tlaka so bile odkrite freske. Spodnja plast sodi v sredino 15. stol., vrhnja pa v 16. stoletje. Odkrite so bile tudi baze obstenskih stebričev, ki so nosile rebra nekdanjega gotskega oboka. V izkopih se je ohranilo precej ostankov reber in rozet. Pri poglobljanju izkopa smo pod gotskim nivojem naleteli na ostanke temeljev polkrožno zaključene romanske apside in na ohranjeni nivo romanskega tlaka. V tej plasti je bila najdena tudi bronasta ploščica z reliefom Madone, ki datira v 12. stol. Sondažno izkopavanje smo nadaljevali v sedanji ladji in ugotovili prav tako gotski in romanski tlak ter okvirne zidove, ki so bili na notranji steni ometani ter okrašeni z dekorativno slikarjijo. Izdelani so bili fotoposnetki dejanskega stanja ter pripravljene načrti za prezentacijo odkritij. Freske v prezbiteriju so bile utrjene. Restavratorska in prezentacijska dela se nadaljujejo. — E. S.

Griže pri Zalcu. V župnišče so bili preneseni štirje stari kipi iz 16. stol., ki so jih zasebni lastniki želeli prodati in so bili prej v raznih kapelcah, zdaj pa bodo našli svoj prostor v ž. c. — I. S.

Groblje. Iz ostankov kovane ograje nekd. obhajilne mize v Grobljah so 1968 po načrtih ZSV Kranj izdelali vrata, ki zapirajo doslej odprte vhode skozi obzidje. Tako je zdaj zavarovana nepo-

sredna okolica kult. spomenika, dostop pa je možen skozi ponovno odprt vhod v vrt nekđ. samostana. Čuvanje objekta in omogočanje vstopa je po dogovoru z ZSV Kranj in SO Domžale, ki je lastnik objekta, prevzelo Tur. društvo Domžale s posebno pogodbo. — P. F.

Hajdina. S sredstvi SPKD in lastnika je bila 1968 obnovljena vsa cerkvena notranjščina ž. c. sv. Martina z izjemo prvotnega prezbiterja, kjer se dela še nadaljujejo. — A. V.

Hoče. Kmetijska zadruga je zaprosila za preureditev pritličnega pasu hiše št. 7, kjer ima prodajne prostore. Zahtevali smo izložbene odprtine v osmih oknih I. nadstropja, vendar izvajalec ni upošteval navodil. — A. V.

Hrastnik. ZSV Celje je organiziral popisovanje in dokumentiranje vseh sakralnih spomenikov **na območju občine**, ki se je na novo pridružila Celju. Predlagani in popisani so bili naslednji objekti: Čimerno, p. c. sv. Trojice; Dol pri Hrastniku, ž. c. sv. Jakoba; Draga, p. c. MB; Gore, p. c. sv. Jurija; Hrastnik, ž. c. Kristusa Kralja; Močilno, p. c. sv. Miklavža; Počakovo, p. c. sv. Janeza; Podkraj, p. c. sv. Miklavža; Širje, ž. c. MB; Turje, p. c. sv. Štefana, in Zid. most, kapela Srca Jezusovega. — I. S.

Hruševlje. ZSV Gorica je odobril načrt za rekonstrukcijo strehe zvonika cerkve v Hruševlju. Stari dotrajani vrh odstranjen in po načrtih ing. arh. J. Valentinčiča postavljen nov, ki bo posnemal oblike starega. — E. S.

Idrija. ZSV Gorica je pripravil **razstavo o kulturnih spomenikih Idrije** v prostorih Mladinskega kluba. Razstavo so sestavljali pojasnjevalni tekst, foto povečave in načrti. Razstavo je obiskalo veliko število meščanov. Vse gradivo je po razstavi prevzel Mestni muzej Idrija. — ZSV je soglašal z dovoljenjem za odpiranje garažnih vrat v stavbi neposredno v bližini hiše št. 8 v **Kosovelovi ulici**. Kot pogoj je postavil projektiranje vrat, ki bodo v skladu s stavbo in neposredno okolico. — ZSV ni dovolil kritja stavbe št. 2 na **Trgu maršala Tita**, ker je stavba spomenik II. kategorije, nahaja pa se v spomeniškem ambientu I. kategorije. — ZSV ni dovolil odpreti garažna vrata v retrofasadi hiše št. 13 na **Titovem trgu**. Stavba je sama po sebi spomenik, stoji pa tudi v spomeniško zavarovanem okolju.

Groblje, p. c. sv. Mohorja in Fortunata: iz obhajilne ograje sestavljena kovana vrata (foto: P. Fister)

Groblje, l'église de succursale de St. Mohor et Fortunat: porte forgée, composée du parapet de la communion (photo: P. Fister)

Stolp na pročelju **idrijskega gradu** je že vrsto let kazal znake propadanja, v notranjščino stolpa pa je zamakalo. Na stroške občine je bil stolp restavriran in prekrit z bakreno pločevino. Delo so izvedli Simpleks, Podjetje za urejanje huddournikov in domači obrtniki. Pri obnovi stolpa so v njegovi konici našli dokument z imeni obrtnikov, ki so leta 1878 zadnjič prekrivali ta stolp. — ZSV je odobril načrte za adaptacijo hiše št. 12 v **Prelovčevi ulici** z naslednjimi pogoji: ohranitev naklona strehe, kritje z bobrovci ali zarezniki. Določene so bile dimenzije okenskih odprtin, odklonjeno pa je bilo odpiranje novih. — ZSV je soglašal s tem, da dajo strešnemu stolu hiše št. 18 v **Zupančičevi ulici** nekoliko manj strm naklon. Kot kritino je dovolil salo-nitne kvadratne plošče ali cementne streš-nike. — Odklonili smo salonitno kritino hiše št. 51 v **Rožni ulici**, ki je v zaščite-nem okolju, sama pa je prav tako regi-strirana kot spomenik III. kategorije.

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil za območje mesta Idrija spomeniško **topogra-fijo in valorizacijo** umetnostnih in etno-grafskih spomeniških urbanističnih pro-storov, ožjih urbanističnih prostorov, po-samičnih spomenikov, spomenikov NOB, tehničnih spomenikov ter objektov, ki se vežejo s posameznimi zgodovinskimi ose-

bami in dogodki, in pripravil spomeniške režime.

V prvo (I.) kategorijo so pri tem prišli:

- grajski ambient;
- Trg svobode;
- Kalvarija;
- ambient v Kajuhovi ulici pri hiši št. 8, 10 in 12;

- Trg maršala Tita;
- Prelčeva ulica;
- Trga maršala Tita št. 13;
- Prelovčeva ulica št. 4
- Kosovelova ulica št. 3 8 in 23;
- Trg svobode št. 4 (rudniški magazin in št. 5 rudniško gledališče);

- Kajuhova ulica št. 8, 10, 12, 38 in 40;
- Ulica Vinka Mohoriča št. 1;
- Gortanova ulica št. 4.
- Platiševa ulica št. 11;
- Bazoviška ulica št. 4;
- Rožna ulica št. 10;
- Ulica Staneta Rozmana št. 31;
- Vojkova ulica št. 23;
- Gregorčičeva ulica št. 5;
- Graščina Gewerkenegg;
- p. c. sv. Trojice;
- Idrijska kamšt;

V drugo (II.) kategorijo:

- Kosovelova ulica — okolje okoli Scopolijske hiše;

- Kosovelova ulica — okolje Antonijevega rova;

- Trg maršala Tita št. 2;
- Prelovčeva cesta št. 8 in 1 ter kape-la pri »nebesih«;

- Kosovelova ulica št. 17;
- Kajuhova ulica št. 34;
- ulica Staneta Rozmana št. 37. p. c. sv. Antona;

V tretjo (III.) kategorijo:

- Kajuhova ulica;
- Srebrničeva ulica;
- Ulica zmage — ambient pri hiši št. 19 in 21;

- Bazoviška ulica;
- Rožna ulica — ambient pri št. 11, 13 in 15;

- ambient okrog cerkve svete Trojice;
- vse kapelice in znamenja na mestnem področju;

- Trg maršala Tita št. 5, 6, 7, 11, 12;
- Prelovčeva ulica št. 6;
- Kosovelova ulica št. 5, 11, 27, 31, 33, 35, 39;

- Trg svobode št. 1, 2, 3, 6, 7;
- Ljubljanska ulica št. 4;
- Kajuhova ulica št. 13 in 32;
- Srebrničeva ulica št. 4, 6, 8, 10, 27,
- Vojskarska ulica št. 23;
- Za gradom št. 21

- Študentovska ulica št. 6, 13 in 15;
- Ulica zmage št. 2, 4, 6;
- Wolfovo stopnišče št. 1;
- Platiševa št. 2, 3, 4, 13, 19, 21;
- Rožna ulica št. 2, 9, 11, 15, 16, 17, 22, 24;

- Grilčeva ulica št. 6.
- Tomšičeva ulica št. 13, 15, 17;
- Vojkova ulica št. 11, 13, 15;
- Vodnikova ulica št. 18 in 20;
- Cankarjeva ulica št. 1;
- Ulica Carla Jakoba št. 3 in 5;
- Gregorčičeva ulica št. 19, 23 in 25;
- Ulica kapitana Mihevcva št. 7, 8, 18.

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju občine Idrija spomeniško topografijo in valorizacijo za umetnostne in etnografske spomenike ter izdelal elaborat s spomeniškiimi režimi, pri čemer je uvrstil v I. kategorijo naslednja naselja, ambiente in posamične spomenike:

- Cerčno — ambient okrog župne cerkve;

- Kanomlja — zaselek Šturmovce;
- Police — naselje in cerkev;
- Spodnja Idrija — ambient okrog cerkve; ambient okrog Kendove domačije;

- Srednja Kanomlja — zaselek Mohorič (samotna kmetija št. 29);

- Ledine — naselje;
- Ledinske Krnice — naselje;
- Dolenji Novaki — št. 11 in 10; bolnica Franja; župna cerkev;

- Gorenji Novaki — št. 57;
- Reka ob Idrijci — št. 22;
- Vojsko — partizansko pokopališče; tiskarna Slovenija;

- Cerčno — ž. c. sv. Ane; gotska kašča št. 106; hiša št. 86;

- Spodnja Idrija — ž. c. Device Marije Vnebovzetja; Kendova domačija;

- Ledine — št. 20;
- Ledinske Krnice — št. 18

- Police — ž. c. Device Marije;
- Srednja Kanomlja — št. 29 (kašča);

- Idrijska Bela — Klavže nad Idrijo; Belčine klavže; Putrh klavže.

V II. kategorijo naselja, ambiente in posamične spomenike:

- Otalež; Dolenji Novaki; Gorenji Novaki; Gorenja Kanomlja (vizualni prostor); Črni vrh (vizualni prostor); Cerčno-Brdce;

- Ledine — ž. c. sv. Jakoba; št. 9;
- Gore nad Idrijo — ž. c. sv. Marije Magdalene;

- Godovič — ž. c. sv. Urbana;
- Orehek — vikariat sv. Ubolda;

- Reka — p. c. Device Marije;

- Straža — p. c. sv. Pavla;
- Labinje — p. c. sv. Trojice;
- Zakriž — p. c. sv. Andreja; št. 5, 8, 10, 11, 14;
- Police — hiše št. 2 in 3;
- Cerčno — pokopališka cerkev sv. Jerneja; baročno župnišče;
- Razpotje — št. 1;
- Spodnja Idrija — znamenje; hiše št. 40, 42, 90, 101;
- Ledinske Krnice — hiša št. 10.

V tretjo (III.) kategorijo naselja, zasele in posamične spomenike:

— kapelice in znamenja na ozemlju O. S. Idrija;

— Bukovo; Gore; Govejek; Gorjani; Jesenica; Jagršče; Jazne; Labinje; Orehek; Poljane; Planina; Plužna-Laze; Podpleče; Ravne; Sela; Spodnja Idrija; Srednja Kanomlja; Šebrelje; Trebenče; Vrsnik; Vojsko; Zakriž;

— Ledine — hiše št. 16, 15, 8, 7, 5;

— Ledinske Krnice — p. c. sv. Ahacija; znamenje z nišo; hiša št. 30;

— Govejek — hiša št. 19;

— Črni vrh — pokopališka kapela; ž. c. sv. Jošta;

— Bukovo — ž. c. sv. Lenarta; hiše št. 68, 67, 63, 64, 32;

— Šebrelje — p. c. sv. Janeza Krstnika; ž. c. sv. Jurija; hiše št. 16, 31, 32, 59;

— Ravne — ž. c. sv. Urha;

— Lazec — p. c. sv. Jurija;

— Jazne — p. c. sv. Nikolaja;

— Otalež — ž. c. sv. Katarine;

— Dolenji Novaki — hiša št. 21; ž. c. sv. Tomaža;

— Jagršče — ž. c. sv. Uršule;

— Trebenče — p. c. sv. Jošta;

— Planina — p. c. sv. Janeza Krstnika;

— Zavratac — ž. c. sv. Udalrika;

— Vojsko — ž. c. sv. Udalrika;

— Vrsnik — p. c. sv. Tomaža;

— Podpleče — hiša št. 11;

— Gore nad Idrijo — hiša št. 33.

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju občine Idrija spomeniško topografijo in valorizacijo za arheološke spomenike in območja, pri čemer je uvrstil v tretjo (III.) kategorijo sledeča območja;

— Vojsko; Črni vrh; Godovič.

V četrto kategorijo (IV.) je zavod uvrstil celotno območje občine. — E. S.

Ilirska Bistrica — ZSV Gorica je soglašal s prizidavo garaže pri hiši št. 8 v **Levstikovi ulici**. Načrt za garažo je bil napravljen po naših sugestijah, tako da se čimbolj prilagaja stavbi, h kateri je

prislonjena. — Dal je tudi soglasje k rušenju starih dotrajanih hiš št. 23 in 25 v **Gregorčičevi ulici**. Na njihovem mestu bo zgrajen nov stanovanjsko poslovni objekt.

ZSV Gorica je za območje mesta Ilirska Bistrica pripravil še posebej **topografijo in valorizacijo** umetnostnozgodovinskih in etnografskih spomenikov in spomeniških območij.

Pri tem je v prvo (I.) kategorijo uvrstil naslednje urbanistične prostore, ožje urbanistične ambiente in posamične spomenike:

- Trg maršala Tita;
- Levstikova ulica;
- okolje trnovske cerkve;
- širše okolje spomenika NOB;
- Aljažev breg št. 4;
- Levstikova ulica št. 22 in 28;
- Bazoviška cesta št. 5 (mlin ob hotelu);

— Gabrje št. 21;

— Kettejeva ulica št. 8.

V drugo (II.) kategorijo je zavod uvrstil naslednje urbanistične prostore, ožje urbanistične ambiente in posamične spomenike:

- Cankarjeva ulica;
- Gabrje;
- Trg maršala Tita št. 5 in 12;
- Cankarjeva ulica št. 13 in 18;
- Levstikova ulica št. 8 in 25;
- Bazoviška cesta št. 19;
- Gregorčičeva ulica št. 17 in 25;
- Jurčičeva ulica št. 18 in 18a;
- Vodnikova ulica št. 1;
- Gabrje št. 27 ter mikroambient od št. 23 do št. 31.

V tretjo (III.) kategorijo je zavod uvrstil naslednje urbanistične prostore, ožje urbanistične ambiente in posamične spomenike:

- ambient pred p. c. v Bistrici;
- Vodnikova ulica;
- vse kapelice in znamenja na mestnem območju;
- Trg maršala Tita št. 2, 4, 6;
- Cankarjeva ulica št. 3, 4, 5, 5a, 8, 10, 11;
- Aljažev breg št. 3;
- Trubarjeva ulica št. 3;
- Levstikova ulica št. 6, 19, 20, 21, 26, 27, 31, 37, 40, 41, 44;
- Ulica Staneta Rozmana št. 2, 4;
- Bazoviška cesta št. 7, 9;
- Gregorčičeva ulica št. 16, 18, 20, 23;
- Jurčičeva ulica št. 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27;

— Vodnikova ulica št. 2, 4, 9, 11, 14, 16, 24, 28, 30;

— Gabrje št. 9, 11, 12, 25;

— Kettejeva ulica št. 5, 7, 9, 11, 12.

V četrto kategorijo je zavod uvrstil naslednje urbanistične prostore, ambiente in posamične spomenike:

— ambient med Bazoviško in Ulico Staneta Rozmana (Bazoviška št. 19 in Ulica Staneta Rozmana št. 2, 3, 4, 5, 7, 9);

— Trg maršala Tita št. 7 in 8;

— Aljažev breg št. 1, 7, 9, 11;

— Levstikova ulica št. 1, 8;

— Ulica Staneta Rozmana;

— Gabrje št. 19.

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju **občine spomeniško topografijo in valorizacijo za umetnostne in etnografske spomenike** ter izdelal elaborat s spomeniškiimi režimi, pri čemer je uvrstil v prvo (I.) kategorijo sledeča naselja, ambiente in posamične spomenike:

— naselja: Ostrožno Brdo, Podgrad, Prem;

— Ostrožno Brdo — ambient št. 1 do 10; št. 38 do 42; 45 do 50;

— Podgrad — ambient št. 14 do 16;

— Prem — ambient št. 48 do 59; 70 do 73;

— Zabiče — ambient št. 6, 7, 9, 56, 57, 58 (vaški trg);

— Dolnji Zemon — ambient št. 72 do 75;

— Jablanica — p. c. Marije Snežne;

— Hrušica — ž. c. sv. Hrizogona; p. c. sv. Vida;

— Prem — grad;

— Bač — št. 87 in 115;

— Dolenje — št. 39 in 47;

— Hrušica — št. 18, 19, 82;

— Jablanica — št. 10;

— Jasen — št. 28;

— Jelšane — št. 22;

— Knežak — št. 15, 57, 103 in 150;

— Novokračine — št. 11 in 28;

— Ostrožno Brdo — št. 18, 32 in 43;

— Podgrad — št. 45, 46, 47, 64, 66;

— Podgraje — št. 11;

— Prelože — št. 21;

— Prem — št. 35, 36, 49, 50, 51, 83, 84;

dvoločni most iz leta 1694 preko Reke;

— Račice — št. 86 in »komunski« vodnjak pri p. c.;

— Sabonje — št. 15, 16 in 21;

— Smrje — št. 24;

— Starod — št. 4, 6;

— Šembije — št. 43, 45;

— Tominje — znamenje;

— Topolc — št. 37;

— Zajelšje — št. 1;

— Zabiče št. 8;

— Zarečje — št. 20;

— Dolnji Zemon — št. 44, 58, 72, 73;

— Gornji Zemon — št. 19 in 44;

V drugo (II.) kategorijo je zavod uvrstil sledeča naselja, ambiente in posamične spomenike:

— naselja: Čelje, Hrušica, Knežak, Račice, Smrje, Starod, Zajelšje, Gornji Zemon;

— Bač — ambient št. 29 do 31;

— Hrušica — ambient št. 20 do 40;

— Prem — ambient št. 30 do 36;

— Sabonje — ambient št. 15 do 39 in št. 45, 47 in 48;

— Starod — ambient št. 21 do 26;

— Topolc — ambient št. 16 do 27;

— Vrbica — (vaški trg št. 9, 12, 16, 17, 19 in 20);

— Zabiče — vaški trg št. 6, 7, 9, 56, 57, 58;

— Dolnji Zemon — ambient št. 45 do 50;

— Gornji Zemon št. 8 do 10;

— Šembije — p. c. sv. Vida;

— Knežak — ž. c. Device Marije;

— Bač — p. c. sv. Ane;

— Zabiše — graščina;

— Tominje — p. c. sv. Urbana;

— Gabrk — p. c. sv. Trojice;

— Jablanica — Lazzarinijeva graščina;

— Podgrad — p. c. sv. Jakoba;

— Podstenje — p. c. sv. Antona;

— Zajelšje — p. c. sv. Barbare;

— Mašun — grad;

— Bač — št. 117 in 118;

— Čelje — št. 12, 14, 17, 22, 32, 34;

— Dolenje — št. 25, 26, 27, 42;

— Hrušica — št. 16, 17, 51, 52, 57, 62;

— Knežak — št. 11, 65, 111, 134, 151., 159;

— Novokračine — št. 16;

— Ostrožno Brdo — št. 1, 8, 9, 15, 16, 19, 21, 28;

— Podgrad — št. 32, 62, 63, 85, 91;

— Prelože — št. 13, 14, 17, 18, 22, 23;

— Prem — št. 44, 45, 46, 57, 58, 59, 68, 78, 79, 80, 81;

— Račice — št. 32;

— Sabonje — št. 13, 14, 37;

— Smrje — št. 22, 30, 39, 43, 49;

— Starod — št. 21, 42;

— Šembije — št. 32 in 46;

— Topolc — št. 23, 26, 57, 59;

— Vrbica — št. 16, 19, 30;

— Vrbovo — št. 27;

— Zajelšje — št. 5;

— Zabiče — št. 59a;

— Zarečje — št. 19;

- Dolnji Zemon — št. 54 in 55;
- Gornji Zemon — št. 13, 21, 23, 24.

V tretjo (III.) kategorijo je zavod uvrstil sledeča naselja, ambiente in posamične spomenike:

— naselja: Bač, Dolenje, Jablanica, Jelšane, Kuteževo, Novokračine, Prelože, Sabonje, Sembije, Topolc, Trpčane, Vrbiča, Zabiče, Zarečje, Dolnji Zemon;

ambienti:

- Bač — št. 52 do 58; št. 70 do 71; 84, 85; št. 68, 69, 88;
- Hrušica št. 68 do 76;
- Jablanica št. 4 do 9; št. 13 do 18;
- Jasen — št. 17 do 25;
- Jelšane — št. 27 do 34; št. 41 do 50; št. 50 do 62;
- Knežak — št. 24, 28, 29; št. 135 do 138;
- Kuteževo — št. 23 do 30; št. 31 do 33; št. 35 do 39; št. 60 do 62;
- Novokračine — št. 23 do 27; št. 33 do 36; št. 46 do 48;
- Podgrad — št. 39 do 42; št. 44 do 47;
- Sabonje — št. 6 do 12; št. 21 do 23;
- Smrje — št. 14 do 18; št. 52 do 54;
- Starod — št. 10 do 15; št. 27, 35 do 45;
- Sembije — št. 21 do 24; št. 58 do 60; št. 66 do 70;
- Topolc — št. 33 do 36; 37 do 49; št. 53 do 56;
- Trpčane — št. 20 do 27; št. 29 do 34;
- Zarečje — št. 14 do 32; št. 33 do 42; št. 47 do 53;
- Dolnji Zemon — št. 18 do 20; št. 27; št. 31 do 34; št. 51 do 57;
- Gornji Zemon — št. 27 do 32, št. 47 do 52;
- Jablanica — stari grad;
- Bač — p. c. sv. Janeza Krstnika;
- Koritnica — p. c. sv. Antona;
- Novokračine — p. c. sv. Jožefa;
- Zarečje — p. c.;
- Sabonje — p. c. sv. Martina;
- Račice — p. c. sv. Roka;
- Loče — p. c. sv. Mihaela;
- Koritnice — p. c. sv. Joahima;
- Podgraje — ž. c. M. B.
- Čelje — p. c. sv. Hieronima;
- Dolnji Zemon — p. c. sv. Mihaela;
- Harije — p. c. sv. Stefana;
- Janeževo brdo — p. c. sv. Egidija;
- Jelšane — ž. c. Marije vnebovzete;
- Kilovče — p. c. Marije Magdalene;
- Knežak — pokop. sv. Barbare;
- Mala Bukovica — p. c. sv. Roka;
- Ostrožno Brdo — p. c. sv. Kanciana;
- Podbeže — p. c. sv. Magdalene;

- Pregarje — ž. c. sv. Lovrenca;
- Prelože — p. c. sv. Tilha;
- Prem — ž. c. sv. Helene;
- Rjavče — p. c. M. B.;
- Smrje — p. c. Janeza Krstnika;
- Starod — p. c. sv. Pavao;
- Topolc — p. c. sv. Stefana;

— Velika Bukovica — p. c. sv. Kuzma in Damijana;

- Vrbovo — p. c. sv. Križa;
- Ilirska Bistrica — ž. c.;
- Podgrad — ruševine gradu;
- vse kapelice in znamenja na območju SO Ilirska Bistrica;
- Bač — št. 15, 17, 19, 20, 61, 62, 63, 66, 67, 69, 76, 78, 79, 87, 92, 98, 99, 100, 106, 107, 108, 109, 129, 131, 104;
- Čelje — št. 6, 9, 10, 13, 15, 20, 21, 24;
- Dobropolje — št. 14 in 16;
- Gabrk — št. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 12, 13;
- Harije — št. 24, 29, 34, 35, 37, 62, 63, 67, 82, 83, 84;
- Hrušica — št. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 55, 56, 59, 61, 63, 64, 84, 85, 86, 88;
- Jasen — št. 26;
- Jelšane — št. 22, 24, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 78, 80;
- Kneža — št. 14, 17, 18, 19, 22, 23, 30, 31, 34, 35, 59, 60, 62, 79, 81, 112, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 153, 154, 157, 160, 161, 166, 167, 171, 175, 180, 172, 173, 188, 189, 191, 192, 201;
- Kuteževo — št. 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 41, 42, 43, 44, 47, 45, 48;
- Novokračine — št. 13, 15, 21, 22, 17, 18, 34, 42;
- Ostrožno Brdo — št. 5, 22, 26, 27, 29, 31, 34, 42;
- Podgrad — št. 13, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 35, 36, 37, 39, 44, 56, 59, 65, 67, 68, 69, 70, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 92;
- Podgraje — št. 9;
- Prelože — št. 4, 7, 16, 19;
- Prem — št. 31, 40, 41, 42, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 67, 69, 73, 74, 75, 76, 77;
- Račice — št. 1, 2, 7, 11, 13, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 33, 36, 37, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 52, 51, 55, 60, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 75;
- Sabonje — št. 1, 2, 3, 4, 17, 18, 26, 27, 32, 33, 34, 39, 42, 50, 51, 52;
- Smrje — št. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 34, 35, 36, 40, 45, 48, 50, 55;
- Starod — št. 1, 2, 3, 16, 17, 18, 19, 40, 47, 46;

— Sembije — št. 6, 7, 9, 17, 14, 15, 16, 28, 30, 31, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 63, 65;

— Tominje — št. 10;

— Topolc — št. 11, 33, 24, 50, 51, 52;

— Trpčane — št. 3, 4, 5, 12, 14, 15, 16, 34;

— Vrbska — št. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 24, 25, 29;

— Zajelšje — št. 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14;

— Zabiče — št. 2, 3, 4, 12, 13, 20, 32, 35, 46, 49, 54, 55;

— Zarečje — št. 26, 27, 28;

— Dolnji Zemon — št. 6, 7, 65, 71, 74, 75;

— Gorenji Zemon — št. 11, 41, 42;

V četrto (IV.) kategorijo je zavod uvrstil sledeča naselja, ambiente in posamične spomenike:

— naselja: Dobropolje, Harije, Huje, Tominje;

— Jablanica — ambient št. 21 do 26;

— Jelšane — ambient št. 64 do 72;

— Kuteževo — ambient št. 1 do št. 8 in ambient št. 10, 12, 33, 34, 44;

— Vrbovo — št. 23 do 56;

— Dobropolje — p. c. sv. Floriana;

— Dolenje — p. c. sv. Ane;

— Gorenji Zemon — p. c. sv. Jerneja;

— Jasen — p. c. sv. Zaharije;

— Kuteževo — p. c. sv. Jožefa;

— Koseze — p. c. Marije Magdalene;

— Veliko Brdo — p. c. sv. Trojice;

— Bač — št. 3, 5, 9, 12, 77, 1;

— Celje — št. 35, 36;

— Dolenje — št. 20 in 21;

— Gabrk — št. 8;

— Knežak — št. 202;

— Kuteževo — št. 50, 51, 54, 57, 59, 64, 65;

— Ostrožno Brdo — št. 20;

— Prelože — št. 2, 5;

— Račice — št. 21;

— Sabonje — št. 28;

— Smrje — št. 29, 31;

— Sembije — št. 1, 2, 3, 4, 5, 26, 44;

— Vrbska — št. 23, 27, 28;

— Zabiče — št. 31, 48;

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju občine spomeniško topografijo in valorizacijo za arheološke spomenike in območja, pri čemer je uvrstil v III. kategorijo sledeča območja:

— Gradišče na Čepni pri Knežaku;

— Gradišče nad Trnovim pri Ilirski Bistrici;

— Gradišče v Šembijah;

— Gradišče na Baču;

— Gradišče Obroba pri Knežaku;

— Gradišče v Knežaku;

— Prem;

— Gradišče na Ahacu pri Ilirski Bistrici;

— Gradišče Dolenji Zemon;

— Gradina — Gradišče pri Jelšanah (mejno področje s SRH);

— Strašica — hrib nad Trnovim pri Ilirski Bistrici;

— Sv. Jernej pri Gornjem Zemonu;

— Harije — hrib z ledinskim imenom »gradišče«;

— Hrib Veliki Devin (A 1025);

— Gradišče nad Kuteževim;

— Podgraje — okolica stare šole. — E. S.

Izola. S sredstvi sklada SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti v letih 1967 in 1968 ter Stanovanjskega podjetja občine Izola je bila v celoti obnovljena zunanost poznobaročne **palace Besenghi**.

Zunanjščina je bila v zelo slabem stanju. Omet je na več mestih v večjih ploskvah odpadel, prav tako štukatura. Čeprav smo poskušali ohraniti vsaj štukaturo, se je to pokazalo za neizvedljivo, ker je skupno z ometom odstopala od stene. Zato je bila sprejeta odločitev, da se napravijo odlitki štukaturnih motivov, v celoti obnovi omet in se montirajo novo izdelani štukaturni okraski. Štukatura je kljub skrbnemu odlivanju in modeliranju deloma izgubila rokokojško lahkotnost.

Obnovljeno je bilo tudi zunanje stopnišče s kamnito balustrado.

Glej še poročilo restavratorske delavnice ZSV SRS!

Za prezentacijo arheoloških ostalin v **Simonovem zalivu** smo imenovali strokovno komisijo, ki je določila pogoje za nadzidavo antičnega pristanišča. Dela se bodo nadaljevala. — S. H. in T. M.

Jarenina. V ž. c. je 1969 počil zvon. Ker je delo kvalitetno, smo priporočali okranitev takega zvona, kot je, ali pa zalitje razpoke, da bi ga mogli še nadalje uporabljati. — A. V.

Jelšingrad pri Šmarju pri Jelšah. ZSV Celje je objekt tehnično dokumentiral. — I. S.

Jereka. P. c. sv. Marjete, ki je kvaliteten spomeniški objekt (barokizirana gotška arh. — 1744 — z zlatimi oltarji) in ambientalno pomembna, so 1968 kljub protestom spom. službe prekrili v celoti s pločevino, ki je v popolnem nesoglasju z značilno bohinjsko kritino — skodlami. Tako je razvrednotena dragocena pokra-

jinska dominantna in arhitektura sama. Kljub dražji izvedbi in dražjemu vzdrževanju ter ne dosti večji trajnosti v primerjavi s prvotno kritino je neprimerna rešitev potegnila za seboj še druge podobne primere. — P. F.

Jernej pri Ločah. Obnovljena je bila vsa zunanjsčina ž. c. Po sondažah ZSV SRS je bila ugotovljena arhitekturna poslikava, ki jo je ZSV Celje nato detajlno posnel in na obnovljeni fasadi rekonstruiral. Omet je bil obnovljen v gladki tehniki. — I. S.

Jesenice. Po načrtih ing. arh. Pengova za preureditev baročnega prezbiterija ž. c. sv. Lenarta s kvalitetnim štukaturnim okrasjem in poznobaročnim oltarjem bi morali odstraniti oltar, predreti zadnjo steno in s tem uničiti del štukatur, stene obložiti z marmorjem do venca ter amfiteatralno dvigniti tla. S tem bi uničili še zadnjo kvaliteto baročne arhitekture. ZSV Kranj je (1969) predlagal, da ohranijo vsaj tabernakelj, plastike in medaljonske slike, vse štukature in značilni prostor prezbiterija, ki bi bil z dviganjem tal uničen. Neustrezna bi bila tudi obloga z marmorjem. — P. F.

Jurklošter. Pri konservatorskem ogledu objekta je bilo ugotovljeno, da je j. stena v ostanku **graščine** j. od cerkve tudi še romanska. Na zunanjsčini je še lepo vidna cezura med starim samostanskim jedrom in novo graščino iz 19. stol.

ZSV je soglašal s predlogom, da se **obrambni stolp** v Jurkloštru proda zasebniku, ki ga namerava preurediti v počitniško hišico. Adaptacijski posegi so možni samo s soglasjem ZSV, na objektu je treba ohraniti vse prvotne arhitektonske člene, predvsem pa okenske in vrtno odprtine. — I. S.

Kačja vas. Za obnovo in funkcionalno izrabo malega gradu v Kačji vasi sta bila predloženi dve možnosti: ureditev notranjsčine v galerijske namene (za Društvo likovnih umetnikov Slovenije), Društvo jamarjev iz Postojne pa bi si hotelo v grajskem stolpu urediti klubske prostore in jamarško zbirko. To društvo je izvedlo že nekatera očiščevalna in zaščitna dela na tem stolpu. — E. S.

Kačnik pri Dobrni. Drevje na razvalinah je posekano, tako da je grad v veduti spet lepo viden. ZSV Celje je poskrbel za natančne tlorisne meritve, pripravil pa je tudi program sanacije, ki naj bi se pričel izvajati prihodnje leto. — I. S.

Kamnik (1968). Vidičeva hiša, **Titov trg 18**, je ena najpomembnejših arhitektur starega mestnega jedra. Ob adaptaciji za gostinske namene in trgovska lokala je ZSV Kranj zagotovil ohranitev in obnovitev najpomembnejših členov — poznogotskega glavnega portala in renesančnih kamnitih okenskih okvirov, ki so bili zazidani v 1. nadstr. Iz ostankov je bilo rekonstruirano okno, druga so bila odлита v modelu (potrebno je še rahlo toniranje). Končni rezultat obnove pa kljub sodelovanju s spomeniško službo ni spomeniški — zaradi nekaj funkcionalno opravičljivih, likovno pa neopravičljivih rešitev. To so slabi posnetki portalnih odprtin (izložbe!) v pritličju, vsiljiva dekoracija, predelava notranjih prostorov in uničenje dvoriščne fasade. Spomeniški posegi lahko zažive le v skladu s celoto, ki naj bi se jim podredila.

Na mestu stare zgradbe **ETE** je SO Kamnik priporočila graditev stanovanjskega stolpca. Objekt je sicer zunaj ozko omejenega starega jedra Kamnika, vendar prav na mestu, kjer se stika stari del z novim. Naravna zelena cezura, ki je z rušenjem nekvalitetne pritlične zgradbe **ETE** postala še bolj vidna, bi morala ostati, saj se s tega mesta odpirata še pogleda na Mali grad in Zaprice, obenem pa bi bila to edino pravilna prostorska rešitev simbioze starega z novim. Na zahtevo Sveta za urbanizem so projektanti kljub priznavanju pravilnosti te rešitve izdelali načrte za večetažno stavbo, ki so jo po dolgem strokovnem prepričevanju vsaj deloma izoblikovali skladno s proporcijami, veljavnimi v starem delu mesta, čeprav je ostalo strokovno mnenje ZSV nespremenjeno — na ta prostor ne sodi nobena stavba! Ob prestavitvi ceste na Stari grad v Novem trgu je bila odstranjena **klasicistična kapelica** odprtega tipa, predvsem kamnoseško obdelana. Skupno z lipo je pomenila vedutni zaključek dotedanje ceste skozi naselje, manj pa arhitektonsko pomembno stvaritev. Zato jo je ZSV Kranj dokumentiral in dovolil odstranitev; če jo bodo ponovno postavili (krajevna skupnost), jim bo vsa dokumentacija na voljo!

Samostojno stoječi zvonik ž. c. **M. B.** je ostanek prvotne gotske arhitekture, čeprav je bil po požaru 1788 prezidan (od zvonov navzgor, baročna streha), in je ena najpomembnejših mestnih mikrodominant. ZSV Kranj je ustavil obnovitvena dela, ker so pričeli odstranjevati še kvaliteten gotski omet z vidnimi sledovi

šivanih robov. Obnovitev bi smela samo dopolniti omet in obnoviti prvotno polihromacijo. — P. F.

(1969). Gradnjo gasilskega doma za ž. c. na **Šutni** in pod gradom Zaprice smo odklonili, ker bi s predvidenim 17 metrskim stolpom nastala nova dominantna, ki bi razvrednotila dosedanje. — Tovarna usnja je hotela tik **pod Malim gradom** dograditi nova skladišča za surovine. S tem bi posegli v neposredno bližino starega jedra. Pojmovanje spomeniške zaščite tako pomembnega ambienta, kot je Kamnik, je bilo nepravilno že ob urbanističnem programiranju, ko so dopustili, da se je prav na področju tovarne usnja industrijska cona zajedla v visokokvalitetni ambient ob vznožju Malega gradu. Tako je bila spomeniška služba prisiljena odobriti drugo lokacijo za skladišče, sicer še vedno v vizualnem prostoru omenjenega spomenika, vendar le za pogled iz same industrijske cone in pa seveda s spomenika samega. — Podzemna **zaklonišča pod Malim gradom** naj bi bila preurejena v gostišče, ploščad pod gradom pa za zunanji gostinski prostor. ZSV je odklonil načrt, ker ni bil prilagojen neposrednemu okolju najpomembnejšega spomenika v Kamniku, predvideni visoki dimnik pa bi neprimerno posegel tudi v prostor. Lastnik je ta načrt adaptacije končno opustil. Poznobaročna stavba **nekdanjega župnišča** je uporabljena za vzg. kuhinjo in ustanovo. Za potrebno novo kuhinjo naj bi zgradili prizidek na zahodu, v neposredni bližini cerkve na Šutni, pomembnega kult. spomenika v ambientu. Zato je ZSV Kranj zahteval kvalitetnejšo obdelavo, teraso z baročno kovano ograjo.

Po enakem načelu je bila za **sedanje župnišče** zavrtnjena dozidava garaž na j. strani. Predlagali smo (s skicami) ureditev garaže v stavbi ter prizidavo drvarnice v obliki podobne terase kot v prejšnjem primeru.

Nujnost doslednega preučevanja in sondiranja **barvne lestvice mestnih fasad** (Kranj, Tržič) je že spet dokazalo nepravilno toniranje nekaterih stavb v Kamniku. Najočitneje kaže to prenovljena kavarna, zdaj gostišče Veronika, ki je sicer že močno predelana, a je na dominantni točki Titovega trga, T. im. »negativna« poslikava (temneje tonirani arh.poudarki) je namreč za stara gorenjska mesta povsem izjemna in tudi sondiranje kavarne je dalo običajni sistem s svetlimi poudarki. Če bi bil to v mestu edini primer,

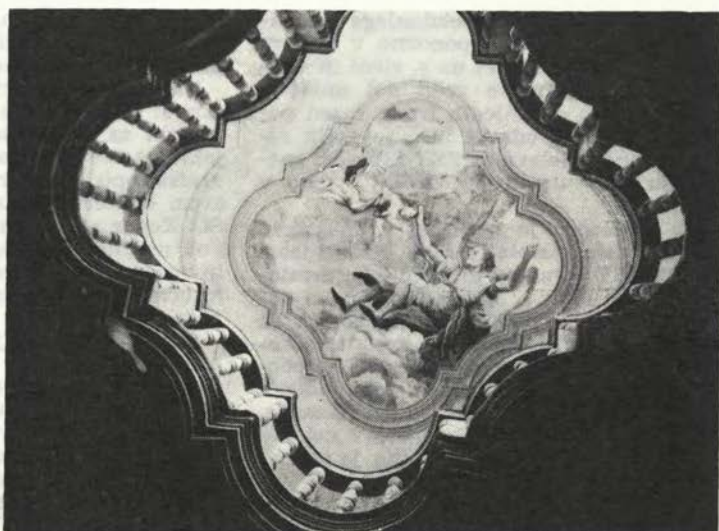
morda ne bi toliko izstopal, vendar se je ta način uveljavil že na več fasadah, kar ustvarja krajevno nepravilen barvni ritem.

Nova avtobusna postaja bo stala ob samem **bregu Bistrice**. Ob tem bo potrebnih sicer nekaj novih objektov, ki pa se bodo lahko vključili v arhitektonsko nezahtevno okolico; treba bo paziti le na gabaritno višino in oblikovanje kubusov za poglede prek njih na Mali grad.

Na SO Kamnik je bil 18. 11. 1969 sprejet sklep o programu arkad v pritličju stavb ob **Kidričevi ulici** in **Titovem trgu** (dipl. naloga ing. arh. Šlegla), ki naj bi razbremenile preozko cestišče. Kot homogeno arhitektonsko tkivo, kar je največja spomeniška kvaliteta zavarovanega območja mesta, pa niz fasad najbrž likovno ne bo mogel prenesti rešitve, ki bi predrta pritličja in razvrednotila tudi njihovo vertikalno enotnost. Zgrešeno načelo, da je pritlični del stavb možno obravnavati povsem ločeno od nadstropnega, ki je zlasti pripravno v zvezi z izložbenimi odprtinami, je že naredilo nekaj škode. Zato bo treba bolj upoštevati likovno podrejenost celoti, kar bo zahtevalo ponekod drugačne rešitve, kot so bile uporabljene v Ljubljani ali Novem mestu. Potrebni bo več umetnih svetlobnih virov in manj prediranja cestnih fasad, predvsem pa ne bi smeli uveljavljati arkadiranja s segmentnimi loki, kar je sicer »modno«, a neprepičljivo pri marsikateri adaptaciji v Kamniku.

Ob nameravani obnovi fasad celotnega kompleksa **gradu Zaprice** je bila 1969 izdelana podrobna študija barvnih sond in na podlagi te predlog načina polihromacije.

Kompleks gradu sestavljajo tri poslopja in dva stolpica v obliki paviljonov. Kljub vidnim detajlom starejših gradbenih faz imajo poslopja enoten videz, ki so ga dale pozidave v 18. in 19. stol., ko so baročni prezidavi dodali še klasicistične elemente na fasadah. Sonde so pokazale, da je bil zidec (podstavek) le s temno sivo barvo slikan na steno in ne plastičen, lizene pa so podaljšane brez razširitve do tal. Barva fasade je bila bela s primesjo okra in nekoliko črne, arhitektonski poudarki so bili beli. Prvotno so bile v pritličju le gotske strelne line in v baroku naslikana slepa okna, ki so delno še ohranjena na j. fasadi. Gotske line, razen j., so bile zamenjane v 19. stol. z okni, po vojni pa je bilo rekonstruiranih še nekaj lin na v. in s. fasadi. Nepravil-

ne konzole v balkona so verjetno od odstranjenih ogečnih stolpičev. Vse te elemente osrednje stavbe naj bi obnovili, pustili naj bi odprtih le nekaj sond, ki kažejo posamezne gradbene faze. Očistila bi se poslikava (krona?) v polkrožnem timpanonu nad oknom v 1. nadst. vhodne fasade. — Vhodni trakt je obnovljen (VS IX, 224). Na vseh fasadah je temno sivo z belimi figurami slikana rustika, enako na j. traktu, kjer pa je čez njo nanesen plastični zidec. Na tem delu so tudi ohranjeni starejši portali, ki naj bi jih restavrirali. Osnovna barva sten je ista kot na glavnem poslopju, enako tudi na obeh stolpičih. Pri njih pa je treba najprej obnoviti močno načeta kamnita profilirana renesančna portala. — Dvorišče je bilo v celoti tlakovano z mačjimi glavami, kazi pa ga neustrezen vodnjak, ki naj bi se zamenjal z lepšim. Tla pod oboki so bila verjetno iz lesenih kock. Razpadajoči severni zid je imel sicer po vrhu kamnite plošče (še vedno na vzhodnem), možno pa bi ga bilo zaščititi tudi z ustrezno strešico iz bobrovca. — Treba bo primerno prezentirati tudi grajska ognjišča (kuhinja?), ki so bila odkrita v pritličju ob delih za postavitev centralne kurjave. — P. F.

Kanal. ZSV Gorica je v zvezi z adaptacijo hiše št. 8. v Pionirski ulici poveril izdelavo načrta ing. arh. J. Suhadolcu. Predloženi načrt za adaptacijo upošteva vse pogoje spomeniškega varstva pri tem spomeniku I. kategorije. — Kraj, skup-

nosti smo dali seznam vseh posameznih spomenikov in spomeniških ambientov v naselju z valorizacijo in spomeniški režimi vred.

ZSV je glede na stopnjo spomeniškega režima izdal soglasje z adaptacijo hiše na **Gradnikovem trgu št. 2.** — E. S.

Ključevica pri Trbovljah. ZSV Celje je podprla obnovo baročne cerkve, vendar je zahteval, da poteka akcija organizirano in strokovno neoporečno. — I. S.

Kojsko. ZSV Gorica je ugotovil, da uporabnik graščine v Kojskem ruši del te zgradbe. Spomeniška služba je dala naknadno soglasje za rušenje gospodarskega dela graščine, ne pa tudi stanovanjskega trakta. — E. S.

Komen. ZSV Gorica je odklonil soglasje k lokaciji za novo župnišče v Komnu. Predlog bi pokvaril pogled na zavarovano župno cerkev. Soglasje je odklonila tudi urbanistična služba, ki je predlagala drugo lokacijo. — E. S.

Komenda. V okviru Plečnikovega ureditvenega načrta za neposredno okolje ž. c. sv. Petra v Komendi je bil postavljen pred vojno (v obliki svetilnika) ob evharističnem kongresu v Ljubljani obelisk ter 1956 odstranjen zaradi spornega napisu na njem. Ob preurejanju gosp. posl. v učilnice 1969 (ing. arh. Valentinčič) je bil svetilnik nanovo postavljen kot arhitektonski objekt, ki dopolnjuje začeto Plečnikovo ureditev. — P. F.

Koper. V sam. c. nekdanjega frančiškanskega sam. smo ponovno v večjem obsegu sondirali omet na s. steni in ugotovili, da so freske večji del uničene.

Fragmente ohranjenih fresk, razen poslikave v novo odkriti niši, je snela restavratorska delavnica ZSV SRS. Ob snemanju smo utrdili in osvežili fresko v atriju.

Ž. u. Koper je poskrbel za nekatera manjša dela v stolni cerkvi. Pod nadzorstvom ZSV Piran so preuredili in predstavili glavni oltar, v katerega zadnjem delu je bil vzdan sarkofag sv. Nazarija. Ta najpomembnejši spomenik srednjeveškega kiparstva v Primorju je zdaj osvobojen neprimerne oklepa in spet viden z vseh strani. Figura ležečega sv. Nazarija, ki so jo ob barokizaciji cerkve v začetku 18. stol. predstavili pod sarkofag, je ponovno na prvotnem mestu, na pokrovu.

Stanov. podjetje je na zahtevo in pod nadzorstvom ZSV Piran odstranilo prizidek stavbe Trubarjeva ul. št. 1 in prizidek na s. strani **krstilnice**. Odstranili so tudi provizorične garaže ob baptisteriju. Tako je baptisterij koprške stolnice postal v celoti pregleden, kar dviga njegovo spomeniško privlačnost.

V sodelovanju z restavratorji delavnice ZSV SRS smo obnovili slikano fasado gotске **palace Almerigogna** (Gortanov trg št. 13), sestavljene iz dveh stavb. Slogovno se na fasadi prepletata gotika in renesansa. Ornamentalna poslikava, ki je že bila restavrirana pred 1. svet. vojno, kaže geometrično motiviko kvadratov in pravokotnikov, v katerih so stilizirane rozete. Okna obkroža stiliziran rastlinski vzorec. Poslikava je bila skoraj v celoti uničena, vendar nam je po natančni preiskavi fasade uspelo rekonstruirati motiviko in barvno skalo. Poslikava je izdelana na sveži omet.

Za **palaco Gravisi-Barbabanca** (Gallusova ul. št. 2) smo pripravili vso potrebno dokumentacijo z arhitektonskim posnetkom, izmerami, predračunom in predlogom za ureditev fasade, vhodne veže, stopnišča in glavne dvorane. V dvorani smo sondirali omet in ugotovili prvotno poslikavo ter po tej pripravili predlog za ureditev. Freske na stropu in stenah je restavriral delavnica ZSV SRS (gl. njihovo poročilo).

Pri adaptaciji baročne **palace Orlandini** (Čevljarska ul. št. 8) smo zahtevali ureditev stopnišča in restavrirali sočasno fresko na stropu oblikovanega svetlobnega nadstropja z leseno balustrado. Fre-

ska je bila sneta, utrjena in montirana nazaj skupaj s štukiranim okvirom. Dela je opravila delavnica ZSV SRS.

Na osnovi ekspertize Zavoda za raziskavo materiala je izdelan asanacijski projekt za **Pretorsko palačo**, ki naj objektu zagotovi trdnost. Izdelali smo topografski opis in valorizacijo palače in program konservatorsko-restavratorskih del. SO Koper smo opozorili, da je kakršnakoli ureditev Titovega trga neutemeljena in neizvedljiva, preden ne bo obnovljen ključni spomenik na trgu — Pretorska palača.

Stanovanjsko podjetje občine Koper je omogočilo obnovo v geometrijskem vzorcu raznobarnih pravokotnikov poslikane fasade na stavbi **Kidričeva ul. št. 33**. Gre za eno od vrste stavb, kjer počivajo nadstropja na rezljanih lesenih konzolah in so v Kopru nastajale od 14. do 16. stol. Fasada je bila obnovljena v fresko tehniki. — S. H. in T. M.

Kostanjevica na Krki (nekd. cist. samostan s cerkvijo). Tudi v letu 1969 so se nadaljevala obnovitvena dela: do vrha je bil nanovo pozidan zvonik, pokrit z bakreno streho baročne oblike, rekonstruirana polkrožna oboka nad z. portaloma, pozidana stena nad j. obokom, v notranjščini cerkve pa obnovljeni ohranjeni oboiki v koru in prečni ladji ter napravljeni novi v srednji ladji. S tem je bila arhitektura cerkve v glavnem kompletirana, za leto 1970 pa se predvideva predvsem spomeniška prezentacija notranjščine. Poročilo s kronologijo del od osvoboditve naprej in o načelih dosedanje in predvidene prezentacije bomo podali v prihodnji številki. — I. K.

Kranj (1969) — Grad Khislstein, sedaj Vajenski dom, je v prihodnosti namenjen muzejskim zbirkam, na vrto pa naj bi se uredil lapidarij in možnost letnih prireditvev, ki bi jim arhitektonska kulisa graščine nudila prijetno okolje. Kinematografsko podjetje Kranj je medtem pričelo pripravljati načrte za usposobitev grajskega vrta za letni kino, kar bi bilo sicer ugodno tudi za prejšnji program, če ne bi bile prevelike zahteve po novih pokritih prostorih. Velikost vrta komajda odgovarja zahtevani površini za letni kino, investitor pa zahteva še prekritje 1/3 površine sedežev, paviljone za sanitarije, buffet ipd. Tako bi za lapidarij ostal le ozek pas tik ob obzidju, nove stavbe pa bi tudi prostorsko posegale v grajski ambient. Če predvidevamo še dokaj visoko

platno, ki bo najbrž stalno, dobimo povsem nespomeniško obravnavanje kvalitetne arhitektonske celote in s platnom novo dominantno, zarisano na samem robu mestnega obzidja!

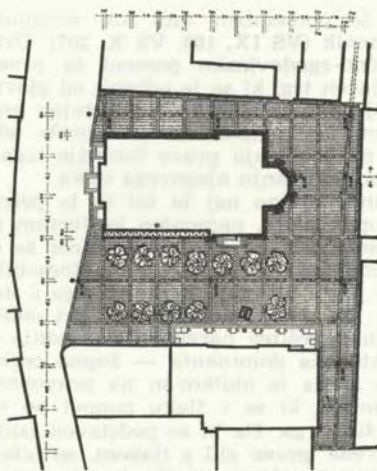
Niz predmestnih stavb zaključuje podoba starega Kranja na njegovi vzhodni fasadi. Nanovo tonirana stavba **Kokrški trg št. 1** (oker s sivimi poglobljenimi polji) je obnovljena po sondah; tako prikazuje tudi Benescheva risba iz l. 1894, le da je na njej v pritličju še viden gotski portal. Ob obnovi je bila na fasadi odkrita tudi letnica 1774, ko je bila stavba nadzidana in tonirana. Sosednja — nekoč gospodarsko poslopje — je bila nepravilno adaptirana in pokrita s salonitom na podlagi premišljeno napačnega tolmačenja strokovnega mnenja ZSV Kranj. Kljub prijavi na občinsko inšpekcijsko službo ni bilo mogoče doseči spremembe.

Pri adaptaciji trg. lokala (Peko) **Titov trg 13** je ZSV v Kranju sodeloval z idejno rešitvijo za ureditev fasade. V notranjost umaknjene izložbe so omogočile kompromisno rešitev med zahtevo po ohranitvi tektonike pritličja in čim večjo izložbeno površino. Segmentni zaključki odprt in se navezujejo na oblikovanje sosednjih objektov (gotška stavba s pomoli).

Stavba na **Titovem trgu 21** je pravzaprav edina v Kranju, ki ima s secesijsko štukaturo prekrita fasado. Med obema vojnama je bilo pritličje podrt in zapolnjeno z neugledno leseno škatlo. Ob adaptaciji lokala (Borovo) se je ponudila prilika delno popraviti uničeno in dva nanovo pozidana slopa z rustiko vsaj nekoliko obnavljata enotnost fasade. Do poslednjega detajla sondirano in predpisano barvno toniranje pa je izluščilo kvalitetne arhitekturne detajle, kar šele da povprečnemu gledalcu pravo podobo o vrednosti stavbe.

Okno arhitektonsko nepomembne stavbe v **Tomšičevi št. 13** je bilo v pritličju spremenjeno v garažna vrata. Idejna skica ZSV je sicer predvidevala obliko polkrožnega vhoda (stari vhod v trgovine), izveden pa je bil segmentni lok, kar spremeni idejo že v sami osnovi.

Komunalno podjetje Kranj je nameralo pod enim od klasicističnih obokov, ki obdajajo **tržnico**, vgraditi stranišča, kar ne bi bilo pravilno niti higiensko niti estetsko. Druga rešitev z namestitvijo ribarnice v ta prostor je sicer ustrežnejša, ni pa bila pravilno izvedena. Ob tem se je spet pojavilo vprašanje velikosti in lo-

Kranj, idejna rešitev ureditve trga okrog župne cerkve (foto: P. Fister)

Kranj, idées pour la solution de l'arrangement de la place autour de l'église paroissiale — Dessin: P. Fister

kacije tržnega prostora. Zahteva po prekritju s fiksno streho bo povzročila podoben problem kot v Ljubljani, ki pa je v Kranju potenciran zaradi dveh posebnosti. Kranj je majhno mesto in vse spomeniško gradivo je zbrano na manjšem prostoru ter praktično edinstveno, zato pomeni izguba vsakega kosa nepopravljivo škodo (primer »Podrtine«). Drugi razlog pa je, da je klasicistično zasnovano arkadno dvorišče na eni strani odprto in tako namenjeno večji zračnosti pogledov, kar bi bilo s kakršnokoli streho uničeno. Rešitev bo verjetno treba poiskati drugje. Razširitev tržnega prostora do roba kokrškega kanjona je nujna zaradi pomanjkanja prostora. Predvsem v neizrabljenih pritličnih prostorih Petrčkove hiše in v pretehtani povsem novi zgradbi na novem prostoru pa bi morali iskati možnosti za potrebne pokrite prostore.

Ureditev **trga okrog župne cerkve** je že dolgo ena glavnih nalog v starem delu mesta. Ne glede na to, da je tu nekaj kulturni center (muzej, gledališče, knjižnica...), predstavlja težišče likovnih in spomeniških kvalitet Kranja z osjo v župni cerkvi, pomembnem spomeniku gotške arhitekture. Ostenje trga tvorijo tako gotško mestno tkivo hiš s pomoli kot baročna palača nekdanjega župnišča, klasicistično ostenje Petrčkove hiše pa še Plečnikove arkade pred gledališčem, Te-

ren je pomemben tudi kot arheološki spomenik (VS IX, 198, VS X, 207). Urbanistično-zgodovinsko pomeni ta prostor zaključčen trg, ki se je odcepil od glavnega lijakatega trga kot samostojen organizem. Te komponente so morale odločiti pri izbiranju prave funkcije trga in pri projektiranju njegovega tlaka.

Funkcionalno naj bi bil to le pešcem dostopen plató, namenjen kulturnim potrebam; začasno naj bi bilo sicer še dovoljeno parkiranje osebnih avtomobilov, sicer pa bi bil plató ločen od trga s stopnico. Pri izbiri materiala kot pri oblikovanju je rešitev narekovala osrednja arhitektonska dominantna — župna cerkev. Njen tloris je oblikovan na pravokotniški mreži, ki se v tlaku ponovi po vsej površini trga. Da bi se podstavek (zidec) cerkvene gmote zлил s tlakom, so bile za tlakovanje izbrane plošče iz pranege betona, ki dajejo podobno strukturo, kot so rezani kvadri iz labore v zidcu. Delilna tlorisna mreža je prav tako iz plošč pranege betona, le da bo tu uporabljen porfirjev granulát, ki bo dal za Kranj značilno zeleno barvo kamna (tuf), uporabljenega tudi pri starem cerkvenem stopnišču. Cerkevno arhitekturo je bilo treba vseeno ločiti od tlaka, to naj bi nakazala (tudi funkcionalna) obroba iz »mačjih glav«. Ker do sedaj ni bilo arheoloških najdb, ki bi jih bilo možno prezentirati »in situ«, je bila predvidena druga rešitev označitev pomembnosti celotne lokalitete. Na j. steni cerkve naj bi v obliki lapidarija vzdali pomembne arhit. detajle, na dveh ploščah pa bi bila poleg mestnega tlorisa z vrisanimi pomembnimi spomeniki zaznamovana tudi arheološka najdišča in zgoščena legenda.

Sočasno predvidena obnovitev baročne fasade nekđ. župnišča in cerkvenih fasad (načrte za stopnišče v zakristijo je idejno zasnoval ZSV Kranj) in odstranitev ograje za cerkvijo pa pomenita, da bo Kranj v letu 1970 dobil pravzaprav prvi kompleksno obdelani spomeniški ambient, ki bo pokazal kako naj bi se obravnavali tudi drugi predeli mesta, ki so sicer ali zapuščen ali pa nepravilno obdelani (asfalt ipd.).

(1969). Pri adaptaciji gostišča **Stari Mavr**, Titov trg 16, je z nasveti sodeloval tudi ZSV Kranj. Tako bodo popolnoma ohranjeni ulična fasada in vsi drugi pomembni arhitektonski členi (arkade itd.).

Titov trg 11, 12 sta stavbi z ohranjenimi gotskimi konzolami, št. 12 ima tudi poznogotski portal. Zanemarjeni lokali v

pritličju so bili adaptirani, vendar kljub tesnemu sodelovanju z investitorjem ni bilo mogoče doseči spomeniškega obravnavanja. Zato so izločbene odprtine še vedno prevelike, nepravilno pa je tudi toniranje fasad in obdelava nekaterih detajlov.

Pomembno »**Pavšlarjevo hišo**« (VS XI, 149; VS, XII, 119) je nameravalo Stanovanjsko podjetje preurediti v gostinski lokal. Takoj pa se je pokazalo, da name-rava projektant uničiti nekatere arh. elemente (pritl. arkade renesančnega dvorišča, gotsko klet — kasnejšo »krušno kamro«) in odpreti nov vhod iz stranske ulice. Le najostrejši protest in objava vse zadeve v tisku (Delo) je zaustavilo uničenje tako pomembnega spomenika. Kljub temu pa so brez vednosti ZSV uničili nekaj detajlov. Preureditev v gostišče, ki je s primerno pieteto sicer možna, pa ostaja vseeno aktualna, asj nas je isto podjetje le zaprosilo za strokovno mnenje in sodelovanje.

Večje število kvalitetnih **portalov** v starem mestu (N. Šumi, Kranjski portali, Kronika I/1, 1953, str. 39), ki nezadržno propadajo, je bilo povod za dokumentacijo vseh likovno pomembnih. Na osnovi tematske razstave bo prikazano vse gradivo in poudarjena pomembnost spomeniške ohranitve teh najkvalitetnejših členov arhitekture. V letu 1970 jih bo nekaj najpomembnejših tudi obnovljenih, kar naj bi stimuliralo širšo akcijo. — P. F.

Kranjska gora, 1969 je bila obnovljena zunanost ž. c. Vnebovzvetja D. M. po navodilih spomeniške službe. S sondami je bila na gotskem delu (prezbiterij, ladja) ugotovljena le bela barva z vidnimi kamnitimi slopi; na ladji pri obnovi to ni bilo dosledno upoštevano. 1785 zgrajeni bočni kapeli pa sta bili tonirani sivo s slikanimi vogalnimi stebri, kar je pravilno obnovljeno. Posebnost je iz rezanega kamna zgrajeni zvonik s plastičnimi figurami nad zidcem pod linami, ki so ga samo očistili. — P. F.

Križ nad Kojskim. ZSV Gorica je ž. u. Kojsko svetoval, kako zavarovati to gotsko arhitekturo. V pripravi so projekti za sanacijo cerkve. Župnijski urad bo začel z nabiralno akcijo za kritje stroškov gotskega trokrilnika. — E. S.

Kromberk. ZSV Gorica je sodeloval pri tehničnem pregledu del, izvršenih ob delni rekonstrukciji gradu, predvsem tistega dela gradu, v katerem je gostinski lokal. — E. S.

Krtina. ZSV Kranj je 1968 preskrbel potrebno količino skriljnih ploščic za popravilo strehe kvalitetne dvoranske gotške p. c. sv. Lenarta v Krtini, ki je obenem na Gorenjskem najbolje ohranjeni profiturški tabor (obzidje, stolp, vrata, strelne line). — P. F.

Kubed. Stari gotski prezbitarij z rebrastim svodom, spremenjen (pri povečanju ž. c.) v zakristijo, je bil v 16. stol. pokrit z zidnimi slikami. V srednjem polju je Kristus v mandorli, v sosednjih so simboli evangelistov in angeli. — Slike na stenah so bile uničene. Samo na notr. slavoločni steni je zgoraj ohranjen še del rastlinskega okrasja, na j. steni nad kasneje povečanim oknom pa je še videti naslikano postavo škofa. Slike so bile narejene v temnih barvah in secco tehniki na prebeljen omet. Zato se je barvna plast pri hitrem odkrivanju na mnogih mestih odluščila skupaj z vrhnjimi beleži. Slike je odkrival akad. slikar F. Novinec, nakar sem jih oktobra 1969 očistil ostankov beležev in ometa ter mnoge poškodbe in razpoke zakital z malto (pesek + apno 1:1). Večje poškodbe sem ometal najprej z grobo, nato pa še s fino malto ter jih potem umil z deževnico in mehko gobo. Na koncu sem barvno plast utrdil s Calatonom (4 % na alkoholu).

Slikovni omet na mnogih mestih, posebno tam, kjer so razpoke, odstopa od zidu in se pod pritiskom vdaja. Vsa ta mesta bi bilo treba utrditi z injekcijami apneno kazeinske mase. — M. P.

Kupljenik. Ob sondiranju barvnih plasti na p. c. sv. Štefana so bili 1968 sondirani fragmenti stenskih slikarij na zunanji s. steni ladje (Krištof?). Predlagana in izvedena je bila obnovitev sivo zelenih šivanih robov na zvoniku in prezbitariju, ki sta ohranjena v gotških oblikah, medtem ko so na prezidani ladji in prizidku (nekdaj lopa) obnovljeni šivani robovi v obliki rustike. Osnovna barva sten je rahlo ubita bela. — P. F.

Kuzma. Krajevna skupnost je zaprosila za mnenje o morebitni odstranitvi starega pokopališča. Predlagali smo parkovno ureditev. — A. V.

Lahovče. Ob obnavljanju zunanosti p. c. sv. Florjana so bile 1969 sondirane osnovne barve in na podlagi teh tudi predlagana polihromacija. Zvonik in prezbitarij naj bi spet imela šivane robove v sivi barvi, vse stene so bile po sondah v rdečkastem okru, niše in napušč beli, kar

Kranjska gora, zunanost ž. c. Vnebovzvetja DM, obnovljena po rezultatih sondiranja

Kranjska gora, extérieur de l'église paroissiale de l'Assomption de la Vierge Marie, restauré d'après des résultats du sondage

pa je kamnitih delov arhitekture, naj bi jih očistili kasnejših beležev. Izvedba se povsem razlikuje od predlagane dokumentirane, ki bi vsekakor boljše poudarjala sicer zanimivo arhitekturo. Obenem so bile sondirane v lopi pod zvonikom manj kvalitetne freske iz 19. stol. — P. F.

Laško. ZSV Celje je izdal podrobna navodila za ureditev fasade na hiši št. 73.

ZSV je izdal soglasje za začasno postavitve kioska na platoju južno od razvalin **Tabor**, vendar je predlagal, naj bi vprašanje gostinskega lokala na gradu čimprej rešili v sklopu saniranega grajskega jedra.

ZSV Celje je organiziral popis vseh sakralnih spomenikov na območju občine, ki niso zajeti v Curkovem topografskem gradivu. Predlagani in dokumentirani so bili naslednji objekti: Svibno, ž. c. sv. Križa; Jagnjenica, p. c. sv. Marjete; Vrhovo pri Radečah, p. c. sv. Martina; Brunk pri Radečah, p. c. sv. Treh Kraljev; Radeče ž. c., sv. Petra; Žebnik, p. c. MB; Jelovo nad Radečami, p. c. sv. Katarine. — I. S.

Legen pri Slovenjem Gradcu. Ž. u. Šmartno pri Slov. Gradcu je 1968 na svoje stroške obnovil zunanščino p. c. sv. Ju-

rija. Romanska stavba je zgrajena iz večjih in manjših prodnikov, vezanih z apneno malto, stiki med kamni so bili prvotno romanski. Ker je vezivo (in gradbeni material) vsebovalo precej železnih oksidov, je bilo zelo netrdno, zato smo namesto romanskega stičenja predlagali gotski valoviti omet. V j. steni ladje smo odkrili manjše romansko in večje gotsko okno.

Prav tako je ž. u. Šmartno pri Slov. Gradcu tega leta na svoje stroške obnovil zunanjščino **p. c. sv. Barbare** z apnemin valovitim ometom naravne barve. — A. V.

Lemberg pri Dobrni. Znani renesančni grad vedno bolj propada. ZSV Celje še ni mogel zagotoviti sredstev za obnovo. — I. S.

Levec pri Celju. ZSV Celje je pri izdaji lokacijskega soglasja za gradnjo ceste Ločica, zavaroval predel od Medloga do prehoda prek železnice v Levcu. Vzhodno od Levca je namreč pričakovati nekropolo rimske Celeie, na kar kažejo že doslej Št. Ilj—Nova Gorica, pododsek Levec—znane najdbe. Zagotoviti je pred pričetkom del sredstva za predhodna arheološke raziskave in po potrebi za arheološka izkopavanja. — I. S.

Letuš. ZSV Celje je izdal več lokacijskih soglasij za gradnjo počitniških hišic na območju naselja. — I. S.

Limbarska gora. V splošnem pravilno obnovljeno zunanost p. c. sv. Valentina (VS XII, 121) so 1968 poskusili zaščititi pred vplivom padavin z raztopino vodnega stekla, ki pa je ob dotiku z apnom takoj koagulirala ter ustvarila močne lise. Delo je bilo ustavljeno. Pokazalo se je tudi, da je bil nepravilno izveden omet ob stiku arhitekture s terenom ter je prek zime zaradi zmrznjenja odpadel. Nova izvedba je bila v močni podaljšani malti. Obenem je bila obnovljena tudi zelo kvalitetna notranjost na podlagi dokumentiranih sond. Osnovni ton sten je v svetli izvedbi kombinacije okra + črne, strop v še svetlejšem istem tonu, arh. podarki v beli barvi. — P. F.

Ljubno na Gor. Ob urejanju notranjosti (1969) po načrtih arh. Pengova so bile nasilno skrajšane plastične lizene s cofi zaradi preureditve slik križevega pota. Arhitektura je s tem osiromašena. ZSV Kranj je zahteval tudi drugo, umirjeno toniranje stropnih kartuš, ki jih je isti avtor predvidel v živih rdečih in modrih

barvah. Proti navodilom so samovoljno prebarvali tudi baročno streho zvonika s srebrno bronzo namesto z rjavo rdečo barvo, kot je bilo prej. — P. F.

Ljubno ob Savinji. ZSV Celje je izdal soglasje k gradnji telovadišča v zelenem pasu naselja j. od p. c. na **Rosulah**, ker s tem celovitost naselja ne bo prizadeta. Zavod je zadržal izdajo soglasja za gradnjo učilnice pri **p. c. sv. Elizabete**, dokler ne bo izdelana študija, ki naj pokaže kako bo novi objekt deloval v veduti po izgradnji nove ceste.

ZSV Celje je posredoval gradivo za pripravo razstave o **podobi naselij** v Zgor. Savinjski dolini v zač. 19. stl. — I. S.

Ljutomer Figuralno znamenje na **Glavnem trgu**; na kipu Marije in kapitelu so bili ohranjeni ostanki prvotne pozlate, zato je naša delavnica kip in kapitel na novo pozlatila. — Prav tako 1968 je obnovila tudi zidno znamenje pri bencinski črpalki v Ljutomeru in ga izolirala proti talni vlagi. — A. V.

Luče. ZSV Celje je soglašal s predlogom, da se v oglu med južno steno ladje in vzhodno steno zvonika napravi prizidek, v katerem bi našla mesto naprava za ogrevanje objekta. Cerkev, ki je nastala v različnih obdobjih, s tem v veduti ne bo prizadeta, kljub temu pa je zavod priporočil, naj novi aneks kolikor mogoče skrijejo v zemlji. — I. S.

Maribor. Zaradi dviganja višine Drave in s tem tudi podtalnice (po dograditvi hidrocentrale HSD I) bo prizadetih več stavb v **Pristanu**, ki jih namerava investitor porušiti, pomembnejše arhitekture pa sanirati. Porušene bodo vse hiše južno in severno ob Vojašniški in Pristanu razen minoritskega samostana z mestnim obzidjem in Sodnega stolpa, ob Ušnjarski ulici pa vse razen Vodnega stolpa. Za objekte, ki se bodo ohranili, je zavodov zun. sodelavec v gradb. tehnik J. Požauko izdelal načrte za zavarovanje, po katerih so bila opravljena dela na **mestnem obzidju** ob kompleksu minoritskega samostana. Zid je bil do višine novega nivoja tal očiščen, zaplombiran in obdan z 10 cm betonskim plaščem. **Sodni stolp** je bil horizontalno prerezan in izoliran. **Vodni stolp** je v nivoju tal horizontalno prerezan in dvignjen na novi nivo za ca. 2.60 m. Stroške za ta dela so krile Dravske elektrarne. — **Mestni grad:** v ostrejšu nad bastijo se je pojavila hišna goba. Odstranjeni in nadomeščeni so bili

napadeni deli ostrejša in streha na novo prekrita. — **Piramida:** odprta kapelica s kipom Brezmadežne iz 1. pol. 19. stol. je bila na novo prekrita in prebarvana, kip očiščen in konserviran. Da mladoletniki ne bi več plezali po kipu nadnaravne velikosti in pisali po stenah kapelice, smo na srednje podboje namestili nove železne vratnice. Dela so bila opravljena s sredstvi OS Maribor. — Baročna železna ograja **p. c. sv. Alojzija**, ki jo je rja močno najedla, je bila očiščena in prebarvana s temno sivim »šupenpacerjem«. Manjkajoči deli so bili po vzoru sedanjih dopolnjeni. Zidana stebra ob vhodu, ki sta bila nagnjena, sta zravnana in podzidana. Dela smo opravili v sredstvi OS Maribor. — **Dom JNA**, nekdanji **Narodni dom**, je ob obnovi ohranil vso dosedanjo razčlenjenost fasad in ves plastični okras. Naša restavr. delavnica je obnovila reliefne okraske iz romanega betona in kamnito balkonsko ograjo. Pri restavriranju dvorane je izdelala dve mavčni rozeti po prvotnem vzorcu. — **Naskov dvorec:** obnovljeni sta bili cestni baročni fasadi, nad portalom pa nameščeni novi kopiji obeh grbov s tega portala, ki ju hrani mariborski Pokrajinski muzej. — **Vetrinjska št. 14;** podjetje Feromoto je ob preureditvi nameravalo ohraniti dosedanja izložbena okna, ki so segala prek vsega pritličja. Zahtevali smo, naj izložbe zmanjšajo in jih nameste v okenske osi 1. nadstropja, zunanji ometi pa naj bodo namesto dosedanjega pranege teraca izvedeni v maltasti rustiki. Baročni kip Brezmadežne, ki stoji v fasadni niši, je na novo pozlatiti, ker so ostanki prvotne podlage še ohranjeni. — Kino-kavarna na **Grajskem trgu 1** je zaprosila za zamenjavo dosedanjih lesenih izložbenih okvirov z aluminijastimi. Ker bi aluminijasti okviri razbili enotnost pritličja, smo zahtevali lesene, kakršni so v drugih lokalih te stavbe. — Za dozidavo **hotela Orel** na Grajskem trgu je ZSV Maribor dal soglasje s pogojem, da se bodoči objekt prilagodi sedanjemu okolju v višini, oblikovanju strešnim in kritin. — ZSV Maribor je izdal Zlatarni Celje soglasje za adaptacijo lokala na **Grajskem trgu 8** s pogojem, da se ohrani dosedanje izložbe in prezentira doslej skrito baročno okno v 1. nadstropju. — Stanovanjsko podjetje v Mariboru je obnovilo fasado **mesne hiše** na **Glavnem trgu**, po priporočilu ZSV Maribor je ing. Jaroslav Černigoj izdelal načrt za preureditev balkona, pri čemer naj bi odstranili dosedanje slopaste nosilce,

ki naj jih zamenjajo konzole. — Pri restavriranju **kužnega znamenja** leta 1963 je bila ugotovljena prvotna pozlata kipa MB in kapitela. Zaradi pomanjkanja sredstev smo mogli plastiko pozlatiti šele leta 1968. — Pri obnovi fasade hiše na **Glavnem trgu št. 15** je bila ugotovljena prvotna pozlata plastičnih okraskov. Zato so le-ti na novo pozlačeni. — Ob poslikavi fasade na **Glavnem trgu št. 16** so našli ostanke pozlate na cofastih okraskih. Zato je restavratorska delavnica ZSV Maribor na stroške Stanov. podjetja Maribor le-te na novo pozlatila. — Pritlični pas hiše na **Glavnem trgu št. 13**, je bil preurejen z ožjimi izložbami in lesenimi izložbenimi okviri po načrtu ing. Branka Kocmuta in s sredstvi Stanov. podjetja. — Urar Lečnik, ki si je uredil lokal v **Poštni 4**, je zaprosil za razširitev vhodnih vrat. Ker je hiša zavarovan spomenik in v pritličju še ni pokvarjena, mu ZSV Maribor tega ni dovolil. — Podjetje Zarja je uredilo prodajalno na **Slomškovem trgu 6;** s soglasjem ZSV Maribor so vse odprtine na v. fasadi spremenili v izložbe. — Podjetje Vino-produkt je uredilo prodajalno na **Slomškovem trgu 7**, ZSV Maribor je dovolil dvoje oken spremeniti v vhodna vrata in izložbo, zahteval pa je restavriranje lesenega stropa v prostoru. Slednji zahtevi podjetje ni ugodilo in je strop zakrilo z novim lesenim stropom. — Nadzidava **mestnega župnišča** na Slomškovem trgu je bila izvedena po načrtih vi. gradb. tehnika J. Požauka s soglasjem ZSV Maribor. — ZSV Maribor je izdal soglasje za izdelavo izložbenih odprtin v oseh dosedanjih oken v **Zidovski 11.** — ZSV Maribor je izdal soglasje k ureditvi **Slomškovega trga** po načrtih ing. arh. Branka Kocmuta in k premestitvi poznogotskega svetilnika z j. strani prezibiterija na sz. strani stolnice v bližino najdišča. — Podjetje Kuna je zaprosilo za soglasje za preureditev izložbe in pritličnega pasu fasade z marmorno oblogo. ZSV Maribor je predpisal obdelavo fasade v ometu, ker je hiša v **Gosposki ulici**, kjer je treba pričeti rekonstruirati ulični pritlični pas. Iz istega razloga je ZSV Maribor predpisal podjetju Slavonija namestitve izložb v okenske osi 1. nadstropja. — J. Matušu je ZSV Maribor izdal soglasje za spremembo balkona v zaprto verando na hiši št. 45 v **Mladinski ulici št. 45.** — Stanov. podjetje je preuredilo prodajalno mesa v **Jurčičevi ulici 3.** ZSV Maribor je dovolil zamenjavo izložbenih okvirov. — Stanov. podjetje

Mekinje, zrušeni stolp samostanskega hodnika, ki ga uničuje lesna goba

Mekinje, le plafond détruit d'un corridor du monastère, ruiné par la lèpre de bois

je je na zahtevo ZSV Maribor ob obnovi fasade **Kneza Koclja 26** ohranilo vso fasadno plastiko. — Stanov. podjetje Maribor je v hiši **Koroška 21** preuredilo skladišče zelenjave v mesarijo in zaprosilo za vhod z živilskega trga, skozi mestno obzidje. Ker je tu že bila ozka vratna odprtina med dvema opornima zidovoma, jo je ZSV Maribor dovolil znova odpreti. — Na **Koroški 10** je podjetje Kristal hotelo spremeniti ozke izložbene odprtine, ki so v oseh oken v 1. nadstropju, v široko izložbeno odprtino. Zahtevali smo ohranitev dosedanje širine izložb. — Na **Rotovškem trgu 7** je ZSV Maribor dovolil nadzidavo te enoosne stavbe z izdelavo dvo-krilnega francoskega okna v 1. nadstr. — Na **Tyrševi 4** je ZSV Maribor dovolil zamenjavo lesenih izložbenih okvirov z aluminijastimi po projektu ing. arh. Emeršiča. — Gostišču **pri Treh ribnikih** je ZSV Maribor odobril ureditev fasad po projektu vi. gradb. tehnika J. Požauka. — Ob adaptaciji poročne dvorane v mariborskem **Rotovžu** je zavodova restavratska delavnica restavriral štukaturni strop.

Leto 1969. — S sredstvi OS Maribor je bila obnovljena zunanjščina stolpa pri mariborski **stolnici**. Odstranjen je bil obrizg in fasada tonirana v barvnih tonih cerkvene ladje. — Ob obnovi zunanjščine **I. drž. gimnazije** je ZSV Maribor pre-

vzel restavriranje plastik na strešnem vencu in po sondah komisijsko določil toniranje fasade. — ZSV Maribor je izdal **soglasje oziroma mnenja** za obnovitvena dela na naslednjih objektih: Slovenska ulica 7 in 9, Vodnikov trg 1, Strossmayerjeva 1, Židovska 1, Gosposka 5, 20, gostišče Trije ribniki, Ključavničarska 3, Židovska 10, Slomškov trg 3, Slomškov trg, hotel Orel, Vetrinjska 16, Ulica ob jarku 3, Kneza Koclja 7, Heroja Staneta 1, za javno razsvetljavo na Koroški cesti, Koroška 21, Gosposka 12 in 3, Slovenska 16, Glavni trg 21, za lokacijo avtobusne postaje v Mlinski ulici, za notranjščino ž. c. sv. Magdalene in fasade na Rotovškem trgu, Gosposka 20, Koroška 10. — A. V.

Marija na Pesku pri Podčetrtku. Ponovno so bile pregledane ogrožene freske. Pri tem se je pokazalo, da se je njihovo stanje v zadnjih letih močno poslabšalo. Freske so na mnogih mestih prekrile s črno plesnijo, ki zelo pospešuje razpad barvne plasti, razen tega pa so večje površine tudi že zasigane. Freske na l. strani prezbiterija so zaradi zamakanja že skoraj v celoti uničene. Fresko omet odstopa v velikih površinah od osnove. Od kapel je najbolj poškodovana Florjanova kapela, na kateri je strop že skoraj uničen. Že pred pričetkom restavracijskih posegov pa bi bilo treba vso stavbo urediti. Popraviti streho, izvesti drenažo, potrebni pa bodo tudi nekateri statični posegi. Zavod je izdelal podroben program obnove in zaprosil sklad za podporo k akciji. — I. S.

Sv. Marjeta na Dravskem polju. V letu 1968 je restavratorska delavnica ZSV Maribor vodila obnovo dveh kapelic. — A. V.

Mekinje. Samostanska poslopja (na osnovi starejših zgradb sezidana 1682) so neprimerno vzdrževana, predvsem zaradi več lastnikov. Ob ogledu (1969) je bilo ugotovljeno, da je lesene stropne načela lesna gniloba, tako da se je v 2. nadstr. del že podrl. Pomembni kompleks bi bilo treba temeljito obnoviti. — P. F.

Sv. Mohor. Baročna stavba p. c. sv. Mohorja in Fortunata je bila 1968 obnovljena po sondiranih barvnih tonih; osnovna barva sten je baročno rdeča (oker + črna + karmín), bogato plastično arh. okrasje belo. Samostojno stoječi, verjetno starejši stolp (tabor?) je zaradi časovne doslednosti bel, enako nekdanji gotski prezbiterij, sedaj božji grob.

Notranjost se je po sondiranju ujemala z zunanostjo, le v svetlejši izvedbi. Ob enem so bile obnovljene in restavrirane kapelice Križevega pota ob stezi. — P. F.

Moste pri Komendi. Brez obvestila so pričeli obnavljati zunanost p. c. sv. Boštjana v Mostah pri Komendi. Uničili so (1696) petino freske na j. steni prezbiterialja, kjer so odstranili prhek omet in ga nadomestili z betonsko plombo. Na podlagi sondiranja je bil takoj izdelan osnutek za pravilno toniranje fasad, po katerem naj bi se očistili ohranjeni kamniti šivani robovi in oporniki gotske arhitekture, obnovili še dobro vidni rdečkasto rjavi šivani robovi na zvoniku in delno ladji ter enotno toniranje celotne zunanosti v ubito beli barvi z belimi robovi na kasneje prezidani zakristiji. Že v začetku zgrešena izvedba pa je bila kljub drugačni obljubi še naprej izvajana; siva barva fasad z belimi robovi nikakor ne odgovarja stilni opredelitvi kvalitetne gotske arhitekture, ki bi šele z obnovo prvotne polihromacije resnično prišla do izrazne moči. — P. F.

Motnik. ZSV Kranj je 1968 izdelal idejno rešitev za ureditev trga, kjer bi bil kot osrednji predmet ponovno postavljen »pranger« (sramotilni steber) iz leta 1794, ki ga je Tur. društvo dalo prenesti na razvaline motniškega gradu, kjer vsekakor ni pravo mesto zanj. S tem bi ga rešili tudi propadanja. — P. F.

Mozirje. ZSV Celje je soglašal z adaptacijo lokala hiša št. 32 s pogojem, da investitor poskrbi tudi za ureditev neposredne okolice objekta, saj bi bil dostop v lokal neposredno s platoja pred ž. c., ki je najpomembnejši spomenik v naselju.

Za potrebe urbanistične službe je zavod pripravil spomeniško varstveno dokumentacijo za območje celotne občine, posebej pa še za Nazarje, Mozirje, Gor. grad, Luče in Rečico. — I. S.

Naklo. Na osnovi sondiranja v baročni polihromaciji obnovljena ž. c. sv. Petra (VS XII, 123) je predstavljala kvaliteten zaključen mikroambient, ki ga je od likovno slabega okolja ločilo ca. 2,5 m visoko zidano obzidje, znotraj katerega je bila le travnata površina. Novi ž. upravitelj je 1968 to ograjo porušil in trato spremenil v brezdušno urejeno vrtno površino. ZSV Kranj je moral posredovati tako pri občinskih kot pri škofijskih organih, da bi prisilil župnika k obnovi, ter posredoval celo idejno rešitev. Kljub obljubi pa obzidje ni obnovljeno. — P. F.

Naklo, odstranjena ograja okrog ž. c. sv. Petra, zunanost obnovljena v sondirani baročni polihromaciji (foto: P. Fister)

Naklo, le parapet enlevé d'autour l'église paroissiale de St. Peter, extérieur restauré dans la polychromatie baroque sondée

Nevlje. Po načrtu prof. ing. arh. Valentinčiča je bila 1969 dograjena pred glavnim vhodom ž. c. sv. Jurija vhodna lopa, ki je prekrila kamnit gotski portal. Cerkev zaradi predelav sicer nima posebnih arh. kvalitet, ohranjen je le še zvonik in omenjeni portal, ki pa jima je prizidek močno prizadel likovno vrednost. — P. F.

Nova Gorica. ZSV Gorica je izdal soglasje k preureditvi gospodarskega poslopja na parceli št. 588 k. o. Nova Gorica v stanovanjsko poslopje (Prvomajska ulica 12).

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju občine spomeniško topografijo in valorizacijo za umetnostne in etnografske spomenike ter izdelal elaborat s spomeniškiimi režimi, pri čemer je uvrstil v prvo (I.) kategorijo naslednja naselja, ambiente in posamične spomenike:

— naselja: Kanal, Medana, Steske, Šempas, Smartno, Tabor nad Dornberkom, Vedrijan, Vitovlje, Avče;

— Avče — ž. c. sv. Martina, hiše št. 61, 62, 63;

— Banjšice — hiša št. 103;

— Biljana — ž. c. sv. Jurija;

— Branik — grad Rihenberg; ž. c. sv. Urha; zaselek pod gradom Rihenberg; hiši št. 171 in 197;

- Brdce pri Neblem — graščina št. 3a;
 - Britof-Ukanje — p. c. sv. Kancijana;
 - Čepovan — hiša št. 25 (freska);
 - Dobrovo — grad;
 - Dornberk — ž. c. sv. Danijela; pokopališče;
 - Drnovk — hiši št. 8 in 9;
 - Fojana — pokop. c. sv. Duha; hiša št. 19;
 - Gluho Vrhovlje — p. c. sv. Andreja; hiši št. 4 in 5;
 - Goljevica — p. c. sv. Volbenka;
 - Grgar — gotsko znamenje;
 - Kanal — ž. c. Marije Vnebovzete; hiše na Trgu svobode št. 14 do 21; 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15; hiše v Pionirski ulici od 1 do 10;
 - Kojsko — ž. c. Device Marije Vnebovzete;
 - Kostanjevica pri Novi Gorici — ž. c. Marijinega oznanjenja; grobnica Burboinov; samostan;
 - Kozana — hiši št. 50 in 69;
 - Kožbana — hiša št. 8;
 - Krstenica — p. c. sv. Nikolaja;
 - Križ nad Kojskim — p. c. Sv. Križa;
 - Kromberk — grad;
 - Medana — hiše št. 18, 19, 20, 40, 41;
 - Nad Avče — p. c. Marije Snežne;
 - Osek — znamenje (pl. z nišo);
 - Ozeljan — hiša št. 99;
 - Prilesje — p. c. sv. Ahaca; hiši št. 174 in 175;
 - Preserje — hiši št. 100 in 101;
 - Ročinj — znamenje pri pokopališču; hiša št. 24;
 - Senik — hiši št. 1 in 2;
 - Steske — kmečki dvorec št. 6 (žaga in mlin);
 - Sv. Andraž pri Temnici — »hiška« (bunja);
 - Šempas — ž. c. sv. Silvestra; »Gradišče«; vaški trg pred cerkvijo; graščina Mainardi št. 90; hiše št. 92, 104, 107, 108, 110, 117, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 144, 146;
 - Šempeter — baročna graščina;
 - Šlovrenc — graščina-Pristava št. 13 in 14;
 - Smartno — romanska hiša; stavba pri hiši št. 25; hiše št. 26, 33, 54, 62;
 - Smihelj nad Ozeljanom — p. c. sv. Mihaela;
 - Vedrijan — hiše št. 14, 22, 38;
 - Vipolže — renesančni stari grad;
 - Vitovlje — p. c. sv. Petra; p. c. Matere Božje;
 - Vogrsko — stari grad; Bozicijeva graščina;
 - Zalošče — znamenje ob glavni cesti;
- V drugo (II.) kategorijo je zavod uvrstil sledeča naselja, ambiente in posamične spomenike:
- naselja: Belo, Biljana, Čepovan, Fojana, Gluho Vrhovlje, Gorenji Brezovik, Grgar, Grgarske Ravne, Hlevnik, Kozarno, Kožbana, Lokovec, Osek, Ozeljan, Prvačina, Solkan, Šlovrenc, Preserje, Zali breg, Zalošče;
 - Avče — hiša št. 6;
 - Banjšice — hiše št. 101, 102;
 - Belo — hiša št. 3;
 - Biljana — nagrobnika na pokopališču iz leta 1895 in 1888;
 - Bodrež — kamniti most (pri hiši št. 24);
 - Branik — p. c. sv. Antona; znamenje — steber (na križišču cest); hiša št. 137;
 - Brdce pri Neblem — p. c. Device Marije;
 - Ceglo — gradič in grajska kapela;
 - Čepovan — ž. c. sv. Janeza Krstnika; hiša št. 143;
 - Dolenje Cerovo — p. c. sv. Lenarta;
 - Dornberk — hiši v Stritarjevi ulici št. 19 in 33;
 - Drnovk — hiše št. 5, 6, 11;
 - Fojana — hiša št. 13;
 - Gluho Vrhovlje — hiša št. 6;
 - Golo Brdo — p. c. Device Marije Na jezeru;
 - Gorenje Cerovo — ž. c. sv. Nikolaja;
 - Gorenje Polje — ž. c. sv. Mihaela;
 - Gradišče — vik. c. Brézmadežne;
 - Gradno — ž. c. sv. Jurija;
 - Grgar — pokop. c. sv. Petra;
 - Grgarske Ravne — portal hiše št. 68;
 - Hlevnik — znamenje med Hlevnikom in Kožbano; dvoletni kamniti most s plastiko;
 - Hruševlje — p. c. sv. Marjete;
 - Kojsko — graščina;
 - Kamenca — p. c. sv. Mateja;
 - Kanal — Neptunov vodnjak; župnišče; pokop. c. sv. Ane; srednjeveško obzidje in graščina, hiša v Vojkovi ulici št. 1; hiši v Staničevi ulici št. 18 in 19; hiše na Trgu svobode št. 16, 18, 19;
 - Koprivišče — p. c. sv. Tomaža;
 - Kozana — hiša št. 54;
 - Kozarno — št. 1 in 3;
 - Kožbana — ž. c. sv. Jurija; hiše št. 2, 7, 9, 10;
 - Líg — ž. c. Marije Vnebovzete; hiše št. 5, 16, 47, 47a, 49, 44, 30;
 - Neblo — p. c. sv. Nikolaja;

— Nozno — p. c. sv. Petra in Pavla;
 — Osek — ž. c. sv. Martina; hiša št. 23;
 — Ozeljan — vaški trg s hišami med št. 75 in 78; ulica s hišami od št. 93 do 99; hiša št. 74;
 — Pedrovo — p. c. sv. Duha;
 — Preserje — p. c. sv. Katarine; hiše št. 24, 37, 47, 78, 79, 84, 85, 86, 93;
 — Prvačina — ž. c. sv. Andreja; hiše št. 150, 160, 161, 162, 166, 172, 173, 168, do 171, 186, 209, 210;
 — Ročinj — hiši št. 6 in 87;
 — Senik — hiši št. 4;
 — Snežeče — hiši št. 7 in 8;
 — Šempas — hiše št. 98, 103, 106, 112, 114, 115, 142, 143, 151, 144, 174;
 — Slovrenc — hiši št. 8 in 10;
 — Šmartno — ž. c. sv. Martina; hiše št. 18, 19, 44;
 — Tabor nad Dornberkom — ostanki gradu in tabora;
 — Vedrijan — ž. c. sv. Egidija; hiše št. 10, 13, 18, 25 do 28, 30, 31, 34;
 — Vipolže — novi (gornji) grad;
 — Zali breg — graščina št. 1;
 — Zalošče — hiše št. 46, 52, 54, 55, 56;
 V tretjo (III.) kategorijo je zavod uvrstil naslednja naselja, ambiente in posamične spomenike;
 — naselja: Avče, Banjšice, Bate, Bilje (trg), Bizjaki, Branik, Brdce pri Neblem, Breg, Britof, Dornberk, Dragovica (Grgar), Drnovk, Kačja draga (Kal nad Kanalom), Kal nad Kanalom, Kambreško, Kojsko, Koprivišče, Kostanjevica na Krasu, Kozana, Levpa, Lig, Lohka (Banjšice), Melinki, Mišček, Neblo, Nozno, Podlešče, Pristava v Brdih, Pušno, Ravne, Ročinj, Saksidi, Senik, Snežeče, Stopnik, Strmec, Temnica, Trnovo, Vogrsko, Vrhovlje pri Kojskem, Zagorje;
 — vse kapelice in znamenja na območju SO Nova Gorica;
 — Avče — znamenja; hiše št. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 37, 38, 40, 42, 43, 47, 48, 49, 56, 57, 59, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87;
 — Banjšice — ž. c. sv. Duha; ambient med hišami št. 103 in 116; hiše št. 91, 92, 93, 94, 95, 123;
 — Bate — ž. c. Najdbe sv. Križa;
 — Belo — hiša št. 5;
 — Biljana — hiša št. 6;
 — Bilje — ž. c. sv. Antona; vaški trg in hiše št. 86, 87, 88, 105, 107, 108, 168, 169, 170, 171;
 — Bizjaki (Levpa) — hiše št. 43 do 49;
 — Branik — ostanki spodnjega gradu in obzidja; spomenik barona Widmayer;

ambient okoli ž. c. (hiši št. 61, 62); kapelica pri hiši št. 22; hiše št. 140, 166, 178, 182, 185, 202;
 — Brdce pri Neblem — hiše št. 3, 4, 13;
 — Čepovan — hiši št. 25 in 155;
 — Debenje — p. c. sv. Jakoba;
 — Deskle — ž. c. sv. Jurija;
 — Dornberk — ambient Prešernove ulice, ambient Stritarjeve ulice, hiše v Stritarjevi ulici št. 3, 5, 7, 9, 40, 41; hiše v Šinigojski ulici od 1 do 9; hiše v Vodnikovovi ulici št. 23 do 40;
 — Drnovk — hiše št. 4, 10, 12, 13, 14, 15;
 — Fojana — ž. c. sv. Florijana; znamenje na križišču pri hiši št. 6; hiše št. 12, 15, 17, 22, 29, 30;
 — Gluho Vrhovlje — hiše št. 1 do 5, 7, 8, 9;
 — Grgar — ž. c. sv. Martina; hiše št. 28, 29, 48, 49, 52, 53 do 56, 57, 59, 60, 74 do 79, 80 do 84, 84 do 95, 96 do 100, 101, 198, 201 do 203, 204, 205, 206;
 — Kal nad Kanalom — ž. c. sv. Jurija; hiše št. 55 do 57, 71, 72, 74, 75;
 — Kanal — hiše na Trgu svobode št. 1, 3, 12, 20, 21; hiši v Vojkovi ulici št. 3 in 5; ambient Gregorčičeve ulice — trg; ambient Staničeve ulice s hišami št. 2, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 15;
 — Kanalski vrh — p. c. sv. Antona;
 — Kambreško — hiše št. 7, 8, 10, 11, 14, 25;
 — Kobalarji — p. c. sv. Gendre;
 — Koprivišče — znamenje pod vasjo; hiše št. 82, 89, 90, 91, 92, 93;
 — Kozana — ž. c. sv. Hieronima; hiše št. 7, 8, 9, 61, 62, 72, 74;
 — Kozarno — hiše št. 4, 5, 6;
 — Kožbana — župnišče; hiši št. 5 in 12;
 — Krasno — p. c. sv. Magdalene;
 — Kromberk — ž. c. Marije Tolažnice; pokop. c. sv. Trojice;
 — Levpa — ž. c. sv. Stefana; hiša št. 32;
 — Lig — hiše št. 7, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 37, 41, 44, 47, 48, 50, 71, 73;
 — Lohke — hiše št. 1, 8, 9;
 — Loke pri Kromberku — pokop. c. sv. Marije Magdalene;
 — Lokve — ž. c. sv. Antona;
 — Lokovec — ž. c. sv. Petra in Pavla; znamenje; hiša št. 65;
 — Medana — hiše št. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 17, 31, 32, 33, 42, 43, 44, 45, 48, 52;
 — Miren — ž. c. sv. Jurija;
 — Na Hribu (pri Ročinju) — p. c. sv. Petra; p. c. sv. Pavla;

— Neblo — znamenje ob poti pri hiši št. 35; hiše št. 22, 36, 38, 39;

— Nozno — hiše št. 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11;

— Orehovlje — p. c. sv. Avgušтина;

— Ozeljan — p. c. sv. Jakoba; hiše št. 58, 59, 67, 68, 71, 73, 83, 85, 87, 88, 91, 96, 97, 101, 102, 103, 105, 106;

— Paljevo — p. c. sv. Kvirina;

— Podsabotin — p. c. sv. Nikolaja;

— Podsenica — p. c. sv. Lovrenca;

— Preserje — znamenje-kapelica z nišo (ob poti k sv. Katarini); hiše št. 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 81, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 112; znamenje sredi vasi;

— Prvačina — znamenje ob glavni cesti; hiše št. 151, 152, 153, 181, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 192 do 195, 211, 212, 213;

— Pušno — hiše št. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96;

— Ravnica — p. c. sv. Mohorja in Fortunata;

— Renče — ž. c. sv. Mohorja in Fortunata;

— Ročinj — ž. c. sv. Andreja; hiše št. 53, 64, 93, 98, 107;

— Senik — p. c. Marije Magdalene; hiše št. 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13;

— Snežeče — p. c. Marije Snežne; kamnit kažipot; hiše št. 1, 2, 3, 5, 6, 6a, 10, 11, 13, 14;

— Solkan — ž. c. sv. Štefana;

— Spodnja Branica — p. c. sv. Lenarta;

— Sveta gora (Skalnica) — Marijino svetišče;

— Steske — hiše št. 3, 4, 5; stari most ob glavni cesti;

— Stopnik — znamenje na grebenu ob cesti nad naseljem;

— Sempas — znamenje pri hiši št. 95; hiše št. 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 113, 124, 139, 140, 141, 150, 151, 152, 153, 154;

— Sempeter pri Novi Gorici — ž. c. sv. Petra;

— Šlovrenc — ž. c. sv. Lovrenca; znamenje ob pokopališču; hiše št. 4, 9, 12, 15, 16;

— Smartno — pokopališče; skupina hiš pod pokopališčem; hiša št. 59;

— Trnovo — ž. c. Marije Snežne;

— Vedrijan — hiše št. 9, 14, 15, 16, 17, 21, 23, 26, 39, 40, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 53, 54;

— Vipolže — ž. c. sv. Egidija;

— Vogrsko — ž. c. sv. Justa; hiša št. 83;

— Vrhovlje pri Kojskem — p. c. Device Marije;

— Zalošče — p. c. sv. Lovrenca in sv. Stefana; hiše št. 35, 47, 51;

— Zapotok — p. c. sv. Gabrijela;

— spomeniki NOB, memorialni spomeniki in plošče NOB v vseh naseljih;

— vsa vojaška pokopališča iz prve svetovne vojne;

ZSV Gorica je v letu 1963 opravil na območju občine spomeniško topografijo in valorizacijo za arheološke spomenike in območja, pri čemer je v prvo (I.) kategorijo uvrstil:

— celotno območje gradišča sv. Ambroža nad Temenico in njegovo bližnjo okolico;

V drugo (II.) kategorijo je zavod uvrstil:

— območje gradišč in naselbinskih ostankov v Avčah, Desklah, Grmači pri Kostanjevici, Pečinki pri Lokvici, Lok, Kromberka, Kekca, Vitovelj (sv. Peter), Bilj, Bukovice, Srednjega hriba pri Šempasu, Svetega Primoža pri Vogrskem, Belem — ledina Pungart, Kozarno — ledina Grad, Gonjače, Brestje — ruševine sv. Primoža, Sabotin — ruševine sv. Valentina, vrh Vouznjaka in Šumke;

V tretjo (III.) kategorijo so uvrščeni:

— Grad, Gomila, Dobljar, Levpa, Sv. Vid nad Ajbo, Dobrovo, Grgar, Anhovo, Bodrež, Kanal, Plave, Sveti Kvirin, Smartno v Brdih, Sv. Gora, Solkan, Miren, Mirenski grad, Japnišče, Vrtoče, Sempeter pri Gorici, Bezovljak, Renče, Osek, Sv. Mihael, Šempas, Obadi pri Lepenji, Vitovlje — Marijina cerkev, Ozren, Rihenberk, Vojščica, Vrh Rabotnice,

V kategorijo varovalnega pasu je zavod uvrstil:

— pas vzdolž rimske ceste Miren-Bilje—Bukovica—Brezovljak—Batuje in za v skalo vklesano traso tovarne poti sv. Mihael — sv. Marija nad Vitovljami in dalje proti sv. Pavlu nad Vrtovinom. — E. S.

Oplotnica. Obrat Oplotnica Gozdn. gozpodarstva Maribor je 1949 prosil za lokacijo petih garaž na grajskem dvorišču v neposredni bližini grajskega poslopja. Skupno z urbanistom smo določili lokacijo za garaže na skrajnem j. delu dvorišča, kjer že stojijo gospodarska poslopja. — A. V.

Ozeljan. ZSV Gorica je interveniral pri Stanovanjskem podjetju Gorica zaradi pomanjkljivega vzdrževanja graščine. V notranjščini se kažejo številne poškodbe na stropih, kjer odpada štukatura. Nevarnost grozi tudi zaradi zrahljanega visokega in reprezentančnega zunanjšega kamina. — E. S.

Pameče pri Sl. Gradcu. Krajevna skupnost je 1968. zaprosila ZSV Maribor za navodila za obnovo baročnega znamenja sredi vasi, ki jih pa še niso uredili. — A. V.

Pečine. ZSV Gorica je ustavil izkope na zemljišču Kranjc Franca iz Pečin št. 37 ter zahteval, da se zemljišče predhodno arheološko razišče. Raziskavo bo opravil arheolog Goriškega muzeja. — E. S.

Piran. Na zgornjem delu **mesnega obzidja** na odseku med morsko obalo in cesto Piran — Beli križ, ki je bilo v prejšnjih letih statično konsolidirano, smo uredili stopnišče, dostop na dva stolpa, utrdili srednji stolp in napravili varovalno kovinsko ograjo. Del sredstev je prispeval sklad SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti.

Obnovljena je bila fasada nekdanje **c. sv. Donata** na prvomajskem trgu, danes spremenjene v transformatorsko postajo. Pred pričetkom del smo izdelali vso dokumentacijo, popis in predračun in vodili nadzor nad samimi deli.

V l. 1967 smo pričeli z ureditvenimi deli v **p. c. Marije Snežne**, ki se prvič omenja l. 1404 in je bila prezidana v 17. stol., ko je dobila tudi novo opremo. V zasnovi gotska je še ladja z zašiljenim stropom in slavolokom, medtem ko je prezbiterij prizidek baročne dobe. Tudi nova odkritja srednjeveškega slikarstva na lesu, Križanje v luneti slavoloka in Oznanjenje na slavoločnih stenah lahko postavimo v čas nastanka cerkve. Table so bile odkrite v l. 1967 in restavrirane v letih 1968 in 1969, Križanje je gotovo nekoliko starejše, Oznanjenje pa lahko datiramo v drugo polovico 15. stol.; dela pripisujemo dvema slikarskima delavnicama, slutiti je več slikarskih rok, šolanjih v krogu beneške umetnosti.

Iz cikla oljnih slik na severni in južni steni ladje smo restavrirali 5 slik iz 17. stol. ter obnovili sočasne pozlačene okvirje. V l. 1969 smo rekonstruirali iluzionistično poslikavo na stropu.

Potrebna so še manjša dela za dokončno ureditev zunanjščine.

P. c. Marije Snežne v Piranu pregostavlja eno najbolj urejenih in najkvalitetnejših cerkvenih notranjščin v obalnih mestih. — T. M.

Planina. Pri predsedniku Skupščine občine Postojna je bil razgovor o usodi porušene **graščine Haasberg**. Pogovoru sta prisostvovala tudi predstavnik ZSV SRS. Mnenja o usodi tega spomeniškega objekta so se razhajala. SO Postojna bo pripravila uradno stališče o tem objektu. — ZSV Gorica je prejel od ZSV SRS načrte te graščine.

ZSV Gorica je odklonil lokacijo benčinske črpalke Petrola nasproti **stolpa ž. c. v Planini** (spomeniški ambient I. kategorije).

ZSV Gorica ni dovolil postaviti novo hišo na vrtu **hiše št. 2**, ker bi nova stavba zakrila vizualne vrednote cerkve. Stavba bi bila zgrajena v izrazito spomeniškem ambientu in bi se tudi ne prilagajala okolju. — E. S.

Planina pri Sevnici. Ugotovljeno je bilo, da se kamnita osnova, na kateri stoji znani grad s palacijem, tako močno lušči, da je problematičen nadaljnji obstanek objekta. ZSV Celje je pri Zavodu za raziskavo materiala in konstrukcij iz Ljubljane naročil analize, po katerih bo mogoče predlagati najustreznejše sanacijske ukrepe. — I. S.

Podmelec. ZSV Gorica je izdal soglasje za delno preureditev notranjščine ž. c. v Podmelcu. Preureditev je bila potrebna zaradi nove postavitve orgelj, zadevala pa je le recentnejši prizidek. — E. S.

Polzela. V graščini Šenek, kjer je dom oskrbovancev, se je pričel v parku rušiti zid. Niti zavod niti uporabnik nista imela sredstev za njegovo sanacijo. Zdaj kaže, da bodo oskrbovance iz graščine izselili, objekt pa prepustili usodi, kolikor zanj ne bodo mogli najti primernega interesenta. — I. S.

Pomjan nad Kopro. Mala, stara p. c. brez zvonika, ki stoji v začetku vasi, ima na s. steni gotske freske. V prezbiteriju ima lep zlat baročni oltar, ki pa razpada. Ob nadzidavi cerkve so tla nasuli in pokrili s kamnitimi ploščami. Ko smo oktobra 1969 odkrivali freske, smo morali odstraniti ob zidu kamniti tlak in material do gl. 40 cm, do koder segajo ostanki fresk. Verjetno pa je bil prvotni

tlak še globlje, ker je pri freskah spodaj ponavadi bordura ali pa temnejši pas. V steni s freskami smo desno zgoraj odprli gotsko linasto okno, ki je okrasno oslikano.

Fragmentarno ohranjene zidne slike v fresko tehniki so verjetno iz prve polovice 15. stol. Najstarejša vpraskana letnica, nekje na sredini fresk, je 1479. Vrezani so tudi napisi v glagolici.

Slike so kvalitetne, v svetlih barvah (bela, oker, zelena, žgana siena, železov oksid) in kažejo zelo dobro risbo. Slikar je modeliral iz temnejšega v svetlo. Površina je valovita. Na spodnji izravnalni omet so bili nanesti zelo tanek slikovni omet (1—2 mm). Pozneje enkrat so freske gosto naključevali, da bi se prijel 1 cm debel omet iz mivke. Takrat so verjetno prebili tudi veliko s. in j. okno in pri tem uničili vrhnji del fresk. Veliko škodo je povzročila in jo še zmerom dela tudi vlaga, posebno v sp. delu, kjer je omet gnil in sprhnel. Vzrok sta debela plast nasute zemlje zunaj cerkve in lipa, kate-re za pest debele zunanje korenine prodirajo prav skozi zid.

Freske smo očistili in odstranili z njih ostanke beležev in kasnejšega ometa. Nato smo poškodbe zakitali s fino malto. Večja poškodovana mesta, kjer je odpadel prvotni omet, smo pokrili najprej z grobo malto (zdrobljen pesek malo okra-ste barve in apno v razmerju 2 : 1), čez-njo pa nanesti tanko plast malte (isti pre-sejani pesek + apno 1 : 1).

Utrjevanje — injektiranje z apneno kazeinsko maso — je bilo precej težavno zaradi slabega spodnjega ometa in tankega vrhnjega ometa, ki nista dobro spo-jena.

Novo plombe so zadosti svetle, v malo okra-stem tonu, in ne motijo celote. — M. P.

Prapreče. Ena najbolj v celoti ohranje-nih čistih gotskih arhitektur je p. c. sv. Luka v Praprečah. Neustrezna je bila le neogotska streha zvonika, ki je že močno propadala. Ob soglasju za obnovo je ZSV Kranj 1969 izdelal idejno rešitev drugač-ne strehe, povzete po podobnih primerih (sv. Jurij nad Bistrico), ter oskrbel skril, ki je bil prvotna kritina vse cerkve (se-da j bobrovec). Vaščani so z vednostjo župnega upravitelja, ki je imel načrte, obnovili neogotsko obliko, jo oblikovali še bolj neprimerno kot prej ter celotno streho zvonika prekrili s pločevino. Kljub urgiranju tako na SOb Domžale kot

Nadškofijski ordinariat pa ni bilo mogoče doseči spremembe, še več — odstranili so tudi originalni napuščni venec iz peščen-ca! — P. F.

Preddvor. Za baročno prezidano ž. c. sv. Petra (1751) je bila po sondiranju (1968) ugotovljena naslednja polihroma-cija fasad: vse stene so imele svetel okra-st ton z dodatkom črne + cinobra (svetla izvedba baročno rdeče), robovi in napušči ter obrobe odprtín z nišami so bili beli, starejši zidec na prezbiteriju in zvoniku je bil siv, kasnejši slikani na zakristijah in ladji pa je bil v angleško rdeči barvi z dodatkom okra. Detajle iz zelenega kamna (portale, zvonikove line) naj bi očistili. Način obnovitve je bil nakazan s točnimi navodili, skicami in barvnimi študijami.

Na prošnjo Turističnega društva Pred-dvor je ZSV Kranj izdelal načrte in predračune za ureditev razpadajočih grobnic na **opuščenem pokopališču** ob ž. c. sv. Petra (Wurzbachova in Urbanči-čeva). — P. F.

Predjama. ZSV Gorica je župnijskemu uradu predlagal ukrepe v zvezi z uredit-vijo p. c. v Predjami. ZSV SRS pa je za ta objekt kot tudi za grad, etnografske objekte v okolici in za krajinski kom-pleks izdelal podrobne študije in načrte za spomeniško prezentacijo. — E. S.

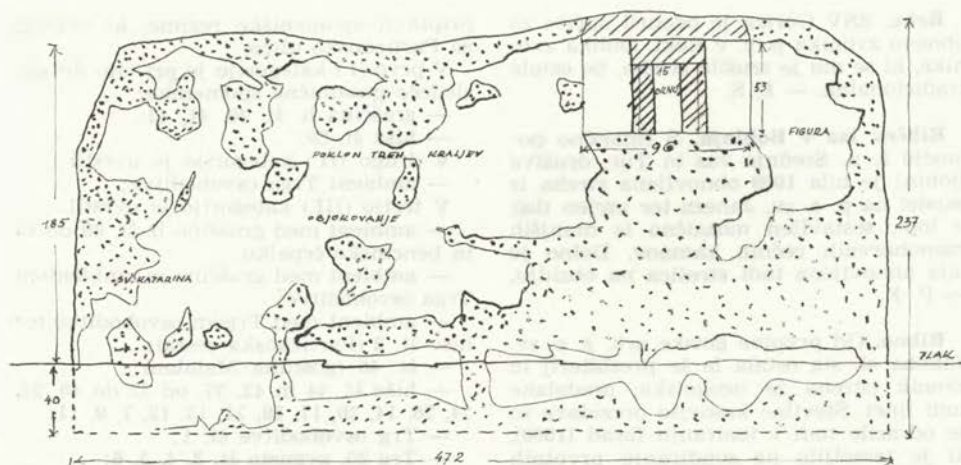
Prepolje. Na prošnjo ž. u. v Staršah v zvezi z obnovo p. c. sv. Uršule je ZSV Maribor predlagal gladek apnen omet, ubito belo toniran. Dela so prestavljena na leto 1970. — A. V.

Prevalje. Tovarna lepenke je 1969 že-lela postaviti montažna skladišča ob že stoječe obrate in premestiti znamenje ob svojih poslopih (zaradi prestavitve ceste). ZSV Maribor je dovolil lokacijo skladišča s pogojem, da le-to ne bo pre-segalo višine 4 m, in prestavitev zname-nja ob novo cestno traso. — A. V.

Ptuj. Vsa notranjščina p. c. sv. Ožbolta je bila 1968 tonirana s po sondah ugo-tovljenimi barvnimi odtenki.

Po projektu zavodovega zunanjega so-delavca J. Požauka je ptujski muzej s sredstvi OS Ptuj pričel odvodnjavati ptujski grad in urejati kanalizacijo.

ZSV Maribor je sodeloval pri določa-nju barvnih odtenkov za naslednje mest-ne hiše: Narodni dom, Mali grad, Pletar-ska 3, Ptujski muzej, Občinsko sodišče,

Pomjan, površina odkritih in restavriranih fresk. Pikčaste ploskve: zaplombirane površine; črtkane: kamen (okno) — Risal M. Pirnat

Pomjan, surface des fresques découvertes et restaurées

Les surfaces tachetées: superficies plombées; surfaces rayées: pierre (la fenêtre). Fiche technique: M. Pirnat

Trg svobode 3, Hrvatski trg 5, Prešernova 3, Murkova 2, Stara pošta in dr. Izdelana je bila barvna študija 35 fasad v starem delu mesta in predložena Projektivnemu biroju Ptuj.

Ob obnovi fasade **proštije** v Ptujju je delavnica ZSV Maribor leta 1968 utrdila in restavrirala ter delno rekonstruirala štukaturne okraske.

Proštjska cerkev sv. Jurija; s sredstvi SPKD in OS Ptuj je bila 1968 restavrirana vsa cerkvena zunanjščina. Leta 1969 je naša kiparska delavnica po ohranjenih vzorcih nadaljevala obnovo štukaturnega okrasa fasade, zunanjščina pa je bila tonirana po ugotovljenih prvotnih barvnih odtenkih.

Vsa zunanjščina **minoritskega samostana** je bila tonirana v okrastih odtenkih. Po originalnih stebrih podrtega samostanskega krila so bili uliti iz cementa novi stebri.

Ob 1900 letnici Ptujja je OS Ptuj poskrbela za obnovo nekaterih fasad v mestu. Pri tem smo sondirali in ugotovili prvotne tone fasad hiš Aškerčeva 8, Bežjakova 8, Prešernova 1, Slovenski trg 9.

ZSV je izdal soglasje za **cestno razsvetljavo** v Ptujju ter za namestitev reflektorjev, ki osvetljujejo kulturne spomenike, zavodova restavratorska delavnica pa

je izdelala osnutke za železne kovane konzole za svetilke v starem delu mesta. — A. V.

Radmirje. ZSV Celje je izvedel, da utegnejo prenesti nekatere predmete iz znane zakladnice, zato je takoj interveniral. Vsi predmeti iz te zakladnice so v zavodu natančno dokumentirani. — I. S.

Rakulik. ZSV Gorica ni soglašal z nameravano adaptacijo p. c. v Rakoliku, ker bi se s tem spremenil naklon strešne kritine. — E. S.

Ravne na Koroškem. Župnijski urad sv. Ilija je 1968 na svoje stroške na novo toniral notranjščino p. c. sv. **Ilja**. Pri tem se je pokazala dekorativna renesančna poslikava na stropu v ladji. Ker lastnik ni imel sredstev, prvotne slikarije ni bilo mogoče restavrirati. Poslikava je dokumentirana.

Ob obnovi zunanjščine **gradu** je restavratorska delavnica ZSV Maribor leta 1968 po prvotnih vzorcih izdelala dve figuralni konzoli in več balustrov za grajski balkon. Obenem je odlila v mavec več grbov (s spomeniških objektov) za Študijsko knjižnico na Ravnah. — A. V.

Razdrto. V soglasju z ZSV Gorica je ZSV SRS izdal soglasje za izvoz petih oljnih slik v ZDA. — E. S.

Reka. ZSV Gorica je odobril načrte za obnovo zvonika p. c. v Reki. Oblika zvonika, ki se mu je zrušila streha, bo ostala tradicionalna. — E. S.

Ribčev laz v Bohinju. S finančno pomočjo ž. u. Srednja vas in Tur. društva Bohinj je bila 1969 obnovljena streha iz skodel na p. c. sv. Janeza ter utrjen tlač v lopi, sestavljen mozaično iz manjših raznobarnih rečnih kamnov. Delno je bila obnovljena tudi strešica na obzidju. — P. F.

Ribno. Od prvotne gotske arh. ž. c. sv. Jakoba st. sta ostala le še prezbitერიj in zvonik (streha že neogotska, predelane tudi line). Številne kasnejše prezidave so se odrazile tudi v toniranju fasad (1969), ki je temeljilo na sondiranju prvotnih plastí. Tako so obnovljeni slikani rdečebelí šivani robovi na zvoniku in prezbitერიju, baročno rdeče tonirana polja na stranski kapeli in le z belimi lizenami razčlenjena gmota podaljšane ladje. Osnovni barvni ton, ki povezuje vse te dele, je ubita bela, ki pa je izvajalec ni znal pravilno pripraviti, ker je dodal apno preveliko količino okra in črne. Ob enem z zunanostjo je bila tonirana tudi notranjost, ob obnovitvenih delih pa so bili s sondami ugotovljeni poleg že znanih fresk v prezbitერიju (VS XII, 127) še deli fresk z napisnimi trakovi na slavo-ločni steni v ladji. — P. F.

Rogaška Slatina. ZSV Celje je priskrbel gradivo za razstavo o podobi naselij iz šmarskega območja v zač. 19. stol. — I. S.

Rogatec. Lastnica hiše Rogatec št. 75 je želela prepleskati srednjeveškega zmaja, ki je vzdán v fasadi. Zavod je poseg kot tudi morebitno čiščenje s steklenim papirjem in izdelavo cementnih plomb prepovedal in zahteval, da se lastnica obrne na ustrezne strokovnjake. — I. S.

Ruše. V ž. c. MB je v letu 1969 nastala v s. kapeli nova razpoka. Zavodov zunanji sodelavec, višji gradbeni tehnik J. Požauko, je predlagal drenažo in ureditev odvodnjavanja ter za oboje izdelal načrt. — A. V.

Sežana. ZSV Gorica je v letu 1963 opravil za območje mesta Sežana spomeniško topografijo in valorizacijo umetnosti in etnografskih spomeniških ambientov in posamičnih spomenikov ter

pripravil spomeniške režime, ki veljajo za Partizansko ulico.

V prvo (I.) kategorijo je pri tem uvrstil sledeče posamične spomenike:

— graščina h. št. 39, 41, 43;

— hiša št. 29;

V drugo (II.) kategorijo je uvrstil:

— ambient Trga osvoboditve;

V tretjo (III.) kategorijo je uvrstil:

— ambient med graščino h. št. 39 do 43 in bencinsko črpalko;

— ambient med graščino in ambientom Trga osvoboditve;

— ambient med Trgom osvoboditve ter hišo št. 2 (Partizanska cesta);

— št. 46 (gostilna Malalan);

— hiše št. 44 in 42, 37, od 32 do 40, 22, 24, 26, 14, 20, 17, 19, 21, 13, 12, 7, 9, 11;

— Trg osvoboditve št. 1;

— Trg 20. avgusta št. 3, 4, 5, 6;

— Partizanska št. 6, 8, 10, 2, 1. — E. S.

Slovenj Gradec. Osemletka, ki je imela prostore v Rotenthurnu, se je preselila v novo zgradbo, Rotenthurn pa naj bi prevzel Umetnostni paviljon. Med zgradbo in Suhodolnico je strelska družina leta 1968 uredila neprimerno strelišče, kletna okna vhodne fasade gradiča pa zaslonila z betonskimi zasloni. Zaposili smo OS Slov. Gradec, naj pri strelski družini zahteva odstranitev neprimernih objektov v neposrednem okolju spomenika. — A. V.

Slovenska Bistrica. S sredstvi SPDK je restavratorska delavnica ZSV SRS leta 1968 restavriral freske na **grajskem stopnišču** in strop v **grajski kapeli**. Dela se bodo nadaljevala prihodnje leto. Da bi se z. stena kapele izsušila, smo pred zimo odkopali nasutje ob tem delu fasade.

Ž. u. je obnovil ves omet na ž. c. sv. **Jerneja**. Žal pri tem ni upošteval zavodovih navodil in obnovil cerkev s terra nova ometom, čeprav je bil prvotni omet gladek in rožnato toniran. Levo od j. vohda v zvonik je ohranjena gotska freska sv. Krištofa.

Stanov. podjetje je 1969 zaprosilo za mnenje pri obnovi zunanjščine baročne stavbe na **Mariborski cesti št. 1**. Fasado smo sondirali in je tonirana v prvotnih barvah. Ker so se dela zavlekla pozno v jesen, izvajalec ni hotel uporabiti apna, ampak jubocolor. — Isto podjetje je 1969 brez naše vednosti obnovilo zunanjščino hiše **Zgornja Bistrica št. 7**, pri čemer so odstranili ves prvotni omet, na katerem so bili še dobro vidni baročni šivani robovi v sgrafito tehniki. — A. V.

Slovenske Konjice. Na razvalinah staro-gradu so bila opravljena še zadnja očiščevalna dela. ZSV Celje je grad posnel in pripravil natančen program za njegovo sanacijo. V prvi fazi bi obnovili severni del nekdanjega palacija oziroma njegove severne stene tako, da bi na vrhu ponovno izstopile pozneje zazidane cline.

ZSV je izdal smernice za varovanje **Windischgrätzove graščine** in njenega inventarja. Nedotaknjeni naj ostanejo razporeditev prostorov, dimenzije in razporeditev oken ter obstoječi tlaki in parketi. Razen tega je posebej paziti, da se ohrani štuk v veži in v 1. nadstr., opaž v vhodni veži in na stopnicah, bel marmornat kropilnik in marmorna kamina. Ohraniti je tudi lesen strop v sobi na s. strani in marmorne fragmente, ki so začasno deponirani na podstrešju in natančno dokumentirani. Ker se je v stavbi razpasla goba, ki je uničila del parketa in opaža, je po odstranitvi okuženih delov oboje rekonstruirati. — I. S.

Socka pri Dobrni. ZSV je soglašal, da se uporabijo elementi stare železne ograje, ki so bili deponirani na dvorišču, pri obnovi fasade župnišča v Celju. — I. S.

Solčava. Obnovljena je bila etnografsko zanimiva kapelica ob poti proti Logarski dolini. Utrjena je bila zidna zasnova, nakar je bil v apneni tehniki obnovljen tudi omet. Kapelica je dobila tudi novo streho iz skodel. Freske so zaenkrat ostale nedotaknjene, dokler ne bo mogoče zbrati sredstev za strokovno ustrezno ureditev. — I. S.

Solkan. ZSV Gorica je izdal soglasje za preureditev stopnišča za dostop v nadstropje stanovanjske hiše v Ulici IX. Korpusa št. 25. — E. S.

Spodnja Idrija. ZSV Gorica je odklonil soglasje za odpiranje garažnih vrat v ožji fasadi župnišča, ki je barokizirana poznogotska stavba, ima pa poleg tega tudi dominantno lego na trgu. Predlagal je, da se garažna vrata odprejo v prizidku ob retrofasadi župnišča. — E. S.

Spodnje Grušovje pri Slov. Konjicah. Pri izdaji lokacijskega soglasja za gradnjo ceste Št. Ilj—Nova Gorica, pododsek Žiče—Dramlje in Dramlje—Levec, je SZV Celje arheološko zavaroval nekatere parcele v Sp. Grušovju, kjer naj bi bile pod plastjo zemlje še ruševine rimske postaje Ragandina. ZSV Celje je zahteval,

Srednja vas pri Senčurju, nepravilno obnovljeno baročno znamenje (foto: P. Fister)

Srednja vas pri Senčurju, oratoire baroque faussement restauré (photo: P. Fister)

da investitor pred pričetkom gradbenih del poskrbi za predhodna arheološka izkopavanja. — I. S.

Srednja vas pri Senčurju. Za razpadajoče baročno slopno znamenje je ZSV Kranj leta 1968 pripravil načrte in preskrbel skril. Vaščani so ga le delno obnovili po načrtih, povsem napačno pa je bilo nanovo poslikano — že kompozicija, še bolj pa nekvalitetnost sta povsem razvrednotili likovno vrednost. Podobne neustrezne preslikave so se v zadnjem letu pojavile v več krajih okrog Kranja, vse brez dovoljenja Zavoda za spomeniško varstvo, ki ni mogel tega niti preprečiti niti sankcijsko ukrepati. — P. F.

Stara Fužina. Zaradi slabega zgleda na Jereki (glej Jereka!) so 1968 tudi na p. c. sv. Pavla (gotška, freske iz 1. pol. 15. stol.) pričeli zamenjavati skodle na strehi s pločevino. ZSV Kranj je uspelo dela ustaviti in po enoletnem pregovarjanju so 1969 obnovili leseno kritino — zgled zanjo je bila akcija pri sv. Janezu (glej Bohinj!). — P. F.

Stari trg pri Slov. Gradcu. Ž. u. sv. Radegunde je 1968 vprašal zavod, s kakšno kritino naj prekrije župno cerkev. Ker je stavba krita z bobrovcem, smo priporočali enako kritino. — A. V.

Starše. Pri obnovi ž. c. sv. Janeza (1969) so neprimerno prebarvali nagrobnike in antične spolije z oljnim opleskom. — A. V.

Strahinj. Na dominantnem položaju stoječa p. c. sv. Miklavža je tudi arhitektonsko kvalitetna, razen zvonikove strehe (neogotska). Po zgledu ž. c. v Naklem je bila 1769 barokizirana, barvne sonde pa so pokazale, da je bila zunanost podobno tonirana (VS XII, 123), zato je ZSV Kranj predlagal sondirano barvno shemo, razen pri gotskem zvoniku, na katerem so bili ohranjeni sledovi šivanih robov. Obenem s predlogom polihromacije je bila izdelana tudi skica novega nadstreška nad vrati in zvonikove strehe v skladu s celotnim oblikovanjem. Tehnična izvedba (1968) del s tako imenovanim »plastičnim ometom« najfinejše zrnivosti in na vhodni fasadi obdelanim še z mokrim čopičem, zlasti zadnja, je dala na videz popolnoma enako strukturo kot apneni belež, le da izvajalec ni upošteval, da je te vrste material zelo hitro barvno zasičen, ker kasneje barve ne spreminja. Barvni ton je zato premočen, čeprav pravilen. Po enoletnem opazovanju se še niso pojavile lise, pa tudi barve same so ostale nespremenjene. Morda je to iskani material, ki naj bi kvalitetno nadomestil stari apneni belež in obenem ne bi spremenil zaželenih strukture. — P. F.

Strane. ZSV Gorica je SO predlagal posebne ukrepe v zvezi z ogroženo arhitekturo p. c. v Stranah. Na predlog zavoda je skupščina nato izdala odlok o prepovedi uporabe cerkve, o začasnem prenehanju zvonjenja in o izdelavi sanacijskega načrta. Ukrepi so bili nujni, ker je arhitektura zaradi statične negotovosti ogrožala življenja ljudi. — E. S.

Stražišče. Dotrajana streha zvonika ž. c. sv. Petra je neustrezne neogotske oblike. Ob nameravanem popravilu je ZSV Kranj leta 1969 predlagal obnovitev prvotne čebulaste strehe, ki bi se ujela z baročno arhitekturo arh. Mačka iz 1735 (N. Sumi, Bar. arh.). Zanj sicer obstaja delna predloga na votivni sliki, ki pa je močno popačena. Po analizi poročev (VS XII, 42) je bil izdelan idejni predlog za novo streho, ki bo obnovljena 1970.

Grajska kapela sv. Petra poleg Schrotenthurna, sezidana okrog 1500 in prezidana 1945, je bila dolga leta odprta in nevzdrževana (VS XII, 128). Raven kasetiran strop iz 17. stoletja ter freske v

prezbiteriju so zaradi segnite strehe iz skodel propadali. ZSV Kranj je 1969 obnovil streho v enaki izvedbi (skodle), nadomestil uničeni tlak z opečnim tlakovcem, vstavil kovane mreže na okna ter delno popravil poškodovane stene v notranjosti in glavni portal. — P. F.

Studence. Zaradi hude vlage, ki ogroža stene p. c. sv. Lucije, smo 1968 priporočali izvedbo drenaže. — A. V.

Stuđeno. ZSV Gorica je odklonil soglasje k predloženemu načrtu za obnovo strehe zvonika, projektirane v betonski izvedbi. Investitorju je predložil obnovo v skladu s stilom, kakršen odgovarja arhitekturi in podobnim primerom v bližnji okolici. — E. S.

Sužid. ZSV Gorica je župniškemu uradu predlagal obnovo ostrešja p. c. v Sužidu. Za ta dela je priskrbel tudi korce za kritje propadajoče strehe. — E. S.

Svete gore pri Bistrici ob Sotli. ZSV Celje je izdal podrobna navodila za obnovo zlatega oltarja iz kapele sv. Sebastijana in Fabijana. Manjkajoče dele naj izdelajo na novo, na starih delih naj obnovijo prvotno polihromacijo. V nišah, ki so prazne, naj namestijo kopije sočasnih plastik, ki jih bo mogoče ustrezno vkomponirati v celoto. Restavratorji oltarja je prevzel Anton Podkrižnik st. — I. S.

Svetina. S pomočjo ZSV SRS so bila očiščena rebra ter figuralne konzole. Na oboku je bila ugotovljena poznogotska poslikava v obliki dekorativnega vitičja. Restavrirati bo mogoče samo nekaj polj, ostala polja pa naj bi se rekonstruirala, ker bo stavba s tem pridobila novo likovno kvaliteto. — I. S.

Sempas. ZSV Gorica je predlagal ustavitve gradbenih del pri adaptaciji graščine Mainardi. Projekt za adaptacijo ni bil posredovan spomeniški službi in je vseboval elemente, ki bi bistveno posegli v značaj te arhitekture. — E. S.

Sempeter. ZSV Gorica je izdal soglasje k projektu Zavoda za urbanizem v Novi Gorici za ureditev parkirnih prostorov. Zagotovljeni so vsi potrebni pogledi na Coroninjevo graščino in na kompleks župne cerkve v Šempetru.

ZSV je glede na stopnjo spomeniškega režima izdal soglasje z adaptacijo stanovanjske hiše v **Ulici goriske fronte št. 23.** — E. S.

Sempeter v Sav. dolini. ZSV Celje je vztrajal, da ostane del vasi s. od **nekropole** prostorsko neokrnjen, programsko pa naj se prilagodi potrebam tako, da se vsi objekti ohranijo in po potrebi adaptirajo. V ta center je vključiti tudi antično nekropolo, plato pred združnim domom, cerkev in ambient. Lapidarij naj bi se uredil v sklopu zavarovanih površin arheološkega parka. Nujno je čimbolj zakriti predele na arhitektonsko in urbanistično neustrezno koncipirani združni dom, Komunikacijo, ki deli antični park na dva dela, je ustrezno predstaviti, da bo antični ambient harmonično sklenjen in povezan, zato je predvideti novo komunikacijsko žilo, ki bi navezovala nase težji motorni promet. Kolikor v Sempetru obstaja potreba po večjem centru, naj se le-ta locira zahodno od starega jedra naselja. Zavod je izdelal tudi smernice za izdelavo **urbanističnega načrta** za naselje Sempeter. Poleg znanih pomembnejših spomenikov, kot sta obe nekropoli ter župna cerkev, so načelno zavarovane vse starejše stavbe, med njimi zlasti take, na katerih so še ohranjeni stari kamniti arhitekturni členi: št. 1, 12, 22, 28, 13, 19 in 20. — I. S.

Sentjur pri Celju. ZSV Celje je izdelal spomeniškovarstveni red za območje vse občine: Zavarovani so bili naslednji spomeniki: arheološki — Sv. Ahac, Podgorje, Rifnik, Sv. Jakob, Sv. Jurij, Kameno, Repno, Resevna, Podgrad, Sv. Primož, Ponikva, Vediž-Vrbno; profani fevdalni objekti: — Planina — grajska razvalina, Rifnik — grajska razvalina, Žusem — grajska razvalina; sakralni spomeniki: Botričnica pri Sentjurju, p. c. Marije sedem žalosti; Dobje pri Prevorju, p. c. sv. Ožbolta; Dramlje, ž. c. sv. Magdalene; Kalobje, ž. c. Marijinega imena; Loka pri Zusmu, p. c. sv. Leopolda; Marija Dobje, p. c. Matere Božje; Marija Dobje pri Planini, ž. c. Matere Božje, Planina pri Sevnici, ž. c. sv. Mārjete; Planinska vas, p. c. sv. Matevža; Podlog pri Planini, Marijina kapela; Ponikva, ž. c. sv. Martina; Prevorje, ž. c. sv. Ane; Slivnica pri Celju, ž. c. sv. Magdalene; Stopče pri Grobelnem, p. c. sv. Ahacija; Sv. Helena pri Slivnici, p. c. sv. Helene; Sv. Rozalija, p. c. sv. Rozalije; Sv. Uršula pri Dramljah, p. c. sv. Uršule v Šedini; Sv. Ilj pri Dramljah, p. c. sv. Ilije; Sv. Janez pri Slivnici, p. c. sv. Janeza; Sv. Križ nad Planino, p. c. sv. Križa; Sv. Miklavž pri Slivnici, p. c. sv. Miklavža; Sv. Ožbalt

Sentpavel, zunanjščina p. c. sv. Pavla, obnovljena po rezultatih sondiranja (foto: P. Flster)

Sentpavel, exterieur de l'église de succursale de St. Pavel, restauré d'après les résultats du sondage

pri Ponikvi, ž. c. sv. Ožbalta; Sv. Primož pri Sentjurju, p. c. sv. Primoža in Felicijana; Sv. Stefan pri Zusmu, ž. c. sv. Stefana; Sv. Urban pri Slivnici; Šentvid pri Grobelnem, ž. c. sv. Vida; St. Vid pri Planini, ž. c. sv. Vida; Šentjur pri Celju, ž. c. sv. Jurija; Vodruž pod Kalobjem, p. c. sv. Filipa in Jakoba; Završe pri Ponikvi, p. c. Marije dobrega sveta; Žusem, ž. c. sv. Valentina; Žusem, p. c. sv. Jakoba. Zavarovana so bila tudi naslednja naselja: Šentjur pri Celju, Planina pri Sevnici, Ponikva pri Grobelnem in Slivnici pri Celju. Kar zadeva spomenike NOB, so bili poleg javnih spomenikov zavarovani tudi naslednji objekti: grobišče borcev pri Sv. Heleni pri Slivnici, partizansko grobišče pri Dramljah, partizanski dom grabenske mamice v Podpeči pri St. Vidu pri Planici pri Sevnici in bolnišnice Zima v gozdu Šahti pri Cerovcu. Elaborat obravnava tudi naravovarstveno problematiko.

Zavod se je zavzel za ohranitev znane **Kartinove zbirke**, ki jo je po nekaterih informacijah lastnica pričela razprodajati. Gre za stare slike, kipe, pohištvo in druge starinske predmete. — I. S.

Šentpavel. Ob ugotavljanju prvotnih polihromacij p. c. sv. Pavla (1968) sta bili najdeni dve plasti: prva gotska s slikanimi šivanimi robovi na zvoniku in ladji

ter iz neomefanega rezanega peščenca na prezbitariju, druga plast pa kaže način medaljonske baročne poslikave v rdeči barvi. Ker je arhitektura kljub delnim prizidavam ohranila gotski značaj, smo predlagali polihromacijo na osnovi prvotne poslikave, ki je bila tudi tako izvedena. — P. F.

Sentvid pri Grobelnem. Vso ž. c. so na novo prekrili z opeko. Odstranili so kamnito prižnico ter položili v cerkev nov tlak iz teraca. Notranjščino so preslikali, oltar iz porušene j. kapele pa so deponirali na župnijskem podstrešju. — I. S.

Sentvid pri Planini pri Sevnici. S soglasjem ZSV Celje je bila preurejena notranjščina ž. c. Vse stene so bile na novo prepleškane, ladja je dobila nov teraco tlak, medtem ko so v prezbitariju ostale lapornate plošče. Odstranjena je bila tudi prižnica. Zavod je predlagal, naj bi na spodnjem delu s. stene cerkve odbili betonski omet, da bi se zid osušil. — I. S.

Sepulje. Zaključena je bila prva faza obnove p. c. sv. Antona. Gradbena dela je izvajalo Splošno obrtno podjetje Sežana. Prekrita je bila škrlasta streha ter zaprti dostopi v opuščeno cerkev. Stroški so presegli razpoložljiva sredstva, zato sta ZSV SRS in ZSV Gorica predlagala ž. uradu v Tomaju, da organizira nabiranje prostovoljnih prispevkov, ki naj bi krili primanjkljaj in zagotovili tudi sredstva za odkrivanje fresk in prezentacijo notranjščine. — E. S.

Smarje. ZSV Gorica je izdal soglasje k lokaciji za hišo v bližini cerkve s pogojem, da bo med objektoma dovolj velik zelen tampon. — E. S.

Smartno v Brdih. ZSV Gorica je projektantu dal konservatorsko mnenje v zvezi z ureditvijo obrambnega stolpa v Smartnem. V delu so načrti za preureditev stolpa v gostinski lokal. — E. S.

Smartno ob Dretih. Na ž. c. je bila obnovljena streha zvonika. — I. S.

Smartno pri Slovenjem Gradcu. Na prošnjo ž. u. v Šmartnem je zavod dal navodilo za obnovo znamenja v Šmartnem. Žal pri obnovi (1969) izvajalci niso upoštevali navodil. — A. V.

Smihel nad Mozirjem. Po navodilih ZSV Celje je bila obnovljena zunanjščina

ž. c. Zavod je svetoval uporabo apnenega ometa, čiščenje arhitekturnih členov in rdečo barvo na zvoniku. — I. S.

Špitalič. Ugotovljeno je bilo, da se južna stran romanske ž. c. pogreza in da bodo zato nujni asanacijski ukrepi, zlasti ker je stavba brez pravih temeljev. Zavod je zato urgiral pri pristojnih organih, da grobove premaknejo vsaj za 1 m od te stene. Enako je pozneje interveniral tudi ZSV SRS. V bližini cerkve je bil najden doslej neznan romanski kapitel, ki je začasno deponiran v župnišću. — I. S.

Štanjel. ZSV Gorica je odklonil lokacijo bencinske črpalke Petrola na trgu, kjer bi servisna postaja kvarila vizuelni prostor naselja, ki je zavarovano kot spomenik I. kategorije.

ZSV Gorica je prejel od ZSV SRS načrte za graščino v Štanjelu. — E. S.

Štjak. Potem ko so bile Wolfove freske v ž. c. 1967 restavrirane, je v letu 1968 ponovno treščilo ter poškodovalo freske (ok. 3000 din škode). Poškodovana mesta bodo restavrirana.

Ing. arh. J. Valentincič je pisмено predlagal posege, ki naj bi bili izvršeni za ureditev notranjščine ž. c. na Štjaku. ZSV Gorica je predlog proučil. — E. S.

Tabor pri Višnji vasi. Iz znanega gradu, katerega del se je pred kratkim sesul, so pred kratkim začeli izseljevati stranke. Grad nameravajo prepustiti usodi, ga razkriti, nato pa »podariti« zavodu. ZSV Celje rušenja ni dovolil, pač pa je objekt tlorisno dokumentiral. — I. S.

Tekačevo pri Rog. Slatini. Zaradi rekonstrukcije ceste bo treba odstraniti zidano baročno znamenje, ki je v precej slabem stanju. Ker ga ne bi kazalo predstavljati, je ZSV Celje soglašal z rušenjem, poprej pa je spomenik natančno dokumentiral. — I. S.

Tolmin. ZSV Gorica je predal Goriškemu muzeju ves material (arheološki), izkopen na gradu Kozlov rob. Del tega materiala je zavod že prej predal zbirkam muzeja v Tolminu.

ZSV Gorica je pregledal osnutke, ki jih je napravil akad. slikar S. Kregar za izdelavo poslikanih oken v ž. c., ter z njimi soglašal.

ZSV Gorica je v letu 1968 opravil na območju občine nepopolno topografijo in valorizacijo kulturnih spomenikov. Delo

je zajelo spomeniška območja in ambiente, posamične umetnostnozgodovinske, etnografske, arheološke, tehniške in NOB spomenike ter objekte, ki se vežejo s pomembnejšimi zgodovinskimi osebami in dogodki.

V prvo (I.) kategorijo je zavod uvrstil:
— naselja: Breginj, Kobarid, Most na Soči (arheološko območje);
— Bača pri Modreju št. 32, 58;
— Bovec — pokop. c. Device Marije v Polju;

— Cezsoča — št. 17, 45, 65 do 70, 108;
— Gorenja Trebuša — stanovanjska hiša Krtovše;

— Grahovo — št. 8;
— Javorica — p. c. sv. Duha;
— Kluže — vojaška utrdba;
— Kobarid — ž. c. sv. Device Marije; p. c. sv. Antona (kostnica); Gregorčičeva ul. št. 43, 51, 55; Gregorčičev trg št. 11;

— Koritnica na Bači — št. 35;
— Koseč — p. c. sv. Justa;
— Lepena — št. 32, 33;
— Libušnje — grob Simona Gregorčiča na vaškem pokopališču;

— Podbrdo — št. 11;
— Ponikve — ž. c. Darovanje Marije;
— Predel — vojaška trdnjava;
— Slap ob Idrijci — št. 42;
— Soča — št. 50, 114;
— Sužid — p. c. sv. Treh Kraljev;
— Svino — p. c. sv. Andreja;
— Tolmin — ž. c. Device Marije; p. c. sv. Urha;

— Trenta — Kugyjev spomenik; domačija pod Kugyjevim spomenikom; znamenji ob pokopališču; št. 14 in 53;
— Volče — p. c. sv. Danijela; kamnito gotsko znamenje;
— Vrsno — rojstna hiša Simona Gregorčiča;

V drugo (II.) kategorijo je zavod uvrstil:

— naselja: Bovec, Grahovo, Huda Južina, Koritnica na Bači, Obloke, Srpenica, Tolmin, Trnovo ob Soči;

— Podbrdo — ambient pri ž. cerkvi;
— Bača pri Modreju št. 31;
— Borjana — p. c. Marije Snežne;
— Bovec — p. c. sv. Lenarta (ruševina);

— Breginj — pokop. c. Marije Snežne;
— Cezsoča — št. 1, 2, 16, 21, 23 do 26, 87, 89, 132 do 140;

— Grahovo — ž. c. sv. Ane; št. 35, 37;
— Kanalski Lom — ž. c. sv. Primoža in Felicijana;

— Kneža — kamniti enoločni most;
— Kobarid — Gregorčičeva ulica št. 12;

— Koritnica na Bači — št. 24, 37, 38;
— Kuk v Baški grapi — št. 8;
— Log pod Mangartom — spomenik branilcem Rombona;

— Logaršče — p. c. sv. Lucije;
— Lojze — p. c. sv. Petra;
— Most na Soči — ž. c. sv. Lucije;

— Most na Soči — avstrijski vojaški spomenik XV. korpusa;
— Pečine — p. c. sv. Mohorja in Fortunata;

— Podbela — p. c. sv. Helene; stara apnenica na Beli;

— Podbrdo — št. 56, 57, 18;
— Podmelec — ž. c. Marijinega Vnebovzetja;

— Predel — vojaški spomenik avstrijskega kapetana Hermana;

— Sedlo — ž. c. Najdenje sv. Križa;
— Soča — št. 115;
— Svino — št. 3;

— Sužid — mlin s slovenskim napisom 1787;

— Sentviška gora — ž. c. sv. Vida; št. 9 (freske);

— Tolmin — nemška kostnica iz I. svet. vojne; razvaline gradu na Kozlovem robu; Gradnikova ulica št. 24;

— Trenta — št. 51, 63, 64;
— Trnovo ob Soči — št. 2;
— Volarje — p. c. sv. Brikcija;

— Volče — stenske slikarije v gostilni »Zvodar«;

V tretjo (III.) kategorijo je zavod uvrstil:

— Kobarid — ambient v Gregorčičevi ulici od št. 1 do 57;

— Bača pri Podbrdu — p. c. sv. Lenarta;

— Bovec — ž. c. sv. Urha; vojaško grobišče iz 1. svet. vojne; kamnit spominski steber iz prve vojne pri pokopališču;

— Breginj — ž. c. sv. Miklavža; p. c. sv. Marjete pod Stolom;

— Cezsoča — p. c. sv. Antona; hiše št. 6, 7, 8, 9, 10, 32 do 43, 54 do 57, 85, 86, 100 do 104, 105 do 107, 110, 118, 120, 119, 121, 128, 129, 130, 141;

— Dolenja Trebuša — ž. c. sv. Jakoba;
— Dolgi log — utrdbे iz I. svet. vojne;

— Drežniške Ravne — p. c. sv. Matije; vojaško pokopališče iz I. svet. vojne na planini Zapleč;

— Idrija ob Bači — ž. c. sv. Janeza Krstnika;

— Idrsko — p. c. sv. Tomaža;

— Kal—Koritnica — p. c. sv. Ivana; utrdbе iz I. svet. vojne na Svinjaku Na Celu in Na Hribu;

- Klavže — avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne;
- Kamno — ž. c. sv. Trojice;
- Kluže — avstrijske kaverne;
- Kneža — p. c. sv. Jurija;
- Kozaršče—Mengore — p. c. Imena Marijinega;
- Kred — ž. c. sv. Nikolaja; p. c. sv. Hilarija ob Nadiži;
- Krn — italijanski spomenik iz I. svet. vojne na vrhu Krna;
- Krn — rojstna hiša zgodovinarja Simona Rutarja;
- Libušnje — p. c. sv. Duha; p. c. sv. Lovrenca;
- Livek — ž. c. sv. Jakoba; kamen z beneškim grbom ob stezi iz Golobov proti Kamnu;
- Ljubinj — p. c. sv. Mihaela;
- Log pod Mangartom — p. c. sv. Stefana; avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne; kapelica pred vhodom v rov sv. Barbare;
- Logje — kamnit »Napoleonov« most;
- Magozd — p. c. sv. Ane;
- Modrejce — avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne;
- Most na Soči — p. c. sv. Mavra; avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne; rojstna hiša pisatelja Ivana Preglja;
- Obloke — p. c. sv. Treh kraljev;
- Perati — p. c. sv. Petra in Pavla;
- Podbrdo — ž. c. sv. Nikolaja; hiša št. 87;
- Poljubinj — p. c. (ruševina gotske cerkve);
- Roče — ž. c. sv. Janeza Evangelista;
- Rut — p. c. sv. Lamberta;
- Sela pri Volčah — p. c. Marije Magdalene;
- Sela pri Idrijci — hiši št. 43 in 45;
- Soča — p. c. sv. Jožefa; avstrijsko pokopališče iz I. svet. vojne, hiša št. 14;
- Srpenica — ž. c. sv. Florjana;
- Stržišče — p. c. sv. Ožbalta;
- Svino — hiša št. 8;
- Tolmin — avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne; graščina (stavba muzeja in sodišča);
- Tolminski Lom — p. c. sv. Primoža;
- Trenta — p. c. Device Marije; avstrijsko vojaško pokopališče iz I. svet. vojne; spominska plošča trentarskim vodnikom blizu Juliane; spomenik vodniku Andreju Komacu na Hudi Ravni; znamenje ob cesti Trenta—Log; hiši št. 1 in 21;
- Trnovo ob Soči — ž. c. sv. Trojice;

- Volčanski Ruti — p. c. sv. Florjana;
- Zadlog-Žabče — partizanska ciklostilna tehnika C32-Krn v strugi Zadlaščice v Kašnu;
- Zatoľmin — p. c. sv. Petra in Pavla;
- vse kapelice ob poteh in naseljih; V četrto (IV.) kategorijo je zavod uvrstil:
- Čezsoča — št. 5;
- Kamno — ostanki italijanskega vojaškega pokopališča iz I. svet. vojne. — E. S.

Tomaj. ZSV Gorica je izdal soglasje Goriškemu muzeju, da si izposodi nekatere knjige in časnike iz župnijske knjižnice v Tomaju. Knjižni fond te knjižnice je bil premeščen v druge prostore ter ostal neurejen, zato se knjige praviloma ne izposojajo. — E. S.

Topolščica. ZSV Celje je odsvetoval preureditev zakristije pri p. c. sv. Jakoba v veroučne prostore. Sprememba funkcije bi namreč terjala tako občutno povečanje aneksa, da bi bila s tem prizadeta skladnost celote. — I. S.

Trboje. Notranjost 1748 baročno predelane prej gotske stavbe ž. c. Vnebovzvetja D. M. je bila po požaru 1883 in potresu 1895 obnovljena in preslikana s secesijsko ornamentiko, kar so izvedli domači obrtniki, zato je manj kvalitetna. Da bi obnovili arhitektonske kvalitete baročnega prostora, smo 1968 sondirali stene in je nato poslikava dala zanimive rezultate. Stene so bile sicer v beli barvi tonirane z okrom in črno, enako strop v še svetlejši takšni izvedbi medtem ko so bili tipični arhitektonski plastični poudarki (lizene in osrednji del ter zidec venca) v močni baročni rdeči barvi, kar je negativna polihromacija glede na druge podobne rešitve. Da bi pa ohranili vsaj del sicer redke secesijske poslikave, smo to ohranjevali na nevtralnih delih arhitekture, v baročni izvedbi barvanih belo (oproke niš, slavaloka in slepe lunete), kjer je bila ornamentika tudi najkvalitetnejša. Podrobnosti in celotno rešitev je ZSV Kranj izdelal s skicami. — P. F.

Trbonje. Župni urad v Vuzenici je 1968 obnovil škodlasto strešno kritino p. c. sv. Danijela, kot tudi cerkveno zunanjščino z apnenim ometom v naravnih barvi in črno-rdeče toniranimi okenski-mi obrobami po vzorcu prvotnih. — A. V.

Trbovlje. ZSV Celje je predlagal OS, da prevzame skrb za redno vzdrževanje tako imenovanega **lovskega gradiča** celjskih grofov v Trbovljah, ker sedanja lastnica teh stroškov ne zmore. Edino tako bo namreč mogoče zagotoviti, da bodo vsi vzdrževalni posegi na objektu tudi v skladu s spomeniškovarstvenimi načeli.

Občina se je na novo priključila ZSV Celje, zato je zavod izdelal **razvid** nad vsemi pomembnejšimi spomeniki na njenem območju. Popisani so bili naslednji objekti: Trbovlje, ž. c. sv. Martina; Trbovlje, p. c. sv. Nikolaja; Ključevica, p. c. brezmadežne DM; Dobovec, ž. c. sv. Ane; Retje, p. c. sv. Križa; Postenk, p. c. sv. Marka; Kum, ž. c. sv. Neže; Vrhe, p. c. sv. Lenarta; Partizanski vrh, ž. c. sv. imena DM; Čeče, p. c. sv. Katarine na potoku, in Bokovje, p. c. sv. Neže. Vsi našteti spomeniki so bili tudi dokumentirani. — I. S.

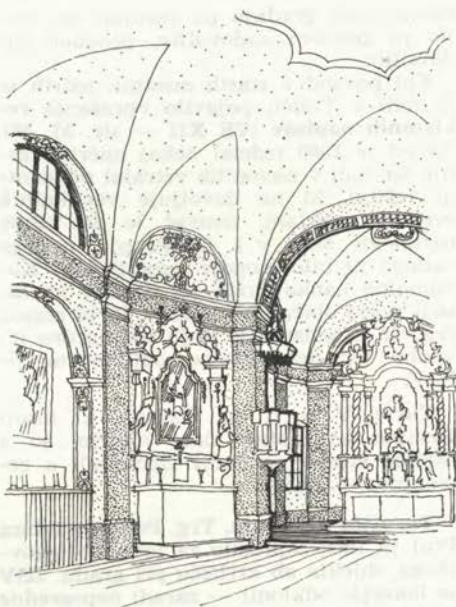
Trije kralji nad Radljami. Po navodilih ZSV Maribor je ž. u. v Radljah 1968 obnovil zunanjščino p. c. z apnenim gladkim ometom naravne barve. — A. V.

Tržič. ZSV Kranj je 1968 odklonil vgrajevanje garaž v sklenjeno ulično linijo **Koroške c. 44**, čeprav jih je bilo nekaj že narejenih (brez našega dovoljenja), saj je treba preprečiti še nadaljnje uničevanje sicer kvalitetne in enotne ulične fasade. — Za ureditev fasade v pritličju **Koroške 2** je 1969 izdelal skico. Obokani prostor, prej klet, zdaj obrtniška delavnica, bo dobil portal iz istega materiala kot okna in glavni portal; rešitev predstavlja posnetek podobnih starih delavnic in trgovin v mestu.

Nekdanji gotski in po požaru leta 1811 povsem predelani **Novi grad** nad Tržičem (imenovan tudi Radeckýjev) je klasicistično oblikovana stavba, ki pa je ena najpomembnejših dominant mesta. Ob preurejanju otroškega vrtca, ki je v njem, je ZSV Kranj 1969 posredoval podrobna navodila za obnovo zunanosti in notranjosti.

Komunalna banka Kranj je 1969 adaptirala secesijsko stavbo **Trg svobode 1** in notranje prostore. Adaptacija fasade je bila zgledno izvršena kljub povečanju odprtih, ker so po navodilih ZSV Kranj obnovili vso plastično arhitektonsko dekoracijo v skladu z novimi dimenzijami.

Kvalitetna nadstropna stavba **Trg svobode 16** z renesančnimi elementi je bila pred nekaj leti nepravilno adaptirana;

Trboje, predlog za notranjo polihromacijo ž. c. Vnebovzvetja DM (skica P. Fister)

Trboje, proposition pour la polychromatie intérieure de l'église paroissiale de l'Assomption de la Vierge (croquis: P. Fister)

na dvorišni strani so bile arkade v pritličju zazidane, ostale so še v I. nadstropju, nadzidan pa je bil ves vzdolžni trakt (salonit, tridelna okna!). Arkadno dvorišče je tako sicer izgubilo svoj pravi značaj, kljub temu pa smo zahtevali za predvidene nadaljnje adaptacije oster režim, ker je vse I. nadstropje še praktično neokrnjeno.

Nekdanji proizvodni prostori tovarne TRIO (barake ipd.) ob **desnem bregu Bistrice** pred mostom so bili 1969 adaptirani v prodajne prostore trg. podj. Veletekstil.

Prvotni načrt za adaptacijo je zelo uspešno ustvaril po masah in proporcijah primerno zgradbo na prehodu v zaščiteno staro mestno jedro in upošteval sugestije Zavoda. Po spremembi investitorja (prvotno TRIO, nato Veletekstil) je bil projekt predelan (arh. biro Tamar, ing. Sekovaničeva) in zanemarjena likovna naloga objekta. Sele po dolgem prepričevanju projektantke je uspelo dobiti vsaj celotno stavbno maso in delno odprtine oblikovane primerno okolju. Zaradi spre-

memb med gradnjo pa rezultat še vedno ni povsem zadovoljiv, posebno pri detajlih.

Kot povsod v starih mestnih jedrih se je tudi v Trziču pojavilo vprašanje **reklamnih napisov** (VS XII — str. 57, 58). Zavod je 1969 izdelal nekaj načrtov zanje ter tudi v navodilih vztrajal pri enotni rešitvi, ki ne dovoljuje vertikalnih svetlečih reklam, temveč le do višine parapetov oken v I. nadstropju. Iz tega razloga ni bilo mogoče ugoditi želji Komunalne banke Trzič, da postavi na fasadi svojo običajno reklamo, ki bi segala čez vse I. nadstropje in je standardne izvedbe ter nekvalitetno oblikovana. — P. F.

Turje. V p. c. sv. Štefana, ki hrani številne kvalitetne zlate oltarje, so s skrilno streho na ladji zamenjali s cementno. — I. S.

Turnišče pri Ptuj. Trg. Podjetje Izbira Ptuj je 1969 zaprosilo za lokacijo trgovskega objekta ob križišču pri gradu. ZSV je lokacijo odklonil — zaradi neposredne bližine varovanega grajskega poslopja in parka. — A. V.

Uršlja na Pohorju. Po načrtih višjega gradb. tehnika J. Požauka je bila 1968 napravljena nova streha na zvoniku p. c. ki je pred leti pogorela. Brez vednosti ZSV Maribor je odbor, ki skrbi za vzdrževanje tega objekta, naročil izvajalcu za zunanjščino terra nova omet. — A. V.

Velenje. Na gradu so se nadaljevala **obnovitvena dela**. Saniran je ves južni del obrambnega zidu, tako da je bilo odstranjeno odvečno zelenje, saniran je bil zid, otnovljeni pa so bili tudi nadzidki, čeprav niso primarni. Hkrati je bila sanirana zunanjščina obeh prizidkov ob veliki rondeli na vzhodnem delu gradu. Izbran je bil gladek apnen omet, vrata s podboji pa so bila povsod na novo in enotno oblikovana. V vzhodnem prizidku je bil urejen muzejski prostor, na katerem so poleg rekonstrukcije mastodonta razstavili ostanke te davne živali, ki so bili najdeni na območju Velenja, južni prizidek pa je bil preurejen v gostišče. Na obeh stavbah je bila popravljena tudi streha. V pritličju rondela je bil obnovljen tlak s klinker opeko. V vzhodni veži za nekdanjim vzdignim mostom v severozahodnem delu grajskega jedra je bil odstranjen lažni novejši obok, pod katerim je še ohranjena stara srednjeveška lesna stropna konstrukcija

Odprta je bila tudi zazidana strelna lina v predelni steni med vhodno vežo in prostorom vzhodno od nje. Zavod za spomeniško varstvo Celje je izdelal posebno analizo stavbnega razvoja objekta ter konservatorski program za njegovo sanacijo. Program je bil sprejet, tako da se bodo nadaljnja obnovitvena dela na gradu odvijala po strogo začrtanem konceptu.

Elaborat obsega zgodovinski oris, opis in analizo objekta, analizo starih upodobitev gradu, gradbeno zgodovinski izsledek, analizo dosedanjih asanacijskih posegov ter konservatorski program nadaljnjih ureditvenih del. Asanacijska dela naj bi potekala po naslednjem redu:

1. Dokončna ureditev vhodne veže — dela začeta spomladi 1969, ki so ostala na pol poti
2. Dokončna asanacija zunanjega obzidja
3. Obnova rondela in ureditev muzejske zbirke v njenih prostorih
4. Preureditev vhodnega stolpa
5. Ureditev kapele
6. Ureditev preostalih objektov na zunanjem grajskem dvorišču ter ureditev sanitarnih prostorov
7. Odstranitev stopnišča na zahodni strani gradu, zazidava vratne odprtine, revitalizacija in rekonstrukcija prvotnega dostopa
8. Ureditev vratarnice v prostoru št. 2
9. Adaptacija južnega krila palacija
10. Ureditev veže pred jugozah. obrambnim stolpom
11. Ureditev renesančne sprejemnice v jugozah. stolpu
12. Asanacijski in adaptacijski posegi v vzhodnem in sev. traktu palacija
13. Ureditev dostopa v spodnje kleti pod sev. in vzh. traktom v tleh sev. arkadnega hodnika
14. Manjši urejevalni posegi, ki naj bi terminsko ne bili fiksirani, marveč bi se izvajali v skladu z vsakokratnimi potrebami in možnostmi.

ZSV Celje je izdelal tudi elaborat o zavarovanih spomenikih in conah na območju **občine**. Arheološko teren še ni podrobno raziskan, zato je bilo kot arheološko območje registrirano samo območje Gorenje ob Paki, kjer so dokumentirane antične najdbe. Zavarovani pa so bili naslednji spomeniški objekti:

1. sakralni spomeniki — Bele vode ž. c. sv. Andreja, Bevče pri Velenju p. c. sv. Nikolaja, Gaberke pri Šoštanju p. c. sv. Urha in Marije, Gorenje ob Paki p.

c. sv. Janeza Krstnika, Plešivec pri Velenju p. c. sv. Miklavža, Ravne pri Šoštanjju p. c. sv. Duha, Skorno pri Šoštanjju p. c. sv. Antona, Sv. Bric v Vodemlji p. c. sv. Bricija, Sv. Florjan pri Šoštanjju p. c. sv. Florjana, Sv. Križ nad Belimi vodami — obe filiali sv. Križa, Šalek pri Velenju p. c. sv. Barbare, Arnače pri Velenju. ž. c. sv. Iljna, Št. Vid pri Zavodnjem p. c. sv. Vida, Škalske Cirkovce p. c. sv. Ožbolta, Šmartno ob Paki ž. c. sv. Martina, Šoštanj ž. c. sv. Mihaela, Šoštanj p. c. sv. Mohorja in Fortunata, Topolšica p. c. sv. Jakoba, Velenje ž. c. sv. Martina, Velenje p. c. MB, Zabrdro pri Velenju p. c. sv. Jakoba, Zavodnje pri Topolščici ž. c. sv. Petra.

2. Profani fevdalni arhitekturni spomeniki — Eckenstein pri Velenju, Forhtenek nad potokom Velunja pri Šoštanjju, Gorica pri Velenju, Gradič — Švarcenstein pri Velenju, razvaline Katzenstein pri Šoštanjju, Paški grad pri Šoštanjju, Pusti grad nad Šoštanjjem, Ravne pri Šoštanjju, Šalek pri Velenju, Višnjakova graščina pri Šoštanjju, Turn pri Velenju, Velenjski grad in Zamberg pri Zavodnjem (mnogi izmed naštetih fevdalnih objektov so v razvalinah). Od starih aglomeracij je zavod zavaroval Šoštanj in staro Velenje, med manjšimi naselji pa Gorenje, Šmartno ob Paki in Rečico pri Šmartnem. — I. S.

Viltuš. Dom oskrbovancev je 1969 zaprosil za soglasje k ureditvi centralne kurjave ter drenaže ob s. steni. ZSV Maribor s projektom Komunoprojekta soglašja. — A. V.

Vinska gora pri Velenju. Obnovljena je bila vsa zunanjsčina ž. c. sv. Janeza. — I. S.

Vipava. ZSV Gorica je nasprotoval postavitvi betonskega zunanjšega stopnišča ter zahteval, da se uredi sedanje zidano kamenito stopnišče, ker stavba stoji v zaščitenem kompleksu Vipavskega tabora.

ZSV Gorica je odklonil soglasje k načrtu, po katerem naj bi bila docela uničena fasada hiše št. 64. Na zahtevo zavoda je investitor dal izdelati načrte, ki jih je, upoštevajoč pogoje ZSV Gorica, izdelal ing. arh. J. Suhadolc. Stavba je spomenik I. kategorije.

ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji hiše št. 181, zahteval pa je ureditev pergole ter ustreznih stilno koncipiranih okrasnih elementov »ganka« in lesenega zunanjšega stopnišča.

ZSV Gorica je postavil konservatorske zahteve za adaptacijo stare žage ob izviru Vipave. Načrte za adaptacijo bo izdelal ing. arh. J. Suhadolc. Poleg stanovaljske funkcije ima stavba pogoje tudi za ureditev gostinskega lokala.

ZSV Gorica je določil pogoje za adaptacijo stavbe št. 64, ki je spomenik I. kategorije. Po predlogih zavoda je načrte izdelal ing. arh. J. Suhadolc.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo hiše št. 161. Prvotni načrt je bil korigiran zaradi oblike in dimenzij oken.

ZSV Gorica je odklonil soglasje za odpiranje garažnega vhoda v stavbi št. 63.

ZSV Gorica je interveniral pri Skupščini občine Ajdovščina zaradi poškodovanega baročnega vodnjaka v grajskem parku. Poškodovani deli vodnjaka so bili popravljeni.

ZSV Gorica je pregledal zazidalni načrt trgovskega centra v Vipavi ter dal k njemu svoje soglasje s pogojem, da se ohrani celovitost graščinskega parka in da bodo vsi novi objekti kriti s korci.

ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo hiše št. 219. Pri tem je kot pogoj postavil, da se ohrani kamenito zunanje stopnišče z nadstrešnikom, pokritim s korci, da se ostrejšje stavbe pokrije s korci, uredi lesen balkon s korčasto kritino in ustrezno oblikujejo okenske odprtine.

ZSV Gorica je izdal soglasje za ureditev hiše št. 155. Adaptacija bistveno ne spreminja zunanjsčine.

Vipolže. ZSV Gorica je sodeloval pri prezentaciji župne cerkve. — E. S. —

Vitanje. Okoli razvalin obeh vitanjskih gradov so pozimi posekali drevje, tako da bo zdaj mogoče opraviti potrebne meritve, objekta pa bosta tudi v veduti prišla bolj do izraza. Na ž. c. se je pričel luščiti cementni omet. Ker je pod njim še prvotni gotski omet, ki je zelo dobro ohranjen, je zavod predlagal, naj se cerkev čimprej obnovi tako, da bo stari omet ohranjen. — I. S.

Vitovlje. Nadaljevala so se očiščevalna dela na ruševinah taborne gotsko-renesančne cerkve na Vitovljah. Zaradi visoke in odročne lege je bila montirana žičnica za prevoz gradbenega materiala. Gradbeno-restavratorska dela je po programu ZSV Gorica in po načrtih arh. J. Suhadolca izvajalo Splošno obrtno podjetje Sežana. Pozidani so bili manjkajoči deli ladijskih zidov ter objekt prekrit z novo streho. Sredstva za obno-

vo so zbrali vaščani v nabiralni akciji. S soparticipacijo 10.000 N din je sodeloval tudi Sklad za pospeševanje kulturnih dejavnosti SRS. Prva faza del je veljala približno 100.000 N din. — E. S.

Vogrsko. ZSV Gorica je dal izdelati načrte za obnovo **gradiča** na Vogrskem. Arhitektonski, statični in drugi načrti so bili izdelani v ZSV SRS (ing. arh. Nataša Šumi) in pri strokovnih sodelavcih Rep. zavoda. Na objektu je bilo opravljenih nekaj očiščevalnih in pripravljalnih del za rekonstrukcijo.

ZSV Gorica je dovolil gradnjo prizidka in adaptacijo stanovanjske hiše št. 20. — E. S.

Vojnik. ZSV Celje je izdal podrobna navodila za obnovo zunanjščine p. c. sv. Florjana. — I. S.

Volčja draga. ZSV Gorica je poslal na ZSV SRS seznam umetnoobrtnih predmetov za izdajo izvoznega dovoljenja za Avstrijo. Predmeti so bili last pok. Beltram Cirila, shranjeni pa na podstrešju hiše št. 98 v Volčji Dragi. — E. S.

Vrabče. ZSV Gorica je preučil predloge ing. J. Valentinčiča v zvezi s prezentacijo ž. c. v Vrabčah. — E. S.

Vremski Britof. ZSV Gorica je izdal soglasje za izdajo gradbenega dovoljenja za restavriranje prezbiterija in novo podzidavo cerkvene ladje. Načrte je napravil ing. arh. B. Mikuž. — E. S.

Vrhopolje. Po sondiranju zunanjih plasti je bila 1968 obnovljena notranjost ž. c. Petra in Pavla. Ugotovljeni osnovni barvni ton sten je bil kombinacija okra in umbre, strop enak v svetlejšem tonu, arhitektonski poudarki so bili beli. Obenem s tako obnovljeno arhitekturo je bila očiščena in delno na novo zlačena tudi oprema, ki je bila vsa preslikana s čokoladno rjavo barvo. Z novim toniranjem so šele prišle do izraza vse likovne kvalitete notranjosti, obenem z renesančnimi freskami. — P. F.

Vrzenec. Cerkevica v Vrzdencu, malo odmaknjena od ceste, na bregu pod hribom, je znana po gotških freskah. Na steni ladje so naslikane freske iz 1. polovice 14. stol., prek njih pa na drugem ometu freske iz 1. pol. 15. stoletja. V prezbiteriju so freske iz 1. polovice 15. stoletja. Na zunanji južni strani prezbiterija je naslikan sv. Krištof s konca 15. stoletja.

Pod stalnimi zunanjsimi vplivi sonca, mraza, dežja, vetra je začela freska zadnje čase vidno propadati. Tanek, največ 3 mm debel slikovni omet, ki je nanesen na gladek nenakljuvan starejši omet, je postal porozen, spran od dežja, brez veziva in razpokan. Začel je odstopati od spodnjega ometa, se mehuriti, drobiti in odpadati. Barve, posebno oker in rdeča, so zgubile vezivo in se brišejo. Da bi se freska Krištofa rešila, je bilo treba fiksirati barvno plast, utrditi slikovni omet ter zaplombirati in zakitati poškodbe. Najprej smo fiksirali barvno plast s calatonom 2 % na alkoholu. S kitom apno + pesek smo zakitali potem vse robove, kjer je odpadel slikovni omet.

Spodnjo tretjino, kjer je bil slikovni omet najbolj krhek in namehurjen ter v nevarnosti, da odpade, smo utrdili z apneno kazemsko maso s pomočjo male injekcijske brizge s predhodnim vlaženjem. Zakitane manjše poškodbe smo retuširali potem lokalno, večje pa nevtalno.

Nad vrati južne fasadne stene je bila pri sondiranju odkrita glava starejšega Krištofa. Za celotno odkrivanje ni bilo časa niti ni bilo v načrtu, odkriti del smo fiksirali z 2 % calatonom. Pod njim sta bila pri sondiranju odkrita na obeh straneh vrat, ki so bila zgoraj nekoč polkrožna, fragmenta vitičaste bordure.

Pri restavriranju in sondiranju je delal tudi restavrador Tone Demšar.

Freske v Vrzdencu so za nas pomembne in zanimive. Slikane so najmanj v treh časovnih dobah. Bila bi potrebna celotna prezentacija. Freske v notranjščini so za današnje pojme zelo slabo odkrite in restavrirane. Po 1. svetovni vojni odkrite in restavrirane freske so še polne drobcev beleža, kjer ni šel belež proč, so pa preslikane. Rebra in polja med njimi v prezbiteriju ter večje površine za oltarjem kakor tudi spodnje bordure so še neodkrite. Zelo potrebna bi bila zunanja drenaža, posebno na severni strani, kjer prodira z brega talna voda in moči zidove. — M. P.

Vurberg. Ob obnovi notranjščine ž. c. l. 1968 je delavnica ZSV Maribor sondirala stene in dala navodila za toniranje sten. — A. V.

Zalog pri Žalcu. Graščina je trenutno z vseh strani odprta, iz nje pa so pričeli izseljevati stranke. Grad nameravajo prepustiti usodi, česar zavod najbrž ne bo mogel preprečiti. — I. S.

Zasip. Ob urejanju notranjosti ž. c. Janeza Krstnika smo 1969 sondirali in obnovili barve baročne arhitekture (1778): svetel rjavkast oker na stenah, enak, a še svetlejši odtенок na stropu in beli arh. poudarki. Kar se tiče nagrobnika grofov Lambergov, reliefne grobične plošče iz močno razpadajočega groba, smo predlagali, da ga prestavimo nazaj v grad Kamen, kjer bodo v letu 1970 obnovljeni prostori zah. stolpa omogočili najprimernejši prostor zanj, ker od tod tudi izvira. Ob snemanju in utrjevanju ga bo treba po priporočilih republiške konservatorske delavnice prevleči z dodatno utrditveno plastjo ter ga armirati, nato najprej restavrirati in šele po skrbnem konservatorskem delu ponovno vzdati. — P. F.

Završe pri Grobelnem. Na gotski p. c. MB so obnovili dotrajano streho. — I. S.

Zduša. Leta 1608 prenovljeni grad s kapelo iz 1736 tvori vedutno celoto, vidno od zahoda s poti Stranje — Mekinje. Zato smo 1969 odklonili lokacijo novogradnje, ki bi ta pogled zakrivala, ter predlagali variantno rešitev, po kateri se nova stavba vključuje v niz gospodarskih poslopj proti jugu. — P. F.

Zemono. ZSV Gorica je soglašal s predvideno adaptacijo hiše št. 4 s pogojem, da ostane dvoriščna fasada stavbe docela neizpremenjena in da se v tej fasadi zamišljeni vhod premesti v z. steno stavbe. — E. S.

Zalec. ZSV Celje je izdal navodila za obnovev fasade na hiši **Šlandrov trg** št. 38.

ZSV Celje je izdelal spomeniškovarstveni red za območje **občine**. Zavarovani so bili naslednji objekti in območja: prazgodovinski arheološki spomeniki — Drešinja vas, Galicija, Hum, Pongrac pri Grižah, St. Lovrenc pri Preb.; rimski arheološki spomeniki — Dobrteša vas, Drešinja vas, Galicija, Latkova vas, Levec, Ločica pri Polzeli, Podlog pri Šempetru, Šempeter v Sav. dol., Zg. Grušovlje, Pernovo, Prebold, St. Lovrenc, Strausenek, Vel. Pirečica, Zalec. Zgodnjerednjeveški arheološki spomeniki: Gotovlje pri Žalcu. Profani fevdalni objekti: Legant pri Braslovčah, Brode pri Vranskem, Gorica pri Preb., Gotovlje pri Žalcu, Grajska vas pri Gomilskem, Grmovlje pri Pirešici, Gorjakovo pri Gomilskem, Liebenstein, Novo Celje, Stara Ojstrica pri

Zasip pri Bledu, propadajoči Lambergov nagrobnik v ž. c. Janeza Krstnika

Zasip près de Bled, le monument funéraire déchéant de Lamberg dans l'église paroissiale de Janez Krstnik

Taboru, Sp. Ojstrica pri Taboru, Novi kloster, stari Paški grad, Plevna pri Žalcu, Podgrad pri Vranskem, Komenda na Polzeli, Prebold, Soteska pri Pirešici, Stopnik pri Vranskem — marof, Sv. Lovrenc pri Preb., Šenek pri Polzeli, Šešče pri Grižah, Strausenek pri Gomilskem, Trebinjski grad, Ažlak pri Vranskem, Zalog pri Žalcu, Frenga v Žalcu, Zovnek stari, Žovnek novi. Sakralni arhitekturni objekti: ž. c. Marijinega vnebovzetja v Braslovčah, Čreta nad Vranskim — p. c. MB, Čreta nad Vranskim — p. c. sv. Katarine, Dobrovlje pri Braslovčah, — p. c. sv. Janeza in Pavla, Drešinja vas — znamenje, Galicija-ž. c. sv. Jakoba, Gomilško ž. c. sv. Štefana, gora Oljka — p. c. sv. Križa, Gornja Ponikva — p. c. sv. Pankracija, Gotovlje — ž. c. sv. Jurija, Podvin pri Vranskem — p. c. sv. Martina, Grajska vas pri Gomilskem-p. c. sv. Krištofa, Griže — ž. c. sv. Pankracija, Griže — p. c. Lurške MB, Kapla p. c. sv. Radegunde, Letuš p. c. sv. Janeza Krstnika, Levec — znamenje, Lipoje — p. c. sv. Neže, Ločica pri Vranskem p. c. sv. Magdalene, Marija reka — ž. c. Mar. Vnebovzetja, Pernovo pri Pirešici — p. c. sv. Ožbolta, Petrovče — romarska c. kapela in petrovški križi, Podvin — p. c. sv. Miklavža na Vinski gori, Polzela — ž. c. sv. Marjete, Prebold ž. c. Sv. Pavla,

Stopnik pri Vranskem p. c. sv. Mohorja in Fortunata, Sv. Jungert nad Galicijo — p. c. sv. Kunigunde, Sv. Magdalena na Homu — p. c. sv. Magdalene, Št. Andraž pri Velenju — ž. c. sv. Andreja, Jošt nad Dreto — p. c. sv. Jošta, Jošt nad Dreto — p. c. sv. Gervazija in Protazija, Sv. Lovrenc pri Preb. p. c. sv. Lovrenca, Sv. Matevž pri Gomilskem — p. c. sv. Matevža, Sv. Miklavž pri Taboru — p. c. na Tisovi ravni, Šem-

peter v Sav. dol. ž. c. sv. Petra, Št. Janž na Vinski gori — ž. c. sv. Janeza Krstnika, Št. Rupert pri Gomilskem — p. c. sv. Ruperta na Polju, Tabor — ž. c. sv. Jurija, Tabor pri Vranskem — p. c. sv. Hieronima, Vel. Pirešica p. c. sv. Jederti, Vransko ž. c. sv. Mihaela, Žalec ž. c. sv. Kancijana.

Zavarovane urbanistične aglomeracije: Braslovče, Letuš, Polzela, Šempeter, Vransko, Žalec. — I. S.

Delo konservatorske delavnice ZSV SRS v letih 1968—1969

Naša konservatorska delavnica je v preteklih dveh letih veliko prispevala za ohranitev našega umetniškega patrimonia, bodisi na terenu (odkrivanje fresk, restavriranje oltarjev) ali v delavnici.

Nekaj terenskih poročil bo samostojno omenjenih, zato jih bomo samo omenili, nekatere pa bolj podrobno opisali.

Obnova gotških in rokokojskih fasad na Primorskem

Na pobudo ZSV Piran je naša konservatorska delavnica v letu 1968 obnovila rokokojsko fasado palače Bisenghi v Izoli, leta 1969 pa fasado v Kidričevi ulici v Kopru in gotško fasado palače Almerigoni v Kopru.

Obnova rokokojske fasade **palače Bisenghi v Izoli** leta 1968 je bil prvi poskus obnove glajenega ometa v približno podobni tehniki, kot je bila prvotna. Fasada je bila prvotno v celoti glajena, okrog oken pa okrašena z rokokojsko dekoracijo, katera je bila v štuko tehniki direktno modelirana na fasado. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev smo se odločili za tehniko odlivanja v bel cement. Zasebno obrtno podjetje je odstranilo ves preostali omet, ki še ni bil sam odpadel. Po odstranitvi ometa smo lahko videli gradbene faze palače. Omet smo gradili enako kot pri originalni brez izravnalnega ometa. Na tanek cementni obrizg smo nanašali malto iz zdobljenega oker peska, ta omet je bil debel do 1,5 cm ter glajen. Dekoracija okrog oken je skoraj popolnoma odpadla, zato smo morali na fasadi najprej modelirati rokokojske štukature in jih doliti. Izdelali smo mavčni pozitiv, ga obdelali in iz tega naredili več mavčnih negativov, v katere smo vlivali cementno maso. Naredili smo

šest različnih okrasnih elementov okrog oken. S tem, da smo elemente odlivali v cement, smo dobili odpornejšo dekoracijo, vendar pa je raznolikost med elementi manjša, ker smo delali odlitke in ne da bi direktno modelirali fasado, tako kot je bilo prvotno napravljeno. Za ulivanje smo uporabljali beli cement in drobljen pesek v razmerju 1 : 2. Po dveh dneh smo elemente dvigali iz negativov in jih takoj prevlekli z apnom. S tem, da smo še sveže elemente prevlekli z apnom, smo dobili bel ton, enak, kot če bi s štuko maso odlivali, drugo apno se je sušilo vzporedno s cementom in smo dobili odporen belež, enak kot pri freski buoni. Posušene elemente smo na fasado lepili s cementom, razpoke pa zakitali z enako maso, kot je bil narejen fasadni omet. Ko so bili montirani vsi elementi, smo ponovno nanesli apnen belež, da smo dobili enoten belo siv ton.

Naslednja fasada je v **Kopru v Kidričevi ulici št. 13**, kjer sta bili dve fasadi združeni v eno z različnimi okni in nekaj razlikami v pritličju. Vzorec je bil neposredno prenesen iz severne Italije. — Na grobi omet smo nanesli fini omet iz mivke (razmerje 1 : 2) in ga gladili ter takoj pobelili z redkim beležem. Razdelitev šahovnice smo izvedli z vrstico, namočeno v rdečo barvo (žnoranje), nato pa poslikali kvadratke v fresko tehniki.

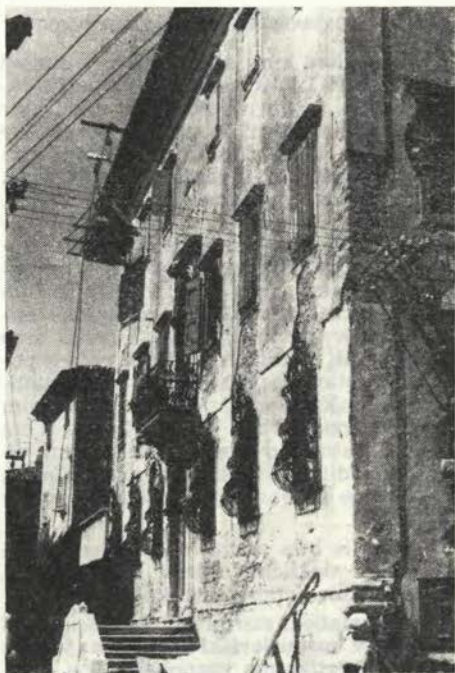
Med zahtevnejša obnovitvena dela fasad pa brez dvoma spada **palača Almerigoni v Kopru**. Tamkajšnja fasada je doživela več obnov, zadnjo v 19. stol. Tokrat so vzidali gotška okna iz sosednje stavbe ter na novo poslikali vso fasado po starih vzorcih. Zadnja poslikava je bila v seko tehniki, zato sta dež in sonce kmalu sprala barve. Medobčinski Zavod za spomeniško varstvo je s financiranjem

Izola, fasada palače Bisenghi; zgoraj: obnovljena dela rokokajske dekoracije; na desni: vsa fasada in njen gornji del med obnovitvenimi deli

Izola, la façade du palais Bisenghi; en haut: détails du décor de stuc rococo restaurés; à droite: façade et sa partie d'en haut pendant les travaux

Stanovanjskega podjetja preskrbel finančna sredstva, ekipa Zavoda za spomeniško varstvo SR Slovenije, Kvas Tomaž, Novinc Franc, Kokalj Franc ter študenta specialke likovnih umetnosti Novak in Marolt, je zahtevno delo končala v enem mesecu. Fasado je privatno zidarsko podjetje najprej popolnoma očistilo kasnejšega ometa. Takrat smo ugotovili, da ta poslikava ni prvotna ob nastanku palače, pač pa nekaj kasnejša, prvo nadstropje je bilo namreč zidano iz opeke in lepo fugirano. To dokazuje, da prvotno I. nadstropje ni bilo ometano. Vendar ostanki poslikave pričajo o gotski dekoraciji. Obnova fasade je opravljena po načinu, ki je bil viden na ostankih. Omet je bil narejen iz oker peska. Se sveži omet so prepleskali z redkim apnom in takoj nato slikali. Delo so razporedili tako, da je vsakdo delal samo eno delo oziroma, da je imel samo eno barvo, s katero je delal del ornamenta in tako so se zvrstili po po delu fasade. Zidarji so naredili na dan samo toliko ometa, kolikor je lahko naša restavratorska ekipa v enem dnevu poslikala. Zokel je v rdečem pompejanskem tonu narejen z opalsko brečo in apnom. Zamenjani so tudi nekateri kamni portala. Zgoraj pod streho pa sta ohranjena dva originalno poslikana kvadrata. Takoj po poslikavi so poslikano površino prekrili s polivinilno folijo, da sonce ali dež ne bi škodovala sveži freski.

Druga restavratorska dela na terenu

V **Ljubljani** smo sodelovali pri obnovi fasad na ZSV Ljubljana. Pomembnejših fasad ni bilo, razen v Tavčarjevi ulici, kjer smo poslikali 12 m² in stenske secesijske dekoracije. Drugod smo samo sondirali ali določevali ton in razčlenjenost fasade.

Pri obnovi **baročne hiše v Kopru**, Čevljarska ulica 8, smo restavrirali baročno fresko nad stopniščem. Zaradi dotrajanega ostrejšja in stropa smo morali fresko v enem kosu sneti. Freska je bila večkrat preslikana. Po snemanju so napravili nov betonski strop. Fresko smo konservirali v kalatonu CB in nato s polivinil acetatom prilepili na tanko poliesterko ploščo (4 mm). Vse skupaj s finim ometom freske vred je bilo komaj 1 cm debelo. Nato smo fresko z bakrenimi vijaki pritrdili na betonski strop. Okrog freske smo rekonstruirali mavčni profilirani omet.

Freska je bila precej uničena, nekateri deli, npr. deklinacija glava, so manjkali, zato smo jih nanovo naslikali.

V zelo slabem stanju je bila freska nad vhodom v **kostanjeviški samostan**: že zelo sprana, vertikalno razpokana, pa tudi omet je odstopal na več mestih. Po fiksiranju barvne plasti in injektiranju ometa smo delno rekonstruirali slabo vidni napis ter na nekaterih mestih okrepili barvno plast. Tu moramo omeniti, da so skoraj vse naše slikarije na zunanjščinah v zelo slabem stanju. Če pregledujemo fotografije, posnete pred 40 leti, takoj opazimo velike spremembe, freske so še samo rahel odsev takratnega stanja. Verjetno je industrija veliko pripomogla k hitrejšemu propadanju, vendar vsega le ni kriva, saj freske tudi tam, kjer ni industrije, visoko v gorskih krajih, vidno izgubljajo barvno plast. Mislim, da se bomo morali odločiti, ali freske snamemo in jih nadomestimo s kopijami, originale pa shranimo na primernejšem kraju, ali pa prepustimo stenske slike propadanju in jih zavestno odpišemo iz naše zgodovinske zapuščine. Odločiti bi se morali za prvo varianto, in sicer prav hitro, sicer ne bomo imeli več kaj varovati.

Med večja dela v preteklih letih sodi odkrivanje in konserviranje stenskih slik na Primorskem. Skupaj z ZSV Piran smo odkrili freske v Kubedu, Koštaboni in Pomjanu.

Pri sondiranju v bivšem prezbiteriju na **Kubedu** smo sodili, da bo delo lahko in hitro, vendar smo kasneje ugotovili, da

je zaradi zamakanja precej fresk uničenih in so jih med drugim tudi zato prebelili. Slike na oboku so v seko tehniški. Pri odkrivanju je bilo težko ločiti tanki belež od slikovne plasti, zato je precej fresk uničenih. Slikarije na stenah so še bolj uničene in so ostali le še fragmenti, nekaj več na desni steni. Stara cerkev v **Pomjanu** je bila dolgo časa zapuščena, pred dvema letoma so jo zopet obnovili. Naša delavnica je lepo povezala ostanke fresk na levi strani ladje, ki so že dolgo propadali, tako je tudi precej slikovnega ometa odpadlo. Vendar je restavracija vse povezala v celoto. Pred leti smo v **Koštaboni** ugotovili freske na stenah prezbiterija, zato se je ZSV Piran odločil, da jih odkrije, vendar se je po odkritju in fiksiranju pokazalo, da smo preveč pričakovali. Stenske slike smo fiksirali s calatonom, da bi utrdili slabo barvno plast.

Gotovo je bilo eno večjih del klesanje gotških oken za minoritski prezbiterij v **Ptaju**. Ekipa, sestavljena iz strokovnjakov ZSV SRS in študentov ALU, se je spopadla s težkim delom klesanja 6 gotških oken in opornih zidov. Okno s krogovičjem in ostenjem je visoko 7 metrov. Krogovičje je sestavljeno iz več kosov. Gotovo bi bil končni efekt boljši, če ne bi bilo podjetje montiralo oken zelo primitivno, brez zidanja, zidovi s kamnitimi bloki so pokvarili še tako vestno in po šabloni izdelani profil, ki je sestavljal okno.

S sodelovanjem študentov ALU smo obnavljali tudi stari prezbiterij v ž. c. **Hajdina pri Ptaju**. Tukaj smo našli freske na levi steni prezbiterija in nekaj ostankov na stropu med rebri. Obenem smo očistili in restavrirali slike na stenah in stropu neogotske ladje. Skoraj dotrajano vitično poslikavo smo odstranili in predlagali notni barvni odtonek in toniranje reber.

Tudi v **Svetini** smo pričeli z obnovitvenimi deli. Najprej smo očistili rebra, nato pa odkrivali vitično dekoracijo med polji, ki je slabo ohranjena in naključvana. ZSV Celje je predlagal obnovo in delno rekonstrukcijo.

Krajši čas smo delali na **Jamniku**, kjer smo čistili odkrite freske v prezbiteriju in injektirali odstopajoča mesta. Delo se bo še nadaljevalo.

Tudi pri **sv. Juriju nad Tržičem** smo izpod beleža odkrili nekaj poslikav in dekoracij v prezbiteriju.

Koper, palača Alme-
rigogni, detajl fasade
pred obnovo in po
njej

Koper, palais Alme-
rigogni, détail de la
façade avant
restauration et après

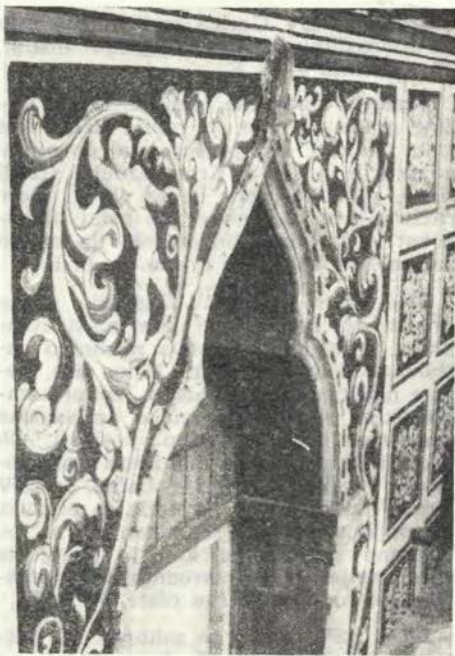
Kakor vsako leto smo tudi v letih 1968 do 1969 nadaljevali z delj v Lutrovski kleti v Sevnici, kjer smo še enkrat fiksirali stenske slike s calatonom, na svodu pa dokončno fiksirali in retuširali poslikavo. Na desni smo retuširali skoraj stododotno, na levi pa malo svetleje. Menim, da je retuša leve strani boljša. Obenem smo zretuširali tudi vse ženske figure na oboku. Zidarska ekipa sevniške občine je solidno opravila vsa zidarska dela od odstranitve kamnitega poda do izgradnje jaška za prezračevanje. Dela se bodo še nadaljevala.

To so samo najpomembnejša dela, ki jih je konservatorska delavnica ZSV SRS opravila v preteklih dveh letih na terenu.

Dela v sami delavnici

Na leto restavriramo za zavode, ustanove ali zasebnike približno sto slik in plastik, nekatere bolj, nekatere manj kvalitetne. Posebej moramo omeniti restavracijo približno 50 slik iz depoja. Narodnega muzeja v Ljubljani, ki jih je posodil za opremo Starega gradu na Dolenjskem. Med njimi so bile tudi štiri slike večjega formata, verjetno dela slikarja Fluhrerja, ki predstavljajo v romantični pokrajini nekatere dolenske gradove, dalje 30 slik basni in še nekatere zelo kvalitetne slike, toda, žal, precej preslikane in poškodovane.

Zelo preslikana in uničena je bila votivna slika iz Ptuja z naraslo Dravo, po kateri se valj led, ki grozi, da bo podrl leseni most. Slika je zanimiva tudi zato,

ker ima napisana imena vseh takratnih mestnih očetov in slikarja ter kasnejšega restavradorja.

Kiparski oddelek je lepo končal drugi oltar za Viher. Prvi je bil restavriran za razstavo Umetnost 17. stol., drugi pa nekoliko kasneje. Barvna plast je bila precej uničena, zlato pa skoraj popolnoma

propadlo. Dve sliki sta pripisani slikarju HGG. Oltar ima posvetilo in letnico 1644.

Omeniti je treba še lep gotski krilni oltar s krilnimi tablami in tremi svetniki iz **Britofa ob Idriji**. S svetnikov je bilo zlato nasilno spraskano, zato smo jih morali obnoviti, skoraj nanovo pozlatiti in dopolniti nekaj dekoracije.

Gotovo sodi med najkvalitetnejše plastike sv. Mihael iznad **Ozeljana**. Plastika je bila popolnoma preslikana, na nekate-

rih mestih pa smo pri sondiranju našli ostanke prvotne polihromacije, zato smo se odločili, da vso plastiko nanovo pozlatimo in posrebrimo po originalnih vzorcih. Zanimivo je, da je imel svetnik rdeče perutnice.

To je samo nekaj pomembnejših slik in kipov. Vseh 200 kosov tu ne moremo naštet, gotovo pa je vsak imel kaj zanimivega in je zahteval posebno restavratsko obravnavo. — F. K.

ETNOGRAFSKI SPOMENIKI

AVTORJI

A. V. — Andreja Volavšek
E. S. — Emil Smole

I. S. — Ivan Stopar
P. F. — Peter Fister

ZSV Ljubljana ni dal poročil

Anhovo. ZSV Gorica je izdal soglasje za preureditev že stoječe lope pri hiši št. 77 v garažo. — E. S.

Begunje. Opuščena žaga (št. 136) v bližini gradu Kamna je rabila delno kot stan. stavba. Na prošnji za dovolitev adaptacije je ZSV Kranj izdelal (1968) skico, po kateri naj bi se objekt sicer razširil proti Z, vendar pa ostal podolgovat in v takih dimenzijah, da ne bo zapiral pogleda proti gradu. — P. F.

Bled. Ves ambient Zagoriške ceste predstavlja pomemben spomeniški kompleks, iz katerega izstopa zanimivo zasnovana domačija št. 12. Poleg arh. bogate nadstropne stan. hiše z lepimi kamnoseškimi detajli sta enako ambiciozno zasnovani tudi obe gosp. poslopji. Ob prošnji za adaptacijo manjšega gosp. poslopja v sklopu domačije v stan. je ZSV Kranj dal natančna navodila za obnovo, na podlagi katerih se zunanost ne bo bistveno spremenila, kar je pogoj za za ohranitev tako mikroambients domačije kot tudi Zagoriške ceste. — P. F.

Bilje. ZSV Gorica je zahteval od lastnikov hiš št. 65 in 66, da poskrbita za ohranitev kamnite kalone, ki je ogrožena, ker je bilo odstranjeno njeno oporno zidovje.

Glede na stopnjo spomeniškega režima smo dovolili preureditev gospodarskega poslopja v stanovanje in gradnjo prizidka k stanov. hiši št. 71 — E. S.

Branik. ZSV Gorica je v okviru spomeniškega režima izdal soglasje za adaptacijo in prizidek k hiši št. 92. — E. S.

Cerklje. Lesena, pritlična stavba št. 22, krita s slamo, predstavlja spomeniško zaščiten primer ljudskega stavbarstva v sklopu naselja. Ob zahtevku za novo lokacijo tik za omenjeno stavbo (1969) je bilo jasno, da je predvideno tudi rušenje lesene, kljub nasprotni izjavi lastnika. Zato je Zavod za spomeniško varstvo v Kranju vztrajal pri večjem odmiku, kar pomeni zagotovilo za manjše uničenje ambients in vsaj začasno ohranitev lesene domačije. — P. F.

Deskle. ZSV Gorica je dal soglasje k adaptaciji hiše št. 23. — E. S.

Doslovče. Po večletnih pripravah za ureditev Finžgarjeve rojstne hiše v Doslovčah v pisateljev spominski muzej (VS IX, str. 257, VS X, str. 251) in po izdelavi načrtov za njeno ureditev, za prenos, oziroma rekonstrukcijo prvotnega lesenega skednja, ki je sedaj v Mostah, za ureditev okolja in sanitarij (vse ZSV v Kranju) ter po izselitvi lastnika se je pričela poleti 1969 rekonstrukcija. Izvedba se od prvotne zamisli razlikuje le v strešni kritini, ki je bila prvotno slamnata, kasneje opečna in ki naj bi se po predlogu ZSV Kranj spet prekrila s slamo. Kljub temu spomeniško varnejšemu predlogu izvedbe in manjšim stroškom pa so jo prekrili z macesnovimi škodlami, s čimer so povečali stroške, rdečkasti barvni odtonek pa ne ustreza verni podobi rojstne hiše pisatelja F. S. Finžgarja. V kletnih prostorih bo po modernejših galerijskih principih zgoščen prikaz pisateljevega ustvarjalnega opusa. Za vso akcijo je zadolžen poseben širši odbor,

ZSV v Kranju pa nudi strokovno pomoč pri vseh sanacijskih delih. — P. F.

Dovje. Likovno kvalitetno stanovanjsko stavbo št. 46, v pritličju zidano, s kamnitim polkrožnim portalom in kamnitimi okenskimi okvirji s kovanimi mrežami, v nadstropju pa leseno z delno rezljanim »gankom« je imel ZSV Kranj vključeno v seznam posameznih spomenikov jeseniške občine. Lastnik jo je nameraval adaptirati, zato smo 1969 izdelali skico adaptacije, ki sicer omogoča spremenitev lesenih sten v nadstropju v zidane, ohranja pa v kar največji meri vse ostale arhitekt. kvalitete. — P. F.

Dutovlje. ZSV Gorica je dal izdelati načrt za adaptacijo hiše št. 132 ing. arh. J. Suhadolcu. Načrt upošteva konservatorska stališča in ga je zavod zato odobrili. — E. S.

Dvorje. Enonadstropna zidana baročna stavba št. 24 s kamnitim polkrožnim portalom, kamnitimi okenskimi okvirji s kovanimi mrežami in stucco okrasom na fasadi, stoječa v sklopu vasi, je bila namenjena za adaptacijo v poč. hišo. Ker je lastnica 1968 zaprosila ne samo za dovoljenje, ampak tudi za strokovno pomoč pri adaptaciji, je stavba funkcionalno sicer prirejena za vikend, oblikovno pa ni utrpela nasilnih sprememb in je kot kvalitetna arhitektura vpisana še naprej v seznam zavarovanih stavb za območje urbanističnega načrta Cerkelj. — P. F.

Gabrje. ZSV Gorica ni dal soglasja k adaptaciji hiše št. 39 v Gabrjah ter zahteval od investitorja, ki tudi ni imel ustreznega gradbenega dovoljenja, da obnovi (objekt I. kategorije) prvotno stanje. — E. S.

Goče. ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji hiše št. 73 z zahtevo, da se ne izpreminja videz cestne fasade.

ZSV Gorica je dal soglasje za adaptacijo hiše št. 42, ker ne bo spreminjala zunanje podobe objekta. — E. S.

Gozd-Martuljek. Zaselek pri Spodnjih in Zgornjih Zimah je značilna arhitektonska skupina, razmeroma še dobro ohranjena in dovolj odmaknjena od že pokvarjenega ambienta vasi. Ker ni to le arhitektonski, ampak tudi ohranjeni ambientalni spomenik, kar je tudi v Gornjesavski dolini že redkost, ga varujemo kot posebno spomeniško aglomeracijo. Na nerazumevanje kljub turistični pomemb-

nosti pa je to stališče naletelo tako pri lastnikih kot pri odgovornih občinskih organih. Lastniki so zahtevali dovoljenje za novogradnjo, kar je bilo podprto od občine (24. 3. 1965). ZSV Kranj je izdal sicer dovoljenje zanjo, vendar s posebnimi pogoji tako glede lokacije kot oblikovanja, kar pa ni bilo upoštevano kljub intervenciji. Prvemu slabemu zgledu je sledil še drugi in čeprav je Zavod izdal podrobno obrazložitev, naslonjeno tudi na Urbanistični program občine, je lastnik dobil dovoljenje mimo spomeniških pogojev. Tako sta 1969 v kompleksu kvalitetnih domačij iz 18. stoletja zrasi dve »moderni« kockasti stavbi, ki sta popolnoma razvrednotili ambient, čeprav ni pomemben le kot kulturno zgodovinski ampak tudi kot turistično-gospodarski dejavnik. — P. F.

Idrija. Mesto in občina, gl. Umetn. in urban. spomeniki!

Ilirska Bistrica. Občina, gl. Umetn. in urban. spomeniki!

Kamna gorica. Zidano, enonadstropno stavbo št. 34 z renesančnimi elementi in s prizidkom, v katerem je bila kovačnica, ki je še danes ohranjena z vsem orodjem, čeprav ni več v uporabi (»Kraljeva kovačija«), so hoteli preurediti v frizerski salon in stanovanjsko stavbo. Izjemnost arhitektonskega in tehniškega spomenika je narekovala čim manj posegov tako na zunanosti kot v notranjosti (ohranjeni datirani leseni strop 1635 in strop s štukaturami), zato je ZSV Kranj l. 1969 priporočil lokacijo v neposredni bližini, ki ne bi motila ambienta, ter minimalno adaptacijo same stavbe. Tehniškemu muzeju smo predlagali, da odkupi kovačnico in jo prezentira kot terenski tehniški spomenik. — P. F.

Kobarid. ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo gostilne »Pri Kotlarju« v Kobaridu. Predpisal je dimenzije, oblike in dimenzije oken ter pogoje o vrsti ometa in obarvanju fasade. — E. S.

Kokra. V sklopu samotne kmetije Suhadolnik nad dolino Kokre je ZSV Kranj l. 1968 skupno z ZSV SRS dovolil gradnjo počitniške hišice. Suhadolnikova kmetija je razen prostorskih odnosov in arhitekture kovačnice ter senika že popolnoma brez likovnih vrednosti, zato bo novi objekt, oblikovan enako kot kovačnica in situiran tako, da bo zaključeval

Lesce št. 98, fasada pred obnovo in z obnovljenimi baročnimi medaljoni
 Lesce no. 98, la façade avant la restauration et avec les médaillons baroques restaurés

kompleks domačije, lahko le doprinesel k izboljšanju sicer že močno pokvarjenega arhitektonskega okolja. — P. F.

Kranjska gora. Delno zidana, delno pritlična stavba št. 173, pomembna predvsem ambientalno, je bila preurejena v počitni hišico. Načrti so predvidevali 2 varianti, od katerih je bila sprejeta spomeniško ustrežnejša, ki sicer opušča leseni del in ga nadomesti z zidanim, vendar v enakih razmerjih ploskev in odprtin. Po nekaterih manjših korekturah, ki jih je predlagal ZSV Kranj, predvsem pri oblikovanju oken, vrat ter uporabi materialov, je rezultat obnove (1963) posnemanja vreden primer likovno dosti dobre obnove stare arhitekture za povsem nove namene.

Lastnik stavbe št. 110 je l. 1969 brez dovoljenja in kljub opozorilu adaptiral fasado z baročnimi freskami (1787) ter sočasno poslikavo, vzdal pa je tudi tridelna okna. — P. F.

Lesce. V letu 1968 in 1969 je bil popolnoma obnovljen kmečki baročni dvorec v Lescah, št. 98 (glej VS XII, str. 141). V notranjosti so bile manjše predelave, ki pa so posegale le v kasnejši z. prizidek, sicer pa je lastnica do podrobnosti upoštevala navodila ZSV Kranj ter tako kljub modernizaciji (centralna kurjava) obnovila vse prostore v prvotno zamišljeno vzdušje. Na zunanosti so bili obnovljeni nekateri delno uničeni kam-

noseški detajli, restavrirana je bila baročna freska v medaljonu, fasada pa so dobile povsem drugačno podobo z obnovitvijo baročne polihromacije. Praktično v celoti ohranjena stavba predstavlja tako danes enega najpomembnejših že prezentiranih spomenikov ljudske arhitekture 17. in 18. stoletja na Gorenjskem in obenem zgleden primer, kako lahko razumevanje lastnika, ki je pripravljen sodelovati do podrobnosti, rodi tak rezultat tudi brez posebne finančne podpore. Stavba, ki bi zaslužila podrobnejšo študijo svoje gradbene zgodovine, bo delno odprta tudi turistom, kar je jamstvo za popularizacijo tega kulturnega spomenika, ki je sicer v privatni posesti. — P. F.

Lipnica. Zidana, nadstropna stavba št. 5 je bila ena redkih še ohranjenih podkovskih kovačij, s posebno lepimi kovanimi mrežami na oknih v 1. nadstr. V dovoljenju za adaptacijo l. 1968 je ZSV Kranj vse to navedel in dovolil le delno prezidavo proti bregu, kjer je bila stavba adaptirana. Ob rednih terenskih pregledih pa je bilo ugotovljeno, da je lastnik porušil vse do pritličja. Kljub prijavi gradbenemu inšpektorju ni bilo mogoče ničesar doseči zaradi lastnikove izjave o »slabi steni«, tako da je izgubljen še en spomenik ljudske arhitekture. — P. F.

Lokavec. ZSV Gorica je dal soglasje za gradnjo stanovanjske hiše v Lokavcu, parc. št. 22/2, ker ne bo kazila krajinske

Lipnica št. 5, kovačija pred prezidavo in nova stavba...

Lipnica no. 5, la forge avant la reconstruction et le bâtiment nouveau...

podobe okolja. — Dovolili smo gradnjo garaže v Lokavcu št. 18. — E. S.

Male Braslovče. ZSV Celje je sodeloval pri določitvi meja rekreacijskega območja v. od naselja ob Savinji. — I. S.

Nadanje selo. ZSV Gorica je končal obnovo slamnate strehe stilsnega **gospodarskega poslopja I. kategorije** ob cesti Pivka-Ilirska Bistrica. Nova slamnata kritina povsem posnema stari način in obliko kritine.

ZSV Gorica je soglašal z odobritvijo lokacije za gradnjo stanov. hiše na zemljišču **J. Valentinčič**. — E. S.

Nova Gorica — občina, gl. Umetnostni in urbanistični spomeniki!

Ozeljan. ZSV Gorica je dovolil gradnjo prizidka k stanov. hiši št. 27. — Prav tako je dovolil gradnjo prizidka k stanov. hiši št. 134 in adaptacijo stanov. hiše št. 64. — E. S.

Podbreg. ZSV Gorica je izdal soglasje za adaptacijo hiše št. 2. — E. S.

Podkoren. Že po Beneševem akvarelu iz leta 1883 dokumentirano in do danes nespremenjeno zidano pritlično stavbo št. 53 je nameraval lastnik dvigniti za 1 nadstropje in jo popolnoma predelati. Nima sicer posebnih arhitektonskih kvalitiet, je pa na izredno izpostavljenem položaju nad klancem proti sedlu in za-

ključuje staro vaško jedro. ZSV Kranj je 1969 predloženi načrt spremenil in skušal ohraniti čim več oblikovnih kvalitiet, značilnih za vedutno dominantno. — P. F.

Predjama. Požar Andrej iz Predjame št. 2 je zgradil v neposredni bližini svoje stanovanjske hiše leseno barako, ki zakriva oz. kvari pogled na Predjamski grad. Zato je medobčinski inšpektorat skupaj z zavodom določil, da jo mora odstraniti, in o tem uradno obvestil lastnika. — E. S.

Predoslje. Po izročilu grajska kovačnica gradu Brdo pri Kranju je stavba št. 20, zidana, nadstropna, krita s skriljem, v pritličju je še ohranjena kovačnica in arkadni odprt prostor za podkovanje (stember z letnico 1841.). Ob nameravani adaptaciji že stoječega v. prizidka je ZSV Kranj l. 1968 izdal za to podrobna navodila ter ponudil dobavo skrilja. Lastnik je svojevoljno nadzidal novi del više od obstoječega in odklonil ponujeni skril. Adaptacija je primer neupoštevanja spomeniške službe! — P. F.

Rateče. V pritličju zidana, v nadstropju lesena domačija št. 86 je predstavljala ambientalno pomembno arhitekturo, katere vrednost je dopolnjevala še ljudska freska višarske Marije z začetka 19. stoletja. Lastniki so se odločili za adaptacijo v gostinski lokal in ZSV Kranj je

1969. l. izdelal potrebne načrte, ki so slo- neli na omenjenih kvalitetah. Ker niso upoštevali niti dimenzij (predvsem višin- skih) niti predloženega načina izvedbe detajlov, je rezultat povsem nespomeni- ški, čeprav je ZSV Kranj na lastne stro- ške obnovil tudi močno preslikano fre- sko. — P. F.

Sežana — kraj in občina, gl. Umetno- stni in urbanistični spomeniki!

Skomarje. ZSV Celje je zavrnil izdajo lokacijskega soglasja za postavitev po- čitniške hišice sev. od naselja na gozd- nem parobku, ker bi tak poseg v tem prostoru okrnil podobo z naravo zlitega ruralnega ambienta. — I. S.

Slap pri Vipavi. V hiši J. Žorža so bile na fasadni steni v višini lesenega »gan- ka« odkrite risbe, ki so v zmanjšani veli- kosti, toda zelo natančno, kazale arhitek- tonski načrt oltarja. Sklepiti je, da gre za delovni načrt oltarja ž. c. na Slapu. V isti stavbi so v spalni sobi še risbe, skice, načrti in izračuni za nekatere druge oltar- je, vse skicirano na steno. Kaže, da je v tej stavbi deloval kamnosek, ki je moral izdelati več oltarjev v bližnji okolici, ukvarjal pa se je bržkone tudi z gradnjo zvonikov. Nekatero skico, ki so še pod ometom, bo treba še odkriti. — E. S.

Spodnja Idrija. ZSV Gorica je odobril odstranitev kozolca na zemljišču **Kendo- ve domačije** ter soglašal z njegovo pre- stavitvijo na del parcele št. 478/1 k. o. Spodnja Idrija. Ohranjevanje kozolca je potrebno, ker je Kendova domačija etno- grafski spomenik I. kategorije.

ZSV je izdal soglasje za adaptacijo hiše št. 102, ki jo bodo preuredili v gostinski lokal. Načrti so bili izdelani po predlogih in pogojih spomeniške službe.

ZSV je odklonil soglasje za adaptacijo hiše št. 90, s katero bi bila uničena zu- nanja podoba in pretežen del etnografsko pomembne notranjščine spomenika II. kategorije. Investitor je želel sedanja stil- na okna zamenjati s trodelnimi z roletni- mi vstavki. — E. S.

Škrbina. ZSV Gorica je izdal pristanek za odstranitev docela dotrajane škrlaste strehe na gospodarskem poslopju hiše št. 64. Za novo kritino je predpisal korce, s katerimi so krite tudi sosednje zgradbe. — E. S.

Smarjetna gora. Manjša pritlična lese- na domačija, stoječa na južnem pobočju

Smarjetne gore v neposredni bližini spo- meniškega kompleksa Sempetrskega gradu, kapele in halštatskih gomil je re- dek ostanek kajžarske arhitekture 18. stol. v okolici Kranja. Ker je po dolgo- ročnem programu Gorenjskega muzeja v neposredni bližini predvideno še pod- ročje skansena, je bil ZSV Kranj ob na- meravani adaptaciji (l. 1969) te stavbe mnenja, da bi jo bilo možno vključiti v bodoči ambient. Lastniku je bilo predla- gano, da obnovi slamnato streho, ki je bi- la na stavbi tudi sedaj, ter za to ponuje- no tudi del sredstev. Funkcionalno bi stavbo lahko kasneje preuredili v speci- fičen gostinski objekt, seveda s primerno opremo in omejeno funkcijo, kar bi omo- gočilo, da ne bi bilo treba v sestavo sa- mega skansena iskati možnosti za to (prim.: Škofjeloški muzej), posebno še, ker je temu naklonjen tudi lastnik. — P. F.

Tolmin — kraj in občina, gl. Umetn. in urban. spomeniki!

Trata pri Velesovem. Že v 1967. letu je bil obravnavan primer črne gradnje, ki je narušil silhueto zaselka ter razvred- notil kvalitetno baročno dominantno p. c. sv. Marjete. Pod posebnimi pogoji je bila sicer gradnja legalizirana, vendar zahtev- ki o spremembi zunanosti niso bili upo- števanj. ZSV Kranj je celo ugotovil, da v neposredni bližini gradijo še eno stavbo. Na prijavo je ZSV Kranj dobil l. 1969 od- govor, da so občinski organi izdali vse potrebne dokumente temu graditelju! Primer kaže slabo stran odloka o urba- nističnih redih, ker ni jasnosti o čuvanju celotnih vaških ambientov, predvsem iz- postavljenih silhuet. — P. F.

Vedrijan. ZSV Gorica je glede na stopnjo spomeniškega režima izdal so- glasje za prizidavo senika k stanovanj- ski hiši št. 55. — E. S.

Veliki Jelnik. Na zahtevek lastnika za strokovno mnenje o spomeniški vredno- sti stavbe št. 4, je ZSV Kranj l. 1969 ugotovil, da gre za doslej še nedokumen- tiran izreden arhitektonski kompleks le- sene domačije. Vsi objekti so velikih di- menzij in posebnih tlorisov ter skoraj v celoti datirani (stan. stavba 1754, gosp. poslopje 1803 — dolžina 32 m(!), sušilnica sadja 1825, kozolec 1792 itd.). Zavod za spomeniško varstvo v Kranju je takoj dal strokovno mnenje o posebnem spo- meniškem režimu, za popolno dokumen- tacijo celotnega kompleksa pa bi bila po- trebna monografska obdelava. — P. F.

Veliki Repen. ZSV Gorica je sodeloval s tržaško zadrugo »Kras« pri obnovi etnografske hiše v Velikem Repnu (Italija). — E. S.

Vipavski Križ. ZSV Gorica je izdal soglasje k izdaji gradbenega dovoljenja za adaptacijo hiše št. 164. Kot pogoj je zahteval dvokrilna okna s polkni in korčasto kritino.

ZSV Gorica je odeloval pri lokacijskem ogledu za adaptacijo hiš št. 164 in 145.

ZSV Gorica je še naprej sodeloval pri oblikovanju vaške gostilne »Pri kriški gardi«, ki je bila urejena v etnografsko značilni hiši. Podpiral je tudi prizadevanje, da se ustrezno uredi tudi terasa pred to stavbo. Notranjščina je bila opremljena s fotoposnetki grupe »Kriške garde«. — E. S.

Vojnik. ZSV Celje je zavrnil prošnjo za adaptacijo fasade na stan. hiši št. 65, ker ni šlo le za neutemeljeno spremembo, marveč tudi za uničenje nekaterih arhitekturno interesantnih členov. Vrh tega bi preureditev zajela samo del fasade. — I. S.

Voklo. Že v prejšnjih letih je skušal Zavod za spomeniško varstvo v Kranju doseči, da bi se obnovila lesena stanovanjska stavba s še ohranjenim prvotnim tlorisom in posebno zanimivo črno kuhinjo, kjer je običajni obok slonel na profiliranem lesenem stebru v sredini veže, vendar ni uspel. Tako se je popolnoma zanemarjena stavba l. 1968 sama porušila in smo jo mogli le delno dokumentirati. — P. F.

Vrhpolje. ZSV Gorica je izdal soglasje k adaptaciji hiše št. 55. Soglašal je tudi s povišanjem stavbe, ker je stavba z asanacijo, ki je bila izvršena že pred leti, izgubila spomeniške lastnosti. — E. S.

Verbojba. ZSV Gorica je glede na stopnjo spomeniškega režima dovolil gradnjo prizidka na zemljišču parcele št. 590/1 k. o. Spodnja Verbojba, h. št. 82. — E. S.

Zalošče. ZSV Gorica je glede na stopnjo spomeniškega režima izdal soglasje k adaptaciji stanovanjske hiše v Zaloščah št. 43. — E. S.

Zasip pri Bledu. Pritlična stanovanjska stavba, last F. Černe, je bila 1968 adaptirana. V načrtu, ki je bil predložen, je bila adaptacija minimalna in ni posegala v vizuelni prostor vaške dominante — kvalitetne baročne arhitekture ž. c. Janeza Krstnika. Izvedba adaptacije pa je drugačna: sleme je za 1 m višje, kar je še ostalo stare stavbe, je zapisano rušenju, nova pa bo okolju povsem neustrezna kocka, ki zapira že od daleč pogled na vso cerkveno fasado ter ustvarja novo dominantno, ki ruši vse dosedanje ravnotežje vasi Zasip. — P. F.

Zg. Brnik. Lastnik domačije št. 6 je nameraval adaptirati del stavbe. Ob ogledu je bilo ugotovljeno, da ta predstavlja zelo ambiciozno klasicistično zasnovano zidano nadstropno kaščo z mlinom (dat. 1840). Zaradi pomembnosti arh. mu je bilo dovoljeno le zamenjati dotrajano ostrežje.

Le v stanovanjske namene rabljena kovačija št. 22 je ohranila od prvotne arhitekture le še pritličje, predvsem z značilno arkadno lopo. Zahtevku lastnika, da z zazidavo te pridobi dodatni prostor, je ZSV Kranj l. 1968 ugodil s pogojem, da arkade ohrani v obliki slepih odprtin, kar bi zadostovalo za ambientalno vrednost stavbe. Izvedba ni pravilna, ker novi zid ni sledil nepravilnostim starega in tako vtis niš ponekod izgine. — P. F.

Zg. Tuhinj. Muzej Kamnik je odkupil leseno enocelično kaščo iz začetka 19. stoletja. Zavod za spomeniško varstvo v Kranju je sodeloval strokovno tako pri razstavljanju in oštevilčevanju delov kot pri ponovnem postavljanju na Zapricah v Kamniku, kjer pomeni poleg lesenega vodnjaka pričetek muzejskega skansena tipične ljudske arhitekture kamniške okolice. — P. F.

ZGODOVINSKI IN MEMORIALNI SPOMENIKI

AVTORJA

E. S. — Emil Smole

I. S. — Ivan Stopar

ZSV Ljubljana ni poslal poročil

Franja. S sredstvi sklada SO Idrija je bila zgrajena cesta do bolnišnice »Frane«. Cesta vodi do soteske. Mestni muzej Idrija je tudi v letu 1968 skrbel za vzdrževanje objekta. — E. S.

Frankolovo. ZSV Celje je podjetju Pli-narna vodovod dovolil sondažna vrtnja v neposredni bližini grobišča talcev s pogojem, da po opravljenih delih spet obnovi prvotno stanje. — I. S.

Hrastnik. ZSV Celje je soglašal s pre-mestitvijo spominske plošče padlega bor-ca Ramšak Franca, ki je bila v parku poleg glavne ceste. — I. S.

Knežec pri Rogaški Slatini. Sprejet je bil program ureditve Kidričeve domačije. Stavba je bila pred leti sanirana, zdaj pa naj bi uredili spominski sobi obeh Kidri-čev — Franceta in Borisa. Na desni stran- ni stavbe, ki je še prost, naj bi se ure- dila Borisova soba, v levem delu pa bi se pozneje uredila spominska soba dr. Franceta. Stranka, ki trenutno zaseda le- vi del hiše, naj bi dobila stanovanje v zadnjem delu stavbe, da bi bila čimprej prosta tudi soba v levem delu hiše. Sce- narij za spominsko sobo Borisa Kidriča bo opravil muzej NOB v Celju, ZSV Ce- lje pa bo še nadalje usmerjal ureditvena dela, kolikor bodo za to zagotovljena za- prošena sredstva. — I. S.

Kobarid. ZSV Gorica je izdal soglas- je za gradbeno restavratorska dela na objektu italijanske kostnice padlih v I.

svetovni vojni v Kobaridu. Kot kritico je predpisal korce, za streho zvonika pa sivo obarvano pločevino. — E. S.

Prem. V sporazumu z odborom za po- stavitev Kettejevega spomenika v Ilir- ski Bistrici je ZSV Gorica poveril izdela- vo načrtov ing. arh. J. Suhadolcu, ki je sodeloval tudi pri izvedbi svojih načrtov za ureditev Kettejeve spominske hiše na Premu. — E. S.

Skalnica. ZSV Gorica se je vključil v reševanje problemov okoli spomeniškega kompleksa Skalnica (Sveta gora), kjer pripravljajo postavitev muzeja iz prve svetovne vojne. Goriški muzej kot nosi- lec naloge že zbira predmete za bodoči muzej, za katerega je pripravil idejni ar- hitektonski osnutek ing. arh. J. Suhadolc. — E. S.

Solkan. ZSV Gorica je izdal soglasje k postavitvi spominskih plošč na **Cesti IX. korpusa št. 72**, kjer je bil oktobra 1941 ustanovljen odbor OF za Solkan, in v **Pi- onirski ulici št. 16**, kjer je bila marca 1942 ustanovljena mladinska organizaci- ja OF za Solkan. — E. S.

Šoštanj. ZSV Celje je poslal navodila za ureditev centralnega spomenika NOB v naselju. — I. S.

Tolmin. ZSV Gorica je v nemški kost- nici pri Tolminu dal popraviti vhodna vrata in deloma poškodovano streho. Ču- vaj kostnice je vse leto skrbel za njeno vzdrževanje in ureditev okolice. — E. S.

Cultura atesina — Kultur des Etschlandes, XX, N. 1—4, Bolzano 1961 (dotiskano nov. 1969), 120 str., 31 + 15 črno-belih posnetkov, 8°

Kadarkoli pregledujemo zvezke *Culture Atesine*, vedno znova opazimo, da je osebnost Nikola Rasma tista, ki daje ton celotni publikaciji. Glasilo je naklonjeno vsem vejam likovne umetnosti. Sprejema tudi poročila konservatorskih raziskav in odkritij in ni mačehovsko do vprašanj umetne obrti. Vzporedno se v tem glasilu oglašajo italijansko in nemško govoreči raziskovalci umetnosti. Posebno znamenje dajejo glasilu tudi članki s podatki, ki so jih potrpežljivi in danes vedno bolj redki raziskovalci starih arhivov zbrali o posameznih umetnikih in umetninah. Dr. Rasma je namreč goreč zagovornik raziskav neizčrpanih arhivov in neustrašen kritik vseh malomarnih starejših in mlajših avtorjev, ki si ne vzamejo časa in truda, da bi se napotili k zanesljivim zgodovinskim virom in seveda obenem tudi umetnostnozgodovinskim virom. Odgovorni urednik dr. Rasma nič manj ne prizanaša s temperamentnimi obsodbami vsem, ki se iz površnosti ognejo starejše literature. Prizadevnost in aktivnost avtorjev, ki raziskujejo umetnost v svoji deželi ob Adiži, nam vsakokrat sproti zapušča simpatičen vtis, ponuja nam vzorne metode dela in marsikdaj tudi asociacije na naše gradivo. Zelo stara resnica je, da je prav Slovenija imela spleteno zgodovinske in umetnostnozgodovinske vezi z Adiško dolino, in to od srednjega veka naprej do vključno 19. stoletja.

Helmuth Roth primerja v članku »Zur Ornamentik des langobardischen Silberreliquiars in Trient« srebreni relikviar v Tridentu s sorodnimi kosi langobardske umetnosti in ga datira v konec 6., oziroma na začetek 7. stoletja. — Max Schrott C. R. se je lotil pregleda arhivskih virov, iz katerih je zbral vrsto podatkov, ki določneje govorijo o rodovniku znanega tirolskega slikarja in kiparja Michaela Pacherja. Omenja tudi domnevni kraj rojstva in leto. V prispevku »Michael Pachers Verwandtschaft« pojasnjuje, naj bi priimek Pacher izviral iz besede Bach — potok. Tako je še vedno imenovan potok — Bach tisti potok, ki priteče iz močvirja pri kraju Raas nad Neustiftom pri Brixnu in ki končno tudi seže do Neustifta. Posestva Pacherjev—

Bacherjev pa so arhivsko dokumentirana v Raansu, v Neustiftu in v zgornjem delu naselja Neustift. V starih virih je mnogokrat imenovan Pacherhof z lastniki Pacherji. Med njimi so Hans Pacher, Leonhard, Friedrich in seveda tudi Michael. Prvi dokument govori o Mihaelu Pacherju 1468, kjer je imenovan kot slikar iz Brunecka. Zato je bil v literaturi do zdaj imenovan Bruneck kot Pacherjev rojstni kraj. Avtor z dokumenti dokazuje, da je rojstni kraj Mihaela Pacherja skoraj da gotovo Neustift (Novacella), rojen pa naj bi bil okoli leta 1435. S citiranimi listinami je tudi jasno zaznamovana njegova dejavnost ob prezidavah c. v Neustiftu (začete leta 1449). V jasnejšo luč je tudi postavljena misel o sorodstveni zvezi s takratnim neustiftskim prostom Leonardom Pacherjem, ki je bil iniciator in spremljevalec velikih prezidav. — Fortunato Bernard objavlja arhivske podatke o kiparju in rezbarju Domenicu Vinazerju (»Un altare ligneo di Domenico Vinazer a Brusadaz di Zoldo«). Delo D. Vinazerja spominja na naše »zlate« oltarje iz konca 17. stoletja. V tem času je tudi mojster ustvarjal. Isti avtor našteva še nove biografske podatke o baročnem slikarju Martinu Gabrielliju (»Una puntualizzazione biografica sul pittore don Martino Gabrielli«) in o baročnem slikarju Giovanniu Codaunerju (»Il pittore Giovanni Codauner nella Valle di Fassa«). Nicolò Rasma dodaja nova spoznanja ob delu poznobaročnega slikarja Valentina Rovisija (»Nuovi contributi a Valentino Rovisi«). V tem letniku je tudi začel objavljati seznam adiških umetnikov. Razdelil jih je po abecedi. Sestavil je biografske, bibliografske in arhivske podatke in našteva znana dela. Seznam se začne z imenom Francesco Abart in se konča z imenom Giuseppe Alberti. Seznam bo obsegal tudi umetne obrtnike. Pri naštevanjih krajevnih imen pa pogrešamo nemška poimevanja. Začeti prispevek N. Rasma »Appunti per un dizionario artistico Atesino« je bogat delež k izpopolnitvam podatkov o najrazličnejših mojstrih Adiške doline. — Ksenija Rozman

Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, letnik XXII, 1968, 224 str. + 294 črno-belih posnetkov + 2 barvna posnetka; letnik XXIII, 1969, 220 str. + 265 črno-belih posnetkov, 4°

Zunanje znamenje avstrijskega glasila za umetnost in spomeniško varstvo je vsaj dvojno: redno izhaja in resno je opremljeno. Ko ga prelistavamo, se zavedamo, da je ta časopis potomec »Mitteilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale« Začetek prve izdaje sega v leto 1856 in v njej so poročali tudi naši nekdanji konservatorji in korespondenti najrazličnejših stanov. Vidimo pa tudi, da avstrijsko spomeniško varstvo prav tako doživlja trpke dnevne skrbi za ohranitev spomenikov vseh vrst in obsegov in se razveseli šele ob dokončanih delih, ki so vsa po vrsti težko pribojevana. Kar zadeva članke, mislim, da moremo priznati brez pretirano zaverovanega gledanja in ocenjevanja tujega dela, da so resnično strokovno sestavljeni in z nemajhnim trudom. Ob koncu vsakega zvezka so objavljene še ocene nekaterih publikacij in spominski članki ob jubilejih in smrtih zaslužnih konservatorjev. Vsak letnik ima v prilogi seznam člankov, poročil in ocen.

Glede na naše gradivo je poučen članek Gerhardta Schmidta o plastiki sv. Marjete iz muzeja v Marseillesu, ki je šteta v krog t. i. »lepih Madon«. — Znani konservator Josef Zykan poroča o novoodkriti arhitekturni plastiki, ki je prišla na plan ob restavriranju cerkve sv. Stefana na Dunaju. V članku so naštet tudi nova spoznanja o že znanih, a premalo proučenih sklepnikih v isti cerkvi. — Nekaj strani je posvečenih dolgoletnemu restavriranju baročne zimske palače princa Evgena Savojskega. — Restavratorska potrpežljivost in konservatorjevo znanje sta pripeljala do posrečene restavracije romarske baročne cerkve v Sonntagbergu. Ob tem so upravičeno poudarjena vprašanja več načinov pozlatitev, vprašanja poliranja kamnitih in marmornatih površin, vprašanja tonov itn. — Med arheološkimi najdbami v kraju Thunau na Dolnjem Avstrijskem je omenjen tudi slovanski skeletni grob. Članek J. Pfundnerja pa dopolnjuje seznam starih zvonov v Avstriji. — Drugi zvezek XXII. letnika je posvečen vprašanju dunajskih arhitekturnih kompleksov 19. stoletja na Ringu in sicer s tehtnim člankom R. Wagner—Rieger (Stilwandel der Städtebaulichen Komposition im Bereiche der Wiener Ringstrasse). G. Künstler se loteva »tradicionalista« Adolfa Loosa, kot ga je avtor imenoval, G. Kapner pa

naštevava vzroke in rezultate velike vneme postavljanja dunajskih javnih spomenikov v drugi polovici 19. stoletja. — S pravo zavistjo pa lahko beremo izkušnje avstrijskega centralnega instituta za spomeniško varstvo, ki že nekaj časa z uspehom uporablja pridobitve fotogrametrije. — V tretjem zvezku S. Hartwagner obširno piše o vprašanju restavracij lesenih poslikanih stropov na Koroškem. V razpravi omenja tudi našo strokovno literaturo. G. Pretterebner opredeljuje gotško Pietà iz Ströngberga. Med komparativnim gradivom omenja tudi medvodsko Pietà, ki je danes v Narodni galeriji. O restavriranju gotških plastik piše J. Zykan. Več strani je posvečenih vprašanjem o podaljšanju in razširitvah starih cerkvenih prostorov. To vprašanje je tudi pri nas že nekaj časa »v zraku«. M. Koller se je zgledno lotil raziskovanja o zgodovini znane dunajske baročne palače Trautson, ki jo je odkupila država in ki so jo začeli restavrirati.

V XXIII. letniku v 1/2 zvezku je v članku Ota Pächta (Bischofshofener Ablassstafel) zajet tudi naš ptujski Laibov oltar. O zvonovih Hansa Mitterja iz Judenburga piše J. Pfunder, o upodobitvah na zvonovih te delavnice pa poroča E. Bacher. Th. Hoppe objavlja vrsto starih ex voto slik iz cerkve Maria—Kirchental na Salzburškem, ki bi jim po ikonografski in slikarski plasti našli sorodnike tudi med našim gradivom. Daljša so poročila o restavriranju baročnega gradu Hohenbrunn pri St. Florianu, kjer je zdaj lovski muzej. Reševanje tega spomenika pomeni dolgoletno prizadevanje za ohranitev pomembnega starega objekta. M. Wehdorn se zavzema za ohranitev tehniških objektov starega železarskega naselja Vordenberg na Salzburškem. Znana raziskovalca slikanih oken E. Frodl—Kraft in G. Frenzel načenjata vprašanje o konservaciji teh slikarskih spomenikov. — Zadnja dvojna številka XXIII. letnika pa je v celoti posvečena novim odkritjem fresk v letih 1959—1969. V uvodnem članku razmišlja O. Demus (Zu den Freskenfunden des letzten Jahrzehnts) o pomembnosti novih odkritij, o stilnih in ikonografskih karakteristikah itn. Nova odkritja so obogatila corpus avstrijskega stenskega slikarstva s freskami iz poznega 11. stoletja v Lambachu v Gornji Avstriji. Za 15. stoletje omenja avtor kot primarne slikarske centre v Brixnu, Boznu, Beljaku in na Dunaju, za zgodnje 16. stoletje pa v Innsbrucku. Med odmeve

briksenškega in beljaškega slikarstva v 15. stoletju šteje tudi freske na Kranjskem. Slikarstvo 16. stoletja imenuje s terminom »alpska renesansa«. Za freske v Pečah (Pöckau) na Koroškem misli, da bi mogle biti delo slikarja sv. Krištofa v Trefflingu in da bi temu mojstru mogli pripisati tudi freske na Križni gori nad Škofjo Loko (str. 111). Na strani 119 pa omenja domnevo prof. Stelèta, da gre pri križnogorskih freskah za bavarskega mojstra, vendar pa misli, da bi knjižnogorski mojster mogel biti identičen s slikarjem fresk v Pečah. Slikarja iz Peč oz. Trefflinga uvršča v koroški slikarski krog. Po fotografijah sodeč gre ob primerjavi fresk iz Peč in s Križne gore resnično za sočasne stilne sorodnosti. Mislim pa, da bo treba o domnevi identičnosti še pošteno premišljevat. Kazno je tudi, da avtor ne ve za stare ugotovitve, ki jih je pred leti zapisal E. Cevc, ko je razmišljal o križnogorskih freskah. (Poznogske freske na Križni gori, ZUZ XX, p.p. 53 sqs, in: Od kod je doma mojster križnogorskih fresk?, LR X, pp. 104 sqs.). — Uvodnemu članku prof. Demusa sledijo po abecednem vrstnem redu naštetí kraji novih odkritij. Razdeljeni so po avstrijskih pokrajinah. Kratko so opisane scene fresk, ohranjenost in po škodbe, stilne značilnosti in datiranja. Imenovan je restavrator, ki je freske odkrival in zapisano je leto odkritja. Te prispevke so sestavili področni konservatorji. Med besedili večkrat naletimo na primerjave s slovenskim freskantskim gradivom in na upoštevanje naše strokovne literature (dela prof. Stelèta). Avtorjem pa bržčas ni bila znana knjiga Br. Fučiča: Istarske freske, (Zagreb 1963). Ob pregledu ilustracij v tej knjigi bi se prav gotovo utrnila še kakšna misel in primerjava. — Ksenija Rozman

H. Hingst, Denkmalschutz und Denkmalpflege in Deutschland, Badische Fundberichte, Sonderheft 7, 1964, Herausgegeben vom Staatlichen Amt für Ur- und Frühgeschichte, Karlsruhe, in Verbindung mit dem Verband der Landesarchäologen in der BR Deutschland e. V., 175 strani.

Knjiga, ki predstavlja pravno skrb prvenstveno za arheološke spomenike, je nastala v Freiburgu, kjer je v povojni Nemčiji dežela Baden prva prejela zakonsko določilo, zgrajeno na temeljih modernega varstva spomenikov. Sicer že uvod ugotavlja silno razdrobljenost in

neenotnost predpisov v zvezni republiki Nemčiji in poudarila, da vidi arheološko društvo kot eno svojih glavnih nalog pred seboj prizadevanje, da opozori parlamente in javnost na silne pomanjkljivosti v varovanju arheoloških spomenikov, in to še toliko bolj, ker je silna gradbena dejavnost v zadnjih obdobjih uničila po nekaterih deželah do 80 % arheoloških spomenikov. Knjiga je zato morda tudi nekoliko svojsko urejena. Kot prvo poglavje srečamo predlog smernic arheološkega društva za sodobno zakonodajo s področja varovanja spomenikov. V smernicah predlagajo najprej splošne predpise za razlago pojma arheološki spomenik, zahtevo po prijavi spomenika, pooblastilo za ogled ter kazni za prestopnike. Sledi druga skupina smernic za predpise, ki bi služili odkritju in zavarovanju spomenikov in to slučajnih najdb ter takih, ki bi urejali izkopavanja. V tretji skupini so smernice za predpise, ki bi varovali nepremične spomenike pred uničenjem itd. Tu predvidevajo registracijo spomenikov, naloge za vzdrževanje in možnost razlastitve, če spomenika ni drugače moč rešiti. V smernicah za organizacijo službe predlaga arheološko društvo združitve upravnih in strokovnih nalog, zaradi specifične varovanja pa od drugih področij spomeniškega varstva ločeno strokovno službo, organizacijo zaupniške mreže ter ureditve finančnih skladov za varovanje spomenikov. Ta predlog podpira nato v tekstu še sestavek izpod peresa priznanega pravnika K. Asala.

V naslednjem poglavju sledé besedila veljavnih predpisov, ki zadevajo varovanje arheoloških spomenikov za področje vse Zvezne republike, od določil v kazenskem zakoniku iz leta 1871 prek civilnega zakonika, zakona o varstvu narave, zakonov o železnicah do zakonov o davku na dohodke. Sledi pregled zakonov o varstvu spomenikov po letu 1954 (deželi Baden in Schleswig-Holstein), nato pa poglavje s pregledom vseh veljavnih predpisov, ki zadevajo obravnavano materijo po nemških zveznih deželah. Na koncu je še besedilo glavnih predpisov iz Nemške demokratične republike. Tu je strokovna skrb za arheološke spomenike naloge muzejev.

Delo zaključuje pregled literature iz zgodovine spomeniškega varstva v Nemčiji ter besedno kazalo.

Knjigo predstavljamo kot poučen prispevek za spoznavanje varovanja arheoloških spomenikov po pravni poti v

svetu, pa tudi zato, ker nam lepo kaže, kako vsakdanja arheološka praksa enako kot pri nas tudi v tujini opozarja vedno na iste odprte probleme. — I. M. C.

G. Theodor Schwarz: Archäologische Feldmethode, Anleitung für Heimatforscher, Sammler und angehende Archäologen, Thun-München 1967, 220 strani, 30 slik, 12 tabel.

Knjiga je, kot pove dodatni naslov, namenjena predvsem nearheologom in študentom arheologije. Že prvi odstavek uvoda namen ostro in jasno opredeli: Knjiga ni priročnik za mikavnega »konjčka« zbiranja dragocenih zakladov, marveč je namenjena resnemu zbiralcu in ljubitelju krajevne zgodovine ter ga želi poučiti, kako more na primeren način koristno sodelovati s strokovnjaki in s tem prispevati k napredku stroke. Odgovornost in enkratnost vsakega dela ob arheološki najdbi avtor ponazarja s popularnim primerom premeščanja spomenikov ob Nilu. Ob tem jasno pokaže, kako nujna je pravilna metodologija arheološkega terenskega dela. Z vsemi temi mislimi uvoda želi knjiga dati ljubitelju stare zgodovine znanje za koristno delo, da bi ne zašel na stranpota zbiralstva ali divjega kopanja.

Vsebina knjige je razdeljena na dva dela. Prvi del govori o arheološkem raziskovanju brez izkopavanja, drugi pa o izkopavanjih. Pri vseh vrstah raziskav avtor pouči bralca o glavnih fazah dela pri zbiranju podatkov, načinu teh del, dokumentiranju ter tudi o okvirnem načinu vrednotenja zbranih podatkov, pa še o potrebnem orodju. Razumljivo je, da je razmeroma več teksta posvečenega delom, ki morejo in smejo nearheologa bolj zaposlovati, npr. risanju, orientiranju na terenu, osnovah geodezije z merjenjem, terenski konservaciji in fotografiranjem. Zelo primerno namenu dela je tudi dejstvo, da seznanj avtor bralca z glavnimi določili iz pozitivne zakonodaje, ki ga morejo pri delu zanimati. Knjigo zaključijo praktičen popis za terensko delo potrebnega orodja in izbor iz obsežne bibliografije snovi, ki jo knjiga obravnava.

Na knjigo opozarjamo tu kot na delo, ki bo z nekaterimi poglavji koristilo prav gotovo tudi strokovnjaku (npr. poljudno sestavljeno poglavje o orientiranju na terenu), čeprav ravno o metodi arheološkega terenskega dela govori že nekaj izvrstnih del. Še prej jo pa predstavljamo kot delo, ki se obrača k ljubitelju arheo-

logije, da mu pomaga preprečevati škodo, ki bi jo mogel zaradi neznanja zagrešiti. Tudi naša arheologija bo morala slej ko prej spregovoriti razumljivo besedo ljubiteljem starin, ki mnogokrat zaradi neznanja povzročijo nepopravljivo škodo, bi pa v resnici mogli biti tudi pri nas nenadomestljivi izpopolnjevalci poznavanja naše najstarejše zgodovine, saj ni mogoče, da bi bil šolan strokovnjak po vsej deželi navzoč pri vsakem posegu in pri vsaki slučajni najdbi takoj ob odkritju. — I. M. C.

Studies in Conservation, 13. letnik, št. 1—4, London, 1968, 223 str., ilustr. 8°

1. zv. A. Raft »O Theophilusovi azurno modri barvi«. Rokopis »De diversis artibus« nemškega meniha Theophilusa iz začetka XII. stol. sodi med najpomembnejše vire o severnoevropskem slikarstvu in drugih umetnostih. V novejšem času je to delo bilo večkrat prevedeno in komentirano, še vedno pa obstaja nejasnost v pogledu modrega barvila »lazur«, ki ga omenja Theophilus pri opisu tedanjih slikarskih tehnik. Nekateri strokovnjaki so bili mnenja, da gre za bakrovo spojino azurit, drugi zopet, da je »lazur« ultramarinsko barvilo. Avtor članka s številnimi argumenti dokazuje, da je »lazur« ultramarinski pigment, iz minerala lazurita (lapis lazuli), ki so ga v zgodnjem srednjem veku uvažali iz Bizanca, proti koncu romanike pa je njegova uporaba v severni Evropi vedno redkejša. Nasprotno pa se azurit redno pojavlja v miniaturnem slikarstvu in v freskah šele od XIII. stol. naprej. Theophilus nadalje omenja kot vezivo za »lazur« v freskah jajčni rumenjaki in priporoča pri uporabi tega barvila podslikavanje s sivo barvo, kar prav tako kaže na ultramarin. V slikarstvu zgodnje romanike je ultramarin ugotovljen tudi s fizikalno-kemičnimi metodami.

Serijsko študij o identifikaciji slikarskega materiala nadaljuje H. Kühn z razpravo »Svinčevo-kositrova rumena«. Stara italijanska receptura navaja za svinčevo-kositrovo rumeno različne izraze (giallolino, masikot) in sestavine. Avtor loči dve rumeni barvili podobnega sestava, namreč svinčev-kositrov oksid (I) in barvilo iste sestave, ki pa vsebuje še prost kositrov oksid in silicij (II). Do leta 1940 so se poizkusili identifikacije podobnega rumenega pigmenta v slikah omejevali samo na določevanje prisotnosti svinca, ne pa tudi kositra, kar je vodilo

do napačnih zaključkov o uporabi te barve v različnih dobah. Avtorjeve analize, izvršene v Dörnerjevem inštitutu (158 vzorcev), kakor tudi analize drugih avtorjev so pokazale, da svinčevo-kositrovo rumeno (I in II) najdemo v slikah, nastalih med letoma 1300 in 1750, kasneje redko. Najpogostejša je bila uporaba v XV., XVI. in XVII. stoletju. Pred letom 1300 so slikali večinoma z auripigmentom, ni pa izključeno, da je tudi svinčevo-kositrova rumena bila v rabi že prej. Večinoma je uporabljeno svinčevo-kositrovo barvilo I. Sam pigment je steklaste narave, razmeroma dobro krije, zaradi obstojnosti v alkalnem ga lahko uporabimo z apnom. Čeprav počrni pod vplivom žveplovodika, ni opaziti sprememb na slikah iz te dobe. V članku je opisana metoda mikrokemične analize, s katero določamo svinec in kositer, nadalje metoda emisijske spektrofografije kakor tudi metoda rentgenske difrakcije, najprimernejša za razločevanje med navedenima dvema barvama. Možna je tudi uporaba nekaterih drugih tehnik, med njimi rentgenske fotografije.

V novi rubriki — Zapiski iz delavnic in ateljejev — poroča K. F. B. Hempel o konservaciji kipov iz kamna, marmorja in žgane gline. Večji del članka je posvečen konservaciji umetnin iz marmorja in podobnega kamna. Vzrok razpadanja tega materiala je, v mestih, v prvi vrsti žveplov dioksid iz industrijskega dima skupaj z nestalno vlago, v severnih krajih pa še zmrzal. Zaščita kipov na prostem je po mnenju avtorja izredno težak in zaenkrat nerešen problem. Za zaščito suhega sulfatiziranega kamna, prenesenega v zaprt prostor, priporoča obdelavo z magnezijevim silikatom, nato pa s smukcem ali s trdim voskom (primes smole). Za utrjevanje preperlega kamna uporablja 5—12% raztopino polivinil acetata. Kovinske sponke pri sestavljanju fragmentov nadomešča z močnimi lepili (epoksi smole), za manjše retuše in dodatke pa uporablja obarvani trdni polivinil acetat, ki ga obdeluje v vročem stanju, po potrebi z marmornim prahom. Preperelo žgano glino utrjuje z PVA emulzijo, lepí pa z epoksidnimi lepili. Posebno občutljivi so izdelki iz terakote na prostem, ki jih je izredno težko zaščititi in situ. Prenesene v muzej prepojimo z utrjevalnim sredstvom, za nepečeno glino priporoča polivinil alkohol. Članek omenja tudi odlivanje iz gumastega kalupa

v mavec, utrjen z epoksi smolo, in čiščenje alabastra.

Manjšo beležko o odstranjevanju železovih soli iz apnenca je prispeval T. Stambolov. Opisuje več načinov odstranjevanja rjavih železovih madežev z marmorja s pomočjo različnih kompleksotvornih raztopin.

2. zv. F. Flieder »Tehnika identifikacije barvil in veziv v barvni plasti rokopišnih miniatur«. Restavriranje miniatur v manuskriptih je zahtevna in izredno delikatna naloga, ker sta tehnika slikanja in sestava barvne plasti razmeroma malo raziskani. V pričujoči razpravi se avtorica podrobno in sistematično bavi z različembo in identifikacijo anorganskih in organskih barvil ter različnih vezivnih sredstev. Navaja tudi vrsto zgodovinskih podatkov o tedanjem načinu slikanja miniatur. Mineralna barvila določa mikroanalitično s posebno tehniko in deloma z emisijsko spektrofografijo. Organske pigmente identificira z infrardečo spektrofotometrijo, s pomočjo primerjave z znanimi spektri, vendar rezultati niso vedno zadovoljivi. Najtežje naloge — določanja vezivnih sredstev — se je avtorica lotila tako, da je z metodo hidrolize in ekstrakcije ločila dve glavni vrsti veziv: beljakovinska (kožni in ribji klej, jajčna veziva, kazein) in sladkorna (gumi arabikum in drugi rastlinski izvlečki, med). V obeh skupinah je posamezne sestavine določala kromatografsko. Čeprav je uporabljena metoda še nepopolna, je mogla s precejšnjo gotovostjo določiti nekatera veziva (kožni klej, gumi arabikum). Ni še popolnoma izdelana tehnika ugotovitve nekaterih beljakovinskih sestavin (amino kisline) in sladkorjev.

O analizi starih rdečih lakov pišeta L. Masschelein-Kleiner in J. B. Heylen. Analizirala sta rdeča barvila na tkanih (volna), miniaturah in slikah, in sicer: kraplak, karmin, sandlov les, brazilski les, heno, zmajsko kri, orkanet in in kartam. Za določanje barvil v večjih vzorčkih sta uporabila metodi ultravioletne spektroskopije in infrardeče absorpcijske spektroskopije, pri vzorčkih miniatur pa različne kromatografske metode.

H. J. Gowens kratko opisuje konservacijo preproge indijanskega plemena Tlingit, stkane iz vlaken drevesnega lubja in pobarvane. Vlakna so na mnogih mestih razpokala in popustila. Predmet je najprej očiščen z detergentno peno, prhka vlakna pa impregniramo z raztopino

nylona. Na hrbtno stran razpok so z likanjem prilepljeni kosi nylonske mrežice, prepojene z polivinil acetatno emulzijo. Končno je z mrežnato podlogo na isti način podlepljena vsa preproga.

O restavriranju turkiznih indijskih mask iz Oaxace (Meksiko) poroča S. A. Montero. Maske so bile izdelane iz lesa, ki je močno poškodovan, in oblepljene z mozaikom iz turkiznih kamenčkov z uporabo voska in smole. Mozaik so najprej prelepili s papirjem (z emulzijo PVA), nato pa so originalno lepilo počasi zmehčali z acetonom, da je bilo mogoče ločiti leseno podlogo od mozaika. Po čiščenju vseh elementov so mozaik položili na novo podlogo iz epoksi smole, leseni original pa je razstavljen posebej.

3. zv. »Prispevek k analizi starih veziv, lepil in lakov« je naslov članka avtorjev L. Masschelein-Klainer, J. Heylen in F. Tricot-Marcx. Ker so vzorci barv in lakov s slik zelo majhni, avtorji uporabljajo razne mikro-analitične metode pri določanju različnih organskih sestavin barvil in lakov. Po predlagani shemi je mogoče v določeni meri identificirati veziva na sladkorni in beljakovinski osnovi, voske, olja, rastlinske in zemeljske smole. Sistem analize temelji na topnosti v različnih topilih in na končni ali vmesni analizi z metodami absorpcijske infrardeče spektrofotografije in kromatografije. Raziskani so vzorci smole in barvnega veziva z egipčanskega sarkofaga in ugotovljeno je, da smole sestojijo iz rastlinskih izločkov (tragant, češnja), vezivo pa iz medu. V vzorcu lepila na hrbtni strani holandske tabelne slike iz XV. stol. je ugotovljen kožni klej. Analiza vzorcev brokata, prilepljenega na lesene plastike iz XV. stol. je identificirala lepilo kot zmes čebelnega voska in smole. V vzorcu laka z egipčanskega sarkofaga je ugotovljen mastiks, v smoli, s katero je bila premazana notranjost rimskega soda pa rastlinska olja. Določena je nadalje sestavina smole iz izkopavanj perzijskega mesta Susa (bitumen) in sestavine barvne plasti Cranachove slike (sandarak in oljni firnež).

O pravilni izbiri čistilnih sredstev za muzejske tekstilne predmete piše J. H. Hofenk-de Graaff v študiji »Sestava detergentov v zvezi z čiščenjem starih tkanin«. Podani so principi fizikalno-kemičnega odstranjevanja umazanije s tekstilnih vlaken in osnovne čistilne lastnosti posameznih vrst pralnih sredstev. Avtor odločno odsvetuje uporabo pralnih

sredstev, ki so v rabi za gospodinjstvo, ker vsebujejo vrsto kemikalij, škodljivih za muzejski tekstil. V ta namen si moramo pralno sredstvo pripraviti sami. Vsebovati mora: pravilno izbran detergent, po možnosti anionski, isto količino natrijevega polifosfata in manjšo količino karboksimetilceluloze. Dodatek različnih encimov je umesten in tudi zaželen le, če poznamo karakter umazanije. Posebno je potrebna previdnost pri uporabi encimov za pranje starih volnenih ali platnenih izdelkov. Omenjeno je tudi čiščenje z organskimi topili z dodatkom detergentov. Končno so na kratko opisani postopki pranja, navedenih tudi nekaj receptor in izčrpen seznam čistih detergentov, ki so v prodaji na zahodnoevropskem tržišču.

T. Stambolov in B. van Rheeden poročata o odstranjevanju rje s pomočjo tioglikolne kisline. Prednost tega postopka je predvsem v tem, da je hiter in da popolnoma ohranja železno površino, na drugi strani pa je razmeroma drag, saj zahteva tudi do 30 % koncentracijo te kisline. Namesto tioglikolne kisline služijo tudi druge spojine, ki vsebujejo tiolno skupino. Za odstranitev rje debeline okrog 0,5 mm rabimo na ta način največ eno uro. Uporabimo lahko tudi alkoholno raztopino tioglikolne kisline namesto vodne in tako preprečimo nadknažno rjavenje očiščenega železa.

W. Heiber priporoča za preiskavo tabelnih slik elektronsko-optično napravo t. i. infrardeči konverter, ki omogoča prav tako kot infrardeča fotografija, odkrivanje podslikav in retuš. Za razliko od infrardeče fotografije, ki zahteva dolgotrajno eksponažo v temnici, ta aparat prenaša svetlobo z osvetljene slike skozi filter, ki propušča le ultrardeče območje, na fluorescenčni ekran, kjer jo vizualno zaznamo. Pregled slik je tako hitrejši, možna pa je tudi simultana fotografija slike na ekranu. Po izkušnjah avtorja je s to napravo dosežena večja avtorizacija barv retuše oziroma boljša čitljivost od infrardečega posnetka. Pri odkrivanju retuš je ta postopek primernejši tudi od ultravioletne fotografije, v slučajih, če je retuša prevlečena z lakom, ki močno fluorescira.

S. K. Bhomwik podaja način konserviranja dveh srebrnih zapescnic iz dobe okrog 200 pred n. št. Srebro je bilo pokrito z debelo skorjo inkrustacij in srebrovega klorida in sulfida. Zemeljske inkrustacije so odstranjene z 20 % natrijevim heksametafosfatom, nato z očetno kislino, korozijski produkti pa z amoni-

jakom, amontiosulfatom in z mravljinčno kislino (vse 20—25 %). Očiščeno porozno srebro je utrjeno s polivinil acetatnim lakom. Avtor nadalje navaja vzroke za močno korozijo, predvsem način izdelave (tolčenje na hladno) in prisotnost večje količine bakra in svinca v srebru (nad 2 %).

Ocene knjig omenjajo deli: G. D. M. Cunha: »Konservacija bibliotečnega gradiva«, in D. M. E. Houtzager in sodelavci: »Rentgenska preiskava slik v Centralnem muzeju v Utrechtu«.

4. zv. »Autoradiografija oljnih slik s pomočjo nevtronske aktivacije«, o kateri pišeta E. V. Sayre in H. N. Lechtman, je ena izmed nedestruktivnih metod raziskave barvnih sestavin oljnih slik. V primerjavi z rentgensko fotografijo, ki se na področju barv omejuje predvsem na ugotavljanje prisotnosti svinčevih spojin in sorodnih težjih elementov, pa z opisano metodo lahko določamo veliko število anorganskih barvil in celo nekatera organska. Metoda temelji na svojstvu različnih elementov, značilnih za barvila, da se pri obsevanju s termalnimi nevtroni začasno spremene v ustrezne izotope, katerih radioaktivnost je mogoče posneti na fotografski film. Ta radioaktivnost sestoji predvsem iz beta žarkov različne energije, ki se postopoma manjša. Hitrost, s katero radioaktivnost slabi in dolžina dobe, v kateri doseže svoj minimum pa sta prav tako značilni karakteristiki elementov, tako da jih s primerno tehniko lahko fotografsko posnamemo. Postopamo tako, da sliko za krajši čas obsevamo z nevtronskim snopom (v opisanem primeru termalni evtroni iz grafitnega nuklearnega reaktorja), v določenih časovnih presledkih po obsevanju pa jo postavimo v dotik s fotografskim filmom, ki posname njeno radioaktivnost. Variiramo tudi čas snemanja in uporabo svinčenih filtrov. S to metodo lahko identificiramo večino slikarskih pigmentov (z izjemo svinca in železa) in ugotavljamo njihovo razporeditev na sliki. Smotrna interpretacija radiogramov nam tudi mnogo pove o samem načinu slikanja in podslikavanja. Obsevanje z nevtroni v dozah, kot jih predvideva predloženi postopek, ne povzroča nikakršnih škodljivih sprememb v sliki.

A. Moncrieff daje izčrpen pregled strokovne literature o lesu (1960—1968). Avtor je iz izredno številne literature o lastnostih in obdelavi lesa izbral dela, ki so ali ki bi v bodoče utegnili zanimati kon-

servatorja, čeprav so bila napisana za industrijo. Spisek obsega 344 člankov ali večjih del. S konservatorskega stališča so predvsem koristni podatki o utrditvi lesa in o zaščiti proti biološkim poškodbam. Literatura o utrjevanju obsega stabilizacijo mokrega in suhega lesa s polietilenglikolom, utrjevanje s pomočjo impregnacije z monomeri različnih plastičnih mas, z raztopinami sintetičnih lepil in drugimi spojinami. Podrobneje je navedena tudi literatura o fungicidih, insekticidih in o zaščiti proti hišni gobi.

V članku »Enostavna metoda merjenja alkalnosti zraka v novih betonskih zgradbah« opozarjata K. Toishi in T. Kenjo na nevarnost večjih poškodb na slikah in drugih muzejskih predmetih, če jih hranimo in razstavljamo v novih betonskih poslopih. V takih prostorih je namreč zrak močno onečiščen z alkalnimi snovmi iz svežega betona, ki delujejo škodljivo predvsem na organske snovi prisotne v slikah, nekatero tkanine in podobno. Avtorja priporočata merjenje alkalnosti zraka z enostavno aparaturo.

V. Bird in H. Hodges objavljata krajšo študijo o metalografski raziskavi dveh železnih mečev iz Luristana (12. oz. 7. stol. pred n. št.). Osnovni namen študije je razsvetliti vprašanje, ali so meči iz te dobe jekleni ali iz kovanega železa. Metalografska analiza prvega meča kaže na jekleno strukturo, drugi pa je očitno kovan iz železa. Avtorja menita, da pri tedanjem stanju tehnologije jeklo ni moglo nastati namenoma, temveč je le slučajna posledica različnih načinov obdelave železa, prilagojenih različnim kvalitetam surovega železa. Opisana je tudi struktura držajev (sestavljenih iz 5—7 delov), ki jo ponazarjajo rentgenski posnetki.

Studies in Conservation, 14. letnik, št. 1—4, London 1969, 183 str., ilustr. 8°

1. zv. R. D. Harley podaja izbor 26 rokopsov (16.—18. stol.) iz Britanskega muzeja, ki vsebujejo podatke o starih likovnih tehnikah. Del rokopisov obsega dela, ki temelje na še starejših anonimnih virih in govore o načinu priprave barv, lakov, veziv, o načinu zlatenja, izdelave odlitkov itd. Nadalje so omenjeni rokopisni izvlečki iz tiskanih knjig o različnih slikarskih tehnikah in pa originalna dela znanih avtorjev, večinoma iz 17. stol., med njimi rokopis o slikanju miniatur in slikanju na steklo.

Izčrpna razprava S. Kecka govori o mehaničnih spremembah barvne plasti. S

tem pojmom označuje različne načine pokanje barve na slikah na platno ali les. V prvo skupino poškodb, t. i. predčasno pokanje, šteje krčenje barvnih plasti zaradi sušenja in medsebojnega vpliva razmeroma svežih barv. Pri tem so razpokane ali nagubane samo vrhnje barvne plasti, večinoma v krožni, pa tudi v črtasti in vejasti obliki. Navadno pride do tega zaradi nepravilnega nanašanja novih barv na še svežo podlago, ali nestrokovnega mešanja različnih medijev. Druga vrsta poškodb, starostne razpoke, se pojavijo v sliki potem, ko so izhlapele vse hlapne komponente barve, tudi tiste, nastale z oksidacijo ali polimerizacijo, in je barvna plast zgubila vso elastičnost. Tedaj začenja na barvo delovati krčenje in raztezanje tekstilne ali lesene podloge zaradi spremembe temperature in relativne vlage, pa tudi zaradi drugih zunanjih vplivov. Pri tem razpoka razen barvne plasti tudi kredna osnova. Oblika razpok je odvisna od različnih faktorjev, med drugim tudi od načina, kako je platno napeto na okvir. Pri slikah na les je odločilna tudi vrsta lesa in smer, v kateri je rezan. Pri prečno rezanem lesu so včasih v razpokah vidne letnice drevesa. Pri izredno velikem krčenju in raztezanju nosilca slike pride lahko do ljuaskanja barve. Barvna plast zgubi lepilno moč, posebno če so prisotni tudi biološki in kemični vplivi, in se pri krčenju platna ali lesa začne gubati, nato pa počasi in ob robovih odstopi. Premočene slike so še posebej podvržene takim poškodbam. Avtor končno še navaja splošne preventivne ukrepe: skrb za strokovno kvaliteto slikarskih tehnik, ureditev klimatskih pogojev, ojačanje in stabilizacijo nosilca slike z običajnimi posegi, kjer poudarja, da je mnoge od teh treba ponovno proučiti in modificirati.

Izboljšani način barvne stereo-fotografije je podan v poročilu M. Rugglesa. Na binokularni mikroskop je pritrjena običajna stereo kamera, za razliko od trajne razsvetljave, pri kateri so zaradi dolge ekspanze možne vibracije in močni toplotni efekti, pa je uporabljena miniaturna flash žarnica.

Obširni knjižni pregled obsega naslednjega dela: H. Ruhemann, Čiščenje slik; K. Wehlte, Slikarski materiali in tehnike; S. Augusti, Pompejske barve.

2. zv. Peta razprava v seriji »Identifikacija slikarskih materialov«, ki sta jo prispevala B. Mühlethaler in J. Thissen obravnava modro barvilo smalto. Upo-

rabljali so ga po vsej verjetnosti že v zgodnjem srednjem veku, že v prazgodovini pa sta bila znana kobaltovo modro steklo in emajl, ki sta v bistvu ista spojina. V Evropi ga najdemo v oljnih slikah v 15., 16. in 17. stol., redko kasneje. Z ozirom na to, da je smalta po svoji sestavi fino zmleto kalijevo-kobaltovo steklo, jo je mogoče razmeroma lahko določiti z mikroskopom, razen tega pa še z emisijsko spektrografijo in drugimi bolj zahtevnimi metodami. Prisotnost kobalta je tudi lahko določljiva s kemičnimi postopki. Do sedaj so smalto identificirali v 64 vzorcih oljnih slik in 10 vzorcih fresk.

J. Plesters je prispevala študijo o ne, stabilnosti smalte v oljnih slikah. Ugotovljeno je, da je na nekaterih slikah, kjer je uporabljena smalta, modra barva spremenjena v motno sivo ali rjavkasto. Razbarvanje smalte je mogoče zaslediti tako na slikah iz 16. in 17. stol., kakor tudi na sveže slikanih površinah. Ta lastnost smalte je bila znana že starejšim slikarjem, vendar so jo vkljub temu uporabljali, predvsem zaradi cenenosti tega barvila in v severnih deželah Evrope zaradi pomanjkanja azurita in ultramarina. Razbarvanje je mogoče razložiti: z nizkim lomnim količnikom zrn smalte v primerjavi z oljnim vezivom; z delovanjem prostih alkalij, vsebovanih v barvilu, na olje; z migracijo kobalta iz barvila in njegovim vplivom na oljne in smolne sestavine veziva.

V razpravi »Identifikacija beljakovinskih barvnih veziv s kvantitativno analizo amino kislin« opisujeta S. Keck in T. Peters metodo določanja kazeina, želatine, jajčnega beljaka in rumenjaka s pomočjo kromatografije z ionskim izmenjevalcem. Identifikacija temelji na določanju osemnajstih amino kislin, ki sestavljajo gornja veziva, in njihovega medsebojnega količinskega razmerja. Za analizo so potrebni vzorčki od 1 do 4 mg barve. Metoda je predvsem uporabna pri slikah z notnim vezivom.

V članku o raziskavi sestavin keramike in porcelana priporoča M. Bimson metodo rentgenske difrakcije, s katero ugotavljamo, kakšna je kristalna struktura keramične mase. Določanje strukture mnogo pripomore pri ugotavljanju avtentičnosti, provenience, pa tudi datacije. Tako je mogoče določiti, ali gre za nizko ali visoko žgano keramiko, za trdi ali mehki porcelan. Pri mehkem porcelanu s to meporcelan in porcelan iz kostnega pepela, todo lahko ločimo steklasti in lojevčev

ki so značilni za določeno področje in dobo. Da bi dobili popolnejšo sliko o predmetu, avtor priporoča še dodatno kemično analizo vzorca.

3. zv. R. Denninger poroča o preiskavi barvil z barvnega lesenega stropa romanske cerkve v Hildesheimu. Z različnimi kemičnimi metodami so ugotovljena naslednja barvila, značilna za pozni srednji vek: lapis lazuli, auripigment, naravni cinober, oglje, naravna zelena zemlja, oker, zeleni volk in apno. Vezivo v kredni podlogi je klej, barvno vezivo pa je kazein z malo olja. Identificirana je tudi bela barva: deloma karbonizirano apno s kazeinom. V razpravi »Reflektografija slik s pomočjo infrardečega Vidicon-televizijskega sistema« objavlja J. R. J. van Asperen de Boer izpopolnjeno metodo odkrivanja podslikav na srednjeveških oljnih slikah. V primeri z običajno I. R. fotografijo prinaša ta metoda več prednosti. Predvsem je izboljšan način detekcije I. R. žarkov, ki se odbijajo od notranjih plasti slike in njih sprememba v vidno podobo. Tako je mogoče zaznati žarke valovnih dolžin do 2,0 mikrona (pri fotografiji le 0,85 mikronov), tj. registrirati podslikave pod barvnimi plastmi z večjo pokrivno močjo. Pri srednjeveških oljnih slikah, ki so slikane izredno tenko, so praktično vidne podslikave v celoti — s pogojem, da so izdelane s temno barvo na beli podlagi. Vendar je tudi s to metodo težko prodreti skozi barve, ki vsebujejo malahit in azurit. Posebnost tega postopka je tudi način reproduciranja I. R. slike s televizijsko točkasto tehniko in t. i. »vidicon« aparaturu. Nastali reflektogram lahko dokumentiramo kot fotografijo ali pa posnamemo na trak in reproduciramo po potrebi. S problemi konservatorske prakse se ukvarjata J. B. Smith (čiščenje in zaščita svilenega pobarvanega prapora) in K. F. B. Hempel (restavriranje dveh baročnih marmornih kipov). Svileni, močno poškodovani prapor je očiščen na mrežastem nosilcu v anionskem detergentu, nato pa montiran na okvir med plastjo volnenega blaga in obarvane tenke svilene mrežice, ter prekrit s steklom. Marmorna kipa, očiščena s temnimi inkrustacijami in madeži, sta najprej očiščena z metilkloridom (rastlinski madeži) in magnezijevim silikatom, inkrustacije pa so odstranjene mehanično z ultrazvočnim dentističnim svedom. Ker sta obe skulpturi bili v preteklosti napačno restavrirani, so ti naknadno dodani deli odstranjeni, manjkajoči detajli pa so ponovno

izdelani iz modelirane mase ter odliči iz latex-negativa v zmes iz drobcev belega in opalnega stekla in epoksi smole. Strjevanje zmes je zelo trdna in po videzu podobna marmorju.

4. zv. N. Stolow s sodelavci objavlja metodo ugotavljanja elementov v preseku vzorca barvne plasti s pomočjo rentgenske fluorescenčne spektrografije. Metoda je uporabnejša, pa tudi cenejša od običajne, kjer je izvor žarčenja elektronski mikro-snop. Aparatura obsega izvor rentgenskih žarkov, tako fokusiran, da dopušča simultano raziskavo barvnih plasti v premeru tudi prek 50 mikronov, nadalje precizno vrtljivo držalo za barvne vzorce in spektrograf za analizo odbitih fluorescenčnih žarkov. Avtorji so tako ugotavljali prisotnost posameznih elementov (npr. svinec, železo, kositer) v vzorcih iz Rembrandtove in Lievensove slike.

Čiščenje etnoloških predmetov s peskanjem opisuje B. Gibson. Ta tehnika predstavlja pomembno novost pri suhem čiščenju vseh vrst muzejskih predmetov, kjer je potrebno samo čiščenje površine. Predmet obdelujemo s polirnim prahom primerne trdote in velikosti zrnca (aluminijev oksid, dolomitni prah, steklena zrnca itd.) skozi ozko šobo z uporabo komprimiranega zraka. Priključen je tudi ekshaustor za prah. Peskanje se je odlično izkazalo pri čiščenju usnja, lesa, tkanin s kovinskimi našitki, korodirane kovine, pa tudi papirja, keramike in kosti, kjer pa je potrebna večja opreznost. Pri ustrezno izbrani šobi in polirnem prahu je mogoče očistiti površino do natančnosti 0,1 mm.

G. L. Stout obravnava ponovno restavriranje rimskega mozaika in njegovo montažo na trdnejšo podlago. Mozaik je snet s klejem, spodnja stran očiščena, premazana z zmesjo epoksi smole in kaolina, v katero je vtisnjena plast steklene tkanine. Sledi več plasti iste smole s primesjo kaolina in steklene volne v različnih razmerjih, nato aluminijaska mreža, spet premazana z isto zmesjo in končno sistem Al-profilov, povezanih z Al-palicami. Tako ojačana mozaična plošča je montirana na železobetonski temelj.

O konservaciji tibetanskih slik na bombažno tkanino piše J. C. Huntington. Tkanina je utrjena s polivinilacetatno raztopino, po potrebi prilepljena na nylonsko mrežico s polivinilacetatom na toplo (likanje) ali z raztopino.

Poročilo B. Etchisona opisuje konstrukcijo vakuumske grelne mize za restavri-

RAZNO

PRIPOROČILO MEDNARODNIH NAČEL ZA ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA,

ki ga je sprejela generalna konferenca UNESCO na svoji 9. seji 5. decembra 1956 v New Delhiju.

Generalna konferenca Organizacije združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo, ki je imela svojo deveto sejo v New Delhiju v času od 5. novembra do 5. decembra 1956,

sodi, da sta najboljšje jamstvo za ohranitev spomenikov in drugih del preteklosti spoštovanje in ljubezen, ki ju čutijo do njih sama ljudstva, in

prepričana, da je moč takšna čustva močno okrepiti s primernimi ukrepi, katere pobuja želja držav članic, ki jim je za razvoj znanosti in mednarodnih zvez,

prepričana, da čustva, ki jih rojeva poglobljanje v dela preteklosti, močno pospešujejo razumevanje med narodi in je zato izredno zaželeno zagotoviti v zvezi z njimi mednarodno sodelovanje in pospeševati na vse možne načine izpolnitev njihovega družbenega poslanstva,

misli, da arheološka odkritja na posameznih ozemljih zadevajo sicer bolj neposredno posamične države, da pa bogatijo tudi mednarodno skupnost kot celoto,

sodi, da človekova zgodovina obsega znanje vseh različnih kultur in je zato v splošno korist preučevanje vseh arheoloških ostalin kakor tudi, kjer je le mogoče, njih ohranjanje in varno čuvanje,

prepričana, da bi bilo izredno koristno, če bi za varstvo arheološke dediščine odgovorne nacionalne oblasti vodila pri njihovem delu nekatera splošna načela, ki so jih preizkusile in izvajale nacionalne arheološke službe,

meni, da je ureditev izkopavanj sicer predvsem stvar notranjih pristojnosti posamezne države, da pa je to načelo treba uskladiti z načelom široko razumevanega in svobodno sprejetega mednarodnega sodelovanja,

upoštevajoč predloge, ki se tičejo mednarodnih načel, katera bi bilo treba uporabiti v zvezi z arheološkimi izkopavanji, in ki predstavljajo točko 9.4.3. v dnevnem redu tega zasedanja,

potem, ko se je na osmi seji odločila, da je treba te predloge urediti na mednarodni ravni v obliki priporočila državam članicam,

sprejema petega decembra 1956 naslednje priporočilo:

Generalna konferenca priporoča, da države članice uporabljajo naslednja načela, tako da z zakonodajnimi ali drugimi ukrepi zagotovijo na svojem ozemlju izvajanje načel in norm, ki jih vsebuje to priporočilo.

Generalna konferenca priporoča državam članicam, da s tem priporočilom seznanijo oblastvene organe in organizacije, ki se ukvarjajo z arheološkimi izkopavanji, kakor tudi muzeje.

Generalna konferenca priporoča državam članicam, da ji v času in obliki, ki ga bo določila, poročajo, kako so uresničile to priporočilo.

I. DEFINICIJE

Arheološka izkopavanja

1. To priporočilo šteje za arheološka izkopavanja vsa raziskovanja, katerih namen je odkriti razpnete arheološke narave, ne glede na to, ali ta raziskovanja pomenijo kopanje v zemljo ali sistematično raziskavo njene površine ali se izvajajo v strugi ali v podzemlju kopenskih ali morskih voda dežele članice.

Zavarovanje dobrin

2. Določila tega priporočila veljajo za vse ostaline, katerih ohranitev je v javnem interesu z zgodovinskega ali umetniškega in arhitekturnega gledišča, s tem da vsaka dežela članica lahko sama izbere najprimernejša merila za določanje javne pomembnosti predmetov, najdenih na njenem ozemlju. Posebej pa naj bi določila tega priporočila uporabljali za vse spomenike ter premične in nepremične predmete, ki so arheološko pomembni v najširšem pomenu besede.

3. Merilo, po katerem se ugotavlja javni interes za arheološke ostaline, se utegne spreminjati glede na to, ali gre za ohranjanje takšnih dobrin ali pa za

izkopavalčevu oziroma najditeljevo dolžnost prijavljanja teh odkritij.

a) V prvem primeru je treba opustiti merilo, po katerem se ohranjajo vsi predmeti, ki so nastali pred kakim določenim časom, in ga je nadomestiti z merilom, po katerem je treba varovati vse predmete, ki pripadajo kaki določeni dobi ali so doseglj minimalno starost, ki jo določa zakon.

b) V drugem primeru naj bi vsaka država članica sprejela veliko širša merila, s katerimi bi primorala izkopavalca ali najditelja, da prijavi vsak predmet arheološke narave, premičen ali nepremičen, ki ga odkrije.

II. SPLOŠNA NAČELA

Varstvo arheološke dediščine

4. Vsaka država članica bi morala zagotoviti varstvo svoje arheološke dediščine, pri čemer bi morala posebej upoštevati probleme, ki nastajajo v zvezi z izkopavanji in skladno z določili tega priporočila.

5. Vsaka država članica bi morala zlasti:

a) podrediti vsa arheološka raziskovanja in izkopavanja nadzoru in predhodni pooblastitvi pristojne oblasti;

b) zadolžiti vsakogar, ki odkrije arheološke ostaline, da jih kar najhitreje prijavi pristojnim oblastem;

c) kaznovati vse, ki kršijo ta določila;

č) predpisati zaplembo neprijavljenih predmetov;

d) določiti režim za arheološka najdišča in tam, kjer je država lastnica takšnega najdišča, to posebej omeniti v zakonih predpisih.

e) poskrbeti za to, da bistvene prvine arheološke dediščine razglasi za zgodovinske spomenike.

Varstveni organi za arheološka izkopavanja

6. Čeprav zaradi različnih tradicij in neenakih finančnih zmožnosti ne morejo vse države članice sprejeti enako urejene organizacije upravnih služb, ki so odgovorne za izkopavanja, bi morale vse nacionalne arheološke službe vendarle uporabljati nekatera skupna vodila:

a) arheološka služba naj bi bila, kolikor je to le mogoče, centralna državna upravna služba ali pa vsaj organizacija, ki ji zakon zagotavlja vse potrebna sredstva, da lahko izvajata vse ukrepe, ki se izkažejo za potrebne. Poleg splošnih upravnih po-

slov v zvezi z arheološkimi deli naj bi ta služba sodelovala z raziskovalnimi inštituti in univerzami pri tehničnem izučevanju izkopavalcev. Prav tako naj bi ta organizacija vodila osrednjo dokumentacijo (z načrti) vseh svojih premičnih in nepremičnih spomenikov ter dodatno dokumentacijo za vse pomembne muzeje, keramične ali ikonografske zbirke ipd.;

b) Narediti je treba vse potrebno, da bo imela služba na voljo redna denarna sredstva: (I) za zadovoljivo opravljanje službe, (II) za izvajanje delovnega programa, kakršen je primeren arheološkemu bogastvu dežele, vključujoč znanstvene objave, (III) za izvajanje nadzora nad naključnimi odkritji, in (IV) za vzdrževanje najdišč in spomenikov.

7. Vsaka država članica bi morala skrbno nadzorovati restavracijo arheoloških ostalin in odkritih predmetov.

8. Za odstranitev katerega koli spomenika, ki bi moral ostati in situ, je treba dobiti poprejšnje dovoljenje pristojne oblasti.

9. Vsaka država članica naj bi poskrbela za to, da ohrani deloma ali popolnoma nedotaknjeno določeno število arheoloških najdišč iz različnih obdobj, tako da bi le-ta lahko pozneje izkopavali z izboljšano tehniko in razsežnejšim arheološkim znanjem. Na vsakem od večjih najdišč, ki jih že izkopujejo, naj bi pustili točno zaznamovana zemljišča »priče« neizkopana, in sicer na več krajih, kar naj omogoči poznejše preverjanje stratigrafije in arheološkega sestava najdišča.

Oblikovanje osrednjih in pokrajinskih zbirk

10. Ker je arheologija primerjalna veda, bi bilo pri postavljanju in organiziranju muzejev in pomožnih zbirk treba misliti na to, kako kolikor mogoče olajšati primerjalno delo. Zato bi lahko nastajale osrednje in pokrajinske zbirke ali — v izjemnih primerih — krajevne zbirke na posebno pomembnih arheoloških območjih, kar naj bi vse imelo prednost pred majhnimi in razpršenimi zbirkami, ki so dostopne razmeroma majhnemu številu ljudi. Vse te zbirke naj bi imele trajno upravno organizacijo in znanstveno osebje, ki lahko zagotavlja varstvo razstavljenih predmetov.

11. Na pomembnih arheoloških območjih je koristno postaviti manjšo razstavo vzgojne narave — po možnosti muzej —, da bi obiskovalci bolje razumeli pomen arheoloških najdišč.

Vzgoja občinstva

Pristojna oblast naj bi se lotila vzgojne akcije, s katero bo spodbujala in razvijala spoštovanje in ljubezen do preteklosti, posebno z zgodovinskim poukom, s sodelovanjem učencev pri nekaterih izkopavanjih, s časniškimi poročili o arheoloških zadevah, ki naj bi jih dajali priznani strokovnjaki, z organizacijo vódenih izletov, z razstavami in predavanji o metodah izkopavanja in doseženih rezultatih, z jasnimi predstavitvami raziskanih arheoloških območij in odkritih spomenikov, s cenenimi izdajami monografij in preprosto urejenih vodnikov. Države članice bi morale olajšati dostop občinstva do teh območij in v ta namen izvesti vse potrebne ukrepe.

III. PRAVILA ZA UREJANJE IZKOPAVANJ IN MEDNARODNO SODELOVANJE

Izdajanje dovoljenj za izkopavanja tujcem

13. Vsaka država članica, na katere ozemlju so večkrat izkopavanja, bi morala izdati splošne predpise o izdajanju dovoljenj za izkopavanja, o pogojih, ki jih mora upoštevati izkopavalec, zlasti, kar zadeva nadzor, ki ga opravljajo nacionalne oblasti, o trajanju dovoljenja, o vzrokih, zaradi katerih ga je moč preklicati, in o prekinitvi del ali prenosu pooblastil za izkopavanje na nacionalno arheološko službo.

14. Pogoji, po katerih se mora ravnati tuji izkopavalec, naj bi bili enaki tistim, ki veljajo za domače. To pomeni, da takšno dovoljenje za izkopavanje ne bi smelo vsebovati — razen v neogibnih primerih — posebnih zahtev.

Mednarodno sodelovanje

15. Višji interesi arheologije in mednarodnega sodelovanja narekujejo, naj bi države članice spodbujale izkopavanja z liberalno politiko. Znanstvenim institucijam in primerno kvalificiranim osebam bi lahko ne glede na narodnost dovoljevale, da se enakopravno potegujejo za dovoljenje izkopavanj. Države članice bi morale spodbujati izkopavanja, ki bi jih izvajale bodisi mešane skupine, sestavljene iz domačih znanstvenikov in arheologov, ki predstavljajo tuje institucije, bodisi mednarodne skupine.

16. V primerih, ko je izkopavanje po-
verjeno tuji skupini, bi moral biti morebitni predstavnik države, ki je to izkopavanje dovolila, po možnosti arheolog, ki je zmožen pomagati tej skupini in z njo sodelovati.

17. Državam članicam, ki nimajo zadostnih sredstev, da bi organizirale arheološka izkopavanja v tujih deželah, bi bilo treba omogočiti, da po privoljenju tujega vodje izkopavanj pošljejo arheologe na območja, kjer delujejo druge državne članice.

18. Državi članici, katere tehnična ali druga sredstva ji ne dovoljujejo znanstvenega izvajanja izkopavanj, bi bilo treba omogočiti, da pokliče tuje tehniške strokovnjake ali da preda izkopavanja tuji skupini.

Vzajemna jamstva

19. Za izkopavanja naj bi bilo dovoljeno pooblastiti samo institucije, katere predstavljajo kvalificirani arheologi, ali osebnosti, ki dajejo resno znanstveno, moralno in finančno jamstvo — to zadnje naj zagotavlja, da bodo začeta izkopavanja dokončana skladno s pogoji dovoljenja in v predvidenem času.

20. Po drugi strani mora pooblastilo, dano tujim arheologom za izkopavanje, vsebovati jamstvo za dovolj dolgo trajanje del in varnostne pogoje, ki jim zadostno olajšujejo nalogo in jih zavarujejo pred neopravičenim preklicem dovoljenja v primerih, ko bi zaradi veljavnih vzrokov morali za kak določen čas prekiniti delo.

Ohranjanje arheoloških ostalin

21. Izdano dovoljenje naj bi določalo dolžnosti izkopavalcev med samim delom in po koncu le-tega. Posebej je treba z njim poskrbeti za čuvanje, ohranjanje in ureditev samega najdišča kakor tudi za konserviranje odkritih predmetov in spomenikov, in sicer že med izkopavanjem kakor tudi po koncu tega. Po drugi strani pa bi to dovoljenje moralo tudi sporočati, kakšno pomoč si izkopavalec lahko obeta od države, ki mu ga je izdala, v primeru, ko bi se njegove dolžnosti izkazale za preveč zahtevne.

Dostopnost izkopavanj

22. Kvalificiranim znanstvenikom vseh narodnosti bi moralo biti omogočeno, da

obiščejo najdišče že pred objavo rezultatov in — z dovoljenjem vodje izkopavanj — celo med deli. Ta posebna pravica pa v nobenem primeru ne bi smela vplivati na znanstvene pravice, ki jih ima izkopavalec v zvezi s svojimi odkritji.

Razpolaganje z najdbami

23. a) Vsaka država članica bi morala jasno določati načela, ki veljajo na njenem ozemlju, kar zadeva razpolaganje s predmeti, najdenimi med izkopavanji.

b) Najdbe z izkopavanj bi morale rabiti predvsem za izpopolnjevanje muzejev dežele, v kateri so bila izkopavanja opravljena, se pravi njihovih zbirk, ki lahko dostojno predstavljajo kulturo, zgodovino, umetnost in arhitekturo te dežele.

c) S temeljnim namenom pospeševati arheološka raziskovanja z razdelitvijo izvirnega gradiva, bi oblast, ki je izdala dovoljenje, potem ko je bilo gradivo znanstveno objavljeno, lahko predala poverjenemu izkopavalcu nekaj predmetov z njegovega izkopavanja, ki predstavljajo duplikate ali na splošno predmete ali skupine predmetov, ki se jim ta oblast lahko odreče, ker so podobni drugim, najdenim pri tem izkopavanju. Predaja predmetov z izkopavanja izkopavalcu naj bi bila zmerom vezana na pogoji, da jih bo po nekem določenem času oddal v občinstvu dostopne znanstvene centre, pri čemer se pa samo po sebi razume, da je v primeru, ko ti pogoji ne bi bili izpolnjeni, predmete treba vrniti oblasti, ki je bila to dovolila.

č) Na prošnjo znanstvene institucije, javne ali zasebne, naj bi bil dovoljen začasen izvoz najdb, izvzemši predmete, ki so prav izredno krhki ali nacionalno pomembni, in sicer v primerih, ko je ta prošnja utemeljena s tem, da najdb v sami državi ni moč preučevati zaradi pomanjkanja bibliografskih ali znanstvenih pomagal ali pa zavoljo težavnega dostopa.

d) Vsaka država članica naj bi razmislila o možnosti, da prepusti, zamenja ali shrani v tuje muzeje predmete, ki niso zanimivi za nacionalne zbirke.

Znanstveno lastništvo; izkopavalčeve pravice in dolžnosti

24. a) Država, ki dovolj izkopavanje, bi morala za neko primerno obdobje izkopavalcu jamčiti za znanstveno lastništvo njegovih odkritij.

b) Država, ki izda dovoljenje, bi morala naložiti izkopavalcu dolžnost, da v pogodbeno predvidenem času objavi rezultate svojega izkopavanja ali, če to ni mogoče, po nekem primernem obdobju. Takšna odložitve pa ne bi smela presegati dveh let, kar zadeva preliminarno poročilo. Za obdobje petih let po odkritju pa bi se morale pristojne arheološke oblasti zavezati, da ne bodo dajale v natančnejše preučevanje niti zbirke najdenih predmetov niti pripadajoče znanstvene dokumentacije brez izkopavalčevega pismenega pooblastila. Z istim pogojem so arheološke oblasti dolžne preprečiti tudi fotografiranje ali reproduciranje še neizdanega arheološkega gradiva. Izkopavalec, ki želi objaviti preliminarno poročilo hkrati v obeh deželah, mora, da bi mu to dovolile, na zahtevo predložiti tem oblastem kopijo svojega besedila.

c) Znanstvene objave, ki govorijo o arheoloških raziskovanjih in so izdane v jeziku, ki ni široko znan, naj bi imele povzetek in — če je le mogoče — tudi kazalo in podpise k ilustracijam v kakem širše znanem jeziku.

Dokumentacija izkopavanj

25. Skladno z določili 24. člena naj bi arheološke službe kolikor mogoče olajševale dostopnost svojih dokumentacijskih in arheoloških depojskih zbirk izkopavalcem in znanstvenikom, zlasti tistim, ki jim je bilo dovoljeno izkopavanje ali ki želijo to dovoljenje dobiti.

Regionalna srečanja in znanstvena razpravljanja

26. Da bi olajšale preučevanje splošno zanimivih vprašanj, bi mogle države članice od časa do časa sklicevati regionalna srečanja, ki bi jim prisostvovali predstavniki arheoloških služb v zainteresiranih državah. Podobno naj bi vsaka država članica spodbujala izkopavalce, ki delajo na njeni zemlji, da se srečujejo na znanstvenih razpravljanjih.

IV. TRGOVINA S STARINAMI

27. Zaradi višjih interesov splošne arheološke dediščine naj bi vsaka država članica razmislila o tem, da izda predpise o trgovanju s starinami, ki naj bi zagotovili, da takšna trgovina ne spodbuja tihotapljenja arheološkega gradiva oziroma ne škoduje varovanju arheoloških najdišč in zbiranju gradiva za javne zbirke.

28. Tujim muzejem naj bi bilo omogočeno — zato, da bi izpolnili svoje znanstvene in vzgojne naloge —, da pridobivajo predmete, ki so po zakonskih predpisih, veljavnih v deželi, kjer so nastali, prosti vseh omejitev.

V. ZATIRANJE DIVJIH IZKOPAVANJ IN NEZAKONITEGA IZVAŽANJA ARHEOLOŠKIH NAJDB

Varstvo arheoloških območij pred divjimi izkopavanji in poškodovanji

29. Vsaka država članica naj bi ukrenila vse potrebno, da onemogoči divja izkopavanja in prizadevanje škode spomenikom, o katerih govorita 2. in 3. člen, kakor tudi, da prepreči izvoz tako pridobljenih predmetov.

Mednarodno sodelovanje v teh prizadevanjih

30. Ukreniti je treba vse potrebno, da bi muzeji, ki so jim ponujeni arheološki predmeti, preverili, ali niso bili ti predmeti najdeni pri divjih izkopavanjih oziroma ali niso bili ukradeni ali pridobljeni na kak drug način, ki velja pri pristojnih oblasteh v deželi, kjer so nastali, za nezakonitega. O vsakršni sumljivi ponudbi in vseh nadrobnostih v tej zvezi je treba obvestiti pristojno službo. Če so muzeji pridobili arheološke predmete, morajo kolikor mogoče hitro objaviti nadrobnosti, s katerimi je mogoče te predmete identificirati, in tiste o načinu pridobitve.

Vračanje predmetov v deželo, kjer so nastali

31. Službe za arheološka izkopavanja in muzeji naj bi drug drugemu pomagali zagotavljati ali olajševati vračanje predmetov, ki so bili najdeni pri divjih kopanjih ali ukradeni, in vseh predmetov, ki so bili izvoženi v nasprotju z zakonskimi predpisi dežele, kjer so nastali. Zaželeno je, da vsaka država članica izvede vse potrebne ukrepe, s katerimi bo zagotovila takšno vračanje. Ta načela je treba uporabiti tudi v primerih začasnega izvoza, kot ga omenja 23. člen v odstavkih c), d) in e), če predmeti niso vrnjeni v dogovorjenem času.

VI. IZKOPAVANJA V ZASEDENIH OZEMLJIH

32. V primeru oboroženega spopada naj bi se vsaka država članica vzdrževala arheoloških izkopavanj na zasedenem

ozemlju. V primeru naključnih najdb, posebno v času vojaških operacij, naj bi zasedbena oblast ukrenila vse, kar je možno, da bi zavarovala te najdbe, ki naj bi jih po koncu sovražnosti predala pristojnim oblastem prej zasedenega ozemlja skupaj z vso dokumentacijo.

VII. DVOSTRANSKI SPORAZUMI

33. Države članice naj bi vselej, kadar je to potrebno ali zaželeno, sklepale dvostranske sporazume, ki bi urejali za obe strani zanimiva vprašanja, katera utegne sprožiti uporaba določil tukajšnjega priporočila.

To je verodostojno besedilo Priporočila, ki ga je po vseh pravilih sprejela generalna konferenca UNESCU na svojem zasedanju, katero je bilo v New Delhiju in se je končalo 5. decembra 1956.

V potrditev tega sva ga podpisala tega petega decembra 1956.

Predsednik generalne konference
Generalni direktor

PRIPOROČILO ZAVAROVANJA KULTURNIH SPOMENIKOV, KI JIH OGROŽA IZVAJANJE JAVNIH IN ZASEBNIH DEL

Generalna konferenca Organizacije združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo, ki se je sestala na svoje petnajsto zasedanje v Parizu v času od 15. oktobra do 20. novembra 1968,

prepričana, da sodobna civilizacija in njen prihodnji razvoj temeljita na kulturnih izročilih narodov in na ustvarjalnih silah človeštva kakor tudi na njegovem družbenem in gospodarskem napredku,

v zavesti, da so kulturni spomeniki stvaritev in priča različnih izročil in intelektualne ustvarjalnosti v preteklosti in da že zato predstavljajo bistveno prvino med poglavitnimi vrednotami posameznih narodov,

prepričana, da jih je nujno treba zavarovati v mejah možnosti in skladno z njihovim zgodovinskim in umetnostnim pomenom ter jih narediti tako dostopne, da se bodo narodi zavedali njihove pomembnosti in njihovega sporočila ter jim bo zato še porasla zavest o svojem dostojanstvu,

meni, da to varstvo in zagotovljena dostopnost kulturnih spomenikov skladno

z duhom Deklaracije o načelih mednarodnega sodelovanja, sprejete 4. novembra 1966 na njenem 14. zasedanju, pospešujeta boljše razumevanje med narodi in torej stvar miru,

prepričana, da je blaginja vsakega naroda odvisna med drugim tudi od tega, ali žive njegovi pripadniki v prijetnem in spodbudnem okolju, in da varstvo spomenikov iz vseh časov njegove zgodovine neposredno izboljšuje to okolje, priznavajoč poleg tega vlogo industrializacije in urbanizacije, h katerima teži svetovna civilizacija, v razvoju narodov in njihovem popolnem duhovnem in nacionalnem razcvetu,

misli, da izvajanje javnih ali zasebnih del, ki jih terjata razvoj industrije in urbanizacija, čedalje bolj ogroža spomenike, priče in ostaline predzgodovinske, prazgodovinske in zgodovinske preteklosti, kakor tudi številne sodobne stavbe, ki so umetnostne, zgodovinske ali znanstvene vrednosti,

misli, da so vlade dolžne zavarovati in ohranjati kulturno dediščino človeštva — ravno tako kot pospešujejo družbeni in gospodarski razvoj,

meni, da je torej nujno treba vskladiti varstvo kulturne dediščine in spremembe ki jih terjata gospodarski in družbeni razvoj in da je treba brez odlašanja storiti prav vse, da se zadovoljita ti dve nujnosti v duhu širokega razumevanja in ob pomoči primernega načrtovanja,

prepričana, da primerno varstvo in zagotovljena dostopnost kulturnih spomenikov prav tako močno pospešujeta gospodarski in družbeni razvoj dežel in območij, ki imajo takšne dobrine človečanstva saj pomagata razvijati mednarodni in nacionalni turizem,

prepričana končno, da je na področju varstva spomenikov najzanesljivejše jamstvo spoštovanje in ljubezen, ki ju čuti samo ljudstvo do spomenikov, in da bi države članice mogle s primernimi ukrepi še okrepiti ta čustva,

glede na dane predloge v zvezi z varstvom kulturnih spomenikov, ki jih ogrožata izvajanje javnih in zasebnih del, kar je vprašanje, ki ga je to zasedanje obravnavalo kot 16. točko dnevnega reda,

potem ko se je na 13. zasedanju odločila, da bo te predloge uredila v mednarodnih merilih, in sicer v obliki priporočila državam članicam,

sprejema dne 19. novembra 1968 naslednje priporočilo:

Generalna konferenca priporoča državam članicam, da uporabijo naslednja določila, tako da v obliki zakona ali kako drugače izvedejo vse potrebne ukrepe, s katerimi bodo na ozemljih pod svojo jurisdikcijo uresničile pravila in načela, ki jih opredeljuje to priporočilo,

generalna konferenca priporoča državam članicam, da seznanijo s tem priporočilom oblasti in službe, ki odgovarjajo za javna in zasebna dela, kakor tudi organizme, ki se ukvarjajo z varovanjem in ohranjanjem zgodovinskih, umetnostnih, arheoloških ali znanstvenih spomenikov in območij. Prav tako priporoča, da o tem priporočilu obveste oblasti in organizme, ki izdajajo vzgojno prosvetne programe in programe za razvoj turizma.

Generalna konferenca priporoča državam članicam, da ji pošljejo v času in obliki, ki ju bo določila, poročilo o tem, kakšne posledice je imelo to priporočilo v njihovih deželah.

I. DEFINICIJA

1. V okviru tega priporočila veljajo za »kulturne spomenike«:

a) nepremične dobrine, tj. arheološka, zgodovinska in znanstvena območja, stavbe in druge prvine, ki so zgodovinske, znanstvene, umetnostne ali arhitektonske narave, verskega ali laičnega izvora, še posebej pa tradicionalne celote, zgodovinske četrti mestnih in vaških naselbin in ostaline nekdanjih civilizacij, ki so etnološke vrednosti. Ta izraz se uporablja tudi za nepremične spomenike enake narave, ki se kot ruševine dvigajo nad zemljo, kakor tudi za zgodovinske in arheološke ostaline, odkrite v zemlji; izraz »kulturni spomeniki« uporabljamo tudi za njihovo okolje;

b) premičnine, ki so kulturnega pomena; sem štejemo tudi tiste, ki so še zdalej ali pa so bile najdene v nepremičnih spomenikih, in tiste, ki so zakopane v zemlji in jih je moč odkriti na arheoloških ali zgodovinskih območjih ali kje drugje.

2. Izraz »kulturni spomeniki« ne obsega samo arhitektonskih, arheoloških in zgodovinskih spomeniških celot in spomenikov, ki so že priznani ali jih varuje zakon, ampak tudi ostanke preteklosti, ki niso popisani niti jih ne varuje zakon, kakor tudi sodobne spomeniške celote in spomenike, ki so umetnostno ali zgodovinsko pomembni.

II. SPLOŠNA NAČELA

3. Ukrepi za varstvo kulturnih spomenikov bi morali veljati za vse državno ozemlje in se ne bi smeli omejevati na določene spomenike in spomeniške celote.

4. Zaradi varstva bi bilo treba vzdrževati ažurne popise pomembnih kulturnih spomenikov, ne glede na to, ali so pod zakonskim varstvom ali ne. Tam, kjer ni takšnih popisov, bi jih bilo treba uvesti, pri čemer naj bi imeli prednost popolni popisi spomenikov na območjih, kjer jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del.

5. Posebno skrb bi bilo treba posvetiti relativnosti kulturnih spomenikov, za katere gre ob določanju ukrepov, potrebnih:

a) za popolno zavarovanje kake spomeniške celote, spomenika ali drugih vrst nepremičnih kulturnih spomenikov pred posledicami izvajanja javnih ali zasebnih del;

b) za reševanje kulturnih spomenikov, ki so v predelu, katerega videz naj bi se zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del spremenil, pa jih bo treba zavarovati in preseliti v celoti ali deloma.

6. Sprejeti ukrepi bi se morali spremenjati skladno z naravo, velikostjo in lokacijo kulturnega spomenika kakor tudi glede na nevarnosti, ki jim je spomenik izpostavljen.

7. Ukrepi za zavarovanje ali reševanje kulturnih spomenikov bi morali biti preventivne in korektivne narave.

8. Namen preventivnih in korektivnih ukrepov bi moral biti zagotovljeno zavarovanje ali rešitev kulturnih spomenikov, ki jih ogrožajo javna ali zasebna dela, kot so:

a) načrti za razširitev ali obnovo mest, pa tudi če le-ti omogočajo ohranitev spomenikov, ki so pod zakonskim varstvom, ob čemer pa ti načrti včasih pripravljajo odstranjevanje manj pomembnih stavb, kar končno pripelje do uničevanja zgodovinskih razmerij in okvira starih četrti;

b) podobni načrti, pripravljeni za predele, kjer so tradicionalne celote, ki imajo globalno kulturno vrednost, a so izpostavljeni nevarnosti uničenja, ker v njih ni spomenikov, ki bi bili pod zakonskim varstvom;

c) neprimerne spremembe in popravila na osamljenih zgodovinskih stavbah;

č) gradnja ali obnova poti za množični promet, ki predstavlja posebno nevarnost za spomeniške celote ali spomenike ali za

skupino spomenikov, ki so pomembni za zgodovino;

d) gradnja jezov za namakanje, za proizvodnjo električne energije ali za varstvo pred poplavami;

e) gradnja cevovodov in električnih daljnovodov;

f) poljedelska dela, zlasti globoko oranje, izsuševalna in namakalna dela, krčenje in izravnavanje zemljišč in pogozdovanje;

g) dela, ki so postala nujno potrebna zaradi industrijskega razvoja ali tehničnega napredka industrializirane družbe: gradnja letališč, izkoriščanje rudnikov in kamnolomov, kopanje in usposabljanje prekopov in pristanišč itd.

9. Države članice bi morale dajati prednost ukrepom, ki lahko zagotovijo zavarovanje ogroženih kulturnih spomenikov tam, kjer stoje, da bi se ohranil tudi njihov zgodovinski pomen in okvir. Kadar neogibna gospodarska ali družbena nuja terja prenos, opustitev ali uničenje kulturnega spomenika, bi morala dela za reševanje vsekakor zagotoviti zelo natančno in zanesljivo študijo tega spomenika in sestavo nadrobne dokumentacije.

10. Nujno je, da se rezultati znanstvenih ali zgodovinskih preučevanj, ki so bila v okviru reševalnih del uspešno opravljena, objavijo ali kako drugače dajo na voljo prihodnjim raziskovalcem, še posebej, kadar so morali biti nepremični kulturni spomeniki deloma ali popolnoma opuščeni ali uničeni.

11. Stavbe in druge pomembne spomenike, ki jih je bilo treba premestiti, da ne bi bili ob izvajanju javnih ali zasebnih del uničeni, bi bilo treba znova postaviti v kraju ali okolju, ki spominja na njihovo prvotno mesto, in v podobno naravno, zgodovinsko ali umetnostno povezavo.

12. Premične kulturne spomenike, ki so posebno pomembni ali posebno reprezentativni primerki ter so bili odkriti med arheološkimi izkopavanji ali zbrani ob reševalnih delih, bi bilo treba ohraniti za preučevanje ali pa jih razstaviti v muzejih, s čimer mislimo tudi na spomeniške muzeje, ali na univerzah itd.

III. VARSTVENI IN REŠEVALNI UKREPI

13. Varstvo ali reševanje kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del, bi morali zagotavljati naslednji načini — s tem, da so konkretni ukrepi skladni z zakonodajo in organizacijo posamezne države:

- a) zakonodaja,
- b) financiranje,
- c) upravni ukrepi,
- d) ukrepi za zavarovanje in reševanje kulturnih spomenikov,
- e) sankcije,
- f) dela za obnovitev prvotnega stanja spomenikov,
- g) podeljevanje nagrad in priznanj,
- h) posvetovalne usluge,
- i) prosvetno-vzgojni programi.

Zakonodaja

14. Države članice bi morale izdati ali obnavljati zakonske predpise — na nacionalni kot tudi na lokalni ravni —, ki bi mogli zagotavljati varstvo ali reševanje kulturnih spomenikov, ki bi jih ogrozilo izvajanje javnih ali zasebnih del, in sicer skladno s pravili in načeli, ki jih opredeljuje to priporočilo.

Financiranje

15. Države članice bi morale predvideti dodeljevanje zadostnih kreditov za varstvena ali reševalna dela na kulturnih spomenikih, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del. Čeprav razlike med pravnimi ureditvami in izročili ter neenaka sredstva ne omogočajo uvajanja povsem enakih ukrepov, bi bilo treba upoštevati povsod naslednje možnosti:

a) državne in lokalne oblasti, ki so dolžne varovati kulturne spomenike, bi morale imeti na voljo zadostne predračune, da bi lahko zagotovile varstvo ali rešitev kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del; ali pa naj bi bili

b) stroški za zavarovanje ali reševanje kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del, kakor seveda tudi tisti za predhodna arheološka raziskovanja, vključeni v predračune gradbenih del, ali pa

c) bi bilo treba omogočiti tudi kombinacijo teh dveh načinov (a in b).

16. Če bi obseg ali zapletenost potrebnih del zahtevala prav posebno visoke stroške, bi morala biti odprta za dodeljevanje dodatnih kreditov na temelju zakonskih pooblastil, in sicer s posebnimi subvencijami ali na kateri koli drugi primerni način. Za varstvo kulturnih spomenikov odgovorne službe bi morale biti pooblašene, da razporejajo potrebne izvenproračunske kredite za varstvo ali reševanje kulturnih spomenikov, ogroženih z izvajanjem javnih ali zasebnih del, ali pa da same izkoriščajo te kredite.

17. Države članice bi morale spodbujati lastnike umetnostno ali zgodovinsko pomembnih stavb, kamor štejemo tudi stavbe, ki so del kake tradicionalne celote, kakor tudi prebivalce zgodovinskih predelov v mestih ali vaških naseljih, da varujejo posebnosti in estetske vrednosti svojih kulturnih spomenikov, ki bi bili sicer ogroženi zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del, in sicer z naslednjimi ukrepi:

a) z znižanjem davka,

b) z ustanovitvijo posebnega proračuna — kar bi morala podpreti primerna zakonodaja —, katerega namen bi bil, da s subvencijami, obvestili in še drugače pomaga lokalnim oblastem, institucijam in zasebnim lastnikom stavb, ki so umetnostno, arhitektonsko, zgodovinsko ali znanstveno pomembne in kamor štejemo tudi tradicionalne celote, ter tako zagotavlja vzdrževanje ali primerno adaptacijo teh stavb ali celot za vlogo, ki se ujema s potrebami sodobne družbe;

c) potrebno bi bilo omogočiti tudi kombiniranje načinov, navedenih v prejšnjih dveh odstavkih (a in b).

Administrativni ukrepi

20. Odgovornost za zavarovalna ali reševalna dela na kulturnih spomenikih, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del, bi morali imeti ustrezni uradni organizmi. Tam, kjer takšni uradni organizmi ali službe za varstvo kulturnih spomenikov že delujejo, bi bilo treba zadolžiti te organizme ali službe za varstvo kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del. Če takšnih služb ni, bi morali biti za varstvo kulturnih spomenikov, ogroženih zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del, zadolženi posebni organizmi ali službe. Čeprav raznoličnost ustavnih določil in izročil ne omogoča, da bi imele vse države članice enako organizacijo, bi se bilo vendarle treba ravnati po nekaterih skupnih načelih:

a) konsultativen ali koordinacijski organizem, ki bi ga sestavljali predstavniki oblasti, zadolženih za varstvo kulturnih spomenikov, javna ali zasebna dela ter urbanizem kakor tudi predstavniki raziskovalnih in vzgojnih ustanov, bi moral biti pooblaščen, da daje mnenje o zavarovanju kulturnih spomenikov, ogroženih z izvajanjem javnih ali zasebnih del, in sicer še posebej vsakokrat, ko pride do nasprotij med potrebami izvajanja javnih ali zasebnih del in potrebami zavarovanja ali reševanja kulturnih spomenikov;

b) lokalne oblasti (okrožne, občinske ipd.) bi ravno tako morale imeti službe, zadolžene za varstvo in reševanje kulturnih spomenikov, ogroženih z izvajanjem javnih ali zasebnih del. Te službe bi morale imeti možnost, da skladno s svojimi kapacitetami in potrebami dobivajo pomoč ustreznih državnih služb ali drugih primernih organizmov;

c) službe za varstvo kulturnih spomenikov bi morale imeti primeren kader, ki bi ga sestavljali pristojni strokovnjaki za področje varstva in reševanja kulturnih spomenikov, ogroženih z izvajanjem javnih ali zasebnih del, in sicer arhitekti, urbanisti, arheologi, zgodovinarji, inšpektorji in drugi specialisti in tehnik;

č) sprejeti bi bilo treba upravne ukrepe, s katerimi bi bile uskladene dejavnosti služb za varstvo kulturnih spomenikov z dejavnostmi drugih služb, ki imajo v skrbni javna ali zasebna dela, kakor tudi z dejavnostjo vseh drugih upravnih služb, ki se ukvarjajo s problemi v zvezi z zavarovanjem ali reševanjem kulturnih spomenikov, ogroženih zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del.

21. Če v času prvih preučevanj, povezanih z gradbenimi načrti na kraju, za katerega je priznano, da je kulturno pomemben, ali pri katerem je možno, da ima predmete zgodovinske ali arheološke narave, bi bilo treba izdelati več variant teh načrtov na regionalni ali lokalni ravni in bi se šele potem smel izdati ustrezní odlok. Izbiro med temi variantami bi bilo treba opravljati na temelju primerjalne analize vseh prvin, da bi tako zmagala rešitev, ki bi bila najprimernejša tako za gospodarsko stran kot tudi za varstvo ali reševanje kulturnih spomenikov.

Ukrepi za zavarovanje in reševanje kulturnih spomenikov

22. Precej pred časom izvajanja vseh javnih ali zasebnih del, ki bi utegnili ogroziti kulturne spomenike, je treba izvesti natančna in podrobna preučevanja, ki naj bi dala naslednje dosežke:

a) ukrepe, s katerimi bi bilo moč zagotoviti varstvo pomembnih kulturnih spomenikov na mestu, kjer stojé;

b) obseg potrebnih reševalnih del, kamor sodijo npr. izbira arheoloških lokalitet za izkopavanje, stavb, ki jih bo treba premestiti, premičnih kulturnih spomenikov, ki jih je treba rešiti, itd.

23. Ukrepe za zavarovanje ali reševanje kulturnih spomenikov bi bilo treba

uporabiti že precej prej, preden se začne javna ali zasebna dela. Na območjih, ki so arheološko ali kulturno pomembna, kot so zgodovinska mesta, vasi, lokalitete in četrti, ki bi morala biti v vsaki državi zavarovana z zakonodajo, bi bilo treba pred vsako novo gradnjo najprej izvesti arheološke raziskave. Kolikor se izkaže za potrebno, bi bilo treba tudi začasno ustaviti gradbena dela in omogočiti uporabo primernih ukrepov, da bi zagotovili zavarovanje ali reševanje kulturnih spomenikov.

24. Zagotoviti bi bilo treba zavarovanje pomembnih arheoloških lokalitet in pri tem upoštevati tudi predzgodovinske lokalitete, ki so še posebno ogrožene, ker jih je težko spoznati, kakor tudi zavarovanje zgodovinskih četrti v mestnih in vaških središčih tradicionalnih celot, etnoloških ostankov nekdanjih civilizacij kot tudi drugih spomenikov, ki bi jih sicer ogrozilo izvajanje javnih ali zasebnih del, ter uporabiti vse potrebne ukrepe, da pridejo pod zakonsko varstvo ali za ustanovitev zavarovanih območij:

a) arheološki rezervati bi morali biti postavljeni pod zakonsko varstvo ali uvrščeni v zavarovana območja in, kolikor je to potrebno, odkupljeni kot nepremičnine, da bi bilo mogoče opraviti natančna izkopavanja in bi bile zavarovane ostaline, ki bi jih tu odkrili;

b) zgodovinske četrti mestnih ali vaških središč in tradicionalne arhitektonske celote bi bilo treba uvrstiti med zavarovana območja in izdati predpise, ki bi zavarovali njihov okvir in značaj in omogočili npr. pravico nadzorstva nad obsegom del v zvezi z obnavljanjem zgodovinsko ali umetnostno pomembnih stavb kot tudi nad vrsto in slogom novih stavb. Varstvo spomenikov bi moralo biti absolutni imperativ vsakega urbanističnega plana, še posebej pa v zgodovinskih mestih ali četrtih. Tudi dohodki in bližnja okolica spomenika ali z zakonom zavarovane spomeniške celote bi morali biti predmet predpisov, ki naj bi varovali njihov značaj in okvir. Spremeniti bi bilo treba redne predpise, ki jih uporabljajo ob gradnji novih stavb, in razveljaviti njihova določila za primere, ko naj bi bile nove stavbe postavljene v zgodovinskih predelih. Prepovedati bi bilo treba običajne oblike trgovskega propagiranja s plakati in bleščicami reklamami, pač pa bi trgovska podjetja lahko pooblastili, da uveljavljajo svojo pričujočnost s primerno prezentiranimi napisi.

25. Osebe, ki pri izvajanju javnih ali zasebnih del odkrijejo arheološke ostaline, bi morale obvezno kolikor mogoče hitro obvestiti pristojno službo. Ta bi morala oskrbeti natančno preučitev najdb in, kolikor bi se lokaliteta izkazala za pomembno, prekiniti gradbena dela, da bi jo bilo mogoče natanko raziskati. Za zakasnitev gradbenih del bi bilo treba dati odškodnino ali primerno nadomestilo.

26. Države članice bi morale imeti zakonske predpise, po katerih bi državne ali lokalne oblasti ali drugi primerni organizmi odkupovali pomembne kulturne spomenike, ki jih ogrožajo javna ali zasebna dela. Morale bi omogočiti, da bi se takšni nakupi opravili, kolikor bi bilo to potrebno, z uporabo razlastitve.

Sankcije

27. Države članice bi morale izvesti vse potrebne ukrepe, da bi bilo po določilih kazenskega zakonika strogo kaznovano vsakršno poškodovanje, bodisi namerno ali iz površnosti; ti predpisi bi morali predvidevati denarne ali zaporne kazni ali obe vrsti. Poleg tega bi države morale izvesti naslednje ukrepe:

a) če je to mogoče, je treba obnoviti spomeniško celoto ali stavbe na stroške oseb, ki so odgovorne za povzročeno škodo;

b) če je bilo kako arheološko odkritje naključno, mora državi plačati odškodnino, kdor je nepremični spomenik poškodoval, uničil, slabo vzdrževal ali ga zapustil, kar zadeva premične spomenike, ki bi jih najditelj utajil, pa jih je treba zapleniti brez odškodnine.

Dela za obnove prvotnega stanja spomenikov

29. Države članice bi morale v primerih, ko narava spomenikov to dovoljuje, narediti vse potrebno, da zagotovijo popravilo, obnovo ali rekonstrukcijo kulturnih spomenikov, ki so bili poškodovani ob izvajanju javnih ali zasebnih del. Prav tako bi morale predvideti možnost, da prisilijo lokalne oblasti ali zasebne lastnike pomembnih kulturnih spomenikov k popravilu ali restavraciji in da jim pri tem dodelijo, kolikor je to potrebno, tehnično in finančno pomoč.

Podeljevanje nagrad in priznanj

29. Države članice bi morale spodbujati posameznike, društva in občine, da sodelujejo v programih varstva in reševanja

kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih ali zasebnih del. V ta namen bi mogle še posebej izvesti naslednje ukrepe:

a) dodeljevati denarne nagrade osebam, ki so opozorile na arheološka najdišča ali so najdene predmete odstopile;

b) podeljevati pismena spričevala, medalje ali druge oblike priznanj osebam — pa čeprav pripadajo državnim službam, društvom, institucijam ali občinam —, ki so si pridobile prav posebne zasluge za uspešno izvedbo programov varstva ali reševanja kulturnih spomenikov, ogroženih zaradi izvajanja javnih in zasebnih del.

Posvetovalne usluge

31. Države članice bi morale dajati osebam, društvom in občinam, ki nimajo potrebnih izkušenj niti osebja, tehnične nasvete ali nadzor, da bi jim tako omogočile pravilno ravnanje v zvezi z varovanjem ali reševanjem kulturnih spomenikov, ki so ogroženi zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del.

Prosvetno-vzgojni programi

32. V duhu mednarodnega sodelovanja bi si morale države članice prizadevati da pri svojih državljanih razvijejo zanimanje in spoštovanje do lastne kulturne dediščine in do dediščine drugih narodov, da bi tako zagotovile varovanje ali reševanje kulturnih spomenikov, ogroženih zaradi izvajanja javnih ali zasebnih del.

32. Specialne publikacije, članki v tisku ter radijske in televizijske oddaje bi morale seznanjati občinstvo z oblikami nevarnosti, ki so jim izpostavljeni kulturni spomeniki pri slabo načrtovanih javnih ali zasebnih delih, kakor tudi s primeri, ko je bilo moč uspešno zagotoviti varstvo ali reševanje takšnih spomenikov.

33. Solski zavodi, zgodovinska in kulturna društva, javni organizmi, ki se zanimajo za razvoj turizma, in društva za ljudsko prosveto bi morali imeti programe, ki bi opozarjali na nevarnosti, katerim nepremišljeno začeta javna ali zasebna dela izpostavljajo kulturne spomenike, in ki bi poudarjali dejstvo, da dejavnosti, katerih namen je varovanje kulturnih spomenikov, pospešujejo mednarodno razumevanje.

34. Muzeji, izobraževalne ustanove in drugi zainteresirani organizmi bi morali organizirati posebne razstave, s katerimi bi slikovito pokazali nevarnosti, katerim

nenadzirana javna ali zasebna dela izpostavljajo kulturne spomenike, kakor tudi ukrepe, ki jih izvajajo, da bi zagotovili varovanje ali reševanje teh spomenikov.

To je verodostojno besedilo, ki ga je po vseh pravih sprejela generalna konferenca Organizacije združenih narodov za pravo, znanost in kulturo na svojem petnajstem zasedanju v Parizu, zaključnem 20. novembra 1968.

Na tej osnovi sta ga podpisala 22. novembra 1968

Predsednik generalne konference
William A. Eteki-Mboumboua
Generalni direktor
René Maheu

(Prevod tega priporočila je narejen po prevodu, ki je izšel v Biltenu Jugoslovanske nacionalne komisije za UNESCO, spec. št. 7. julija 1969.)

SISTEMIZACIJA IN KLASIFIKACIJA SPOMENIKOV

Sistemizacija in klasifikacija kulturne dediščine je nastala kot skupek kriterijev za enotno terminologijo in splošno valorizacijo spomenikov in spomeniških območij. Merila, ki smo jih izdelali tudi kot predlog za skupno, jugoslovansko sistemizacijo in klasifikacijo, so bila v Sloveniji prediskutirana in končno tudi

sprejeta na kolegiju spomeniškovarstvenih delavcev vseh zavodov in strokovnjakov SAZU in Univerze. Ob upoštevanju vseh pripomb smo se zedinili za kodifikacijo meril v zgoščeni in enopomenski obliki. Grafične simbole še pripravlja skupina strokovnjakov republiškega zavoda.

KLASIFIKACIJSKA SHEMA

Temeljna klasifikacija:

1. **Spomeniška območja** 1
2. **Nepremični spomeniki** 2
3. **Premični spomeniki** 3

Razčlenjena klasifikacija:

Spomeniška območja	1
Arheološka	1,1
Naselbinska	1,2
Zgodovinska in memorialna	1,3
Kulturna krajina	1,4
Arheološki	2,1
Umetnostni in arhitekturni	2,2
Etnološki	2,3
Zgodovinski in memorialni	2,4
Tehniški	2,5
Premični spomeniki	3
Arheološki	3,1
Umetnostni	3,2
Etnološki	3,3
Zgodovinski in memorialni	3,4
Tehniški	3,5

RAZLAGA

Spomeniška območja so površine ali zemljišča, ki imajo zaradi prisotnosti strnjene skupine posameznih spomenikov na njih značaj spomenika.

Arheološka območja so tiste prostorske, enote, ki obsegajo večje arheološke

komplekse ali skupine nepremičnih spomenikov.

Naselbinska območja so strnjene mestne ali vaške naselbine, njihova jedra ali posamezni ambientni v njih, lahko pa tudi njim pripadajoča okolica.

Zgodovinska in memorialna območja so zemljišča, vezana na pomembne historične dogodke in dogajanja (bitke, upore, zborovanja) ter legende, pomembna umetniška dela itd.

Kulturna krajina je kot območje sinteza danega naravnega prostora in z njim skladnih pomembnih dosežkov človekove dejavnosti v njem. Kvalitete in značilnosti, tako gradbene kot naravne, je treba ob posegih v takem prostoru izvajati s potrebno občutljivostjo in z upoštevanjem spomeniških značilnosti le-tega.

Nepremični spomeniki so na določen prostor vezani historični in situ ohranjeni arhitekturni objekti arheološkega, umetnostnega, arhitekturnega, etnološkega, tehniškega, zgodovinskega ali memorialnega značaja z neposrednim okoljem, lahko pa so tudi premičnine v sestavi celostnih spomenikov. (Nepremični spomeniki so na primer: gomile, obzidja, gradovi, cerkve, javne in stanovanjske stavbe itd.)

Premični spomeniki so predmeti arheološkega, umetnostnega, arhitekturnega, etnološkega, tehniškega, zgo-

dovinskega ali memorialnega značaja ali izvora, ki niso več vezani na dani spomeniški ambient.

VALORIZACIJA SPOMENIKOV

Spomenike delimo v tri kategorije:

1. Spomeniki I. kategorije

Tipični ali ključni objekti, območja ali posamezni spomeniki, ki imajo mednarodni ali nacionalni pomen in so na nacionalnem geografskem prostoru nenadomestljivi in najvišji dosežki ali pa najznačilnejši v svoji vrsti.

2. Spomeniki II. kategorije

Objekti, ki imajo predvsem regionalni in kulturnogeografski pomen v svoji vrsti in so na tem prostoru (regiji) nenadomestljivi in najvišji ali najbolj tipični dosežki v svoji vrsti.

3. Spomeniki III. kategorije

Objekti, ki imajo zaradi stopnje spomeniške vrednosti pretežno lokalni pomen.

VARSTVENI REŽIMI

Za urejanje spomeniške dediščine se uveljavljajo posebni varstveni režimi za spomeniška območja in nepremične spomenike vseh vrst ne glede na kategorijo.

1. Za spomeniška območja veljajo:

- Varstveni režim I. stopnje
- Varstveni režim II. stopnje
- Varstveni režim III. stopnje

2. Za nepremične spomenike veljata:

- Varstveni režim I. stopnje in
- Varstveni režim II. stopnje

3. Za premične spomenike velja zaradi značaja tega dela spomeniške dediščine en sam varstveni režim.

Varstveni režim I. stopnje za območja določa:

— Varovanje spomeniških lastnosti celotnega območja v neokrnjenosti in izvирnosti

— dovoljena dejavnost mora služiti izključno varstvu in po potrebi konservaciji in restavraciji spomeniških sestavin območja

— območje je pod nadzorstvom pristojne spomeniške službe, ki za taka območja predpiše poseben spomeniški red.

Varstveni režim II. stopnje za območja določa:

— varovanje območja v njegovih vidnejših spomeniških sestavinah

— dovoljena dejavnost naj bo v skladu s spomeniško funkcijo območja

— območje je pod nadzorstvom pristojne spomeniške službe, ki zanj predpiše poseben spomeniški red.

Varstveni režim III. stopnje za območja določa:

— okvirno varovanje območja

— dovoljena dejavnost naj bo v skladu s spomeniško funkcijo območja

— za vsak poseg na območju je potrebno soglasje pristojne spomeniške službe.

Varstveni režim I. stopnje za nepremične spomenike določa:

— varovanje spomenika v celoti, neokrnjenosti in izvирnosti

— dovoljena dejavnost mora služiti potrebam varstva in po potrebi konserviranju in restavriranju spomenika

— kakršenkoli poseg je mogoč le z dovoljenjem in pogoji, ki jih predpiše pristojna spomeniška služba.

Varstveni režim II. stopnje za nepremične spomenike določa:

— varovanje spomenika v avtentični pričevalnosti

— dejavnost v okviru spomenika naj bo v skladu s spomeniškim značajem letega

— za vsak poseg je potrebno dovoljenje pristojne spomeniške službe.

Varstveni režim za premične spomenike določa, da je treba ohranjati njih izvирnost in neokrnjenost ne glede na kategorijo.

NAVODILA ZA VAROVANJE VZIDANIH RIMSKIH KAMNOV

Ker so se strokovne situacije večkrat obračale na Zavod za spomeniško varstvo SRS s prošnjo za navodilo, kako varovati rimske kamnite spomenike, vzdane v novejši stavbe, ki so mnogokrat tudi same spomeniki, je strokovna služba tega zavoda pripravila taka navodila. V osnutku jih je predložila v razpravo vsem zavodom za spomeniško varstvo, muzejem in še nekaterim institucijam. Tako pregledana navodila tu objavljamo:

1. Podrobna dokumentacija novo odkritega predmeta, narejena po vseh sedanjih merilih za arheološko dokumentacijo lapidarijskih kosov.

2. Valorizacija. Če hočemo določiti najprimernejši način varovanja za posamezen predmet, ga moramo čim pravilneje ovrednotiti. Na prvem mestu je arheološka valorizacija antike (opravi arheolog, ki ugotovi vsebino morebitnega napisa, kvaliteto plastike in pomembnost arhitektonskega člena). Sledi valorizacija mesta, ki ga vzdana antika ima v stavbi, kjer je vzdana. Če je ta stavba tudi kulturni spomenik, mora seveda pri tej va-

lorizaciji odločati konservator stroke, ki varuje stavbni spomenik. Valorizirati je treba tudi vlogo arheološkega spomenika na tem mestu (to je, ali je bil uporabljen le za gradbeni material ali je vzdan z nekim namenom in morda kot posledica zavestnega zbiranja starin). Na valorizacijo brez dvoma bistveno vpliva tudi to, če je bil vzdani antični kamen nekoč najden v neposredni bližini mesta, kjer je vzdan.

3. Način varovanja. Vsekakor je treba najprej poskrbeti za varstvo predmeta. Za izjemne spomenike še vedno velja, da jih najbolje zavarujemo, če jih preneseemo v muzej ali muzejsko zbirko. Dosedanje varstvene metode namreč še ne jamčijo za brezhibno obvarovanje predmeta. Vsekakor pa je na terenu treba nadomestiti spomenikovo izpovedno vrednost s kvalitetno kopijo (zapisati leto kopiranja). Kjer izpovedna vrednost antike v okviru stavbnega objekta prevladuje nad njegovo arheološko vrednostjo, pa lahko ostane predmet, seveda primerno zavarovan in konserviran, na dosedanjem mestu. — I. M. C.